

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Edebiyat Fakültesi

Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı

RUS BİLİNALARI VE TÜRK KÜLTÜR EKOLOJİSİ

Atilla BAĞCI

Doktora Tezi

Ankara, 2018

RUS BİLİNALARI VE TÜRK KÜLTÜR EKOLOJİSİ

Atilla BAĞCI

Doktora Tezi

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Edebiyat Fakültesi

Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Atilla BAĞCI tarafından hazırlanan "Rus Bilinaları ve Türk Kültür Ekolojisi" başlıklı bu çalışma, 13.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR (Başkan)

[İ m z a]

Prof. Dr.  zkul ÇOBANOĞLU (Danışman)

[İ m z a]

Prof .Dr. Metin ÖZARSLAN

[İ m z a]

Prof .Dr. İbrahim DİLEK

[İ m z a]

Doç. .Dr. Aktan Müge ERCAN YILMAZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen   retim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

13/06/2018

Atilla BAĞCI

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

☐ Tezimin/Raporumun tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

☐ Tezimin/Raporumun tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

☐ Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

13/06/2018

Atilla BAĞCI

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanı **Prof. Dr. zkul OBANOğLU** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Atilla BAğCI

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans ve doktora eğitimim sürecinde daima teşvik ve cesaretlendirmesini gördüğüm, Doktora Tez konusu tespiti aşamasında ve sonrası süreçte desteklerini esirgemeyen Doktora Tez Danışmanım Prof.Dr. Özkul Çobanoğlu başta olmak üzere, akademik eğitimim sürecinde derslerini dinlediğim Prof.Dr. Metin Özarslan, Prof.Dr. Nebi Özdemir, Prof.Dr. Gülay Mirzaoglu Sıvacı, Doç.Dr. Bahar Akpınar ve Dr. Zehra Kaderli'ye, çeyrek asra uzanan amatör ruhla yapmaya çalıştığım bilimsel çalışmalarım döneminde yardımlarını esirgemeyen Prof.Dr. Fikret Türkmen'e, yine bu süreçte derslerini dinlediğim ve hiçbir yardımını esirgemeyen Prof.Dr. Dursun Yıldırım'a, üniversite tahsilim sırasında verdiği emekleri için Prof.Dr. Naile Hacızade ve Dr. Fikret Hacızade'ye, Tez Savunma Jürisi'nde bulunan ve değerli katkılarını gördüğüm Prof.Dr. İbrahim Dilek ve Doç.Dr. Aktan Müge Ercan Yılmaz'a, yakın ilgi ve desteğini gördüğüm Doç.Dr. Bülent Gül ve Dr. Yaşar Kalafat'a, ayrıca isimlerini burada zikredemeyeceğim desteklerini gördüğüm herkese, bilhassa zamanlarından gasp etmeme tahammül eden eşim Hatice Bağcı ve çocuklarıma teşekkür etmeyi üzerime borç bilirim.

ÖZET

BAĞCI, Atilla. *Rus Bılinaları ve Türk Kültür Ekolojisi*. Doktora Tezi. Ankara, 2018.

Karadeniz'in kuzey bozkırlarında IX. yüzyılda Knezlik (Prenslik, Derebeylik) olarak tarih sahnesine çıkan Ruslar, siyasi birliğini, devletleşme sürecini, tecrübesini, bürokrasi ve askeri yapılanmasını birkaç yüzyıl boyunca hâkimiyetleri altında kaldıkları Türk-Tatar zümrelerinin etkisi ve katkısıyla gerçekleştirmişlerdir.

Bu süreç içinde Türk-Tatar zümrelerinin Rus kültürü üzerine de etkisi büyük olmuştur. Rus halk edebiyatında Türk kültürünün etkisi açıkça görülmektedir. Rus halk edebiyatının en önemli türlerinden olan kahramanlık destanları olan “bılinalar”ın önemli bir kısmı Rus yurdunun ve Hristiyanlık inancının en büyük düşmanı Türk-Tatar zümreleri ve Litvalılara karşı verilen savaşları konu edinmiştir.

Rus yurdunu batıdan Litvalılar, diğer yönlerden ise Türk-Tatarlar hep tehdit etmişlerdir. Kudretli Rus bogatırları (bahadır, kahraman) bu düşmanlara karşı Aziz Rus yurdunu, Hristiyanlık inancını savunmuştur, düşmana geçit vermemiştir. Bılinalar Rus halkının geçmiş hatırasını, kültürel belleğini taşıırken, aynı zamanda da gelecek ülküsünü, istikbalini temsil etmektedir.

Rus halk edebiyatı, sözlü kültür geleneğinin en önemli türlerinden olan bılinalara da Türk kültürüne ait dil unsurları, motif, konu, karakter gibi çok önemli etkiler görülmektedir. Kâhin Boyan'ın anlattığı Bılina'nın yükünü ancak Türkçe “bogatır” (batur, bogatur) taşıyabilmektedir.

Ruslar, Türk zümrelerinin hâkimiyetinde siyasi birliğini sağlama ve devletleşme sürecini tamamlamıştır. Türk-Tatar zümreleri ile Rus halkının hayatın her alanına dokunan karşılıklı etkileşimi ve ilişkisi artarak ivme ile devam etmiştir. İlk başta daha çok Türk kültüründen Rus kültürüne etkin bir etkileşim yaşanırken, Rusların Sibiryâ, Kafkasya ve Orta Asya'ya doğru yayılmalarıyla başlayan süreç içinde Rus kültüründen de Türk kültürüne doğru kültürel etkileşim artmıştır. Bu kültürel alışveriş her iki tarafın kültürel yapısına zenginlik katarken, olumsuz etkiler de yapmış olabilir.

Modern çağda milletlerin kaygıları milli kültürlerini yabancı kültürler karşısında korumaya çalışmak, gayeleri de kendi kültürünü başka halk kitlelerine tanıtmak olmuştur.

Türk kültürü ile nispeten daha genç bir kültür olan Rus kültürü arasında çok fazla benzeşen unsurlar mevcuttur.

Anahtar Kelimeler

Bılina, bogatır, halkbilimi, halk edebiyatı, şiir, kültür, Hristiyanlık, Kiev, Rus, Türk, Tatar.

ABSTRACT

BAĞCI, Atilla. *Russian Bilinas And Turkish Kulturel Ecologies*. Ph. D.Dissertation. Ankara, 2018.

The Russians, starting to appear as Knezship (princedom, feudality) in 9th century in northern steppe of Black Sea, completed their political unity, nationhood, and political experience, bureaucracy and military structure under the influence of and contributed by the Turk-Tatar groups who were dominated by the Russians for some centuries.

In this time period, Turk-Tatar groups had also enormous amount of impact on the Russian culture. The impact of the Turkish culture on Russian folk literature is clearly seen. Majority of the “bilina” which is the one of the most important types of the Russian folk literature as heroic epics discusses battles against Litvas and Turk-Tatar groups, the biggest enemy of the Russian homeland and the Christianity.

The Russian homeland had always been threatened by Litvas in the west and Turk-Tatar in the east. The mighty Russian bogatirs (heroes) defended the homeland and the Christianity against these enemies and did not let them take over these. Bilinas represents the hope for the ideal and future while handing on the Russian past and cultural memory.

In bilinas which is one of the most important Russian folk literature types as traditional oral culture, it is seen that language elements of the Turkish culture made very important contributions such as motive, subject, and character. The burden of bilina which is narrated by Kâhin Boyan can only be carried by Turkish “bogatr” (hero).

The Russians completed their political union and statehood while governing Turkish groups. The relation and interaction between Turk-Tatar groups and the Russians in every aspect of life continued with increasing haste. At first, whereas the interaction was partly towards from the Turkish culture to the Russian culture, in later stages vice versa started with the Russian domination of Siberia, Caucasia, and the Middle Asia. While these interactions contributed to the both side as cultural affluence, there might have been some negative sides. In modern times, nations worry about defending their

national identities against foreign cultures, and they aim to introduce their culture to other nations.

There are many similar elements between the Turkish culture and Russian culture which is comparatively a younger cultural center.

Keywords

Bilyna, bogatır, folklore, folk literature, poetry, culture, Christianity, Kiev, Russian, Turkish, Tatar.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
İLK SÖZ	xviii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM.....	6
RUSYA VE RUS HALKI	6
1.1.KİMMERLER	12
1.2.İSKİTLER.....	14
1.3.SARMATLAR	17
1.4.BATI AVRUPA HUNLARI	19
1.5.AVARLAR	22
1.6.HAZAR KAĞANLIĞI.....	23
1.7.PEÇENEKLER	26
2.BÖLÜM.....	27
RUS KAYNAKLARINDA RUS TERİMİ	27

2.1.RUSLARIN KÖKEN ARAŞTIRMALARI.....	27
2.2.RUS KNEZLİKLERİNİN TEŞEKKÜLÜ	31
2.3.KİEV RUSYA'SI VE TÜRKLER.....	39
2.4.RUS MİLLİ DEVLET İDEOLOJİSİ VE MOSKOVA'NIN III. ROMA OLMA HEVESİ	51
3.BÖLÜM.....	61
RUS HALKI ÜZERİNDE TÜRK KÜLTÜRÜ ETKİSİ	61
4.BÖLÜM.....	85
RUSYA'DA HALKBİLİMİ ÇALIŞMALARI	85
4.1.RUSYA'DA HALKBİLİMİ ÇALIŞMALARININ BAŞLANGICI.....	85
4.2.MİTOLOJİK TEORİ.....	91
4.3.ÖDÜNÇLEME TEORİSİ.....	93
4.4. TARİHSEL TEORİ	97
4.5.RUSYA'DA HALKBİLMİ ÇALIŞMALARI YAYINLARI	104
4.6. RUSYA'DA TÜRK DÜNYASI VE TÜRKOLOJİ ALANINDA ÇALIŞAN HALKBİLİMCİLER VE ESERLERİ.....	107
5.BÖLÜM.....	115
RUS HALK ŞİİRİ VE TÜRKÜLERİ	115
5.1. HİRİSTİYANLIK ÖNCESİ (PUTPERESTLİK DÖNEM) HALK ŞİİRİ..	115
5.1.1. Koladki	117
5.1.2. Dojinoçnie Pesni	118
5.2.DÜĞÜN TÜRKÜLERİ	120
5.3.ÖLÜM AĞITLARI	127
5.4.DİNİ ŞİİRLER.....	133
5.5.LİRİK TÜRKÜLER.....	143
5.6.FABRİKA VE ATÖLYE TÜRKÜLERİ.....	147

5.7.TARİHİ TÜRKÜLER.....	152
5.7.1.Tarihi Türkülerin Doğuş Zamanı	153
5.7.2.Bılina İle Tarihi Türkü Arasındaki Farklılıklar	162
5.7.3.Tarihi Türkü Metinleri	165
6. BÖLÜM.....	180
BİLİNA (STARİNA) VE TÜRK KÜLTÜR EKOLOJİSİ.....	180
6.1.RUS HALK KAHRAMANLIK DESTAN VE TÜRKÜLERİ	180
6.2.BİLİNALARIN KÖKENİ	186
6.2.1. Mitolojik Teori (Mitoloji Okulu)	187
6.2.2. Ödünçleme Teorisi	191
6.2.3. Tarihsel Teori	196
6.3.BİLİNA İCRA GELENEĞİ VE ÖZELLİKLERİ	200
6.3.1.Bılina İcra Sanatı.....	204
6.3.2.Bılina İcracılarının Konumu Ve Durumu	206
6.3.3.Bılina İcracıları Ve İcra Tarzları.....	207
6.3.4.Skomorohlar	218
6.3.5.Bılina Ustaları ve Kaynak Kişiler	239
6.4. BİLİNALARIN TASNİFİ.....	256
6.5.BİLİNA KONULARI.....	259
6.5.1.Nikita Petrov'un Konu İndeksi	260
6.5.1.1.Kahramanın Çocukluğu	260
6.5.1.2.Kahramanın Zenginlik ve Güç Kazanması, Drujina Toplaması	261
6.5.1.3.Askeri Çarpışmalar	261
6.5.1.4. Anlaşmazlıklar, Çatışmalar.....	262
6.5.1.4.1.Düşman İşgalinin Yansıması	262

6.5.1.4.2.Yabancı Memlekete Askeri Sefer.....	263
6.5.1.4.3.Aynı Etnik Kökenli Kişilikler Arasında Çatışmalar.....	263
6.5.1.4.4.Kahraman Ve Tanınmayan Akrabalarıyla Olan Çatışmalar	263
6.5.1.4.5.Kahraman Ve Knez Arasında Çatışmalar	264
6.5.1.4.6.Kahraman Ve Şehir Arasında Çatışma	264
6.5.5. Rekabet.....	264
6.5.5.1.Aynı Etnik Kahramanları Arasında Rekabet	264
6.5.5.2.Kahraman Ve Knez Arasında Rekabet.....	265
6.5.5.3.Kahraman Ve Şehrin Rekabeti.....	265
6.5.6.Evlilik Çarpışmaları.....	265
6.5.6.1.Nişan Ve Evlenme.....	265
6.5.6.2.Kendi Başına Evlenme	266
6.5.6.3.Yıkılmış Evlilik	266
6.5.6.4.Yıkılmış Ve Kurtarılmış Evlilik	266
6.5.7.Kahramanın Maceraları.....	266
6.5.7.1.Aşk Maceraları	266
6.5.7.2.Diğer Maceralar	267
6.5.8.Kahramanın Ölümü/Öldürülmesi	267
6.6.AZBELEV'İN KONU İNDEKSİ	268
6.7. RUS BİLİNALARINDA KADINLAR	280
6.8.BİLİNALARIN MOTİF YAPISI.....	282
6.8.1.Ziyafet Motifi	282
6.8.2. Övünme Motifi.....	283
6.8.2.1.Kahramanların Övünme Konuları.....	285
6.8.2.1.1. Bogatırın Karısı İle Övünme	287

6.8.2.1.2. Mensubu Olduğu Soy, Kahramanlıkları İle Övünme	291
6.8.2.1.3. Zenginlik	293
6.8.2.1.4. Diğer Unsurlarla Övünme: Yetenekleri, Meslekleri vd.....	294
6.8.3. Haç Kardeşliği Motifi.....	295
6.8.4. Kıyafet Değiştirme Motifi	296
6.8.5. Sayı Motifi.....	299
6.9.BİLİNA KAHRAMANLARI	302
6.9.1. Bogatır	302
6.9.2. Bogatırlar Ve Diğer Kahramanlar	312
6.9.2.1. İlya Muromets	312
6.9.2.2. Dobrynya Nikitiç	320
6.9.2.3. Alöşa Popoviç	325
6.9.2.4. Svyatogor.....	330
6.9.2.5. Sadko	336
6.9.2.6. Mikula Selyaninoviç	339
6.9.2.7. Dunay (Tuna) İvanoviç	341
6.9.2.8. Staver Godinoviç	344
6.9.2.9. Vasilisa Mikuliçna	346
6.9.2.10. Nastasya Mikuliçna	347
6.9.2.11. Vasili Buslayev (Vaska)	348
6.9.2.12. İvan Gostiniy Sın	350
6.9.2.13. Hoten Bludoviç	352
6.9.2.14. Çurilo Plenkoviç	353
6.9.2.15. Mihaylo Kazaryanın	354
6.9.2.16. Mihaylo Daniloviç	355

6.9.2.17.Solovey Budimiroviç	356
6.9.2.18.İvan Daniloviç	358
6.9.2.19.Polkan (Polkanovits, Çudişe-Polkanışe, Polkan-Bogatır)	359
6.9.2.20.Mihaylo Potık (Mihaylo İvanoviç Potık Veya Potok).	360
6.9.2.21.Suhman (Suhmatiy, Suhan) Odihmanteviç (Damantiyeviç)	362
6.9.2.22.Danilo İgnatyeviç (Deniseviç)	363
6.9.2.23.Danila Deniseviç	364
6.9.2.24.Kaliki Perehojie	364
6.9.2.25.Morskoy Çar (Su Çarı, Dipsiz Su Çarı, Deniz Çarı).....	365
6.9.2.26.Tugarin	367
6.9.2.27.Kalin-Çar	369
6.9.2.28.Kolhvan	370
6.9.2.29.İdolişe Poganoë	370
6.9.2.30.Meç-Kladenets	371
6.9.2.31.Diğer Karakterler.....	375
6.9.2.31.1.Bogatır atı.....	375
6.9.2.31.2.Bogatırların Kadınları	376
6.9.2.31.3.Bogatırların Sevgililileri	376
6.10.RUS BİLİNALARI VE UYGULAMALI HALKBİLİMİ	377
6.10.1.Çağdaş Rus Sanatında Bılınalar	380
6.10.1.1.Sinema filmleri.....	380
6.10.1.2.Tiyatro	383
6.10.1.3.Animasyon Filmler	384
6.10.1.4.Müzik, Opera, Piyes	387
6.10.1.5.Resim, Heykel	389

6.10.1.6.Yazılı Edebiyatta Bilinalar	391
6.10.1.7.Askeri, Coğrafi Mekan Adları	393
6.11.BİLİNA METİNLERİ	396
6.11.1.İgor Destanı.....	403
6.11.2.Zadonşina	424
6.11.3.İlya Muromets'in Şifa Bulması	433
6.11.4.Şelkan Dudenteviç	442
6.11.5.Şelkan Dudenteviç	446
6.11.6.Şelkan Dudenteviç	447
6.11.7.Şelkan Dudenteviç	450
6.11.8.Alöşa Popoviç	453
6.12.9.Alöşa Popoviç	464
6.11.10. Kalın Çar (Kalın Han)	476
6.12.11.İlya Muromets ve Kalın Çar	483
6.11.12.İlya Muromets ve İdolişe	506
6.11.13.İlya Muromets ve İdolişe	511
6.11.14.İlya Muromets ve İdolişe	514
6.11.15. Mihayla Kazarinov.....	516
6.11.16. Staver Godinoviç i Vasilisa Mikuliçna	525
6.11.17.Buzan Adası'nda	540
6.11.18.Sibirya Fatihi Yermak	546
6.11.19. Yermak Sibirya'yı Aldı.....	552
6.11.20.Kazan'ın Korkunç Çar Tarafından Zaptı	555
6.11.21.Kazan'ın Alınması.....	556
6.11.22.Kazan Çarlığı'nın (Hanlığı) Alınması	557

6.11.23. Konoton Şehrinde.....	560
6.12.24.Tatar Esareti.....	564
6.11.25.Mihaylo Potık.....	566
SONUÇ.....	596
LATİN HARFLİ BİLİNA METİNLERİ ÖRNEKLERİ	603
1.Slovo O Polku İğoreve.....	603
2. İstselnie İl'i Muromtsa	629
3.Kalin Tsar	638
SÖZLÜK.....	648
KAYNAKÇA	660
Ek 1. Tez Orijinallik Raporu	674
Ek 2. Etik Kurul İzni	676

İLSÖZ

Bir çalışmaya yazılan İLSÖZ veya ÖNSÖZ aslında yazım sırası olarak SONSÖZ'dür ve yapılan araştırma tamamlandıktan sonra son noktayı koymaktır. Bu çalışma İlsöz'ü yazıldıktan sonra artık okuyucunun değerlendirmesine bırakılacaktır. Okuyucu da yapılan çalışmayı inceleyip kıymetlendirecek, olumlu ve olumsuz eleştirilerini yapacaktır. Yani İlsöz yazılıp okuyucuya takdim edilen bir çalışma hakkında artık okuyucu söz sahibi olacaktır.

Tamamlanmış bir çalışma ifadesi bir noktaya kadar doğru olabilir, zira bilimsel bir araştırma eseri, özellikle de dinamik ve canlı bir yapıya sahip olan sosyal bilimler alanında yapılan çalışma, yeni bulgular ve bilgilerle her zaman zenginleştirilebilir. Bu nokta göz önünde bulundurularak çalışmanın konusu olarak seçilen **“RUS BİLİNALARI VE TÜRK KÜLTÜR EKOLOJİSİ”** geniş bir araştırma alanına sahiptir.

Türkiye’de bir Rus ve Rusya olgusu vardır. Kuzey komşumuz olan Ruslar ile ilişkilerimiz, onların IX. yüzyılda ilk tarih sahnesine çıkışlarıyla başlamış ve kesintisiz olarak devam etmektedir. Rus halkı, Türk halkına kıyasla çok genç bir halktır; bu nedenle de kültürel etkileşim bağlamında Türk kültürünün etkisi çok fazla olmuştur.

Kronolojik olarak bu kuzey komşumuzu tanıyoruz, bu onları maddeten tanıdığımız anlamına gelir, ancak bir de bu komşumuzu manen tanımamız gereklidir. Bunun yolu da Rus kültürünü daha iyi tanımakla mümkündür. Rus halk kültürünü bir (kaç) tane araştırma eserle tanımak ve okuyucuya tanıtmak mümkün değildir, ancak bu mütevazı çalışma bu noktada bir kanaat oluşturmaya imkân verebilir.

Kültürün sürekli yenilenen bir organizma olduğunu göz ardı etmeden kültür ve kültür değişme-gelişmeleri üzerine olan çalışmalar da süreklilik göstermelidir. Bu bağlamda konu seçiminde Rus kültürünü tanımaya daha fazla katkı yapacağı noktasından

hareketle Rus sözlü kültür geleneği içinde kahramanlık destanları ve türküleri olan “Bılina/Starina” türü seçilmiştir.

Bılina terim olarak “bıt”, yani “olmak” fiilinin geçmiş kipi “bıl” şeklinden türemiş, “*olmuş olanlar, vukuu bulmuş anlatılar*”; **Starina** terimi de “starıy”, yani “eski” kelimesinden türemiş, “*eskiden olmuşlar, eskilerin anlattıkları*” manasına gelmektedir. Kahramanlık destanları halk tarafından “*gerçekte vukuu bulmuş olayların anlatısı*” olarak kıymetlendirilmektedir. Türkler, Oğuz Kağan Destanı’nda, Dede Korkut Hikayeleri’nde, Manas ve diğer kahramanlık destanlarında anlatılanların gerçek olup olmadığını sorgulamaz, çünkü onların gerçekte vukuu bulan olaylar olduğunu kabul ederek destan metnini okurlar, anlatırlar ve dinlerler. Bılinalar da aynı özelliğe sahip bir sözlü edebiyat türü olarak anlatılarak ve dinlenilerek asırlar boyunca canlılığını korumuştur.

Konu tespiti yapılırken gözetilen birinci nokta Rus kültürünü ve Rus halk edebiyatını tanımaya, tanıtmaya imkân vermesi; ikinci nokta da ifade edildiği üzere bin yıllık bir ilişki sürecinde Türk kültürünün Rus edebiyatına, özelde de Rus halk edebiyatının önemli bir türü olan Bılinalar üzerine olan etki derecesine ışık tutmalı idi.

Bu çalışmanın bir ayağı binlerce yıllık engin Türk kültürüne, diğer ayağı ise takriben bin yıllık bir geçmişe sahip Rus kültürüne basmaktadır. Bu şekilde iki halkın kültürel etkileşimine ışık tutması ve özellikle Türk kültürünün Rus kültürü üzerine olan etkilerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması umut edilmektedir.

Konu tespiti yapıldıktan sonra önce Türkiye’de kaynak taraması yapılmış, araştırma konusuna katkısı olabileceği değerlendirilen kaynaklar incelenmiştir. Belirtmek gerekir ki, bu iki halkın kültürünün yaklaşık on asra uzanan ilişkisi olduğu noktası göz önünde tutulduğu zaman Türkiye’de maalesef Rus halk edebiyatı alanında bilimsel çalışmaların olması gerektiğinden da az olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu çalışmanın Rus kültürü, daha da özelde Rus halk edebiyatı üzerine dikkatleri daha yoğunlaştıracağı düşünülmektedir. Zira ifade edildiği üzere kültürel ilişkilerin yoğunluğuna kıyasla bilimsel çalışmaların zayıf olduğu söylenebilir. Yapılacak her yeni çalışma Türk – Rus ilişkilerine ve kültürel etkileşimine ışık tutacak, her iki halkın birbirini daha iyi tanımasına ve anlamasına katkı sağlayacaktır.

Metin merkezli bir çalışma olan bu araştırma için esas kaynak taraması Rusça eserler arasında yapılmıştır. Rusça kaynak taramasında sayılamayacak kadar çok eserle karşılaşmıştır. Konu bağlamında Rus halk edebiyatı sözlü kültür geleneğinin Bılına türü üzerine yapılmış farklı hacimlerde yüzlerce, belki daha fazla kaynak tespit edilmiştir. Elbette yüzlerce kaynağın taranması fiziken mümkün olmadığı için, konu üzerinde yapılmış ve temel taşlar sayılan ana kaynaklar incelenmiştir. Yüzlerce bılına metni taranmış, bu araştırmanın konusuyla doğrudan bağlantılı olan bılına metinlerinden 25 tanesi Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Ayrıca bılına türü ve Rus sözlü halk edebiyatının diğer türleri üzerine yapılan değerlendirmeler de aynı şekilde incelenmiştir. Taranan temel ve tali kaynaklardan çalışma boyunca azami ölçüde istifade edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmayla gözetilen bir nokta da Rus halk edebiyatının zenginliğini gösteren değerli Rusça kaynakların tanıtılmasıdır. Rusça kaynaklar incelendikçe, Rus kültürünün zenginliğine olan Türk kültürünün etkisinin ve katkısının boyutları daha iyi görülecektir.

Sözlü kültür geleneğinin sadece bir türünü, diğer türlerle ilişkisini kopararak incelemek sağlıklı ve doğru bir yöntem olamayacağı düşüncesiyle, genel hatlarıyla bilgi vermek amacıyla Rus halk edebiyatının diğer türleri üzerinde de durulmuştur. Bu şekilde Rus halk edebiyatının farklı türleri üzerine Türkiye'deki araştırmacıların dikkatinin çekilmesi gözetilmiştir. Söz konusu türler bilimsel açıdan çok zengin müstakil çalışmaların ortaya konulabileceği verimli araştırma konuları olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de "Rus edebiyatı" tanımlamasından anlaşılan, dünya ölçeğinde tanınmış edebiyatçıların vücuda getirdiği eserler olmaması gerektiği, asıl zengin halk edebiyatı ve kaynağının Rus halkının yaratması olan Rus halk edebiyatı olduğunun bilinmesi gerektiğidir. Bu çalışmada gözetilen bir nokta da Rus halk edebiyatı ve türlerine dikkat çekmektir. Bu çalışmada ortaya konulan bilgiler ışığında Rus edebiyatına Türkiye'deki bakış açısında bir değişim olması gözetilmiştir.

Kaynak taraması bağlamında elektronik ve görsel medya olan *Youtube* kanalı vasıtasıyla çok sayıda bılına anlatıları izlenmiştir; ezcümle konuyla ilgili animasyonlar ve diğer görseller de takip edilmiştir. Teknolojik imkânlar vasıtasıyla ulaşılan bilgiler ve

bazı görseller bu tez çalışması içinde uygun yerlerde kullanılmıştır, bu şekilde çalışmaya zenginlik ve çeşitlilik kazandırılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın yapıldığı süre zarfında uygun ortam oluştuğunda konu hakkında, SSCB ülkelerinden olan vatandaşlarla, aralarında Rus, Ukraynalı, Azerbaycan, Özbekistan, Tataristan, Kırgızistan, Kazakistan ve Bulgaristan Türkleri vb. yabancı uyruklu şahıslarla görüşmeler yapılmıştır. Yazılı kaynaklarda yer almayan, ya da yer verilmesi uygun görülmeyen bazı noktalar bu görüşmelerden elde edilmiştir. Bu görüşmelerden elde edilen küçük değerlendirmeler önemli katkı sağlamıştır; örneğin Knez İgor'un ahlaksız ve bir vatan haini olduğu değerlendirmesi gibi. Metin merkezli olan bu çalışmanın canlı kaynaklardan alınan şifahi bilgilerle hem güncelleştiği hem de zenginleştiği düşünülmektedir.

Bu çalışma içinde amaca uygun olarak Türk kültürüne ait unsurların Rus kültürüne, özellikle de sözlü edebiyat geleneği içinde Bılina türüne olan etkilerin olduğunu ispata yönelik olarak deliller tespit edilmiştir. Bu bağlamda ifade edilebilir ki, Bılinalarda Knez Vladimir'in ziyafet sofrası kurup şölen vermesi, kudretli Rus bogatırlarını bu ziyafet sofrasına davet etmesi, Türk Kağan'ın kurultayını toplamasının, Dede Korkut Hikâyeleri'nde Hanlar Hanı Bayındır'ın toy verip Beylerini davet etmesi motifinin yanasması olduğu; Bılina'nın anlatıcısı Kâhin Boyan'ın yine Türk kültüründeki gaibden dürlü haber veren ozan olduğuna dair veriler tespit edilmiştir. Bılinalarda Bogatır Svyatogor'un tabutla karşılaşması, tabutun kendi beden ölçülerine göre olması, ondan kaçamaması motifinin kaynağının, menkıbelerde Korkut Ata mezar kazan kişiler görmesi ve mezarı kendisi için kazdıklarını, dünyanın başka köşesine gitmesine rağmen aynı durumla karşılaşması, yani mezarın kendisi için kazıldığını öğrenmesi motifinin Rus kültürüne Türk kültüründen göç eden bir motif olabileceği üzerinde durulmuştur. Çalışmanın akışı içinde Türk kültüründen Rus kültürüne doğru olan yoğun etkileşime ait tespitler ortaya konulmuştur.

Ayrıca yazılı Rus edebiyatı üzerinde de Türk edebiyatının etkileri tespit edilmiştir. Nizami Gencevi'nin eserlerinin yazılı Rus edebiyatının birçok önemli eserine konu ve karakter bazında etki ettiği kaynaklarıyla verilmiştir. Çarlık Rusyası döneminde yazılı kaynaklarda Türk Kağanlarının hem kişilikleri hem de devlet idare tarzlarının Rus

Çarlarına örnek almalarını tavsiye edilmesi gibi kıymetli bilgilere bu çalışmada savunulan tezi desteklemesi bağlamında yer verilmiştir.

Tezin yazılışı bir bulmaca ve puzzle gibi olmuştur. Elde edilen bilgiler zaman zaman parçalanarak farklı bölümlerde değerlendirilmiştir. Zira çok sayıda Rusça kitap, makale, keza Türkçe kaynaklar da taranarak bu çalışmada en küçük bir noktaya dahi ışık tutabilecek bilgilerden istifade edilmeye gayret edilmiştir. Yazım esnasında mümkün olduğunca tekrara düşmemeye gayret edilmiş, ancak kimi zaman bazı tekrar veya benzer ifadeleri kullanmak zorunluluk olmuştur. Bunun gibi zorunluluk nedeniyle olan tekrar veya gözden kaçan hatalar için şimdiden okuyucunun hoşgörüsünü umut edilmektedir.

Atilla Bağcı

GİRİŞ

Devletler komşularıyla ilişkilerine, sahip oldukları hassas bilgilere göre yön verirler. Türkiye Cumhuriyeti de kuzey komşusu Rusya ile ilişkilerinde, hakkında sahip olduğu bilgilere dayanarak, geçmişteki tecrübelerinden istifade ederek, bugününü ve yarınını planlamaktadır. Devletler komşularıyla olan ilişkilerini kurmada, geçmişin tecrübeleriyle geleceğe yönelik öngörülerini oluşturma aşamasında sosyal bilimlerin, daha da özelde halkbiliminin oluşturduğu verileri azami düzeyde kullanmalıdır.

Türk halkı ile Rus halkı arasında bin yılı geçen karşılıklı bir sosyo-kültürel ilişki vardır. Bu ilişkinin boyutunu tespit etmek için bu bağlamda öncelikle Rus halkını oluşturan toplulukları yeterince tanımak, Rus halkının mantalitesini, estetik duygularını, toplumsal müstereklerini, dünya görüşlerini, toplumun kültürel dinamiklerini bilmek gereklidir. Bu noktaları aydınlatıldığı vakit, iki kültür arasındaki benzerlikler daha belirgin hale gelecektir.

Bir sanatçıyı eserlerinden, yaptığı üretiminden tanımak en doğrusudur. Rus halkını ve kültürünü tanımanın yöntemi, halkın kendi yaratmalarını tanımaktan geçmektedir. Rus halkının yaratmalarını araştırmak ve tetkik etmek bir gerekliliktir. Halkbiliminin amacı konusu olan halkın ve onun yaratmalarının araştırılması, onların derlenmesi, tasnif edilmesi, yorumlanması ve oluşabilecek problemlere uygulanması olduğuna göre bu istikamette çalışılmalıdır.

Türkiye'nin kuzey komşuları olan Ruslar, Belaruslar ve Ukraynalılar, bazı yönlerden gerektiği kadar inceleme ve tetbik tabi tutulmuş değildir. Slav menşeli oldukları genel kabul gören bu halk kitlelerinin halk edebiyatına, sanatına, hâsılı maddi ve manevi kültürel dokusuna gerekli ilgi gösterilmelidir.

Rus edebiyat ve sanatının gerçek membaı, dünya ölçeğinde şöhret kazanmış ve çok değerli eserler veren sanatçıların da beslendiği Rus halk kültürüdür. Bu kültürel zenginliğin tanınmasıyla bahse konu Rus sanatçılarının eserleri de daha iyi anlaşılacaktır. Zira dünya çapında şöhret kazanan Rus edipler ve diğer bütün dallardaki

sanatçıları, o muhteşem eserlerini halkın yaratmalarından beslenerek inşa etmektedirler. Aslolan ortaya çıkan eserlerin beslendiği damarlara ve ana kaynağa inmektir. Bu kaynak da Rus folklorudur.

Rus halkı farklı etnisiteye mensup unsurlardan oluşan bir konglomerat, yani yığışım olarak değerlendirilebilir. Uygulanan akıllı politikalarla bu konglomerat, bir eritme potası (melting pod) içinde eritilerek, harmanlanarak Rus halkı ya da Rus milleti diye nitelenen yeni bir etnik yapı oluşturulmaya çalışılmış, bunda da nispeten başarılı olduğu söylenebilir. Bu nokta göz önünde tutulduğunda Rus kültürünün zengin ve oldukça renkli özelliklere sahip olduğu görülecektir.

Bu çalışmada ifade edilen amaç doğrultusunda Rus folklorunun önemli türü olan “Bılina/starina”, yani halkın kahramanlık destanları, türküleri bir araştırmaya tabi tutulmuştur. Rus folklorunun bu başat türü *Bılina* tüm yönleriyle ortaya konulmaya gayret edilmiştir. Bılinalar, Rus halkının kahramanlık destanı ve türküleridir; yurt ve din savunması dışında farklı konuları da işleyen bılinalar mevcuttur. Bılinalar Rus halkının kültürel belleğini ve gelecek ideallerini taşıyan, bu kodları kuşaktan kuşağa aktaran kuvvetli bir bağı oluşturmaktadır. Bılinalarda kahramanlar Rus yurduna göz diken, Hristiyanlık inancına musallat olan büyük düşmanı Tatarlara, ikinci sırada da Litvalılara karşı savunma savaşı yaparlar. Kişisel şöhret ve ganimet amacı olmayan bogatırlar, Aziz Rus yurdunu, yüce Hristiyanlık inancını, mazlum halkı, (dul ve yetimi) düşmanlara karşı korurlar.

En büyük düşman “Pagan” Tatarlar olunca, elbette sözlü Rus halk edebiyatının önemli türü olan başta Bılina ve tarihi türküler olmak üzere diğer türlere Türk-Tatar etkisi meselesi ortaya çıkmaktadır. Bılina’larda Tatarlar “Basurman”, yani Müslüman olmaları nedeniyle “pagan” olarak nitelendirilmektedir. Başta Bılinalar olmak üzere, Türk-Tatar etkisi Rusların sözlü ve yazılı edebiyatında görülmektedir. Edebiyat dışında askeri, siyasi, bürokratik kurumların teşekkülünde, sosyal yaşam ve toplumsal dokusunda, kültür sanat alanında Türk-Tatar etkisi vardır ve ikna edici delilleriyle bu çalışmada tespit ve ispat edilmeye gayret edilmiştir. Elbetteki halkbilimi alanında çalışılan bir konu her zaman gelişmeye, değişmeye açıktır. Bu çalışma Rus halk edebiyatı türü Bılina üzerinde Türkiye’de yapılan bir ilk adım çalışması olma özelliğine sahiptir.

Yapılacak tenkitler ve yeni tespitler, yorumlar ve çıkarımlar, araştırmalar ve taramalarla bu çalışmanın başka çalışmalara da teşvik edici bir katkı sağlayacağı umut edilmektedir.

Rus kahramanlık destanları ve Rus halk edebiyatı üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığı vakit, Türkiye’de “*İgor Destanı*” kısa adıyla bilinen Rusların, Kıpçak Türkleri karşısında yaşadıkları bozgunu konu edinen eser, Altan Aykut ve Uydu Mualla Yücel tarafından yayınlanmış çeviri metni; Suzan Uluoğlu tarafından hazırlanan bir bölgeye ait “*Rus Bilinalarının Şiirsel Dil Özellikleri*” adlı (basılmamış) Doktora Tez çalışmasının dışında, bazı tarihi kaynaklarda satır aralarında geçen birkaç cümleden ibarettir.

Lev Tolstoy, İvan Turgenyev, Aleksandr Puşkin, Fyodor Dostoyevski, Anna Ahmatova ve sayısız çok değerli diğer Rus ediplerin ürettikleri eserler Rus edebiyatının sadece bir kısmı olabilir. Gerçek anlamda Rus edebiyatı “Rus halk edebiyatı” demektir. Kahramanlık anlatıları, menkıbeleri, mitleri, tarihi ve askeri türküleri, düğün türküleri ve ölüm ağıtları, lirik türküleri ve dini edebiyatı, meslek türküleri, maniler ve koşmaları, atasözleri ve deyimleri, bilmeceler ve sayısmacaları, masalları ve kıssaları, halk dansları ve seyirlik oyunlarında icra edilen türküler gibi yaratmalardır. Rus folkloru, özelde de Rus edebiyatı derinliğine ve enginliğine tüm detaylarıyla öğrenilip tetkik edilerek kıymetli Rus ediplerin eserleri de daha iyi anlaşılacaktır.

Lev Tolstoy, Aleksandr Puşkin ve diğer edipler, ressamalar ve diğer sanat dallarında eserler üreten tüm sanatçıların eserlerinde Rus folkloru, özellikle de sözlü halk edebiyatının Bılına türünün çok büyük etkisi olduğu görülmektedir. Ana kaynak iyi anlaşılırsa, o kaynaktan neşet eden ve beslenen pınarlardan akanlar daha iyi anlaşılacaktır. Rus folkloru gerçek manada kaynak iken, oradan beslenen edipler ve diğer sanatçılar birer pınar durumundadır. Kaynak olmazsa, pınarlar kurur. Kaynak iyi bilinirse pınarlar daha iyi anlaşılır.

Bu çalışma söz konusu kaynağa gidecek olan yolda sadece bir adım olacaktır. Çalışmanın içeriğinde kısa kısa değinilen halk edebiyatının belli başlı türleri ve Rus folkloruna ait diğer tüm alanlar, coşkulu, dinamik ve idealist araştırmacıları beklemektedir. Rusların, bütün Türk dünyasını ve Türk zümrelerini çok derinlemesine ve enginliğine olarak araştırdığı, bu araştırma çalışmalarına da artan ivmeyle devam

ettiği gerçeğiyle kıyaslanırsa, mütakabiliyet bakımından Türkiye’de aynı yoğunlukta çalışmalar yapılması gerektiği görülecektir.

Rusların yurdu olarak bilinen Karadeniz’in kuzey bozkırları, henüz Ruslar yok iken başka halklara yurt olmuş, o halklar bu bölgede kurdukları devletleriyle hükümlanmış, kendi kültür ocaklarını yakmışlardır. Karadeniz’in kuzey bozkırlarının M.Ö. II. bin yıla kadar uzanan macerası hakkında kaynaklar da çok küçük bilgi parçacıklarına tesadüf edilmektedir. Karadeniz’in kuzey bozkırları Asya ile Avrupa arasında asırlarca devam eden doğudan batıya, batıdan doğuya olan göçlerin en etkin yaşandığı toprakları olmuştur. Karadeniz’in kuzey bozkırları dünyanın son 3 bin yıllık döneminde söz konusu göçler nedeniyle en hareketli ve kültürel zenginlik bakımından dikkat çeken bir coğrafi bölgesi olmuştur.

Yaklaşık XI asırdır Rusların yurdu olarak kabul edilen coğrafya daha öncesinde 2 bin yıl kadar sırasıyla Kimmerler, İskitler, Sarmatlar, Hunlar ve Avarlara yurt olmuştur. İsimleri zikredilen halklar elde edilen yeni bulgu ve bilgilerle tarihçi otoritelerin çoğunluğu tarafından Türk kültür kuşağına ait halklar olarak kıymetlendirilmektedir. Bu noktadan hareketle bu coğrafyanın Rus yurdu olmadan önce Türk halklarına yurt olduğu söylenebilir.

Ruslar asırlar boyunca idaresi altında ve kültürel etkisinde kaldığı Türk-Tatar varlığından mutlak surette etkilenmiştir; zaman için de karşılıklı bir etkileşim de söz konusu olmuştur. Her Rus’un damarlarında Türk-Tatar kanı dolaştığı dövizli bir kenara bırakılırsa, biyolojik akrabalık olmasa bile, Rusların, Türklerle bir sosyo-kültürel akrabalık boyutu olduğunun söylenmesi yanlış olmaz. Bu alanda çalışacak, özellikle halkbilimciler farklı bakış açıları ve yaklaşımlarıyla bu sosyo-kültürel akrabalığın boyutlarının daha sarıh olarak ortaya konulmasına katkı yapabilirler. Bu çalışmada bu kültürel ilişkiye ait bazı unsurlar ortaya konulmuştur, ancak ifade edildiği üzere daha da zenginleştirmek, detaylandırmak gereklidir.

Ruslar, dil bazında Türkçe’den bir düzeyde etkilenmişlerdir. Bu etkileşime en büyük delil olarak Bilina kahramanının *Bogadır*, yani Türkçe *Batur*, *Bahadır* gösterilebilir. Boyarlar ve atamanlar da binalarda sıkça görülen diğer Türkçe unsurlardır. Bizzat

Bilina'nın anlatıcısı “Kâhin Boyan”ın da Türkçe terim ve Türk kültüründeki “Kâhin Ozan, gaibden dürlü haber viren Kam” olduğu ortak kabuldür.

Rus edebiyatı Türkçe'den sadece dil ve kelime bazında değil, motif, konu, kahraman ve tipler bazında da etkilenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda söz konusu etkilenme düzeyi ve unsurları tespit edilerek aslında Rus halk edebiyatının aslında bir ayağı ile Türk kültürüne dayandığı ve Türkolojinin çalışma ve araştırma alanlarından biri olduğuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Yapılacak çalışmalar, yeni bulgular, yorumlar ve tetkiklerle elde edilecek sonuçlar sadece Rus kültürünün daha iyi tanınmasına değil, aynı zamanda Türk dünyasına ve kültürene katkı yapacağı düşünülmektedir. *İgor Destanı* veya *Zadonşina* destanları incelenirken, Kıpçaklar ve Altın Orda hakkında yeni verilere, ücrada kalmış bilgilere ulaşılabilmesi mümkün olabilecektir.

Sözlü Rus halk edebiyatının taşıyıcı aktörlerinden olan Skomorohların kilise babaları ve muktedirlerin kolluk kuvvetleri tarafından maruz bırakıldıkları baskı ve muamelat öğrenilince, Türkiye'de gelenek taşıyıcısı abdal âşıklarla, Bektaşî babalarıyla, ya da toplumsal eğlencenin önemli aktörleri olan Romanlarla olan benzerlikler kendisini gösterecektir.

Resme geniş pencereden bakıldığı zaman Rusya'nın Türklerin, yani bütün Türk dünyasının önemli bir komşusu, Rus halkının kültürel dokusunun Türklerden etkilendiği ve bir dereceye kadar beslendiği görülecektir. Ruslar ilk tarih sahnesine çıkışlarından itibaren mutlak suretle Türk zümreleri ile çok yoğun olarak ilişki içinde olmuşlardır; günümüzde Rusya Federasyonu bünyesinde bulunan Otonom Türk Cumhuriyetleri ve bölgesel yönetimler bu siyasi ve sosyo-kültürel etkileşimin en dinamik ve önemli aktörleridirler. Yapılacak her bir yeni çalışma ile hem Rus folkloruna ait değerli bilgiler elde edilecek, aynı zamanda Türk zümrelerinin folkloruna da ait bilgilere ulaşılmış olacaktır. Zira denilebilir ki, Rus folkloru, Rus halkının yoğun ilişki içinde olduğu ve içiçe yaşadığı Türk zümrelerinin etkisiyle zenginleşmektedir.

1.BÖLÜM

RUSYA VE RUS HALKI

Rus halkını ve Rusya olarak tarihte var olmuş ve halen dünyanın önde gelen büyük devletlerinden olan Rus devletini tanımak sadece kronolojik olarak bilinenleri sıralamak olmamalıdır. Rusya, tarih içinde farklı adlara ve idare tarzlarına sahip olmuş, XXI. yüzyılda da daha önceki asırlarda olduğu gibi dünyanın etkin ve önde gelen güçlü devletlerindendir. Rusya son iki asır başta olmak üzere büyük bir devlet olmuştur. Bu bilinen bir gerçektir. Ancak Rusya'ya adını veren Rus halkı fevkalade ilginç süreçler geçirmiş ve tarih sahnesine dâhil olmuştur. Bir halkın etnik adı olarak yaygınlaşan Rus teriminin etimolojik olarak kökeni Normanlara dayandığı defaten farklı yaklaşımlar ışığında açıklanmıştır. Kaynaklarda verilen bilgilerin doğruluğu genel kabuldür. “Rus Halkı”nın etnik ve siyasal gelişimini tamamlaması birkaç asır sürmüştür, aslında halen de bu süreç devam etmektedir. Zira Rusya Federasyonu, özellikle askeri açıdan büyük ve güçlü bir devlettir, ancak Rus halkı ve devleti genç sayılabilecek bir konumdadır.

Dünya tarihine bakıldığı vakit büyük ve güçlü devletler var olmuştur. Bir devletin güçlü ve büyük devlet olması onun halkının büyük ve köklü bir millet olduğu anlamına gelmemelidir. Dünya tarihinde köklü ve kadim milletler sahne almış, rollerini tamamlayanlar sahneden inmiş, kimileri sahnede kalarak rollerini irca etmeye ve dünya tarihini şekillendirmeye devam etmektedir. Asurlar, Babiller, Sümerler gibi halklar sahneden inerken Türkler, Çinliler, Persler gibi kadim halklar ve Ruslar gibi nisbeten genç halklar tarih sahnesinde varlıklarını ve rollerini devam ettirmektedirler.

Türk milleti dünya tarihinin en köklü milletlerinden biridir, aynı zamanda da dünya tarihi içinde çok güçlü ve büyük devletlerin kurucusu olmuştur. Bu yönüyle Türk milleti hem kadim millet olma, hem de büyük devletlere sahip olma özelliğine sahip yegâne milletlerden biridir.

Kronolojik olarak Rus halkının tarih içinde geçirdiği süreç ve Rusya'nın devlet olarak tarihi bilinmektedir. Rusya ve Rus halkının dünya sahnesinde varlığı genel kabul olarak

Kiev Knezliği ile başlamaktadır. Bu genel kabul dikkate alındığında Rus halkının varlığı yaklaşık 12 asırdır bilinmektedir.

Rusya Devleti tarih çizgisi içinde farklı adlar altında var olmuştur: Knezlikler, Çarlık Rusyası, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Rusya Federasyonu. Coğrafi olarak Avrupa kıtasının doğusundan başlayıp, Karadeniz'in kuzeyi, Kafkasya, Orta Asya ve bütün Sibiry coğrafyasını işgal eden Rusya'nın tarih içinde sınırlarında çok değişmeler olmuştur. En son büyük sınır değişmesi yirminci asrın son çeyreğinde yaşanmış, SSCB dağılarak ortaya bağımsız yeni Cumhuriyetler çıkmıştır. Kiev Knezliği ile başlayan Rusya'nın bugün merkezi Moskova'dır; Kiev artık Rusya değildir, orası Ukrayna, yani "U Krainı" (Kıyı, Sınır, Kenar) olmuştur. Moskova, Roma ve İstanbul'dan sonra "Üçüncü Roma" rolüne heveslenerek kendisini merkeze yerleştirmiştir.

Günümüzde Rus halkı ve ona kültürel olarak fevkalade yakın halklar olan Beyaz Ruslar, Ukraynalılar, Roman kökenli Moldovalıların yaşadığı, Karadeniz'in kuzeyinden başlayıp, Doğu Avrupa, Sibiry ve Orta Asya'ya kadar yayılan bu geniş coğrafyada Ruslardan önce hangi halklar yaşamış, hangi devletler kurulmuş, hangi kültür ocakları yeşermiş, coğrafyanın tarihinde neler yaşanmış, bunlara bakmak gereklidir. Eğer bahse konu bölgenin tarih içindeki sakinleri incelenirse, mevcut sakinleri olan Rus halkı ve Rusya tarihi daha iyi anlaşılır olacaktır. Zira Rus halkı aniden orada peyda olmamıştır. O coğrafyanın, dünya coğrafyasına ve tarihine bakıldığı vakit en hareketli ve canlı bölgelerden biri olduğu görülecektir.

Bu bölgeler Kiev Knezliği ile Rus halk topluluğunun ortaya çıkışından geriye doğru tarihi en az iki bin yıl boyunca, hatta daha fazla, farklı halklara yurt olmuştur. Burada mukim olan, kültür ekolojisini oluşturan Türk-Tatar soylu kitleler herkesçe bilinmektedir. Kiev Knezliği başlangıç olarak alınıp, tarihi geriye doğru yaklaşık on asır kadar işletildiği vakit Türk Tarihi, ileri doğru işletildiğinde ise birkaç asır boyunca Türk-Rus ortak tarihi olduğu görülecektir. Yani bu coğrafyanın sakinleri siyasi olarak son 6 asır boyunca Ruslar olmasına rağmen, kültürel olarak en az iki bin yıldır Türk-Tatar kabileleri olmuştur. Bu noktalar önemlidir.

Z.İ.Yampolski, Karadeniz boyu, Ön Asya ve Kafkasya bölgelerinde Türklerin varlığının, Herodot, Pomponius Melo, Pliny ve Strabon'un eserlerine dayanarak M.Ö.

V. yüzyıldan çok daha erken dönemlerde başladığını ortaya koymuştur (Yampolski 1966: 67; Laypanov&Miziyev 2008: 37, 38).

Kültür tarihine göre ilkel zamanlarda üç tane ana kültür sistemi olduğu bilinmektedir: avcılık ve toplayıcılık olan *asalak kültür*; ziraata dayalı *köylü-çiftçi kültürü*; havancılığa dayalı *besicilik*, ya da diğer bir adıyla *bozkır kültürü* denilmektedir. Bu kültür sistemlerinin oluşması, şekillenmesi ait olduğu halkın, yani kültürün yaratıcısı olan halkın içinde bulunduğu coğrafya ve kendisini kuşatan tabiat şartlarıyla yakından bağlantılıdır.

Bir insan grubunun yaşam tarzını ve kültürünü yaşadığı tabiat ve kuşatan koşullar şekillendirmektedir: iklim özellikleri, arazinin fiziki yapısı ve özelliği, bitki örtüsü ve orman, bozkırlar, dağlar, vadiler, ovalar, deniz ve akarsular gibi. Her halk topluluğu içinde bulunduğu coğrafi çevre ve fiziki şartlardan istifade ederek hayatını idame ettirir, yaşantısını kurar. Başka bir ifadeyle insan grupları kültürel özelliklerine göre coğrafi bölge ve fiziki şartlar seçmezler, içinde bulundukları ortam onların kültürünün oluşmasında çerçeve oluşturur ve başat rolü oynar. Bu bağlamda asalak kültürün yaratıcısı insan gruplarının genellikle ormanlık alanlarda, tarıma ve hayvancılığa pek de uygun olmayan tabiat şartları içinde yaşadıkları görülür. Yani o orman bölgelerinde yaşayan insan grupları hayatlarını idame ettirebilmek için ormanın kendilerine sunduğu imkânlardan faydalanmışlardır. Kendisi ekip biçmeden ormanlık alanlarda doğal olarak yetişen ve yenilebilen bitki, meyve vb gibi ürünleri devşirerek, ırmak ve göllerde balık, ormanda yabani hayvanları avlayarak istifade etmiştir ve bu insan gruplarının oluşturduğu kültüre “asalak kültürü” denilmesinin sebebi de budur. İnsanlar günlük yaşelerini temin ederken evvelinden kendileri bir gayret sarf etmemekte, tabiatın doğal olarak kendilerine sunduğu hazır imkânları kullanmaktadırlar.

Hem iklim hem de fiziki özellikler ziraata uygun alanlarda ise “tarım kültürü” gelişmiştir. Bu kültürün yaratıcıları yerleşik yaşam tarzına sahiptir ve yaşadıkları yerler daha bayındır olmuştur.

Bu iki grubun dışında kalanlar ise bozkırlarda hayvancılık yapan, sürüler yetiştiren, yaşam yaşelerini hayvanlardan elde ettikleri ürünlere dayandıran *bozkır kültürü* insanıdır. Bozkır kültürü yaratıcıları diğerlerine göre daha hareketlidir, bunlar konar-

göçer evlidirler. Buna *besicilik kültürü* de denilmektedir. Bozkır kültürü elbette sadece hayvancılık yapmamakta, zaman zaman akınlar düzenleyerek ganimet de elde etmektedir.

Bozkır kültürü, atın evcilleştirilmesiyle büyük merhale kat etmiş, aynı şekilde demir madeninin de kullanılmaya başlanmasıyla besi hayvancılığı yapan bozkır kültürü yaratıcıları atın hızı ve demirin vurucu gücünü birleştirerek kudretli devletler kurmaya başlamışlardır. Bir başka deyişle atın hızı ve demirin gücü bozkır kültürü ve bozkır devletinin en büyük üstünlüğü olmuştur (Durmuş, 1998: 413; Durmuş 2013: 10). Atı ilk ehlileştiren ve demiri ilk işlemeye başlayanların Türkler olduğu genel kabuldür.

Bugün Rusya Federasyonu'nun işgal ettiği Eurasia, yani Avrasya diye tanımlanan, Avrupa kıtasının doğusundan başlayıp Karadeniz'in kuzeyinden devam edip Orta Asya'dan geçip Sibirya'yı kapsayan bölgede bozkır kültürüne sahip halklar mukim olmuşlardır. Sibirya'nın kuzey kuşağını ayrı tutmak gerekir, zira o kuşak iklim şartları nedeniyle ne tarım yapmaya, ne de besi hayvancılığı yapmaya pek elverişli değildir. O kuşakta daha ziyade ormanlarda yabani hayvan, nehir ve göllerde balık avı yapılmıştır.

Zikredilen ve bozkır kültürünün geliştiği kuşakta nehirler, otlaklar ve diğer unsurlar bozkır kültürünün inkişaf etmesine, bu kültürün yaratıcısı olan halkların da doğu-batı istikametinde göçmelerine imkân vermiştir. Bu göçlerin M.Ö. III. binyıldan itibaren gerçekleştiği hakkında kaynaklarda bilgiler vardır.

Yapılan bilimsel çalışmalar ve etütler neticesinde elde edilen arkeolojik ve antropolojik veriler, *Afanasyevo Kültürü* olarak adlandırılan kültür merkezinin M.Ö. III. binyıla kadar uzandığını göstermektedir. Afanasyevo kültürünün izleri Sayan-Altay dağları havalisindedir ve bu kültür savaşçı ve göçebelik dinamizmi-özelliği sayesinde M.Ö. 1700'lü yıllardan itibaren bölgeye hâkim olmuş, yaklaşık iki asırlık bir süreçte Altaylar ve Tanrı dağlarını kapladıktan sonra bu ırka mensup bir kitle Kazakistan üzerinden Maverâ-ün-nehr'e kadar ulaşmıştır. Başka bir kol ise batıda Ural'a kadar yayılmıştır. Ural bölgesinde Ural dilli ve İndo-Avrupa dilli kitlelerle batıya yayılan Proto-Türk kitleleri arasında dil ve kültür alanında etkileşim olmuştur. Bir yandan da kalabalık gruplar halinde M.Ö. 1100'lerden itibaren Çin'in kuzey-batısında Kan-su ve Ordos bozkırlarına doğru yayılmışlardır.

Afanasyevo kültürü döneminden yaklaşık bin yıl sonrası döneme (yani M.Ö. 1800-1500 yüzyıllar) ait buluntular ise *Andronovo Kültürü* olarak adlandırılan kültür dairesine aittir. Bu iki kültür dairesi Türk kültürünün öncülü, yani Türk kültürünün atası ve kökeni olarak kıymetlendirilmektedir. Bu kültür bozkır kültürüdür. Tarihi süreç içinde bu ocaktan neşet eden kuşaklar farklı coğrafyalara muhtelif nedenlerden dolayı göçler gerçekleştirmiş ve farklı adlarla anılır olmuştur.

Andronovo kültürü yaratıcıları olanlar güney-batı, kuzey-batı ve güney-doğu istikametinde yayılmışlardır. Bu çalışmanın konusu daha çok kuzey-batı, yani Urallar ve Sibiryaya yönünde yayılan grupları içermektedir. Andronovo kültürü, bazı tezlere göre M.Ö. II. binyılda batıda Sibiryaya üzerinden Don nehrine kadar yayılmıştır (Ögel 1962: 18, 24, 27; Kafesoğlu 1998: 51).

Bozkır kültürünün yaratıcıları konar-göçer yaşam tarzına sahiptir. Ulaşım vasıtası olarak atı kullanmıştır. Arabanın da kullanılmaya başlanmasıyla, gücünden yararlanabileceği öküz ve deve gibi diğer hayvanlardan da istifade etmeye başlamıştır. Atlı ve araba kullanıyor olmaları onlara seyahat ve ulaşımında kolaylık ve üstünlük sağlamıştır. Bu bağlamda at ve deve kalıntıları Andronovo, Pazırık ve Karasuk kültür dairelerine ait kurgan kazılarında elde edilmiştir.

Türk kültürünün doğduğu ve yayıldığı önemli merkezlerden biri olarak Rusya Federasyonu sınırları içinde Hakasya Özerk Cumhuriyeti, özellikle Minusinsk şehri havalisi kabul edilmektedir. Bu bölge arkeologlar ve antropologlar tarafından “ölüm vadisi” diye tanımlanmaktadır. Bu tanımlamanın nedeni, bölgenin kurganlarla ve toplu mezarlarla dolu olmasıdır. Sayısız kurgan kazılmış, büyük bir kısmı hırsızlar tarafından yağma edilmiş, yine çok sayıda kurgan ve kurgan bölgeleri de tarih içinde Rusya’nın o bölgelerde yaptığı hidroelektrik santralleri veya diğer sanayi kuruluşları inşaatlarına kurban gitmiş olmasına rağmen uzmanlar bölgede halen kazılmayı bekleyen sayılamayacak kadar kurgan ve toplu mezar olduğunu ifade etmektedirler. Şüphesiz ki, o bölgelerde yapılacak yeni araştırma ve etütler tarihin bilinmeyen noktalarını aydınlatmaya devam edecektir.

Romantik veya duygusal davranmak doğru değildir, asıl olan objektif ve tarafsızlıktan uzak olarak bölge kurganlarının, mağara ve kayalıklardaki kaya resimlerinin, yazıtların ve diğer unsurların layığıyla araştırılması, tahlil edilmesidir.

İnsanlar binlerce yıl öncesinde yaşamışlar, bir kültür oluşturmuşlar ve kültürlerine ait bir takım unsurlar bırakmışlardır. Bunlar genellikle mezarlardan elde edilen kap kacak, takı, silah, hatta yiyecek kalıntıları gibi somut kalıntılar, taşlar üzerine yaptıkları resim ve yazıtlardır.

Afanasyevo ve Andronovo kültürüne ait kurganlardan elde edilen söz konusu kalıntı ve unsurlar o döneme ait tarihin ve kültürün yeniden kurulmasına yardım etmektedir. Bu kurganlar yoğunlaştığı bölgeler olarak Sayan-Altay bölgesi, daha spesifik olarak da Minusinsk zikredilmektedir. Yine aynı tarihi dönemlere ait, yani M.Ö. III. binyıl olarak tarihlendirilen kurganlar Hazar denizi ve Kafkasya'nın kuzey bölgelerinde, yani Lugansk, Donetsk, Volgograd, Saratov ve Tombov şehirleriyle çevrelenen alanda bulunmuştur. Bu kurganlar Kuban nehri civarında yoğun olarak tespit edilmiştir. Aynı şekilde Karadeniz'in kuzey doğusunda bulunan Maykop şehri de kurgan kültürünün tespit edildiği önemli bir kültür merkezidir.

Bozkır, ya da atlı-göçebe kültürü M.Ö. III. – II. binyıl arasında Ural ve Dnyepir nehirleri, Hazar denizi ve Karadeniz arasındaki bölgede var olduğu arkeolojik etütlerle ortaya çıkartılmış, M.Ö. I. binyılda da Karadeniz'in kuzeyinde yayılan bozkırlarda, yani bu çalışmaya konu olan coğrafyada varlığını devam ettirmiştir.

Tuva-Minusinsk ve Abakan, yani günümüzde RF sınırları içinde yer alan Tuva ve Hakasya Özerk Cumhuriyetleri bölgesinden doğuya Ordos, batıya Volga boyu ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara doğru ilerlemiş, o bölgeleri zapt ve fethetmiş olan Proto-Türkler bu göçler nedeniyle doğu ve batı Türkleri, dilleri de doğu Türkçesi ve batı Türkçesi diye farklılaşmıştır. Yaşanan bu göçler yoğun şekilde M.Ö. III. yüzyıla kadar devam ettiği ifade edilmektedir. Batı Türklerinden bir kısmı M.Ö. V. - III. yüzyıllarda Hazar-Volga'da, Asya'da kalan bir kısmı da M.Ö. III. yüzyılda kurulan Asya Büyük Hun Devleti bünyesine dâhil iken daha sonra Sibiryaya taraflarına doğru göçtükleri anlaşılmaktadır (Kafesoğlu 1998: 53). Bu göçler doğudan batıya doğru durmaksızın milattan sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda

Türk şubelerinin göç hareketleri fasılasız olarak devam etmiştir. M.S. III.-IV. yüzyıllarda Hunlar Karadeniz'in kuzey güzergâhını kullanarak Asya'dan Doğu ve Orta Avrupa'ya geçerek Avrupa Hun Devleti'ni kurmuşlardır. Miladi VI. yüzyılda Avarlar Batı Türkistan'dan göçerek Orta Avrupa'ya ulaşmışlar; aynı dönemlerde de Bulgarlar Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara ve Volga boylarına, bazı Türk boyları Macarlarla beraber Kafkasya'nın kuzeyinden Orta Avrupa'ya, Peçenekler, Uzlar ve Kıpçaklar Hazar denizinin kuzeyinden Doğu Avrupa ve Balkanlara kadar yayılmışlardır (Kafesoğlu 1998: 53). Şu noktanın altını çizmek gerekir ki, Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlar, Avrupa'nın doğusundan başlayarak Kafkasya dâhil Orta Asya ve Çin'in kuzey-batı bölgeleri en az iki bin yıldan fazla Türk boylarının hâkimiyeti ve Türk kültürünün etkisi altında kalmıştır. Bu iki bin yıl Karadeniz'in kuzeyinde Rus varlığının başlangıcı olarak kabul edilen IX. yüzyıldan önce, yani günümüzden en az 3 bin yıl öncesidir.

Volga, Kafkasya ve Don nehirleri bölgesi, yani Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlar doğudan batıya doğru yaşanan ve iki bin yılı aşkın bir süreçte devam eden büyük göç dalgalarının güzergâhı olmuştur. Kimmerler, İskitler, Sarmatlar, Hunlar, Ogurlar, Avarlar, Hazarlar, Peçenkler, Kıpçaklar ve diğerleri. Bu göçler sadece siyasi ve askeri olarak değil, kültür ve dil bakımından da büyük değişime zemin oluşturmuştur. Doğudan batıya göç eden bu boylar, hem maddi hem de sözlü kültüre ait unsurları taşımışlardır. Bir başka ifadeyle doğudan batıya göç eden, büyük çoğunluğu Türk zümreleri olan bu kitlelerle sözlü kültüre ait konu ve motifler de doğudan batıya göç etmiştir. Rus bilim adamı Potanin hacimli eserinde delilleriyle bu motif ve konu göçlerini ortaya koymuş, ancak zamanla farklı odaklardan gördüğü baskı ve tepkilerden dolayı bu fikrinden kerhen geri atmıştır. Şimdi bu bölgede hâkimiyet kurmuş haklara kısa kısa göz atmak faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.1.KİMMERLER

Kimmerler hakkında ilk bilgileri Herodot (Herodotos) vermiştir. Bozkır kültürünün batı kolunu oluşturan Kimmerler M.Ö. II. binyıl başlarından M.Ö. VIII. yüzyıla kadar

Kırım'ı kendilerine merkez edinmişler ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Karadeniz'in kuzey bozkırlarına doğudan gelip, devlet kuran ve yazılı kaynaklarda adı geçen ilk halk bozkır kültürüne sahip Kimmerler'dir (Kymmerioi, Kymmerios). Kimmerlerin adının yazılı kaynaklarda ilk kez yer alması M.Ö. VIII. yüzyıla, arkeolojik veriler ise M.Ö. II. binyıla kadar uzanmaktadır (Tarhan 1984; 109; Durmuş 2013: 18).

Yaşanan büyük göç dalgalarının kuraklığa bağlı olması, bundan kaynaklı olarak görünen sebebin ise M.Ö. VIII. yüzyılın başlarında Çinliler ve Choularla yapılan savaşlar olduğu vurgulanmaktadır (Durmuş 2013: 18). Choular her yere garnizonlar kurarak Hunların otlaklarının daralmasına neden olmasıyla Çin'in batısına doğru kayan Hunlar da o bölgede mukim olanların yerlerinden oynamalarına sebep olmuştur. Yani Asya'nın doğusunda meydana gelen hareketlenme batıya doğru ivme kazanarak devam etmiş ve asırlar boyu devam kavimler göçünü tetiklemiştir. Bu göç dalgası zaman içinde Orta Asya, Kafkaslar, Küçük Asya, Karadeniz boyu, Orta Avrupa hatta Avrupa kıtasının en batı noktasına değin tamamını etkilemiştir. Bu göç dalgaları döneminde Avrupa kıtasından Cebel-i Tarık Boğazı'ndan Kuzey Afrika'ya geçişler dahi yaşandığı ifade edilmektedir (Laypanov & Miziyevev 2008: 130).

Kimmerlerin adı Fince "kamar" (siyah, koyu, karalık) kelimesinden geldiği rivayet edilmektedir. Kırım yarımadasına yakın bölgelerde yaşayan halk Kimmerler diye adlandırılmıştır. Onların adı Yunanca *Kimmerioi*, yani *kış*, *kışlık* kelimesine yakındır. Kimmerler M.Ö. VIII. yüzyıla doğru Don'dan, yani doğudan gelen İskitler tarafından kendi devletlerinden çıkartılmıştır. Onlar da Frigya'ya doğru göç etmiş, onlarca yıllık süre sonrasında Küçük Asya'yı ele geçirmişler; akabinde de Frigya krallığının varlığına son vermişler; Lidyalıları tehdit etmeye başlamışlar, Lidya kralı Giger onlarla savaşmıştır. 675 yılında Kimmerler, Asurlular ile savaşmış ve Efes'i almışlardır. Kral Giger'in halefi Kimmerlerle çarpışmaya devam etmiş ve Küçük Asya'yı onlardan kurtarmıştır. Bu savaşlarda Kimmerlerin büyük çoğunluğu yok olmuştur. Kalanlardan bir kısmı İskitlere katılmıştır (Brokgauz & Yefron, 1895; Makale, "Gesch des Altertums, s.452).

Kimmerler hakkında verilen bilgilerin dışında farklı ya da bilinenlere katkı yapacak bilimsel ve net bilgiler maalesef kıttır. Ancak Kimmerlerin kim oldukları, Slavlarla ve Ruslarla bağlantılı olduğu, hatta Rusların kadim ataları olabileceği yönünde yapılan yorumlar vardır; bu yorumlara ikna edici bilimsel kanıtlar ortaya konulabilmiş değildir. Kimmerlerle ilgili malumatlar ifade edildiği gibi Herodot vermektedir.

Boğazköy, Sard ve Gordion’da yapılan kazılarda elde edilen ok uçları gibi kalıntılar Kimmer-İskit haklarının Küçük Asya’ya gelişlerine ışık tutan deliller olarak görülmektedir. Özellikle Karadeniz ve Balkan ülkeleri arkeolojisinde Kimmer adı bronz çağından demir çağına geçiş kültürüyle bağlantılandırılmaktadır (Dyakonov 1956; Piotrovski 1949; Latışev 1947; Yelnitski 1961).

Arazileri komşuları tarafından işgale uğrayan bozkırda yaşayan halklar da kendi batısında bulunan halkın arazilerine göz dikerek onlara saldırıya geçmiştir. Yaşanan bu göç dalgasının temelinde ekonomik savaşlar yatmaktadır.

1.2.İSKİTLER

Yaşanan bozkır savaşları tarih sahnesine güçlü bir bozkır kavmi ve devletini çıkarmıştır. İskitler, yani Saka Devleti. İlhami Durmuş’un aktardığı bilgiye göre Saka/İskit devletinin “adları, dilleri, dini inancı, gelenek ve görenekleri ve sanat anlayışıyla Türk oldukları açıkça görülmektedir” (Durmuş 2002: 620-627). Büyük göç dalgalarıyla Asya’dan batıya doğru göç eden İskitler, M.Ö. VIII. yüzyılda Karadeniz’in kuzey bozkırlarına doğru geldiklerinde orada hükümrân olan Kimmerlerle karşılaşmışlardır. İskitlerin Karadeniz’in kuzey bozkırlarına gelmesiyle M.Ö. II. binyıldan beri burada hâkim olan Kimmerleri göçe zorlamışlardır. Kimmerler, Kafkasya üzerinden geçerek Urartu topraklarına göç etmişlerdir. Urartu topraklarına giren Kimmerler de burada mukim olan Asur halkına saldırmıştır. İskitler, Karadeniz’in kuzey bozkırlarına yerleşerek bu coğrafyada Kimmerlerin varlığına ve etkisine son vermişlerdir. İskitler, buradan da Kimmerlerin yolunu izleyerek Urartu ülkesine gitmişler, ancak Urartu kralı II. Rusa (M.Ö.685-645) İskitlerle savaşmak yerine anlaşmaya varmıştır (Tarhan 1984: 113; Durmuş 2007: 32). Kimmerler ve İskitler daha sonra Asur Devleti’ni istila ederek

Asur kralı Asarhaddon'u anlaşmaya zorlamışlardır. İskitler ile Asurluların ilişikleri Asur Devleti'nin yıkılışına kadar devam etmiştir. Asur Devleti'nin tarihe karışmasından sonra İskitlerin bir kısmı Urartu b6lgesinde kalmış, bir b6lümü de tekrar G6ney Rusya'ya d6nmüş ve oradaki akrabalarının yanına gitmişlerdir (Rice 1968: 46; Durmuş 2007: 32).

İskit Devleti Çin'in kuzey batısından Hazar denizi ve Tuna nehrine kadar b6t6n T6rkistan ve Karadeniz'in kuzeyindeki b6lgeye hâkim olmuştur. D6nem M.Ö. VIII. y6zyıl, yani b6lgede Rus varlığının ortaya 6ıkmasından yaklâşık 15 asır 6ncesidir. Grek kaynaklarında "Skityai", Asur kaynaklarından "Aşguzai", Çin kaynaklarında "Sai" (Sak) ve Pers kaynaklarında "Saka" adıyla yer alan İskit Devleti sadece işaret edilen b6lgede değil, aynı şekilde M.Ö. VII. y6zyılda Kimmerleri yurtlarından 6ıkartarak Kafkaslarda Hazar denizi kıyısından Azerbaycan 6zerinden Anadolu ve Orta Doğu'ya doğru yayılmış, hatta Mısır'a kadar ulaşmışlardır (Herodot IV, 12; Durmuş 2013: 40).

Kimmerlerin siyasi varlığını sonlandıran İskitler, komşuları olan Persler ile de b6y6k m6cadele i6inde olmuşlardır. Pers kralı Kiros Amargos (M.Ö. 555-528), Doğu İskitleri ile m6cadele etmiştir. Kiros, onları kendine tabi kılınca diğer İskit z6mrelerine y6nelmiştir. Kiros M.Ö. 529 yılında Merkezi İskitler olarak bilinen Massagetler 6zerine sefer d6zenlemiştir. B6y6k Saka birliğine dâhil olan Massagetler 6zerine sefer d6zenleyen Persler, başlarında Tomris'in bulunduğu Sakalar tarafından ağır yenilgiye uğratılmıştır (Herrman 1930: 2128; Durmuş 2007: 33).

Daha sonra Pers kralı Darius M.Ö. 513 yılında Karadeniz İskitlerine karşı bir sefer d6zenlemiştir. Bu seferin asıl amacı İskitlerin Kafkasya 6zerinden Pers 6lkesine yapabilecekleri akınlar i6in caydırıcılık 6zelliği taşıyor olmasıdır. Darius'un İskitler 6zerine sefer d6zenlemesinin bir nedeni de Karadeniz'in kuzeyindeki İskitlerin, Yunanistan ile bağlantısını kesmek ve fethetmek istediği Yunanistan'ı bu şekilde almaktır, zira Yunanistan'ın kereste ve buğday gibi 6nemli ihtiya6 kalemelerini İskitler karşılamakta idiler (Memiş 1987: 28; Durmuş 2007: 34).

Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırları 6ok iyi bilen İskitler geri 6ekilme ve oyalama taktiğini kullanarak Pers ordusunun yıpranmasını beklemiştir. Olduk6a yıpranan ve

kayıplar veren Pers ordusunu Darius geri çekmiştir. Böylece Darius, İskitlere karşı çıktığı seferden başarısızlıkla dönmüştür (Rice 1958: 48).

Rus kaynaklarında İskitlerin kökeni, nereden geldikleri hakkında bazı yaklaşımlar mevcuttur. A.Yu.Alekseyev (1992), İskitlerin Asya kökenli olduklarını ve kurdukları medeniyet ile yaklaşık 3, 4 asır boyunca Asya'nın ortalarından Avrupa'ya uzanan büyük bozkır kuşağını, yani Karadeniz'in kuzeyini etkilediklerini, öncülleri Kimmerler gibi bozkır kültürlü bir halk olduklarını ileri sürmüştür. B.N.Grakov ise İskitleri Kuzey Volga boylarından Karadeniz boyuna gelmiş, bronz çağı oyma kültürü kabilelerinin torunları oldukları görüşünü benimser, yani İskitleri, Kimmer kültürünün ardılı ve halefi olarak kabul eder (Grakov 1971).

A.İ.Terenojkin bu meseleye tamamen farklı yaklaşmıştır (Terenojkin, 1962). Ona göre İskitler ve İskitlere kadar olan döneme kadar Kuzey Karadeniz düzlüklerindeki halklar arasında ne etnik, ne de kültürel bir süreklilik mevcut olmamıştır. İskitler, Asya'nın derinliklerinden yarattıkları İskit triad kültürü -karakteristik silah tipi, at koşumu ve vahşi hayvan sanat stili- ile beraber M.Ö. VII. yüzyılda bu bölgeye gelmişlerdir. Yani Terenojkin, İskitleri, Kimmerlerden ayrı tutmaktadır.

İskit kültürünün karakteristik çizgilerini analiz A.Yu.Alekseyev bazı önemli sonuçlara ulaşmıştır. Onun çıkardığı sonuca göre erken İskit dönemi antropomorfik benzer eserlerinin M.Ö. 1200-700 yüzyıl dönemi Kuzey Çin'in Sincan havalisinde aranmalıdır. Bronz dökme kazanlar, bronz miğferler Asya kökenli olduğu ve onların erken dönem örneklerinin Minusinsk vadisi ve Kazakistan'da bulunduğu ifade edilmektedir. Bu tür eserler Karadeniz boylarında ilk kez M.Ö. VIII. yüzyıl başlarından ortaya çıkmaktadır. "Kuban tipi" denilen bronz miğferler Batı Avrupa'da ise M.Ö. VI. yüzyılın başlarına doğru görülmeye başlanmıştır. Bu kültürün kökeni ve doğum yeri Orta Asya ve Kuzey Çin havalisidir. Arkaik İskit eserlerinin diğer çizgilerine bakıldığında, taş kaplar, at koşumları, zoomorf sanatın Orta Asya kökenli oldukları açık şekilde ortada olduğu fikri yaygınlık kazanmaktadır. İskitlerin kökeni konusunda yapılan araştırmalar neticesinde ortak kabul olarak varılan sonuca göre "İskitlerin büyük ataları Asya'da Tuva, Kuzey Moğolistan, Altay, Orta Asya ve Kazakistan arasında kalan geniş coğrafyada yaşamış, o bölgede komşuları olan Sak'lar, Massagetler ve diğer Altay sakinleriyle kültür ve dil bakımından da akrabalık ilişkisine sahip olmuş olmalıdırlar (Gulyayev 2013: 63, 71).

1.3.SARMATLAR

Tarih M.Ö. III. yüzyıl başlarını gösterdiğinde Karadeniz'in kuzey bozkırlarında İskit Bozkır Devleti'nin varlığını ortadan kaldıracak olan Sarmatlar, Don nehrinin batısına geçmeye başlamışlardır.

M.Ö. II. yüzyılın başlarında doğudan gelen Sarmatların ve batıdan da Keltlerin saldırıları neticesinde İskitler çok zayıflamışlardır. Sarmatlar sürekli hücum ve saldırıya maruz bıraktıkları İskitleri hep batıya doğru sürmüşler, nihayetinde de M.Ö. II. yüzyılda İskit Bozkır Devleti'nin varlığı noktalanmış ve o coğrafyada Sarmatlar hâkim güç olmuşlardır. Müstakbel Rusya coğrafyası el değiştirmiştir; İskitlerden Sarmatların hâkimiyetine geçmiştir. Sarmatlar da bozkır kültürüne sahip bir halktır.

M.Ö. II. yüzyılda Rusya coğrafyasında hâkim güç olan Sarmatlar, 4 asır boyunca bölgedeki hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Karadeniz'in kuzeyinde M.Ö. II. yüzyıl hâkim güç haline gelen Sarmatlar, İskit yurdu olarak adlandırılan bu coğrafyaya kendi hâkimiyetleriyle beraber kendi adlarını da vermişlerdir: *Sarmatia*.

Sarmatia adı bahse konu devletin kurucu unsuru, yani merkezde yer alan etnik topluluğun adından gelmektedir. Sarmatlar hakkında ilk bilgileri Herodot vermektedir. Herodot, Sarmat ya da Sauromat¹ ülkesinin Don nehrinin doğusunda olduğunu belirtmiştir (Herodotos IV: 123; Durmuş 2007: 42). Vernadski'ye göre yapılan arkeolojik kazıların neticesinde ortaya çıkan yeni bilgiler Sarmatların Don nehrinin doğusuna gelmeden önce M.Ö. V.- IV. yüzyılda Yayık nehri ve Hazar denizinin daha doğusundaki bozkırlarda mukim oldukları, bu bölgeden zaman içinde Hazar denizinin kuzeyinden batıya doğru ilerledikleri anlaşılmaktadır (Vernadski, 1943). Çok geniş bir

¹ Sarmat ve Sauromat şeklinde kaynaklarda rastlanan bu terim birbirinin bozulmuş hali olmalıdır. Bu iki isimle tanımlanan halkın farklı olabileceği hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Sorumat adıyla anılan toplulukların Sarmat adıyla anılanların içinde var olabileceği da İ.Durmuş tarafından vurgulanmıştır. Bu tartışma neticelenebilir, ancak tartışmanın olması Karadeniz'in kuzeyinde hâkim olan Sarmat Devleti gerçeğini değiştirmez.

coğrafyayı zapt eden Sarmatlar, İtil çevresi ve Kafkasya'nın kuzey bozkırlarına Sarmatia adı vermişlerdir (Smirnov 1953: 133; Durmuş 2007: 43).

Sarmatların gücü arttıkça ona paralel olarak Sarmatia diye tanımlanan coğrafyanın da sınırları genişlemiştir. M.Ö. II. yüzyılda Sarmatia diye adlandırılan coğrafyanın kuzey noktasını okyanus, batı ucunu Vistül nehri, doğu sınırını ise İtil nehri çiziyordu.

İskit ülkesi olan bozkır coğrafyası tamamen Sarmatların hâkimiyetlerine geçtikten sonra Sarmatia diye zikredilir olmuştur. Devletin kurucu unsuru kitlenin kendi adını devlete vermesi normal bir durumdur. Sarmatia devletinin kurucusu Sarmatların dışında çok sayıda büyük etnik unsurların da bu yapıya dâhil oldukları bilinmektedir. Sarmatlar genel adıyla bilinen bu topluluğa Yazığlar, Ugorlar, Krali Sarmatlar, Roksolanlar, Siraklar ve Alanlar da dâhil olmuşlardır (Ebert 1929: 98; Durmuş 2007: 49).

Herodot ve Hippokrat'ın Sarmatlar hakkında verdikleri bilgiler birbirini doğrular niteliktedir. Onların verdiği bilgilere göre Sauromatlar, Don nehrinin doğu kısmında yaşamakta idiler. Herodot'un anlattığı Amazon efsanesine göre Sauromatlar bir Amazon-İskit karışımı topluluktur. Hippokrates ise İskitlerin, Sauromatlar olarak anıldığını belirtir (Hippokrates VI: 17; Durmuş 2007: 18, 51). Her iki yazarın da *Sauromat* adını kullandığı görülmektedir. Yani eldeki bilgilerin örtüşmesiyle Sarmatların M.Ö. IV. yüzyılda, yani Hippokrat ve Herodot döneminde Don nehrinin doğusunda yaşadıkları teyit edilmiş oluyor. Zamanla da Sarmat topluluğu içine giren Yazığ, Roksolan, Krali Sarmat, Ugor, Sirak ve Alanların yayıldıkları bölge sınırlarını da kapsayan coğrafi isim *Sarmatae* adı olarak yaygınlaşmıştır. Güney Rusya'da bu sınırın içindedir. Yani bugünkü Rusya, Ukrayna ve Beyazrusya toprakları İskitlerden sonra Sarmatlara yurt olmuştur. Buraya kadar kısaca toparlarsak Karadeniz'in kuzey bozkırları, yani şimdiki Rusya Federasyonu'nun güney batı bölgesi sırasıyla Kimmerler, İskitler ve sonra da Sarmatların yurdu olmuştur.

İskitlerin Güney Rusya'da hâkim olduğu M.Ö. V. yüzyılda Sarmatlar yavaş yavaş kendilerini göstermiştir. Yaklaşık üç asır sonra Sarmatlar tabi oldukları İskit Devleti'nin yerini almıştır. Daha sonra M.Ö. IV. yüzyılda Sarmatlar Karadeniz'in kuzey bozkırlarında varlıklarını hissettirmeye, baskılarını artırmaya başlamışlardır. Sarmatların güçlenmesine paralel olarak İskit Devleti ise güç kaybetmeye başlamıştır.

Doğu ve Batı, ya da Küçük Skythia olarak ikiye bölünen İskitlerden batıya gidenler Tuna nehrini geçerek “Küçük Skythia” diye bilinen Dobruca’da mukim olmuşlar, daha sonra Romalılar Dobruca’yı fethedince oradaki varlıkları bitmiştir. Doğu kolu ise büyük devletlerinin merkezini ellerinde tutabilmişler ve stratejik olarak savunmaya nispeten elverişli olan Kırım yarımadasında toplanmışlardır (Vernadski 1943: 73; Durmuş 2007: 87). Ancak gittikçe güçlenen Sarmatlar karşısında daha fazla direnemeyen İskitler, kendi içlerinden çıktığı hakkında fikir ittifakı olan Sarmatlara karşı kaybetmişler ve sahneyi Sarmatlara bırakmışlardır. M.Ö. II. yüzyılda artık Karadeniz’in kuzeyinde Sarmat hâkimiyeti tescillenmiştir.

1.4.BATI AVRUPA HUNLARI

Haklarında kimliklerinin tespiti tartışmaları olan Avrupa Hunlarının, Asya Hunlarının torunları, batıya göç eden kolu olduğu son dönemlerdeki araştırmalarla netleşmiştir. Strabon’a göre Hunlar, Grek Baktria krallığının doğusunda bulunmaktadır; tarihçi Plinius ise bu krallığı Hunların yıktığını bildirmiştir (Kafesoğlu 1997: 70). Fr. Hirtsh’in ortaya koyduğu delillere göre Hazar-Aral arasını işgal eden Alan ülkesi, Çin kaynaklarına göre adları Hiung-nu’lar olan Hunlar tarafından 355-365 yıllarında zapt edilmiştir. A.Marcellinus da bu fethin Hunlar tarafından yapıldığını belirtmiştir (Kafesoğlu 1997: 71).

Alan ülkesini zapt eden Hunlar IV. yüzyılda batıya yürüyüşlerini devam ettirmişler ve asrın sonlarına doğru İtil civarında boy göstermişlerdir. Bu tarihlerde Güney Rusya sahasında Sarmatların² hâkimiyetinden sonra güçlenen Got kavimleri bulunmaktadır. Ostrogotlar olarak bilinen Doğu Gotlar Don-Dnyepir nehirleri arasındaki coğrafyada Vizigotlar diye bilinen Batı Gotları da bahsekonu coğrafyanın batısında yerleşmişlerdir. Hunların batıya doğru ilerleyişi bu kavimleri tedirgin ve süreç içinde de yerlerinden

² İbrahim Kafesoğlu, Alanları ve Sarmatları İranî kavimler olarak gösterirken, son dönemlerde yapılan çalışmalar bunların Türk soylu olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmiştir. Bkz. Kazi Laypanov & İsmail Miziye’ın “Türk Halklarının Kökeni” ve İlhami Durmuş’un “Sarmatlar” (2007) ve “Türk Tarihinin Öncüleri” (2013) eserlerinde kullanılan delillere göre Alanlar ve Sarmatlar kültürel özellikleri bakımından İran kökenli olmaktan daha ziyade Türk kökenli halklar olmaya daha yakındırlar.

etmiştir. Hun Başbuğu Balamir (Balamber) önce yolu üzerindeki Ostrogotları sonra da Vizigotları yıkıp yoluna devam etmiştir (374-375). Got kavimlerini batıya sürmüştür ve tarihte bu olay *kavimler göçü* olarak bilinmektedir. Bu göçler neticesinde Avrupa kıtasının etnik yapısı değişmiş, bugünün temelleri atılmıştır. Hunlar, Güney Rusya'dan geçerek Orta Avrupa, Balkanlar ve hatta Avrupa'nın batı ucuna kadar etki ve güçlerini kabul ettirmişlerdir.

Avrupa Hun Devleti en kudretli çağına ulaştığı Attila zamanında devletin tebaası içinde çok sayıda etnik topluluk yer almıştır. Gotlar, Gepidleri Turciling, Sueb, Markoman, Kuad, Rugi, Skir'lerin dâhil olduğu Germanerler, Veneda, Ant, Sklave gruplarının olduğu İslavlar, Alan, Sarmat, Bstarna, Neur, Roksolanların dâhil olduğu İranlılar, Fin-Ugor grubunda olan Çeremiş, Mordvin, Merya, Yeşi, Çud, Est, Vidiveri ve Türkler. Türkler, Avrupa Hun Devleti'nin hemen her tarafına yayılmış olan Hunlarla beraber, özellikle Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda Volga'ya kadar Beş-Ogur, Altı-Ogur, On-Ogur, Sarapuş boyları mukim iken, Azak'ın batısında ise Akatirler bulunuyor idi. Volga nehrinin doğusunda ise Sabarlarla beraber başka Türk boyları yerleşmiştir (Kafesoğlu 1997: 76, 77).

Attila'nın ölümünden (453) sonra zayıflayan Avrupa Hun Devleti parçalanmaya yüz tutmuştur. Attila'nın oğulları İlek, Dengizik ve İrneke asla babalarının yerini tutamayacaklardı. Böyle olunca da Hunlar dağılmaya başlamıştır. İrneke'nin idaresindeki Hunlar önce Güney Rusya bozkırlarında görünmüş, akabinde de Balkanlar ve Orta Avrupa'da birer devlet kuran Bulgar ve Macarların teşekkülünde mühim etki yapmışlardır.

Avrupa Hunları doğudan batıya olan göçleri esnasında Güney Rusya'da etkin olan Alanları, Sarmatları ve Gotları batıya doğru göçe zorlamıştır (Kafesoğlu 1997: 84). Kazi Laypanov ve İsmail Miziyev'e göre ise yine bir Türk zümresi olan Alanların bir kolu bizzat Hunlarla birlikte Karadeniz'in kuzeyinden geçerek Avrupa'nın en batı ucuna, yani İspanya'ya kadar ilerlemiş, oradan kuzey Afrika'ya geçerek Alan-Vandal krallığını kurmuşlar, Avrupa Hun Devleti karadan Roma'yı sıkıştırırken, onlar da denizden Roma'ya saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Daha sonra bu Alan – Vandal Devleti dağıldıktan sonra Alanların bir kısmı İspanya'ya dönmüşler, orada Bask bölgesi olarak bilinen Katalonya'ya yerleşip oraya kendi adlarını vermişlerdir: Katalonya, İkinci

Alanya manasına gelmektedir. Alanların bir kolu da Azerbaycan-Gürcistan üzerinden Anadolu'ya gelmiş ve bugün Antalya'nın ilçesi olan Alanya'yı kurmuşlardır (Laypanov & Miziyevev 2008).

Güney Rusya, yani Karadeniz'in kuzey bozkırları asırlar boyunca Türk boylarının doğu-batı istikametinde göç güzergâhı olmuştur. Bu da şu manaya gelmektedir, Güney Rusya coğrafyası asırlar boyunca Türklerin etkisi altında kalmıştır; bu bölgede etkinlik zaman zaman çeşitli Türk zümreleri arasında el değiştirmiştir.

Güney Rusya coğrafyasında sürekli hâkimiyet mücadelesi yaşanmıştır. Bu mücadelelerde de genelde doğudan batıya doğru akan göç dalgaları önemli etken olmuştur. Söz konusu coğrafyada miladi V. - VI. yüzyıllarda Sabar Devleti hüküm sürmüştür. Kaynaklarda Sabar, Sabeir, Saber, Savır, Sebir, Soper, Savri, Sibir gibi farklı yazılışlarıyla yer alan Sabarların Türk kökenli olduklarında ilmi bakımdan en ufak bir tartışma kalmamıştır. Sabarlara ait ilk net bilgiler 461-465 yıllarında Batı Sibirya kavimleri hakkında bilgi veren tarihçi Priskos tarafından verilmiştir. VI. yüzyılda da Prokopios ve X. yüzyılda K.Porphirogenetos bilgi vermiştir. Onlara göre Avarların baskılarına direnemeyen Sabarlar batıya doğru göçerek Altay ve Urallar arasındaki coğrafyaya yerleşmişlerdir. Batı Sibirya'daki araştırmalarında S.Patkanov, bu bölgede Sabarların kültürünün yüzyıllarca etkisini koruduğunu tespit etmiştir. Tobolsk bölgesinde, Ob ve İrtiş boylarında Sabar, Saber, Soper, Savri, Sabrei, Sibir, Sıvır gibi yer ve kale adları ve Ay-Sabar, Kun-Sabar gibi insan adlarına rastlanmıştır (Kafesoğlu 1997: 158). Bu coğrafyada kurulmuş Sibirya Hanlığı'nın baş şehri Sibir şehridir.³ Ruslar bu şehri ele geçirdikten sonra bu adı bölgeye vermişler ve topraklarını genişlettikçe Sibir adı da genişlemiştir. Bu şekilde Sabar Türklerinin adı günümüzde Rusya'nın tüm kuzey ve doğru coğrafyasına verilen isim olarak yaşamaktadır.

³ Sibirya Hanlığı (1468 – 1598). Altın Orda'nın yıkılmasından sonra kurulmuş Türk Hakanlığıdır. Başkenti Çingi-Tura (tümen) ve Kaşlık'tır. Sibirya Hanlığı 1582 yılında 26 Ekiminde ataman Yermak'ın Kuçuma karşısında kazandığı galibiyetten sonra Kaşlık'ı zapt etmiş, ancak üç yıl sonra İrtiş nehrinde boğularak ölmüştür. Rusların seferleri durmamıştır. Kuçuma 20 Ağustos 1598 tarihinde Tarsk voyvodası Andrey Voeykov tarafından Ob nehri kıyısında öldürülmüştür; ancak başka bir versiyona göre Kuçuma Nogay Ordası'na kaçmıştır.

Sabar Türkleri hakkında Türkiye’de ilk hacimli bilgileri veren Şerif Baştav’a göre Avarlar şiddetli hücumlarıyla kudretli Sibir Devleti’ni dağıtmıştır. 558 yılında Avarlardan yedikleri darbeden sonra toparlanamayan Sabirler 576 yılında Bizanslılar tarafından da Güney Kafyasya’daki varlıklarına son verilmiştir (Baştav 1941: 53-99).

1.5.AVARLAR

Avarlar, Sabar Devleti’ni yendikten sonra hâkimiyetini bugün ki, Ukrayna, Moldova ve Rusya’nın güney-batı kesimini, Romanya, Macaristan dâhil geniş bir coğrafyada yaklaşık iki buçuk asır (558-805) devam etmiştir. Avar Hakanlığının özellikle Slavlar üzerine büyük tesirleri olmuştur. Slavlar IV. yüzyıla kadar Germen, Gotlar ve ondan sonra da Hun Devleti, yani Türklerin hâkimiyetine girmişlerdir. Slavların tarihi artık o vakitten sonra Türk tarihinin bir kesiti olmuştur. Avar Hakanlığı kalabalık olan Slav unsurları devlet politikasına göre hem sınır bekçiliği yapacakları hem de ihtiyaç olan tarım ürünlerini yetiştirmeleri için Doğu Avrupa ve Balkanlarda iskân etmiştir.

Rus kaynaklarına göre Avarların etnik kökeni hakkında üç yaklaşım vardır:

Avarlar, Türk dilli Oğuz etnosuna mensuptur,

Avarlar, Moğol dillidir – Syanbi veya Jujanlar,

Avarlar, İran dilli bir etnostur – Ugorlarla beraber Ural boyunda yaşayan Hionitlerdir.

Bu üç yaklaşıma göre Avarlar genel adıyla bilinen bu büyük halk içinde ana unsur Oğuz etnosu olup, küçük ölçekli Mogol dilli ve İran dilli, hatta başka küçük etnik unsurların var olması muhtemeldir. Yani Avarlar tek bir etnik halk değildir, ancak tartışmasız hâkim grup Türk dilli kabiledir. Yazılı kaynaklar Avarların kullandıkları unvanların ve özel adların Altay dil ailesine ait olduğunu göstermektedir. Elde edilen arkeolojik verilere göre Avarların farklı runik yazı kullandıkları görülmektedir.

Rus kaynaklarında Avarlar hakkındaki verilen bilgiler Türkçe kaynaklardaki malumatlarla örtüşmektedir. Türk dilli bir halk olduklarına karşı ciddi bir itiraz görülmemektedir, bunun nedeni kaynaklardaki net bilgiler olmasıdır. Ancak Avar

hâkimiyetinde çok farklı dil konuşan ve farklı etnik kökene mensup kitleler olması olağan bir durumdur. Avar Hakanlığı kurucu hâkim unsur Türk soylu, Türk dillidir, tebaasında ise farklı unsurlar mevcut olmuştur.

584 yılında Suriyeli Piskopos Johannes'in verdiği bilgiye göre Slavlar ormanlarda yaşayıp, oralardan dışarı çık(a)mazlar iken, Avarlar vasıtasıyla, daha doğrusu Avarların sayesinde savaşmayı öğrenmişler; altın, gümüş ve at sürüleri gibi maddi zenginlikler elde etmişlerdir. Yine aynı yazara göre Doğu ve Orta Avrupa etnik haritası Avarlar tarafından şekillendirilmiştir (Kafesoğlu 1997: 166).

Avarlar, Orta Avrupa'nın en kudretli kavmi olarak Balkanlarda ilk Slav kitlelerinin yerleştirilmelerini yapmışlar, güney ve doğu Slavlarını uzun zaman hâkimiyetleri altında bulundurmuşlardır. Slavlar, Avarlar sayesinde dağınık bir kabile konumundan askeri açıdan ve etnik olarak daha düzenli bir yapıya kavuşmuşlardır. Bunu yapan ilk Slav kabilesi Ant adıyla bilinmektedir. Uzun süre Türk hâkimiyetinde kalan Slavlar bu süre zarfında teşkilatlanmayı, bürokrasiyi öğrenmişler, kabile yapısından devletleşme boyutuna geçme yoluna girmişlerdir. Benzer süreci daha sonraki asırlarda knezlikler evresinde Ruslar yaşayacaktır (Kurat 2001: 223 – 239).

568 yılından itibaren Orta Avrupa ve Balkanlarda hâkim olan Avarlar 2 asrı geçen bir hâkimiyetten sonra Dnestr boyunda güçlenen Bulgar Türklerinin etkisiyle zayıflamış ve 796 tarihinde siyasi varlıkları büyük Kral tarafından sonlandırılmıştır. Avarlar yerli ahali ile karışmış ve dağılmıştır (Kurat 2001: 227). Avarlar sahneden inerken yerini başka bir Türk Kağanlığı olan Hazar Kağanlığı'na bırakmıştır.

1.6.HAZAR KAĞANLIĞI

Hazar Kağanlığı, Kafkaslar ve Karadeniz'in kuzey bozkırlarında yaklaşık olarak üç asır (VII. – X. yy) boyunca hüküm sürmüştür. Doğu Avrupa tarihine çok önemli etki yapmış, Rus-Slav devletinin, yani Kiev Knezliğinin teşekkül etmesine yardım etmiş bir Türk devletidir.

Rus teriminin ilk duyulmaya başladığı dönemdir.

Hazar Türkleri, el-Mesudi'nin X. yüzyıl kaydına göre Sabar Türklerinin devamıdır; ona göre Hazarlar “Sabar” (Sabir) diye adlandırılmaktadır (Kafesoğlu 1997:167).

Çin kaynaklarında Tu-küe, Ho-sa, Ko-sa (Türk-Hazar) adı ile zikredilmişlerdir. Kayıtlara göre 576 yıllarında hâkimiyet alanını Karadeniz'e kadar genişleten Gök-Türk Devleti içinde yer almışlardır; yani Hazarlar, Gök-Türk Devleti'nin en batı ucunda batı kanat gücünü oluşturmuştur. Hazarlar 626 yılında yaptıkları akınlar neticesinde Derbend'i geçerek Gürcistan ve Azerbaycan'a girmişlerdir. Asıl Hazar hâkimiyet dönemi 630 yılından sonra başlamıştır; bu tarih Gök-Türk Devleti'nin Çin hâkimiyetini tanıdığı fetret döneminin başlangıcıdır.

Yaptıkları savaşlarla sürekli güçlenen Hazarlar, Karadeniz'in kuzeyindeki Büyük Bulgarya Devleti'nin varlığına 665'li yıllarda son vermiştir. Bunun neticesi olarak da hâkimiyet sahalarını Dnyepir nehrine kadar genişlemişlerdir. VIII. - IX. yüzyıllarda hâkimiyetlerinin kudretli çağına ulaşan Hazarlar bu dönemlerde sınırlarını batı ve kuzey yönünde genişletmiş, Kuzey Kafkasya'da Serir ülkesi, Avarlar, Alanlar, On-Ogurlar, Kafkasların diğer kavimleri, Kırım'da Gotlar, İtil Bulgarları, Volga boyunda Fin-Ugor Burtasları, diğer Fin kolları, Desna ırmağı ve Orta Dnyepir çevresindeki İslav unsurlarından Radimiçler, Vyatiçler, Severianlar, Polianlar vb., Kuban civarındaki Macarlar ve Kiev çevresini hâkimiyetlerine almışlardır (Kafesoğlu 1997: 170-171).

Hazarlar ticarete çok önem verdikleri için bir ticaret merkezi haline gelen ülke, dönemine göre çok zengin ve refah düzeyine ulaşmıştır. Tarihte “Hazar Barışı” adıyla zikredilen bu dönemde ulaşım hızlanmış, mal mübadelesi artmış ve Hazar Kağanlığı doğu ile batıyı birleştiren ticaret alanı olmuştur.

Hazar Barışı diye zikredilen bu dönemin bu çalışma açısından önemi büyüktür. Henüz siyasi hiçbir varlık göstermemiş olan Rus-İslavlar bu Hazar Barışı sayesinde devletleşmeye başlamışlardır. İskandinavya Bizans ticaret yolu üzerinde, ormanlarda kürkleri değerli hayvanları bol, arıcılığa elverişli orman-bozkır bölgelerinde oturup arıcılık ve avcılıkla geçimlerini sağlayan İslav-Fin karışımı kabileler aynı ticari amaçla bu bölgelere gelen denizci İskandinav Varegler'in (Normanlar) idaresine girmişler ve Hazar siyasi yapılanmasına öykünerek teşkilatlanmaya çalışmışlardır. Ticari hayatın içine iyice giren Varegler civarda yerleşmeye, kasaba ve köyler kurmaya başlamışlardır.

İlmen gölünün kuzeyinde yer alan Novgorod şehri bu dönemde Rus-Vareg Knezliğinin ilk merkezi olmuştur. Rusların ata olarak gördükleri kişilerden biri olan Rurik ilk knezdir. Rurik'ten sonra yerine geçen Halefi Oleg aynı yerde büyüyen Kiev şehrine hâkim olmuştur (882). Kiev şehrinin Türkler tarafından kurulduğu tezi ağırlık kazanmaktadır.

Rus adıyla bilinen Varegler, aslında Normanların doğu kolu olup teşkilatlanmayı Hazarlar sayesinde öğrenmişlerdir. Kayıtlara göre 839 yılında kurulan Rus birliğinin başkanı “hakan” ünvanını kullanmıştır (V.Minorski 433; Kafesoğlu 174). 988’de Hristiyanlığı benimseyip kabul eden Vladimir (1036-1050), sonra knez olan Yaroslav da “Kağan/Hakan” ünvanını kullanmıştır. Rus knezlerinden kayıtlarında “Hakan” olarak bahsedilmesi, Rusların siyasi olarak yapılanmalarında doğrudan Türk etkisini göstermektedir. İleriki yüzyıllarda da bu unvan kullanılmıştır. Rus siyasi yapılanmasının ilk merkezi olan Kiev’e verilen Türkçe “Büyük Hisar” (Mankermen) ve Moskova’daki Kremlin (Hisar, Kale) adlarının Türkçe kökenli olduğu belirtilmiştir (Pritsak -13; Kafesoğlu 1997: 174). Bugün dahi güney Rusya coğrafyasındaki yer adları incelendiği zaman çok sayıda Türkçe adlar taşıdıkları görülmektedir.

Tarih içinde hem Çarlık Rusyası hem de 1917 ihtilalinden sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği idarecileri bu adları değiştirmeye çalışmıştır, ancak çok fazla olması nedeniyle bütün adları değiştirmeye muvaffak olamamıştır.

Hazar Kağanlığı X. yüzyıl ortalarından itibaren gücünü kaybederek zayıflamaya başlamış ve çöküş devresine girmiştir. Bu gerilemenin sebebi olarak da Türklerden kurulmuş olan Hazar ordusundaki ücretli asker sayısının zamanla artması, Hazar unsurların askerlikten ziyade ticari faaliyetlere yönelmesi gösterilmiştir. Hazar Kağanlığı da bu ve benzeri sebeplerin neticesinde hâkimiyetini kaybetmiştir. Bu zayıflamanın olduğu dönemde başka bir Türk boyu olan Peçenekler güçlenmiş, zamanla bütün Hazar coğrafyasına yayılmışlardır. Hazarların kudret ve kuvvetini kaybetmesinden istifade eden İslavlar da Hazar kasaba ve köylerine saldırı ve yağma hareketlerini artırmıştır. Kiev knezi Svyatoslav, Türk tarzında kurduğu ordusuyla Hazarları mağlup, şehirlerini tahrip ve başkenti de işgal etmiştir (965). Hazar Kağanlığı yıkılınca Hazar Türkleri de dağılmıştır.

1.7. PEÇENEKLER

Gök-Türk Hakanlığı'na dâhil Türk boylarından olan Peçenekler, Isıkköl - Balkaş bölgesinde mukim iken IX. yüzyılın başlarından itibaren batıya hareketle Volga nehrini aşarak Don-Kuban bölgesindeki Macarları yerlerinden etmiş ve bu bölgeye yerleşmişlerdir. Macarları yerlerinden süren Peçenekler Karadeniz'in kuzeyinden batıya ilerlemelerini devam ettirmişlerdir. Onların arkasından Oğuzlar, daha geriden Kuman (Kıpçak)lar ve daha geride de Sibirya'ya doğru Kimekler bulunuyordu. Zaman içinde Peçenekler Güney Rusya bozkırlarına yayılmışlardır. Peçenekler, Hazarlar gibi güçlü bir devlet kurmadan ya da kuramadan boylar halinde yaşamışlar, ancak savaş zamanlarında birlikte hareket etme kabiliyeti sergilemişlerdir.

Peçenekler Kiev Knezliği ile sınır komşusu olarak yaşamışlardır. Sınır komşusu olmaları da sürekli akınlar yapmalarına imkân vermiştir. 915 yılına kadar 11 defa büyük Peçenek akını düzenlenmiştir. Bu akınlar halkın hafızasında büyük yer kaplamış ve asırlar boyunca onların halk edebiyatının gelişmesinde başrol oynamıştır. Rus kahramanlık destanlarının yaratılmasına gerekli iklimi hazırlamıştır. Kimi knezlerin de savaş halinde olduğu diğer kneze karşı Peçeneklerin yardımını talep ettiği bilinmektedir. Örneğin Knez İgor 944 yılında Kırım seferi için Peçeneklerden yardım istemiştir. Bu kadar sıkı ilişki içinde olmaları Rus knezliklerini farklı yönlerden de etkilemiştir. Rusların Büyük Aleksandr'a benzettikleri Knez Svyatoslav bir Peçenek başbuğu vasfında yetiştirilmiştir.

Svyatoslav o vasfıyla yetiştirilmiş olmasına rağmen yine Peçenekler tarafından mağlup edilip öldürmüştür.

2.BÖLÜM

RUS KAYNAKLARINDA RUS TERİMİ

2.1.RUSLARIN KÖKEN ARAŞTIRMALARI

Rus teriminin etnik olarak kökenini araştıran Rus uzmanlar iki varyant üzerinde durmaktadırlar. Birinci ve yaygın kabule göre **Rusı** – Slavyan kökenli bir terim ve etnik gruptur. Bu düşüncüyü savunanlardan Savelyev, bir halkın dil mirasının önemli olduğunu, yaşadığı dönemde kendi kültürüne ait yaşam yerleri, köy-kasaba ve şehir, mezar, monet, madalyon, silahlar vb. kalıntıların adlarını irdelemek gerektiğini, ayrıca bu unsurların yanında davranış normlarına ait veriler, doğum, düğün ve gömü gelenek ve ritüelleri, halk inançları, nizamları ve izledikleri savaş taktiklerinin o halkın köken araştırmalarına ışık tutacağını ifade etmiştir. Rusların köken araştırmaları ve tespiti için kadim Slavyan-Rus yazma kalıntılarını iyi tetkik etmek gerektiğini söylemektedir (Savalyev 2010: 51). Yazara göre, işaret ettiği eserler çok sarıh şekilde ataları olan Slaviano-Rusların, Grekler ve Romalılar gibi halklardan daha erken dönemde var olduğunu göstermektedir, kendilerinden sonraya kendi varlıklarına delil oluşturacak izler bırakmışlardır (Savalyev 2010: 52).

Yunanlılar Doğu Avrupa, Azak Denizi ve Karadeniz Kıyıları, Anadolu'nun bir kısmı ve Hazar Denizi bozkırlarında yaşayan halkları genel bir ad altında "İskitler" diye adlandırmışlardır; İskitleri de Saklar, Parfyanlar, Dovlar, Massagetler, Varki (Urki, Girki), Skoloti ve Sarmatlar diye bazı kabilelere ayırmışlardır (Herodot I-IV, VI; Yust. 1, 8. XI, 1. Str. VII ve XI; Savalyev 2010: 53).

Yazara göre Slaviano-Ruslar geriye miras eserler bırakmışlardır. Grekler ve Romalılar, daha sonra Almanlar onlardan geriye kalan, özellikle dil unsurlarını anlaşılamayacak düzeyde bozmuşlardır. Örneğin, Svyatoslav – Svendosflaf, Yaroslav – Iaruysleif, İgor – İngor, Volodar – Valdur, Ratibo – Radbiart, Novgorod – Nemogarda ve Nowago, Rıbinsk – Kibinska, Kızlyar – Kitzlar, Ustüjna – Ustesna, Kozlov – Kolzof, Rajsk – Rask, Kiev – Kiada, Kioabu, Murom – Murow, Vişgorod – Wusergarda, Msta – Mstva,

Smolenks – Milinisk, Oçakov – Axiake, Horvatı – Chrodati, gosti – gosi, Ahtırka – Agathyrskı, Bel-bog – Bigbog, Sekira – Saqaris, Usliç – Auslich gibi (Savelyev 2010: 56).

Yazar aynı eserinde Slavıan kabile adlarında “rossı” kelimesinin olduğunu, kadim zamanlardan itibaren Doğu Avrupa düzlüklerinde, Baltık Denizi’nden Karadeniz’e kadar, Hazar Denizi’nden Orta Asya’ya, hatta Mısır’a kadar olan coğrafyaya yayılmış kabilelerin adlarında görülebildiğini savunmaktadır. Bu adın tam olarak ya da kısa haliyle kullanıldığı tespit edilmiştir: Rossi, Rozzi, Ruzzi, Resi, Pas, Aorsı, Rsi, Rsa, Rşa, Roşa, Rası, Razı, Razeni, Roksı ve diğer isimlerle birleşmiş olarak: Attorozi, Hazirozzi, Sevirozi, Alanorsai, Roksolane, Porsi, Parsi, Geti-Russı, Uni-Roszi, Udi-Rozi, Udini-Rozi, Savvei-Roszi vb. gibi (Savelyev 2010:59).

Coğrafi mekân ve yerleşim adı olarak da Rossi kelimesi kullanılmıştır: Rsa veya Rosa Nehri, Rsa – Araks Nehri, Arapçası: El-Ras, Moğolcası: Orsayverahsa, Yunancası: Rosa ve Oros, Yaksar veya Sırderya, eskisi Rasa, Volga Nehri de Rasa ve Rsa olarak adlanmaktadır. “Hudua -al-Alam”’a göre Karadeniz - Rus denizi, Donetsk ve Don Nehri de aynen Volga gibi Araplara göre Rus nehri adıyla ilintilidir; günümüzdeki Rasa nehrinin bahse konu kaynağa göre adıdır ve nehrin adı “parlak” veya “temiz nehir” demektir. Nehrin adını o bölge sakinleri kendilerine etnik ad olarak almış olabilecekleri de mümkündür (Savelyev 2010: 58). Çünkü Rus kaynaklarına göre “Rus” terimi Hind-Avrupa kökenli olup “parlak, ak” manasına gelmektedir; aynı zamanda “büyük, yöneten boy” anlamını da haizdir. Bir başka versiyona göre Sarmat kabilesi Roksalan (Parlak Alanlar) ve As’lar adını da almış olabilirler.

İkinci varyanta göre ise Rus Devleti’nin temeli kabul edilen Kiev Rusları bir kağanlık ve yönetici de “Kağan” unvanını kullanıyor idi. Kağan terimi Türkçedir ve Türk Devlet liderleri unvan olarak bu terimi kullanmışlardır. Avrupa devletleri ise İmparator, Kral terimini daha çok kullanmışlardır. Bu noktadan hareketle Rus uzman, Rus Kağanlığı’nın bağımsız, fevkalade büyük ve güçlü bir devlet olduğunu, kendi politikalarına kendilerinin yön verdiklerini savunarak Türkçe “Kağan” unvanını kullanıyor olmalarına rağmen Türklerle bağlantılı olmadığını ispata çabalamaktadırlar. Tam olarak bu kağanlığın sınırları tespit edilemese de araştırmacıya göre de Azak denizi havalisinde yer almıştır. Y.S.Galkina’nın düşüncesine göre Rus Kağanlığı’nın

bulunduğu coğrafya Os-Kol Nehri, Kuzey Donetsk ve Don Nehirleri havasisidir. (Galkina 2002). Ancak uzun süre yaygınlığını koruyan kanıya göre bu sadece Hazar Kağanlığı'nın bir koludur. Bu bölge dönemin önemli ticaret merkezini oluşturmaktadır. Ancak elde edilen yeni arkeolojik bilgilere göre Rus Kağanlığı diye anılan bu devlet veya Hazar Kağanlığı'nın kolu Alan-Slavyan-Türk unsurlardan oluşan bir yapıdır. Alanlar bu grupta hâkim etnik gruptur ve kendileri Hind-Avrupa İran dilli bir halk, Sarmatların torunları ve çağdaş Osetlerin ataları olarak kabul edilmektedir.

Bu bölgeye önce İskitler, sonra Sarmatlar, Roksolanlar, Yaslar ve Alanlar hâkim olmuşlardır. Don terimi o dönemlerden günümüze ulaşan bir terimdir ve manası “nehir” demektir. Daha sonra bugün Donbas bölgesi olarak bilinen, Donetsk ve Lugansk bölgesinin kuzeyine Slavyanlar yerleşmeye başlamıştır. İranlı kabileler de Slavyanların arasına duhul etmiş ve ortaya yeni bir oluşum çıkmıştır. İran ve Slavyanların oluşturduğu bu yapıya daha sonra Bulgarlar, As'lar ve hatta İskandinavya'dan gelen kimi boylar katılmışlardır. Zamanla bu birlik içinde yer alan Roksolan kabile adından türemiş olan *Rus* terimi, yeni bir etnik terim olarak ortaya çıkmıştır. İkinci varyanta göre Rus terimi bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Rus, yani Rus ilk başta Slavyan değildir, ancak zamanla asimile olarak Slavlaşmışlardır. Rus tarihçilerinin önde gelen isimlerinden Tredyakovski'ye göre Rus dilinin Nuh peygamberin oğlu ve Avrupa halklarının atası kabul edilen Yafet'in torunlarının dilidir (Tredyakovski 1849: 325-326; A.V. Rostagayev & Y.V. Slojenikina 2015: 299 – 307). Tredyakovski, Rus dilinin kökenini Yafet'e dayandırmaktadır. Bu dili konuşan halk da etnik adını buradan almaktadır. Abulgazi Bahadır Han da Şecere-i Terakime'de Yafet'in (Yafes) sekiz oğlundan birinin adının Rus olduğuna değinmiştir.

İskitleri, Rusların atası kabul eden görüşlerin hilafına Rus tarihçiliğinin yine öncülerinden olan Lomanosov, İskitlerin, Rusların ataları olamayacağını belirterek “...*Sloven (Slavyan) halkının fevkalade yiğit olduklarını, savaşçı İskitlerin üstesinden geldiklerini ve onları yerleşim yerlerinden püskürttüklerini*” yazmıştır (Lomanosov 1952b: 21). Yani bu durumda Ruslar, eğer İskitleri yerlerinden etmişlerse ataları olduğu fikri çürür. Lomanosov, Varegleri, Slavyan dilinde konuşan ve Dnyepir ve Don nehirleri arasında yaşamış Slav halk Roksolanların ahfadı olarak kabul eder (Lomanosov 1952b: 22) ve Knez adlarının da Vareglerden geldiğini belirterek kökeni orada araştırır. Ancak

hem Trediyakovski, hem de Lomanosov Rus terimi üzerine söylenenlerin bilimsel olmaktan ziyaden ideolojik anlamı olduğunu vurgularlar.

G.F.Miller ise Rus terimini *Roksolan* terimine dayandırmaya, ondan neşet ettiğini göstermeye yetecek bilimsel delil olmadığını ve sadece bu kelimeye bakıp bu kanaate ulaşamayacağını belirtir. *Roksolan* teriminin *Rossolan* olarak Yunanca telaffuzundan *Rossiane* dönüşmüş olabileceğini, terimlerin sadece sonunda farklılık olduğunu, hatta *Roksolan* teriminin *Rossı* ve *Alanı* (*Roslar* ve *Alanlar*) terimlerinin bir terkibi olabileceğini ifade eder. Yazara göre Dnyepir ve Don nehirleri arasında vaktiyle *Ros*'lar mevcut olmuş olabilir. *Ros* terimi de *Russ* veya *Rus* kelimesine dönüşmüş olmalıdır; Polonyalıları konuşma dilinde “o” sesini “u” sesine dönüştürerek kullandıklarını, değişimin bu şekilde olmuş olabileceğini belirtmektedir: örneğin, *bog-bug*, *moy-muy*, *korol-kurul*, *rov-ruv*, *kon-kun*, *tolstiy-tulstiy* gibi. Yabancı yazarlar o dönemde Polonyalılarından duydukları bu ismi *Ross* değil, *Russ* şeklinde kullanmışlar ve halkı da *Rus* diye adlandırmışlardır. Kiev'in ana şehir olduğu dönemlerde de büyük *Rus* Knezleri sıkça Polonyalı prenseslerle evlilik ilişkisi içinde olmaları da buna etkili olduğu ihtimal dâhilindedir.

Lomanosov'un düşüncesine göre İsa'nın doğumuna kadar olan dönemde Çekler, Lehler, Sırpalar, Morovlar, Pomortsler, Bolgarlar, Bujanlar, Krimiçler, Drevlyanlar, Beloozertsler, Suzdallar ve daha başka halklar Slavca konuşuyordu. Lomanosov, Grekler ve Latinlerin bu kabileleri “Sarmatlar” diye adlandırdıklarını belirtir. *Roksolan* kabileleri de bunlara dâhildir (Sumarokov, 1759).

Rus dilini İskit dilinin oğlu olarak kabul etmektedir. Ona göre İskit dili Rusçanın atasıdır (Sumarokov 1759: 95). Yazar benzeşen bazı kelimeleri bu tezine delil olarak göstermektedir: *kuras-kuraz-koraz-kuritsa* (tavuk); *borey-burya* (rüzgâr). Burada *Rus* terimine köken arayışında olan Trediyakovski, Lomanosov ve Sumarokov kendi dönemlerine göre belki kendileri açısından haklı yorumlarla Rus dilinin kökenini çok eski devirlere, kadim zamanlara, hatta mitolojik zamana dayandırma gayretine girmişlerdir. Rus dili tarih içinde ne kadar geriye giderse, kökleri ne kadar tarihin derinliklerine inerse *Rus* kelimesinin bir halkın etnik adı olduğu ve dolayısıyla da bu adı taşıyan *Rus* halkının da kökeninin tarihin çok eski dönemlerine dayandığını gösterecektir. Bazı Rus araştırmacıları Sarmatlara ve İskitlere kadar dayandırdıkları *Rus*

terimini günümüzde daha da geriye götürerek Kimmerlerin, Rusların dedeleri olduğunu söylemektedirler. Ancak bunların mevcut bilimsel veriler ve kanıtlarla ispatlanması mümkün görünmemektedir.

2.2.RUS KNEZLİKLERİNİN TEŞEKKÜLÜ

IX. yüzyılın ortalarında Orta Avrupa coğrafyasının güneyinde Hazarlar hâkimiyet kurmuşlardır. Hazarların hâkimiyetleri sırasında kuzeyde ise Normanlar, yani İskandinavyalı Vereg-Rus unsurlar hâkimdir. İsveçlilerin cetleri, diğer bir ifadeyle Normanların doğu kısmı VIII. yüzyıldan itibaren Lodoga ve İlmen gölü çevrelerindeki Doğu Slav kitlelerine hâkim olmaya başlamışlardır. Bu guplar hem ticaret hem de eşkıyalık yapmaktadırlar. Bölgede hâkim olan Normanların bu coğrafyada yeni şehirler kurmaya başladıkları görülmektedir. Bu şehirler Lodoga gölü kıyısındaki Aldagan ve Holmgrad ile İlmen gölü sahilinde kurulan Novgorod şehirleridir. Hazar Kağanlığı'nın genişlemesiyle Orta Dnyepir Slavları, Hazarların izniyle uluslararası ticarete dâhil olabilmişler ve Normanlar, yani Vereg-Rus unsurlar da ticarete başlamışlardır. IX. yüzyıl ortalarına kadar kuzeydeki Slavlar Vereg başbuğlarına vergi vermişler, güneydeki Slavlar ise Hazar Kağanlığı'na tabi olmuştur.

O dönemde bölgede iki tane büyük ticaret yolu vardır: 1) İskandinavya-Bolga-Hazar yolu, İskandinavya'dan Fin körfezi üzerinden Neva nehrine ve Ladoga gölüne ulaşır, Volkhov nehri, İlmen gölü, Msta nehri, buradan kara yoluyla Volga'ya, Volga nehriyle de Hazar denizine ulaşılmaktadır. Dönüşte aynı güzergâh terisine takip edilirdi. 2) Bu yol *Vereg Yolu* veya *Büyük Suyolu* diye adlandırılan *Dnyepir Yolu*'dur. Adından anlaşılacağı üzere Vereg-Ruslar bu güzergâh kullanmışlardır. Bu yol Fin körfezinden Neva nehrine, Ladoga gölüne, Volkhov nehrine, İlmen gölü, Lovat nehri ve daha sonra kayıklar karadan sürüklenerek Batı Duna nehrine, yine karadan sürüklenerek Dnyper nehrine varılır; Kiev şehrinin aşağısında Dnyepir (Özü) nehrinin dirsek yaptığı 60. Km'deki şelalelerin ve kayalıkların bulunduğu yerlerde kayıklar yine karaya çıkartılarak sürüklenir, Dnyper boyunca Karadeniz'e ulaşılır, kıyı şeridi takiben İstanbul'a varılır; bu yol Veregler tarafından daha sık kullanıldığı için onların adını yansıtmaktadır. İstanbul, Sargrad (Çar şehri, Çarlık şehri) olarak meşhurdur (Kurat 2014: 15, 16).

Tarih içinde Rus diye adlandırılan Normanların doğu kısmı olan İskandinav Varegleri bu büyük su yolunda ticaret yapmaktadırlar. Kayıklarla mallarını taşımaktadırlar. Hem *Vareg* hem de *Rus* terimleri bir etnik grubun adları değildir. Uzmanların ortaya koydukları açıklamalara göre her iki kelime de bir meslek dalını icra eden insanları tanımlamaktadır. Normanların ticarete karıştıkları, zamanla Bizansla ticaret teşekküllerinde yer aldıkları, bu ticari birliklerin sahip oldukları ticaret emtialarını korumak amacıyla Normanlardan koruma grupları oluşturulduğu bilinmektedir. Bu ücretli koruma gruplarına Bizans kaynaklarında “varangoi”, Araplarda ise “vareg” şekline tesadüf edilen muhafız anlamına gelen, İskandinavya Saga’larında “waeringer” terimi olduğu anlaşılmaktadır. Yani Vareg veya Varyag bir etnik tanımlama değil, Normanlardan ücretli olarak koruma birliğine dâhil olanlara verilen bir mesleki tanımlamadır (Kurat 2014: 16, 17).

Rus terimi de aynı şekilde bir mesleği icra eden insanları tanımlamak için kullanılmış bir sözcüktür. Rus, Rötisi, İskandinavya’dan çıkmış ve bütün Sibiry coğrafyasına yayılmış olup, Fince “Ruotsi” kelimesidir. Finler, Maeller gölü, Stockholm civarında yaşayan İsveçlilere Ruotsi demektedirler. Kelimenin etimolojik irdelenmesiyle İsveççe “Roeder”, Almanca “Ruderer”, yani kayıkçı, kayıklardaki kürekçiler olduğu anlaşılmaktadır. Estonca “Rots” şeklindedir. Fince “Ruotsi” kelimesi Slav diline “Rusi” şeklinde geçmiştir, Slavların İsveç’ten gelenlere “Rusi” (Rus) dedikleri bilinmektedir (Kurat 2004: 18).

Marek Stachowski, *Rus-Ruotsi* kelimesini etimolojik olarak incelerken, kelimenin farklı anlamı olduğunu tespit etmiştir. Yazara göre Fince Ruotsi (İsveçli), Evenkice “Lüča”, Yakutça “nūčča” kelimeleri Rus anlamına gelmekte ve zikredilen dillerin bazılarında bu kelime “canavar” anlamını haizdir. Stachowski, canavar anlamının nereden kaynaklandığını şu şekilde izah etmektedir: “Sanskritçe “rakṣas” + canavar, Budist terimi Çinceye alınıp “luoča” diye telaffuz edilir. Söz konusu sözcük bu biçimde Mançurcaya geçince Batıdan Mançurcaya gelmiş olan “loča” Rus kelimesi ile birleştirilip “1.Rus, 2. Canavar” iki anlamlılığına sebep olmuştur. Orijinali Sanskritçeye giden *luoča* – canavar kelimesini tanımlayan diller bile yüksek saygılıktan dolayı Mançurcayı örnek alarak eskiden sadece Rus anlamına gelen sözcüğü “canavar” anlamıyla da kullanmaya başlamışlardır. Moğolca “maṅgus” – canavar, şeytan

sözcüğünün modern Buryatçası “maṅgud” şeklindedir. Ancak bu kelime yine Maṅcurcayı örnek olarak gerçek anlamı “canavar” manasına “Rus” anlamını da katmıştır. Evenkce “lūča”, Buryatça “maṅgud” kelimelerinin anlamları bugün aynı iken anlam sıralaması aynı değildir: Evenkçe “lūča” – 1) Rus; 2) Canavar; Buryatça “maṅgud” – 1) Canavar; 2) Rus (Stachowski 2011: 55, 56).

Rus kelimesine canavar anlamının eklenmesi belki onların tarihi süreç içinde yapmış oldukları belki aşırıya kaçan eylemler nedeniyle olabilir, ama bu duygusal ve önyargılı bir yaklaşım olur. Tarih içinde Ruslar diye bilinen ya da kendilerini öyle adlandıran ister Knezlikler, Çarlık Rusyası, SSCB ister Rusya Federasyonu olsun, tarih içinde yaptıkları belki aşırıya kaçan eylemlerini değerlendirecek ve bilimsel kıstaslara göre olanları ortaya koyacak olan başta Tarih bilmi olmak üzere ilgili diğer bilimsel disiplinlerdir. Bu noktadan hareketle yaptıklarına bakarak Rus kelimesinin canavar manasına geldiğini söylemek ikna edici görünmemektedir. Ancak Marek Stochowski’nin yaklaşımı, “lūča” ve “maṅgud” kelimelerinin hem Rus hem de canavar anlamına geldiklerini göstermesi açısından daha bilimsel ve ikna edici görünmektedir. Batılıların Türkleri “barbar, vahşi” vb gibi olumsuz sıfatlarla tanımlamaları da aynı bağlamda değerlendirilmelidir. Bu terimler batılı halkların Türklere karşı sadece bakış açısını yansıtan bir niteleme düzeyindedir.

Rus kelimesi ifade edildiği üzere bir halkın, etnik grubun adı değil, Normanlardan kayıklarda kürekçilik yapan kimselere verilen bir meslek adıdır. Zamanla Ruotsi (Rus) kelimesi bir halkı tanımlayan, siyasi bir yapıyı ifade eden anlam kazanmıştır.

Normanlar ticaret yapmakta oldukları yerli Slav unsurlarla kaynaşmışlar, zamanla onları kendi etki ve hâkimiyetleri altına almışlar, kurdukları şehirlerin ticaret ve siyaset merkezleri olması Hazar hâkimiyetinin zayıflama dönemine denk düşmüş, bunu fırsat olarak değerlendiren Rus knezler siyasi faaliyetlerini genişletmeye başlamışlardır. Kiev, Rus knezlerinin hâkimiyetine geçtikten sonra Orta Dnyepr boyu “Rus Yurdu, Aziz Rus Yurdu” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Ruslar tarihte küçük bir siyasi unsur olarak önce Novgorod’da sonra da asıl mihenk taşı olarak da “Kiev Knezliği” adıyla IX. yüzyıl sonlarına doğru rol almaya başlamışlardır.

IX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Doğu Avrupa'nın güneyinde hâkim olan Hazarlar, bir başka Türk zümresi olan Peçeneklerin baskılarıyla zayıflamış, bu durum ise Doğu Avrupa'nın kuzeyinde etkin olan Normanların, yani ileride Rus Knezliği olacak unsurun (Rusların) güçlenmesine uygun şartlar hazırlamıştır. Hazarların zayıflaması kendi hâkimiyetleri altındaki Slavların, Normanlar safına geçmesine neden olmuştur. Artık devamlı olarak güç dengeleri değişmektedir.

Artık sahneye küçük knezlikler çıkmaya başlamıştır. Bu knezliklerin Ladoga ve İlmen gölü çevresinde oldukları görülmektedir. Bu knezler içinde Ladoga gölü kıyısında Aldagen şehrinde bulunan Rurik, diğer knezlere nispeten daha güçlenmiştir. Ayrıca Askold ve Dir adlı iki Norman - Varg Kiev'de hâkimiyet kurmuştur (Kurat 2014: 21).

Rurik kısa sürede kuzeyde bulunan küçük knezlikleri kendisine tabi etmiş, İlmen gölü kıyısında bulunan Ostrogard şehrini almıştır; bu şehrin adı artık Novgorod olarak bilinmektedir. Rurik, o bölgede hâkimiyetini kurmuştur. Nüfuz ve hâkimiyet sahasını genişleten Rurik, Slav ve Fin boylarına da hâkimiyet kurmaya başlamıştır. Rurik bu başarılarından dolayı Rus devletinin “kurucusu” olarak kabul edilmektedir.

Rus Devleti'nin kuruluşu Nestor kroniğinde şu şekilde hikâye edilmiştir:

“Yıl 6367 (M.S.859). Vargler deniz aşırı memleketten geldiler. Çud ve Slovanlar, Merya, Ves'ler ve Kriviçler'den vergi topladılar. Polyanlar, Severyanlar ve Vyatiçlerden ise Hazarlar vergi alıyordu.

6370 (862) Onlar (Fin ve Slav boyları) Vargleri denizin ötesine kovdular, vergi ödemez oldular ve kendi kendilerini idareye başladılar. Fakat aralarında kanun ve nizam yoktu, soy soya karşı ayaklandı, ihtilaf baş gösterdi, birbirleriyle çatışmaya başladılar. Birbirlerine dediler ki:

“Üzerimizde hâkimiyet sürecektir ve nizam kuracak bir bey arayalım.” Deniz aşırı Varglere, Ruslara gittiler. Çudlar, Slovanlar, Kriviçler ve Vesler Ruslara dedi ki: “Memleketimiz zengin ve büyüktür, fakat nizam yoktur, geliniz hâkimiyet kurup bizi yönetiniz.” Üç kardeş seçildiler ve bütün Rusları alarak geldiler. En büyükleri Rurik, Novgorod'da, ikinci kardeş Sineus, Belozero'da, üçüncüleri Tuvor ise İzboorsk şehrinde yerleşti. Rus yurdu Novgorod adını aldı. Novgorodlular Varg soyundandır. Hâlbuki onlar Slovan idiler. İki yıl sonra Sineus ve kardeşi Tuvor öldürür. Rurik de hâkimiyeti ele aldı ve şehirleri kendi adamları arasında böldü: birine Polotsk, diğerine Rostov ve üçüncüye de Belozero'yu verdi” (Kurat 2014: 22, Yücel 2007: 87, 88, 89).

Nestor kroniğine göre Rus Devleti bu şekilde kurulmuştur. Söz konusu kroniğin bu tarihten yaklaşık iki asır sonra (M.S. 1074 – 1078) yazılmış olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Tarihsel bir kişilik olan Rurik'in Novgorod şehrine ne zaman geldiği kati olarak tespit edilememektedir ancak kronikte yer alan 862 yılı Rus Devleti'nin başlangıcı olarak genel kabul görmektedir. Rus Devleti'nin kurucu atası sayılan Rurik'in 879 yılında öldüğü bilinmektedir.

Rurik'in oğlu İgor'un yaşının çok küçük olması nedeniyle idareyi Rurik'in akrabası olduğu anlaşılan Oleg ele almıştır. Oleg hâkimiyet alanını genişletmek, Dnyepir boyundaki Slavları ve "Büyük Ticaret Yolu"nu ele geçirmek için güneye ilerlemiş, Smolensk ve Lübeç şehirlerini aldıktan sonra Kiev'e gelmiştir. Kiev'de hüküm süren Askold ve Dir adlı idarecileri öldürterek şehri ele geçirmiştir. Oleg'in "*Kiev, Rus şehirlerinin anası olacak*" dediği ve orada kaldığı nakledilmektedir. Kiev şehri konumu itibarıyla dönemin ticaret yollarının merkez noktalarından biridir. Oleg, Rus Devleti'nin merkezini Novgorod'dan Kiev'e taşımış ve Kiev dönemi bu şekilde başlamıştır.

Kiev şehri Rus halk edebiyatında çok önemli bir yere sahiptir. Kiev, bılinalarda ana şehir, knezlik şehri, merkez ve bütün düşmanların ele geçirmek için çabaladığı şehir ve Hristiyanlık inancının kalesidir. Bılinalarda olaylar genellikle Kiev'de Knez Vladimir'in sarayında, ziyafet sofrasında başlar. Kiev demek Rus ve Aziz Rusya demektir, Knez Vladimir demektir. Düşmanlar Kiev'i ele geçirirse Aziz Rus Yurdu ve Hristiyanlık inancı yok olacak demektir. Başta Kazak İlya Muromets olmak üzere kudretli Rus bogatırları, Rus yurdu ve Hristiyanlık inancının bekası için Kiev'i canla başla korurlar.

Oleg'in Bizans'a düzenlediği askeri seferleri destanlarda anlatılır. Oleg, Bizans ile elverişli ticaret anlaşması imzalamış, daha sonra askeri ve yağma faaliyetlerine ölümü olan 912 yılına kadar devam etmiştir. Oleg'in ölümünden sonra Kiev'de knezlik tahtına Rurik'in oğlu İgor geçmiş; o da ganimet ve çapul için askeri seferler düzenlemiş, ancak fazla başarılı olamamıştır. İç politikadaki tutumu ve fazla vergi toplama isteği halkı isyan noktasına getirmiş, neticede Drevlyanların çıkardığı isyanda İgor öldürülmüştür. Oğlu Svyatoslav'ın yaşının küçük olması nedeniyle idareyi karısı Olga almıştır. Olga,

kocasının intikamını almıştır, ancak tarih içinde onun öne çıkan asıl özelliği Hristiyanlığı kabul etmiş olmasıdır. 957 yılında Bizans’a bir ziyaret gerçekleştiren Olga, Hristiyanlık inancını benimsedikten sonra Yelena adını almış, daha sonra Rus kilisesi kendisini “azize” ilan etmiştir.

İgor’un oğlu Svyatoslav fütühatçı bir knez olarak 967 yılında Bulgaristan seferine çıkışının ardından Peçenekler 968 yılında Kiev’e hücum edip kuşattıkları, ancak Knezin dönmesi nedeniyle Peçeneklerin şehri alamadan geri çekildikleri, knezin Peçenek tehlikesinin tamamen giderilinceye kadar Tuna boyuna dönmediği bildirilmektedir. Üç yıl sonra Bizanslılar tarafından Silistre kalesinde kuşatılan knez Svyatoslav askerleriyle serbest bırakılır; haber Peçeneklere bir şekilde ulaştırılır ve Kiev’e dönüş yolunda Peçenekler, Rusları kuşatma içine alarak Knez Svyatoslav da dâhil hepsi burada öldürülür. Hatta Peçenek Başbuğu Küre’nin knezin kafatasından içki maşrapası yaptırdığı hikâyesi nakledilmektedir. Knez Svyatoslav Rusya’nın yayılmacı politikasının atası olarak kabul edilmesine rağmen, kendisi Slav adı taşıyor olsa da, Rus yurdunu ancak bir gelir kaynağı olarak gören bir Norman Başbuğu olduğu hakkında yaygın bir kanaat söz konusudur.

Yaropolk, Oleg ve Vladimir, Svyatoslav’ın üç oğludur. Kiev şehrini Yaropolk’a, Drevlyanların yurdunu, yani Polyanların bulunduğu sahayı Oleg’e, Novgorod şehrini de Vladimir’e babası vermiştir. Baba öldüğü zaman hemen kardeşler arasında siyasi mücadele alevlenmiş, Yaropolk kardeşi Oleg’i öldürmüştü; kendisini zayıf gören Vladimir, Dnyepr nehri ve İlmen gölü kıyısındaki Normanlardan destek kuvvet olarak 980 yılında kardeşi Yaropolk’un üzerine yürümüş, onu alt ederek İlmen gölünden Kiev şehrine kadar olan bölgeye hâkim olmuştur. İlmen gölü ile Kiev şehri arasının kuş uçuşu yaklaşık 850 km olduğu düşünülürse Vladimir’in zapt ettiği sahanın büyüklüğü daha iyi anlaşılır.

Knez Aziz Vladimir bütün Rus hükümdarları arasında *aziz* unvanı verilen tek knezdir. Hristiyanlık, Rusya’da Knez Vladimir tarafından resmi din olarak kabul edilmiştir. Knez Vladimir aynen babası gibi yayılmacı zihniyete sahip bir yönetici olmuştur. Hemen komşuları üzerine sefere çıkmıştır. 981 yılında Vistül havzasında devlet kuran Polonyalılar üzerine sefer etmiş; aradan iki yıl geçince de Litva üzerine sefere çıkmıştır.

Bılinalarda hiyerarşide en tepede Kiev Knezi Vladimir bulunmaktadır. Kiev'in dört bir yanı düşmanlarla çevrilidir, batıda Litvalılar, diğer yönlerden ise Tatarlar Aziz Rus Yurdu'na ve Hristiyanlık inancına karşı tehdittirler, sık sık saldırıya geçerler. Bılinalarda yapılan savaşlar daima vatan savunması, mazlum halkı ve dini zalim düşmanlardan korumak için yapılmaktadır. Tam olarak bilinmemekle beraber Knez Vladimir'in 988 veya 989 yılında İstanbul'dan gelen Rum papaz tarafından vaftiz edildiği, Knezle birlikte drujinanın, akabinde de halkın topluca vaftiz olduğu ve Hristiyanlık inancını benimsedikleri nakledilmektedir. Bu şekilde Rus halkı Hristiyanlık dininin Ortodoks, Rusça tabiriyle Pravoslavıyan meshebine girmişlerdir. Knez Vladimir'in Hristiyanlığı kabul ediş macerası anekdotlara (fıkra) konu olmuştur. Knez Vladimir, mahiyetine bütün dinleri araştırmalarını, birini devlet ve halkın dini olarak seçeceklerini, bu yönde bir rapor hazırlamaları emrini verir. İlgililer tarafından sunulan araştırma raporlarının sonucunda en doğru olarak Müslümanlık inancını gören Knez Vladimir, *"bu din votkayı yasaklıyor"* diyerek Hristiyanlığı kabul ettiği anlatılmaktadır.

Rusların dini bağlamda bu aşamada sadece Ortodoks Hristiyan Bizans ile ilişkisi yoktu; Roma'daki Katoliklik, Hazar ilinde Yahudilik ve İdil Bulgarları nedeniyle Müslümanlıkla da yakın ilişki içerisinde idi. Ortodoks Hristiyanlığın kabulündeki esas nedenin imparatorun Bizans'ta çıkan isyanların bastırılması karşılığında vermeyi vaat ettiği Prenses Anna'yı Knez Vladimir'e bir papaz ile göndermesi olduğu söylenirse de, bu bir dinin bütün halk tarafından kolayca benimsenmesini sağlayacak kadar etkili bir durum olmasa gerektir; bu olay ancak bu din kabul olayının sembolü olarak sunulan bir durumdur.

Hristiyanlığı kabul ederek knez Rusların üzerindeki hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır, bir başka deyişle Hristiyanlık Kiev Rusyası knezlerinin siyasi hegemonyalarına hizmet eden güçlü bir araç haline dönüşmüştür. Knezlik, dini inançları ve din adamlarını kullanarak halk üzerinde istediği etki ve baskıyı tesis etmiştir. Ayrıca Hristiyanlık, Vareg Ruslar ile Slav zümrelerinin daha kolay kaynaşmasına imkân vermiştir. Kiev bütün Rusya'nın hem siyasi hem de Hristiyanlığın kabulüyle dini merkezi haline gelmiştir. Kiev'deki Metropolit bütün Rusya'nın dini-ruhani lideri olmuştur. Ortodoks (Hristiyan) Ruslar da Ortodoks Bizans'ın uyguladığı dini akidelere tabi olmuşlardır.

Ruslar, Hristiyanlık inancını benimseyerek aynı zamanda Vladimir'in Hristiyanlığı kabulünden takriben 120 yıl sonra Bizans tarafından Balkan Slavları için hazırlanmış olan Selanikli rahip Konstantin (Krill) adından neşet ettiği nakledilen Kiril alfabesini de benimsemişlerdir. Dini edebiyat alanından kaynakların tercümesi yapılarak Rus kilisesinin kullanımına sunulmuştur. Rusya'da yazılı edebiyat konusunda bu konu hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Knez Vladimir'in askeri ve siyasi olarak en büyük derdi Peçenekler idi. Peçenekler, Kiev'in güneyindeki coğrafyayı kontrolleri altında bulunduruyor ve Dnyepr nehri boyunca yapılan Bizans - Rus ticaretini tehdit ediyor ve sık sık baskınlar yapıyorlardı. İki taraf sık sık savaş haline geliyorlardı. Bu karşılaşmalar neticesinde Ruslar, Peçeneklerden ordu teşekkülü bakımından etkilenmiş, Rus knezleri atlı birliklerini Peçenekler ve Oğuz-Türklerinin teşkilatlanmasını örnek alarak teşkil etmişlerdir. Knez Vladimir, Peçeneklere karşı koyabilmek için birçok tedbir almaya gayret etmiştir; bunlar tarihi kaynaklarda bilinen bütün detaylarıyla yer almaktadır.

Knez Vladimir, Hristiyanlığı kabul etmesi nedeniyle aziz ilan edilmiş olup Rus tarihindeki en büyük şahsiyetlerinden biri olarak takdim edilmektedir. Bılinalarda da Knez Vladimir için kullanılan epitetler onun bu durumunu göstermektedir. Bılinalarda Knez Vladimir için *solnişko* (güneş), *svyato* (aziz, kutsal) gibi sıfatlar kullanılmaktadır. *Solnişko Vladimir Knez Kievski* (Kiev Knesi Güneş Vladimir); Knez Vladimir, Kiev şehrinin insan bedenine bürünmüş halidir.

Knez Vladimir'in büyük tehlike olarak gördüğü Peçenekler, knezin ölmünden (1015) sonra knezliği alan oğlu Yaroslav zamanında Don boyundan gelen bir başka Türk boyu olan Torkların (Oğuzlar) baskılarına dayanamayarak Kiev havalisinden uzaklaşarak Tuna boyuna kaymışlardır. Bazı Peçenek grupları Kiev yakınlarında yaptıkları çarpışmalarda Knez Yaroslav karşısında mağlup olmuştur. Knez Yaroslav, Oğuzların sayesinde Peçenek tehdidinden kurtulmuştur. Kimi Peçenek unsurların ise Oğuzların yanında kaldıkları, Rus sınırlarına yakın noktalarda konuşlandıkları nakledilmektedir.

Knez Yaroslav Avrupalı ülkelerle bu dönemde diplomatik ilişkilerini geliştirmeye gayret etmiş, kendisi bu bağlamda İsveçli prenses İngride ile evlenmiş, oğullarını da Alman beylerinin kızlarıyla evlendirmiş, kızlarını ise Norveç, Macar ve Fransız

krallarına vermiştir. Kiev Rusya'sı "*akıllı, bilge*" knez sıfatını taşıyan Knez Yaroslav'ın politikalarıyla oldukça önemli bir konuma yükselmiş olmasına rağmen Yaroslav üç oğlu arasında ülkeyi pay etmesi nedeniyle Kiev Rusya'sı üç ayrı knezliğe bölünerek küçülmüştür. Büyük oğlu İzyaslav'a Kiev ve Novgorod, ortanca oğlu Svyatoslav'a Çernigov, üçüncü oğlu Vsevolod'a da Pereyasavl'ı vermiştir. Tabi bu yeni knezler de vakti geldiğinden kendi knezliklerini kendi oğulları arasında pay edince, küçük küçük derebeylikler ortaya çıkmıştır. Oğullar arasında devletin miras olarak pay edilmesi olayına bugün bir değerlendirme yaptığımızda, bu miras hukukunun Rusya'nın gerçek, milli ve büyük bir devlet olmasını asırlarca geciktirmiş olduğunu söylemek mümkündür, ama bu yaşanması gereken bir durum idi. Knezler arasında şiddetli çekişme ve çarpışmalar elbette kaçınılmaz oldu.

2.3.KİEV RUSYA'SI VE TÜRKLER

Rus Devleti'nin kalbi sayılan Kiev şehri ve havalisi Kiev Rus Knezliği'nden önce ve sonrasında da Türk varlığının bulunduğu bir coğrafyadır. Henüz Rusların siyasi ve kültürel varlıkları yok iken bu bölgeye Hunlar, Avarlar, Hazarlar, Peçenekler, Kıpçaklar gibi Türk boyları hâkim olmuştur. Kiev Rusyası döneminde de Türkler bu bölgede var olmaya devam etmiştir. Türkçe kaynakların Kıpçak, Bizans kaynaklarının Kuman, Rusların ise Polovets dedikleri Türk zümresi Güney Rusya coğrafyasını 1060 yılından itibaren baskı altına almaya ve işgale başlamıştır. Kıpçakların gelişleri üzerine bölgedeki diğer Türk zümreleri Oğuzlar ve Peçeneklerden bazı gruplar Ros nehri boyuna geçerek Kiev Knezliğine tabi olmuş, onların sınır güvenliğini üstlenmiş, karşılığında da yerleşebilecekleri topraklar almışlardır. Bu Türk zümrelere "Çernie Klobuki" (Kara Kalpaklar) denilmektedir; bu ad başlarındaki kalpak nedeniyle verilmiştir. Bu unsurlar zaman içinde yerli unsurlarla karışmışlar ve Kiev Rusyası'nın halkı olmuşlardır.

Kiev Rusyası daimi olarak bozkırlı Türk zümreleriyle mücadele içinde olmuştur. Bir Türk boyundan gelen tehdit ve tehlikeden kurtulduğunu düşünürken, kendisini başka bir Türk zümresiyle mücadele içinde bulmuştur. Bu mücadelelerin Kiev Rusyası'na çok büyük kazanımları olmuştur. Kiev Rusyası ve ahalisi Türk boyları ile yaptıkları uzun

mücadele ve çatışmalardan etkilenecek askeri birliklerini teşkil etmişler ve devlet olma yolunda deneyimler kazanmışlardır. Türkler, Rus diye zikredilen kitleye devletleşmeyi öğretmiştir. Bu eğitim ve öğretim süreci asırlar boyunca devam etmiştir. Özellikle Altın Orda'nın hâkimiyeti altında oldukları dönemde bürokrasiyi, büyük devlet olma geleneğini öğrenmişlerdir, ama onlar bu dönemi “Tatar Boyunduruğu” diye adlandırmaktadırlar.

Kiev Rusyası kendilerine büyük tehdit olarak gördükleri Peçeneklerden kurtulmuşlar, ancak bu defa da sert ve güçlü bir başka Türk boyu olan Kıpçaklarla mücadele içine düşmüşlerdir. Rus yıllıklarına konu olan Kıpçak akınları 1061 yılında başlamış ve 1210 yılına kadar olan dönemde 50'den fazla büyük çapta Kıpçak akını olduğu kayıtlara geçmiştir. Yani Kıpçakların Kiev Rusyası için ne denli bir tehdit ve tehlike oluşturduğu ortadadır. Aynı dönemlerde bir de Kiev Rusya'sı içinde knezler arasında yaşanan iç mücadeleler de Kıpçakların da işine gelmiştir. İşte bu sıkıntılı döneme damgasın vuran Rus Knezi Monomach (1113 - 1125) olmuştur. Knez Vladimir'in annesi Bizans İmparatoru Konstantin Monamach'ın kızıdır, bundan dolayı Vladimir'e Monamach soyadını vermiştir. Oldukça kültürlü, namuslu, cesur, dindar ve merhametli bir insan olduğu nakledilen Knez Vladimir aslında Pereyaslavlı knezidir; 1113 yılında Kiev Knezi Svyatopolk ölünce Kiev'e büyük knez olarak çağrılmış, bir süre sonra diğer knezler de onun otoritesini tanımıştır. Vladimir Monomach, Kıpçak akınlarına karşı başarılı sayılabilecek savunma tedbirleri uygulamıştır. Bu knezin devri içte ve dışta yapabildiği uygulama ve tedbirlerle Kiev Rusya'sının en parlak ve başarılı devri kabul edilir. Onun tutumuyla Rusya'da iç mücadele ve karışıklıklar durmuş, ancak 1125 yılında ölmesi üzerine söz konusu karışıklıklar ve mücadeleler durduğu noktadan tekrar başlamıştır.

Kıpçakların fasılasız devam eden saldırı ve hücumlarıyla Kiev yıpranır ve önemi azalır. Kiev'in etkinliğinin sarsılmasında ve dinmeyen iç mücadelelerden sonra Rusya XII. yüzyılın son dönemlerinde Kiev, Çernigoz, Galiç, Polotsk, Turov-Pinsk, Rostov-Suzdal, Ryazan, Novgorod gibi küçük knezliklere bölünmüştür. Hemen her knezlikte Hristiyanlık dinini benimsemiş, Knez Vladimir'in soyundan gelenlerin yönetimde bulunduğu, Kiev Knezliği'nin sarsılmış itibarına rağmen yine de en büyük ve kuvvetli olarak kabul gördüğü nakledilmektedir. Ancak tarihin ilerleyen bölümlerinde Moskova Knezliği bu üstünlüğü ele geçirecektir.

1097 yılında knezler toplantısında alınan karar ile Suzdal-Vladimir şehirleri ve çevresi Vladimir Monomach'a verilmiş; daha sonra Vladimir Monomach da Suzdal ve çevresini oğlu Yuri Dolgoruki'ye vermiştir. Nakledilen rivayet Moskova nehri boyunda bulunan Kuçka adlı bir boyarın malikânesinin yerine Moskova hisarı inşa edilmiş; Yuri'nin oğlu Andrey Bogolübski zamanında da Tver, Kostroma ve Galiç gibi şehirler kurulmuştur. XII. yüzyılda Kıpçakların yoğun baskı ve saldırılarına karşı yıpranan Kiev Rusyası ahalisi kuzeye doğru göçe başlamış, bunun neticesinde de Suzdal Rusyası diye bilinen bölgenin nüfusu artmaya başlamıştır.

Kiev Rusyası'ndan Suzdal Rusyası'na olan bu göçlerin Rus halk edebiyatı için de çok önemli sonucu olmuştur. Güney Rusya'dan Kuzey Rusya'ya göç eden halk beraberinde coğrafi isimlerini taşımış, aynı şekilde Kiev Rusyası döneminin halk yaratmaları olan türküler de kuzeye göç etmiştir. Bu göçler sonucunda Güney Rusya havalisinde doğup geliştiği düşünülen Rus halkının kahramanlık türküler, yani Bılinalar da Kuzey Rusya coğrafyasına göç etmiş ve takriben XIX. yüzyılın sonlarına, hatta XX. yüzyılın ilk yıllarına kadar varlığını devam ettirmiştir. Kuzey Rusya ve bilhassa da bürokrasinin ve devletin kolluk kuvvetlerinin, kilise babalarının fazla etkin olmadığı ücra ve kuytu köyler, yerleşim yerleri bılinaların, ezcümle mizahi halk edebiyatının varlığını devam ettirebildiği nadir yerler olmuştur.

Ruslar, Kıpçaklar ile uzun yıllara yayılan mücadele içinde olmuş, zaman zaman başka bir düşmana karşı ittifak halinde de olmuşlardır.

Suzdal Knezi Yuri Dolgoruki'nin siyasi ve askeri misyonu olarak, Kiev, aynen diğer knezlerin olduğu gibi feth edilmesi ve büyük knez olunmasına giden yegâne yoldur. Yuri Dolgoruki 1154 yılında Kiev'i zapt eder, ancak oğlu Andrey Bogolübski babası ile Kiev'e gelmiş olmasına rağmen Kiev'de kalmayıp Vladimir şehrine gidip orada yerleşmiştir. Daha sonra onun knezliği tanınmış ve bütün Suzdal ülkesi ona tabi olmuştur. Andrey Bogolübski, Kiev'e hiç önem vermemiş, bunun sonucu olarak da şehirlerin anası olan Kiev büsbütün ehemmiyetini yitirmiştir. 1175 yılında Andrey Bogolübski öldürülmüş ve knezin hiç oğlu olmadığı için Suzdal Rusyası yeniden parçalanmıştır. Knezler arası mücadele alevlenmiş, Vladimir şehri knezi ve Andrey'in kardeşi olan Vsevolod bu mücadeleden galip çıkmıştır. Vsevolod'un knezlik devri olan 1176-1212 dönemi Suzdal Rusyası'nın en parlak devri olarak kabul edilmektedir.

Vsevolod “İgor Destanı”nda Don nehrinin suyunu miğferiyle boşaltabileceği şeklinde tasvir edilmektedir:

Büyük knez Vsevolod!

Uzaklardan uçup gelmeyi düşünmez misin,

Atanın altın tahtını müdafaya?

Sen, küreklerinle Volga'yı çoşturabilir,

Don'u ise miğferinle kurutabilirsin!

Akdes Nimet Kurat, İgor Destanı hakkında Rusların tek destanı ve Kiev Rusyası edebiyatı mahsulü olduğunu yazmaktadır (Kurat 2014: 70). Bu elbette doğru bir tespittir demek çok doğru sayılmaz, zira uzmanlarca Kiev dairesine dâhil edilen onlarca, belki yüzlerce kahramanlık destanı, yani bılına teşekkül etmiştir. Bu bılınaların tam teşekkül tarihleri tespit edilememekle birlikte İgor Destan ile çağdaş, hatta daha erken döneme ait olmaları büyük ihtimaldir. Kiev Rusyası, Rus kahramanlık destanları, halk türküleri bılınaların belki de ilk membasıdır. Bılinalarda Kiev ana şehirdir ve olaylar motif olarak genellikle bu şehirde, Knez Vladimir'in ziyafet sofrasında başlar.

Kiev Rusyası dönemi hem Rus hem de Türk kültür ekolojisi için önemlidir. Kiev daimi olarak Türk zümrelerinin hücumlarına maruz kalmış, bu hal ise iki halkı daimi olarak bir ilişki tesis etmeye mecbur kılmıştır. Türklerin etkisi daimi olarak görülmüştür. Nakledilen bilgilere göre zaman zaman Kiev knezleri “Kagan” (Kağan) unvanı kullanmışlardır. Bu Türkçe “Kagan, Han” unvan Moskova Knezliği ve diğer dönemlerde de Rus idareciler tarafından kullanılmıştır.

Türk töresinde Kağan, Tanrı tarafından Türk budunu üstüne oturtulmuş, yani Kağanlık ailesine Tanrı Kut'u verilmiştir. Bu durum siyasi olarak iktidarda olan yönetici kişi veya zümrenin iktidarına bir Tanrısallık ve kutsiyet özelliği katarak dokunulmaz, eleştirilemez konuma yükseltmektedir. Feodal iktidarlar sahip oldukları iktidarı Tanrısallık ve dinsel motiflerle süsleyerek hep sağlama alma gayreti içinde olmuşlardır; aynı durum XXI. yüzyılda bile feodal zihniyette olanlar tarafından devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Eğitim düzeyi düşük kalmış, düşünme ve sorgulama becerisi çok

gelişmemiş toplumlarda yöneticilerine bir dinsel yücelik ve kutsiyet yüklemek çok yaygın görülen bir durumdur.

İlk Rus knezlerinin Rurik ailesinden çıktığına dair yaygın kanı mevcuttur; yaşanan süreç içindeki mücadeleler sonucunda bu sülale diğerlerine galebe çalmış ve hukuki siyasi etkinliklerini artırmışlar, şehirlerde hâkimiyet sahalarını genişletmişlerdir. Hıristiyanlığın Ortodoks öğretisi devlet dini olarak kabul edildikten sonra kiliseyi himayesine alan knezler, bu yolla kendi iktidarlarına dinsel-kutsal bir zırh oluşturmuşlardır. Ruslarda iktidara kutsiyet katma ve hanedanlığı kutsama olgusunun Türk töresinin etkisi olduğunu söylemek yanlış olmaz, zira etnik ve siyasi birlik oluşturmak için mücadele eden Ruslar, bu dönemde daimi olarak Türk-Tatar zümreleriyle ilişki içinde olmuşlar, zaman zaman işbirliği de yapmışlardır. Ruslar devletleşme tecrübesini Türklerden öğrenmiştir. Knez, Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra Ortodoks Kilisesi Patriğini yakınında bulundurmuş, kiliseye imtiyazlar tanımıştır. Türk tarihinde de Kağanların yanlarında Kam bulundurdukları, Osmanlı Sultanlarının da yanlarında fetvacıları Şeyh-ül-İslam bulundurdukları, gerektiği hallerde onlara danıştıkları malumdur. Sonuç olarak denilebilir ki, Rus knezleri iktidarlarına bir dinsel-kutsal kalkan oluşturma geleneğini Türklerden öğrenmiş olmalıdır. Rus kültürü ve siyasi varlığı Türk kültür bahçesinde doğmuş ve şekillenmiştir. Binalarda bogatırlar Knez Vladimir'in şahsı için düşmanla çarpışmakta, yani bogatırlar Aziz Rus Yurdu ve Hıristiyanlık inancının vücut bulmuş hali olan Vladimir için savaşmaktadırlar.

Knezler, Türkçe *Kagan* unvanını kullanırken, dönemin Rus toplumu içinde orta sınıfa dâhil olan toprak sahiplerinin de Türkçe “Boyar” terimiyle adlandırılmaları, Rus toplumunun sosyal yapısında Türk zümrelerinin, hususiyetle de Avarların tesiri olduğunu göstermektedir. Hem Kagan, hem de Boyar terimi sadece sözcük olarak değil, temsil ettiği sosyal ve siyasi alt yapısıyla alınmıştır.

Knezlikler arası iç mücadele zaman zaman dinmiş, sonra tekrar hızlanmış, yaklaşık olarak 860'lı (862) yıllardan başlatılan Rus Devleti tarihi üç buçuk asrı bu şekilde geçirmiş ve 16 Temmuz 1123 tarihi olan bir dönüm noktasına gelmiştir.

Bu yıllarda Moğol Hakanı Timuçin (Çingiz Han) Türkistan seferini tamamlamış ve rotasını batıya, Kafkaslar ve Karadeniz'in kuzey coğrafyasına çevirmiştir. 1222 yılında

Moğol birlikleri batı seferine başlamış, Kafkasları geçip Kıpçaklar üzerine gelmişlerdir. Kıpçaklar direnememiş, Moğollar seferlerine devamla Kırım Sudak şehrine yönelmişlerdir. Bu sırada Kıpçak başbuğlarından olan Konçak Han'ın yardım talebine müspet cevap veren Rus knezleri Kıpçaklarla ortak ordu teşkiliyle Moğollara saldırmış, Moğolların öncü birlikleri geri çekilmek zorunda kalmış, onları takip eden Kıpçak-Rus müşterek güçleri 16 Temmuz 1223 tarihinde Azak denizine akan Kalka nehri kıyısında, Kalka meydanında asıl Moğol ordusuyla çarpışmıştır.

Kalka Meydan Savaşı olarak tarihe geçen bu çarpışmada Kıpçak-Rus ortak ordusu Moğollar karşısında dehşetli bozguna uğramış, çok azı müstesna bütün ordu yok olmuştur. Tatar-Moğol orudusu karşısında yaşanan dehşetli Kalka Meydan Savaşı, Rus yıllıklarında çok etkileyici bir tarzda tasvir edilmiştir:

“...Rus knezleri Kalka kıyısına geldiler, kendileri kamp kurdular, Kıpçakları ise voyvoda Yarun'u almaları için gönderdiler. Yarun savaşmak istemedi, Kıpçaklar ise bir şey yapmadan geri döndüler. Yarun'un adamları gelerek Rus kamplarına girdiler, Ruslar onlara karşı bir şey yapamadılar. Kiev Knezi Mstislav bu kötü durumu görmesine rağmen bir şey yapmadı. 3 gün savaştılar. Tatarların diğer kısmı ise Rus knezleriyle birlikte savaşarak Dnyep'r'e kadar gitti. O şehrin yanında iki voyvodası Çağırkan ve Teşukan ile damatları Andrey ve Aleksandr'ı bıraktı. Bu arada Voyvoda Ploskun, Tatarlar ile geldi. Şerefli haçı öpen bu voyvoda onları aldattı ve şehri onlara verdi. Tatarlar, insanları öldürdüler, bu insanların kemikleri yığıldı. Knezleri ele geçirerek onları tahtanın altında koydular ve kendileri üzerlerine oturarak yemek yediler. Diğer knezleri Dnyper'e kadar kovaladılar ve 6 tanesini öldürdüler...” (Novgorodskoe Pervoe Letopis, 264-267; Yücel 2007: 475).

Tanrı'nın, Tatarların geleceğini kitabında bildirdiği, kendilerinin ise bu gelişmelerden ansızın haberdar oldukları, bu ağır mağlubiyetin aslında Tanrı'nın kendilerine kızdığı için, kendi hatalarından dolayı cezalandırıldıkları, Rus knezlerinin başlarına gelen bu felaketlerin haberini hatıra ve yazmalardan öğrendikleri de yine letopislerde bulunmaktadır (Lavrentiyevskaya Letopis, İpatevskaya Letopis).

Kalka Meydan Savaşı, Rus tarihinde bir dönüm noktası kabul edilen, yaklâşık iki buçuk asır devam edecek ve Ruslar tarafından “Tatar Boyunduruğu” diye tanımlanan dönem başlamıştır.

Cengiz Han 1226 (veya 1227) yılında Tangut Hükümdarı Şidirhu'yu ve bütün Tangut ileri gelenlerini öldürtmüştür. Yurduna dönerken yolda hastalanmış, oğullarını

çağırarak onlara kendisinden sonra Ögeday'ın kağan olmasını vasiyet etmiş; yasa işlerini Çağatay'a, ordularının idaresini ise küçük oğlu Tuluy'a vermiştir. Çingiz Han'ın attan düşerek öldüğü şeklinde de rivayetler vardır; nasıl öldüğü konusu tam anlamıyla net değildir.

Öldüğünde haleflerine Kore'den Yakındoğu'ya ve Güney Avrupa'ya, Güney Sibirya'dan Çin Hindi'ne kadar uzanan, silah kuvvetiyle kazanılmış geniş bir imparatorluk bırakmıştır. En büyük oğlu Cuci babasından önce öldüğü için onun mirası oğlu Batu'ya intikal etmiştir. Altın Orda Devleti'nin esasını teşkil eden Ak Orda, Batu Han tarafından kurulmuştur.

1235 yılında yapılan kurultayda alınan karar gereği Moğol kuvvetleri 1236 yılında Batu Han'ın idaresinde sefere çıkmış, 1237 yılında İdil Bulgarları tahrip edilmiş, akabinde Ryazan knezliği Moğollar karşısında direnememiş, Kolomna ve henüz küçük bir şehir olan Moskova'nın alınmasından sonra Vladimir şehri de alınmıştır. Yürüyüş devam ederek Rostov, Yaroslav dâhil çok sayıda Rus şehirleri 1238 yılında Moğollar tarafından alınmıştır. Bu sefer esnasında Rus knezleri birlik haline gelememiş, birkaç kola ayrılan Moğol kuvvetleri buna müsaade etmemiş ve kısa sürede birçok Rus şehrini zapt etmişler, kimi knezler ve ileri gelenleri öldürmüşlerdir. Moğolların durdurulamaz bu askeri yürüyüşleriyle 1238 yılında Mologa nehrine dökülen Sit ırmağı yanında bulunan Büyük Knez Yuri Vsevolod ve Rus kuvvetleri, yapılan muharebe neticesinde perişan olmuşlar, Büyük Knez ve boyarlar yok edilmiş, Rus direniş çabası da sona ermiştir. Moğol kuvvetleri artık yolları üzerindeki diğer Rus şehirlerini fazla zorlanmadan ele geçirmişlerdir.

Moğol kuvvetlerinden bir kol Don nehri boyunca kuzeye ilerlemiş, burada Murom ve Gorochovets şehirlerini tahrip etmişlerdir. Moskova'dan 270 km mesafede doğuda yer alan Murom şehri küçük bir şehirdir, ancak Rus bılinalarında Kiev'den sonra en dikkat çeken şehirdir. Tartışmasız bılinaların en popüler kahramanı olan İlya Muromets'in memleketidir. Bogatır İlya, memleketi olan Murom şehrine istinaden Muromets soyadını almıştır, yani bu şehir en büyük ve en popüler bılina kahramanı bogatır İlya Muromets'i epik geleneğe hediye etmiştir. Bir başka Moğol kuvveti de İdil istikametinde Başkurtları hâkimiyetine alırken, bir diğer kol da Kırım yarımadasına

yönelmiştir. Sırasıyla 1239-1240 yıllarında Pereyaslavl ve Çernigov şehirleri, 1240 yılının sonlarına doğru ise ana şehir Kiev alınmıştır.

Çingiz Han'dan sonra kağan olan Ogeday'ın 1241 yılındaki ölümünü Batu Han 1242 yılı baharında öğrenmiş, Kağanlık seçimlerini gözeten Batu, imparatorluk sınırlarına yakın konuşlanmak için Batı Avrupa seferini durdurup İdil'e çekilmiş ve Aşağı İdil boyunda karargâhını kurmuştur. İşte bu olay da Rusların "Tatar Boyunduruğu" dönemine girdikleri Altın Orda Devleti'nin kuruluşu olmuştur. 1236 yılında başlayan Moğol seferi dört beş yıl gibi bir sürede Rus yurdu diye tanımlanan coğrafya zapt edilmiş, Hristiyanlık inancı da bundan bir darbe almıştır.

İşte bu unsurlar Rus bilinalarının ana temalarından birini oluşturmuştur. Bilinalarda Aziz Rus Yurdu ve Hristiyanlık inancı hep düşman saldırısı ve tehdidi altındadır.

Aziz Rus Yurdu'nu zapt eden Tatar-Moğol kuvvetleri yerel yönetime müdahale etmemiş, Rus ahalisi kendi knezleri, yani kendi yöneticileri tarafından yönetilmeye devam etmiştir. Knezler idarede olabilmek için Kağan'dan onay alması ve ona yarlık (vergi) ödemesi gerekiyordu ve knezlerin başka yapabilecekleri bir şey de yoktu.

Novgorod şehrinin durumuna ayrıca değinmek gereklidir. 1238 yılında Moğol-Türk istilasına uğramamış ancak üç yönden tehdit ve tehlike altında olmaktan da kurtulamamıştır: kuzeyden İsveçliler ve Finliler, batıdan Finler ve Almanlar, güneyden Litvalılar şehre saldırmaktadır. Litva ve Litvalılar bilinalarda Rus yurduna üç taraftan göz diken Tatarlardan başka diğer düşmanlarıdır. Litvalılar, Rusya'ya saldıran, Tatarlar dışındaki tüm düşmanların ortak adıdır.⁴ Ancak Knez Aleksandr, Litvalıları, yani İsveçli, Norveçli ve Finli kuvvetleri 15 Temmuz 1240'ta mağlup etmiş, bu küçük başarı Rus halkına bir moral olmuş, Aleksandr da "Nevski" (Neva Fatihi) unvanını almış ve adı yaygınlık kazanmıştır; artık Aleksandr Nevski diye anılır olmuştur.

Siyasi idare bakımından yerel yöneticiler olan knezler, ifade edildiği üzere Moğol Hanlık makamına çıkıp Han'dan onay almaları gerekiyordu; Aleksandr Nevski 1242

⁴ Litva ve Litvalılar bir düşman tanımlaması olarak Anadolu Türk insanının düşmanları için kullandığı Gavur Devleti ve Gavurlar terimleriyle birebir örtüşmektedir.

yılında Batu Han'ın huzuruna çıkmış, ona sadakatini bildirmiş ve Batu Han da onu Büyük Knez olarak makamını tasdik etmiştir. Bu şekilde var olan knezlik yönetim şeklinin devamı kararlaştırılmıştır. Yerel yönetici knezlar Altın Orda'nın baş şehri Karakorum'a gidip, bağlılıklarını bildirip, Han'dan berat almışlardır; tabi arada buna yanaşmak istemeyeler de çıkmış, ama sonunda da çaresiz kabul etmişlerdir.

Moğol istilası, Rus kaynaklarının abarttığı kadar kanlı ve yıkıcı olmamıştır. Rus ahalisi büyük bir baskı ve zulüm altına alınmamış, makul bir vergiye bağlanmış, hatta asayiş eskiye kıyasla daha iyi hale gelmiş, tam bir sükûnet hali tesis edilmiştir. Altın Orda Devleti hâkimiyetinde Rus tüccarlar daha geniş hareket ve iş yapma imkânına kavuşmuşlardır. Yine Hristiyan ruhaniler birçok imtiyazlara sahip olmuşlar, vergi ve bazı sorumluluklardan muaf olmuşlardır. Rus kilisesi bizzat Han'ın himayesine girmiş ve Hanlık makamınca da ayrıcalıklı bir konuma yükseltilmiştir. Kilise babaları bu durumdan duydukları memnuniyeti Han (Kağan) için yaptıkları hayır ve selamet dualarıyla Tanrı'ya da iletmişlerdir.

Knezlikler arasında büyük knez olma mücadelesi hep yaşanmıştır. Altın Orda Hanı bu mücadelelerde belirleyici olmuştur. 1313 yılında Tver knezi Mihail ile Moskova knezi Yuri arasındaki çekişme, Yuri'nin Altın Orda tahtına bu tarihte oturan Özbek Han'ın kız kardeşi Konçak ile evlenmesi ve 1317 yılında büyük bir Moğol birliği ile Tver knezi üzerine yürümesiyle sonuçlanmıştır. Konçak'ın esir düştüğü ve Tver knezi tarafından öldürüldüğü söylentisi üzerine knez Orda'ya çağrılmış ve orada Yuri tarafından öldürülmüştür. Moğol elçilerini öldürten Tver knezi Aleksandr'ın cezalandırılması vazifesini ifa eden Moskova knezi İvan Daniloviç Kalika, knezliğinin Altın Orda Hanı nezdinde itibarını yükseltmiş ve artık Moskova knezliği diğer knezliklere göre bir adım öne çıkmıştır. Bu durum ileri de Moskova'nın knezliklerin merkezi ve Altın Orda yıkılınca da onun varisi olmasını temin etmiştir.

Altın Orda Hanı Özbek Han, bılinalarda *Han Azvak* olarak geçmektedir. Yine bılinalarda geçen Moğol büyüğü Şevkal, gerçekte 1327 yılında Tver knezliğine gönderilmiş, ahali Şevkal'a başkaldırmış, ancak kısa süre içinde ortam yatıştırılmış ve asayiş sağlanmıştır. Bu olaylar bılina ve tarihi türkölere konu olmuştur.

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Aleksandr Nevski'nin küçük oğlu Danil'in ilk knezi olduğu Moskova Knezliği sahneye çıkmıştır. İzah edildiği gibi knezlikler arası mücadelede Moskova Knezliği, Altın Orda Hanlığı nezdinde öne çıkar ve Rusya'nın merkezi olma yolunda ilerlemi ve bu konumu daimi olarak güçlenmiştir. Altın Orda yıkılınca da Moskova Knezliği yasal varisi gibi hareket etmiş ve süreç içinde diğer knezlikler kendisine tabi olmuştur.

Moskova şehri adını yanında kurulduğu Moskova nehrinden almıştır. Aziz Rusya'nın ana şehri Kiev iken, artık Moskova merkez ve ana şehir olmuş, Kiev ise kıyıda “ukraini” (Ukrayna) olmuştur, yani artık taşradır.

İstanbul Patriğine tabi ve Kiev'de olan Rus metropolitliği de artık kuzeye, yani Moskova'ya nakledilmiştir. Moskova artık Rusya'nın gerçek merkezi, başkenti olmuştur; zamanla Roma, ikinci Roma olarak kabul edilen İstanbul'dan sonra üçüncü Roma olma hevesine kapılacaktır.

Moskova knezleri arasında bir tanesine özel olarak değinmek gereklidir: Dmitri İvanoviç. 1359-1389 yılları arasında Moskova Büyük Knezi olan Dmitri İvanoviç, İvan Krasni'nin iki oğlundan biridir ve çocuğu olmayan Knez Semyon Gordıy ölünce İvan Krasni'nin on yaşındaki oğlu knez olarak iş başına geçmiş; işleri bir süre metropolit Aleksey ve boyarlar yürütmüştür. Dmitri İvanoviç, diğer knezlikleri kendisine tam anlamıyla bağladıktan sonra kendisini güçlü hissederek Altın Orda'ya karşı kafa tutmaya başlamıştır. Altın Orda'da büyük bir nüfuza sahip olan Mamay mirza tarafından gönderilen taleplere Moskova knezi olumsuz cevap vermiştir. Mamay mirza da bu duruma son vermek için derme çatma ordusuyla Don nehrine yakın bir yerde, Kulikova meydanında Dmitri İvanoviç'in komutasındaki Rus ordusuyla çarpışmıştır. 8 Eylül 1380 tarihinde vukuu bulan çarpışmada Mamay, Knez Dmitri İvanoviç'in ordusuna mağlup olmuştur. Bu savaştan sonra Dmitri İvanoviç “Donski” (Don Fatih) unvanını almıştır.

Bu savaş Rus tarihi ve halk edebiyatı tarihi açısından çok önemlidir. Rusların en önemli destanlarından bir olan “Zadonşına” bu savaşı, Dmitri Donski'nin Mamay mirza karşısında kazandığı zaferi konu edinmektedir. Polovetsler (Kuman, Kıpçak) karşısında bozguna uğrayan İgor Bölüğü'nün intikamı Dmitri Donski'nin Mamay mirzaya karşı

kazandığı zaferle alınmıştır. Bu nedenle Moskova Büyük Knezi Dmitri İvanoviç Donski, Türk tarihi ve edebiyatı bakımından da dikkat çekici bir knezdir.

Bu savaş Ruslara güven ve moral vermiştir ve Tatarların da yenilebileceğini göstermiştir. Ancak Mamay'ın ordusu elbette Altın Orda'nın ordusu olmayıp, Mamay'ın derme çatma birliği idi, ama yine de bu zafer Ruslara çok olumlu moral etkisi yapmıştır. Timur'un yardımıyla Urus Han'ı yenen Tuktamış'ın Rus knezlerini kendisine biat etmeleri çağrısına, kendisine çok güvenen Dmitri Donski uymamıştır. Tuktamış Han da bunun üzerine 1382 yılında Moskova'ya yürümüş ve birkaç gün içinde şehri yıkmış, Kostroma'ya kaçan knez bu bozgun sonunda Tuktamış Han'a vergi ve oğlu Vasili'yi esir olarak vermek zorunda kalmıştır. Bundan sonraki yıllarda knezliklerin çekişmesine ilaveten yaşanan taun hastalığı, kıtlıklar, aşırı soğuklar nedeniyle çok sayıda insan ölmüştür.

1425 yılında Moskova Knezi Vasili Vasilyeviç (kör Vasili) amcazadesi Dmitri Şemyaka ile olan mücadelesinde Altın Orda Hanı Uluğ Muhammed'den aldığı yardımla Moskova Büyük Knezi olmuştur. Uluğ Muhammed Han 1437 (ya da 1438) yılında Kazan Hanlığını kurmuş ve hemen Moskova üzerine sefer eylemiştir. Moskova kuşatılmış, Kazan ordusu 7 Temmuz 1445 tarihinde Murom şehrine kadar gelmiştir. Muhammed Han, Knez Vasili Vasilyeviç Kosoy'un (kör Vasili) ordusunu Suzdal şehri civarında karşılamış ve bozguna uğratmıştır. Esir düşen knez kurtulmalık ödeyerek serbest kalmıştır. Moskova Knezliği artık Kazan Hanlığı'na tabi olacak ve vergi ödeyecektir. Knez Vasili'nin vermeyi taahhüt ettiği Rus topraklarına Kazan Hanı'nın oğulları Yakup ve Kasım mahiyetiyle Oka nehri boyundaki Gorodsk şehrine gitmiş, şehrin adı bir süre sonra Kasım Hanlığı'nın kurulduğu Kasımov olarak anılmaya başlamıştır. Kasım Hanlığı iki asır boyunca büyümesi ve genişlemesinde tesir ettiği Rusya'nın, yani Moskova Knezliği'nin Rus ahalisi arasında Türk etkisinin artmasında başat rol oynamıştır. Kasım Hanlığı'nın kuruluşu 1452 olarak kabul edilmektedir.

1462 yılında Moskova büyük knezi Vasili Vasilyeviç öldüğünde yerine büyük oğlu İvan geçmiştir. Babası İvan'ı henüz çocuk yaşlarda devlet işlerinde yetiştirmiştir. İvan, büyük knez olduğunda 22 yaşında idi.

İvan, Papanın girişiyle, İstanbul'un fethinden sonra şehri terk eden bir Bizans prensesi olan Sofya ile evlenmiş, bu evlilikle Papa, Ortodoks Rusları Roma'ya tabi etmeyi planlamış ama bu plan gerçekleşmemiştir. İvan'dan sonra oğlu Vasili 1505 yılında knez olmuş ve 1510 yılında Pskov, 1517 yılında da Ryazan knezliğine son vermiş; 1523 yılında da Litvanya kralına bağlı Çernigov-Seversk İdaresi'ni Moskova'ya katmıştır. Böylece bütün Rus knezlikleri nihai olarak Moskova Büyük Knezliği'ne bağlanmıştır. Artık Moskova knezlikten Büyük Devlet statüsüne geçmiş, Mili Rus Devleti kurulmuştur. Daha anlaşılır olması için şöyle ifade etmek gerek, genel kabul olarak 862 yılında Kiev Knezliği olarak ortaya çıkan Rusların devletleşme süreci Türk-Tatar-Moğol unsurların himayelerinde yaklaşık 650 yıl kadar tecrübe ettikleri devletleşme sürecini tamamlamış ve gerçek Milli Rus Devleti'ne geçebilmişlerdir.

Yeni bir dönem başlamaktadır. Türk-Tatar hâkimiyetleri altında Ruslar siyasi ve askeri alanda teşkilatlanmayı, bürokrasiyi, devlet olma geleneğini öğrenmişlerdir. Bu noktadan hareketle Rusların devlet geleneğinde ve bürokrasisinde Türk-Tatar etkisinin görülmesi normal sayılmalıdır. Bu etkinin yansıması Rus atasözlerine dahi yansımıştır: *“Hangi Rus’u kazırsan, altından mutlaka bir Tatar çıkar”* şeklinde bir kanı oluşmuştur.

Ruslar, özellikle devlet mekanizmasının işleyişinde Türk-Tatar kökenli bürokratlarından azami ölçüde yararlanmıştır. En üst düzey bürokratik görevlerde Türk kökenli insanlar görev ifa etmişlerdir. Sadece yurt içinde değil, Rusya'nın yurt dışı ilişkilerinde, misyon temsilciliklerinde Türk kökenli diplomatlar önemli ve kilit vazifeleri yürütmüşler; günümüzde dahi üst düzey Türk kökenli insanlar görev yapmaktadır.

Knezlikler olarak dağınık bir yapı arz eden Ruslar, Altın Orda döneminde gerçek, teşekküllü bir devlet olmayı öğrenmişlerdir. Han'dan berat almak, bağlılığını bildirmek için Orda'ya giden knezler, bu ziyaretlerinden, Han ve gerçek devlet yöneticisi nasıl olunur, bunu görmüş; bazen yıllarca kalan knezler bu geleneği ve gerekli tecrübeyi kazanmışlardır. 1240 ile 1430 yılları arasında 130 kadar Rus knezinin Orda'ya gittiği ifade edilmektedir (Kurat 2014:151). Altın Orda hâkimi “han” unvanını kullanıyordu, kimi Türk yöneticiler ise kağan unvanını; zaman içinde bu unvanları kullanan Rus knezleri olmuştur. Sezar kelimesinden türeme “tsar” – “çar” sanını Rus knezleri Altın Orda Hanı için kullanmışlardır. Bununla da “Çar” olan Altın Orda Hanlarının Knezlikten çok yüksek bir unvan olduğunu hiyerarşik olarak gösteriyorlardır.

Knezlerin Orda'da kaldıkları dönemler aslında tam bir eğitim dönemi oluyordu. Orada kaldıkları dönemde müstakbel knezler kendilerini geliştiriyor, devlet işleyişi hakkında bilgi ve beceri kazanıyorlardı. Rusların “Tatar Boyunduruğu” dedikleri Altın Orda hâkimiyetinin sürdüğü iki buçuk asır, knezlerin büyük ve milli devlet teşkilatlanmasını talim ettikleri dönem olmuştur.

Rus knezleri ve ileri gelenleri Tatarlarla çok sık olarak evlilik bağları kurmuşlardır. Bu evlilikler daha ziyade politik amaçlı olarak yapılmıştır. Bu evlilikler vasıtasıyla Rus toplumunun üst tabakası Tatarlarla akrabalık ilişkileri tesis edmiş, aynı zamanda da Tatarlaşmışlardır. Rusların yaptığı bu türden evlilikler sayılamayacak kadar fazladır. Diğer cepheden bakılınca da bu evlilikler nedeniyle Ruslaşan ve Ortodoks inancına geçen Tatarların sayısı da az olmamıştır.

Ruslar gerçek milli devlet teşkilatında Altın Orda'dan her alanda etkilenmiştir: bürokrasi, kurumlar, vergi sistemi, giyim kuşam, dil, kültür ve edebiyat gibi alanlarda bu tesir görülmektedir. Bu noktalar dikkate alındığında bütün bunlar Ruslar için büyük bir kazançtır. Bu bağlamda Rusların en büyük kazancı, Altın Orda'nın da en büyük hatasıdır ki, o da Moskova merkez olarak etrafında kuvvetli ve merkeziyetçi bir Milli Rus Devleti'ni kendi hanları eliyle kurmuş olmasıdır.

Türkler, Rusların ne dillerine, ne dini inançlarına ne de yaşam tarzlarına müdahale etmemiş, hatta kendilerine imtiyazlar ve kolaylıklar tanımışlardır.

2.4.RUS MİLLİ DEVLET İDEOLOJİSİ VE MOSKOVA'NIN III. ROMA OLMA HEVESİ

Rusya, Altın Orda'nın hâkimiyetinden sıyrılıp, bütün knezlikleri kendine tabi kıldıktan ve gerçek milli bir devlet olma sürecini tamamladıktan sonra, knezler kendilerini knezlik seviyesinden çıkarak tam bir “*hükümran yönetici*” olarak görmeye başlamışlardır. Artık milli devlet vardı ve bu devletin milli bir ideolojisi olmalıydı, yani aynı coğrafyada ve koşullar içinde olan halkın aynı ülkü ve ideolojiye de sahip olması gerekiyordu ve bu durum Rus milliyetini ve Hristiyan Ortodoksluk şuurunu tesis edip güçlendirmiştir.

Rus knezleri zaten Altın Orda Hanları yanında gerçek bir hükümdar nasıl olur, talim ederek öğrenmişlerdi, yani Altın Orda Hanlığı, Rus knezlerine yol gösterici olmuştur.

Knez III. İvan'ın Bizans prensesi olan Sofya Paleolog ile yaptığı evlilik neticesinde, Rus knezler kendilerini Bizans imparatorlarının halefleri oldukları düşüncesine kaptırmışlardır. Fatih Sultan Mehmed Han tarafından İstanbul fethedildikten sonra Ortodoks Hristiyanlığı başsız ve yetim kalmış kabul edildi ve yapılan telkinlerle Ortodoksluğun merkezi ve III. Roma olma misyonu Moskova'ya yüklenmiştir. Hristiyanlık başsız kalamazdı, kalmamalıydı ve Moskova işte bu yeni merkez olacaktı. Bu ideoloji sadece dinsel bir yaklaşım değildir. Dünya hâkimiyetinin merkezi Roma, sonrasında İstanbul idi, bu düşünce doğrultusunda dünya hâkimiyetinin yeni merkezi Moskova, Moskova'daki hükümdar, yani Çarlar da Bizans imparatorlarının halefleri ve Ortodoksluğun en yüksek koruyucusu olacaklardı. Teslis, yani üçleme telakkisine göre Moskova bu teslisin sonuncusudur: Roma-İstanbul-Moskova.

Moskova yöneticileri siyasi otoritelerini dinsel olarak da kutsamak ve dokunulmaz, eleştirilemez kılmak için gerekli dinsel motifleri ve efsaneler hazırlamışlardır. Buna göre İsa'nın havarilerinden biri olan Andrey, Rus yurdunu vaktinde kutsamış, gerçek ve doğru Hristiyanlığın Rusya'da yaşayacağı ve yaşanacağı haberini vermiştir. Ayrıca Ruslara hâkim olan Moskova knezleri çok eski bir hükümdar ailesine mensupturlar: Rurik'in Roma imparatoru olan Augustus'un biraderi Prus'un soyundan geldiği, bu nedenle Bizansın varisi ve halefleri oldukları, Bizans imparatoru Konstantin Monomach'ın hükümdarlık tacını Rus knezlere verdiği efsaneleri yayılmıştır. Bunu kuvvetlendirmek için Bizans devlet arması çift başlı kartal figürü de III. Roma olan Moskova'nın devlet arması yapılmıştır (Kurat 2014: 155, 156). Artık Rusya hem siyasi hem de dini motifleriyle teçhiz edilmiş bir devlet olmuştur.

Tarihte yeni bir dönem başlıyordu, artık bu Milli Rus Devleti sömürme ve yayılma safhasına geçmeliydi, zira devletin ideolojisi bu şekilde teşkil edilmiştir. Rus tarihinde bu ideolojiyi en başarılı şekilde yerleştiren hükümdar, tarihin en ilginç kişiliklerinden biri olan III. Vasili'nin (ölüm 1533) büyük oğlu İvan'dır. İvan Grozni, yani Türkçe kaynaklarda geçtiği haliyle Korkunç İvan. Babası öldüğünde kendisi henüz 3 yaşında, kardeşi Yuri ise sadece 6 aylıktır. İvan 16 yaşında evleneceğini ve tahta çıkacağını söylemiştir. Bu sırada ülkeyi bir süre İvan'ın Türk asıllı knez Glinski'lerden olan annesi

Yelena, Boyarlar Meclisi ile birlikte yönetmiş; 1538 yılında zehirlenerek öldürülen Yelena'dan sonra boyarlar ve metropolitler yönetmiştir. İvan Vasilyeviç için 1547 yılı başında tahta çıkış töreni yapılmış ve İvan taç giymiş; kendisi unvan olarak “Çar” unvanını seçmiş, IV. İvan, yani İvan Groznı “Çar” unvanını kullanan ilk Rus yöneticisi olmuştur.

Çar İvan Groznı bir takım değişimlere girişmiş, bu bağlamda ordusunu Avrupa ve Osmanlı-Türk askeri teşkilatını örnek alarak yapılandırmış ve teçhiz etmiş; bu dönemde Rus ordusu ateşli silahlara sahip olmaya başlamıştır. İvan Groznı'nın, en büyük ve birincil hedefi Kazan'ı almaktır. Bu amaç uğruna hazırlıklara girişmiştir. Yaptığı hücumlar neticesinde de Kazan şehrini almıştır. İvan Groznı'nın Kazan'ı ele geçirmesi halk türkülerinde işlenmiştir. Kazan'ın altına lağımlar kazdırmış, bu kazılan lağımlara barut doldurtmuş, patlatarak şehrin düşmesini ve Ruslar tarafından zapt edilmesini sağlamıştır.

İvan Groznı'nın Kazan'ı zapt etmesini anlatan halk türkülerini sözlü Rus halk edebiyatında bir türün sonu ve başka bir türün başlangıç noktasıdır, yani bılinalardan tarihi türkülerle geçiş noktasıdır. Bılinalarda bogatırın olağanüstü gücü ve kahramanlığının yerini ateşli silahın patlamasıyla düzenli ordunun zaferleri ve savaş stratejileri almıştır. Bu iki türün birbirleriyle olan ilişkileri “Tarihi Türküler” başlığı altında detaylı şekilde tespit edilmiştir. İvan Groznı'nın Kazan'ı zapt ettiği türküler, hem bılina türü hem de tarihi türü olarak değerlendirilmektedir.

İvan Groznı'nın çok farklı uygulamaları olmuştur. Ailesinin geleceğinden kaygı duyduğunu belirterek Çarlık makamını bırakıp Moskova'dan ayrılmış, gönderdiği iki mektupta bu haberi öğrenen ileri gelenler bir heyet teşkil etmiş, ileri süreceği bütün şartları kabul etmek düşüncesiyle İvan'ın konakladığı Aleksandrovski kasabasına göndermişlerdir. İvan Groznı ikna edilmiştir. Moskova Kremlin'de kalmak istemeyen Çar, konakladığı Aleksadrovski kasabasını kendisine devlet merkezi ve karargâh yapmıştır. Çarlık makamına tekrar dönme teklifini kabul edişinden 9 yıl sonra 1574 yılı başında Kasım şehzadelerinden Semeon Bekbulatoviç'i ki, kendisi Ortodoksluğu benimsemiş, Büyük Knez ve Çar ilan etmiş, kendisi de ona tabi Moskova knezi olarak biat etmiştir. Bu durum yaklaşık bir buçuk yıl karar devam etmiş; kendisi tekrar Çarlık makamına oturmuştur. Bunun amacı da Han soyundan gelen gerçek bir taht varisini o

makama oturarak makamın otoritesini güçlendirmek olarak değerlendirirse de tam olarak aklından neler geçtiğini öğrenmek mümkün değildir.

İvan Groznı “Grozni” (Korkunç) unvanını tam anlamıyla hak eden birisidir, zira acıması olmayan, dehşetli ve zalim bir yönetici olmuştur. Otoriteyi kurmak adına akla sığmaz ölüm emirleri vermiştir. Bu ölüm ve katliam emirlerini verirken kendisine göre devlet içindeki hainleri temizliyordu. 1582 yılında oğlu İvan’ın itirazına tahammül edemeyerek demir asası ile başına vurarak kendi oğlunu öldürmüştür.

İvan Groznı, Rus yayılmacılığı doğrultusunda 1547, 1550 yıllarında Kazan’ı alma girişiminde bulunmuş ama başarısız olmuştur. Askeri hazırlıkları tekrar tamamlayan çar, İskoçyalı mühendis Butler’in planı doğrultusunda Kazan’ı muhafaza eden surların altına kazdırdığı lağımlara doldurttuğu barut fiçilerini infilak ettirilmesiyle şehrin surları yıkılmış, savunma direnci kırılmış olan şehri 20 Ağustos 1552 tarihinde başlattığı kuşatmanın ardından 8 (veya 2) Ekim 1552 tarihinde zapt etmiştir. Orta İdil boyunda bin yıldan fazla süren Türk hâkimiyeti de böylece sona ermiştir (Grousset 2010:514i).

Kazan’ın zapt edilmesi çok önemlidir. Tarih içinde ve günümüzde de Kazan, daha doğru ifadeyle Tataristan Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu’nun varlığı için yaşamsal önemi haizdir. Sankt-Peterburg, Rusya Federasyonu’nun Rus ana ve batılı babadan olma güzel yüzü, Moskova beyni, Kazan, yani Tataristan ciğeridir, onun ayakta tutan güçtür.

İvan Groznı 1556 yılında gözünü bir başka önemli merkez olan Astrahan Hanlığı’na çevirmiş ve yılsonuna doğru (Hacıtarhan, Ejderhan) Astrahan’ı ele geçirmiştir. Böylece Rus yayılmacılığı ve hâkimiyeti Hazar denizine kadar ulaşmıştır. Ruslar yayılmalarını devam ettirmişler, Kafkasya’yı da ele geçirmişlerdir; artık Rus hâkimiyeti Osmanlı Devleti’nin etki sahasına dayanmıştır.

Kazan Hanlığı’nın kurucusu Uluğ Muhammed Han, 1445 tarihinde esir aldığı Rus knezini bırakmak şartıyla Oka ırmağı üzerindeki Gorodets şehri ve etrafının oğlu Kasım Han’ın idaresinde bırakılmasını Ruslara kabul ettirmiş (1445) ve bu bölge Kasım Han’ın adından Kasım Hanlığı olarak anılmıştır. Moskova Knezliği’ni kontrol altında tutmak amacıyla Kazan Hanlığı’na Kasım Hanı Şah Ali’nin kardeşi Can Ali

getirilmiştir. Kasım Hanlığı da 1552 yılında bütünüyle Rus nüfuzu altına düşmüş, ancak hanlık 1681 yılına kadar şeklen devam etmiştir. Bir nevi Kazan Hanlığı'nın karakolu gibi bir maksatla kurulmuşken sonraları Moskova tarafından Türk ülkelerinin aleyhine kullanılmaya başlanan Kasım Hanlığı, 1681'de Fatıma Sultan-Bike'nin ölümüyle varlığı sona ermiştir.

Altın Orda Devleti'nin bakiyeleri olarak ortaya çıkan hanlıklar içinde Moskova'yı en çok sıkıştıran, akınlar düzenleyerek yağmalar yapan Kırım Hanlığı olmuştur. Uzun zaman devam eden bu akınlar ve baskılar ancak Kırım Hanlığı'nın zayıflamasıyla kesilmiş, XVIII. yüzyılda yapılan şiddetli savaşlar sonucunda Rusya, Kırım'ı kendisine tabi kılmıştır.

Ruslar ilk kez I.Petro (Ruslar “Veliki Pyotr” (Büyük Petro) derken, Türkiye’de ona “Deli Petro” denilmektedir) vaktinde (1699) Azak’ı işgal etmiş, sonra geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Kırım hevesi asla dinmemiştir. Ruslar, Kırım Hanı III. Devlet Giray’ın düşmesini, yerine kuzeni Şahin Giray’ın geçmesini sağlamışlar, maalesef adı geçen şahıs da Kırım’ı Katerina’nın hâkimiyetine sokmuştur (1777). Kırımlı asiller Şahin Giray’a başkaldırmışlar ancak o da Rusları yardıma çağırmıştır. Potemkin bir ordu ile Kırım’a girmiş ve Kırım Hanlığına son vererek Rusya’ya ilhak etmiştir (1783). Altın Orda’nın ardılları olan Kazan, Astrahan ve Kırım hanlıkları Rusların eline geçmiştir (Grouseet 2010: 515).

Rusların, Türklerle yaptığı Kırım savaşları halk edebiyatında büyük yer ve etki yaratmıştır. Bu savaşları konu olarak işleyen halk türküleri, tarihi türküler adıyla bilinmektedir. Rusya artık sürekli olarak dört bir yanında bulunan komşu devletlerle savaş halinde olacaktır.

Rusya tarihinde ve sözlü halk edebiyatında önemli bir etkiye sahip fetih olayı ise, başında Ataman Yermak’ın⁵ bulunduğu Don Kazaklarından müteşekkil birliği

⁵ Yermak Timofeyeviç, Rusya ve Sibirya tarihi için çok önemli bir kişiliktir. Acı bir son yaşmasına rağmen Rus halkının hatıratında Kazak Ataman, Sibirya fatihi, yenilmez kudretli Rus bogatırı olarak yaşamaktadır. Tarihi kaynaklarda onun adı, kökeni ve ölümü hakkında muhtelif rivayetler yer almaktadır. Kazak ataman, Moskova ordusuna IV. İvan’ın emri doğrultusunda komuta etmiş ve Sibirya Hanı Kuçuma’yla savaşmıştır. Savaş neticesinde Sibirya Hanlığı yıkılmış, Sibirya toprakları ise Rus Devleti sınırlarına dâhil edilmiştir. Yermak, Sibirya’nın kapılarını Ruslara açan komutan olarak tarihi kaynaklara

tarafından Sibir Hanlığının 1581 yılında zapt edilmesidir; bütün Sibiry sahasının tamamen fethedilmesi ise ancak 1604 yılında tamamlanabilmiştir. Yermak'ın Sibiry'yi alması bilinalarda işlenmiş önemli konulardandır.

Tarih sayfalarına İvan Grozni (Korkunç İvan) olarak geçen Çar İvan 18 (ya da 28) Mart 1584 tarihinde ölmüştür; ancak olumsuz karakteri ve işleri bir tarafa bırakılırsa, Rusya'nın büyümesi ve güçlenmesine zemin hazırlayan çok önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Merkeziyetçi bir sistem oturtmaya çalışan İvan Grozni, ilk Rus Çar'ı ve Rus fatihlerinin en büyüğü olarak kabul edilmektedir.

İvan Grozni'nin ölümünden sonra tahta oğlu Fyodor çıkmış, ancak devlet idaresini Altın Orda'dan Rusya'ya gelip Ortodoksluğa geçmiş Türk-Moğol soylu Çet-Mirza neslinden gelen Boris Godinov gayri resmi ama fiili olarak ele almıştır. Çar Fyodor 6 Ocak 1598 tarihindeki ölümünden sonra, aynı yıl Şubat ayında toplanan Boyarlar Meclisi ki, çoğunluğu kendi adamıdır, Boris Godinov'u Çar olarak seçmiştir. Boris Godinov biraz nazlanarak ruhanilerin ve halkın yalvarması neticesinde Çar olmayı kabul etmiştir. Rusya'da Türk kökenli bir kişi çar olmuştur. İyi niyetle halkın yararına çabalayan bu çar bazı şanssızlıklar yaşamış ve 13 Nisan 1605 tarihinde ölmüştür.

Rusya İvan Grozni dâhil bu dönemlerde savaşlar ve yayılma politikasına yönelmiş, aynı zamanda sağlam kurumlara sahip bir devlet olabilmek için eğitim ve diğer alanlarda da atılımlar yapmıştır. Din ve ahlaki öğretileri işleyen edebiyat eserlerine, diğer bilimsel eserlere büyük önem verilmiş, mümkün mertebe önemli telakki edilen eserlerin çevirisi yapılmaya devam edilmiş; İvan Grozni'nin getirmeyi çok istediği matbaa Rusya'da ancak 1553 yılında kurulabilmiştir. Rusça ilk kitap basımı ise 1565 yılında İncil'den "*Resullerin İşleri ve Mektuplar*" olmuştur.

Rus edebiyatında o döneme ait, bu çalışmanın bağlamı açısından önemli önemli bir noktaya dikkat çekmek gereklidir. İvan Peresvetov Leh-Litvanya ordusunda görev yapmış, aslen Litvanya doğumlu, sonra Moldova üzerinden Rusya'ya gitmiş ve İvan

geçmiştir. Tarihi kaynaklarda Yermak Timofeyeviç'in adı değişik şekillerde geçmektedir: Yermak, Yermolay, German, Yermil, Vasili, Timmofey, Yeremey gibi. Kimi tarihçiler onu Don Kazaklarına, kimi Ural Kazaklarına mensup kabul ederken, bir başka yaklaşım da onun Sibiry kökenli olduğunu kabul etmektedir.

Grozni'ye tecrübelerini ve yurtdışı deneyimlerini aktarmış bir kişidir. Kaleme aldığı eserinde Osmanlı Devleti'ni ideal bir devlet, Fatih Sultan Mehmet'in ise Müslüman olmasına rağmen en ideal devlet adamı ve hükümdar olduğunu, Çar İvan Grozni'ye hükümdar olarak onu ve devlet sistemi olarak da onun devletini örnek almasını tavsiye etmiştir. Kaleme aldığı “*Skazanie o Magmete Saltane*” (Sultan Mehmet Menkıbesi) adlı eserinde Türk Hakanının bilgeliğini, adaletini, yaptığı reformlarını övmüştür (Peresvetov 1956; Aykut 1982: 84; Kemaloğlu 2015: 82-86, Kurat 2014: 204-206, Caferov 2010: 03, 103, 104).

İvan Grozni'nin kendisine yapılan bu telkin ve tavsiyeleri dikkate aldığı bilinmektedir (Kurat 2014: 204). Yazar Peresvetov, gizli notlarında Fatih Sultan Mehmet ve Rus Çarı hakkında şunları yazmıştır:

“Türkleri lanetlemenin bir anlamı yoktur. Türklerin Hükümdarı Sultan Mehmet, Hristiyan kitaplarından da faydalanarak reformlar gerçekleştirmiş, ülkesini düzene sokmuştur. Hristiyan Çarının da işte böyle olması, Tanrı'ya şükretmesi, Hristiyan dinini iyice koruması gerekiyordu.” (Peresvetov 1956: 229-231; Caferov 2010: 11).

Bu eserin dışında tarihi süreç içinde Türklerin etkilerinin görüldüğü, doğrudan bu konuyu işleyen önemli eserler hazırlanmıştır. Bu eserler knezliklerden gerçek milli bir devlet olma aşamasına geçmiş Rusların edebiyatının gelişmesine çok büyük kazanç sağlamıştır. Moğol-Tatar Hanlarının fermanlarının, Tatar şehzade ve mirzalarının itimatname ve mesajlarının tercümesi, Rus vakayinamelerine dâhil edilerek Rus hikâyelerinin doğunun resmi formatında oluşmasına sebep olmuşlardır (Demin 1998: 678; Caferov 2010: 103). Türklerin, Rusların sözlü kültürüne olduğu kadar yazılı edebiyatlarına da çok olumlu katkı ve etkileri olmuştur.

2 Mayıs 1613 tarihinde Rusya'nın tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. 1917 yılı Ekim Devrimi'ne kadar iktidar artık Romanov hanedanlığına geçmiştir. Bu tarihte Mihail Fyodoroviç Romanov Çarlık tacını giymiştir. Bu hanedanlık Moskova'nın III. Roma ideolojisine istinaden Roma'dan neşet ettirilmiş Romanov soyadını almıştır. İvan Grozni'nin ölümünden sonra Mihail Fyodoroviç'in tahta çıkışına kadar Rusya'da zaman zaman fetret devri ve zaman zaman komşularla çatışmalar yaşanmıştır. Romanov hanedanlığı ile daha istikrarlı bir yönetim tesis edilmiştir. Rusya, kendi tabirleri ile “bolşoy igrok”, yani artık dünyanın “büyük bir oyuncusu” olmaktadır.

Rusya Devleti artık duraklama dönemine girmiş olan Osmanlı Devleti'nin ciddi bir tehlike olarak görmeye başladığı komşusu haline gelmiştir. Güç dengeleri değişmeye başlamıştır. Tarihte artık sık sık bu iki devlet karşı karşıya gelecektir.

Rusların yayılmacı siyasetinde sapma olmamış, ele geçirdikleri Türk yurtlarında baskı asimilasyon ve zorunlu göç siyasetini devamlı uygulamışlardır. Ruslar, Çuvaş, Başkurt, Kırım, Kafkasya ve Sibiry'a'daki Türk yurtlarını zapt etmişlerdir.

İfade edildiği üzere Rus Devleti ve halkının aydınlanması ve aydınlatılması sürecinin en büyük iki yöneticisi Veliki Pyotr ve II. Katerina'dır. Veliki Pyotr, Rusya'nın kalıcı büyük bir devlet olabilmesi için devletin her kurumunda reformlar yapmıştır. Kendisi kişilik olarak iyi eğitilmiş ve aydın bir yöneticidir. Rusya'nın batının teknoloji ve bilimsel ilerlemesini takip etmesine çok büyük önem vermiştir, hatta kendi adı verilen şehri kurdurduğu ifade edilmiştir. Bu şehir kurulduğu andan itibaren Rusya'nın batıya açılan gözü ve kulağı olmuştur; bu şehri bizzat sakini olan Ruslar, Rus ana ile Avrupalı babanın çocuğu olarak tanımlamaktadır. Avrupa tekniği ve hatta sosyal yaşamına ait yenilikler ve normlar bu şehirden Rusya'ya giriş yapmaktadır, başka bir ifadeyle Rus Devletini ve Rus halkını ortaçağın derebeylik zihniyetinden kurtarıp Avrupa'nın muasır seviyesine geçiren köprü olmuştur. Veliki Pyotr'un yaptıkları atılımlar sayesinde Rus Devleti hem Avrupa'nın itibarlı ve kudretli bir devleti olmuş, hem de tam bir emperyalist çehre kazanmıştır. Veliki Pyotr bu emperyalist ideasını vasiyetnamesine yazdırmıştır. Bu vasiyetnameye göre Rusya, Osmanlı Devleti aleyhine genişlemeli, İstanbul'u almalı, Lehistan'ı zapt etmelidir (Kurat 2014: 290).

Ruslar tarafından Veliki Pyotr, Türk kaynaklarında Deli Petro olarak bilinen, aynı zaman cerrah olan Rus Çarı Pyotr (Petro) Rusya'yı Türkiye'nin en büyük tarihsel düşmanı haline getirmiştir.

Veliki Pyotr, Rusya'yı Avrupalılaştırmak için çalışmalar yapmış, şu an Sankt-Peterburg adıyla bilinen şehrin olduğu bataklığı kurutturarak söz konusu şehri kurdurmuştur. Bunun nedeni de Avrupa'yı takip etmek için bir pencere açmaktır; şehrin adı kurucunun adını taşımaktadır. Veliki Pyotr modern bir ordu ve donanma meydana getirme isteğiyle, İngiliz gemilerinin nasıl yapıldığını öğrenmek için bizzat kendisi iki defa

Arkanjel'e seyahat etmiş, mühendisler getirterek Voronej ve Don nehirleri üzerinde ilk Rus donanmasını teşkil etmiştir.

Gözünü Rusya'nın sahili olmayan Karadeniz'e çeviren Veliki Pyotr 1696'da Azak kalesine hücum etmiş ve Osmanlı Devleti'nden almıştır. Bu Çar, sıcak denizlere inmeyi Rus Devleti'nin ana ideolojilerinden biri haline getirmiştir. Veliki Pyotr, Osmanlı Devleti ve Türklere çok önemi verdiği ve Türkçe öğrenmeleri için 13-14 yaşlarında Rus çocuklarını Türkiye'ye gönderdiği bilinmektedir (Komandorova 2009: 168; Kemaloğlu 2015: 127).

Çar Veliki Pyotr, Rus Devleti'nin zihni yapısını değiştirmek ve batılı mantaliteyi yerleştirmek için büyük çaba harcamıştır. Bu çabanın devamını Çariçe II. Katerina'nın icraatlarında görüyoruz. Veliki Pyotr 28 Ocak 1725 tarihinde 53 yaşında iken ölmüştür. Veliki Pyotr'un ölümünden II. Katerina'nın tahta çıkmasına kadar tahta çıkan çar ve çariçeler dikkate değer, büyük ses getiren ve etki yaratan işler yapamamışlardır.

1762 yılında Rusya'da Alman tabiiyetli Katerina, Çariçe olarak tahta çıkmıştır. II. Katerina çok idealist bir kişiliğe sahip olup ve kendisi hem iç siyasette hem de uluslararası alanda önemli işler yapmaya gayret etmiştir. Bu dönemde özellikle Lehistan ve Osmanlı Devleti ile Rusya arasında büyük savaşlar cereyan etmiştir. Savaşlarla ilgili detaylı bilgiler tarihi kaynaklarda mevcuttur, söz konusu detaylar bu çalışmanın çerçevesi dışındadır. Bu araştırma bağlamında II.Katerina'nın Osmanlı Devleti ile yaptığı savaşlar edebiyat bakımından önemlidir. Özellikle Kırım için yapılan Osmanlı-Rusya savaşlarını konu edinen halk türküleri "Tarihi Türküler" adıyla yeni bir türün doğmasına sebep olmuştur.

II. Katerina'nın bilim alanında yaptığı çok önemli atılımlar olmuştur. II. Katerina aynen Veliki Pyotr gibi batının teknolojisi ve gelişmesine yakın durmaya, onu en iyi şekilde takip etmeye gayret emiştir. Kendisi çok okuyan ve yazan, hatta mecmualar çıkaran bir yönetici olmuştur. II.Katerina zamanında Rus edebiyatı ve bilimi, bilimsel kurumları fevkalade hızlı gelişme göstermiştir.

Rusya tarihine damgasını vurmuş en önde gelen üç şahsiyetten biridir: İvan Grozni, Veliki Pyotr ve II. Katerina. Rusların derebeyliklerden çıkarak, dünya ölçeğinde büyük

bir devlet düzeyine yükselmesinde bu üç yöneticinin etkisi çok fazladır; bu arada bu süreçte Türk-Tatar katkısı da unutulmamalıdır.

Veliki Pyotr ve II. Katerina Rusya Devleti'ni modernleştirerek, her açıdan güçlendirerek, halkın zihniyetini ve sosyal yaşam tarzını batı normlarına yaklaştırmaya ve uyarlamaya çalışmışlardır. Rusya tarihinin Rurik, Knez Vladimir'den sonraki en dikkate şayan yöneticileri bunlar olmuştur. II.Katerina'dan sonrası Rus tarihi asırlar boyu edindikleri tecrübeyle oluşturulmuş Milli Rus Devleti ideolojisi çizgisinden sapmadan yolculuğunu devam ettirmiş; 1917 yılında yaşanan Ekim Devrimi sonrasında da aynı politik çizgisini şiddetlendirerek devam ettirmiştir.

XX. yüzyılın son çeyreğinde yaşadığı sarsıntıyla hâkimiyeti altında tuttuğu çok sayıda cumhuriyet Sovyetler Birliği'nden ayrılmış ve bağımsız devletler olmuştur. Yaşadığı perestroyka'dan sonra Rusya Federasyonu adını alan bu devletin sınırları içinde halen büyük çoğunluğu Türk olan muhtar cumhuriyet ve daha küçük bölgesel yönetimler vardır.

3.BÖLÜM

RUS HALKI ÜZERİNDE TÜRK KÜLTÜRÜ ETKİSİ

Rus halkı dediğimiz kitle, yani Normanların bir kolu ortaya çıkışından itibaren knezlikler dönemi dâhil Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği ve devamı olan Rusya Federasyonu döneminde Türk kültürüyle çok yakın etkileşim içinde olmuştur, aynı durum devam etmektedir. Rus halkının siyasi birliğini teşekkül ettirmek için geçirdiği birkaç asırlık dönem tamamıyla Türk zümrelerinin, dolayısıyla Türk kültürünün kanatları altında olmuştur. İlk aşamada hâkimiyetleri altında bulundukları Hazarlar, Kıpçaklar ve Altın Orda başta olmak üzere altı asırdan fazla bir dönemde Ruslar askeri alanda teşkilatlanmayı, aşama aşama siyasi teşekkülünü, devletleşme kültürünü ve bürokrasiyi öğrenmişlerdir. “Tatar Boyunduruğu” diye adlandırdıkları Altın Orda’nın hâkimiyeti altında, gerçek bir devlet teşekkülü ve devlet terbiyesi nasıl olur, devlet otoritesi ve siyasi hükümlanlık nasıl sağlanır, yöneticiler nasıl devlet terbiyesi kazanır, bunları öğrenmişlerdir.

Nehirlerdeki ticari teknelerde kürekçilere verilen meslek adı olan *Rus* terimi zamanla bu işi yapan Normanların bir kolunun öncülüğünde bir etnik tanımlaya dönüşmüştür. Henüz hiçbir siyasi şura sahip olmayan bu grup Avarlar ve bilahare Hazarların etkisi altında, bu Türk zümrelerinin askeri teşekkülünü örnek almaya çalışmışlardır. Rusların kürekçi statüsünden knezlik düzeyine ve dağınık derebeylik knezlikler aşamasından gerçek milli bir devlet olma seviyesine çıkmaları sürecindeki Türk-Tatar unsurların askeri ve siyasi etkilerine yukarıda değinilmiştir. Şöyle ki, çok sayıda knez Altın Orda saraylarında bulunarak, devlet işleyisini bizzat tecrübe ederek öğrenmiştir. Sayılamayacak kadar Türk kökenli insanlar hemen her dönemde Rus Devleti’nin yönetim mekanizmasında idareci olarak bulunmuş, Çariçe ve Çarlık makamına kadar çıkmışlardır. Bunlar kaynaklarda bütün detaylarıyla yer almaktadır; burada sadece isimlerini zikretmekle yetinilmiştir: Çar olanlar - Semön Bekbulatoviç (1574-1576), Boris Godunov (1598-1605), Fedor Godunov (Boris’in oğlu) (1605- 2 ay tahtta kalmıştır); çariçeler: Solomaniye Saburova, Yelena Glinskaya, İrina Godunova, Natalya Narişkina, Marfa Apraksina (Kemaloğlu 2009: 255-259).

Dil ve edebiyat alanında Ruslar, Türkçe konuşan unsurlarla zikredilen dönem içinde aktif bir etkileşim içinde olmuşlardır, daha doğrusu sadece Ruslar değil, genel olarak Slavlar bu etkileşimi yaşamışlardır. Dil etkileşimi bir şekilde birbiri ile temas eden, iki halk arasında görülen, belki de ilk etkileşimdir. Slav halklarının da tarihin her döneminde Türk şubeleri ile temasları olmuş ve dil alanında bu etkileşim yaşanmıştır.

Araştırmacılara göre iki kitle arasında ilişkiler miladi ilk asırlara kadar uzanmaktadır. Çünkü o dönemlerden itibaren Slavlar, Türk halklarıyla kimi zaman iyi kimi zaman kötü daimi bir komşuluk ilişkisi içinde olmuştur. Bu komşuluk ilişkisi ve aralarındaki dil etkileşimi de halen devam etmektedir. Slavlar, Türkçe'den kelimeler, konular, motifler alırken, Türk unsurlar da mutlaka karşı taraftan da alıntılar yapmıştır.

Slav-Rus halkının Türk diliyle, daha doğru tabiri ile Türkçe'nin lehçeleriyle olan etkileşim sürecini araştırmacılar beş dönemde incelemişlerdir:

1. Doğu Avrupa'da Slav birliklerinin oluşması. Rusça'nın eski Türk unsurları Oğuz, Hazar, Bulgar, Sabar Türkçesiyle yaşadığı etkileşim evresi;
2. Kiev Rusyası döneminde Oğuz, Kıpçak Türkçesiyle olan ilişki evresi;
3. Tatar Boyunduruğu diye bilinen Rusların Altın Orda hâkimiyeti altında olduğu evre;
4. Milli Rus Devleti'nin kuruluş aşamasından sonra Türk halklarıyla yaşadığı ilişki evresi;
5. Ekim İhtilali'nden sonra bünyesine aldığı Türk kökenli halklarla yaşadığı SSCB dönemi (Deseriyev Y.D. 1987; Yenisoy 1998: 11).

Tarih içinde farklı Türk unsurlarıyla ilişki içinde olan Slavlar mutlak suretle dil alanında karşılıklı etkileşim içinde olmuştur. Özellikle, Avrupa Hunları ve Avarlar'dan Slav halklarının diline olan etki hakkında net veriler ortaya koyacak fazla kanıt ve miras mevcut değildir. Ancak hâkim unsur Hunlar ve akabinde de Avarlar olduğu için kendilerine tabi olan, idaresi altında olan kitlelerin dili ve kültürü üzerine etkisi olduğu inkâr edilemez. Yani Türk kültürü asırlar boyunca ilişki içinde olduğu Slav kültürüne baskın kültür olmuştur. Balkanlarda, özellikle dönemin Yugoslavyası'nda yapılan saha çalışmalarıyla sözlü kültür alanında âşıklık geleneğinin yaygınlaşması Osmanlı Devleti

döneminde, ancak geleneğin Balkanlara ve Avrupa'nın ortalarına kadar gelişi Osmanlı Devleti'nin varlığından yaklaşık bin yıl öncesinde bu bölgelere gelen Türklere dayanmaktadır (Yıldırım 1998: 180-193). Zira Avrupa Hunları'nda Han'ın yanında kamlar olduğu bilinmektedir. Attila'nın ölümünde kamlar tarafından ayinlerde ağıtlar yakıldığı, şiirler okunduğu hakkında tarihçi Priskos'a dayandırılan rivayetler mevcuttur.

Özellikle Rusça'ya Türkçe'nin etkisi Hazarlar ve Kıpçaklar döneminde, daha sonra da Altın Orda döneminde olmuştur. Avrupa Hunları döneminde etki, eğer olmuşsa Slav dillerine olan etkinin daha sonra ortaya çıkan Rusça'ya yansımaları şeklinde olmalıdır, zira Avrupa Hunları döneminde henüz Rus ve Rusça diye bir terim meydana olmamış idi. Rusların ilk epik eseri olarak görülen “*Slovo o Polku İgoreve*” (İgor Bölüğü Destanı) bolca Türkizmin varlığı söz konusu dil etkisine en sağlam delili oluşturmaktadır.

Rus halkı etnik ve siyasi olarak doğumunu ve gelişimini büyük oranda Türk kültürü ikliminde geçirmiştir. Alfabeleri dâhil her şeyleri bu dönemde teşekkül etmiştir. Kıpçak (Kuman, Polovets) Türkleri dil bakımından belki de en etkin olan Türk zümresi olmuştur. Uzmanlara göre İgor Destanı'nda çok sayıda Türkçe dil unsurunun olması bunun ispatıdır. Entellektüel Kazakistan Türkü Olcas Süleymanov, bu destandaki Türkçe unsurları delilleriye “*Az i Ya*” adlı araştırma eserinde ortaya koymuştur. Ruslara ait diğer sözlü ve yazılı edebiyat eserlerinde de Türkçe'nin etkisi yoğun olarak görülmektedir. Çok sayıda Türkçe terim, motif, konu ve hatta kahraman tipleri Rus edebiyatında kullanılmıştır. Rusların önde gelen şairlerinden Gavriil Romanoviç Derjavin⁶ (1743-1816) şöyle demiştir:

“*Işık gibi gün yüzüne çıkmış Tatar şarkılarını,
Neslime aktarırım.*” (Adjı 2016:46).

Derjavin, bizzat kendi döneminde Türk-Tatar dilinin Rus kültüründeki etkisini ortaya koymuştur. O dönemde henüz böyle etkilenme problemi üzerinde tartışmalar olmadığını gözden kaçırmamak gerektir.

⁶ Rus şair ve devlet adamıdır.

Rus bılinalarının en popüler kahramanı İlya'nın da bir tip olarak doğu halkları, yani Türk-Tatar kültüründen adapte edildiği, bununla beraber başka kahramanların da Türk motifi taşıması, Türkçe unvan kullanmaları da bu etkinin bir göstergesi olarak gösterilebilir. Bılinalarda kahramanlar “ataman” unvanının kullanıyor olarak görürüz. Zaten Türkçe destancı olan Kâhin Boyan'ın anlattığı bılinaların merkez karakteri olan kahraman “bogatır”, diğer önemli karakterlerinden biri boyarlardır. Yani bılinaların anlatıcısı, başkahramanları ve diğer kahramanları, kahramanların ataman gibi kimi unvanları Türkçedir. Genellikle bılinalarda anlatılan olayların bir tarafı Ruslar, diğer tarafı da Türk-Tatar zümreleridir. Doğrudan Bılinalar incelendiğinde içinde barındırdıkları, zikredilen Türkçe unsurlar Türk kültürünün etki düzeyini göstermektedir.

Bılinalarda olaylar çoğunlukla Knez Vladimir'in ziyafet sofrası tertip etmesi, bogatırları ziyafete davet etmesi ve ziyafet sofrasında yapılan konuşmalarla başlar. Bu motif bılinaların en yaygın motiflerden biridir. Türk devlet geleğinde, hem gerçekte hem destanlarda Kağanlar kurultaylarını toplarlar, tabi büyük bir ziyafet verirler. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Hanlar Hanı Bayındır da epik anlatı geleneğine uygun gösterişli toy vererek bütün hanlarını ve beylerini çağırır. Bu Kağan sofraları ve kurultaylarda davet edilmiş olan hanlar ve beyler hazır bulunurlar, zira bu ziyafetler aslında devlet işlerinin görüşüldüğü, önemli kararların alındığı en üst düzey toplantılardır. Bılinalarda da Knez Vladimir'in şöleni aynı fonksiyonu yerine getirmektedir.

Ziyafet sofrası ve kurultay tertip etme Türk devlet geleneğinde var olan önemli bir motiftir. İlgili bölümde izah edildiği üzere Rus halkının henüz sahnede olmadığı, Rus edebiyatından söz edilmediği dönemlerde Türk Kağanları bu ziyafet ve kurultayları düzenliyor idi. Türk halklarının himayelerinde doğan ve teşkil olan Rus etnik yapısı, bunun akabinde oluşan Rus halk edebiyatında görülen bu motifin Türk kültüründen alınan bir motif olmadığını ispat etmek çok güçtür. Zira Rus âlimi Jirmunski'ye göre Dede Korkut Hikâyeleri'nin teşekkül dönemi, Rus halkının adının duyulmasından çok daha eski devirlere gitmektedir (Jirmunski 2016). Dolayısıyla Türk kültür ekolojisinin bir çocuğu olduğunu söyleyebileceğimiz Rus halk edebiyatı ziyafet, yani kurultay motifi ve geleneğini galip ihtimalle Türklerden almıştır.

İgor Destanı'nda destancı "Kâhin Boyan"ın destan anlattığı vurgulanmaktadır. Kâhin boyan, Türk kültüründeki ozan-baksı ile çok benzeşmektedir, zira Boyan, kâhindir ve destan söyler. Ozan-baksı da gaipten haber verir, kâhin ve toplumun bilgesidir, destan okur, türkü ve şiir söyler, müzisyendir. Bizatihi boyan teriminin Türkçe kökenli bir terim olduğu genel kabuldür. Boyan kelimesinin diğer Slav unsurlar tarafından da bilinmesi husuna dayanarak bu terimin Slav kökenli olduğu da ileri sürülmektedir. Ancak kelimenin hem Slav dillerinde hem de Türkçe'deki anlamı "*anlatmak, beyan etmek, terennüm etmek*" gibi aynı anlamı taşımaktadır. Ancak bir sosyal ve kültürel yapı olarak taşıdığı anlam terimin Türkçe kökenli olmaya yaklaştırmaktadır. Şöyle ki, Boyan terimi Türkçe'den alınırken salt sözcük olarak değil, taşıdığı misyonuyla ve boyanın sahip olduğu kodlarla alınmıştır. Kâhin Boyan, destan anlatıcısı olarak bu bakımdan önemlidir. Türk ozan-baksı, Kâhin Boyan olarak Rus sözlü edebiyat geleneği ve kültürüne geçmiş ise ki, bunu çürütebilecek bilimsel deliller çıkmamaktadır, bu da Türk sözlü edebiyat geleneğinin Rus sözlü edebiyatı üzerine olan etkisine sağlam bir delil olarak görülebilir.

Rus kaynaklarında daha sonraki dönemlerde "boyan" teriminin yerine "pevets" (şarkıcı, türkücü) kelimesi kullanılmıştır. Ancak kural olarak folklor araştırmalarında ne kadar eski ve geriye dönük verilere ulaşırsa, o verilerin daha değerli ve doğru, yani orijinale yakın materyal olduğu kabul edilmektedir. Demek ki, Rus kahramanlık destanları icracısı "pevets" olarak kaynaklarda yer almasına rağmen, bu destan anlatıcısının asıl formunun "Kâhin Boyan" olduğu görülmektedir.

Rus sözlü kültür ve edebiyat geleneğine Türk kültürünün etkisini göstermek için metinler içinde kullanılan Türkçe terimler ve sözcüklerden daha ziyade o eserin icarasisının Türk kültüründe aynı geleneğin taşıyıcısı olduğunu ortaya koymak bu çalışmanın amacı doğrultusunda daha sağlam bir kanıt olarak görülmektedir. Geleneğe biraz geniş perspektiften bakıldığı zaman sözlü edebiyat geleneğinin bu türünün icracısı, olayların başlaması motifi, anlatı içinde kahramanlar ve karakterlerin benzerliği, bize Türk kültürünün, Rus sözlü kültür ve edebiyatındaki baskın eskisini göstermektedir.

Bılınaların en önemli ama pasif kahramalarından olan Knez Vladimir ifade ediliği üzere hiyerarşide en tepededir. Kendisinin savaşma gibi bir meziyeti maalesef yoktur. O daha ziyade kurultayını veya şölen sofarasını tertip eder, bogatırlara orada Rus yurdunun ve

Hristiyanlık inancının maruz kaldığı tehlikeyi beyan eder. Orada bogatırlar, olay örgüsünü geliştirecek davranış içine girerler. Benzerliğini ileri sürdüğümüz Bayındır Han da hiyerarşide en tepededir, kendisi Hanlar Hanıdır, o da büyük toy verir, tüm hanlar ve beylerini çağırır. Bayındır Han da orada var olan meseleyi açar, hanlarına ve beylerine gerekli hallerde gerekli görevleri verir.

Bılinalarda görülen en az başkahraman kadar önemli bir diğer kişilik de “Kaliki Perehojie”dir. Kaliki Perehojie, bılanaların olay örgüsü içinde bogatırın zor duruma düşmesi, çaresiz kalması gibi durumlarda sahneye çıkarlar ve olayların devamı için kahramana yol gösterir, yardım ederler. Kaliki Perehojie fiziki olarak bir bogatır kadar güçlü değildir; yaşlı, miskin ve kötürüm olmalarına rağmen çoğunlukla mistik, manevi ve doğaüstü güçleri vardır, maneviyatı yüksek kişiliklerdir. Dini şiirler okurlar, kutsal toprakları ziyaret etmişlerdir ve geleceğe dair daha iyi fikir yürütürler. Olay örgüsünü sanki uzaktan takip ederler ve kahraman zora düştüğünde, çoğu zaman esrarengiz şekilde payda olurlar. Kahramanın içinde bulunduğu zorluk durumuna göre bazen akıl verirler, bazen kendi kıyafetlerini kahramana verirler ve kahramana yardım ederler, bu şekilde kahraman kendi kimliğini gizler ve tanınmaz olup sıkıntıları aşar.

Kaliki Perehojie, Türk okuyucusuna tanıdık gelecektir, zira Türk kültür ve edebiyat geleğinde var olan “Hızır, pir, derviş, veli, Korkut Ata” ile büyük oranda örtüşmektedir. Hangi adla tanımlanırsa tanımlansın Türk kültür ve edebiyatında var olan pir, hızır, hemen hemen aynı fonksiyonları yerine getirmektedir. Genellikle halk hikâyelerinde, dini menkıbelerde, masal ve efsanelerde yaygın olarak görülen bu kişilik kahramanlık destanlarında da görülmektedir, ancak Türk kahramanlık destanlarındaki bogatırlar, yani başkahraman genellikle kendi akli ve gücüyle zorlukları aşabilmektedir; bu meziyetlere sahip olduğu için destan kahramanı olmaktadır.

Kaliki Perehojie’nin kendi kıyafetlerini kahramana vermesi ve bu şekilde kahramanın kendisini miskin-kaliki olarak tanıtmaması Dede Korkut Hikâyesi’nde Bamsı Beyreğin, nişanlısının başkasıyla evleneceği haberini aldığı anda, düğüne katılmak için yolda karşılaştığı ozanın kıyafetini alıp kendisini bu şekilde ozan olarak tanıtmaması; Âşık Garib’in yine benzer durumla karşılaşması ve kendi nişanlısının düğününe, kendi kimliğini gizlemek için başkasının kıyafetleriyle gelmesi motiflerini hatırlatmaktadır.

İki farklı dili konuşan halk birbiri ile ilişki kurduğunda karşılıklı etkileşim kaçınılmaz bir süreçtir. Dolayısıyla da Slavlar, özellikle de Ruslar ilişki içinde oldukları Türk-Tatar unsurlarının yoğun etkisinde kalmıştır.

Rusları, Türk kültür bahçesinde büyüyen bir ağaç olarak tasvir edecek olursak, bu ağaç bütün enerjisini, vitaminini, özelliklerini Türk toprağından almış, Türk kaynaklarından beslenmiştir. Hazarlar ile başlayıp Kıpçaklar ve Altın Orda ile devam eden 6-7 asırlık dönemde Türk dilinin Rus diline olan konumu Prof. Günay Karaağaç'ın tabiri ile "üst katman", Rusça ise "alt katman" şeklinde olmuştur. Her zaman yönetilen grup, kendisini yönetenin etkisi altında kalır: *"Alt katman dili, üst katman diline ancak bilgi alıntıları verebilirken, üst katman dili, alt katman diline hem bilgi hem özentili alıntıları sokmaktadır"* (Karaağaç 2002: 97, 98; Kemaloğlu 2009: 296). Baskın dil, sade bilgi ve kelime değil, dille ilgili kalıp ifadeler, konular, motifler, kahraman ve tipleri de alt katman diline ihraç edebilmektedir. İşte bu dönemlerde çok sayıda Türkçe dil unsuru Rus dili tarafından alınmıştır. Rus dili araştırmacısı E.N.Şipova'nın hazırladığı *"Slovar, Türkizmov v Russkom Yazıke"* (Rus Dilinde Türkizmler Sözlüğü) adlı çalışmasında Türkçe'den Rusça'ya geçmiş 1507 kelimeyi tespit etmiş; Vassmer'in *"Etimologičeski Slovar Russkogo Yazıka"* (Rus Dili Etimolojik Sözlüğü) adlı sözlüğünde ise Türkçe kökenli kelime sayısı 1700 olarak tespit edilmiştir. Bu rakamlar bir dilden, başka bir dile olan etki bağlamında değerlendirildiği vakit çok büyüktür. İnsanların günlük konuşmalarında ortalama birkaç yüz kelime kullandıkları göz önünde tutulursa sözkonusu rakamların önemi daha da iyi anlaşılacaktır.

Türkçe'den alınan kelimeler kuru ve yalın olarak alınmamıştır. Daha anlaşılır olması için örnek vermek yerinde olacaktır. Türkçe'den alınan Kağan (Han), Ataman, Mirza, Boyar kelimeleri, basit sözcükler olarak değil, Türkçede sahip olduğu anlam ve sosyal kodlarıyla alıntılanmıştır. Bir unvan olarak Kağan terimi Rus idareciler tarafından zaman zaman kullanılmıştır. Kağan kelimesi, Rus idarecilerin Türk Kağanlarına olan hayranlık ve özentisinden dolayı alınmıştır, yani Kağan unvanını kullanan Rus yöneticisi Türk Kağanına özenmekte, ona öykünmekte ve onun gibi davranmaya çalışmaktadır. Bu aslında Kağan unvanının alınması değil, bizzat Kağanlık müessesesi ve Kağanlık kültürünün alınması demektir. Çünkü Rus idarecileri gerçek bir yönetici, önder nasıl olur, onun bilmiyorlardı ve bunu da özellikle Altın Orda Hanlarını gördüklerinde büyük

Han, Kağan nasıl olur, anlamışlardır. Kağan kelimesi, sadece terim olarak Rusça'ya geçmemiş, Kağanlık kültürünü, yani devlet terbiyesini, Türk devlet töresine ait kodları da beraberinde taşımış ve Rus kültürüne yerleştirmiştir. İşte bu etkiyle Rus hükümdarları, iktidarlarını Kağanlık töresine göre şekillendirmeye çalışmışlardır. Altın Orda Devleti yıkıldıktan sonra Rus Devleti gerçek milli bir devlet olmuş, yöneticileri de Türklerden edindikleri tecrübe ile gerçek büyük bir Kağan olmuşlardır, kendileri Çar unvanını kullanmışlardır.

Ataman kelimesi Türklerde olan bir unvandır. Bu unvan da Rusça'ya geçmiş ve bilina kahramanlarının kullanılan unvanları olmuştur. Bılınada bogatır Kazak Ataman'dır, İlya ve Yermak Kazak Ataman'dır, ayrıca isimleri zikredilmeyen atamanlar sıkça bılinalarda olaylara dâhil olurlar. Ataman bir askeri unvandır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'nde "Eskiden Rus Kazakların⁷ başbuğuna verilen unvan" (TDK 1998:155) diye tanımlamaktadır. Bılinalarda sıkça geçen bu iki terim, yani Ataman ve Kazak çalışmamız bağlamında önemli delil olmaktadır. Ataman herkesin malumu olan bir kelimedir, ancak "Kazak, Kazaklar, Kazaklık" için bir ayrı paragraf açmak zorunludur. Zira bılinaların en popüler kahramanı İlya Muromets ve Yermak Timofeyeviç Kazak'tır; sık sık yaşlı Kazak İlya Muromets şeklinde zikredilir.

Kazak etnonimi tam anlamıyla açıklanamamıştır. Bir yaklaşıma göre "Kazak" etnonimi Kosog veya Tork ve Berendi'lerin ahfadının adından geldiği ifade edilirken, diğer bir yaklaşıma göre sosyal içerik olarak bu terimin Türkçe kökenli olduğu ve ordudan bağımsız olarak "özgür ve sınırlarda görev yapan" savaşçıları tanımlamakta kullanılan ifadedir. Bir başka açıklamaya göre "Kaz Ak, Ak Kaz" demektir.

Kazak teriminden doğan çok ciddi ve etkin bir sosyal yapı haline gelen "Kazaklık" kültürü oluşmuştur. Rusça "Kazaçestvo" (Kazaklık, Kazaklar) etnik bir oluşum değildir. Zira Kazaçestvo'nun farklı etaplarında etnik olarak Rus, Ukrayna, bozkır

⁷ "Rus Kazakları" tanımlaması arızalı bir tanımlamadır. Don Kazakları veya Sibirya Kazakları denilebilir, ancak Rus Kazakları denilmemelidir. Çünkü günümüzde hem Rus, hem de Kazak terimleri etnik adlardır. Nasıl ki, Türk Yunanları veya Fars Arapları gibi bir etnik tanımlama kullanılamazsa, Rus Kazakları da kullanılmamalıdır. Doğru şekli eskiden Rus ordusunda Kazakların oluşturduğu askeri birliklerinin komutanının unvanıdır.

göçebelerinden, Kuzey Kafkasya, Sibirya, Orta Asya, Uzak Doğu halklarından insanlar bu yapıya katılmışlardır.

Kazakistan Türkleri olan ve *Kazaklar* diye bilinen zümre ile burada söz konusu edilen Kazaklar ve Kazaklık karıştırılmamalıdır. Buradaki Kazakların, Türk zümresi Kazakistan Türk Kazakları ile hiçbir şekilde ne etnik, ne de kültürel ilintileri mevcut değildir. Ruslar, Kazakistan Türklerini “*Kazah, Kazahı*” diye adlandırırken, diğerlerini “*Kazak, Kazaki*”, oluşan yapıya da “*Kazaçestvo*” demektedirler. Yani Kazakistan Türklerini, Türkler *Kazak*, Ruslar ise *Kazah* şeklinde adlandırmaktadır.

Bazı rivayetlere göre Kazak’lar sadece Ukrayna, Beyaz Rusya, Rusya ve Slav etnik kökenli insanların oluşturduğu bir yapıdır; ancak başka yaklaşıma göre ise bu yapıya Kafkasya, Sibirya, Orta Asya ve Uzak Doğu halklarından da dâhil olan insanlar olduğu yönündedir. Her iki yaklaşıma da doğru olarak bakmak gerekir, zira ağırlığı birinciler oluştururken, ikinci gruptan da insanların dâhil olması mümkündür.

Kazaklar esas olarak Don, Kuzey Kafkasya, Ural, Sibirya ve Uzak Doğu’da yaşamışlardır.

Kazaklar tarihte, özellikle savaşlarda Ruslar için çok büyük ve faydalı rol oynamışlardır. Rusların yaptıkları anayurt savaşlarında Kazaklar savaşçılıkları, cesaret ve yararlılıklarıyla ön plana çıkmışlardır.

Kazaklar, Rus kültürü içindeki etkin ve önemli unsurlardandır. Rus bılınalarında başrol aktörlerden olan bogatır İlya Muromets Kazak’tır. Aynı şekilde bılinalarda başta Yermak olmak üzere sıkça Kazak Atamanlar rol amaktadır. Türkçe “ataman” unvanının kullanılması ise dikkat çeken bir başka unsurdur.

XIII. yüzyıla ait kaynaklarda ilk defa “Kazak” terimine rastlanmaktadır. 1240 tarihli “*Moğolların Gizli Tarihi*”nde de bu terim görülmektedir. İlk defa zikredilen yüzyıla ait kaynaklarda yer aldığına göre Kazak terimi ve Kazaklar daha erken dönemde tarih sahnesinde idiler. Kazakların köken ve tarihi konuları üzerine yapılan çalışmalarda farklı bakış açıları vardır; bu bakış açıları iki ana teoriyi oluşturmaktadır: a) göç teorisi; b) yerli olma teorisi.

Yerli teoriye göre Kazakların ataları Kabarda'da yaşamış, Kafkas Çerkezleri (Çerkaslar, Yaslar), Kosog'lar, Kara Klobukların (Peçenekler, Torklar, Berendiler), Brodniklerin (Yaslar, Slavyan-Rus ve göçebe halklar grupları) ahfadı olarak görülmektedir. Buna mukabil göç terorisine göre Kazakların ataları – Rusya ve Polonya-Litvanya devleti sınırına kaçan göçen, özgürlüğüne düşkün insanlardır; bu insanlar ya tarihsel nedeni ya da yaşanmış olan farklı sosyal karışılıkların etkisiyle göçmüş-kaçmış olmalıdırlar. Bu iki teoriyi de reddetmek veya peşinin kabul etmek bilimsel olmaz. Zaman içinde ortaya konulacak yeni ve ikna edici, bilimsel kıstaslara uygun deliller ve yapılacak yeni çalışmalarla teoriler ispata vurdurulacaktır. Ancak bu çalışmanın konusu bağlamı açısından bakıldığında Kazaklar bilinalarda etkin rol oynamaktadır. Kesin bir nokta var ki, o da Kazaklar kesinlikle sadece Ruslardan müteşekkil bir yapı olmamıştır.

Kazak Ataman çok sık olarak bilinalarda Rus yurdu, Hristiyanlık inancı ve Rus halkı için mücadele etmektedir. “Ataman” unvanı gerçekte de Rus ordusunda kullanılmış olan bir terimdir. Rus ordusunda “Kazak Birlikleri” kurulmuştur. 1723 yılından başlayarak Çarlık Rusyası ordu birliklerinde imparator tarafından “Ataman”lar atanmaya başlamıştır. Daha öncesinde atamanlar bir şekilde atamanlık vazifesine seçilerek gelmişler.

Rus ordusunda 11 tane Kazak Birliği tesis edilmiştir: Don, Kuban, Orenburg, Tersk, Sibirsk, Zabaykalsk, Ural, Amursk, Semireçensk, Astrahan, Ussuriysk. Bu Kazak birliklerinin tesis edildiği bölgelere bakıldığında söz konusu bölge halklarının genellikle Türk soylu ve akraba topluluklar oldukları dikkat çekmektedir. Bu askeri birliklerin varlığı Kazakların savaşçılık özelliğini göstermektedir. Kazak Birlikleri, Rus ordusu gibi düzenli bir ordu olmayıp, daha ziyade başıboş milis kuvvetleri olarak varlığını devam ettirmiştir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru İçişleri Bakanlığı emrine bağlanmış (1879), daha sonra da tamamen ilga edilmiştir (6 Eylül 1910). Kazak atamanının çok önemli olduğu şu noktadan anlaşılmaktadır: 1827 yılından itibaren ülkedeki bütün Kazak Birlikleri'nin Atamanı, Rus tahtının varisi statüsünde görülmüştür.

Savaşçı oldukları görülen Kazaklar savaşmanın dışında Rus bilim ve entelektüel dünyasına damga vurmuş, değerli entelektüeller hediye etmiştir. G.Ya.Sedov (kutup kaşifi), V.D.Suhorokov, H.İ.Popov, N.İ.Krasnov, S.F.Namıkov, A.F.Şerbin, S.P.Svatikov, İ.F.Bıkadorov, A.A.Gordeyev (tarih bilimi), A.F.Losev (filozof),

A.N.Krasnov (coğrafyacı), D.İ.İlovayski ve İ.V.Muşketov (jeolog), N.P.Tihonov (fizik), V.G.Alekseyev, P.S.Frolov (matematik), N.N.Dubovski, K.V.Popov, M.B.Grekov, İ.V.Yeršov, S.G.Vladov ve daha birçok isim.

Kazaklar hakkında Yevgraf Petroviç Savelyev “*Drevnaya İstoriya Kazaçestvo*” (Kadim Kazak Tarihi) (Veçe, Moskova, 2010) adlı hacimli araştırmasında yukarıdaki noktaları belirtmiş, Kazakların kronolojik olarak Rusya Çarlığı lehine katıldıkları savaşları irdelenmiştir.

Kazak etnoniminin köken ve manasını araştırma çalışmaları yapan Rus araştırmacılar bu terimin Türk-Tatar diline ait bir terim olmadığını göstermek için büyük çaba harcadıkları anlaşılmaktadır. Tam olarak kökeni ve anlamının tespit edilemediğini belirterek herkesin buna inanmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla tam olarak tespit edilmediyse Kazak teriminin Türk-Tatar diline ait olabileceği hükmü verilemeyecektir. Ancak arada aykırı sözler de duyulmuştur. Fişer “*Sibirskoy İstori*” (Sibirya Tarihi, 1774) adlı eserinde “Kazak” kelimesinin Tatar diline ait olduğu, kelimenin manasının ise “daimi bir yaşam yeri ve ailesi olmayan” kişi diye açıklamaktadır. En azından kelimenin Türk diline ait bir terim olduğunu söylemiştir. Yine yazar Kazak kelimesinin Türkçe’den Ruslar ve Polonyalıları geçtiğini ifade etmiştir.

Kırgızlar arasında halen “Kazak” adını taşıyan boy vardır, aynen Kıpçak, Çayman ve diğer boylar gibi. Bu Kırgızlar kendilerini “Kaysak” diye adlandırmaktadır. Bir halkın kökeni ve kim olduğuna dair en belirleyici veriler onların konuştukları dilde aranmalıdır. Kırgız-Kazak dilinde kullanılan ve Don Kazaklarının konuşmalarında geçen, ya da daha doğru ifadeyle hem Kırgız-Kazakları ve Don Kazakları’nda ortak kullanılan kelime ve ifadeler mevcuttur: kublük – kubile (Don’da parlak ipek kumaştan yapılan kadın giysisi), çekmen (kaftan), kazan (kazan), tumak (tepeli şapka), şalbarı – şerovarı, yurt, merin, başka, tagan, çugun (dökme demir), sergi (küpe), çulgi-çulki (çorap), kun – (fidye), çeken (silah), tala (söğüt dalı), kamış (kamış), çuşka (domuz), karga, berkut, sazan, draga, karbuz, kaun, bahça, kanjar (hançer), çumička vb. gibi. Buradaki kimi terimler ve daha birçok kelime ve ifadeler Rusça’da da kullanılmaktadır: çulki, arbuz, sazan, kinjal (kanjar) gibi. Bu kelime alış verişi ve karşılıklı etkilene doğal ve olması gereken bir durumdur. Türkler de diğer dillerden olduğu gibi Rusça’dan da kelime

almıştır. Ruslar Tatarlardan bu şekilde sayısız kelime almıştır. Ancak bazı Rus araştırmacılar Slav dilinin çok zengin bir dil olduğu, Tatarcadan kelime veya başka dil unsuru almasına gerek duymadığını ifade etmektedirler (Savalyev 2010: 19).

Bu konuda tanınmış Rus gazeteci N.A.Polevoy kesin hüküm cümlesi kurmuştur:

“Kazakların adının atlı savaşçı olarak Asya kökenli ad olduğuna dair şüphe yoktur. Bunu izah etmek için Kosog ve Kazah, Konstantin Bagranorodny’a, ne de kosa’ya, koza’ya veyahut Kozavka’ya zorlama olarak dayandırmaya gerek yoktur. Asya’ya günümüze değin Kazaklar (Kırgız-Kazaklar) adıyla Türk Orda’sında varlığı bilinmektedir. Tatarlar ve Ruslar XV. yüzyılda “Kazak” adını, evsiz ve yiğit savaşçı olarak alıp kullanmışlardır” (Savalyev 2010: 20).

Bu açıklamalar ışığında bılinalarda geçen, en popüler Rus bogatırı İlya Muromets’in Kazak olması, bunun dışında Yermak ve diğerlerinin Kazak Ataman’lar olmaları, bılinalarda Türk kültürünün etkisine önemli bilimsel bir delil olabileceği ihtimalini göz önünde tutmak gereklidir. İlya Muromets, etnik olarak Türk olmadığı kadar Rus da olmayabilir, keza Yermak ve diğer Kazak Atamanlar da aynı şekildedir.

Bogatır kelimesi Rus edebiyatına geçerken salt sözcük olarak değil, taşıdığı misyon ve kodlarıyla geçmiştir. Rusça’da kahraman kelimesini karşılayan sözcük vardır, ancak kahramanlık destanlarındaki başkahraman normal bir kahraman değildir, o, epik anlatının bütün yükünü taşıyacak, destan dinleyicisinin tüm ideallerini gerçekleştirebilecek, muazzam bir güce sahip olacak, bir darbe ile kırk bin düşman askerini öldürebilecek, her türlü düşman karşısında kutsal yurdunu ve dinini savunabilecek, kişisel hırs ve şöhretini asla düşünmeyecek özelliklere sahip bir kahraman olmalıdır ve bunu bılinalarda ancak *bogatır* kelimesi karşılayabilmektedir. Rusçada kullanılan diğer kelimeler epik anlatının yükünü kaldıramamıştır. Türkçe *bogatır*, yani *batur* kelimesi de Türk edebiyat geleneğinde sahip olduğu bogatırlık kültürüyle geçmiştir.

Türkçe *boyar* terimi de aynı şekilde Rus diline geçmiş ve Rus kültürüne ve sosyal yapıya yerleşmiştir. Boyar, toprak sahibi olan kişilerdir. Boyar, şehrin ve devletin yönetiminde sözü etkili olabilmektedir. Rusya’da da sahip oldukları bu etki aynen devam etmiş, hatta oluşturulan boyarlar meclisi, knezlere ve hatta Çarlık makamı boş olduğu vakit devletin idaresine dahi yön vermişti. Boyarlar Meclisi olması dahi Rus Devlet yapılanmasında Türk-Tatar etkisinin ne denli etkin olduğuna delil sayılabilir.

Türkçe, pulat (bolat, Polat) kelimesi de Rusça'ya geçerken çeliğin sertliğini, keskinliğini, sağlamlığını, düşman karşısında kahramanı yarı yolda bırakmama özelliğini de taşımıştır. Bılinalarda bogatırın kılıcı pulat'tır. Pulat, yani kılıcın sağlamlığı ve gücü, aslında bogatırın kuvvetini ve azmini temsil etmekte, bogatırı tamamlamaktadır.

Burada değinilen etkileşim iki farklı dilin birbiri ile ilişki kurmasıyla yaşanan doğal etkileşimdir. Bu şekilde cereyan eden etkileşim her iki dilin de yararına olacaktır, her iki dil birbirlerine olan katkılarıyla zenginleşecektir. Burada önemli bir noktaya işaret etmek gerekir. Ruslar ile Türk halkları arasındaki ilişkiler başladığı andan itibaren hiç kesilmemiştir. Rusya milli bir devlet olduktan, kurumlarını ve teşkilatlarını yerleştirdikten sonra daha çok Türk zümrelerinin yurtları aleyhine yayılmacı bir politika izlemeye başlamıştır. Karadeniz'in kuzey stepleri, Kafkasya, Ural boyu, Sibirya ve Orta Asya'yı adım adım işgal etmiş, o bölgelerin demografik yapısını değiştirmek için Rus kökenlileri o bölgelerde iskân etme yoluna gitmiştir. Bu uygulamaların da o bölgelerin esas sahibi olarak Türk zümrelerinin dilleri üzerine olumsuz etkileri görülmüştür. Şöyle ki, Azerbaycanlı bir Türk, dili Türkçeyi konuşurken farkına dahi varmadan kelimeleri Rusça imla kuralına göre çekebilmekte ya da Türkçe olarak başladığı bir cümleyi Rusça olarak devam ettirebilmektedir. Benzer durum Rusya'nın hâkimiyeti altında kalmış diğer Türk zümrelerinde de gözlemlenebilmektedir.

Bu dil etkileşiminden kaynaklanmış ya da bilinçli olarak oluşturulmuş olabileceği düşüncesiyle yanlış bir tanımlama olduğu değerlendirilen “Kazak, Kırgız, Azeri, Özbek, Gagauz, Teleüt, Şor, Yakut vd.” etnik tanımlamalar yerine “Kazakistan Türkü, Azerbaycan Türkü, Özbekistan Türkü, Teleüt Türkü, Şor Türkü, Yakut Türkü”, “Kazakça, Azerice, Kırgızca ...” yerine “Kazakistan Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Hakas Türkçesi, Şor Türkçesi ...” gibi tanımlamaların kullanılmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir. Zira burada zikredilenler farklı birer millet ve müstakil diller değil, farklı coğrafi bölgelerde yaşayan ve hepsi de büyük Türk milletine mensup zümreler ve Türkçe'nin lehçeleri, şiveleri ve bölgesel ağızlarıdır.

Tekrar Türkçe-Rusça ilişkisine dönülürse, bu etkileşim sadece sözlü edebiyat alanında değil, yazılı edebitta da yoğun şekilde görülmüştür. Türk dünyasına ait eserler birçok Rus yazarına ve edebiyat eserine ilham vermiş, kaynak olmuştur. Ruslar da Türkler gibi

bozkır halkıdır, asırlar boyunca iç içe olmuşlardır. Yazılı Rus edebiyatı bu süreçte Türk edebiyatından en az sözlü Rus edebiyatı kadar etkilenmiştir. Daha önce Türk halklarının edebiyatından Rus edebiyatına sözcük akışından başka konu, motif ve tiplerin de geçtiği ifade edilmiştir. Ancak Rus yazılı edebiyatı ne zaman ve nasıl teşekkül etmiştir, önce bu noktaya bakmak gereklidir.

Kiev Rusyası'nın, Rusların kendi tabiriyle Aziz Rusya'nın başlangıcı 860'lı yıllar olarak kabul edilmektedir. Kiev Rusyası başlangıcından itibaren bir asır sonra, yani 988 yılında Knez Vladimir öncülüğünde Hristiyanlığı kabul etmiş, işte bu andan başlayarak Rus yazılı edebiyatı ortaya çıkmaya başlamıştır. A.N.Kurat'a göre Bizans'tan Slav alfabesi ve dili Rusya'ya getirilmiştir. Yani ilginç bir durum söz konusudur; yazısı olmayan bir halk için başka bir halka ait alfabe alınabilir, alfabe değişikliği her zaman mümkün olan bir değişimdir, ancak bir halkın başka bir halkın konuştuğu dili de kendisine dil olarak alması ifadesi problemli bir ifade gibi görünmektedir.

Ruslar, Hristiyanlık inancını kabul edince, ilk yazılı edebiyat eserleri de dini edebiyat eserlerinden oluşmaya başlamıştır. Şöyle ki, dini eserler Rusça'ya tercüme edilmeye başlanmıştır. İşte bu ilk yazılı eserlerden günümüze kadar ulaşan en eski eser olarak 1056-1057 yılında yazıldığı anlaşılan “*Ostromir İncili*”dir (Kudret 2014: 67). Yine benzer bir diğer eser Bulgaristan'dan getirilen “*Tanrı'nın, Âdem'i Nasıl Yarattığı Hikâyesi*”dir.

Rus araştırmacı D.S.Lihaçov'a göre ilk Rus yazarı, “*Slovo o Zakone i Blagodatı*” (Hukuk ve Lütuf Sözü) eserinin yazarı Metropolit İlarion'dur. Lihaçov, bunun bir çeviri eser olmadığını, Rus edebiyatının orijinal yazma eseri olduğunu ve metnin günümüze kadar tam olarak ulaştığını ifade etmektedir (Lihaçov 1987. Veliki Put Stanovlene Russkoy Literaturı XI-XVII vekov). “*Slovo o Zakone i Blagodatı*” 1049 yılından geç yazılmamıştır. Metropolit İlarion, Rumca olarak yazılmış dini eserleri detaylıca okuduğu ve edindiği bu bilgi birikimine istinaden Kiev Rusyası'nın çiçeği burnunda Hristiyan ahalisine dini vaazlar tertip ettiği bilinmektedir; bu vaazların ise “*Vaazlar Külliyesi*”ni tertip ettiği kaynaklarda yer almaktadır (Kurat 2014: 68).

XI. yüzyılda başlayan yazılı Rus edebiyatı Kiev Rusyası ve daha sonra Moskova Rusyası olarak bilinen Ruslar, Beyaz Ruslar ve Ukraynalıların ortak edebiyatı olarak

görülmektedir. Öldürülen kardeş knezler olan “*Boris ve Gleb’in Hayatı*” adlı hikâye de XI. yüzyılın yazılı edebiyat eseri olarak değerlendirilmektedir.

Bu şekilde ilk Rus yazılı edebiyatı teşekkül etmeye başlamış, daha sonra özellikle manastırlarda rahipler tarafınan “*Letopis*”ler (kronik) yazılmaya başlanmıştır. Bu letopisler tarihi olayların hikâyelerini içermektedir. Bunlar “*Povest Vremennih Let*” (Geçmiş Yılların Hikâyesi) olarak bilinir; Lavrentyevski Letopis, İpatevski Letopis, yani Nestor kroniğidir. Kronikler “Kiev Rusyası’nın bir tarihçesi”dir. Bu letopisler, Uydu Mualla Yücel tarafından “*İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*” adıyla Türkçeye kazandırılmıştır (Türk Tarih Kurumu, 2007). Bu kroniklerde Rusların yaşadıkları vakalar yıl yıl anlatılmıştır. Kronikler, zikredilen ilk dini eserlerden sonra yazılı Rus edebiyatının en önemli hazineleridir ve bunlar Kiev Rusyası dönemine aittirler. XIII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan yazılı eserler ise Moskova Rusyası edebiyatına dâhil edilmektedir. Bu dönemin en dikkat çekici eseri 1263 yılında yazılmış olan “*Jitie Aleksandra Nevskogo*” (Aleksandr Nevski’nin Yaşamı) adlı eserdir.

Yazılı Rus edebiyatının ilk eserleri dini alanda oluşmuş, letopisler de manastırlarda din adamları tarafından yazılmıştır. Bu eserlerin ana amacı Hristiyanlık dini öğretileriyle Rus halkını birleştirmek ve bir milli ülkü oluşturmaktır. Bu süreç asırlar boyunca devam etmiştir. Dini alanda verilen yazılı eserlerde doğal olarak Bizans edebiyatının etkisi görülmüştür; bu olması gereken doğal bir süreçtir. Ancak yazılı Rus edebiyatında Türk edebiyatının etkisi de büyük olmuştur. Moskova Rusyası dönemiyle Ruslar doğulu komşularının edebiyatından konu, motif ve kahraman tipleri alıntılamağa başlamıştır.

Tüm dünyanın “Genceli dahi” diye kabul ettiği Nizami Gencevi’nin (1141-1209) “*İskendername*”, “*Yedi Güzel*”, “*Leyla ile Mecnun*”, “*Hüsrev ile Şirin*” ve “*Sırlar Hazinesi*” adıyla beş tane poeması vardır. Edebiyat bilimcisi M.Sadikov, XVII. yüzyılda yazılan “*Povest o Razume Çeloveçeskom*” (İnsan Aklı Hakkında Anlatı) ve “*İnaya Pritça o Tom Je Tsare*” (O Çar Hakkında Başka Hikâye) adlı Rus hikâyelerinden birincisi Nizami’nin “*Yedi Güzel*”, diğerinin ise “*Sırlar Hazinesi*”nden esinlendiklerini; ikinci hikâyenin konusunun Hüsrev Nuşirevan ve Onun Veziri Hakkında Hikâye’nin bir tekrarı olduğunu yazmıştır (Sadikov 1986: 22-23; Caferov 2010: X).

Eski dönem Rus edebiyatı üzerine araştırma yapmış olan A.S.Demin, Türk unsurlarının eski dönem Rus edebiyatının gelişmesinde önemli olduğunu belirtmiş ve Ruslar tarafından alınmış bu unsurların Rus edebiyatında daimi olarak kullanılmakta olduğunu ve eski Rus edebiyatı tarihinde Türk edebiyatından alıntılamanın süreklilik hali almadığının altını çizmiş, ama Rus edebiyatı ve kültüründe Türkçe unsurlarının özgünlüğünü koruyamadığını yansıtmıştır (Demin 1998: 674 – 675; Caferov 2010: X).

Telman Caferov, Demin'in bu tespitine karşı ise Türk unsurlarının eski Rus edebiyatı tarihinin her devrinde kendine yer edinebilmiş bir özellik taşımakta olduğunu söylemiştir (Caferov 2010: XI).

Doğu halklarından, Batılı yani Avrupa halklarının sözlü ve yazılı edebiyatına olan etkiler üzerine yapılmış belki de en önemli eser G.N.Potanın'ın "*Vostoçnie Motivi v Srednevekovom Yevropeyskom Epose*" (Ortaçağ Avrupa Eposunda Doğu Motifleri) araştırmasıdır. Doğudan batıya olan sözlü kültür ve edebiyat alanında olan konu, motif, karakter vb. unsurların göçlerini Potanın bu çalışmasında ispatlarıyla ortaya koymuştur. Avrupa halkları uzun asırlar boyunca doğudan gelen göç dalgalarına maruz kalmışlardır. Avrupalı halklar, barbarlar diye niteledikleri bu halkların yüksek kültüründen çok etkilenmişlerdir.

Potanın bu çalışmasının çok fazla tenkide uğrayacağını eserinin özsözünde yazmış ve netice de öyle olmuştur. Potanın zaman içinde gördüğü baskılar karşısında kerhen geri adım atmıştır; ancak bu durum onun ortaya koyduğu gerçekleri değiştirememiştir. Yazar bu göç meselesinin doğu-batı ve batı-doğu istikametinde, kültür göçünün de etkili şekilde halkların yeni yerleşim yerleri bulmak için yaptıkları göçlerle olduğunu, doğu halklarının daimi olarak batıya göçtüğünü, ancak zaman içinde batıdan doğuya doğru görülen göçlerin ise batının yerli halklarının değil, daha önceden doğudan göç ederek batıya geçmiş kitlelerden bazı unsurların tekrar geriye, yani doğuya göç ettiklerini, yani Asyalı halkların tekrar kendi yurtlarına döndüğünü, buna istinaden Avrupa'dan doğuya sözlü kültür ve edebiyat alanında bir göçten bahsedilemeyeceğini, göç eden bu kabilelerin sahip oldukları kültürün zaten Asya'da iken sahip oldukları kültür olduğunu ifade etmektedir (Potanın 1899: 2, 3, 4).

Potanin, bu çalışmasında doğu halklarına ait motiflerin bütün Avrupa halklarının kültürünü etkilediğini ifade etmektedir. Burada doğu halklarından kasıt Asya'dan Avrupa'ya göç etmiş olan kitlelerdir; yani Hunlar, Avarlar, Hazarlar, Kıpçakar, Alanlar, bunlara Sarmatlar ve İskitleri de dâhil etmektedir. Bütün bu halklar Türk soylu zümrelerdir. Tarihi kaynaklarda Çinlilerin ya da Koreli veya Japonların, ya da Hinduların kitleler halinde ta Avrupa'nın ortalarına ve hatta en batı noktasına kadar göç ettilerini, oralarda hâkimiyet kurduklarını ve üst katman kültür olduklarını yazmaz; tarih olmayan bir şeyi yazmaz, yazamaz.

Potanin, Avrupa'nın önemli hakları, Fransızlar, Almanlar, İtalyanlar, İspanyollar, Finlilerin sözlü kültüründe, ezcümle, yazılı edebiyat eserlerinde doğu motif ve konularının varlığını ortaya koymuştur. Örneğin *“Kocaayak Berte”* romanı, Tibet-Moğol masalı *“Erden-Haralik”*, Attila'nın doğumu hakkındaki İtalyan efsanesinin *“Karl ve Glafer”*; *“Karl'ın Kudüs ve İstanbul'a Seferleri”*, *“Gumen-Han ve Karl”*, *“Dünyanın Yaratılışı Efsnesi”*, *“Kalavela”* gibi batı halklarına ait eserlerin-anlatıların doğu halklarının kültüründe, hemde birkaç tane paraleli olduğunu mukayeseli tahlili ile ortaya koymuştur. Rus halk edebiyatı alanına gelince ki, bu çalışmayı ilgilendiren bu bölümdür, yine çok fazla motif ve konunun doğulu komşulardan alıntılandığını, aynı şekilde tahlil ettiği delillerle ortaya koymuştur.

Bu bağlamda, özellikle bılina kahramanları İlya Muromets, Yeruslan Lazareviç, İvan Godinoviç, Çurilo Plenkoviç, Svyatogor, İdolişe, Tugarin, Solovey Razboynik gibi kahramanlara ait bılina varyanlarındaki epizotların, Türk-Tatar-Moğol sözlü kültür ve edebiyat geleneğinde var olan paralellerini mukayeseli çalışmayla ortaya koymuştur.

Bu bağlamda örnek olarak *“İvan Godinoviç”* bılınası ve Rus masalı *“Pritvornaya Bolezn”* (Yalancı Hastalık), Moğol *“Hadına ve Hovuga Türküsü”*, Kara Tatarların *“Adın Törön”*, Tatar masalı *“Kobok”*, Kırgız masalı *“Kozu-Kupaşe”* ile olan motif, tema ve epizot bakımından paralelliklerini tespit etmiştir. Yazar bılina kahramanı İvan Godinoviç hakkında teşekkül etmiş olan varyantlardaki konu, motif ve epizotların, adları zikredilen anlatıların varyantlarındaki benzerlikleri, hatta aynılıklarını ortaya koyarak bogatır İvan Godinoviç'in kaynağını tespit etmeye çalışmıştır: *“Bizim bılinalarımız ile Ordinski anlatılarının tam benzerliği, Godinoviç adını Gotlar hakkındaki hatıralarla açıklamaya lüzum yoktur, güya bılina, babası Gotin, yani Got*

olan bogatır hakkındaymış gibi gidiyor. Bu Godinoviç veya Godin, Ordinski Hanı Hadın ve Kōdōn, Kiden, Kotyan vd.dir” (Potanin 1899: 672) diyerek İvan Godinoviç’in kaynağını tespit etmiştir. Yazar bir Kırgız menkıbesinde Kırgız halkının Kotan diye (Oçerki, sev.zap. Mong. IV, 14) adlandırdıkları atalarından bahsedildiğini, Bogatır Kiden ve Kōdōn’ün Ak-Kōbök veya Ak-Kubul’un hasmı, karşıtı olduğunu, Kidan adlı halkın Orta Asya ve Çin’in kuzeyinde hiçbir zaman hükümlan olmadığını, bu adın “Kâin” şeklinde doğmuş olabileceğini, bunun Karagaslarda paralelinin “kaden”, Yakutlarda “hatın” ve diğer Türk lehçelerinde “kâin” olarak tanımlanan ağaç olabileceğini ifade etmektedir (Potanin 1899: 672). Koton, kaden, hatın, kâin, yani kayın ağacı Türk mitolojisinde kutsal, hayatın kaynağı olan ağaçtır. Yazar bu bağlamda çok fazla delil ortaya koymaktadır (Potanin 1899: 660-692).

Bir diğer bılına kahramanı İlya Muromets’in, Stasov tarafından Güney Sibirya ve Türklerin Şuno (Şünü – Teleütlerde; bkz. Dırenkkova) adlı kahraman ile örtüştüğü ortaya konulmuştur. Ayrıca Şuno ve İlya’nın kaderi Mısır Firavunu tarafından haksız yere hapse atırılan Akir’in kaderine benzemektedir. Akir’in yerini Kırgızlarda Cirenşe almıştır ve bu menkıbe Altaylılarda da Cirenşe adı yerine Yeren/Eren olarak çok yaygındır (Potanin 1899: 719). Yazar, Yeren/Eren adının Altaylılar ve Uranhaylarda yaygın olduğunu; Altaylılarda Yeren’in davul ve maniak’ı⁸ olan kudretli bir şaman olduğunu (Potanin – Oçerki, s.z. Mong., IV, 95); Uranhay şamanlarının maniak’ı “yeren” diye adlandırıldığını gösteren göstergeler olduğunu ifade etmektedir (aynı eser). Yazar bılına kahramanı İlya Muromets’in Türk halklarından olan menkıbe kahramanlarıyla örtüştüğünü ortaya koymaktadır.

Yazar Altay-Kırgız “Cirenşe-Yeren” kahramanının Moğol bogatırı İrin-Sayn ile aynı olduğunu; “İlya Muromets ve Kalın Çar” bılınasının Moğol menkıbesi “İrin-Sayn ve Mangıs (Monus/Monus)” ile olan paralelliklerini göstermiştir. “Şuno ve Tas-hara” menkıbesinin, bılına kahramanı Solovey’e yakın olduğunu göstermiştir (Potanin 1899: 692 – 727). Potanin, bogatır İlya Muromets tipinin Rus halk yaratıcılığının bir eseri

⁸ Maniak: Şaman kıyafeti.

olmayıp, bu destan kişiliğinin çok kadim ve birçok halkın sözlü edebiyatında olduğunu yazmıştır (Potanin 1899: 723).

Yazar, özellikle Cengiz Han ile bağlantılı teşekkül etmiş sözlü kültürün batılı hakların sözlü kültür ve edebiyatını çok derinden etkilediğini sayısız delilleriyle zikredilen çalışmasında göstermiştir. Yazar, doğu motiflerinin, elbette sadece motif değil, tema, olay örgüsü, kişi adları, kimi zaman coğrafi adların da batı eposunda, ezcümle Slav-Rus eposundaki büyük etkisini ortaya koyduğu bu mukayeseli çalışmasının sonunda “doğulu barbarlara” saygısızca yaklaşıldığını yazmaktadır:

“Bilim adamlarının bozkır halklarına olan saygısızca yaklaşımı bilimin gelişmesini engellemektedir. Rutin yaklaşımlarla ve rutin inanışlarla az çalışılmış, korkak düşünceler, Hristiyanlık apokriflerinin Hristiyanlık lehine kabul edilişinden dolayı, yalan tarihi perspektif ve bizim “Ari kibirliliğimiz” bu barbarların rollerine ve manevi kültürel alıntılama/aktarma tarihine doğru bakış geliştirilmesine mani olmaktadır” (Potanin 1899: 856).

Potanin doğru bir tespit ve haklı çıkarımla “barbar” diye damgalanan doğuluların yarattıkları yüksek dil ve kültür değerleri manzumesine, bilimsel disiplinin gerektirdiği doğru yaklaşımı gösteremeyen batılı araştırmacı ve bilim adamları, Avrupa medeniyetini ve kültürünü Yunan ve Mısır medeniyetine dayandırma gayreti içinde olmuşlardır. Doğulu barbarlardan kasıt Türklerdir. Batılı âlimlerin ezici çoğunluğu dünya uygarlıklarını zikrederken Türkleri görmezden gelmeye çalışmaktadırlar. Türkler, Turani’dir, oysa kendileri yüksek Ari ırkının evlatlarıdır. Ari ırkının çocukları medenidir, üstün ırktır, beyaz efendidir. Diğerlerinin medeniyet ve uygarlıklar kurma kapasiteleri yoktur, barbar Türkler de bu gruba dâhildir.

Potanin, ifade edildiği üzere baskılara maruz kalmıştır, ama kendisi bu alanda tek değildir. Örneğin V.Saint-Martin de söyledikleri ile tepki çekmiştir:

“Esasen Avrupa’nın kendisine ait hiçbir şeyi yoktur; neyi varsa aslen Asya’dan almıştır; uyguladığı kültler ve Hristiyanlığın üstünü örtüğü şeyler Asya kökenlidir. Ormanlarını şenlendiren hayvanlara, işgücü olarak kendisine yardımcı olan her şeye, insanı besleyen bitkilerin ana vatanlarına kadar her şeyinin kökeni Doğu ülkeleridir. Ama bir şey var ki, Avrupalı bunları geliştirmesini bildi” (Vivien de Saint-Martin 1855: 2; Batur 2008: 1-21).

Bu bağlamda batılılar kendi kökenlerinin Orta Asya ve Hindistan’a dayandığını, zaman içinde batıya göç ettiklerini, orada kalan soydaşlarının ise barbarlar tarafından asimile

edildiklerini, aslında o bölgelerdeki uygarlıkların kendi atalarına ait olduğunu kurgulamışlar, bunu da herkese dayatmaya çalışmışlardır. İskitler, Alanlar vb. gibi hakların Turanî değil, İrani zümreler olduklarını ileri sürmüşlerdir. Daha sonra Batılılar, torunları olarak dedelerinin yurtlarına gitmişler, bunun da en doğal hakları olduğunu savunmuşlar ve böylece Asya ve Hindistan'ı sömürmüşlerdir. Asya kıtasının kuzey bölgesini Ruslar, güney bölgesini başta İngilizler olmak üzere diğer Avrupalı beyaz efendiler sömürmüşlerdir; bu arada Afrika'yı da gözden kaçırmamışlardır. Sömürülerine uydurdukları yalan ve hikâyelere de herkesi inandırmaya çalışmışlardır.

Vivien de Saint-Martin'in söylediğini destekler şekilde, Kıpçakların asi ruhu Murad Adji, Hristiyan dünyasının en önemli sembolü olan “haç”ın aslında “Türk haçı” olduğunu ileri sürmektedir. Adji, III. yüzyılın meşhur Hristiyan yazarı Minucius Felix'in *“Haçlara gelince, biz onlara değer vermiyoruz; onlar bize, Hristiyanlara lazım değil. Onlar, siz paganlar için önemli: ahşaptan yapılmış haçlara tapıyorsunuz, sanki onlar sizin Tanrılarınızın bir parçası. Sizin bayraklarınızda, askeri işaretlerinizde, altın süslü haçlar her yerde, değil mi?”* sözlerine atıfta bulunarak bu sembolün Hristiyanlığın ilk dönemlerinde bilinmediğini, bunun “pagan” Türklerin sembolü olduğunu ifade etmektedir (Adji 2016: 389). Yazar, Hristiyanların IV. yüzyıla kadar haçı bilmediklerini ve ondan kaçındıklarını Brokgauz ve Yefron'un ansiklopedik sözlüğünde okuduğunu, Avrupalıların haçı daha sonra pagan Türklerden aldıklarını ifade etmiştir. Kuzey Budistlerinin ayinlerinde I. yüzyıldan itibaren haç kullandığını, haç'ın ilk defa bir inanç simgesi olarak Hristiyanlığın doğuşundan önce Buda heykelinin göğsünde görüldüğünü, inanca göre kötü ruhlardan korunmak için gözyüzü ateşini davet ettiğini (A.A.Nyhardt 1963: 21; Adji 2016: 452), bozkırlıların Tengricilik inancındaki haç sembolünün merkezinde güneş ve dünyanın yaratılışının tasviri olan çember ve bu çemberden dört yana yayılan ışığı temsil etmekte olup bozkırlı halkların arınma ve Tanrı'ya ibadet etmek amacıyla haç işaretini kullandıklarını; Tengri'ye tapanların haç çıkardıklarını belirterek, söylediklerini Çokan Velihanov ile desteklemiştir:

“Süt dökülürse Kırgız günaha girmemek için hemen temizler... Tengri'nin rahmeti için haç çıkarır ve eğilirdi... Aynısını atın yelesinin yanından geçtikten sonra da yapıyorlardır. Eğer bir demirci örs görürse, hemen yaklaşıp haç çıkarırdı.” (Velihanov 1961; Adji 2016: 390).

Altay kurganlarından elde edilen buluntular arasında eşit kollu haç şeklinde figürler olması, bu savı somut şekilde desteklemektedir. Eşit kollu haç, daha sonra Hristiyanlar tarafından benimsenmiş, eşit kollu haçın şeklinde yapılan küçük değişiklikle “Bizans Haçı” oluvermiştir. Bu noktaları birleştirdiğimiz vakit, Batılı hakların, devamlı olarak doğudan gelen göç dalgalarının etkisiyle farkında olmadan dillerini, dinlerini, edebiyatlarını, kültürlerini zenginleştirdiklerini söylemek mümkündür. Yani ışık doğudan yükselmiş, batıyı aydınlatmıştır. Rus halkı ve kültürü de bu noktadan değerlendirilirse, Ruslar, Türk kültürünün bahçesinde doğmuş, Türk kültürünün mineralleriyle gelişip zenginleşmiş olduğunu ifade etmek yanlış sayılmaz.

Türklerin uygarlıklarını, yarattığı kültürel zenginliklerini görmemeye gayret eden, yok sayan Batılı tarafgir Hint-Avrupaistler kurguladıkları savlarla birçok bilim adamını kendi etkilerine almışlar; Afanasyevo, Andoronovo kültür dairelerinin, İskitler, Sakalar, Sarmatlar ve Alanların Turani değil, İrani oldukları fikrine B.N.Grakov, M.İ.Artamanov, A.P.Smirnov, İ.G.Aliyev ve V.U.Murzin gibi İskit uzmanlarını dahi ikna emeye çalışmışlar ve nisbeten başarılı olmuşlardır. Ancak 10-12 Ekim 1980 tarihinde Taşkent’te yapılan III. Sovyetler Türkoloji Kongresi’den Türkolog Prof. M.A.Zekiyev bunun kurgu ve dayatma olduğunu, Hun dönemine kadar olan Türklerin, yani İskitler, Sakalar, Sarmatlar vd. dil malzemelerinin Persologlar tarafından incelendiğini ve adları geçenler dâhil birçok kabile gruplarının mesnetsiz ve peşin “*Pers dilli olduklarının kabul edildiğini, bununla da Kuzey Kafkasya, İdil boyu, Ural çevresi, Batı Sibirya, Orta ve Merkez Asya, Kazakistan ve Altayların İran etnosuna mal edilmeye çalışıldığını*” ifade etmiştir (Zekiyev 1986: 23; Laypanov & Miziyevev 2008: 24). Böylece Türkler yarattıkları tüm zenginlik ve katma değerleriyle asla öne çıkamayacaklardı. Bu bir bilimsel çalışma değil, Rusya’nın devlet politikasıydı: “*Türk halkları hiçbir zaman dünya tarihinde yüksek bir yer alamayacaktır*” (İlmi Tezkereler 1855: 714; Laypanov & Miziyevev 2008: 25).

Başlangıcından günümüze değin Rus kültürü üzerinde Türk unsurların etkisi kesintisiz devam etmiştir. Sadece erken dönem Rus halk edebiyatından değil, XVIII-XX. yüzyıl dönemindeki Rus edebiyat eserlerinde de sayılamayacak, listesi hazırlanamayacak kadar Türk zümrelerine ait unsurlar yer almıştır, almaya da devam etmektedir. Dostoyevski gibi kimi yazarlar Türk düşmanlığı ve nefretle beslenip eserler verirken, Tolstoy ve

Puşkin gibi edipler de Türklere ait estetik ve güzelliklerden yararlanarak, onları eserlerinde işlemişlerdir. Rusların devlet geleneği, bürokrasisi, yapılanması ve sosyo-kültürel alandaki Türk etkisini ve izlerini bilimsel delillerle inkâr etmek ve yok saymak, ispat etmekten daha zordur. Rus kültüründeki Turanî etkiden gururla bahseden George Vernadski “*Her Rus’un ve Küçük Rus’un (Ukraynalılar) damarlarında Turan kanı vardır*” derken, Trubetski, Rus psikolojisinin Turanî olduğunu savunmuştur.

Peki, son yıllarda Rusların etnik kökeni hakkında yeni fikirler söylenmektedir. Bu etnik köken meselesi asla bilimsel araştırmaların gündeminden çıkmış değildir. Yapılan yeni araştırmalar, ortaya konulan tezler ve savunmalarla Rusların etnik teşekkülü tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Ankara’da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü’nce 28-29-30 Aralık 2015 tarihlerinde düzenlenen “*Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu*”nda bu etnik köken üzerinde sunulan bildirilerde “Rus halkının genetiği Slav, Fin-Ugor, İskandinav, Baltık, İran ve Türk boylarının karışımını içerdiği, bu genetik zenginliğin hiçbir zaman Rus halkının ulusal birliği için bir tehdit oluşturmadığı” noktasına vurgu yapılmıştır. Yrd. Doç. Dr. Vildane Özkan ve Dr. Artum Dinç tarafından “*Bulgar, Ukrain ve Rus Ulusal Kimlik Algısında Oyun Hamuru Türkler*” bildirisi sunulmuştur.

İlk kez 1993’te Moskova’da düzenlenen “*Vsemirnyy Russkiy Narodnyy Sobor*” (Dünya Rus Halk Konseyi)⁹ ve 2004 yılından itibaren her yıl yapılan toplantıların 9-10 Kasım 2015 tarihindeki 19. Konsey toplantısında “Güçlü ve bağımsız Rus’un varlığının, Bizans’ın devamı oluşuna ve Roma-Konstantinopol- Kiev - Moskova arasındaki tarihsel akrabalık hattının devamına” vurgu yapılmıştır.

Moskova’da 2014 yılında toplanan 18. Konsey toplantısında da “*Deklaratsiya Russkoy İdentiçnosti*” (Rus Kimliği Bildirgesi) bildiride şu maddelere yer verilmiştir:

⁹ Konsey’in internet sitesi: <http://www.vrns.ru/>

1. Tanım: “Milliyetin en açık ölçütü, öz-bilinçtir. Nüfus sayımı sırasında kendisine Rus diyen herkes Rustur.”

2. Genetik Olarak: “Rus halkı geleneksel olarak zor bir genetik oluşuma sahiptir. Rus halkının genetiği Slav, Fin-Ugor, İskandinav, Baltık, İran ve Türk boylarının karışımını içermektedir. Bu genetik zenginlik, hiçbir zaman, Rus halkının ulusal birliği için bir tehdit oluşturmamıştır.”

3. Ruslaştırmanın İnkârı: “Rusların etnik-genetik yapılarının var olan eşsizliği, çeşitli etnik grupların zorunlu asimilasyonundan, yani Ruslaştırılmalarından (Rusifikatsii) değil, insanların kendi yaşamlarını ve kaderlerini özgür bireysel tercihleri ile Rusya’ya bağlamayı seçmelerinden kaynaklanmaktadır. Böylece Tatarlar, Litvanyalılar, Yahudiler, Polonyalılar, Almanlar, Fransızlar ve diğer birçok halk, Rus halkının (Russkogo naroda) bir parçası olmuştur. Bu Rus tarihinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır.”

4. Dil: “Rus geleneğinde milliyetin en önemli ölçütünün ulusal dil olduğu düşünülmektedir. Rus dili, Rus olan her şey için zorunludur ancak Rus halkına ait olmak için Rusça konuşma zorunluluğu yoktur. Rus halkının, devleti oluşturan kurucu unsur olması, Rusça’nın konuşulmasını yaygınlaştırmıştır. Birçok insan ana dilinin Rusça olduğunu söyler ama kendilerini başka ulusal gruplardan sayarlar.”

5. Ortodoks Hristiyanlık İnancı: “Rus kimliğinin oluşumunda Ortodoks inancı büyük bir rol oynamıştır. 20. yüzyılda Rusların önemli bir kısmının, kendi ulusal kimliklerini kaybetmeden dinsiz/inançsız hale gelmiş olsa da, yine de her bir Rus, Ortodoks Hristiyanlığını kendi ulusal kültürünün temeli olarak kabul etmek zorundadır; hakiki ve adaletli olan budur. Bu gerçeğin inkârı ve hatta ulusal kültürün temeli için başka dini arayışlar Rus kimliğinin zayıflamasına yol açacaktır.”

6. Rus Bilincinin Unsurları: “Ulusal kimlik sadece bireysel seçim ile desteklenebilir ve var olabilir. Bu da, kendi halkının kaderiyle kaçınılmaz bir dayanışma gerektirir. Her Rus, kendi tarihindeki aşağıdaki temel olaylar ile derin duygusal bağ karabilmektedir:

-Rusların vaftiz edilmesi (988).

-Kulikovo savaşı (1380).

-Zor Zamanlar (1598-1613): Doğal afetler, Polonya-İsveç müdahaleleri, ağır politik-ekonomik-toplumsal bunalım dönemi.

-Napolyon’a karşı zafer (1812). “Anayurt Savaşı”.

-Nazi Almanyası’na karşı zafer (1945): “Büyük Anayurt Savaşı”.

Modern Rus ulusunun en önemli bütünleştirici unsurlarından biri, 1945’teki zaferdir.

7. Rus Kimdir?: “Bildirgenin temel tezlerine dayanarak, Rus kimliği ile ilgili şu tanım önerilmektedir:

a) Kendini Rus olarak gören,

- b) Başka bir etnik tercihi olmayan,
- c) Rusça konuşan ve Rusça düşünen,
- d) Ulusal manevi kültürün temeli olarak Ortodoks Hristiyanlığı kabul eden,
- e) Rus halkının kaderiyle dayanışma bilincine sahip olan kişidir.”

(<http://www.vrns.ru/news/3398/#.Vn1VgqTUiZM>).

4.BÖLÜM

RUSYA'DA HALKBİLİMİ ÇALIŞMALARI

4.1.RUSYA'DA HALKBİLİMİ ÇALIŞMALARININ BAŞLANGICI

Halkbilimi, uluslararası adıyla folklor, insan davranışlarını ve geleneklerini çalışarak, objesi olan insanı daha iyi anlamak ve onun hakkında derin bilgiye ulaşmak amacıyla XIX. yüzyıl başlarında ortaya çıkmış bağımsız bir bilim disiplini (Çobanoğlu 2005: 21) olarak tanımlanmakta olup başlangıç tarihi olarak Alman Wilhelm (1786-1859) ve Jacob Grimm (1875-1863) kardeşlerin “*Ev ve Çocuk Masalları*” (1812) ve İngiliz William Thoms’un *Atheneum* adlı dergiye Ambrose Merton müstear adıyla folklor hakkında yazdığı makale ile (1846) “Folk-lore” (Halk-bilimi) terim olarak uluslararası satıhta yaygınlık kazanması kabul edilir. Bu iki çalışma başlangıç noktası olarak genel kabul görmektedir. Akabinde her ülkede yaygınlık kazanmaya başlayan halkbilimi bir bilim disiplini olarak sağlam temellere oturmaya ve katlanan bir ivme ile insan ve toplumları detaylı ve derinlemesine tahlil ederek, diğer bilim disiplinlerinden farklı bir bakış açısı getirmeye başlamıştır.

"Bu bilim disiplini bir ülke veya belirli bir bölge halkının ya da aralarında en az bir müşterek unsur bulunan bir toplumsal gruba ilişkin maddi ve manevi alanlardaki kültürel ürünleri, onların canlı ve teatral bir dışavurum şeklinde icra olunan gösterimlerini konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran ve kuramsal olarak yorumlayan, karşılaşılan sosyal ve toplumsal problemlerin çözümüne yönelik olarak uygulayan bir bilim disiplini olarak halkbilimi günümüzde de kuramsal çerçeve ve kapsanan alan olarak büyüme, yöntemsel bakımdan gelişme ve uygulamalı bir bilim haline dönüşme sürecini hızla devam ettirmektedir." (Çobanoğlu 2005: 22).

Rusya'nın halkları halkbilimi çalışmalarının önemli bir araştırma sahası olmuştur. Rusya XV. – XVI. yüzyıllarda devletleşme sürecini tamamlamış, XVII. - XVIII. yüzyıllarda ise, özellikle Veliki Pyotr ve II.Katerina'nın muazzam vizyonu sayesinde Avrupa'daki bilimsel ve teknolojik seviyeyi yakalama noktasında büyük yol kat etmiştir. Bu iki yönetici genç Rus Devleti'nin bilimsel alanda Avrupa'yı örnek alması için çabalamıştır. Rusya'da bilimsel araştırma ve çalışmalar sağlam temellere

oturtularak kurumsallaştırılmıştır. 1800'lü yılların başında *Vestnik Yevropı* gibi aylık süreli yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Bütün bu çabalar genç Rus Devleti'ni artık dünya arenasında güçlü bir devlet seviyesine çıkarmıştır.

Batıda halkbilimi alanındaki çalışmalar, ortaya konulan teori ve eğilimler, uygulanan araştırma ve analiz yöntemleri, sosyal ve toplumsal meselelerin çözümüne yönelik uygulama prensipleri Rusya'da hemen karşılığını bulmuş ve çok geçmeden Rus halkbilimciler değerli bilimsel araştırma ve etütlerini bilim dünyasına kazandırmaya başlamışlardır. Çok geniş bir coğrafyaya, bu coğrafyada yaşayan çok farklı etnik kökene, farklı kültürlere sahip halk gruplarının olması, araştırmacılara hem çok geniş bir çalışma alanı sunmuş, hem de bu genişlik ve çeşitlilikten dolayı değerli ve tatlı bir zorluk derecesi oluşturmuştur.

Grimm kardeşler ve W.J.Thoms'un başlatığı bu yeni disiplin Rusya'da çok değerli çalışmalar yapan Aleksandr Nikolayeviç Afanasyev (1826-1871), Pyotr Vasilyeviç Kireyevski (1808-1856), Fyodr İvanoviç Buslayev (1818-1897), P.İ.Yakuşkin (1820-1870), Orest Fyodoroviç Miller (1833-1889), Vsevolod Fyodoroviç Miller (1848-1913), Vladimir Vasilyeviç Stasov (1824-1906), Wilhelm Von Radloff (1837-1918), Nikolay Fyodoroviç Katanov (1862-1922), Grigori Nikolayeviç Potanin (1835-1920), İvan Nikolayeviç Jdanov (1846-1901), Mihail Georgiyeviç Halanski (1857-1910), İvan Petroviç Sozonoviç (1855-1925), Andrey Mitrofanoviç Loboda (1871-1931), Aleksandr Nikolayeviç Veselovski (1838-1906), A.A.Kotlarevski (1837-1881), P.V.Kireyevski, G.Vinogradov, L.N.Maykov (1839-1900), N.P.Daşkeviç (1852-1908), A.V.Markov, B.M.Sokolov (1889-1930), Yu.M.Sokolov (1889-1941), M.N.Speranski, N.A.Dobrolubov, P.N.Rıbnikov (1832-1885), Mark Konstantinoviç Azadovski (1888-1954), A.F.Gilferding (1831-1872), V.M.Jirmunski (1891-1971), Vladimir Yakovleviç Propp (1895-1970), İ.P.Saharov , A.B.Zernov, Dmitri Konstantinoviç Zelenin (1878-1954), A.Anohin, N.P.Direnkova (1899-1941), Y.V.Aniçkov, F.Y.Korş, Y.G.Kagarov, P.V.Şeyn (1826-1900), Aleksandr Potebnya (1835-1891), P.P.Çubinski, L.N.Potapov (1905-200), Y.V.Barsov, Aleksandr N.Radışev (1749-1802), N.Kruşevski, N.F.Poznanski, G.Popov, Vladimir İvanoviç Dal (1801-1872), İ.M.Singirev, P.V.Vlavdimirov ve en az burada isimleri zikredilenler kadar değerli, alanlarında

uzman, isimlerini buraya sığdıramayacağımız halkbilimi alanında çalışmış sayısız bilim adamı yetişmiştir.

Burada isimleri zikredilen ve zikredilemeyen değerli halkbilimci ve araştırmacılar Rus halkını, Rus Devleti sınırları içinde yaşayan bütün halk gruplarını en ince özelliklerine varıncaya kadar araştırarak tetkik etmişler, Türkçe tabiriyle didik didik edip hallaç pamuğu gibi atmışlardır. Bu araştırmalar hem bilimsel heyecan ve aşkla, hem de ve daha da önemlisi politik hedef ve kaygılarla yapılmıştır.

Rusların ilk yazılı metinleri kronikler olarak bilinmektedir ki, bunlar kilise babaları tarafından tutulmuşlardır. Tarihte vukuu bulmuş ve kroniklerde geçen olayların bir tarih yazıcısı tarafından, olayların vukuu bulduğu dönemlerde değil, yaklaşık iki asır sonra sözlü rivayetlerden kayda geçirilmiş oldukları ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu kronikleri birer tarihi vesika olmaktan ziyade, folklor derlemeleri olarak da görmek isabetli olacaktır.

Rusya’da folklor materyallerinin ilk kayda geçirilmesi yabancılara aittir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden bılınaların ilk derleyicisi İngiliz Richard James olmuştur; 1619-1620’li yıllarda Arhangelsk bölgesinde (Moskova’dan 900 km kuzeyde, Kuzey Dvina nehrinin Beyazdeniz’e döküldüğü delta) smuti¹⁰ döneminin tarihi türkülerini kaydetmiştir. Bir başka İngiliz Collins de Moskova’da bulunduğu yıllarda (1660-1669) İvan Grozni hakkında iki tane masal derlemiştir. XVII. yüzyılda birkaç tane bılina metni amatörce derlenmiştir. Bunlar bilimsel çalışma amaçlı olmayıp, okuma maksadıyla yapılmış derlemelerdir. Devam eden süreç içinde bılina metinleri yavaş yavaş derlenmeye başlanmıştır. Buna paralel olarak atasözleri de derlemecilerin dikkatini çekmeye başlamıştır.

Bu dönemdeki derlemelerin yazım özellikleri ve düşülen notlardan XVII.-XVIII. yüzyıllarda soylu, tüccar, devlet görevlisi, ruhbanlar ve okuma yazma bilen kişilerin bunları yaptıkları anlaşılmaktadır (Sokolov Yu. 2007: 3, 38). Güney ve doğu bölgelerinde eğitim kurumlarının da etkisiyle “psalom” (Zebur) ve “kant” (dünyevi veya

¹⁰ Smuti: Rusya’da XVI. yüzyıl sonları ve XVII. yüzyıl başlarında yaşanan manevi, ekonomik ve siyasi kriz.

kilise temalı övgü ilahileri) adıyla bilinen dini şiirlerin toplandığı kitaplar basılmaya başlanmıştır. Bilimsel bir disiplin ve metodoloji olmanda Rusya’da folklor materyalleri derleme faaliyetleri amatör bir suretle doğmuş ve gelişmeye başlamıştır. Zamanla bu derlemeler içine menkıbeler, sosyal ve toplumsal içerikli halk türküleri, bilmece, sayışmalar, ağıtlar, vd. türler, yani halkın yarattığı ve anonimlik özelliği taşıyan her türlü folklor materyali dâhil olmuştur. İfade edildiği üzere Rusya’da Veliki Pyotr ve II.Katerina’nın gayretleriyle eğitim ve bilim kurumsallaştıktan sonra bilimsel çalışmalar kar topunun çığa dönüşmesi gibi artmıştır.

Amatörce yapılan derlemeler dışında XVIII. yüzyılda Rusya’da üst tabaka ve hâkim çevrelerden insanların merakları neticesinde, onların meraklarını tatmine yönelik folklor materyallerini içeren eserler teşekkül etmeye başlamıştır. Bu eserler söz konusu sınıfların zevklerine hizmet için derlenmiş eserlerdir. Örneğin, Kirşa Danilov adlı bir kişi tarafından Ural bölgesinde varlıklı bir fabrikatör olan Demidov için oluşturulan “*Drevniye Rossiyskie Stihotvorene*” (Kadim Rus Şiirleri) adlı kitap ilk bılına kitabı olarak kabul edilmektedir. K.Danilov’un bu kitabının defaten baskısı yapılmıştır.

Zengin ve üst tabakadan olan bir kesim ise köylü ve okuryazar olmayan kitleler arasında doğan ve yaşayan sözlü edebiyata karşı çıkar ve bu türü küçümser. Ancak bu tavır elbetteki anılan edebiyat ve sözlü kültürün var olmasına olumsuz bir etki yapamaz. Zira zenginler ve soyluların çoğunluğu köylü türkülerini, onların seyirlik oyun ve danslarını beğenerek takip etmiş, kendi konaklarında ve saraylarında bu minvalden temsillere de yer vermeye, yanlarında bunları icra edebilen yetenekli insanları bulundurmaya gayret etmişlerdir. Okuma yazma bilmeyen köylülerin ve taşralıların yarattıkları sanat eserleri artık soyluların ve zenginlerin arasına girmiştir.

Kimi müzisyen türkücüler gusli¹¹ melodisi eşliğinde türkülerini icra etmiştir. V.F.Trutovski 1776-1796 yılları arasında notalı “*Sobranie Russkih Prostih Pesen*” (Sade Rus Türküleri Külliyyatı) olarak basılmış, “*Sobranie Russkih Narodnih Pesen s ih Golosami, Polojennimi na Muziku İvanom Praçom*” (İvan Praç Tarafından Müziğe Aktarılmış, Kendi Sesleriyle Rus Halk Türküleri Külliyyatı, 1790) adlı eser ise N.A.Lvov

¹¹ Ruslarda yaygın olan telli müzik aletidir.

tarafından hazırlanmıştır. Bundan başka M.D.Çulkov'un "*Sobranie Raznih Pesen*" (Muhtelif Türküler Külliyyatı, 1770-1773) eser de bu minvalde değerlendirilmektedir (Sokolov Yu. 2007: 39).

Folklor materyallerini içeren kitaplar yavaş yavaş basılmaya başlamıştır. L.A.Levşin 1780-1783 yılları arasında 10 bölümden oluşan "*Russkih Skazok. Soderjaşih Drevneyşie Povestvovaniya o Slavnih Bogatırah, Skzski Narodniye i Proşie, Ostavşiesya Çerez Pereskazivaniya Prikluçeni*" (Güçlü Bogatırlar Hakkında Kadim Anlatıları İçeren Rus Hikâyeleri, Halk Hikâyeleri ve Nakledilen Maceralardan Kalan Diğerleri) kitabını yayınlamıştır.

Fıkralar da derlenerek meraklı okuyuculara kitap halinde ulaştırılmıştır. Çulkov, yukarıda zikredilen kitabında daha önce fıkralar ve anekdotları içeren "*Peresmeşnik, ili Slovenskie Skazki*" (Alaycı, Veya İslöven Hikâyeleri) kitabını dört bölüm olarak yayınlamıştır (1766-1768). Bu türden amatörce yapılan çalışmalar XIX. ve XX. yüzyılda müstakil bir bilim disiplini olacak halkbilimi çalışmalarının Rusya'daki başlangıcı ve ilk eserleri olarak değerlendirilmektedir.

XIX. yüzyıl başlarında Avrupa'da doğan romantizm akımı Rus halkbilimcileri de etkilemiştir. Romantizm atmosferinde yeşeren "Halk Edebiyatı" bilimi o dönemde derlenen ve incelenen halk şiirleri Rus halkının ruh zenginliğini ve derinliğini yansıtıyor ve bunun ortaya çıkartılması bir gereklilik olmuştur. Romantiklerde halkbilimine büyük ilgi uyanmasının en büyük sebebi milliyetçilik duygularıdır. Jakob Grimm de defaten milliyetçilik duygularının, yaptığı çalışmalarında bir itici etken olduğunu ve çalışmalarını "vatansever amaçlarla" yaptığını ifade etmiştir. Grimm kardeşlerin çalışmalarının en büyük amacı "Cermen ulusal kültürünün tarihsel derinliğini, güzelliğini ve zenginliğini" göstermek idi. Halk şiiri de bir ideal haline gelen ulusal köken zenginliğini gösterecek en canlı ve en çeşitli renkleri barındırıyor idi. Rusya'da bu idealden etkilenen ve Grimm kardeşlerin takipçisi A.N.Afanasyev olmuştur. Afanasyev "*Narodnih Russkih Skazok*" (Rus Halk Masalları) adlı çalışmasını bu duygu ve ideal etkisiyle hazırlamıştır.

J.Grimm'in arayış ve araştırmalarında mitler en önemli merkez konumda yer almıştır. Grimm, halk şiiri, atasözleri, bilmeceler, masallar, menkıbeler ve türkülerde gömülü olan Cermenlerin en eski inanışlarına ulaşmaya çalışmıştır. Hazırladığı "*Alman*

Mitolojisi” kitabında bu amacını ve idealini ifade etmiştir. Onun bu yaklaşımı Mitolojik Teori (veya Mitoloji Okulu) yaklaşımını oluşturmuştur. Mitolojik teorinin Rusya’daki önde gelen takipçileri F.İ.Buslayev, A.N.Afanasyev ve O.F.Miller olmuştur. 1830’larda Pyotr Vasilyeviç Kireyevski tarafından derlenen halk türküleri, I.Nikola’nın sansür uygulamaları gibi bazı nedenlerden dolayı ancak 1860’lı yıllarda yayınlanmıştır. Kireyevski romantizm akımı etkisiyle ulusal ruh idealine sahip bir romantik milliyetçi olup, ulusal geçmişin, günlük sosyal yaşamdaki geleneklerin idealleştirilmesi ve batılı romantik felsefenin Slavcılık dünya görüşüne uygulanması amacıyla Rus halk türkülerini derlemeye gayret etmiş; bu derleme çalışmalarına arkadaşı şair N.M.Yazıkov ile 1831 yılında başlamıştır. Bu arada şair ve yazar olarak tanınan önemli Rus edipleri Aleksander Puşkin ve Nikolay Gogol’ün de aynı dönemlerde yaptıkları çok değerli folklor materyalleri derlemeleri olmuştur. Aslında bu iki edip iyi birer halkbilimcidir. Yetenekli oldukları kesin, ancak bu ediplerin dünya ölçeğinde muazzam eserler üretebilmelerine, dayandıkları Rus halk edebiyatının zengiliği de önemli katkı sağlamıştır.

Kireyevski gibi Slav-Rus ulusalcılarına karşı Çadayev, Rusların tarihi geçmişleri olmadığını, halkın hafızasında ne anıları ne muhteşem kavramları ve ne de anlatılarından öğütleri olmadığını söylemiştir. Kireyevski ve Yazıkov, Çadayev’in bu tezine karşılık kıymetli hatıraların ve muhteşem tarihin halk şiirlerinde olduğunu söylemişler; halk şiirinin en tutkulu türü bılınalar ve diğer halk edebiyatı türlerinin derlenmesine de bu yaklaşım temel oluşturmuştur (Sokolov Y. 2007: 54,55). Kireyevski ile aynı dönemde V.İ.Dal da masal ve atasözlerini derlemeye başlamıştır. Yapılan derlemeler ifade edildiği üzere sansüre takılmış, ancak I.Nikola’nın ölümünden sonra yayınlanmaya başlamıştır. Rusya milli bir devlet olmuş ve yapılacak bilimsel çalışmaların yüksek devlet tezine uygun istikamette olması talep edilmeye başlanmıştır. Bu resmi devlet tezi <<**Ortodoksluk, Çarlık ve Halkçılık**>> idi.¹² Dolayısıyla bu durum şu manaya gelmektedir: sözlü şiir metinlerinde değişikliklere müsaade edilmiş; araştırmacılar tarafından bu durumun altı çizilmiş ve o döneme ait bilimadamlarının

¹² Kimi rivayetlere göre Amerika Birleşik Devletleri’nin kuruluş tezi de “WASP: White, Anglo-Sakson, Protestan”; Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesi ya da tezinin de “Türk, Müslüman, Sünni-Hanefi” şeklinde olduğudur.

çalışmalarına daha dikkatli (temkinli) yaklaşmak gerektiği konusunda uyarıda bulunmuşlardır. Bu bağlamda İ.P.Saharov'un "*Russkie Narodniye Skazki*" (Rus Halk Masalları – 1841), "*Skazaniya Russkogo Naroda*" (Rus Halk Menkıbeleri – 1849), Latin bilimcisi ve arkeolog Prof. İ.M.Sinegirev'in "*Russkie v Svoih Poslovitsah*" (Atasözlerinde Ruslar – 1834), "*Russkie Narodnie Paslovitsı i Pritçi*" (Rus Halk Atasözleri ve Muammalar – 1848), "*Russkie Prostonarodnie Prazniki i Obryadi*" (Rus Halk Bayramları ve Gelenekleri – 1838) ve bir de A.Tereşenko'nun 1848 yılında basılan "*Bit Russkogo Naroda*" (Rus Halkının Hayat Tarzı) adlı eserleri ilk akla gelenler olarak zikredilmektedir. Tabi o dönem ve daha sonraki dönemlerde yapılan, özellikle toplumsal ve sosyal dinamikleri doğrudan etkileyen sosyal bilimler alanındaki bilimsel çalışmalar mutlak suretle Çarlık Rusyası ve daha sonra Sovyetler Birliği Rusya'sının devlet tezine uygun olacak şekilde sansüre uğradığı herkesin malumudur. Kimi eserlerin basımına izin verilmemiş; basılan kimi eserler devletin kolluk organları tarafından toplatılmıştır; Rusya Federasyonu dönemini ayrı tutmamak gerekir.

4.2.MİTOLOJİK TEORİ

Avrupa'da ortaya çıkan kuramlar Rusya'da da ilgiyle takip edilmeye başlanmıştır. Herkesin ortak kanatı, gerçek manasıyla ilk Rus halkbilimcinin Fyodor İvanoviç Buslayev olduğudur. Buslayev çok yönlü bir entelektüeldir; kendisi ulusal edebiyat ve halk şiiri araştırmacısı, dil ve edebiyat uzmanı ve sanat tarihçisidir. Buslayev, Grimm ve öğretisinden çok etkilendiğini belirtmiştir. Ulusal bir ideale sahip olan Buslayev dile çok önem vermiştir. "*İstoriçeskie Oçerki*" (Tarihi Raporlar) adlı çalışmasında ulusal kültürün kadim tarihi hakkındaki görüşlerine yer vermiştir:

"Halk en erken döneminde kendi dili ve mitolojisinde şiirle, hukukla, adetler ve törelerle sıkı bağlantıya sahip kendi milliyetinin özelliklerini taşıyan bütün temellerini haizdir. Halk, kendi mitolojisi, dili, hukuku, gelenek ve törelerinin bir vakitlerde oluştuğunu hatırlamaz. Bütün bu ulusal temeller artık halkın manevi yaşamına derin bir şekilde işlenmiş, tarih öncesi yaşanıp geçmiş asırlar gibi, bizzat yaşamın kendisi, eşyanın bugünkü düzeni ve yaşamın ilerideki bütün gelişmeleri çok sağlam şekilde bu temellere dayanmaktadır. Bundan dolayı ilkel dönemin bütün ahlaki idealleri halk için dedelerden torunlara geçen kutsal öğütlerini, aziz hatıralarını ve büyük öz geçmişini oluşturur. Söz aktarımının en temel ve yegâne silahına sahiptir..." Buslayev, dili, şiiri ve mitolojiyi bütünleştirmeye çalışmıştır (Buslayev 1861: 1, 2; Sokolov Y. 2007: 57, 58).

Aleksandr Nikolayeviç Afanasyev ve Orest Fyodoroviç Miller, “Mitolojik Teorinin” önde gelen diğer Rus halkbilimci taraftarlarıdır. Hukuk fakültesini bitiren Afanasyev, Buslayev’in yazdıklarının etkisinde kalmış ve mitolojik teoriyi benimsemiştir. Mitolojik teorinin Rusya’da etkisini Afanasyev daha fazla artırmıştır. Mitoloji üzerine yazdığı uzun döneme yayılan makalelerini üç cilt halinde kitaplaştırmış ve “*Poetiçeskie Vozzreniya Slavyan na Prirodu*” (Slavyanların Doğaya Olan Poetik Dünya Görüşü) adıyla yayımlanmıştır (Moskova, 1865-1869). Afanasyev’e göre şiir ve mitin kökü sözdedir; insanlık (özellikle Hind-Avrupa) “ata dilinin” kadim yaşam tarzı bazında bilimsel rekonstrüksiyonu (yeniden kurma) imkânı ve inancı olduğunu, çağdaş linguistik bakış açısı noktasından bunun kendilerine tuhaf geldiğini, oysa dilin ne kadar derin geçmişe giderse, insanlık kültürünün kaynağına o denli çok yaklaşılabileceğini, o kadar parlak ve doğru (düzgün) olacağını, aksine dilin tarihinin gerileme ve çözülme süreci olduğunu savunmuştur (Afanasyev 1865: 9-10; Sokolov Y. 2007: 64). Ancak mitolojik teori etkisini kaybettiği, belki de daha doğru ifadeyle çöktüğünde Afanasyev “*Doğru anlaşılmış kanıtlar sağlam durur*” diyerek ortaya koydukları kanıtların aslında doğru anlaşılamadığını söyleyerek savunmasını yapmıştır. Ancak acımasız olan tarih ve hayat Afanasyev’in mit yorumlarını halk arasında fıkra statüsüne getirmiştir.

Orest Fyodoroviç Miller de mitolojik teori taraftarı olarak yaklaşımlarını ortaya koymuştur. O. Miller “*İlya Muromets i Bogatırstvo Kievskoe*” (İlya Muromets ve Kiev Bogatırlığı) adlı çalışmada Rus eposunu mitolojik kurama göre yorumlamaya çalışmıştır; epostaki katmanları ayırmayı mitolojik uygulamaların net olmaması sebebiyle yapamamıştır (Sokolov Yu. 2007: 67). O. Miller’e göre sadece Svyatogor, Mikula Selyaninoviç değil, İlya Murmets, Alöşa Popoviç ve Dobrinya Nikitiç gibi daha gerçekçi kahramanlar da mitleri temsil etmektedir. O. Miller’in görüşleri XX. yüzyıla kadar edebiyat ders kitaplarında yer almış ve eposun gelişimi hakkında bir takım hatalı kavramların oluşmasına neden olmuştur.

Mitolojik teori kuşağından bir başka önemli halkbilimci de Aleksandr Afanasyeviç Potebnya’dır. Kendisi aslen Ukrayna Harkov’ludur. Parlak zekâsıyla öne çıkan Potebnya “Psikolojik yönelme” veya “Potebnyacılık” olarak bilinen dil biliminde kendine özgü bir sistem oluşturmuş ama bu sistemin halkbilimi alanında uygulanabilirliği geniş olmamıştır. Potebnya, mitin bir poetik suret olarak teşekkülünde

en büyük rolü “söz”ün oynadığına, düşünce ve konuşmanın en başta soyut karaktere sahip olup, daha sonrada açık bir karaktere sahip olmasının mümkün olmadığını göstermeye çalışmış ama bu konuda Max Müller ile hemfikir olamamıştır. M.Müller’in dil hastalığı olarak nitelediği toerisine göre kelimelerin ilk anlamları yavaş yavaş kayboluyor, başka anlamlar kazanıyor, zamanla kavramların karışıklığı, kelimelerin ilk anlamlarının unutulmasına neden oluyordu ve bu şekilde de mitler dil olgularından çıkıyordu. Rusya’daki halkbilimi çalışmalarında mitolojik teori başka araştırmacıları da mutlaka etkilemiştir, ancak bu çalışmanın içerisinde tamamına yer vermek fiziken mümkün değildir.

4.3.ÖDÜNÇLEME TEORİSİ

Rusya’daki halkbilimi alanında yapılan çalışmalar batıya endeksli olarak geliyordu. Batıda doğan yeni kuram ve kavramlar hemen alınıyor, kendisine taraftar buluyordu. Bu bağlamdan bakıldığında XIX. yüzyılın ikinci yarısında Batıda romantizm etkisinin azalıp, gerçekçi felsefe ve pozitivistimin yükselmesi durumundan Rus halkbilimcileri de etkilemiştir. O dönemde gelişen ticaret ve sanayi kolları sömürge ve yarı sömürge haline getirilen Yakın Doğu ülkelerinin maddi ve manevi her türlü kültürel ve ekonomik konular başta olmak üzere, diğer konuların araştırılacağı bakir bir alan doğurmuştur. Halkbilimde ortaya çıkan yeni gelişmeler yeni teorilerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Alman halkbilimci Thedor Benfey tarafından “Ödünçleme Teorisi” geliştirilmiştir. Benfey, Sanskrit (Hint) masalları ile Avrupa masalları arasındaki şaşırtıcı benzerliğe dikkat çekmiş; bunun akrabalık bağı değil, tarihi kültürel bağların ödünçlenmesinden kaynaklandığını söylemiş ve Doğu’ya ait motif veya konu bazında unsurların muhtelif yollar ve vasıtalar kanalıyla Batılı halkların kültürlerine girmiş olduğunu savunmuştur. Onun tespit ettiği bu giriş yollar üç temel güzergâhtır.

- 1) Doğu Akdeniz kıyılarından İspanya’ya Endülüs Emevilerine ulaşan güzergâh;
- 2) Yunanistan, Sicilya ve İtalya güzergâhı;
- 3) Türkistan ve Anadolu üzerinden İstanbul’a ve oradan da Balkanları aşarak Avrupa’ya ulaşan güzergâh (Çobanoğlu 2005: 105; Sokolov Yu. 2007: 70).

Avrupa edebiyatının sözlü ve yazılı olarak beslendiği ana kaynak doğu, yani Hindistan olmuştur. Hindistan'dan efsaneler hem yazılı hem de sözlü olarak İran, Arabistan ve Filistin'e göç ediyor, buralardan da Akdeniz ticaret yollarıyla Avrupa'ya geçiyordu. Bu geçişlerde ticaret yapan Araplar ve Museviler başroldeydi. Arap ve Musevi entelektüeller tarafından Avrupa'nın edebiyat dili olan Latince'ye, Latince'den de Avrupa halklarının ulusal dillerine çevirileri yapılıyordu (Çobanoğlu 2005: 105, 106).

Avrupalıların doğunun zengin folklor hazinesinden yararlanmasının bir başka yolu da Madekon Kralı Büyük Aleksandr (İskender) ve Haçlı seferleri gibi askeri seferler olmuştur.

İkinci göç yolu olan Yunanistan üzerinden Sicilya ve İtalya'ya göç eden doğunun folklor materyalleri, buradan Avrupa'nın diğer uluslarına geçiyordu. Bizi daha çok ilgilendiren rota ise Türkistan ve Anadolu üzerinden İstanbul'a, oradan da Balkanlar vasıtasıyla Avrupa'ya uzanan göç yoludur.

Benfey'in aslında dördüncü rota olarak Orta Asya'dan Kafkaslar ve Ural boyundan, Karadeniz'in kuzey bozkırlarını izleyip Doğu ve Orta Avrupa'ya uzanan *Türk Göç Yolunu* da söylemesi gerekir idi. Zira bu dördüncü rota, yani *Türk Göç Yolunu*'nun doğu motiflerinin Avrupa kıtasına taşınmasında en az diğer yollar kadar, belki de daha fazla etkisi olmuştur. T.Benfey, bu rotayı tespit edemedi mi?, yoksa görmezden mi gelmesi gerekiyordu?, bunun tespit edilmesi mümkün değil.

Benfey'in kitabının Rusya'da yayımlanmasından önce A.N.Pipin "*Oçerki Literaturnıy İstorii Starinnıh Povestey i Skazok Russkih*" (Eski Rus Hikâyeleri ve Masalları Edebi Tarihi Raporu, 1858) adlı çalışmasında, kadim Rus edebiyatının batı ve doğu arasındaki geniş ilişki yelpazesini açmıştır. Pipin eserinde sözlü değil, yazılı edebiyat meselesini tahlil etmiş, onun ortaya koyduğu materyaller, Benfey'in "*Ödünçleme Teorisi*" ile de örtüşmüş ve teorinin Rus halkbilimciler arasında etkili olmasını sağlamıştır (Sokolov Yu. 2007: 72).

Potanın'in "*Doğu Motifleri*" adlı eseri, batının sözlü ve yazılı edebiyatının doğu halklarından ödünçleme yoluyla çok etkilendiğini göstermektedir; ancak Slav-Rus

milliyetçilik duyguları ağır basanlar Potanin'in fikirlerine karşı çıkmış ve geri adım attırmaya çalışmışlardır.

Benfey'in ödünçleme teorisinin Rusya'daki önde gelen takipçi entelektüellerinden olan Vladimir Vasilyeviç Stasov “*Vestnik Yevropu*” (Avrupa Habercisi) dergisinde “*Proishojdenie Russkih Bilin*” (Rus Bılınalarının Kökeni) adlı hacimli bir makale yazmış ve “*Rus bılınalarının kendiliğinden oluşmadığını, içeriğinin doğudan ödünçlendiğini*” yazmıştır; tabi kendisi hemen vatansever olamakla itham edimiştir. Objektif olmaya çalışan Rus bilim adamlarının aldığı tepki aynı oluyordu: vatanını sevmemekle suçlanmak.

Gerçek anlamda ödünçleme teorisinin Rusya'daki en güçlü temsilcisi Aleksandr Nikolayeviç Veselovski olmuştur. 1872 yılında hazırladığı “*Skazaniya o Solomone i Kitovrase*” (Solomon ve Kitovras Menkıbeleri) adlı doktora tezinde efsanevi doğulu (ilk kaynak - Hindistan) masalların Avrupa'ya ve Avrupa'daki geniş yayılma haritasını ortaya koymuştur (Veselevski 1872; Sokolov Yu. 2007: 76).

A.N.Veselovski büyük bilgi birikimine sahip gerçek anlamda bir entelektüeldir. Doğu - Batı arasındaki edebi temaslarda sadece Bizans'ın değil aynı zamanda Slav halklarının yaşadığı bu etkileşim sürecinde Hristiyanlık efsaneleri ve mitlerinin oynadığı role dikkat çekmiş, bu bağlamda doğu-batı etkileşiminin çift yönlü olduğunu söylemiştir. Bu çift yönlü etkileşim konusunda Potanin de ulaştığı delilleri ortaya koymuş ve batıdan doğuya olan göçlerin batılı yerli halkların değil, doğudan daha önce batıya doğru göç etmiş halklardan (Türkler) bazı kitlelerin tekrardan geldikleri bölgelere, yani doğuya dönmeleri şeklinde olduğunu söylemiştir. Veselovski, bu ikili etkileşim bağlamında Rus folklorunun çok geniş bir yelpazede hem doğu ile hem de batı ile ilişki içinde olduğunu söylemiştir (Veselovski 1875- 1877; Sokolov Yu. 2007: 90-91).

A.N.Veselovski ilmi çalışmalarından muazzam bir miras bırakmıştır. Çalışmaları 1922 yılında Akademi Nauk (Bilimler Akademisi) tarafından “*Bibliografiçeskom Spiske Trudov A.N.Veselovskogo*” (A.N.Veselovski'nin Eserlerinin Bibliografik Listesi) adıyla yayımlanmış; bu külliyatta toplam 281 çalışma olup, çalışmalarından bazıları 500-600 sayfa hacminde olmuştur.

Benfey'in Ödünçleme Teorisi'ni Rusya'da çok derinleştirmiş olmasına rağmen, kendisi diğer kuram ve teorilere de açık bir entellektüel olarak Darwin'in "Evrin Teorisini" farklı derecelerden kültür tarihine uygulayan Spancer, Lang ve Tylor gibi batılı pozitivistlere kayan halkabilmicilerin ve Frezer'in tesirinde kalmıştır.

A.N.Veselovski özellikle halk şiir, şiir sanatı, şiir türleri gibi problemler üzerinde derin çalışmalar yapmıştır. "*Tri Glavi iz İstoriçeskoj Poetiki. Sravnitelnoy İstoriej Literaturı; İnduktivnoy Poetikoy; İstoriçeskoj Poetikoy*" (Tarihsel Şiirden Üç Başlık: Edebiyatın Mukayeseli Tarihi; Şiir Sanatı İstikrarı; Tarihsel Şiir Sanatı – 1889, 1899, 1913) adlı çalışmasında bütünlük içerisinde şiir formlarının ayrılma süreçlerini incelemiş; şiirin oluşum ve şekillenmesinde değişen sosyal yapı ve dünya görüşlerinin varlığını ve etkisini göstermeye çalışmıştır. Ona göre, edebiyat tarihi sosyal düşüncenin fikridir; şiir sanatının form ve içerik olarak gelişmesi de onu takip eden hayat tarzı, sosyal ve kişisel bilincin yükselmesi olup, şiir sanatı daima şekillerin kurallara uygun olarak değişen sosyal düşünce ve ideallerle uyum içinde olduğunu ifade etmiştir (Veselovski 1913: 31; Sokolov Yu. 2007: 94).

A.N.Veselovski ideoloji ile maddi temel arasındaki bağı doğru kavrayamadığı eleştirisinin yanında, onun çalışmalarında ortaya çıkan bilimsel fikirlerle Rus halkbilimi çalışmalarında farklı bir yönelime zemin oluşturulmuş, yani Rus halk şiir sanatını Rus milli tarihiyle kaynaştırarak Rus folklorunun doğup geliştiği o temele ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ödünçleme Teorisi'ne yaklaşan bir başka Rus halkbilimci Vsevolod Fyodoroviç Miller'dir. <*Vzglyad na "Slovo o Polku İgoreve"*> ("İgor Alayı Destanı"na Nazariye – Moskova, 1877) adlı çalışmasında Kafkas İranlılarının, Türklerden doğu menkıbelerinin Ruslara geçişinde oynadığı rolü göstermeye çalışmıştır (Miller 1877; Sokolov Yu. 2007: 77). Ancak zaman içinde yaşanan gelişmelerle A.N.Veselovski ve Vs.Miller Ödünçleme Teorisi'nden, Tarihi Okul eğilimine yönelmişlerdir.

Ödünçleme Teorisi'nin taraftarı olan tanınmış önde gelen diğer Rus halkbilimcileri A.N.Kirpiçnikov, İ.N.Jdanov, M.Y.Halanski, İ.P.Sozonoviç, A.M.Loboda vd.'dir.

4.4. TARİHSEL TEORİ

Ortaya çıkan bir teorinin taraftarı olan bir araştırmacı zamanla ortaya konulan yeni bulgular, yorumlar ve yaklaşımlar neticesinde fikirlerinde değişme yaşayabilmektedir. Savunduğu bir teoriyi tamamen terk edip, başka bir teorik yaklaşımı benimseyebilir, ya da her iki teoriye de olumlu yaklaşım sergileyebilir. Bu da olabilen bir normal bir durumdur. Zaten ortaya konulan bir teori eğer bilimsel deliller ile tamamen çürütülürse, onun taraftarları artık onun geçersiz bir teori olması nedeniyle o teoriyi savunmaları diye bir tutum söz konusu olamayacaktır. Bilimsel çalışma ve deneylerin, etütlerin ve çıkarımların amacı ortaya çıkan problemlere çözüm bulmak, mevcut teorilerin doğruluğunu ispat etmek ya da eksikliklerini, uygulanamazlıklarını göstermektir.

Bilimsel bir teori ilk ortaya atılışında büyük çoğunluğun ilgisini çekebilir, ancak canlı bir organizma olan bilim, yapılan yeni araştırma ve etütlerle ortaya çıkartılan yeni kanıtlarla söz konusu teori ya ispatlanır, ya da eksiklikleri, çürük temelleri tespit edilir ve çöker.

Vs.F.Miller de Ödünçleme Teorisini çalışmalarında uygulamaya çalışırken, vardığı nokta ve elde ettiği çıkarımlar kendisini Tarihi Okul eğilimine kaydırmıştır. İfade edildiği üzere kendisi Rus halk şiirini, Rus milli tarihiyle bağlamak istemiştir; yani ona göre Rus halk şiiri, bizzat halkın yaratmaları olan milli bir sanattır.

Tarihi Okul eğilimini, Rusya’da halkbilimi çalışmalarında ilk uygulayan halkbilimci L.N.Maykov olmuştur. Maykov “*O Bılınah Vladimirskağa Tsikla*” (Vladimir Dönemi Bılınaları Hakkında) adlı çalışmasında bılinalardaki Vladimir, Dobrınya vd. kahramanların itibari olmayıp, onları tarihte var olmuş, kaynaklarda zikredilen gerçek kişiliklerle; bılinalarda anlatılan olayları, tarih içinde vukuu bulmuş gerçek tarihsel olaylarla; bılinalarda tasvir edilen sosyal yaşam tarzı ve teşkilatlanmaları, aslında gerçekte var olan sosyal yaşam tarzı ve sosyal teşkilatlanmalarla mukayese ederek Kiev dönemi bılınalarının bütün verilerini toplayarak söz konusu döneme ait bılınaların X. – XIII. yüzyıllarda teşekkül ettiklerini ileri sürmüştür. Maykov gibi bılinalardaki kişi ve olayların gerçekliğini elyazmaları ve gerçek tarihi olaylar ve kaynaklarda arayan başka halkbilimciler de olmuştur. N.P.Daşkeviç de “*Bilini ob Alöşa Popoviçe*” (Alöşa Popoviç Bılınası Hakkında) adlı inceleme eserinde, bılina kahramanı Alöşa Popoviç’in,

letopislerde (kronikler) zikredilen “cesur Alöşa Popoviç” ile olan benzerliğine dikkat çekmiştir.

Kiev dönemi bılınalarının teşekkülü tespiti konusunda M.Y.Halanski, O.Miller ve L.Maykov’a karşı çıkarak, “Kievski Tsikl” tanımlamasının sadece isim olduğunu, aslında bılınaların XV. – XVI. yüzyıllarda Moskova’nın merkezileştiği döneme ait olduğunu, bılinalardaki yaşam tarzının Kiev dönemi sosyal yapısıyla değil, Moskova’nın merkez olduğu Rusya’nın sosyal yaşam tarzı, knezlik ve boyarlık yapısıyla karşılaştırarak tezini ispata çalışmıştır. Buradaki iki yaklaşım da Tarihi Teoriyi bağlamaktadır, ancak birinci grup bılinalardaki kişilik ve olayların gerçek tarihsel alt yapısını Kiev’in merkez olduğu Rus yaşantısında, Halanski’nin başını çektiği yaklaşım ise söz konusu alt yapının Moskova Rusyası yaşantısında aranması gerektiğini savunmuştur. XIX. yüzyıl sonlarında Tarihsel Teori veya Tarihi Okul, Rus halkbilimi çalışmalarında etkinliğini artırmıştır. İfade edildiği gibi Daşkeviç, Halanski, Vs.F.Miller öne çıkan temsilcileri olmuştur.

Bir bilim dalında ileri sürülen teorilerin savunucuları ispat için deliller bulmaya çalışırlar; bilim de bu şekilde gelişir. Teorilerin doğurduğu tartışmalar bilimsel gelişmeyi kamçılar, fikirlerin çarpışmasını sağlar. Bir teoriyi ortaya hiçbir delil koy(a)madan, ispatı yapılmadan savunmak ve körü körüne bağlanmak bilimsel disipline uygun düşmemektedir. Teori sahibi ve savunucuları ispat için delillerini ortaya koyar ve teorilerini ispata çalışırlar.

Bazı araştırmacıların farklı teori ve yaklaşımları halkbilimde problemlere birlikte uygulamaya çalıştıkları da görülmektedir. A.N.Veslovski önce Ödünçleme Teorisi’ni şiddetle savunmuş, ancak zaman içinde yaptığı çıkarımlar ve tahiller sonucunda Ödünçleme Teorisi’nden büsbütün kopmadan Tarihsel Teoriyi de benimsemiş, problemlerin çözümünde uygulamaya çalışmıştır. Dük Stepanoviç bılınasıyla ilgili araştırmasında bu bilinin yazılı ve sözlü şiir kaynaklarını tespit ederek, bılınadaki olayların tarihsel yansımaları ortaya koymaya çalışmıştır (Sokolov Yu. 2007: 100).

Bir sosyal bilimci, genel kapsamıyla da bilim adamı asla tek bakış açısına sahip olmamalı, geniş perspektifte algısı açık olmalıdır, aksi bir durum ve tutum bilimsel gelişmenin önünü tıkar. Bilimin gelişmesini sağlayan bilim adamı, kendisinden

öncekilerin söylediklerini ezberleyen değil, ezber bozan olmalıdır. İnceleme konusu halk, yani insan ve onun yarattığı tüm maddi ve manevi değerler olan halkbilimci, materyallere, olaylara, olgulara çok geniş bir açıyla bakabilmelidir. Matematik ve fen bilimlerinde durum biraz farklı olabilir, zira ispatı yapılan bir matematik ve ya fen bilimleri formülü değişkenlik özelliğine sahip değildir, yani söz konusu formül, her coğrafyada, her ülkede, tarihin her döneminde ve her insan grubunda aynı olacaktır. Su (H_2O) kimyasal olarak 2 Hidrojen ve 1 Oksijen molekülünden oluşur ve bu formül her yerde, her devirde, her toplumda, yani evrenin her noktasında aynıdır. Bu kimyasal bileşimin yapısı değişir, 3 Hidrojen 1 Oksijen molekülü olursa, H_3O , yani ağır su olur. Ancak halkbiliminde bir olaya karşı bakış açısı farklılık gösterebilir. Ateş, ihtiyacı olan toplum için kutsal, bütün varlığını yakıp kül eden için felaket, onu kontrollü şekilde kullanan için bir vasıta. Bu durumda ateş iyidir, kötüdür, önemlidir, önemsizdir, gereklidir, gereksizdir ve benzeri bir hükme tabi tutulamaz, tutulursa doğru olmaz. Halkbilimci ateşin ne olduğu hükmünü vermek değil, ona olan bakış açıları ve yaklaşımları, olan bütün illetleriyle tespit etmek, sınıflandırmak, yorumlamak konumunda olmalıdır. Ya da söylenen bir söz bağlamına göre cinayete sebep sayılabilirken, başka bir bağlamda aynı söz gülüşmelere sebep olabilmekte; yeni doğan bir bebek İslami geleneğe göre temiz, günahsız olarak kabul edilirken, Hristiyanlık geleneğine göre yeni doğan bebek vaftiz edilinceye kadar kirli ve günahkârdır. Bu yaklaşımlar her türlü halkbilimi materyaline uygulanabilir. Sayısal bilim alanlarında çalışan bilim adamının doğruluğunu ispatladığı bir formül artık değişmezken, halkbiliminde yaklaşımlar, tasnifler ve yorumlamalar zaman, bağlam, toplumun sosyal yapısı ve dinamikleri, halkbilimcinin dünya görüşü vb. gibi unsurlara göre farklılık gösterebilir. Bu da halkbiliminin canlılığını ve dinamizmini göstermektedir.

Ayrıca halkbiliminde bir teori veya eğilim her probleme uygulanabilir ve aynı sonucu verebilir nitelikte olması söz konusu değildir. Bir teori sözlü edebiyat eserlerinin göç problemine uygulanabilirken, el sanatları ve halk danslarının motiflerinin göçlerine uygulanamayabilir. Bu özelliklerden dolayı A.N.Veselovski ve Vs.F.Miller gibi önde gelen Rus halkbilimciler de kendi dönemlerinde ortaya sürülen teorilere ve eğilimlere geniş bakış açısıyla yaklaşmışlar, her türlü teori ve yeni eğilimlerden bilim adına faydalanmaya çalışmışlardır. Bunları ifade etmekteki amaç, Rus halkbilimcilerini

Mitolijik Teori taraftarı, Ödünçleme Teorisi taraftarı, Tarihsel Teori taraftarı gibi keskin şekilde tasnif etmenin doğru olmayacağını göstermektedir.

Ortaya çıkan her yeni teori, kendisinden önceki teorinin hazırladığı alt yapı üzerinde doğmakta ve kendisinden sonra çıkacak yeni akım ve teorilerin de alt yapısı ve ön hazırlığını yapmaktadır. Tarihi Teori'nin etkin olduğu dönemde Vs.F.Miller'in "*Očerki Russkoy Narodnoy Slovesnosti. Bilini*" (Rus Sözlü Halk Edebiyatı. Bilinalar) adlı çalışması için M.N.Speranski "*bu metod bu zamana kadar kullanılan tek doğru metottur ve bizim sözlü edebiyatımızın tarihi çalışmasında asıl bu metot kullanılmalıdır*" (Speranski 1917: 99; Sokolov Yu. 2007: 104) derken Tarihi Teori'nin bizzat uygulayıcıları tarafından getirilen "tarihin çok yüzeysel olarak algılandığı, asıl üzerinde durulması gereken sorunların "*Nerede?*" derken "Kadim Rusya'nın hangi bölgesinde, hangi knezliğin hangi şehir ve kasabasında?", "*Ne zaman?*" derken "Hangi dönemde, hangi yüzyılın hangi spesifik tarihinde?", "*Hangi tarihi olgular temelinde?*" derken, "Siyasi ve günlük yaşamın neresinde, iç ve dış savaşlar, sosyal yapıların, çarlık, knezlik, boyarlık, tüccarlık ve sıradan kişinin özel hayatı, diplomatik hayat" gibi sözlü şiir sanatının hangi şiir kaynakları yardımı ile oluştuğu problemlerinin araştırılması gerektiğini, ya da A.P.Skaftimov'un yönelttiği "*bazen çok isabetli gibi tespit edilen özel isimlerin, adlandırmaların tarihsel gerçeklerle tesadüfi bir benzerlikte, kullanılacak bu metodolojinin dayanaksız olabileceğini*" (Skaftimov 1924; Sokolov Yu. 2007: 104) ve en önemlisi tarihi okulun sözlü şiirin soyal sınıf doğasına yeterli düzeyde dikkat ve önem göstermediği yönündeki yapılan halklı eleştiri ve tespitleri hesaba katmalı idi. Dolayısıyla Tarihi Teori de halkbilminde bütün çözümlemelerin yapılmasında, bütün problemlerin cevabının bulunmasında ve ortaya çıkan bütün problemlere uygulanabilmesinde eksik kalıyordu.

Tarihi Teori folklor materyallerini yorumlarken sınıfsal problemlerin çözümüne farklı yaklaşımlar üretemiyordu; onlara göre folklorun herhangi bir türüne ait ise, üst tabaka diye bilinen yönetici, soylu, zengin vb. toplumsal çevrelerinde oluşuyor, daha sonra basit halka iniyordu. Örneğin bilinalardaki kahramanlar knez, boyar, tüccar, zengin misafir, masallarda çar ve oğulları, yani yüksek hâkim tabakadır; bunun sıradan halk kitlesine inmesinde ise köy düğünlerinde *damat-knez*, *gelin-knyagina* (knez kadını) ve damadın *sağdıçı-drujina* 'dır; bu duruma düğün türküleri bölümünde açıklanmıştır.

Cahil sıradan köylü halkın herhangi bir eser üretemediği, yüksek tabakanın yarattığı değerleri, eserleri almakta olduğu görüşü savunulmuştur. Ancak ifade edildiği üzere Tarihi Teori'nin taraftarlarının bu yaklaşımı, bir başka teorinin doğuşuna zemin hazırlamıştır: iki zıt başlangıç.

Alman halkbilimci Hans Naumann 1921 ve 1922 yıllarında iki kitapla kendi folklor teorisini ortaya koymuştur: “*Gesunkenes Kulturgut*” ve “*Die Primitive Gemeninschaftskultur*” (Düşük Kültür Değerler ve Primitiv Ortak Kültür). Naumann'a göre üst tabakda yaratılan XVII.-XVIII. yüzyıl şairlerinin şiir ve türkülerinin XIX. yüzyıl halk şarkılarına dönüşüyordu, buna da “Seçkin Kültürün Dibe Batması” kuramı deniyordu (Çobanoğlu 2005: 177). Naumann'ın bu yaklaşımına karşın Rusya'da Rıbnikov ve Gilferding başta olmak üzere araştırmacılar Rus folklor materyallerinin yaratıcıları olan halk türkücüleri, bılina ve masal erbabları ve diğer halk sanatçılarının yaratıcılıklarını göstermek, açığa çıkarmak için çok yoğun derleme çalışmaları yapmaya çalışmıştır. Gilferding, yüzlerce folklor metni derlediği halk sanatçıları olan bılina ve masal erbablarının biyografik bilgilerini de derlemiştir. Ancak H.Naumann'ın ileri sürdüğü tezi, bizzat alanda çalışan halkbilimciler tarafından bilimsel kanıtlarla çürütülerek değil, o dönem Almanya'da iktidar olan Nazi'ler için siyasi olarak uygun düşmediği ve maruz kaldığı baskıdan korkarak 1929 yılında eserinin değiştirilmiş bir baskısını yapmıştır (Çobanoğlu 2005: 177). Bu türden siyasi baskı ve sindirme, geri adım attırma durumuyla sıkça karşılaşılmaktadır.

Naumann'ın eksikliği bizzat folklor derleme çalışmaları yapamamasının nedeni halk şairleriyle bir araya gelip, onların hayatlarını ve sanatsal yaratıcılıklarını tanıyamamış olmasıdır.

Yuri Sokolov, Rusya'da Maksim Gorki'nin Naumann'ın göremediğini gördüğünü, yani halk sanatına hâkim olan Gorki'nin, “*canlı sanatsal yaratıcılığın en başta emekçilerin sanatında olduğunu ve halk yaratıcılığının emekle çok kuvvetli bağı olduğunu, bunun da insanlık kültürünün özü olduğunu vurguladığını*” yazmıştır (Sokolov Yu. 2007: 108). Maksim Gorki, Hans Naumann'ın üst sınıfın folklorunun yaratıcısı olduğu görüşüne karşı, daha sağlam yaklaşımla folklorun gerçek yaratıcısının emekçi alt sınıf olduğunu savunmuştur. Gorki'nin sıkı bir Marksist olduğunu göz önünde bulundurmak gereklidir. 1917 yılından sonra Rusya'da iktidara gelen Marksist ideolojiye Naumann'ın kuramı

uygun düşmesi bir yana, hatta zarar verir olmuştur. “Seçkin Kültürün Dibe Batması” kuramına karşılık Gorki’nin ortaya koyduğu “Halk Kültürünün Zirveye Yükselmesi” kuramı Marksist ideolojiyi geniş kitlelere dayatmak (empoze) için daha uygun bir teori olmuştur (Çobanoğlu 2005: 180).

Tarih içinde bakıldığı vakit muktedir olanlar, kendi çıkarlarına ters düşen her türlü teori ve fikirlere hep baskı ve sansürle muamele etmeye çalışmışlardır. Sansür ve baskı olgusunun devlet veya tarihi dönem ayrımı yapmadığı görülmektedir.

Batılı ülkeler ve Rusya sosyal bilimler alanında yapılan araştırma ve etütleri, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda, özellikle Doğu halklarını ve Afrika ülkelerini sömürmek için verimli kullanmışlardır. Bu durum da İdeolojik Halkbilimi Kuramı’nın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hem Çarlık Rusyası hem de Sovyetler Birliği döneminde, özellikle Orta Asya, Kafkasya, Sibiry gibi Türk zümrelerinin yoğunlukla yaşadıkları bölgeler üzerine çok detaylı etütler yapılmış, çoğunluğu birbiri ile akraba olan, Türkçe’nin farklı lehçe, şive ve ağızlarını konuşan zümrelerin birbirlerinden mümkün olduğunca uzaklaştırılması için onların dilleri başta olmak üzere ortak kültürel değerleri ve bağları Rus iktidarlarınca ayrıştırılmaya çalışılmıştır.

Gorki gibi sıkı Marksistler elbette yazdıkları ve söyledikleriyle geniş işçi-köylü-emekçi halkın ruhunu okşuyordu. Bu arada devrim liderleri ve muktedirlerin methedildiği, proleterya sınıfının, emeğin, üretimin ve komünal yaşamın meziyetlerinin anlatıldığı, propagandasının yapıldığı ısmarlama şarkı, türkü, şiir ve diğer edebiyat ve sanat eserleri üretilmesi temin edilmiştir. Bu dönemde Lenin (Vladimir İliç Ulyanov, 1870-1924) ve Stalin (İosif Vissarionovich Dzhugashvili, 1878-1953) hakkında övgü dolu eserler vücuda getirilmiştir. Komünist Parti iktidarı bu türden Marksist ideolojiye uygun düşecek eserlerin oluşturulmasını sipariş ve temin ederken, diğer yandan da işgal ettiği Orta Asya ve diğer bölgelerdeki Türk Cumhuriyetleri’nin birbirleri ile yakın ilişki içinde olmalarına müsaade etmemiş, bu ilişkilerin tesisini yasaklamıştır. Bu yasak ancak 1944 yılında Taşkent’te toplanan “Orta Asya Halk Edebiyatı Kongresi” ile sonlanacaktır (Çobanoğlu 2005:180).

Bu şekilde SSCB’nin işgalinde bulunan Türk zümreleri bir dereceye kadar kendi kültürel ve folklor materyallerini çalışabilme imkânına kavuşmuşlardır. İşte bu

bağlamda Özbek Türkü Zarifov ve Rus halkbilimci Jirmunski “*Özbek Kahramanlık Destanları*” adlı çalışmayı hazırlamışlar; Özbek destanlarının, diğer Türk zümrelerinin destanları ve eski Yunan destanları İlyada ve Odessa ile mukayesesini yapmışlar; ancak 1947 yılında yayımlayabildikleri çalışmada bugünün destanlarının eski Yunan destanları ile benzerliklerinin tespit edilmesi Karl Marks’ın “*Belli bir devrin ve özel toplum koşullarının yaratması*” diye Homeros’un destanları için yaptığı yoruma karşı geldikleri suçlamalarına maruz kalmışlar; ölümden güç bela kurtulabilmişlerdir. Benzer şekilde Dede Korkut Hikâyeleri de Komünist Parti’nin Türk kökenli yöneticilerinin şiddetli saldırı ve karalamalarına maruz kalmış, bu hikâyelerin “Katillerin ve haydutların türküleri, ulusçuluğun zehirli kaynakları, Marksist ideolojinin düşmanı oldukları”, “Bu yiğitlik türkülerinin Azerbaycan halkının yaratmaları değil, bizzat yurtlarını işgal etmiş ve sömürmüş olan yabancı soyluların türküleri oldukları” şeklinde haksız ve hadsiz bir şekilde tanımlanmışlardır (Başgöz 1992; Çobanoğlu 2005: 181).

Türk zümrelerinin yaşadıkları coğrafyayı, onların her açıdan öğrenilmesini Rus ve batılı araştırmacıların çalışmalarından öğrenme yanlışlığına düşmemelidir. Bütün Türk dünyası Türk halkbilimciler tarafından saha çalışmaları yapılarak araştırılmalı, bu arada mutlak surette, konuya dair Rusça ve diğer yabancı kaynaklar da incelenmeli, Türkçe’ye çevirisi yapılmamış önemli kaynakların da ivedilikle Türkçe’ye kazandırılmasının çok faydalı bir hizmet olacağı görülmektedir.

Rusya’daki halkbilimi çalışmalarının doğuşu, gelişimi, geçirdiği evreler batıdaki halkbilimi çalışmalarına paralel gelişmiştir. Ancak özellikle 1930’lu yıllardan sonra Rus iktidarları izah edildiği üzere başta halkbilimi olmak üzere, bütün sosyal bilimleri Marksist ideoloji adı altında Milli Rus Devlet ideolojisini güçlendirmek, onun bekasını sağlamak için kullanmışlardır. 1990’lı yıllara kadar yapılan bütün bilimsel çalışmalara, elbette ki, halkbilimi dâhil Komünist Parti’nin talepleri ve siparişleri doğrultusunda yapıldığı ve yorumlandığı noktasını göz önünde bulundurarak temkinli yaklaşmak gerektiği birçok bilim adamı tarafından da vurgulanmaktadır. SSCB dağılıp yerini Rusya Federasyonu aldıktan sonra, en azından azatlığını kazanan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Azarbaycan Cumhuriyetleri’nde eskiye nazaran daha özgürce, müdahalesi az, milli kültüre yönelik çalışmaların yapılmasına

imkân oluşmuştur. Rusya Federasyonu adıyla devam eden Milli Rus Devleti elbeteki, milli ideolojisinden sapmış ve eski emperyalist alışkanlıklarından vazgeçmiş değildir.

Rusya'daki halkbiliminin kısa tarihçesinde önemli bir nokta 1917 Ekim, ya da Bolşevik Devrimi olmuştur. Çarlık Rusya'sının sonlarına doğru ivme kazanan halkbilimi çalışmaları Ekim Devrimi nedeniyle yaşanan çalkantılar ve belirsizliklerden dolayı bir yavaşlama yaşamıştır. Ancak birkaç yıl içinde halkbilimi ve diğer sosyal bilimlerin ne denli önemli olduğunu, bu disiplinler vasıtasıyla topluma gerekli propagandanın kolayca yapılabileceği, basit bir toplum mühendisliği ile bütün kitlelerin yönlendirilebileceğini anlayan Komünist Parti iktidarı, bu alanlardaki çalışmalara önem ve tabi kendi ideolojilerine uygun şekilde destek vermeye başlamıştır. İşte bu dönemden sonra araştırmaların temeli, bizzat Sovyet Marksist ideoloji istikametinde, daha doğru ifadeyle Rus ulusçuluğu ve Ortodoks Hristiyanlık ideası ekseninde olmuştur. İktidar tarafından bu çalışmaların amaca uygun yönlendirmek ve kontrol altına alınması amacıyla bazı kurumlar tesis edilmiştir.

4.5.RUSYA'DA HALKBİLMİ ÇALIŞMALARI YAYINLARI

Çarlık Rusyası döneminde folklor ve diğer sosyal bilimler alanında elde edilen materyaller kendi kontrolü altında tutulması için bizzat devlet eliyle birçok çalışma sipariş edilmiş, bu çalışmalar mevcut ideoloji ve devlet politikalarına uygun düşecek şekilde yayımlanmıştır. Bu çalışmaların ağırlıklı olarak yayımlandığı yayın organları şunlardır:

“Etnografiçeskoe Obozrenie” (Moskova, 1889-1916), *“Jivaya Starina”* (St. Peterburg, 1891-1916), *“Sbornikah Otdeleniya Russkogo Yazıka i Slovesnosti Akademi Nauk”* (1867'den itibaren), *“İzvestiyah”* (1852'den itibaren), *“Zapiskah Russkogo Geografiçeskogo Obşestva Po Otdeleniyu Etnografii”* (1876'den itibaren), *“Zapiskah”* (Yurt Bilgisi bölümünden), *“Russkiy Filologičeskiy Vestnik”* (Varşova, 1879-1917), *“Kievskaya Starina”* (Kiev, 1882-1906), *“Filologičeskih Zapiskah”* (Voronej, 1860'tan itibaren), *“Vestnik Yevropı”*. Bu kurumlar yayın organlarının çoğunluğu 1917 itibari ile sonlandırılmıştır.

1917 yılında yaşanan ihtilal ve yeni oluşan devlet rejimi Çarlık Rusya'sından farklı bir ideolojiye sahip olmasına rağmen devletin temel politikası olan “işgal et, ayırıştır, sömür” istikametini reddetmeden benimsemiştir. Bu yeni dönem de kendi kurum ve yayın organlarını teşkil etmiştir:

Moskova'da “*Folklornaya Sektsiya Gosudartvennyy Akademi Hudojestvennih Nauk*” (GAHN) (Devlet Sanat Bilimler Akademisi Folklor Bölümü – 1923'ten 1930'a kadar), Yuri Sokolov'un yönetiminde GAHN'ın reorganizasyonu ile “*Gosudarstvennyy Akamii Iskustvoznanie Folklor Bölümü GAİS*” adını almıştır (1930'dan 1931'e), 1923 yılından sonra Moskova'da “*Folklornaya Sektsiya Soyuzu Sovetskih Pisateley*” (Sovyet Yazarlar Birliği Folklor Bölümü) gerçek anlamda folkloristiğin merkezi olmuştur. Leningrad şehrinde 1924-1926 yıllarında “*Sektsiya Krestyankogo Iskustva v Gos. İnstitute İstorii Iskustva*” (Devlet Sanat Tarihi Enstitüsü Köylü Sanatı Bölümü) faaliyette bulunmuştur. SSCB sınırları içindeki halkların etnik köken ve yapısını araştırmak için “*Folklornaya Sektsiya İnstituta Po İzuçeniyu Natsionalnostey*” (İPİN) Akademi Nauk SSSR” (SSCB Bilimler Akademisi Milliyet Araştırmaları Enstitüsü Folklor Bölümü) çalışmalar yürütmüştür; 1933 yılında Antropoloji ve Etnografya Enstitüsü ile birleşmiştir. 1937 yılında M.K.Azadovski'nin yönettiği Folklor Bölümü, Folklor Komisyonu adını almıştır. Yine bu dönemde “*Skazoçnaya Komissiya Pri Otdelenii Etnografii Russkogo Geografiçeskogo Obşestva*” (Rus Coğrafya Kurumu Etnografya Bölümü'nde Masal Komisyonu) teşekkül etmiştir. Bu komisyonun yöneticiliğini S.F.Oldenburg yapmıştır.

Moskova ve Leningrad'ın dışında SSCB'nin birçok şehrinde folklor çalışmaları yapan kurumlar oluşturulmuştur. Folklor çalışmaları İrkutsk şehrinde 1923 - 1930 yılları arasında M.K.Azadovski, Saratov şehrinde 1919'dan 1924'e kadar B.M.Sokolov tarafından yürütülmüş; 1925 yılından itibaren B.M.Sokolov'un bıraktığı çalışmaları A.P.Skaftimov devam ettirmiştir. Tver (Kalinin) şehrinde Yu.M.Sokolov 1919 – 1930 yılları arasında, ondan sonra A.M.Smirno-Kurtaçevski, Smolensk'te P.M.Sobolev 1930'dan itibaren folklor çalışmalarını yürüten ilk akla gelen halkbilimciler olmuştur.

Daha önce ifade edildiği üzere bu dönemde yapılan folklor araştırmaları, derlenen malzemelerin değerlendirilmeleri, yorumlanmaları Marksist ideoloji şablonuna uygun, ancak Milli Rus Devleti tezine göre düzenlenmiş ve kullanılmış olmalıdır. Bu dönemde

sayısız folklor etütleri yapılmıştır. Tamamına burada yer vermek fiziken mümkün olmadığı için birkaç tanesi zikredilecektir:

1924, İrkutsk şehrinde M.K.Azadovskiy “*Sbornik Skazok Verhnelenskogo Kraya*” (1938, yeni baskısı yapılmıştır); 1926, İrkutsk “*Skazki iz Raznih Mest Sibiri*”; 1931, Leningrad’da D.E.Ozarovski “*Pyatireçe*”; 1934, Moskova’da İ.V.Karnaulhova “*Severnıe Skazki*”; 1937, Leningrad’da A.N.Neçayev “*Belomorskie Skazki, Rasskazivannıe Korguyevım*”; 1937, Voronej, A.M.Nıvkova ve İ.A.Ossovetski “*Skazki Kupriyanihi*”, 1926 – 1928 yıllarında B. ve Yu. Sokolov kardeşlerin yönetimiyle GAHN araştırma-etüt ekibinin derlediği “*Bilinı Onejskogo Kraya*” adıyla yayımlanmıştır. A.M.Astahov “*Severnıh Bilin*”; R.S.Lipets ve E.G.Morov’un “*Bilin M.S.Krukovoy*” çalışmalarının dışında, çocuk folkloru üzerinde önemli derlemeler ve araştırmaları olmuştur. 1928 yılında Leningrad’da O.İ.Kapista “*Detskiy Folklor*” (Çocuk Folkloru); 1925, İrkutsk’ta G.S.Vinogradov “*Detskiy Folklor i Bıt*” ve “*Detskie Satiriçeskie Skazki*” (1925, İrkutsk) adlı çalışmalar dikkat çeken eserlerdir.

Yine bu dönemde farklı bir yöntemle bölgesel folklor çalışmaları yapılmaya başlanmıştır: V.Yu.Kruponskaya ve V.M.Sidelnikov tarafından 1937 yılında Moskova’da “*Voljskiy Folklor*”; V.P.Birükov tarafından hazırlanmış olan “*Dorevolutsionnoy Folklor Na Urale*” (Ural’da Devrimöncesi Folklor), Sverdlovsk şehrinde 1936 yılında yayımlanmıştır. “*Pesni Donskih Kazakov*” (Don Kazakların Türküleri) 1938 yılında Stalingrad şehrinde; “*Pesni Voronejskoy Oblasti*” (Voronej Bölgesi Türküleri) adlı eser A.M.Novikov ve İ.A.Ossovetski tarafından hazırlanmıştır. “*Folklor Yaroslavskoy Oblasti*” V.Y.Krupankaya ve V.M.Sidelnikov; “*Folklor Gorkovskoy Oblasti*” N.D.Komovskaya; “*Pesni İ Skazki Voronejkoy Oblasti*” (Voronej Bölgesi Türküleri ve Masalları) A.M.Novkov, İ.A.Ossovetki, A.V.Muhin ve V.A.Tonkov tarafından 1940 yılında Voronej’de yayımlanmıştır. B.N.Bıstrov, N.Y. Novikov tarafından hazırlanan “*Yaroslavski Folklor. Dooktyabrski*” (1938), Yaroslavl şehrinde; Yu.M.Sokolov “*Folklor Gorkovskoy Oblasti. Skazki*”+, 1939 Gorki şehrinde; N.D.Komovskaya’nın “*Folklor Gorkovskoy Oblasti. Literaturnıy Kritik*” (1938); Nadejda Petrovna Dırenkova’nın “*Şorskiy Folklor*”; Leonid Pavloviç Potapov’un özellikle Altaylar ile ilgili çalışmaları ve Rusya sınırları içinde mukim en küçük grupları üzerinde yapılmış çok sayıda halkbilimi çalışmaları yayımlanmıştır.

Marksist ideolojiye dayalı sosyalist sistemin beslediği işçi-emekçi-köylü, yani proleterya sınıfının vücuda getirdiği, özellikle şehirlerde sanayi ve üretim faaliyetlerinin olduğu yerlerde “Fabrika – Atölye Folkloru” türü gelişmiştir. Bu tür açıklanmıştır, burada birkaç eser ismi vermekle yetinilecektir: S.İ.Mirer ve V.N.Boravik “*Revolutsiya*” (Moskova, 1931) ve “*Rasskazı Raboçih o V.İ.Lenin’e*” (V.İ.Lenin Hakkında İşçi Hikayeleri, Moskova, 1934); P.M.Sobolev “*Obraz Fabriçno-Zavodskogo Raboçego v Pesennom Folklore XIX. v*” (Moskova, 1935); M.S.Druşkin “*Revolutsionnie Pesni*” (Leningrad, 1936) gibi eserler işçi-emekçi proleterya sınıfının folklor materyalleri üzerinde yapmış çalışmalardan bazılarıdır.

Sovyetler Birliği döneminde bu bağlamda çıkan bazı süreli yayınlar ise “*Hudojestvennyy Folklor*” (1926), “*Sibirskaya Jivaya Starina*” (1926-1929), “*Etnografiya*” (1926-1929), “*Sovetskaya Etnografiya*” (1931), “*Sovetskiy Folklor*” (1934), “*Literatura i Marksizm*” (1928-1930), “*Literaturny Kritik*” (1934’ten itibaren), “*Zvözda*” (1935’ten itibaren), “*Literaturnoe Obozrenie*” (1936’dan itibaren), “*Literaturnaya Uçöba*” (1936’dan itibaren), “*Narodnoe Tvorçestvo*” (1936’dan itibaren) vd.dir.

4.6. RUSYA’DA TÜRK DÜNYASI VE TÜRKOLOJİ ALANINDA ÇALIŞAN HALKBİLİMCİLER VE ESERLERİ

Ruslar asırlar boyunca Türklerin hâkimiyetleri altında kaldıktan sonra müstakil Milli Rus Devleti’ni kurduktan sonra Türk yurtlarına doğru sınırlarını genişletmeye başlamışlar ve o bölgelerin gerçek sahipleri olan Türk zümrelerine yönelik yoğun araştırmalar yapmışlardır. Türk yurtlarının sakinleri halkbilimci ve sosyal bilimlerin diğer disiplinlerindeki uzmanlar tarafından her açıdan derin ve detaylı etütlere tabi tutulmuştur. Bu bağlamda yüzlerce Rus araştırmacı, ezcümle Türk kökenli Türkologlar önemli çalışmalar yapmış, söz konusu bölgeleri ve sakinlerini yaptıkları çalışmalarla irdeleyerek, adeta onların röntgenini çıkartmışlardır. Elde edilen tüm veriler politik amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır. Bu materyallerin nasıl ve ne amaçla kullanıldıkları bu çalışmanın içeriğine uygun düşmeyeceği düşüncesinden hareketle bu

alanda çalışmış olan bilim adamlarından birkaç tanesinin ismini ve bazı eserlerinin adını zikretmekle yetinilmiştir:

Adrianov, Aleksandr Vasilyeviç (1854-1921). Doğa bilimcisi, özellikle Minusinsk bölgesinde Runik kitabeler üzerinde çalışmıştır. Topladığı resimleri W.V.Radloff çalışmalarında kullanmıştır. Onlarca araştırma ve etütler yapmıştır: “*Puteşestvie Na Altay i Za Sayanı, Soverşennoe v 1881 Godu*” (Sibirskaya Gazeta, 1881), “*Oçerki Minusinskogo Kraya*” (Tomsk, 1904) vd..

Alektorov, Aleksandr Yefimoviç (1861-1919). Bibliograf ve etnografıdır. Kazak folkloru ve Kırgızlar üzerine çalışmıştır. Onlarca çalışması mevcuttur: “*K Mudrosti Stupenka. Azbuka Dlya Uçenikov Naçalnnih Russko-Kirgizskih Skol*” (Moskova - 1891, Kazan – 1901, Omsk 1904, 1910) vd.

Anohin, Andrey Viktoroviç (1874 – 1935). Rus etnografı ve müzisyendir. Abakan ve Uranhay Türk bölgelerinde araştırmalar yapmıştır. 16 Türk oynağının folklorunu, ulusal müziğini incelemiştir. Önemli eserleri arasında şunlar bulunmaktadır: “*Materiali Po Şamanst Vu U Altaytsev*” (1914), “*Burhanizm Za-padnom Altae*” (1927) vd.

Aristov, Nikolay Aleksandroviç (1847 - ?). 1868 -1889 tarihleri arasında Yedisu bölgesinde idareci olarak görev yapmıştır. Bu esnada önemli çalışmalar yapmıştır: “*Opit Vıyasneniya Etničeskogo Sostava Kirgiz-Kazakov Bolşoy Ordı i Kara Kirgizov*” (St.Peterburg, 1895).

Astahov, Georgi Aleksandroviç (1896-1942). Şarkiyatçı ve siyaset bilimcisidir. Aslen Kiev şehrinden olup önemli çalışmaları “*Problemi Novoy Turtsii*” (Noviy Vostok, Moskova, 1924), “*Ot Sultana K Demokratiçeskoy Turtsii*” (Moskova – Leningrad, 1926) vd.

Aşmarin, Nikolay İvanoviç (1870-1933). Çuvaşlar üzerinde yoğun çalışmalar yapmıştır. “*Oçerk Narodnoy Poezii u Çuvaş*”, “*Materialı Dlya İssledovaniya Çuvaşskogo Yazıkı*” (Kazan, 1898) vd.

Bartold, Vasili Vladimiroviç (1869 – 1930). En önde gelen doğu bilimcisi ve entelektüeldir. Türk dünyası üzerinde çok fazla araştırma ve etüt yapmıştır. Çalışmaları

1966 yılında bir araya getirilerek 9 cilt halinde yayımlanmıştır; Orta Asya Türklüğü ağırlıklı olmak üzere çalışmıştır. “*Türkistan v Epohu Mongolskogo Naşesviya*” (cilt I, 1966), “*Otçöt o Poyezdeke vı Srednuyuyu Aziyu s Nauçnoy Tselyu v 1893-11894 Godah*” (cilt III, 1966) vd.

Baskakov, Aleksandr Nikolayeviç (1932 – 2003). Moskova doğumludur. Dilbilimci olan Baskakov, Türk zümrelerinin dili üzerinde önemli çalışmalar yapmıştır: “*K Voprosı o Prigatoçnuh Predlojeniyah v Turetskom Yazıke*”, “*Strukturnie Tipi Terminov v Turetskom Yazıke i İh Leksikografiçeskie Oformlerniya*” (Moskova, 1972) vd.

Baskakov, Nikolay Aleksandroviç (1905 – 1996). Arhangelsk doğumlu, Dilbilimcidir. Önemli çalışmaları “*Nogayski Yazık i Yego Dialekti*” (Moskova – Leningrad, 1940), “*Karakalpakskiy Yazık: Çasti Reçi i Slovoobrazovanie*” (Moskova, 1950), “*Uygursko-Russkiy Slovar*”, vd.

Direnkova, Nadejda Petrovna (1899-1941). Etnografya ve Türk dialektleri alanında uzmanlaşmıştır: “*Gramatika Oyratskogo Yazıka*” (Moskova – Leningrad, 1940), “*Şorskiy Folklor*” (Moskova – Leningrad, 1940), “*Tofalarskiy Yazık*” vd.¹³

Dmitriyeva, Ludmila Vasilyevna (1924 – 1995). Dilbilimcidir. Önemli çalışmaları “*Yazık Tatar Zapadnoy Sibiri (Barabintsev i Tobolskih Tatar)*” (Leningrad, 1951), “*Opisaniye Turkskih Rukopisey İnstituta Narodov Azii*” (Moskova, 1965) vd.

İvanov, Pavel Petroviç (1893 – 1942). Aslen Tümen ilindendir. Orta Asya üzerinde yoğunlaşmıştır: “*K İstoriyi Razviyiya Gornogo Promışla v Sredney Azii*” (Moskova – Leningrad, 1932), “*Vosstaniye Kitay-Kıpçakov v Buharskom Hanstve v 1821-1825 Godah*” (Moskova – Leningrad, 1937), vd.

İyonov, Vsevolod Mihayloviç (1851- 1922). Sürgüne gönderildiği Yakutistan’da iken Saha Türkü Mariya Nikolayevna Androsova ile evlenmiş; etnografya ve folklor alanında çalışmalar yapmıştır: “*K Voprosı O Skotovodstve u Yakutov Yakutskogo Okruga*”, “*Pamyatnaya Knijka Yakutskoy Oblasti Na 1896 God*” (1896), vd.

¹³ N.P.Direnkova hakkında bkz. TKAE, Ankara 2014, (Çeviren ve Hazırlayan: Atilla Bağcı).

Jeltyakov, Anatoli Dmitriyeviç (1925 – 1989). Moskovalı olup, özellikle Türkiye Cumhuriyeti üzerine çalışmalar yapmıştır: “*Peçatı v Obşestvenno-Politiçeskoj i Kulturnoy Jizni Turtsii*” (Leningrad, 1971), “*Antiimperialistiçeskaya Borba Turetskogo Krestyanstva Zapadnoy Anatolii v 1919 Godu*” (Leningrad, 1958), “*Antifrantsuzkoe Vosstaniye v Maraşe v 1920 Godu*” (Leningrad, 1962), “*İssledovanie i Prepodavanie Problem Bolgarkoy İstorii Sovremennoy Osmanistami*” (Sofya, 1982), vd.

Jirmunski, Viktor Maksimoviç (1891 – 1971). Filolog, halkbilimci, tam bir entelektüeldir. Özellikle Türk halklarının destanları üzerinde çalışmıştır. En önemli çalışmaları “*Uzbekski Narodnyy Epos*” (Moskova, 1947), “*Kniga Mayego Dede Korkuta*” (Moskova, 1962) vd.

Kızlasov, Leonid Romanoviç (1924 – 2007). Yenisey ili Sinyavıno köyündendir. Özellikle Hakasya bölgesi üzerinde uzmanlaşmıştır. “*İstoriya Tuvi v Sredniye Veka*” (Moskova, 1966), “*Novaya Datirovka Pamyatnikov Yeniseyskoj Pismennosti*” (Sovetskay Arheologiya, 1960, no 3) vd.

Katanov, Nikolay Fyodoroviç (1862-1922). Hakas Türklerinden olup, önemli çalışmalar yapan, kendi Türk kökeninin şuurunda olan bir entelektüeldir. W.V.Radloff’un talebesi olup çok değerli saha çalışmaları yapmıştır. Kişisel kütüphanesi 1916 yılında satın alınarak Türkiye’ye getirilmiş olup, bu güne kadar maalesef pek dokunulmadan tozlu raflarda durmaktadır. Çok sayıda eser üretmiş olan Katanov’un eserlerinden çok azı Türkiye Türkçesine kazandırılmıştır: “*Türk Kabileleri Arasında*”¹⁴, “*O Pograbelnih Obryadah u Turkskih Plemön s Drevneyşih Vremön Do Naşih Dney*”, “*Etnografiçeskoj Obzor Turetsko-Tatarskih Plemön*” (Kazan, 1894) vd.

Kireyev, Nikolay Gavriloviç (1929 -). Kendisi devlet görevlisi olarak çeşitli dönemlerde Türkiye’de görev yapmıştır (1962-1969). Türkiye üzerine çalışmalar yapmıştır: “*Razvitie Kapitalizma*” (Moskova, 1983), “*Natsionalnyy i İnostranny Kapitalov Vo Vneşnoy Torgovle Turtsii*” (Moskova, 1968), “*Problemy Sotsialno-*

¹⁴ Konya, 2004. (Çeviren ve hazırlayan: Atilla Bağcı) Bu çalışmada eserlerinin bibliyografyası mevcuttur.

Ekonomičeskogo Razvitiya Turtsii v Turetskih Kontseptsyah İslamskoy Ekonomiki” (Moskova, 1982), vd.

Klements, Dmitri Aleksandroviç (1848 – 1914). Alman kökenli olup, jeoloji, arkeoloji, etnografya ve tarihi konularda uzman ve otoritedir. Turfan bölgesinde bulunan çok sayıdaki Türk runik yazıtlarını keşfetmiştir. Çalışmaları İrkutsk’ta “*İzvestiya Vostočno-Sibirskogo Otdela İmperatorskogo Russkogo Geografičeskogo Obşestva*” adlı dergide yayımlanmıştır (İrkutsk, 1917).¹⁵

Kondratyev, Vladimir Georgiyeviç (1934 – 1998).¹⁶ Dilbilimci, çok sayıda dili iyi düzeyde konuşabilmektedir. Kondratyev’in önemli çalışmaları mevcuttur: “*Oçerki Grammatiki Drene Turkskogo Yazıka*” (Leningrad, 1970), “*Osnavniye Tendentsii v Razvitii Grammatičeskogo Stroya Turetskogo Yazıka*” (Leningrad, 1989), vd.

Malov, Yefim Aleksandroviç (1835 – 1918). İlahiyatçı olup S.Soblukov ve N.İ.İlminski ile çalışmış, onlardan ders almıştır. Vaftiz edilen Tatarlar üzerinde önemli çalışmalar yapmıştır: “*Perviy Opıt Slovarya Narodno-Tatarskogo Yazıka po Vigovoru Kreşönnih Tatar*” (Kazan 1875), “*Svedeniya o Mişerah*” (Kazan, 1885) vd.

Malov, Sergey Yefimoviç (1880 – 1957). Filologdur. Katanov’un derslerine katılmış, özellikle Mişer Tatarları üzerinde malzemeler derlemiştir: “*İz Poyezdeki k Mişeryam*” (Jıvaya Starina, 1912), “*İzuçenie Livih Turetskih Nareçi Zapadnogo Kitaya*” (Kazan, 1904), “*Ostatki Şamanstvo v Jöltih Uygurov*”, “*Pamyatniki Drevnetürskoy Pismennosti Mongolii i Kirgizii*” (1959) vd.

Maynagaşev, Stepan Dmitriyeviç (? - ?). Hakas kökenlidir ve kendi bölgesi üzerine çalışmalar yapmıştır: “*Otçöt o Poyezdke k Turetskim Plemenam Dolini Reki Abakana Letom 1913 Goda*” (Moskova, 1914), “*Jertvuprinoşenie Nebu u Beltirov*” (Moskova, 1916) vd.

¹⁵ Klements’in hayatı, ilmi faaliyetleri ve çalışmaları Elga Borisovna Vadetskaya’nın “*Drevnie Maski Yeniseya*” (Çeviren: Atilla Bağcı; TTK yayın aşamasındadır) adlı eserinde detaylı şekilde yer almaktadır.

¹⁶ Sankt-Peterburg Devlet Üniversitesi’nde kendisi ile yapılan muhtelif görüşmelerde Türkoloji çalışmalarının problemleri üzerine fikir alış verişinde bulunulmuştur.

Melioranski, Platon Mihayloviç (1868 -1906). Dilbilimcidir. Özellikle Doğu dilleri üzerinde uzmanlaşmıştır: “*Kratkaya Gramatika Kazak-Kirgiskogo Yazıka*” (St.Peterburg, 1894 – 1897), “*Turetkise Elementı v Yazıke “Slovo o Polke İgoreve I – II”* vd.

Moşkov, Valentin Aleksandroviç (? - ?). Etnograf, antropolog, tarihçi ve filologdur. Çalışmalarından bazıları şunlardır: “*Materialı k İzuçeniyu Gagauzkogo Nareçiya Türkskogo Yazıka*” (Moskova, 1895), “*Türkskie Plemena na Balkanskom Poluostrove*” (St.Peterburg, 1904), vd.

Nasilov, Dmitri Mihayloviç (1935-). Moskovalıdır. Dilbilimi alanında çalışmalar yapmıştır: “*K Voprosu o Perigrastiçeskih Formah Glogola v Drevnetürkskih Yazıkah*” (Voprosı Yazıkoznaniya, 1960), “*Formı Vrajenia Sposobov Glagonogo Deystviya v Altayskih Yazıkah*” (Leningrad, 1978) vd.

Nasilov, Vladimir Mihayloviç (1893 – 1970). Moskovalı dilbilimcidir. Önemli eserler vermiştir: “*Uçebnik Uygurskogo Yazıka*” (Moskova, 1935), “*Uyguro-Russkih Slovar*” (Moskova, 1939), “*Yazık Türkskih Pamyatnikov Uygurskogo Pisma XI – XV vekah*” (Moskova, 1974) vd.

Potapov, Leonid Pavlogiç (1905 – 2000). Barnaul doğumludur. Çok önemli bir halkbilimcidir. Ruslar, kendisini Promete diye nitelemektedirler. En çok eser veren bilim adamlarındandır. Özellikle Sibirya, Orta Asya ve Altay Türkkleri ve Şamanizm üzerinde çok detaylı saha çalışmaları ve derlemeler yapmıştır. “*Altaytsı: İstoriko-Etnografıçeki Oçerk*” (Moskova, 1946), “*Oçerki Po İstorii Altaytsev*” (Moskova – Leningrad, 1951), “*Oçerki Narodnogo Bıta Tuvintsev*” (Moskova, 1969) vd.¹⁷

Radloff, Friedrich Wilhelm (Vasili Vasiyeviç) (1837 – 1918). Alman kökenli, sonradan Rus vatandaşlığına geçmiştir. Sibirya ve Asya’da çok fazla araştırma yapmış tanınmış Türkologlardandır; Türkoloji araştırmalarına çok şey kazandırmıştır. Türkiye’de eserleri “Proben” adıyla meşhurdur. “*İz Sibiri*” (Moskova, 1989), “*Pamyatniki Uygurskogo*

¹⁷ L.P.Potapov’un bazı çalışmalarını Metin Ergun ve Atilla Bağcı tarafından Türkçe’ye çevirisi yapılmıştır; eserlerinin tam listesi için bkz. “Altaylılar” TKAE, Ankara 2014, Ankara (Çeviren ve Hazırlayan: Atilla Bağcı).

Yazıka” (Leningrad, 1923), “*South Siberien Oral Literature*” (Bloomington, 1967), “*Drevnetürkskie Pamyatniki v Koşo-Tsaydame*” (St.Peterburg, 1897), “*Die altturchen İnsdheriftender Mongolei*” (S.Peterburg, 1897), vd.

Rudenko, Sergey İvanoviç (1885 – 1969). Etnograf, antropolog, arkeologdur. Rusya’nın önde gelen entelektüellerinden olan Rudenko kıymetli eserler vermiştir: “*Çuvaşskie Nadgrobnie Pamyatniki, Materialı Po Etnografii* (St. Peterburg, 1910), “*Sovremennoe Sostoyanie i Blijayşie Zadaçi Etnografiçeski Nahodki i Skifi*” (Moskova – Leningrad, 1952), “*Başkurtlar*” (Konya, 2001; çeviren: Roza & İklil Kurban) vd.

Serebryakova, Meri Nizamovna (1929 – 1997). Bahçesaray’lıdır. Başlıca çalışmaları arasında: “*Semya i Semeynaya Obryadnosti v Turetskoy Dereвне*” (Leningrad, 1977), “*O Nekotorih Perejıtkah Materinskogo Roda i Rannih Form Semeyno – Braçnih Otnoşenii u Turok Maloy Azii*” vd.

Sultanov, Tursun İkramoviç (1940 -). Alma Ata, Çemolgan köyü doğumludur; çok sayıda çalışma yapmıştır: “*Pamyatniki İstoriçesko Literaturı Sredney Azii i Vostoçnogo Turkestana XV – XIX. vv*” (Leningrad, 1988), “*Pisme zoltoordinskih Hanov*” (Türkolojiçeskiy Sbornik, Moskova, 1978), “*Koçevie Plemena Priaralya v XV – XVII vekah*” (Moskova, 1982).

Ubryatova, Yelizaveta İvanovna (1907 – 1990). Filologdur. Bazı çalışmaları şunlardır: “*İssledovaniya Po Sintaksisu Yakutskogo Yazıka*” (Moskova – Leningrad, 1950), “*Yakutski Yazık i Yego Otnoşenii k Drugim Turkskim Yazıkam, a Takje k Yazıkam Mongolskim i Tungusko-Mançurskim*” (Moskova, 1960), vd.

Vekilov, Afrasyab Paşayeviç (1920 – 2004).¹⁸ Bakû doğumludur. Kendisi çok değerli çalışmalara imza atmıştır: “*İzuçenie Turetskih Dialektov Maloy Azii Dorevolutsonniemi i Sovetskimi Uçönnımış*” (Moskova, 1960), “*O Turetskih Etnografiçeskih Pamyatnikov*

¹⁸ Sankt-Peterburg Devlet Üniversitesi’nde kendisi ile yapılan muhtelif görüşmelerde Türkoloji çalışmalarının problemleri üzerine fikir alış verişinde bulunulmuştur.

Gorode Puškine” (Etnografya Vostoka, Moskova, 1960), “*Russko-Turetkiy Razgovornik*” (St. Peterburg, 1996; V.G.Kondratyev ile birlikte) vd.

Yakubovski, Aleksandr Yuryeviç (1885 – 1953). Sankt-Peterburg doğumlu Yakubovski'nin değerli çalışmalarından bazıları şunlardır: “*Razvolina Urgança*”, “*İlstiya Narodov Uzbekistana*”, “*Samarkand Pri timure i Timuridah*”, “*İstoiya İrana s Drevneyşik Vremön Do Konsta XVIII. Veka*”, vd.

Vladimirtsov, Boris Yakovleviç (1884 -1 1931) Kaluga şehrinde doğmuş, dilbilimcidir. Önemli çalışmaları şunlardır: “*Turetskie Elementı v Mongolskom Yazıke*” (Moskova, 1910), “*İz Oblasti Vokalizma Mongolo-Turetskogo Proyazıka*” (Akademi Nauk, 1924), “*Obraztsı Mongolskoy Narodnoy Slovesnosti*” (Leningrad, 1926), “*Geografiçekie İmen Orhonskih Nadpisey, Sohranivşiyesya v Mongolskom*” vd.

Zakiyev, Mirfatıh Zakiyeviç (1928 - ?). Tataristan Bugulma doğumludur. Tatar kökenli bilim adamının değerli eserlerinden bazıları şöyledir: “*Sintaksiçeskoy Stroy Tatarskogo Yazıka*” (Kazan, 1963), “*Tatarı: Problemi İstorii i Yazıka*” (Kazan, 1935), “*Proishojdenie Turkov i Tatar*” (Moskova, 2003), “*Proishojdenie Turkov i Tatar*”, “*Törki-Tatar Etnogenezi*” (Moskova – Leningrad, 1998) vd. (Kolesnikov & Kemalov 2011).

5.BÖLÜM

RUS HALK ŞİİRİ VE TÜRKÜLERİ

5.1. HIRİSTİYANLIK ÖNCESİ (PUTPERESTLİK DÖNEM) HALK ŞİİRİ

Bir halkın kültürü, toplumsal dinamikleri, ortak aklı, geçmiş hatıratı ve gelecek ülküsü daha iyi şekilde, bahse konu halkın yaratması olan sözlü edebiyat eserlerinden öğrenilebilir. Halk şiiri halkın bizzat söze dökülmüş hazinesidir. Anonim olma özelliği halkın genel ortak duygu ve estetik hassasiyetlerini, müşterek duygularını yansıtır. Halkın içtimai olarak yaptığı her türlü iktisadi ve sosyal etkinlikleri, doğum, evlilik ve ölüm gibi geçişleri en güzel ve saf şekilde halk şiiri yansıtmaktadır. Bir eser yaratacısının özelliklerini taşır. Kişisel edebiyat eserlerinin kendi müellifi olan bir kişinin duygu dünyasını, entelektüel birikimini, dünya görüşünü vb. özelliklerini yansıttığı gibi, halk şiiri de ait olduğu, kendi yaratıcısı olan bütün toplumun duygu dünyasını, birikimlerini, değerlerini ve kodlarını yansıtır.

Rus halk şiiri de bu bağlamda değerlendirilmektedir. Sözlü kültür ortamında Rus halkı ortak kaygıları, tasaları, acıları, zevkleri, hazları, istikbal ve gelecek ideallerini farklı türdeki şiirleriyle ve folklorun diğer türleriyle ifade etmiştir. Ruslar da ilkel dönemlerde köylerde iktisadi faaliyetlerinde, düşünlerinde, ölüm ritüellerinde diğer halklar gibi türküler, ağıtlar yakmış, şiirler söylemiştir.

Ruslar Hıristiyanlık inancı öncesinde çok Tanrılı inanca sahip olup, X. yüzyılda Hıristiyanlığın Ortodoks öğretisini benimsemişlerdir. Halk yeni bir dini benimsediğinde eski inancını büsbütün terk etmesi kolay, hatta mümkün olamamaktadır. Ruslar da çok Tanrılı inanç sisteminde iken Ortodoks Hıristiyanlığı benimseyince çok Tanrılı inancını terk edememiş, çift inançlı hale gelmiş, yani resmiyette Hıristiyan ancak pratik ve ritüellerde çok Tanrılı inancın mirası kalmıştır. İşte Rus halk edebiyatı da böyle çifte inanç ekseninde teşekkül etmeye başlamıştır.

Halk üretim ekonomisinde putperestlik inancında sahip olduğu mitolojik güç ve Tanrıların yardım ve ihsanlarını gözetmişlerdir. Putperestlik inancına ait, özellikle ekonomik faaliyetlere etkisi olduğuna inandıkları Tanrıları yâd etmeyi, bayram telakki ettikleri özel günleri anmayı terk etmemişlerdir. Putperestlik takvimi daha sonra kabul edilmiş olan Hristiyanlık inancını dini takvimiyle kaynaşmıştır.

Kadim zamanlarda halk iktisadi faaliyetleri esnasında hem eğlencelik hem de hasat bereketi için dualar etmiş, şiirler ve türküler düzmüş, müşterek seyirlik oyunlar oynamış ve danslar icra etmiştir. Bu ritüeller şekil değiştirmiş olsa da modern zamanlara kadar, hatta modern zamanlarda dahi varlığını devam etmiştir. Şiirler ve türküler eşliğinde yapılan danslar ve oyunlarla halk hem eğlenmiş, hem de bereketli ve bol ürün almak maksadıyla Tanrıları etkilemeye çalışmışlardır.

Rus halk kültüründe kutlanagelen özel gün ve bayramlar ifade edildiği gibi hem çok Tanrılı hem de Hristiyanlık inancının harmanlanmış takvimidir. Bu takvime göre 25 Aralık – *İsa'nın Doğum*, 1 Ocak - *Vasilyev Günü*, 6 Ocak *Vaftiz Yortusu*, *Maslenitsa* (et kesimi), “*Paskalya, Fomina Haftası, Troitsa*” (üçleme, yani Tanrı-baba, Tanrı-oğul, Tanrı-kutsal ruh) paskalyadan 50 gün sonra kutlanır, 23 Nisan – *Georgi Pobedonots Günü*, 9 Mayıs - *Nikolay Çudotvorets Günü*, 24 Haziran - *Yohanna Krestitel*, 20 Temmuz – *İlya Peygamber*, 1 Ekim – *Pokrov Bogoroditsa*, 1 Kasım – *Kosma ve Damian Günü*. Bu günler Hristiyanlık takvimi gibi görünse de Slavların çok Tanrılı inanca sahip oldukları dönemin izlerini muhafaza etmektedir; çok Tanrılı inanç ve Hristiyanlık takvimi bir potada eritilmiştir.

Halk kadim zamanlarda özel gün ve bayram kutlamalarını şiirler okuyarak, türküler söyleyerek, danslar ederek kutlamıştır. Bu kutlamalar halk şiirinin de gelişmesine, yaşamasına ve sonraki kuşaklara aktarılmasına imkân vermiştir. Sözlü kültür ortamında başka türlü aktarım imkânı mümkün değildir. Bu bayram ve özel günler yılın bütününe yayılmıştır, bunun nedeni elbetteki yılın farklı döngülerinde yapılan farklı iktisadi çalışmalardır.

Rus halkı da bu bağlamda halk şiirini yaratmıştır. Toplumsal hayatın farklı alanlarında halk şiirinin türleri doğmuştur. Rus halk şiirinin belli başlı türleri, iktisadi faaliyetler

ilgili şiirler, düğün türküleri, ölüm ağıtları, bılinalar, tarihi türküler, dini şiirler (ilahiler, dualar) vd. gibi.

Belirli bir kültür düzeyine ulaşmış hemen her halkın kendi yaratması olan sözlü edebiyat geleneği teşekkül etmiştir. Halk şiiri o halkın en değerli hazinesidir denilebilir, zira yaratıp taşıdığı kültürün, sahip olduğu dünya görüşünün, iç dünyasının, estetik ve sanatsal hazlarının kodlarını barındırır. Rus halkının bir kesimini, bir sınıfını değil de geneli hakkında kanaat sahibi olmak için onların türkülerine ve ağıtlarına bakmak gerekir. Dünyaca ünlü Rus şairleri olan Aleksandr Puşkin, Mihail Yuriyeviç Lermantov, Andrey Voznasenski, Yevgeni Aleksandroviç Yevtuşenko, Sergey Aleksandroviç Yesenin, Anna Ahmatova veya diğer Rus şairlerinin şiirlerinden Rus halkının tüm yönleriyle gerçek anlamda kavranması mümkün değildir, zira o şiirler müellifinin duygularını, dünya görüşlerini, edebi alandaki yetkinliklerini taşır; halk şiiri de kendi müellifi olan halkın duygularını taşır.

Genelde Rus halk edebiyatı, özelde de halk şiiri üzerine Türkiye’de bilimsel çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Türk halkları, Ruslar ile son on üç asrı yakın ilişki içinde geçirmiştir. Bu kadar yoğun ve çok yönlü ilişki kurulmuş olan Rus halkının daha iyi tanınması için Rus halk edebiyatı detaylı ve özenle incelenmeli ve araştırılmalıdır. Bu çalışmanın Türkiye’de Rus halk edebiyatına dikkat çekilmesine hizmet edebileceği ve alanda çalışacak araştırmacıları teşvik edici bir rol üstlenebileceği düşünülmektedir. Şimdi Rus halk şiirinin türlerine daha yakından bakılırsa, aşağıdaki belli başlı türleri görülecektir:

5.1.1. Koladki

Koladki. Dinsel kutsal halk şarkılarıdır. Ukraynalılarda çok yaygındır, ama Belarus ve Ruslarda da oldukça önemli ve yaygın bir şiir türüdür. Bu Doğu Slavları ve Avrupa’nın diğer halklarının folklorunda da mevcuttur: Romenlerde “colinda”, Çek-Slovaklarda “koleda”, Slovenlerde “coleda”, Sırparda “koleda”, Arnavutlarda “kolendre” olarak adlandırılmaktadır. Bu isim Yunan-Roma’lılarda İsa’nın doğumu olan yeni yıl bayramına dayandırılmaktadır. Bulgarca “kolada, kol’ada, kolenda”, Fransızca

“chalendes” şeklinde bilinmektedir. Bu türkülerde tema dinsel ve bereketle, hasat verimliliği, ürünler, üretici güçler ve vasıtalarla ilgilidir.

*Luga arkasında luga.*¹⁹

Dost arkasında dost.

Ateşler yanıyor, buharlar kaynıyor (çıkıyor).

Buharlar ne için kaynıyor? – Tırpan perçinlemeye,

Tırpan ne için? – Ot biçmeye,

Ot ne için? – İnekleri beslemeye,

Ne için beslemek gerek? – Süt sağmaya,

Süt ne için? – Domuza içirmeye,

Ne için içermek gerek? – Dağları kazmaya,

Ne için dağları kazmak gerek? – Ekin ekmeye,

İnek, inek, yağlı baş.

O (inek) pencereye bakar, kapı eşiğine.

Kilise elbetteki putperestlik izleri barındıran, daha dünyevi şiir türlerinden pek hoşnut olmamaktadır.

Koladka, putperestlik kültürünün üretim vasıtalarının, büyüsel ritüel ve söylemlerinin Hristiyanlık dini ritüelleri içine geçerek varlığının az da olsa muhafaza olduğu ve özellikle takvimin geçiş dönemleri bağlamında kutlanan dinsel bayramlarda icra edilmiş şiirlerdir.

5.1.2. Dojinoçnie Pesni

Dojinoçnie Pesni. Halk şiirinin bu türü son hasat günü (günleri) kutlamalarında söylenmekte olup, elbette yine üretim ve hasat bolluğu ile ilgilidir. *Dojinok*, *toloki*, *taloki* diye de bilinir. Dojinoçnie türküleri tarım toplumu halkların büyük çoğunluğunda yaygındır. Ege bağ bozumu türküleri bu bağlamda benzerlik göstermektedir. Doğu

¹⁹ Luga: pluga (pulluk), kelimesinin <p> sesi düşmüş şeklidir. Bu şiir 1928 yılında A.B.Zernov tarafından Dmitrovsk kazasında İsa'nın doğumuna “pullukların çılgılığı” okarak derlenmiştir.// Sovetskaya Etnografiya, 1932. Materialı po Selskohozyaystvennoy Magii v Dmitrovskom krae.

Slavyan halklarında, yani Belaruslar, Ukraynalılar ve Ruslarda muhafaza olmuştur. Bu türün ana teması umimiyetle çalışma hayatının zorlu ve meşakkatli oluşu, mal sahibinin methiyesi ve yapılan ikramlarla ilgilidir. Bu türde öne çıkan motif kabile ve büyük aile motifidir; büyük aile üretimde büyük iş gücü demektir; aynı zamanda da kolektifliğe dikkat çeker.

*Siz çağırın çağrılar,
Herkesi temiz alana.
Efendinizi eğlendirin!
Biz, ona tarlayı biçtik...
Biz artık biçtik, biçtik,
Artık ona yardım ettik,
Tarlayı sürene.*

*

*Bekçiler aranıyordu,
Gözümüzü görüyor.
Ufuk uzak değil,
Ufuğa kadar bekleriz,
Yanmış gibi şarhoş oluruz,
Börekleri yeriz, türküler söyleriz... (Şeyn P.V. 1887).*

İlkel dönemde, yani halkın temel iktisadi uğraşısının ziraatçılık, toplayıcılık ve avcılık olduğu dönemde insanlar verdikleri iktisadi emeğin sonunda elde edecekleri hâsılayı ruhların ve Tanrıların etkilediklerine ve tayin ettiklerine olan inançları tam olmuştur. Bir avcı avlandığı ormanın, suyun ve doğanın bir iyesi olduğuna, onu memnun ettiğinde kendisine bol av ganimeti vereceğine, onu hiddetlendirmesi durumunda ise iyenin kendisine ganimet vermeyeceğine inanmıştır. Yine ziraatle uğraşanlar da aynı şekilde bereketli hasat elde edebilmek için Tanrılar ve ruhlara hoş görünmek, yaranmak ve onların ihsanına nail olabilmek için sözlü ve eylemsel törenler icra etmişlerdir. Söz konusu güçleri okudukları şiirler (türkü), oynadıkları büyüsel seyirlik oyunlar ve danslarla ululamışlardır. Toplumsal olarak yürütülen söz konusu faaliyetler sözlü kültürün gelişmesi için fevkalade elverişli ortamlar oluşturmuştur. Okudukları türkülerle hem hoş vakit geçirmişler, hem de Tanrılar ve ruhların memnuniyetlerini kazandıklarına inanmışlar ve hasat kaldırmada ise elde ettikleri hasat için zikredilen varlıklara

şükranlarını ifade etmişlerdir. İnsanlık tarihinin her döneminde iktisadi konuların önemi daima ilk sırada olmuştur.

Rus halk şiirinin türlerinden olan “koladki” ve “dojinoçnie pensi” de bu bağlamda doğmuş, özellikle Güney Rusya halkları olan Ukraynalılar ve Beyazruslarla birlikte Kuzey Rusya halklarında da yaygın şekilde gelişmiştir.

Toplumun sosyal yapısının, üretim teknolojisinin gelişmesi ve sanayi aşamasına geçilmesiyle halk şiirinin bu türü sahnedeki yerini makinalaşma ve sanayi üretimi koşullarına uygun olarak doğup gelişen fabrika türkülerine bırakmıştır. Rusya’da özellikle 1917 Ekim Devrimi’nin etkisiyle fabrika türkülleri çok yaygın ve popüler bir halk şiiri türü olmuştur.

5.2.DÜĞÜN TÜRKÜLERİ

Her canlı ve canlılar topluluğu var olmaya, gelişmeye ve yarına kalmaya çabalar. Geçmiş atalarıyla olan bağını korumaya çalışırken aynı zamanda da neslini devam ettirmek ve geleceğini kurmak için çalışır. Her insan toplumunun dünü, bugünü ve yarını arasındaki bağları mutlaka muhafaza edilmelidir. O toplumun kendine özgü töresi, gelenekleri, yani kültürel belleği vardır. Bir toplumun sahip olduğu kültürel değerler bütünü kendi kuşakları arasında var olan bağlantıyı, yeni nesillere gerekli kodların aktarılmasını sağlamaktadır. Toplumun yarına kalması ancak yeni ve sağlıklı kuşakların mevcudiyeti ile mümkün olabilir. Toplum kendi varlığını devam ettirebilmek için yeni ailelerin kurulmasına ihtiyaç duymaktadır; bu şekilde geleceğini garanti altına almaya çalışır. Kurulan aile toplumun gelecek nesillerini inşa etmektedir. Üreme içgüdüğü insanın, genelde ise bütün canlıların fitratında olan bir içgüdüdür.

Her toplum kendine özgü dinamiklerine uygun olarak belirli evreye ulaşan çocuklarını evlendirerek neslinin devamını garanti altına almak ister ve almaktadır. İlkel toplumlarda evlilik sadece üremek için değil, aynı zamanda özünde iktisadi bir eylemdir. Üretim teknolojilerinin olmadığı, bütün üretim işlerinin insan ve insanın faydalanabildiği hayvanların gücüne dayalı olduğu dönemlerde evlilik müessesesinin en temel amaçlarından biri üretime yeni iş gücü katkısı sağlamasıdır. Böyle bir ortamda bir

genci evlendirmek iktisadi şartlar temelinde değerlendirilmiştir. Zira genç bir bireyi evlendirmek suretiyle aileye yabancı ve yeni bir birey dâhil olmaktadır, bu da ailenin üretim gücüne bir tane ek iş gücü daha eklenmesi anlamına gelmektedir. İşte bu bağlamda Rus halkının evlilik geleneklerine bakıldığında, ifade edilen koşulların geçerli olduğu görülecektir.

Oğlunu evdirmeye niyetlenen bir Rus ebeveyni tarafından, aileye gelin olarak katılacak yeni üyenin, yani gelin adayı kızın güzelliği ve çekiciliğinden ziyade, fiziki olarak sağlıklı, güçlü ve kuvvetli olması gibi özellikleri ön planda tutulmuştur. Güçlü ve sağlıklı bir gelinin üretime doğrudan pozitif katkı yapacağına ve aynı zamanda da yarının işgücünü oluşturacak sağlıklı ve güçlü çocukları doğuracağına inanılmıştır. Yeni iş gücü olacak gelin kız, masallardaki *ak kuğu* veya *peri kızı* gibi göreni hayran bırakan güzellikte olmasından ziyade tam tabiriyle “at gibi” bir kadın olmalıdır. Fiziksel güzellik ve çekicilik yerine, fiziki güç ve dayanıklılık elzem görülmüştür.

İşte bu bakış açısıyla evlilik bir geçiş anı olarak iktisadi faaliyetlerin en önemli ayaklarından olmuştur. Teşekkül eden evlilik ritüellerinin temelinde iktisadi unsurlar rol oynamıştır. Evliliğin ilk basamağı olan kız istemeden başlayıp gerdeğin gerçekleştiği güne kadar yapılan tüm ritüeller bu ailenin iktisadi bakımdan zenginleşmesi ve gelecek için de döl bereketinin bol olması üzerine kurulmuştur. Bu amaca ulaşmak için halk bir takım büyüsel gelenek ve törenleri icra etmiştir. Bu büyüsel eylemlerle gözetilen amaç, kötü ruhların zararlarını def etmek, ruhları kandırmak ve onlardan saklanmak; aynı zamanda da iyilik ve bereket, bol hasat ve döl elde etmelerini sağlayan iyi ruhların hoş görüsünü ve ihsanlarını kazanmaktır. Bu amaçlara uygun düşecek şekilde evlilik gelenekleri icra edilirken, geleneğin farklı etaplarında geleneğin seyrine uygun düşen türküler, ağıtlar ve maniler okunmuştur.

Rus halk edebiyatının bir türü olan düğün türküleri ve ağıtlar kimi zaman yarı profesyonel türkücü-ağıtçılar, kimi zaman da bu türküleri söylemeyi becerebilen sıradan insanlar tarafından icra edilmiştir. Bu süreç boyunca düğün türküleri söylenmiş, oyunlar oynanmış ve danslar edilmiştir. Rus halkının primitif dönemdeki düğün geleneklerinde okunan türkü ve yapılan danslarda büyüsel ve putperestlik dönemi kalıntıları etkin olmuş, yani Hristiyanlığı benimseyen halk kültürel belleğini değiştirmeden yeni dâhil olduğu dinin akidesiyle eski değerlerini harmanlamıştır.

Düğün geleneğinde kız ve damat aileleri birbirlerine dünür olurlar, bu noktada damat “knez”, gelin de “knyagina”, yani knez eşi (kadını) diye adlandırılır. Bu da yukarıda izah edildiği üzere “Seçkin Kültürün Dibe Batması” kuramını yansıtmaktadır (Çobanoğlu 2005: 177).

Rus evlilik geleneklerinde belki de en büyük yükü omuzlayan üçüncü bir şahıs “drujina, drujka” diye adlandırılır. Drujka, damadın ahbabı, dostu olarak bilinir, knezin drujinası gibi, zira düğünde damat da knez olarak adlandırılmaktadır. Drujka, Anadolu’da düğünlerdeki “sağdıç” karakteri ile örtüşmektedir. Sağdıç da damadın arkadaşıdır ve düğün sürecinde işlerle ilgilenir, organizasyonda sorun olmamasına gayret eder ve tabii ki yapması gereken törensel görevleri de mevcuttur.

Özellikle Doğu Slavlarının düğün geleneklerinde drujka’nın sorumlulukları yoğundur: damadın hamisi, seremoninin organizatörü, yani ustasıdır ve en önemlisi de vakti geldiğinde “skomoroh/neşeli insanlar” rolünü üstlenip düğüne davetli gelenleri eğlendirmek durumundadır. Bir başka önemli fonksiyonu ise damat ve gelini “kötü ruhlar” ve muhtemel “zararlardan” korumaktır. Bunun için de bir nevi “büyücülük” vazifesini üstlenir; bu kişi elbette büyüsel ritüelleri iyi bilmelidir. Drujka düğün geleneğinin seyrine uygun şiir ve türküler okuyabilmelidir. Ancak zamanın seyrine ve ruhuna uygun olarak, özellikle 1917 yılı ihtilalinden sonra düğün geleneklerinde okunan türkü ve şiirlerde dini-büyüsel unsurlar kaybolmuş ve daha ziyade eğelence yönü ağırlık kazanmıştır.

Düğün türküleri ve gelin çıkarma ağıtları bu geleneğin en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Karşılıklı atışmalar şeklinde gelin olan kızın, anne-babasının haklarını zikrettiği, artık yabancı ve zalimlerin yanına gideceği motifleri sıkça işlenmektedir. Türkülerin icrası çoğunlukla davet edilen yarı-profesyonel ağıtçılar tarafından yapılmaktadır.;Gelin olacak kızların da kendi düğünlerinde bu tarzdan türküler okuyabilmek için önceden bu yönde eğitim aldıkları tespit edilmiştir. Gelinler tarafından, ya da onların ağzından okunan türkülerin ana teması Anadolu düğünlerindeki geleneğe benzemektedir, yani gelin “hem ağlarım hem giderim” durumundadır. Belki de evlilik geleneğinin tadı tuzu, yani ruhu işte bu olgudur: hem ağlarım, hem giderim.

Düğün türkülerinin ağırlıkla işlediği konular elbetteki gelinin ve damadın mezitleridir. Düğünde söylenen türkülerde knyagina, yani gelin meziyetleriyle övülmektedir:

*Bizim knyaginamız genç,
Kalktı sabah erkenden,
Aydınlıkla yıkandı,
Tanrı 'ya yakardı,
Babasına, anasına esenlik diledi.
Avluya çıktı,
Silkinip canlandı yürekten,
Tırmandı yükseğe,
Ve uçtu uzaklara:
Orman ardına, ırmak ötesine,
Uçtu gitti ilelebet.*

Gelinin methedildiği bu şiirdeki özelliklerine bakıldığı vakit onun çalışkanlığı, diriliği, dindarlığı ve ana babasına muhabbeti ön plana çıkmaktadır, yani onun fiziken diri bir iş gücü olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Yukarıda zikredilen drujka da damat için övgüler içeren türküler söylemektedir:

*Siz bundan korkmayınız,
Ve bunun için hiç tasalanmayınız.
Bizim genç knezimizin,
Çok hizmetçileri var:
Şahinleri var,
Hızlı kartalları,
Av köpekleri,
Kazak atları,
Dolu dizgin vahşi hayvanları,
Ve gaklayan kuşları.
Motorlu kayıkları,
Ve diğer deniz altıları,
Size aydın vergiler,
Ucakları var,*

Uçaklarda pilotları,

Çok iyi cevap verenleri,

Çok anlatırlar,

Eğer gidersen,

Böyle işte knyagina (gelin) bulurlar (Sokolov Yu. 2007: 186).²⁰

Damadı metheden cevabi türkü-şiiirde mübalağalı şekilde varlıklı oluşu, bir knez gibi zenginliği vurgulanmaktadır. Burada da yine iktisadi unsur öne çıkmaktadır. Kız, gelin olacağı yeni evinin varlıklı olmasını gözetmekte, damat tarafı da müstakbel gelinin güçlülüğü, iş bitiriciliği ve çalışkanlığına önem vermektedir.

Bu türküler düğün dansları yapılırken bir tek kişi, eğer başka bilenler de varsa koro olarak da okunabilmektedir. Kızlar grubu türkülerini okur, erkekler grubu da onlara cevap verebilmektedir. Burada görülen sahneler elbette Ruslara özgü bir şey değildir, Anadolu düğünlerinde de sıkça görülen bir durumdur.

Evlilik törenleri toplumu ilgilendiren ve etkileyen bir sosyal eylem olduğu için düğün esnasında yapılan danslar, okunan türküler de toplumun ortak eğlence kültürünü, estetik zevklerini, hâsılı o toplumun ortak duygularını, değerlerini oluşturmaktadır. Evlilik törenleri de kültürel kodların genç nesillere aktarıldığı muhteşem ortamlardandır. Burada farklı duygular iç içe yaşanır. Bir taraftan toplumun gelişmesini ve devamını sağlayacak yeni bir aile kurulurken, diğer yandan da bir ebeveynin yıllarca emek verip büyüttükleri çocuğunun kendilerinden uzaklaşıp başka insanlarla yeni bir yaşama başlaması söz konusudur. Kız ebeveyni, bu duyguyu en şiddetli şekilde yaşayan taraftır. Bu ayrılık anında kız da şiddetli bir ikilem yaşar. Bir tarafta kendisinin varlığına sebep olan, uzun yıllar kendisine kol kanat geren, kendisi için tasalanan iki insan, diğer tarafta ise yeni yaşantısını birleştireceği müstakbel eşi.

Bir noktanın altını çizmek gerekir ki, yeryüzünde var olan canlı türleri arasında ebeveyninin bakımına en uzun süre muhtaç olan canlı türü insan yavrusudur. Kimi canlılar büyüklerinin bakımına hiç gereksinim duymaz iken, insan yavrusu hayatta kalabilmek için uzunca bir süre bu bakıma muhtaç olmaktadır. Uzun yıllar anne

²⁰ Metinler, Gosudarsvennyy Literaturniy Muzey (Goslitmuzey)'in yayımlanmamış metinlerindendir.

babasının bakımını ve verdikleri emeği bilen kız, koca evine giderken bunları dile getirir, kocasının evini ve aralarına katılacağı yeni ailesini ise olumsuz şekilde türkülerde işlemektedir. Ona karşılık olarak eğer evlenmiş ablası varsa, o, yoksa öyle biri ağzından başka biri cevabi türküsünü söyler:

Gelin:

*Benim aklım azdır, küçüktür,
Aklım ermez, yetmez,
Hiç düşünemem ki,
Yabancı insanlar arasında nasıl yapacağımı?*

Böyle söyleyince evli olan ablası (ya da onun ağzından başka biri) da onun yaşayabileceği yalnızlığını türkü ile ona anlatır:

*Sen benim kız kardeşim, canım ciğerim,
Bilmiyorum kötü mü, acı mı,
Söylemeli miyim, ya da söylememeli mi?
Söylemezsem sen kıvarsın,
Söylersem, sen korkarsın,
Söylesem mi, söylemesem mi?
Kalemle mi yazsam, yazmasam mı?
Eğer söylersem tatlı kız kardeşim,
Üç gün oturursun evli,
Bir sonbahar gecesi.
Hiç düşünemem senin,
Senin hakkın da, benim tatlı kız kardeşim,
Yıkılacağını, nasıl yaşayacağını,
El oğlunun yanında nasıl yaşayacağını,
Yabancı anne ve babanın yanında?
Yabancı bir gencin yanında,
Üç akıl olacak, üç dil,
Üç başka karakter.
Sen dinle beni, tatlı kardeşim.
Sana söyleyeceğimi, canım ciğerim!*

*Şerirlerin ve yabancı insanların yanında,
 Çok aklını kullan, çok,
 Çok düşünmelisin, öngörmelisin,
 Çokça güçlü olmalısın, kuvvetli,
 Güçlü bir at gibi.
 O zaman yaşarsın, tatlı kardeşim.
 Kaynatandan pişirilmiş domuz eti,
 Kaynanadan zarif giysiler.
 Onlar bağırır vahşice,
 Çimdiklerler yılan (sokması) gibi, (Sokolov Yu. 2007: 182).*

Evli olan büyük abla, evlenip yeni evine gidecek olan kız kardeşine yeni yaşama başlayacağını, orasının hiç de baba evi gibi olmayacağını, kendisini birçok zorlukluğun beklediğini, bu şekilde haber verir ve onu yapması gerekenler konusunda uyarır, yani kızın gözünü korkutarak kocasına, kaynata ve kaynanasına karşı temkinli, dikkatli olmasını öğütler, onların şerir ve yabancı insanlar olduklarını belirtir.

Gelin olan kız da bunları dikkate alır. Baba evinden ayrılırken gelin kız anne babasına veda eder:

*Okşayın (beni) canım annem,
 Okşa (beni) besleyecimiz babam,
 Bana, güzel kızına –
 Hatta yüzüme güzeller güzeli,
 Ama tutamam, yaslayamam artık,
 Eskisi gibi, eskiden olduğu gibi,
 Benim garip başımı (Sokolov Yu. 2007: 183).*

Gelin olan kız duygusal şekilde artık ait olduğu baba evine veda eder, hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını söyler, onlara olan minnet ve sevgi duygularını okuduğu türkülerde anlatır.

Gelin olacak kızlar evvelden düğün için hazırlık yapıp bazı şiirleri öğrenmelidir. Eğer bunu yapamayacaklar ise, onun yerine onun ağzından tecrübeli başka bir kadın, ya da özel olarak davet edilmiş usta bir türkücü/ağıtçı kadın bu ritüeli icra eder, türküsünü söyler.

Düğünlerde ağlayıcı rolünde olan yarı-profesyonel türkücü, türkülerini çoğu zaman ezberden, düğün sahiplerine ve düğün ortamına uygun düşecek şekilde kurgular. Bu türkücü/ağıtçı kadınların ezberinde bir şablonu vardır; bunun bazı bölümleri sabit, bazı bölümleri değişkendir, her bir düğünde zihninde oluşturduğu şablona göre değişken yerleri yeniden kurgulayarak şiirlerini, yani türkülerini icra eder, onları yeniden yaratır. Bu düzeyde yetkin olmayan kimseler ise ezberledikleri bölümleri okuyarak düğün seremonisini yerine getirirler.

Bu tarz düğünler XXI. yüzyılda ancak ve ancak çok ücra yerlerdeki küçük köylerde ve benzeri yerleşim yerlerinde kalmış olabilir. Modern zamanlarda Rus düğünleri artık özel salonlarda ve mekânlarda yapılmaktadır; dolayısıyla düğün süresince katılımcılar tarafından söylenen türkü ve maniler, icra edilen seyirlik oyun ve danslar, artık bu işleri profesyonelce yapan özel orkestra, ses sanatçıları ve dansçılar tarafından yapılmaktadır.

5.3.ÖLÜM AĞITLARI

Ölüm olgusu insanı her zaman ürperten, tedirgin eden bir döngüdür. Doğum sevindirirken, ölüm üzüntü ve ürperti vermektedir. İnsan hayatındaki son geçiş dönemidir. İnsan cesedi insanlara ürperti ve korku vermektedir, bu nedenle de her ne kadar sevilen bir aile ferdi de olsa biran önce cesedin ortadan kaldırılması gereklidir. Cesedin yok edilmesiyle ilgili farklı yöntemler uygulanmıştır. Kimi toplumlar cesedi yakarak, kimileri açık araziye bırakarak vahşi hayvanların tüketmesini sunmaktadır; en yaygın olanı toprağa gömme yöntemi olmuştur. Günümüzde de dünyada en yaygın olan gömme yöntemidir. İşte bu bağlamda her halkın kendine özgü gömü gelenekleri ve ritüelleri oluşmuştur. Bu gelenekler tam bir törensel ruh hali içinde icra edilir, zira bizzat ölümün kendisi çok ağır ve ciddi bir olaydır, bu da halkın toplumsal ve grup psikolojisini doğrudan etkilemektedir.

Rus halkının gömü geleneklerine bakıldığında bu ağır ve törensel gelenekler görülmektedir. Şu noktanın altını çizmek gerekir ki, Ruslar ölüm olgusuna ve cesede yaygın olduğu şekilde korku ve tedirginlikle yaklaşmışlardır. İlkel Rus toplumunun dünya görüşüne göre ölen kişi tehlikeli, zararlı, korkulması ve kaçınılması gereken bir

güce dönüşmektedir. Bu kötü güçten korunma yöntemlerinde büyüsel unsurlardan yararlanılmaktadır.

Bir halkın ne kadar eski ve ne kadar kolektif folklor unsurları bilinirse, o halkın dünü ve bugünü daha iyi analiz edilebilir. Aynı şekilde o halkın yarınına yönelik daha doğru öngörülerde bulunmak mümkün olabilir. Bu noktadan hareketle Rus halkının folkloru da çok derinlemesine araştırılmalı, analiz edilmelidir. Ölüm ve gömü gelenekleri ve uygulanan ritüeller fevkalade mürekkep bir konudur. Burada bu çalışmanın ana çerçevesi kapsamında Rus halkının gömü gelenekleri bağlamında icra edilen ağıtlara değinilmiştir.

İlkel dönemlerde daha kolektif olan gömü ritüelleri zaman içinde daha özele ve ailevi özelliklere kaymıştır. Bu kayma elbetteki zamanla toplumun yapısındaki değişmelere paralel olarak gerçekleşmiştir.

Rusların dünya görüşüne göre ölüye yaklaşımda bir ikili ideoloji söz konusudur. Bu ikili ideolojiye göre insanlar ölüden korktukları için büyüsel yöntemlerle onun verebileceği zarardan korunmaya çalışırken, aynı zamanda da ona merhametle ve hürmetle yaklaşır, kendilerini korumasını ve yardımında bulunmasını gözetmektedirler. Gömü törenlerinin ruhunu, bu törenlerin icrası esnasında akışa göre okunan ağıtlar oluşturmaktadır. Ölüm ağıtları halk edebiyatının önemli bir türüdür. Bu ağıtlarda ölen kişinin meziyetleri, kendisine verilen önem, kendisinden sonra geride kalanlar için hayatın zorlukları gibi temalar işlenmektedir.

Ölüm ağıtları çoğunlukla kadınlar tarafından icra edilmektedir. Usta ağıtçılar ölünün çıktığı eve gelerek ağıt yakarlar. Ölen erkek ise geride kalan dul eşi, mevta kocasına hitaben kendini ve çocuklarını sahipsiz bıraktığını yakılan ağıtla ifade eder. Usta ağıtçılar ağıtlarını genellikle ölünün yakınları ve komşularının ağzından okumaktadırlar. Bu usta ağıtçılar toplum içinde bilinen kişiler olup hem düğünlerde hem de cenazelerde maharetlerini göstermektedirler.

Ölüm ağıtları hem gömü törenlerinde hem de daha sonraki muhtelif vakitlerde yapılan “ölü aşısı” hazırlanarak yapılan anma günlerinde de icra edebilir, ancak gömü anındaki

ağıtlar en etkili olanıdır. Usta ağıtçı yaktığı ağıtlarla toplanmış olanları da etkileyerek ölü için ağlamalarını sağlar.

Ölüm ağıtları ve ağıt geleneği Anadolu'daki geleneğe benzemektedir. Anadolu'da köylerde genellikle belirli bir olgunluğa ulaşmış usta ama profesyonel olmayan ağıtçı kadınlar mevcuttur. Bu kadınlar da ölü evinde ölen kişinin olumlu niteliklerini anlattığı ağıdını yakar, bu ağıt “deyiş, diyeşet” diye adlandırılmaktadır. Ağıtçı birkaç satır okuduktan sonra kendisi oldukça şiddetli ve içten gelen yanık bir ağlamayla ortamda bulunanları da ağlatmaya çalışır ve bunda da gayet başarılı olur. Bu ağıt geleneğine şekil olarak bakıldığında ağıtçı kadının ağıdını yakıp sonra kendisinin ağlayarak ve ağlatma kısımları nakarat gibi değerlendirilmelidir. Eğer ortamda birden fazla usta ağıtçı varsa, bu ağıt yakma ritüelini müşterek icra edebilirler. Bu işi profesyonel şekilde maddi kazanç elde etmek için yapan ağıtçılar da olduğu da ifade edilmektedir.

Ölüm ağıtları gömü geleneği ve törenlerinin olmazsa olmaz unsuru, yani ruhudur. Yine bu ortamlar kültürel aktarımın en etkili ve canlı olarak yapıldığı ve yaşandığı ortamlardır. Genç insanlar gömü geleneğinin dinamiklerini ve kodlarını ortamda bulunarak, törenlere iştirak ederek kazanabilirler.

Rus halk şiiri içinde ölüm ağıtları kadın şiir janrı olarak bilinmekte, ancak kadim zamanlarda ağıt yakan erkek ağıtçılar da olduğu söylenmektedir. Usta ağıtçı düzeyinde olmasa da her kadın, yaşlı veya genç, ağıt söyleyebilmelidir. Söyledikleri ağıtların edebi değeri ayrı bir konudur, ama bu ağıtlar genellikle irticalen söylenmektedir. Bunun için de ağıtçının kendine has bir tavır ve formüle sahip olmak gerekir. Böyle bir şablon, yani formül oluşturmamayan, daha ziyade genç bayanlar da ezberden ağıt okuyabilmektedirler. Usta ağıtçıların kendi formüsel şablonları ve bu formüsel yapının değişen ve sabit bölümleri vardır; ağıtçı değişen bölümleri gerekli şekilde kurgulayarak ağıdını oluşturur.

Ağıtçı kadınlar çok tanınıyor olmasalar da yerel halk şairleridir. Ancak Rusya'nın genelinde tanınırlık kazanmış usta ağıtçı kadınlar tespit edilmiştir: İrina Andreyevna Fedosova bütün Rusya'da tanınmış bir ağıtçı ve türkücüdür. Folklor derlemecisi Y.V.Barsov kendisi ile görüşmüş ve İ.A.Fedosova 30.000 satırdan fazla düğün türküleri ve ölüm ağıtları okumuştur. Barsov yaptığı bu derlemesini 1872 yılında “*Priçitani*

Severnogo Kraya” (Kuzey Bölgesi Ağıtları) eserinin I. cildinde yayımlamıştır. Fedosova’nın ağıtlarından N.A.Nekrasov da kendi manzum eserini hazırlarken faydalanmıştır (Sokolov Yu. 2007. 195).

Rus halk şirinin bu türünden birkaç örnek vermenin daha aydınlatıcı olacağı düşünülmektedir:

*(Kız) Arkadaşım kocaya varmış,
Böyle bir hırsıza,
En iyisi bir kepçe alalım,
Ve ölüyü yıkayalım.²¹*

Teknolojinin gelişmesiyle dijital kayıtlara alınabilen ağıtlar elektronik ortamlara yüklenmiş ve bu kayıtların kolayca dinlenilmesi mümkün hale gelmiştir. Örneğin <cultinfo.ru/arts/folk/demo/audioalbom/nikolsk> adresinden ağıtlar audio olarak takip edilebilmektedir. Bazı ağıt örnekleri aşağıda verilmiştir:

*Oy, sen ciğerim anam,
Oy, sen anam bıraktın,
Oy, sana ne oldu,
Oy, seninle yapamadık,
Oy, anam, sen bırakıyorsun,
Oy, sen beni acılara,
Oy, benim biricik canım anam,
Oy, kime akıl sorarım ben. (Gorbunov 1969. FETs vakfı, no 174-05)*

*

*Oy, siz nereye süsleniyorsunuz,
Oy, siz nereye hazırlanıyorsunuz,
Oy, uzak yola,
Oy, uzak ve geniş yola,*

I.A.Fedosova

²¹ 1988 yılında Okulovks bölgesinde M.N.Fedorova’dan derlenmiştir.

Oy, ben acıyla kalıyorum,
 Oy, yalnız yapayalnız,
 Oy, nasıl bir acı bana,
 Oy, kimseye danışamam,
 Oy, kimselere diyemem,
 Oy, acım ne büyük,
 Oy, kalkacağım erkenden,
 Oy, gün doğmadan üç saat (önce),
 Oy, güneşten dört saat önce,
 Oy, suyla yıkanayım,
 Oy, giderim sessizce,
 Oy, kana kana ağlarım, sızlarım,
 Oy, insanlar görmesinler diye,
 Oy, sesimi duymasınlar diye,
 Oy, ben akağaç dalı gibi ak,
 Oy, yağmursuz yıkanırım,
 Oy, bilemem bu acıyı,
 Oy, başımı nereye yaslayayım... (Nikolski bölgesi, 1969, icracı Payusova L.İ., FETs vakfi, no. 216-24).

*

Battı kızıl güneş,
 Yüksek dağlar ardına,
 Geçilmez sık orman ardına,
 Yüzen bulutlar ardına,
 Ve doğu yıldızlarının bazısı,
 Terk ediyorlar beni,
 Bırakıyorlar beni acılar içinde,
 Ve beni ebediyete,
 Terkeden ebeveyni olmadan çocuklar zayıf olacak...

*

Seni nerede bekleyeceğiz,
 Seni nerede arayacağız?
 Kızıl güneşin doğduğu yerden mi,
 Yoksa parlak ayın battığı yerde mi?

*Seni bekleyemeyeceğiz artık,
 Sen bize bakmayacaksın,
 Göremeyeceğiz seni hiçbir yerde,
 Duyamayacağız seni hiçbir yerden,
 Sana yaptık mı güzel evini,
 Penceresi kristal camları yok mu?
 Ondan çıkışın olmayacak mı?
 Ham toprağın altında sen. (İrina Andreyevna Fedosova// rusvolya.ru/34/)*

*

*Artık esin ey sert rüzgârlar,
 Ve getirin sarı kumları,
 Sürükleyin küçük kamışları,
 Ve açın tabutun kapağını,
 Kaldırın beyaz keten (bezini),
 Çözölsün eller,
 Aç o parlak gözlerini...(Belousava N.T.).*

*

*Siz dökölün, benim yakan gözyaşlarım,
 Siz dökölmeyin suya, ne de toprağa,
 Ne Tanrı kilisesine, bina üzerine,
 Siz dökölün, benim acı gözyaşlarım,
 Siz, bu zalim düşmana.
 Evet, doğrudan yanan yüreğime!
 Evet, sen ver Tanrım,
 Fani, parlak giysilerin içinde gelmesi için,
 Benim bu akılsız başıma akıl ver!
 Sen nasip et Tanrım,
 Onun evine akılsız karısına,
 Akılsız çocukları beslemeyi!
 Duy beni Tanrım, ben günahkârın dualarını! (Barsov: 1872: 284-285; Sokolov Y.M. 2007: 198).*

Ölümün verdiği acının yansıtıldığı, ölene karşı duyulacak hasret ve özlem gibi duyguların ifade edildiği, ölüm ağıtları Rus sözlü halk edebiyatının etkili ve canlı bir türünü oluşturmuştur. Ölen kişinin cenazesinin kaldırılması törenleri sırasında ve daha

sonrası muhtelif döngülerde yapılan ölü aşı ve anma günlerinin, o törenlerde hususiyetle kadınlar tarafından yakılan bu aşıtların detaylı şekilde incelenmesi, öğrenilmesi daha ileriki safhada da Türk zümrelerinin ölüm gelenekleriyle karşılaştırılması, ezcümle Rus halk edebiyatının diğer türleri de aynı şekilde bilimsel metotlarla araştırma ve mukayeseli tahlillere tabi tutulması, Türk edebiyatı ile Rus edebiyatı arasındaki etkileşimin boyutuna çok önemli katkılara sağlayacaktır. Maalesef Rus halk edebiyatı, bu kadar uzun süreden beridir çok yakın ilişki içinde olunmasına rağmen Türkiye’de olması gerektiği kadar çalışılmış değildir. Dünya ölçeğinde tanınan Rus yazarlarının eserleri üzerine yapılan çalışmalar bir yana, Türkiye’de Rus halk edebiyatı alanında bilimsel çalışmalar bağlamında eksiklik olduğu söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye’de Ruslar hakkında var olan bilimsel kaynak ve çalışmaların önemli bir kısmı, Rusya’dan ülkemize göç etmek durumunda kalmış, Abdülkadir İnan, Zeki Velidi Togan, Akdes Nimet Kurat başta olmak üzere entelektüeller tarafından yapılmış çalışmalardır. Son çeyrek asırda Türkiye’de üniversitelerde açılan Rus Dili ve Edebiyatı Bölümleri’nin bu istikamete ağırlık vermelerinin mevcut eksikliğin giderilmesini sağlayacaktır.

5.4.DİNİ ŞİİRLER

İnsan genel itibarıyla kendi gücünü ve sınırlarını bilen bir canlıdır. Akı ve üretebilme yeteneği ile en ilkel halden uzaya üs kurar seviyeye ulaşmıştır. Bu noktada insanın yapabileceklerine bir sınır çekilemez. Ancak aynı insan kendi güçsüzlüğü ve çaresizliğinin de farkına varmıştır. İçinde bulunduğu şartları değerlendirerek kendisinin yapabileceği şeyleri yapar, duyularıyla farkında olduğu olay ve olguları yorumlamaya ve anlamlandırmaya çabalar. Bunu yaparken de kendi gücünün sınırlarını bilmeye gayret eder. Ancak kendi kapasitesini aşan durumlarda kendi varlığından daha başkaca da varlıkların olduğuna, bu varlıkların da çok güçlü olduklarına, tabiat olayları gibi kendisinin kavrama ve birşey yapabilme sınırlarını aşan olayları, var olduklarına inandığı ama çıplak gözle göremediği ruhani varlıkların idare ettiğine inanmaktadır. Şu halde kendisinden daha güçlü olduğuna inandığı bu varlıkların gücünden istifade etmeli, onların hoşnutluğunu kazanmalı ama hiddetinden de korunmalıydı.

Söz konusu güçlü varlıklar farklı kültürlerde çeşitli adlar almış, farklı görevler ve sorumluluklara sahip olmuşlardır. Bu varlıklar Tanrı, ruh, melek, cin, aziz, evliya, pir, atalar ruhu vb gibi adlarla tanımlanmışlardır. Fiziksel olarak göremediği, dokunamadığı ancak var olduklarına inandığı bu varlıklar karşısında insan, bu varlıkların hem merhametini kazanmaya, hem de hiddetinden kaçınmaya gayret etmiş, bunun içinde hem fiziksel bir takım ritüelleri icra etme, hem de meramını şifahi olarak onlara, yani Tanrılara arz etme yolunu tutmuştur. En ilkel ve pagan dinlerden, kitaplara sahip olan semavi dinlere kadar bütün inanç sistemlerinde fiziksel eylemler ve söylemler yaratılmış ve her dönem bu ritüeller uygulanarak sürdürülmüştür.

İnsan, Tanrı veya ruh diye tanımladığı söz konusu doğaüstü gücün merhametini kazarak ve hiddetinden kaçınarak kendisine rahat, mutlu ve refah bir hayatı hedefler. Varlığına inandıkları söz konusu güçlere yaptıkları ayin ve ibadetlerle, yani törensel eylem ve söylemlerle, onların kendilerine bu hayatta refah, mutlu ve gönlünce yaşayabileceği rızıklarından bolca vermesini gözetirler. Onlara yalvarırlar, onları yüceltirler; bunu da ritmik törensel hareketler ve söylemlerle yaparlar.

İnanç sisteminleri genellikle ikilik ideolojisi üstüne kurulmuştur, yani var olan her şeyin bir de zıddı vardır: Tanrı-iblis, erkek-kadın, iyi-kötü, sevap-günah, cennet-cehennem, doğum-ölüm, melek-şeytan, iyi ruh-kötü ruh gibi. Elbette ki, doğum ve ölüm zıtlığı insanlarda ölümden sonra da bu dünyanın zıddı olan öteki dünya inancını oluşturmuştur. Şu halde bu dünyadan başka bir de öteki, karanlık, yeraltı dünyası, daha doğrusu “bilinmeyen” bir dünya daha vardır ve o dünyada da yaşam olacaktır. Bu durumda o dünyadaki yaşam için bahse konu güçlere yönelmeli ve onların hoşnutluğunu kazanılmalıdır. Bu inanç ve tasavvur İslamiyet gibi tek Allah inancında olduğu gibi pagan inançlarda da mevcuttur. Her iki dünyadaki refah ve güzel hayata kavuşma arzusuyla insanlar törensel eylemlerini ve söylemlerini icra etmektedirler. Bu eylemlere refakat eden söylemler halk edebiyatında müstakil bir janrı doğurmuştur: dini şiirler.

Genelde Doğu Slavları, özelde Ruslar Hristiyanlık inancını benimsemeden önceki dönemde çok Tanrılı inanç sistemine sahip olmuşlardır. Bu inanç sisteminde birçok Tanrılar olmuştur; bu Tanrıların farklı güçleri ve sorumluluk alanları olmuştur. Anılan Tanrılar sahip oldukları güçlerle insanların hayatlarının farklı noktalarını, çeşitli tabiat olaylarını ve başka unsurları kontrol ediyorlardı. Bu tanrılardan bazıları hiyerarşik

olarak daha ön planda olup güçleri ve misyonlarıyla farklılık göstermektedir. Nisbeten daha geri planda kalan ikin dereceden Tanrı'lar da vardır.

Rus mitolojisi Slav mitolojisinden çok fazla etkilenmiştir, bu nedenle de ortak noktaları çok fazladır. Belli başlı Rus tanrıları ve misyonları verilince aradaki ilişki daha iyi anlaşılacaktır. Slavlarda en yüksek kadim erkek tanrı **Rod**'dur. Rod'a bütün halkların tapındığı söylenmektedir. Rod, gökyüzü, felaket ve bereket Tanrısı'dır. Bütün Slav halklarının Tanrıları "*Güneş Tanrıları*" ve "*Eylemsel Tanrılar*" olarak iki gruba ayrılmaktadır. Rod en tepededir.

Güneş Tanrıları dört tanedir. Slavyanlar tarafından kadim dönemlerde güneş döngüleri kutlanılmış ve her döngünün kendi Tanrısı olduğuna inanılmıştır:

Hors (horost, huorost, hrest, krest): 22 Aralık – 21 Mart döngüsü, Güneş Tanrısı;

Yarilo: 21 Mart – 22 Haziran Tanrısı;

Dajbog: 22 Haziran - 23 Eylül, bereket, gücün tecessümü ve aydınlığın Tanrısı;

Svarog: 23 Eylül – 22 Aralık Ateş Tanrısı'dır.

Eylemsel Tanrılar:

Perun: yıldırım ve savaş Tanrısı;

Semargl: ölüm Tanrısı;

Veles: vahşi tabiatın Tanrısı, kara Tanrı;

Stribog: rüzgâr Tanrısı, hava akımlarının hamisidir (Bajenova & Vardugina 1993).

Dini şiirler, kadim zamanın çok Tanrılı inancı içinde doğmuş, daha sonra Hristiyanlık dini Ortodoksluk meshebine geçişte dini edebiyatı, özelde de dini şiir türü, çok Tanrılı ve (sözde) tek Tanrılı Hristiyanlık dini sistemi içinde, yani ikili inanç yapısı içinde gelişmiştir.

Bir halk topluluğu dini inanç dairesini değiştirdiği vakit, dini belleğini hemen ve eski inancını tamamen terk edip değiştirememektedir. Yeni girdiği inanç dairesine eski inanç

unsurlarını da beraberinde taşıyarak geçmektedir, ancak terk edemediği eski inanç unsurlarını girdiği yeni inanç dairesine uyumlu hale getirerek onları yeni dinin akidesiyle yoğurarak yeniden yorumlamaktadır. Çok Tanrılı inanç dairesinden Hristiyan Ortodoks inancına geçen Ruslar beraberlerinde eski dini belleklerini, en azından önemli unsurlarını da taşımışlardır. Ortodoks Kilisesi ve din adamları bunun farkında olsalar da engel olmaları mümkün olamamıştır.

Derinlemesine irdelendiği vakit kilise babalarının ve dini ileri gelenlerinin de eski inanç sistemine ait unsurları muhafaza ettikleri görülecektir. Aynı durum İslam dairesine giren Türk şubelerinde de görülmektedir. Türkiye’de imamlar, müftüler, şeyhler ve din adamlarının eylemlerinde ve söylemlerinde Türklerin eski inancı olan Kamlık inancının (halen Kamlık inancında olan Türk şubeleri vardır) kalıntıları ve izlerini görmek mümkündür. Daha da vahim durum bu din adamları olan kişilerin bir kısmı taşıdıkları Kamlık inancına ait unsurların farkında dahi olamamıştır. Bu kişiler şiddetle “Tek Tanrı” inancı, yani İslamiyet dışındaki inançlara karşı çıkmalarına rağmen karşı çıktıkları inançlara iat paganik unsurları da sanki İslam’ın unsurlarıymış gibi muhafaza emekte beis görmemekte, ya da bilgisizlikten dolayı içine düştükleri yanlışın farkına varamamaktadırlar. İkna edici olması bakımından örnek yerinde olacaktır. Kamlık inancının ölümle ilgili ritüelleri olan ölümün 7. gecesi, 40. gecesi, sene-i devriyesi ve bu günlerde ölü aşı verme ritüelleri Müslüman Türkiye’de çok yaygın olarak İslam dininin bir gereği ve ritüeli gibi olarak yaşatılmaktadır. Bunun altında ekonomik sebepler olabilir, o ayrı bir konudur, ancak bahse konu din adamları bu geleneği ikna edici şekilde açıklamayamazken, yani Kur-an ve sünnet dairesinde temelini bulmakta zorlanırlarken, bu dini ritüellerin yapılış nedeni, yani illeti ve kökeninin Kamlık inancı içinde ikna edici şekilde dayandığı temeller açıklanabilmektedir (Anohin 2017). Tabi Kamlık ve İslam dini arasındaki farklılıkları bilen din ve bilim adamları burada tenzih edilmektedir.

Türkiye’nin her bir köşesinde çok sayıda türbe ve yatır vardır. Bu mekânların önemli bir kısmı devletin, bazı mekânlar ise muhtelif dini fraksiyonların kontrolü altında. Bahse konu türbe veya yatırda ulu bir kişinin yattığı gerekçesiyle kutsallık atfedilmekte ve orası dini bir mekân olarak ziyaretlerin ve dini ayinlerin icra yerine dönüşmektedir. İslam dini geleneklerine yerleştirilen türbe ve yatır olgusunun fikri ve pratik temeli de

tam da Kamlık inancındaki “Atalar Kültü”nden başka bir şey olmasa gerektir. Bu bir durum tespittir.

Rus Ortodoks kilisesi çok Tanrılı dönemin kalıntılarının dini ritüellerde ve sözlü edebiyatta olmasını tasvip etmemekte, ancak bu durum dini edebiyatta sözkonusu motif ve diğer unsurların yaşamasına mani olamamaktadır. Halk, inancını değiştirmiş olmasına rağmen eski inancının etkisini bir dereceye kadar dini edebiyatına ve halk edebiyatının diğer türlerine sıkça yansıtabilmektedir. Bılnalarda çok Tanrılı dönemin Tanrıları ve başka dini unsurları görülmektedir. Bu bağlamda Rus halk edebiyatının bir kolu olan dini edebiyatı salt Ortodok-Hristiyanlık inancının ürünü olarak tanımlamak yerine, Ortodoks dini geleneği çerçevesi içinde ama çok Tanrılı kadim dönemin izlerinin de mevcut olduğu dini edebiyat olarak değerlendirilmesi daha isabetli olacaktır. Bu konu üzerinde yapılacak çalışmalar sayesinde bu motif ve unsurlar bütünüyle tespit edilebilecektir. Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki, Türkiye’de Slav halklarının mitolojisi, özelde de Rus mitolojisi derinlemesine araştırılmalıdır. Bu bağlamda yapılacak bilimsel çalışmaların Türk mitolojisi ile Slav - Rus mitolojisi arasındaki ilişki ve etkileşimi göstermekte çok önemli olacağı düşünülmektedir.

Rus dini halk edebiyatı epik, lirik ve tam karma, yani epik-lirik tarzda olup işlediği temalar ağırlıkla dini içeriklidir. Dini edebiyatı ve altı türü dini şiirlerin beslendiği kaynağı çoğunlukla dinsel kimlikli gerçek veya itibari kişiliklerin etrafında oluşmuş hikâye ve menkıbeler oluşturmaktadır. Sözkonusu kişiliklerin biyografileri, hayat kesitlerinde gösterilen olağanüstü mezetleri, kâfirler karşısındaki kahramanlıkları, bu dünyanın erdemi, öteki dünyanın ödülü ve cezası, ahret hayatındaki büyük ve korkunç mahkeme, günahkâr ruhların çekecekleri cezalar, ruh ve beden ilişkisi, Tanrı dostları, peygamberler, melekler, azizler, İsa, Meryem Ana, iyi ahlak, ana-babaya hürmet ve bu nevi konular dini edebiyatta ve şiirlerde ağırlıklı olarak görülmektedir.

Rus halkının dini edebiyat geleneği Türkiye’deki dini (tekke) edebiyatı ile benzerlikler göstermektedir.

Dini şiirler, oldukça etkili ve duygulu bir türdür. Doğrudan insanın inanç ve manevi dünyasına dokunmakta ve hedef olmaktadır. Dini şiirlerin bılnalar ile çok sıkı bir ilişkisi mevcuttur. Dini şiirler umumiyetle kör-dilenci-sefil ve kötürüm insanlar

tarafında okunur, bunlar “Kaliki, Kaliki Perehojie, Sorok Kalik” diye tanımlanırlar ve bu kişilik aynı zamanda bir bılina kahramanıdır. Bılinalarda sıkça, özellikle de başkahramanın yardıma ihtiyacı olduğu hallerde ortaya çıkarlar, bir şekilde kahramanın işini kolaylaştırırlar, ona yardımcı olurlar. Kaliki Perehojie, yukarıda ifade edildiği isimlerle bılinaların olay örgüsü içinde olaylara dâhil olurlar. Kelime anlamı “*sefil kötürüm, dini şiir okuyarak dilenen, zavallı sakat, hacı*”, temel anlamı ise “*bir yerden başka bir yere göçen ve sadaka isteyen*” demektir. Bılinalarda Vladimir dönemine kadar olan devre ait “starşiy” diye tanımlanan gezgin-göçer bogatır olan Kaliki Perehojie diğer bogatırlar gibi fiziki olarak dövürlere ve savaşlara etkin olarak girmemektedir.

Kaliki Perehojie’nin kürkleri samur, laptileri (ayakkabı) yedi kat ipek, gümüş ve altın sırmalı, torbaları kadife, üst giysisi otuz pud, şapkası dokuz pud, asası kırk puddur ve yürürken bastığı toprak ana sarsılır, gür sesleri gökyüzünde şimşekler çıkartır. “Sstarşiy” diye nitelenen bılina bogatırları mitolojik özellikleriyle öne çıkmaktadırlar.

Ancak bılinalarda Kaliki Perehojie kimi zaman da “sefil ve miskin” görünümde olabilirler.

Türk okuyucusunun bu kişiliği daha iyi resmedebilmesi için Türk edebiyatında var olan muadillerini ifade etmek yerinde olur: Türk kültürü ve edebiyat geleneğinde sıkça rastlanılan “aksakallı dede, pir, hızır, esrarengiz dilenci” bu minvaldedir. Türk edebiyatı geleneğinde bu kişiler, özellikle halk hikâyelerinde olay örgüsüne göre gerektiği hallerde ortaya çıkarmakta ve zor durumda kalan kahramana yardım etmektedir. Kaliki Perehojie de bılinaların bir kahramanı olarak bu misyonu yerine getirmektedir.

Bılinaların en tanınmış bogatırı yaşlı Kazak İlya Muromets otuz yaşına kadar kötürüm olarak köşede otur; Kaliki Perehojie sahneye çıkar ve anne-babasının çalışmak için tarlaya gittikleri bir sırada evinde köşede kötürüm olarak yatan İlya Muromets’in yanına gelirler ve mucizevî şekilde onu iyileştirirler; sağlığına kavuşan İlya Muromets, Rus bılinalarının en popüler ve kudretli bogatırı olur.

Kaliki, bılinalarda bogatır sıkıntılı bir duruma düştüğünde ortaya çıkmakta ve ona kendi Kaliki giysilerini verip gizlenebilmesini sağlar. Dini şiirleri bu Kaliki’ler okumaktadır.

Dini şiirleri okuyanlar çoğunlukla kutsal olarak kabul edilen Yarusalim, İstanbul ve diğer şehirlere ve mekânlara seyahat etmiş, hacı olmuş kimseler olarak bilinmektedir.

Burada bir noktanın altını çizmek gereklidir. Bılinalardaki Kaliki'ler, yani Kaliki Perehojie itibari bir kişilik olup olay örgüsü içinde bogatıra gerekli şekilde yardım etmektedir. Ancak gerçek hayatta dini içerikli şiirler okuyan ve Kaliki diye adlandırılan insanlar var olmuştur. Bu Kalikiler dini şiirler okuyup menkıbeler anlatarak topladıkları ile geçimlerini sağlayan, bunu meslek olarak icra eden yarı profesyonel meslek erbapları oldukları kaynaklardan bilinmektedir. Bunlar meydan, pazar yeri, panayır gibi mekânlarda dini hikâyeler anlatıp şiirler okuyarak halktan yardım dilenmektedirler. Türkiye'de sıkça görülen cami yakınlarında, kabalık caddelerde, halkın yoğun olduğu yerlerde, daha çok insanın manevi ve inanç dünyasına hitap eden motifleri ve kalıplaşmış ifadeleri kullanarak dilenen dilencilerle benzerlik göstermektedir. Kaliki Perehojie kelime anlamı olarak "sefil kötürüm" anlamına gelmektedir. Yani bedensel olarak sakat kişiler dinsel içerikli temaları kullanarak okudukları şiirlerle gelir elde etmektedirler.

Rus dini şiirleri epik ve lirik tarzdadır. Adanolu İslam geleneğinde var olan biraz dinsel özellik yüklenen ney, tef gibi müzik aletleri eşliğinde söylenen ilahiler gibi, Rus edebiyat ve kültür geleneğinde müzik aletinin melodisi eşliğinde dini şiir okunması çok nadir görülen bir durumdur, dini şiirler daha ziyade yalın sesle okunmaktadır. Epik dini şiirler daha kadim, daha mitolojik dönemlere, lirik şiirler ise daha yeni dönemlere aittir. Her iki tarz da şiirsel bir yetenek ve yetkinlik gerektirmektedir. Dini şiirler okuyarak para kazanan Kaliki'lerin bılina parçaları da bildikleri, zaman zaman da anlattıkları, ancak bılina erbaplarının dini şiirleri pek bilemedikleri, bilseler de pek okumadıkları araştırmacılar tarafından belirtilmektedir.

Dini şiirler insanlara bu dünya ve ahret hayatı için birer kurtuluş reçeteleri önermektedir. Mutlu olmanın ve ahret hayatında da büyük gazaptan kurtulmanın yollarını öğretir. Rus dini şiirlerinin işlediği konular ve kullandığı motifler, Anadolu İslam geleneğindeki dini edebiyat türünün işlediği konular ve kullandığı motiflerle benzerlik göstermektedir. Anadolu İslam geleneği içinde dini edebiyat türü çerçevesinde bu dünyanın geçiciliği, ahret hayatının kalıcılığı, Allah'a iman gerekliliği, İslam ahlakı ve erdemi, bir lokma bir hırka, vb. gibi konuları işleyen, Allah dostu diye

nitelendirilen gerçek veya itibari kişiliklerin biyografileri etrafında teşekkül etmiş efsaneler, menkıbeler, hikâyeler ve kıssalar vasıtasıyla insanlara bu dini inanç ve gelenek öğretilmeye çalışılmaktadır. Anadolu Türk toplumu okumaktan ziyade, dinlemeyi, yani anlatı edebiyatını daha çok tercih etmektedir. Hal böyle olunca da sözlü ortamda oluşan dini edebiyat ürünleri, özellikle veli ve evliya diye nitelendirilen şahsiyetlerin biyografileri etrafında teşekkül etmiş anlatılar zamanla yazılı ortama aktarılmış; film-sinema teknolojisinin gelişmesiyle de filmlere aktarılan bu dini edebiyat eserlerinin bir kısmı önemli bir ticari boyut kazanmıştır. Dini edebiyatın İslam'ın halka doğru olarak öğretilmesindeki etkisi yoruma açık bir noktadır.

Rus halk edebiyatı dini şiirler sınıfından, özellikle İsa'nın doğum günü türküleri (ilahi) ile Ortodoks bayram geleneği şiirlerle kutlanmaktadır ve bu kutlamalara “kolada” denilmektedir; kolada aynı zamanda bu bayram kutlamasında okunan şiir ve türkülerin de özel adıdır. Dini şiir türüne örnek vermenin konuyu daha anlaşılır kılacağı düşünülmektedir:

Kolada, kolada!

Sen ver bize börek,

Veya ekmek dilimleri,

Veya iki buçuk ruble,

Veya tepeli tavuk,

İbikli horoz.

*

Kolada – molada,

Genç geldi!

Biz kolada'yı bulduk,

Mironov'un avlusunda,

Ey, Miron amca,

İyilik taşı avluya,

Sokakta ayaz,

Burnumuz donuyor,

Uzun beklememizi emretme,

Hızlı düşmeyi emret

Veya sıcak böre,

*Veya maslenitsa, lor peyniri,
Veya mızrakla para,
Veya gümüş ruble.*

*

*Kurtarıcı Hristos (İsa),
Gece yarısı doğdu,
Kötü batakhane,de,
O yerleşti,
İşte batakhane üstüne,
Yıldızlar saçıyor,
Hristos Vladiko,
Senin doğum gününde,
Ver bütün insanlara,
Barış ve hikmet! (vsezdovo.com/2016/08/kolyac).*

*

*Sizi korusun ve affetsin Hristos,
Göksel Çar.
Meryem Ana, Tanrı anası,
Kutsal Çariçe Ana,
Hristos 'un yeniden dirilişi,
Azizin yücelmesi,
Aziz Pyotr ve Pavel,
Ve Kuzma, Demyan ile,
Heruvimler, Seregimler,
Bütün göksel güçler,
Mihaylo Arhangel ışığı,
Ve Gavril Blagovernıy,
Korusun ve affetsin sizi. (http://azbukar.ru/otechnik/Georgi_Fedotov/stihi)*

*

*Çalılar, çayırlar boyunca yollarda,
Gitti Kaliki Perehojie tapınağa,
Taşıyarak hafif, iki heybe.
Onda var bir yudum su, bir lokma.*

*

Sadaka kıt idi:

İnsanların iyiliği hesapsızdı.

Kimi kopeyk verir, kimi büyük ekmeğini,

Kvas²² maşrapasına yol uzundu....

*

İnsanları eğilip selamladı yabancılar,

Dilenciler, ama seçilmişler.

Baş eğen, dindar yaşamlar,

Onların kaderi gönüllülüktü.

*

Ahret adamlarının ruhları aydınlık,

Onlara kötülük dokunmaz,

Akılları temiz onların,

Kalbinde - Tanrı,

Ve kutsal yerlere giden yollar. (www.chitalnya.ru/work/1835042)

*

Nasıl yükseldi Hristos gökyüzüne,

Ağladı tüm yoksul (dilenci) kardeşler,

Ağladı miskinler - sakatlar, körler ve topallar.

Artık sen, hakikat Göksel Çar Hristos,

Biz miskinler neyle besleneceğiz,

Biz miskinler ne giyeriz üstümüze, ayağımıza.

Orada söyler İvan Bogoslovets:

“Sen, hakikat Göksel Çarı Hristos,

Sen, onlara altın dağları verme,

Sen onlara bal akan ırmakları verme,

Güçlüler, zenginler alıyorlar (onlardan);

Çok canlar alınır orada,

Çok kan akar orada,

Sen, onlara kutsal adını,

Seni anacaklar, seni ululayacaklar,

²² Kvas: bozaya benzer bir Rus içeceği.

Onlar tok ve sarhoş olacak,

Onlar giyinmiş kuşanmış olacaklar (genosin.narod.ru/sin_10.html).

Kaliki'ler dışında sıradan insanlar arasından becerebilenler de şiir okuyabilir, ancak bu geleneğin yaşatılması Kaliki'ler sayesinde olmuştur. XIX. yüzyıl sonlarına doğru gelenek zayıflamış ve XX. yüzyılda neredeyse yok olma noktasına geldiği Rus araştırmacılar vurgulamıştır. Belki çok ücra ve metropollerden uzak yerlerde dini şiir oluyan Kaliki'ler kalmış olduğu, ancak onların repertuarları da maalesef birkaç parça ile sınırlı olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir.

Sonuç olarak pazar yeri, şehir meydanları ve sokaklar gibi halkın kalabalık olduğu yerlerde dini şiirleri okuyan Kaliki'ler bu şekilde dilenmekte ve yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Bılinalarda da Kaliki Perehojie, kahraman olarak oldukça önemlidir ve gerektiği hallerde olay örgüsü içinde başkahramandan daha önemli duruma geçebilmektedir.

5.5.LİRİK TÜRKÜLER

İnsanın ruhunda coşan heyecanların ve duyguların etkili ve içli bir dille anlatıldığı şiir türüdür. Rus halkının müzikal yaratıcılığının zirvesinde lirik türküler olduğu herkesin genel kabulüdür. Rus halkının ruhsal ve duygusal heyecanlarını yansıttıkları için halk arasında da çok yaygın konuma gelmiştir. Tespit edilip yazılı kaynaklarda yerini almış belki on binlerce lirik halk türküsü teşekkül etmiştir. A.Ş.Sobolevski'nin "Velikoruskiye Pesni" (Büyük Rus Türküleri) adlı eserinde 4772; P.V.Kireyevski tarafında derlenen "Pesnyah" (Türküler) adlı eserinde 4160 tane türkü metni yer almaktadır. Bu eserlerin dışında yapılmış çok sayıda derleme çalışmaları bu türün ne denli yaygın olduğunu göstermektedir.

Lirik Rus halk türkülerini, bılına ve dini şiir türlerinden ayıran en dikkat çekici özelliği yaşlı genç her yaştan, toplumun bütün sosyal katmanlarından, kadın erkek her birey tarafından tarlada, bağda, evde, iş yerinde, yani uygun olan her mekânda, bir iş yapılırken oluşturulan grupta, hem solo hem de koro olarak söylenebiliyor olmasıdır. Eski devirlerde Rus gençlerinin köy meydanlarında lirik türküler söyleyerek danslar

ettikleri kaynaklarda aktarılmaktadır. Bu gibi ortamlarda kendisini yetkin gören biri tarafından ya da koro halinde lirik türküler icra edilmiştir. İcracının yeteneği, okuduğu türkünün sanatsal derecesine tesir etmektedir.

Rus lirik halk türkülerini içerik olarak aşk-sevigi türkülerini ve ailevi türküler olarak sınıflandırılmaktadır. Lirik türküler duygusal ve neşeli tavırlarla okunmaktadır. İşlediği konunun akışına göre bir türkü içinde tavır geçişleri, duygu değişimleri mümkün görülmektedir.

Aşk ve ailevi konular dışında çeşitli meslek gruplarını, onların duygu ve sıkıntılarını konu alan lirik türküler de çok yaygınlaşmıştır. Örneğin, yedekçi, yani halatla tekne çeken kişilerin çalışma ortamında doğmuş, onların grup kültürünü yansıtan lirik türküler vardır ve “*Burlatskaya Pesnya*” (Burlak Türküleri)²³ diye tanımlanmaktadır. Burlak türkülerini yaratıldığı çevre göz önüne alındığında işlediği konular da yine bu iş koluyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır ve umumiyetle işçilerin ağır çalışma ve yaşam koşullarını, ruh hallerini, emeklerinin karşılığını alamadıkları gibi konuları işlemektedir.

“*Yemşitskaya Pesnya*” (Arabacı Türküleri) da eski devirlerde arabacılık yapan, evinden uzak şehirlere, köylere ve yerleşim yerlerine arabası ile insan ve yük taşıyan arabacıların duygularını, yaşam koşullarını etkili dille anlatan türkülerdir. Arabacılar ailelerinden ve evlerinden uzaklara gitmekte, kimi zaman uzun süre evlerine dönememekte, kimi zaman tehlike ve hastalık gibi sıkıntılara maruz kalmaktadırlar. İşte bütün bunları en iyi şekilde türkülerde ifade etmişlerdir:

*Artık bu step benim mi, Mozdoks stebi mi,
Mozdoks stebi!
Geniş mi geniş step, uzun ve uzadı,
Uzadı!
Sen step Saratov’dan, Tsartsin köyüne kadar,
Tsartsin’e kadar!
Büyük büyük bir yol uzanır önümde,
Büyük bir yol.*

²³ Burlak: yedekçi, halatla gemi, kayık çeken işçi.

Geçti o yoldan genç yiğitler
 Gencecikler.
 Onların atları hepsi kula (donlu),
 Hepsi kula (donlu)
 Boyundurukları onların, hepsi gümüş,
 Hepsi gümüş.
 Onların dizginleri, hepsi düğümlü,
 Hepsi düğümlü.
 Onların telegaları (araba) hepsi kalaylı,
 Hepsi kalaylı.
 Onlar talihsizlik yaşadı,
 Küçük de değildi.
 Onlardan genç olan yiğit hasta düştü,
 En genç olanı.
 O istedi, o talep etti yoldaşlarına,
 Yoldaşlarım:
 “Ah sizler, kardeşlerim benim, yoldaşlarım,
 Yoldaşlarım!
 Siz, kardeşlerim, bırakmayın kara atlarımı,
 Kara atlarımı!
 Götürün siz kardeşlerim, babama selamlarımı,
 Benim anama,
 Küçük çocuklarıma hayır dualarımı,
 Hayır dualarımı.
 Genç karıma, tüm arzumu,
 Tam özgür ruhumu (Sobolevski 1895-1902; Sokolov 2007: 448).

Yine farklı muhitlerde oluşmuş lirik türküler mevcuttur. Örneğin, asker türküler, çapulcu türküler, saray ve konaklarda hizmet eden uşakların muhitinde teşekkül etmiş uşak türküler, çiftçi türküler gibi:

Oy, ne güzel uşak (olarak) yaşam,
 Boyar konağında.
 Onlar ekin ekmezler,
 Mülk kirası vermezler.

*Oh, onlar ekin ekmezler,
 Ve mülk kirası vermezler.
 Elleri orak almazlar,
 -Ah siz, aptal köylüler,
 Kendiniz akledin, karar verin...*

Rus halkının lirik türküleri, özellikle arkaik döneme ait olanlar ezici bir çoğunlukla kadınlar tarafından yaratılmış ve söylenmiştir. Bu türküler ilkel köylü-çiftçi yaşam tarzı dönemlerinde, özellikle akşam yapılan toplanmalarda söylenir ve türküler eşliğinde danslar edilmiştir. Bu ortamlarda kadınlar başrolü oynamıştır. Akrabalar veya komşular, içlerinden birinin evinde toplanarak bu türden eğlenceli geceleri icra ederlermiş. Bu toplantılarda şiir ve türkü okumayı becerebilen yetkin kadınlar bu maharetlerini sergilermiş. Hem çalışma hayatının yorgunluğunun atabilmesi hem de sosyalleşme açısından bu tür komşu ve akraba toplantıları önemli bir fonksiyonu yerine getirmiştir. Bu tür toplantılarda okunan türküler daha ziyade köy hayatının çalışma ve zorluklarını, bunun yanında da kadınların, yani gelinler ile kaynana-kaynata arasındaki ilişkileri konu edinmiş ve gelin kaynana arasındaki ilişkileri tatlı sert mizahi yolla işlenmiştir. Amaç eğlencedir, zira ortamda bulunan her kadın hem gelin, hem de kaynana olabilmektedir, yani evli her kadın zaten gelin konumundadır. Bu konuları işleyen lirik türküler düğün türkülerinden ayrı değerlendirmek gerekir, zira düğün türkülerinde sadece evlenme ve devamındaki süreci konu edinmektedir ve evlilik törenleri sürecinde okunup söylenmektedir. Ancak uzun sonbahar ve kış gecelerinde yapılan eğlencelik kadın toplantılarında söylenen türküler evlilikten sonraki evreyle, yani gelin-kaynana arasındaki çekişmenin yaşandığı ilişkileri işlemektedir. Bu türküler bir kişi tarafında solo veya ortamda bulunanlar arasında koro olarak da söylenebilir.

*Kaynana ve kaynata var,
 Dört tane kayın (birader) var,
 Evet, iki görümce.
 Kaynata der ki artık:
 “Bel bükücüğü getiriyorlar.”²⁴*

²⁴ “Bel bükücü” ifadesi biraz cinsel ima da taşımaktadır.

Kaynana der ki:

“Çarçurcuyu getiriyorlar.”

Kayınlar der ki:

“Bize pasaklıyı (şapşal) getiriyorlar.”

Teyzeler der ki:

“Evsiz yurtsuzu getiriyorlar.”

Görümceler de der ki:

“Bize çırkırkçı getiriyorlar.” (Sokolov B. & Sokolov Yu. 1915: 433)

Rus lirik halk türküleri işledikleri konular ve icra bağlamları bakımından çok yaygın ve zengin bir türdür. Herhangi bir takvime bağlı olmadan, her vakit söylenebilmektedir. Bir dinsel ve törensel takvime bağlı olmadığı için de çok yaygınlaşmıştır. İşlediği temalar daha çok dünyevi ve gündelik sosyal konular olması da toplumun tamamında beğenilen bir tür olmasını sağlamıştır. Sözlü edebiyat geleneği içinde Rus lirik şiiri (türküleri) en zengin türlerden biridir.

5.6.FABRİKA VE ATÖLYE TÜRKÜLERİ

Halkbilimciler ve uzmanlar folklor malzemeleri derlenmek için daha çok modern ve teknolojik yaşam koşullarından uzak yerleşim yerlerinde yaşayan insanlar üzerinde çalışmışlardır. Folklor malzemeleri geleneksel bir yaşam tarzına sahip, modernite ve teknolojiden uzak olan bu mahllerde daha özgün haliyle yaşama ve muhafaza olma imkânı bulmaktadır. Okuryazarlığın az olduğu, yazılı ve dijital kayıt imkânlarının olmadığı ya da kısıtlı olduğu yerlerde folklor malzemeleri insanların hafızaları ve günlük ritüellerle muhafaza altında alınabilmektedir. Bütün bu unsurları göz önünde bulunduran halkbilimciler, ezcümle Rus halkbilimcileri en küçük insan grubunun bile yaşadığı, özellikle de Türk kökenli unsurların oldukları yerleri tam anlamıyla didik didik etmişlerdir. Bu araştırmaların bilimsellik dışında, devletin siyaseti açısından da büyük önemi olmuştur.

Modern şehirlerde folklor materyallerinin daha az muhafaza olabildiği doğrudur, ancak büyük şehirlerde yaşayan insanlar ve oluşturulan meslek grupları da kendi folklor materyallerini yaratmaktadır. Bu bağlamda büyük metropollerde ve şehirlerdeki

insanların yarattıkları folklor da araştırılmalı diye düşünen ve bu noktadan bakan Rus halkbilimciler sadece köylü-çiftçi kitlenin olmadığını, modern zamanın şehirlerinde de zamanın ruhuna uygun olarak yaratılan sınıf folklorunu araştırmaya yönelmişlerdir. Özellikle 1917 yılında Rusya’da yaşanan Sosyalist Devrim sonrasında tesis edilen yeni siyasi ideoloji ve iktidarın amacı doğrultusunda Rusya’da büyük sanayi muhitleri oluşturulmuştur. Sözkonusu sanayi muhitlerinin sakinleri, bölgede yer alan fabrika ve atelyelerde istihdam edilen işçi sınıfı ve doğal olarak ailelerinden oluşmuştur. Bu işçi sınıfı dönemin ideolojisinin çok önem verdiği işçi-proleterya sınıfıdır. Bu fabrika ve atölyelerin yoğun olduğu şehirlerde yeni bir meslek veya sınıf folkloru neşet etmiştir: *fabrika ve atölye folkloru*.

Bu tür de kendi bağlamına, kendi ruhuna ve özüne uygun folklor materyallerini yaratmıştır. Yu.Sokolov, maalesef Rus halkbilimcilerin şehirlerde, özellikle işçi sınıfı tarafından oluşturulan folkloru pek görmezden geldiklerini ifade etmiştir (Sokolov Yu. 2007: 502). Gerçek folklor materyalleri ve lezzetinin şehirlerde değil, köy folklorunda olduğu yönünde, resmen dillendirilmese de bir tavır oluşmuştur. Bu tavra göre şehirlerde modern şartlarda yaşayanların yarattığı folklor araştırılacak kadar değerli ve lezzetli görülmemiştir. Ancak XX. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Rusya’da bu tavır değişmeye başlamış ve folkloristler araştırmalarını şehirlerdeki modern insanların folkloruna yöneltmiştir. 1917 yılındaki Sosyalist Devrim’den sonra Rusya’da sosyal bilimler alanında yapılan araştırma ve çalışmalar mutlak suretle ülkede muktedir rejim ve ideolojinin müsaade ettiği sınırlar içinde ve yönlendirmeleri doğrultusunda olabilmıştır. İşte bu ideoloji bağlamında proleterya sınıfının oluşturduğu “fabrika folkloru” ön plana çıkmıştır.

Siyasi rejim ve ideoloji unsurunu göz önüne almadan değerlendirme yapılırsa, o durumda eğer çiftçilerin, avcı artellerinin, ya da denizcilerin yarattığı folklor materyalleri değerli ve önemli ise, şehirlerde sanayi kollarında çalışan işçilerin oluşturduğu “fabrika folkloru” da aynı bağlamda değerlendirilmelidir. İşçi sınıfı da söylediği şiir ve türküler, anekdotlar, kendi bağlamlarıyla ilgili fıkralar, hikâyeler ve bilimum folklor materyalleri de en az bir avcı, çiftçi veya denizci kitlenin folklor materyelleri kadar araştırılmaya layık olmalıydı. Bu alanda yapılmış çalışmalar neticesinde *fabrika folkloru* türüne dâhil edilebilecek binlerce şiir, türkü metni ve farklı

folklor malzemesi derlenmiştir. Bu araştırmanın amacına uygun olarak burada halk şiiri türleri bağlamında *fabrika folkloru* materyali olarak türküler-şiiirlere değinilmektedir.

Fabrika folkloru aslında 1917 yılındaki Sosyalist Ekim Devrimiyle ortaya çıkmış bir folklor türü değildir. Çarlık Rusyası döneminde sanayileşme ile şehirlerde sanayi kollarının doğması ve gelişmesine bağlı olarak gelişmiş bir türdür. Ekim Devrimi'nden sonra ideolojiye de uygun olarak işçi sınıfı daha ön plana çık(artıl)mış, bununla beraber bu bağlamlarda teşekkül etmiş folklor da dikkat çeker duruma gelmiştir.

Fabrika folkloru materyalleri tarihi olarak çok gerilere uzanmaktadır, yani kale, saray vb. gibi yapıların inşasını gerçekleştiren işçiler dönemine kadar geri götürülebilmektedir. Fabrika folkloru tabiri dar anlamda sadece fabrikalarda çalışan işçiler değil, büyük şehir ve kasabalarda muhtelif iş kollarında çalışan tüm işçileri kapsamaktadır; onların yekününün oluşturduğu folklor bu genel ad ile tanımlanmaktadır.

Fabrika türküler (şiiri) daha ziyade çalışma hayatının zorluğu, emek, üretim gibi temaları işlemiştir. Siyasi otoritenin beklentisine, daha doğru bir ifadeyle isteğine uygun şekilde gelişmiştir.

*Vazifemizi bitirelim,
Bizi evimize salarlar.
Evimize gidince,
Haykırarak türkü söyleyelim.
Meder önünden geçelim.
Kenig önünden geçelim,
Pazara uğrayalım,
Yarım kopeyke kalaç (ekmek) alalım,
Ve kahvaltı yapalım...*

*

*Haydi, Bel-mesova'ya gidelim,
Neşeli türküler söyleyelim,
Şadrin'e geçelim,
Geçmiş ezelim (toz edelim),
Sauşka'ya geçelim,*

İçmek ve yemek için,
 Ve uykuya yatalım.
 Sabah kalkalım,
 Keselerimizi alalım,
 Suhariklere gidelim,
 Ve uzaklara bakalım.
 Görelim, yüksek dağda,
 Baraj üstünde, su üstünde,
 Var orada Zmey'in altın madeni,
 Evet, o, bizim hasmımız. (German 1797: 269, 270; Sokolov Y. 2007: 509)

*

Şehirde, şehre,
 Yaroslavl'da – şehre,
 Misafirhane yanında,
 Orada var baş yazıhane,
 Orada teslimat yapılmış,
 Üç parçaya –Almanlar;
 Genç Türkler durur.
 Durur onlar masada,
 Ustanın öğrettiğini yazar,
 Ustalarla kalfalar,
 İnce giysi hazırladılar,
 Havlular diktiler,
 Havlular tek tip,
 Taraklı mekikle,
 Altın ilmekleri (zincirleri),
 Fabirka gençleri,
 Oyun oynadılar,
 Gümüş (oyun),
 Sevindiler, eğlendiler,
 Kızıl bakireyi teremkaya (araba) götürdüler.

*

İki kere göğsüm yarıldı (yaralandı),
 Martinov'ların ocağında.

*İki gözümü yitirdim,
Hatta ağıtla başımı.
Çok ağır, kardeşlerim-çocuklar,
Çok ağır dünyada yaşamak,
Çocuklar onun için mümkün,
Acı şarabında boğulmak.*

*

*Erkekler, siz erkekler,
Tek kelimeyle – aptallar!
Siz (maden) ocaklarında olmadınız.
Siz acıyla yokluk görmediniz.
Siz (maden) ocaklarında olmadınız,
Siz acıyla yokluk görmediniz.
Herşeyin farkına varın,
Bizimle ocaklara geliniz,
Herşeyin farkına varın,
Herşeyin farkına varın,
Madencilerin yaşamını.
Madenci ekin ekmez,
Elle başak toplamaz,
Elle başak toplamaz.
Hazineye para koymaz,
Elleriyle başak toplamaz,
Hazineye para koymaz.
Madenci üşür, madenci aç,
Ne ekmek var, ne su,
Ne ekmek var, ne su.*

Hiçbir (yere gitmeye) iradesi yok. (Birükov 1936: 281. Sokolov Yu. 2007: 523)

Fabrika folkloru şiir-türkü türünde geçmişten gelen ve emekçilerin yarattığı türkülerin dışında Ekim Devrimi'nden sonra SSCB'de tesis edilen ideolojinin sipariş ve talepleri doğrultusunda bu tür eserler de oluşturulmuştur. Bu tarzdan eserler ısmarlama eserlerdir ve tamamen iktidarın resmi ideolojisinin propagandası için oluşturulmuş malzemelerdir.

Söz konusu ısmarlama eserlerin halkbilimi nezdinde kıymeti olmadığı düşüncesiyle burada yer verilmemiştir.

5.7.TARİHİ TÜRKÜLER

Rus halk şiirinin önemli bir türü olan tarihi türküler üzerinde yukarıda değinilen türlere nispeten daha detaylı durulacaktır. Zira tarihi türküler, bu çalışmanın ana konusunu oluşturan *Bılina* ile en yakın ilişki içinde olan türdür. Şöyle ki, bılina devrinin kapandığı nokta bu türün başlangıç noktasıdır.

Rus bılinalarının ve bılina kahramanlarının kaynağı Kiev Rusyası'nın batıdaki düşmanı Litva ve doğudaki düşmanı Türk-Tatar boylarıdır. Bılina kahramanları, özellikle Türk-Tatar boylarına karşı vatanlarını savunurlar. Bılinalar müellifi olmayan epik halk türkülleri ve anlatılarıdır. Bir tek bılina kahramanı çevresinde farklı coğrafi muhitlerde onlarca varyant teşekkül etmiştir. Bılinalar Rus halkının sadece geçmişini yansıtmazlar; asıl önemli özelliği halkın gelecek ideallerini taşıyor olmalarıdır. Bılinalar teşekkül dönemi olarak Kiev Knezliği dönemiyle başlamış, zamanla gelişmiş ve özellikle *Altın Orda* hâkimiyeti döneminde zirveye ulaşmıştır. Bılinalar Rusların bağımsızlığını, kendi kaderini tayin edebilme ülküsünü, özellikle iki buçuk asır hâkimiyetleri altında kaldıkları Altın Orda boyunduruğundan kurtulma ülküsü yaşatmıştır. Sonunda o ülkü gerçek olmuştur.

Altın Orda Hanları tarafından verilen iltimaslarla diğer knezlikler arasında öne çıkan ve güçlenerek merkez konuma yükselen Moskova Knezliği, Tatar-Moğol boyunduruğunun kırılmasıyla XVI. yüzyılda Rus siyasi tarihinin seyrini belirlemiştir. Vasili III. (1505-1533) en son Pskov ve Ryazan knezliklerinin de Moskova knezliğine bağlanmasıyla, bütün knezlikler Moskova etrafında birleşmiş ve Rus siyasi birliği kurulmuştur. İskandinav Vareglerinin kayıkçı kürekçileri için kullanılan Rus (Roistsı) kelimesi dünya tarihinde bir halk adı olarak yerini almıştır. Artık Rus siyasi ve kültür tarihinde yeni dönem başlamaktadır.

Moskova Rusyası ya da diğer knezlikleri birleştiren Moskova knezliği kendisini Altın Orda'nın siyasi varisi olarak görmüştür. Moskova knezi bu yeni dönemde unvanını da

değiştirmiş, Çar sanını daimi olarak kullanmaya başlamıştır. Döneme ait siyasi gelişmeler detaylı olarak izah edilmiştir.

Burada üzerinde durulacak nokta bılınalar ve epik anlatı geleneğinde ortaya çıkan yeni tablodur. Bılınalar, Rusların geçmiş dönem kahramanlık anlatıları ve gelecek ülküsünün kodlarını taşıyan sözlü kültür ve sanat eserleridir. Bılınalar geniş perspektifte, spesifik olarak sınırlı bir tarihi kesiti, olayı konu edinmeyen, daha geniş çevre ve zaman sürecini kapsayan mücadele ve savaşları anlatan, itibari kişiliklerin çevresinde gelişen sözlü edebiyat eserleridir. Destan, Rusların Tatarlarla olan ayrı ve münferit dövüşlerini yansıtmaz: o, sanatsal örneklerde Rusların Tatarlara karşı verdikleri asırlık mücadeleleri yansıtmaktadır. Bılınalar bu yeni tarihsel dönemin başlangıcı ile kardeş bir anlatı türüne sahip olmuştur: Tarihi Türküler.

5.7.1. Tarihi Türkülerin Doğuş Zamanı

Rusya'nın Altın Orda hâkimiyetinden kurtulup, bütün knezliklerin Moskova Knezliği etrafında birleşmesinden sonra halk edebiyatında doğmuş olan bir türdür. Yeni Rus Devleti'nin doğuşuyla filizlenen bu tür, bılınaya çok yakın olmasına rağmen aralarında ayırt edici kalın çizgileri mevcuttur; ancak bazı türküler hem bılina, hem tarihi türkü olarak kabul edilmektedir, yani bılınadan tarihi türkü türüne geçiş eserleridir.

Propp, bu yeni dönemin yeni şiirsel yaratıcılık formları gerektirdiğini, bu yeni şiirsel formun da tarihi türkü olduğunu ifade ederek bu türün başlangıç noktasını XIV. yüzyıla kadar dayandırmaktadır. Ona göre *Selkan Dudenteviç*²⁵ türküsü bu türün başlangıç noktasıdır. *Tarihi Türkü* iki yüzyıllık bir süreçten sonra XVI. yüzyıldan itibaren asıl gelişimini sağlamıştır (Propp, 1999: 370).

Yu.Sokolov ise bir janr olarak *Tarihi Türkülerin* ortaya çıkış zamanının belirlenmesi noktasında dikkat çeken bir faktör olduğu, bizzat birçok *Tarihi Türkü* içinde tasvir edilen zamanın ya XVI. yüzyılın ikinci yarısına, ya XVII. yüzyılın başlarına ya da

²⁵ Türkü metni *Kirşa Danilov*'un kitabında bılina metni olarak yer almıştır. Türkü veya bılina metni, metinler bölümünde Türkçe çevirisiyle yer almaktadır.

(türkülerin stilinde görülen değişimlerle malum olan) XVII. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğunu ileri sürmektedir (Sokolov Yu. 2007: 298).

Bu türün işlediği konulardan anlaşıldığı üzere merkezde Moskova vardır. Artık Rus Devleti siyasi birliğini sağlamış, Tatar Boyunduruğu diye tabir ettikleri boyunduruktan kurtulmuşlardır. Devletin merkezi Moskova, yani başkenti Moskova olmuştur. Bütün bu noktalar bu türün Moskova’da doğduğu tahminlerini kuvvetlendirmektedir.

Erken dönem türkülerden biri XVI. Yüzyılda, 1552 yılında İvan Grozni tarafından Kazan’ın zapt edilmesi türküsüdür. *Tarihi Türkü*’lerde İvan Grozni’nin Çarlığı dönemine ait vakaları, XVII. yüzyıl başı isyanları olarak adlandırılan Polonya askeri müdahalesine ait olayları, yarım asır sonraki Stepan Razin köylü hareketi, Rus Devleti’nin Türklerle yaptığı Kırım savaşları gibi tarihsel bir kesit anlatılmaktadır.

Yeni dönemde bu epik türün doğmasına sebep olan fevkalade önemli olaylar vukuu bulmuştur. İvan Grozni tarafından Kazan Hanlığı’nın fethedilmesi, Kırım Savaşları, Sibirya’nın alınması, Baltık Denizi’ne hâkim olabilmek için verilen savaşlar, İsveç-Polonya askeri müdahaleleri sırasında bağımsızlık için verilen mücadeleler, Berlin’in işgal edilmesi, Fransızlara karşı yapılan Anayurt Savaşı, Rus Devleti ve halkının kaderinde büyük tesirler bırakmıştır. Vukuu bulan bu gelişmeler Rus sözlü kültürü ve kahramanlık destanlarına da tesir etmiştir.

Tarihi Türkü türünün doğuşunun, Türk okuyucusunun Korkunç İvan olarak bildiği Çar İvan Grozni’nin eylemleriyle çok sıkı bağı mevcuttur. Sokolov, Propp ile *Tarihi Türkü* türünün doğuş döneminin tespit edilmesi meselesinde aynı fikirde olmadığını yazdıklarıyla göstermiştir. Propp, *Şelkan Dudentevič* türküsünü bu türün başlangıcı olarak kabul ederken, Yu.Sokolov bu görüşe karşıt olarak 1327 yılı Tver olaylarını anlatan, oldukça erken döneme ait *Şelkan Dudentevič* türküsü üzerine yapılmış araştırmalardan birinin (Sedelnikov 1929) bu türkünün görünüşte Tver olaylarını konu edinmesine rağmen aslında XVI. yüzyıl ikinci yarısında ortaya çıktığını ifade etmiştir. Aslında İvan Grozni’nin Çarlığı dönemindeki olayların anlatıldığı o dönemde bu eserlerin yaratıcıları ve halk, dönemin iktidarına karşı duyulan korkudan dolayı eski olaylar ve kişileri kullanmak suretiyle politik hicivler yapılmışlardır.

Mevcut iktidarların kendilerinin eleştirilmelerine müsaade etmemeleri tarihsel bir olgudur. Her iktidar sahibi mutlak surette iktidarını güçlü ve daim kılmak için her türlü tedbirleri almaya gayret etmiştir. Kendi oğlunu bile öldüren Çar İvan Grozni de elbette kendisine yöneltilecek bir eleştiriye hoş görmeyecekti. Bu düşünceye göre dönemin sanatçıları da doğrudan yapamadıkları bir eleştiri ve hicvi tarihin geçmiş dönemlerindeki olayları kullanarak ortaya koymuştur.

Tarihi Türkü özel epik bir janr olarak İvan Grozni'nin Çarlığı döneminde doğmuş olduğunu o dönemin *Tarihi Türkülerinin* içeriğinden tahmin edilebilmektedir. İvan Grozni iktidarının korkunçluğu düşünüldüğünde *Tarihi Türkü* türünü sadece şiirsel sanat eserleri olarak görmemek gerekir; bu türküler aynı zamanda açık şekilde gösterilmiş tepkilerden dolayı toplumsal ve sosyal değere sahiptir. Nasıl ki, bılinalar halkın ideal ve ülküsünü taşımışsa, bu türküler de yaşanan toplumsal ve siyasi travmaların izlerini taşımışlardır.

Tarihi Türküleri de aynen bılinalar gibi tersten okumak gerekir. Yani bılinalarda bogatır Rus halkını, Hristiyanlık inancını savunur, kâfir ve istilacı düşmanları mağlup eder, onların başlarını keser, Rus yurduna saldırdıklarına, Hristiyanlık inancına zarar vermeye kalkıştıklarına pişman eder. Oysaki bılinalarda anlatılmak istenen asıl konu halkın arzusu, hayalleri, yani düşman olan kâfir Tatarlardan kurtulmaktır.

Tarihi Türküleri de çoğu zaman, özellikle İvan Grozni'nin şahsiyeti ve faaliyetlerine adanmıştır, ona olan merhametli ilişkiyi ifade ederek, onun politik faaliyetini, halkın hayrına faaliyet olarak yorumlayarak anlatmaktadır. Çünkü *Tarihi Türküler*'de ifade edilen İvan Grozni'nin zalimliği, kini, öfkesi için Çarı suçlamazlar, suçlayamazlar. Çar zalim ve acımasız davranıyor ise, aslında bunu sıradan halkı korumak için yapmıştır. Zira *Tarihi Türküler*'de İvan Grozni'yi bir tip olarak idealize eden halk, onu, güya boyarlara karşı acımasız bir savaş yürüten ve kendi (halkın) çıkarlarının koruyucusu olarak görmüştür.

İvan Grozni dönemi *Tarihi Türkülerin* istikameti, kendi karakteristiği ve eğilimi bakımında XVII. yüzyılın ikinci yarısı edebiyatında vurgulanan istikamete çok yakındır. İvan Grozni tipi ve uygulamalarının sadık bir propagandacısı İvan Peresvetov'un yazılarında bu durum görülmektedir.

Tarihi Türkünün gerçekte İvan Grozni'nin askeri seferlere ve onun Tatarlarla yaptığı savaşlara katılanların, çar ile beraber, vatan hainleri olarak gördükleri boyarlara karşı duyulan nefret, şiddet ve güvensizliği yaşayanlar arasında doğduğunu tahmin etmek mümkündür. Halk İvan Grozni'nin uygulamalarından muzdariptir ancak bunu açıkça ifade edemedikleri için bir yansıtma yöntemi kullanmışlardır. Onlara göre İvan Grozni aslında halka karşı değil, bizzat halkın çıkarlarına göz diken vatan haini boyar ve sömürücü tüccar sınıfına karşı zalimce davranmıştır. Ancak halk da bilmektedir ki, boyar sınıfı, tüccar sınıfı her zaman iktidarın destekçisi ve yoldaşı olmuştur.

Sadece tek bir *Tarihi Türkü*'de İvan Grozni'nin politikasına karşı olumsuz tavır görülmektedir, yukarıda zikredilen Şelkan Dudenteviç türküsünde politik hiciv vardır; anlaşıldığına göre bu türkü Tverliler tarafından söylenmiştir. Onlar Çar İvan'ın merkezci politikalarına mukavemet göstermişlerdir, ancak doğrudan ona hücum etmeye cesaret edememişler ve bu nedenle iki buçuk asır evvelinde cereyan etmiş Tver olayları hakkında tarihi türküyle Grozni'nin ve onun dönemini iğneleyici imalarla doldurmuşlardır (Sokolov Yu. 2007: 300).

Bu türkü tarihte gerçekte cereyan etmiş olaylara çok yakındır. XV. yüzyılda Tver halkı başlarında kendi knezleri Borisoviç kardeşler (tarihte bu knez Aleksandr Mihayloviç'tir) olduğu halde Uzbek/Özbek Han (türküde Azvak) tarafından Tver'e atanan Tatar Genel Valisi Duden oğlu Şevkal'ın (türküde Şelkan Dudenteviç) zalimce uygulamalarına karşı yapılan başkaldırı anlatılmaktadır. Tarihi kaynaklara göre Uzbek, Moskova knezi İvan Kalita'nın yardımıyla Tver knezliğini yağmalamış ve knez Aleksandr Mihayloviç'i kaçmak zorunda bırakmıştır.

Türkünün yaratıcıları, kendi sevdiklerine ve akrabalarına şehri gerçekleştirdikleri acımasızlıklar için veren Azvak sureti altında İvan Grozni ve onun opriçnasına (avanelerine) hicvini anlatmıştır. Şelkan, diğer akrabalarına verdiği şehirleri dile getirir ve kendisi de Azvak Han'dan Tver şehrini ister:

...

Genç Dudenteviç:

“Ey Çar Azvak

Azvak Tavruloviç!

*Sen, saydın genç yiğit,
 Sevgili kayın biraderim,
 İki mert Borisoviçevler:
 Vasili, Plesa'ya,
 Gordey Vologda'ya,
 Ahramey de Kostrom'a,
 Belki sen Azvak Çar (Han),
 Belki beni de sen,
 Eski Tver'le
 Zengin Tver'le...,*

Azvak Han da Şelkan'a bazı şartlar sunar ve ancak o şartları yerine getirdiğinde isteğini kabul edeceğini söyler. İstekleri zalimcedir. Burada Azvak Han'ın kişiliği üzerinden İvan Grozni'nin acımasızlığı mübalağalı tarzda türkünün yaratıcısı tarafından ironik şekilde hicvedilmektedir. Çar İvan tarafından (türküde Avzak) “şehirlerin” kendi akrabalarına (opriçna'yı anlamak gerek) verilmesi türkü aracılığı ile Azvak Han'a yaptırılmıştır. Azvak Han tarafından Şelkan'a kendi oğlunun öldürtülmesiyle Çar İvan Grozni'nin kendi oğlunu öldürmesine göndermede bulunulduğu anlaşılmaktadır:

*...Çar Azvak,
 Azvak Tavruloviç dedi ki:
 “Ey sen kayın biraderim,
 Şelkan Dudenteviç!
 Kendi oğlunu öldür, en sevdiğini
 Kanını kâseye sızdır.
 Kendi kanını iç,
 Sıcak kanını;
 Ve belki seni o zaman,
 Eski Tver'e,
 Zengin Tver'e,
 İki öz kardeşinle,
 İki mert Borisoviçlerle (gönderirim).”
 Genç Şelkan,
 Kendi oğlunu kesti,
 Kanını kâseye sızdırdı*

Ve içti sıcak kanını...

İşaret edilen şehirler bilindiği üzere Çar İvan tarafından *opriçina* için ayrılan şehirlerdendir. Bu türkünün nazmı soytarılık türküleri safına çok yakın görülmüştür. İvan Grozni ve opriçinasına olan ve imalarla örtülmüş politik hiciv için epik janrın kullanıldığı bir başka örnek daha vardır. Yine Çar İvan Grozni'ye yöneltile bir hiciv *Danil Lavçenin* bılınasında görülmektedir. Bu bılina Kiev dairesi bılınasıdır, ancak Knez Vladimir kişiliğinde aslında açık şekilde İvan Grozni'nin şahsiyetinin çizgileri ve onun açık despotizmi ve zalimliğinin anlatılmış olduğu birçok araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir.

Çar İvan Grozni, Rus Devleti'nin tarihinde en etkin Çar olmuştur. Rusya son beş yüz yılın, özellikle son iki yüzyılında dünya siyaset sahnesinde büyük devlet olmuştur, yirmi birinci yüzyılda da öyle olmaya devam etmektedir. Rusya'nın büyük devlet olmasının temeli yayılmacı ve sömürü siyasetine dayanmaktadır. Bu siyasetin temelini atan kişi de Çar İvan Grozni'dir. Daha sonra Veliki Pyotr (Büyük Petro) ve bu siyasetin mimarlarından olan bir diğer tarihi kişilik de, yine adına Türkiye'de bir yığın masallar uydurulan Çariçe Katerina olmuştur.

Çar İvan Grozni'ye karşı reddedici tavır çok nadir olaylarda ortaya çıkmıştır. Çar İvan Grozni hakkında halkta oluşan tavır bir dereceye kadar masallarda, efsanelerde, özellikle de tarihi türkülerde ifade edilmiştir. Çar İvan Grozni genellikle de hayırhahlıkla anılmaktadır. Halk yaratıcılığında Grozni'nin devlet yönetimindeki faaliyetlerinin olumlu değerlendirmeye gayret edildiği açıkça fark edilmekte, onun boyarlık sınıfına ve boyarlara karşı olan zalimliği ve sert tutumunun gerekli olduğu savunulmaktadır. Onun yönetimdeki keyfiliği ve despotizminin etrafı aydınlattığı, onun manevi-ruhi suretinin ise milli gurur ve vatanseverlik duygularıyla oluştuğu vurgulanmıştır (Sokolov Yu. 2007: 301).

İvan Grozni hakkında oluşan efsane, menkıbe ve tarihi türkülerin detaylarında, kesin tarihsel faktörlerin aktarılmasında doğruluğun uzak olmasına göz yumulmuş, ancak sözlü halk edebiyatı ürünü olan bu türden eserler, bizzat halkın kendi milli geçmişine ait olaylara ve devlet faaliyetlerine karşı olan bakış açısının ve dünya görüşünün tespit edilmesini sağlayan değerli materyaller vermektedirler.

Bir iktidarın yürüttüğü siyasi faaliyetler elbette resmi tarih yazıcıları tarafından ortaya konulmaktadır. Tarih yazıcılarının objektif olup ol(a)madıkları ayrı bir noktadır, ancak bir olayı kaleme alan bir tarih yazıcısı söz konusu olayı kendi bakış açısı, dünya görüşü ve belki kişisel çıkarlarının etkisinde görüp algılayabilir. Ancak o olayın bizzat tarafı olan halk üzerinde bıraktığı etki ve bu etkinin sonuçları en doğru şekilde yine o halkın yarattığı folklor eserlerinde görülür. O folklor eserlerindeki yansımalar bizzat halkın ortak tavrı, olaydan etkilenişi ve tutumudur. Folklorun belki de en önemli özelliği budur, yani ısmarlama tavır ve tutumları taşımasıdır.

Maksim Gorki de folklorun bu özelliğine dikkat çekmiştir:

“Çok derin geçmişten beri folklor kesintisiz ve kendine özgü olarak tarihe refakat etmektedir. Onun Ludvik XI. ve İvan Grozni’nin faaliyetleri hakkında kendi düşüncesi vardır, bu düşünce uzmanlar tarafından yazılmış olan monarhların feodallerle olan ve emekçi halkın yaşamına taşıyan mücadele hakkındaki problemlere çok ilgi göstermeyen tarihi değerlendirmeden keskin şekilde farklıdır.” (Gorki 1955; Sokolov Yu. 2007: 302)

Kazan’ın fethedilişi hakkında söylenen tarihi türkü 1552 olaylarını anlatan tarihi gerçekliğe oldukça yakındır. Kazan, İvan Grozni’nin ordusu tarafından başarılı şekilde kazılan lağım ve o lağımlara doldurulan barut fiçilerinin patlatılmalarıyla alınmıştır. Türkü, İvan Grozni hakkında teşekkül eden folklorun bütün eğilimleriyle uyumlu olup öfkeyi resmetmekte, ama aynı zamanda Çar’ın kin tutmazlığı ve şüpheciliği hakkında da epizodlar taşımaktadır. Kazan Han’ı Ediger esir edilip Moskova’ya götürülür, orada vaftiz olduktan sonra Simeon adını alır. Bizzat kendi gururu ve İvan Grozni’ye karşı yaptığı küstahlığı nedeniyle Kazan’ın Tatar Hanı Semion, İvan Grozni tarafından yok edilmiştir (Sokolov Yu. 2007: 300).

İfade edildiği üzere Çar İvan Grozni tarihte yeni bir döneme geçişi sağlamıştır. Knezlik veya feodaliteden büyük dünya devleti olma ideolojisinin temellerini atmıştır. Her dönem, kendine özgü, uygun ve ortam şartlar gerektirir ve bu şartları da kendisi yaratır. Toplumsal yapıda oluşan büyük travmalar ve dönüşümler o halkın folkloruna da yansımaktadır. Knezlikler devrinde halkın talebi epik kahramanların biyografileri ve maceraları iken, güçlü devlet yapısına geçen halkın talepleri de değişmiştir. Bu değişimi de folkloruna yansıtmıştır. Bılnalar yerini genç kardeşi olan Tarihi Türküye bırakmıştır.

Bu yeni dönemle tarihi türkü türünde ortaya çıkan eserler, meydana gelen olaylara karşı halkın tavrını, bakış açısını, desteğini veya karşı koyuşunu yansıtmıştır. Halk, tarihi türkülerde İvan Grozn'nin faaliyetlerine verdiği değeri, Polonya-İsveç askeri müdahalelerinde takındığı tavır ve tutumu, Stepan Razin'in köylü savaşı esnasında isyana teşviklerini, Kırım savaşlarında, Fransızlara karşı yapılan anayurt savaşında ortaya konulan yurtseverlik duygularını yansıtmıştır.

Tatar-Moğol boyunduruğundan kurtuluşa Moskova'nın başrol oynadığı olaylar bılina formunda söylenmiştir. Vasili İgnatyeviç ve Batıy (Batu) Türküsü, Moskova'nın Tatarlara karşı verdiği savaşlarla bağlantılıdır. Rusların maruz kaldıkları Polonya-Litva askeri istilasından kurtuluşlarının anlatısı hakkında günümüze kadar ulaşmış tarihi türkü parçaları ve aynı şekilde Litvalıların baskını konu edinen anlatılar bılina yansımaları bulmuştur. Bu eserlerdeki sanatsal değer Tatarların hâkimiyetinden kurtulma ve onların geri püskürtülmelerinin anlatıldığı bılınaların sanatsal düzeyine ulaşmadığını Propp ifade, ya da daha hakkaniyetli bir tabirle, itiraf etmiştir. Nihayetinde Fransız istilasından kurtuluş ancak tarihi türkü formunda söylenebilmiştir. Ruslar, Fransızlar, Kutuzov'un Napolyon ile olan savaşı hakkında bılina teşekkül etmemiştir ve zaten dönem itibarıyla da edemezdi de (Propp 1999: 370-372).

Şimdi bu cümleden tarihsel türkünün oldukça yakın bir tür olan bılınadan ayrılan en önemli özelliği görülmektedir. Epos sanatsal genellik içinde olağanüstü bir güce gerçeklik niteliği kazandırıp, epik türkülerin milli kültürün zirvesini teşkil edip uzun asırlar boyunca canlı kalabilirken, tarihi türküler genele yayılan bir olayı değil, daha sınırlı ve daha özel bir olayı işlemektedir. Tarihi türküler hacim bakımından bılınaya yaklaşabilse de, sahip olduğu özellikleri nedeniyle bılina türü olarak değerlendirilmemektedir. Aradaki farkı daha net anlaşılabilmesi için örnek vererek, Köroğlu kolları bılina türünü oluştururken, Çanakkale savaşını veya bu savaşın bir kesitini anlatan türkü tarihi türkü türü olarak kıymetlendirilir.

Kahramanlık destanlarında epik kahramanlar temsil ettikleri dönemin silahlarını kullanırlar: ok, mızrak, karşı, kılıç, balta vb. gibi, ancak hiçbir bılina kahramanı ateşli silah kullanmaz. Bılina, destan kahramanının kendi cesaretini, muazzam kuvvetini, emsalsiz yiğitliğini ve silah kullanmadaki maharetini, zekâsını ve bilgisini gösterebileceği bütün silahları kullanabilir, ama asla ateşli silahlar kullanmaz. Ateşli

silah kullanmak sanatsal olamaz. Ateşli silah kullanan bir kişi ancak faydalı iş yaparsa sadece kahraman olabilir ama asla bir “bogatır, hrabor, epik kahraman” olamaz, zira ateşli silah gerçek epik kahramanı yok etmiştir.

Yunan işgaline karşı verilen kurtuluş savaşında yakılan türküler Tarihi Türkü, ilk kurşunu atan gazeteci Hasan Tahsin bir tarihi türkü kahramanı olarak geçer ancak o asla bir epik kahraman olamaz. Örneğin, Oğuz Kağan’ın düşmanlarıyla dövüşürken tabanca, tüfek vb. gibi silahlar kullandığını düşünülürse, o durumda ne epik anlatıdan, ne epik kahramandan, ne de sanattan bahsedilemez. Türk sözlü kültür geleneğinde de epik kahraman tipinin son bulunduğu nokta Köroğlu’nun Bolu Beyi ile çarpıştığı ve ilk kurşunun atıldığı andır:

*Düşman geldi tabur tabur dizildi,
Ak alnıma kara yazı yazıldı,
Delik demir çıktı mertlik bozuldu,
Eğri kılıç kında paslanmalıdır.*

Epik kahraman tipinin hayatına, ateşli silahın ilk patlamasıyla, ilk kurşunla son nokta konulmuştur. Bundan sonra yiğitliği, mertliği ve kişisel maharetinin ön plana çıktığı epik kahramanlar artık olmayacaktır. Epik kahraman kılıç, kalkan, kargı, ok-yay vs gibi bireysel becerisi, bilgeliği, zekâsı ve cesareti ön plana çıkartan silahlarla dövüşürken sahneye ateşli silah kullanan farklı bir kahraman tipi girmiştir. İşte bu nokta, kahramanlık destan türünün sonu ve yeni bir sözlü türün başlangıcıdır.

Rus bılinaları ile tarihi türküler arasına da atılan ilk kurşunla aşılmaz bir set çekilmiştir. Artık bılına tekâmülünü tamamlamış ve yerini yeni doğan kardeşi Tarihi Türkü’ye bırakmıştır.

Yeni doğan bu türde artık fantastik unsurlar, mübalağalar, mitolojik element ve kişilikler olmayacak ya da yok denecek kadar az olacaktır. Tarihi Türküde kahramanın düşmanı ile göğüs göğse dövüşü değil, düzenli askeri birliklerin taktiksel ve stratejik savaşları anlatılacaktır. Artık Aziz Rusya ve Hristiyanlık inancının düşmanı olan Tatarlar ile göğüs göğüse savaşan bir İlya Muromets veya diğer bogatır artık olmayacaktır; onun yerine düzenli askeri birlikler, ordu komutanı, kurmay başkanı, çar,

çariçe vb. gibi gerçek kişilikler ve gerçek tarihi kişiliklerden esinlenilerek teşekkül ettirilen kahramanlar olacaktır.

5.7.2.Bılina İle Tarihi Türkü Arasındaki Farklılıklar

Her iki tür de Rus sözlü edebiyat geleneğinin başat türleridir. Biri halef, diğeri seleftir. Her ikisi de halkın ruhunu okşayan, onlara coşkunluk veren eserlerdir. Her iki türde de öncelik Aziz Rus vatanının bekasıdır. Rus vatanının savunmasını, bu anlatılara konu olan ve onlara hayat veren kahramanlar yapmaktadır. Rus halkı da bu kahramanlara gerekli itibar ve şerefî, duyduğu minnet ve şükranı söz konusu eserlere işlemiştir. Bu kadar iç içe geçmiş olmalarına rağmen her iki tür arasında kalınca çizilmiş sınırlar vardır.

Loboda, Tarihi Türkü ile bılinalar arasında kaynaklarda bariz farklılıklar olduğunu, her ikisinin temellerinin farklı olduğunu ifade etmiştir. Bılinalar önemli ölçüde tarihsel faktörlere dayanmaktadır, ancak bu faktörler yabancı katmalarla, olağanüstü ve fantastik elementlerle karartılmış, gölgelendirilmiştir. Yazar bılinaların kendine özgü hatlarıyla doğuşunun Rus tarihinin uzak geçmişine dayandığı, ancak bu önemli noktanın arka plana itildiği ve sonraki kuşakların şuurunda bılinaların önemini kaybettikleri, sadece şanlı geçmişin, muhteşem büyüklüğün bir yankısı olarak kaldığı ve halkın doğuşuyla bağlantılı hadiseleri vasıtasız olarak aktaran epik eserler olduğu, ama canlılık özelliğini yitirdikleri eleştirisini yapmıştır (Loboda 1896: 4).

Tarihi türkü bir halk edebiyatı türü olarak bılınaya çok yakındır ancak bılina, yani starına değildir. Halkın nazarında köylü destancıların ağızlarında tarihi türkü elbette ayrı bir janr gibi değerlendirilmemektedir. Tarihi Türkü teriminin kökeni de bılina gibi halka dayanmaktadır. Folklor araştırmacıları tarafından bılina ve tarihi türkü türlerinin Rus destan geleneğinin temel unsuru, ancak ikisinin birbirinden farklı türler olduğunu göstermek için farklı tanımlamalar kullanılmıştır. Bu farklılıkları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

a) Tarihi türküler zengin bir bılina geleneğinin üzerinde doğmuş ve bu türden ziyadesiyle beslenmiştir; kökleri bılinaların içindedir. Ancak kendilerine ait özellikleri

hasebiyle tarihi türküler sanatsal açıdan bılinaların çok gerisindedirler. Zira ateşli silah ve düzenli askeri birliklerin savaşından sanat çıkmaz, oradan ancak askeri strateji ve manevralar öne çıkmaktadır, belki savaş sanatından söz edilebilir.

b) Her iki tür yaratıcıları bakımından da keskin şekilde ayrılmaktadır. Bılinaların yaratıcıları halk iken, bu yeni türün yaratıcıları bizzat olayların içinde olan, savaşlara katılan, zaferler kazanan veya savaşlar kaybeden askerlerdir. Tarihi türküler için askeri türkü tabirini de kullanmak mümkündür, ancak bu iki tür arasında da birbirinden ayırt edici özellikler vardır. Bu konu müstakil bir araştırma konusu olabilir.

c) Halk türkücüleri tarafından yaratılan bılinalarda olaylar ve kahramanlar daha ziyade itibari iken, bizzat askerler tarafından yaratılan tarihi türküler tarihte gerçekte vukuu bulmuş savaşları, bu savaşlara iştirak etmiş gerçek kişilikleri anlatmaktadır.

d) Bılinaların gelişiminde asırlar boyunca devam eden gelenek yer almaktadır. Tek ve aynı konular, yüzyıllar boyunca halkın belleğinde yaşamış ve her zaman halkı heyecanlandırmıştır. Zaman sürecinde türküler değişerek yeni çizgiler kazanmıştır. Aynı konuyu işleyen bir bılina varyantı, diğerinin varlığına kesinlikle olumsuz bir etki etmeyip, bizzat türü zenginleştirmektedir. Örneğin, yüzlerce İlya Muromets bılinalarının varyantı oluşmuş, hiçbir yeni varyantın, bir diğer varyantı tedavülden kaldırma gibi bir fonksiyonu olmamıştır. Ancak tarihi türkülerin gelişimi farklı seyretmektedir. Yeni tarihi türküler eskileri yerinden etmekte ve zamanla da bir dereceye kadar onların icralarını unutturmaktadır. Örneğin, Pyotr türküsü Rusların Berlin'i işgal ettikleri *Yedi Yıl Savaşları*'nın ardından artık söylenmez olmuştur; o zaman Berlin'in alınması hakkında yeni türküler söylenmeye başlanmıştır. 1812 Anayurt Savaşı'nda artık Berlin'in alınması türkülerini değil, Napolyon'u püskürten Kutuzov ve Platov hakkındaki yeni tarihi türküler söylenir olmuştur.

e) Bılinalar yüzyıllar geçtikçe gelişip büyümekte iken, tarihi türkülerin en yeni bir olay ve hakkında oluşan yeni tarihi türkünün etkisiyle kolayca eskimekte ve unutulmaktadır.

f) Bılinalarda bogatır tek başına düşmanlarıyla mücadele edip savaşırken, tarihi türküde kahraman artık tek başına olmayacaktır. Bogatır tek başına bir ordu gibi düşman kuvvetlere karşı koyarken, tarihi türkü kahramanı artık bir bütün olan düzenli askeri

birliğin bir parçasıdır. Bılinalarda başta knez ve halk bogatıra güvenirken, tarihi türküde halkın da güvendiği, önderler tarafından yönetilen düzenli askeri birliklerle savaş yürütülecektir. Örneğin İlya Muromets, düşman Kalin Çar'ı tek başına Rusya'yı alma eyleminden alıkoyarken, Kazan'ın fethediliş türküsünde Rus ordusunda görevli basit bir topçu da, seferi yöneten Çar gibi kahraman olmuştur.

g) Bılina, sanatsal genellik içinde olağanüstü bir güce gerçeklik niteliği kazandırarak milli kültürün zirvesinde yüzyıllar boyunca canlı kalabilirken, tarihi türküler genele yayılan bir olayı değil, daha sınırlı ve daha özel bir olayı işlemektedir.

h) Tarihi türkünün kompozisyonu bılınaya kıyasla daha çeşitli ve esnektir. Bılina bogatırın eyerlenmiş atıyla, geleneksel tarzda yakınlarıyla vedalaşarak gidişi ve düşmanla karşılaşması motifi üzerinde kurulur; tarihi türkü ise anlattığı olaylar gibi başlangıç epizodu da muhtelifdir.

ı) Tarihi türkü gerçeğe yakın iken bılinalarda daha ziyade mübalağalı ve fantastik motiflerle örülmüş itibari kahramanın dövüşleri veya faaliyetleri anlatılmaktadır. Tarihi türküler daha güçlü ve etkili tarihi unsurları barındırmaktadır; işlediği konular belirli tarihsel olaylar, savaşlar ve kişiler hakkında teşekkül etmektedir. Tarihi türküler akıcılık bağlamında kıyaslandığında bılinalara göre oldukça durağandırlar.

i) Tarihi türkü hacim bakımından bılinalara kıyasla daha kısadır. Tarihi türküler hacim bakımından bılınaya yaklaşabilse de, sahip olduğu özellikleri nedeniyle bılina türü olarak değerlendirilmemektedir. Hacim bakımından bılınaya yaklaşan uzun tarihi türkü ve tarihi türküyeye yaklaşan kısa bılinalar vardır ama bu iki tür birbirinden kalın çizgiyle ayrılmaktadır.

j) Tarihi türküler bılinalardan hacim bakımından kısa olması nedeniyle yapısında “ayınlar”, yani tekrarlamalar, epik formüller ihtiva etmemektedir; bunun yerine tarihi türküler geleneksel epik şiirin doğrudan katı yapısına sahiptir, gerçekliğe ve açıklığa daha yakındır.

k) Bılinalar Rus halkının geçmişine ait kodlarını ve aynı zamanda da geleceğe ait ülkülerini taşırlar. Tarihi türkü ise bir olayı veya olayın bir kesitini, kazanılmış bir zaferi anlatmaktadır.

l) Bılinalardaki dövüşlerde kahramanlar, zaman ve mekân sarıh değildir. Tarihi türküler ise düzenli askeri birliğin düşman ile çarpıştığı gerçek bir savaşın cephesini veya bir kesiti yansıtır, tarihi gerçekliğe çok yakındır.

m) Bılina kahramanın zaferi, halkın bağımsızlık idealini gerçekleştirmesini sağlar. Kahraman kişisel hiçbir kaygı taşımadan vatani, dini ve halkı için savaşır. Tarihi türkü ise daha spesifik bir zaferin coşkusunu yaşatır.

n) Bılınada asıl kahraman olan bogatır sahip olduğu ilkel döneme ait silahı ok-yay, kılıç, kargı vb. ile savaşır, sahip olduğu en büyük üstünlük veya özellik bogatırlık cesareti, bireysel gücü ve zekâsıdır. Tarihi türküde askeri birliğin komutanının askerlik bilgisi, stratejisi, sahip oldukları silah ve cephane, manevraları ve savaşan birliğin genel eylemleri öne çıkmaktadır.

o) Bılina arkaik ve bireysel dönemi, tarihi türkü nispeten daha teknolojik ve kollektif dönemi temsil etmektedir.

Aşağıda bu türe ait örnekler verilmiştir. Bu şekilde ifade edilen bilgiler daha anlaşılır olacaktır.

5.7.3.Tarihi Türkü Metinleri

Vatanımızı Savunalım²⁶

Ne rüzgârlar, ne dumanlar,

Batı bölgelerinde,

Lanet kasırgalar

Bozkırlarda hiddetlendi –

Bize, Rusya'ya Basurmanlar,²⁷

Gücünü denemeye geliyor,

²⁶ Kırım Savaşı (1853-1856) Rusya'nın, daha sonra savaşa dâhil olan İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan Türk Sultanı'na savaş ilan etmesiyle (4 Ekim) başlamıştır.

²⁷ Basurman: Müslüman.

Fransızlar gibi İngilizler
 Yardıma söz verdiler,
 Dağlardan Türkleri döverek eziyet etmeye,
 Rusya'yı fethetmek isteyen.
 Kardeşlerini bilmek, o bilemiyor,
 Rusya'yı fethedemeyecek:
 Sağ ayağımızı atalım,
 Ve vatanımızı savunalım.

Kazaklar Savaşa Giriyorlar²⁸

Mavi deniz köpürdü,
 Sahiller silkinip canlandı,
 Ural sınırından
 Belirsiz bir şahin uçtu...
 Halkın arasına uçtu,
 Harp haberi baharda gitti.
 Ural sınırından
 Boz kartal uçtu,
 Bize bir haber getirdi –
 Beyaz Çar'ın emrin:i
 “İki değnekle sefere çıkmayı,
 Silahlar yeni, pistonlu,
 Kılıçlar keskin,
 Gorçakov'un emrinde
 Coşkuyla ölmek.
 O, bize iki-üç söz söyleyecek:
 Kılıçlar işte, ölüme gidelim!
 Biz, Fransızlardan korkmayız,
 Oklarla uçalım oraya,
 Basurmanla çarpışalım,

²⁸ Türkü 1817-1864 yılları Kafkas savaşları zamanından bilinmektedir.

Ölüm kalım savaşına,
 Kuru söğüt dallarının altına,
 Kazak başını eğdi,
 Ansızın yüreğini deldi,
 Domuz kurşunu geldi,
 Kan yürüdü yaradan
 Kaynağına, kumlara
 “Uçun kargalar
 Gür geçilmez ormanlardan
 Benim bedenimi parçalayın,
 Parça pencik edin,
 Kemiklerimi kırıp ezin,
 Kuru söğüt dalları gibi,
 Benim kemiklerimi
 Kuru söğüt dallarına
 Benim kemiklerimi gömün
 O kumların içine!”

Drujina Seferde

Drujinamıza²⁹ dediler:
 “Peter’den Balbek’e³⁰ kadar,
 Uzun verst değildir.
 Drujina ürperdi,
 Elllerinde, ayaklarında parmakları,
 Saymadı drujinka.
 Kısa verstler,³¹
 Biz Balbek’e ulaştık,

²⁹ Drujina: Eski Rusya’da knezin yakın askeri gücü; müfreze, ekip, kol.

³⁰ Sevastopol savunması öncesinde Rus birlikleri Belbek nehrinin aşağılarında konuşlanmış, tepelerden birinde de karargâh çadırlarına yakın bir konumda kumandan Knez A.S.Menşikov’un çadırı konuşlanmıştır.

³¹ Verst: 1,06 km.

O dağa geldik,
 Cephede yerleştik,
 Cephede yerleşen bizler
 Sağa baktık:
 Memurlarımız geliyor,
 Drujinanın albayı,
 Bizi selamladı,
 Bizden soruşturdu:
 “Siz kardeşlerim, drujinalar
 Babalarınız nerede?”
 “Babalarımız - ağır yaralı
 Bizim omuzlarımızdadır.”
 “Siz kardeşlerim, drujinalar
 Analarınız nerede?”
 “Analarımız - derin çukurlarda
 Temiz topraklarda.”
 “Siz kardeşlerim, drujinalar
 Kardeşleriniz neredeler?”
 “Hepsi asker, kardeşlerimiz,
 Basurmanlarla çarpışacaklar,
 Kanlarının son damlasına kadar.”
 “Siz kardeşlerim, drujinalar,
 Kız kardeşleriniz nerede?”
 “Kız kardeşlerimizin, saplandı,
 Ak böğürlerine keskin kılıçlar.”
 “Siz kardeşlerim, drujinalar
 Karılarınız nerede?”
 “Karılarımız tüfekle öldürüldü,
 Süngülerle parçalandı.”
 “Siz kardeşlerim, drujinalar
 Çocuklarınız nerede?”
 “Çocuklarımız, küçük misketler,
 Top mermilerinde yandılar.”
 “Siz kardeşlerim, drujinalar

Teyze/halalarınız nerede?”

“Teyze/halalarımız,

Azgın başlarda hafif şapkadır.”

Sevastopol Muhasarasında

Bizler kamplardayız kardeşlerim,

Sevastopol yakınlarında dağ sırtlarında,³²

Bir iki değil, defaten haykırdık “ura” diye,

Analarımıza ıstırap çektirdik,

Harika şehir, Moskova için.

Lanet - sana Basurman, bizim,

Açlıktan canımızı çıkarmak istersin.

Lanet eski atı,

Biz kaynattık, kızarttık, yaktık.

Tuz yerine, biz tuzladık.

Fişeklerden küçük tozla,

A kardeşlerim çubuklarımız tüttürüldü

Tütünlerimizle ebediyen vedalaştık.

Nahimov³³ Sevastopol’da

Anlatacağım size kardeşlerim:

İngilizle savaştım,

Çok acılar gördüm kardeşlerim,

Çok felaketler yaşadım.

Amiral Nahimov gibi,

Sevastopol’ü savundum.

Tabyalar/kaleleri azalttı

³² Sevastopol’un savunması 349 gün (13 Eylül 1854 – 28 Ağustos 1855) sürmüştür. Türküde Kafkasya’da erken dönemde olan bir savaş epizodu kullanılmaktadır.

³³ Amiral Nahimov 5 Ekim 1854 tarihinden 28 Haziran 1855 tarihine, yani kendi ölümüne kadar Sevastopol’un savunmasına komuta etmiştir.

Hepsi kumlarla doldu.
 Mavi deniz köpürmekte,
 Fransız gemisinden ateş ediyor,
 Kalenin duvarlarını yıkıyor,
 Ateş alevlenip yanıyor.
 O, kolsuz/elsiz yatıyor,
 O, bacaksız yatıyor,
 Kimi yaralı, sakat,
 Her yer kan gölü.

Rus Asker Ve Subayları Sevastopol'de³⁴

Sevastopol'de duruyorlar,
 Dağları, kayalıkları kırdılar.
 Kartopu (ağacı) ve ahududu,
 Dağları, kayalıkları kırdılar.
 Bataryayla anlattılar,
 Bataryayla anlattılar.
 Bizim için sular soğuk,
 Bal ile şarap arası tatlılıkla.
 Arhanov peksimetleri –
 Hepsi benim ahbabımdır.
 Greçka kaşası,
 Öz anamızdır bizim.
 Bölük komutanı,
 Haçlarda onun üniforması
 Subaylar genç,
 Apoletleri altın,
 Siperleri geziyorlar,
 Ve bizim cesaretimizi artırıyorlar.

³⁴ Sevastopol'ün çevresini tahkim çalışmaları bu muhasara döneminde yapılmıştır. Sevastopol garnizonunun subayları ve askerlerinin dayanıklılığı ve emsalsiz toplumsal cesareti, şehri savunanların gücünden katbekat fazla güce sahip muhasara edenlerde müthiş bir hayret uyandırmıştır.

Evet, vardı biraz biraz ışıık –
 Bizim komutanımız Barbete.
 Bizi çağırıyor.
 Türkü (marş) söyletiyor bize.
 Biz türküler söyledik,
 İngilizleri şaşırttık.
 Ve bizler dans ettik,
 Fransız haykırdı: “Pas” (diye).

Kazakların Taahhüdü Reddetmesi³⁵

Beşinci yıl olmuştu,
 Şehrimiz mahkûmdu;
 General Bizanov
 Garnizonları dolaştı,
 Garnizonları dolaştı,
 Bütün yaşlıları topladı
 Kardeşlerim dedi onlara:
 “Yaşlılar, kardeşlerim-Urallılar,
 Sizinle aynı kandanım ben,
 Aranızda akrabalarım var,
 Çar’dan emir geldi,
 Bir yılda çocukları üç kez öğretin.”
 Yaşlılar cevap verdi,
 Yüksek sesle haykırdılar:
 “Eğitimi almayı arzulamıyoruz,
 Daha iyisi ıstıraba gidelim!”
 Orada Bizanov-General
 Hiddetlenenler koşular,
 Garnizona koşular,

³⁵ 1874 yılında, Ural Kazakları birliği hakkında verilen hükümetin emrine itaatsizlik nedeniyle (Kazaklar itaat etmeleri emrini reddetmişler) birkaç bin Ural Kazak’ı Orta Asya’ya sürülmüştür. Kazakların mevcut duruma itaat etmeleri ve akabindeki baskılar, Rus tarihinde olağan ve geleneksel bir durumdur.

O bütün yaşlıları topladı,
 Askerler - böyle
 Ve Ural kılavuzuna,
 Orada çadıra oturdu.
 Çadırdan yürüttüler
 Ve anlaşma getirdiler.
 “Biz imzalamak istemiyoruz,
 Herkes hazırды vurulmaya”.
 İşte Bizanov-General
 Onlara vurmayı emretti,
 Etabı geçirdi.
 Onlar geçtiler, haykırdılar
 Ve demirle gümbürdediler:
 “Bizi bağışlayın, akrabalarımız,
 Bizden yazılmayınız,
 Hepimizi kaybedin/yok edin.
 Bizi affet Ural şehri
 Ve Ural hızlı nehir!.

Kazak Piyadeleri Peterburg'ta³⁶

Siz mavikanatlı kartallar,
 Göksel şahinlerimiz,
 Kartallar uzaklara uçtular,
 Peterburg şehrine
 Bizim imparatorumuza,
 Aleksandr'a, Pavloviç oğluna.
 Çarımız onlara hiddetlendi,
 Onlardan kendisine renkli giysiler emretti,
 Renkli giysiler, hepsi Kazak.

³⁶ 1803 yılında Ural Kazaklarının hizmetleri hakkında yeni düzenleme yapılmış, bu durum onlarda dalgalanma yaratmış ve sert bir baskıya maruz kalmışlardır. Kazaklar temsilcilerini Sankt-Peterburg'a göndermiş, Ural'da cezalandırılmak için tutulanların bağışlanması talep edilmiştir.

O sivil giysiler edinmeyi emretti,

Sivil giysiler, askeri,

O, hepsinin sakallarını kesmeyi emretti.

Hepsi onu dinlediler:

“Ah sen, bizim babamız,

Pravoslavyan (Ortokdoks) Çar Aleksandr Pavloviç!

Bize sakallarımızı kesmeyi emretme,

Başlarımızı kestirmeyi emret sen”. (<https://books.google.com.tr/books>; Seçki: Bılinalar, Tarihi Şarkılar, Balladlar, Mokova-2015, Direkt-Media)

II. Yekaterina’nın Sızlanmaları,

Yalnız geçtim orman yanından,

Yalnız ve gencecik ben,

Ormanda kimseden korkmayarak

Ne hırsız, ne çapulcu

Ne bozkurt, ne canavardan.

Sevgili dostumdan korktum,

Kendi kocamdan,

Can dostum geziyor,

Yeşil bahçede, alanda,

Ne prenslerle ve ne boyarlarla, dostum,

En sevdiği nedimesiyle,

Lizaveta Vorontsova ile.

Sağ elini tutuyor,

Sağlam yastığı düşünürler

Sağlam yastığı, birlik için

Düşünceleri böyle olmasaydı,

Beni kesmek, mahvetmek istiyorlar.

Benimle evlenmeyi istiyorlar.

Türklere Karşı Rumyantsev’in Birliği

Babamız General Rumyantsev dedi ki:

“Çocuklar misafirlerimize ikram edelim mi?

Çarımızda tedarik edilen, toplanan

Kaynamış bira ve şarap (var).
 Mezeye, dişlemeye - hepsi kuru peksimet.
 Hepsi Tul'da pişirilmiş, Moskova'da kurutulmuş.”
 Bizimkiler ateşe başladı, Türklerin başlarını devirmeye
 Türklerin başları, şapkalar gibi uçuşuyor.

Türkler Rummyantsev'i (Potemkin) Zapt Etmeleriyle Övünüyorlar

Meydan, temiz meydan, sen,
 Geniş Mojay meydanı,
 Senin geçeceğin gibi meydan
 Geniş yoluyla-kıymetli
 Şerefli olduğu gibi - Cuma gününde
 Şanlı Türk bölgesinde,
 Şanlı bayram başladı.
 Şanlı Türk bayramına
 Zalim Türkler gittiler,
 Tatlı votka içildi,
 Kendilerini övdüler,
 Bütün Rusya'yı baştanbaşa geçeriz,
 Ve biz Kont Rummyantsev'i,
 Esir alırsız.
 Esir alırsız,
 Harbe gideriz.”
 Kont Rummyantsev:
 “Siz vazifeli askerler,
 İnanç ve doğrulukla hizmet edin,
 Hristiyanlık inancı için,
 Kendi Çarınız için” hizmet edin dedi.

Kagul Zaferi

Ah meydan, arı meydan,
 Sen, adı yüksek meydan,
 Sana geldiğimizde,
 Bütün tepelerini aşalım mı?

Uzun zamandan beri karşılaşma vakti
 O gâvur Orda ile, o Türk gücüyle,
 Çarlığın arzusunu yapmak düşer.
 Bilge yöneticimizin.
 Bulutlar dağılmadı,
 Korkunç bulutlar birleşti,
 Kara kılıçlarını bilediler,
 Pulat kara kılıçları,
 Toplaşanlar övündüler
 Kesmekten değil, ama koparmaktan,
 Yiğit asker başlarını.
 Boru yavaştan öttü,
 Kont Rummyantsev dedi:
 “İyi dostlar, yiğitler,
 Kahraman askerlerimiz!
 Düşmanı övündürmeyelim,
 Onların zalimliklerine karşı duralım.”
 Peşinden yürüdü tüm ordu,
 “Seninle gideriz” diye haykırarak.
 Tanyerinin ortasında,
 Troyan yolunda,
 Yaklaştık kampa biz,
 Kuşattı bizi ağır ağır,
 Her taraftan müsavi kızgınlık,
 Yeniçeri sürüsü saldırdı,
 Rus süvarisine ansızın,
 Yiğit başları kesildi,
 Yıldızlardan daha fazla.
 Bunu gören nişan sahibi,
 Üstlendiği yerde Prens- Dolgoruki.
 Yıldırım gibi keskin kılıcıyla,
 Düşman yığınınına atıldı.
 Kılıcın parladığı yer sokak,
 Atını döndürdüğü yer meydan,

Aynı anda askeriyle,
 Rumyantsev de vurdu onlara,
 Ağır darbeyi,
 Rumyantsev'in kumandanlığını,
 Övüngen Türkler öğrendi.
 Kaçışmaya başladılar o zaman,
 Ama artık köprüleri bulamadılar.
 Arkalarında gördüler,
 Cesur Baura avcı neferleriyle,
 Hafif süvari ordusuyla.
 Türk kanı akıttı orada,
 Nehirlerle değil, nehir coşkunuyla,
 Kalanları boğuldular,
 Tuna nehrinin derinlerinde
 Veziriyle ötekilerse,
 Utanç ve korkudan saklandılar.

Üç Kardeşten Birinin Ölümü

Üç kardeş birlikte hizmet etti,
 O birlik Preobrajen'de iken,
 Birinci muhafız kıta neferinde.
 Büyük kardeş binbaşydı,
 Ortanca kardeş Kazak Yüzbaşısı,
 Asker olarak yüzbaşı denirdi,
 En küçük kardeş general idi.
 Büyük kardeşi orduda öldürdüler,
 Büyük kardeş yerde can veriyor.
 Ve kardeş kardeşi uyarıyor –
 Ortanca kardeş, yüzbaşı, küçüğünü uyandırdı,

General büyüğü, binbaşığı uzardı:

“Kalk kardeşim, kalk, sen bizim canımız!

Bizim, Şatin-şehri, kardeşim, esir aldılar,

Birlikte herkese oda ayrıldı kardeşim,

Binbaşı kardeşim, sana en iyi oda düşmedi,

Pencerelerin kızıl idi,

Kristal camlarıyla.

Binbaşı kardeşim, sana oda - tabut ve mezar”.

Rus Amiral Türkleri Korkutuyor

Siz korkmayınız, rüzgârlar şiddetli,

Siz, şiddetli sonbahar rüzgârları!

Sen, dinginleş ey mavi deniz,

Dalgalanma Akdeniz!

Sen, boş boş, sıcak yaz,

Akma böyle boş boş kızıl güne!

Ben emretmiyorum, size bunu ferman emrediyor.

Kuzeyden, devletten ferman geldi.

Kızıl güneş evvelden mühürledi,

Şiddetli rüzgârlar emrediyor,

Siz bu devi görmediniz:

Ak Çar’ın emrine göre,

Hain Çar cezalandırılacak.

Donanma donatıldı Beyaz Ruslarca,

Şanlı Neva nehri kıyılarından,

Donatılmış filo aktı denize,

Bütün engelleri kırdı,
 Tsargrad’a (Çar Şehri/İstanbul) yaklaştı,
 Amiral haykırdı güçlü sesiyle:
 “Ey sen kâfir Çar!
 Sen kendi kibrinden kinlenmiş
 Bizim bilge Çariçemize,
 Sen kendi yaratıcını kızdırıyorsun.
 Ben, seni cezalandırmaya gönderildim.
 Onun çizmelerinden kaçmaya acele et,
 Sen af dilmeye çalış.
 Af dileyemezsen,
 Sen, imansız yalanlayacağız biz.”

Suvarov Birliklerini Sallarda Gönderiyor

Ordumuz yola çıkmak için,
 Teçhiz edilmeye hazırlandı,
 Yola çıkmak, Türkiye’ye –
 Türk Sultanını esir almaya,
 Vaftiz edilmemiş Basurmanı,
 Askerler aldı ağır sırt çantalarını,
 Silahlarını aldılar, keskin süngülerini,
 Vardı, askerlerimiz
 Mavideniz kıyısına.
 Mavi’de ve denizde,
 Yok, ne bir kayık, ne gemi.
 Askerler tereddüde düştü.

Tereddüde düştüler, kasavetlendiler:

“Biz neye bineceğiz, yiğitler,

Geçelim de taşınalım,

İmansız Türkiye’ye?

Derinliğine mavi denizin,

Uzak mı, engince yayılmış mı?”

Askerlere nasıl varacak o zaman,

General ak saçlı Suvarov-knez,

Askerlere o nasıl bakacak?

Neşeyle gülümseyin:

“Evet, çocuklarım, neden tereddüt ettiniz?

Mavi denizden korktunuz,

Denizin ardındaki imansız güçten mi?”

“Ey sen, evet Sovarov-knez,

Bizim komutanımız, önderimizsin!

Biz düşman gücünden korkmayız,

Düşman gücü, zalim Türkiye,

Evet, bize korkunçtu okyanus-kavgacı,

Kavgacı-okyanus, mavi deniz:

Denizde kayıkçı yok, ne kayıkçı, ne sandalcı”.

Böyle haykırdı Suvarov-knez:

“Ey siz kardeşlerim-askerler!

Siz çıkarın sırtınızdan ağır çantanızı,

Keskin tüfeklerinizi çatın,

Keskin baltalarınızı alın

Köprü kurun, geniş salları”.

6. BÖLÜM

BİLİNA (STARİNA) VE TÜRK KÜLTÜR EKOLOJİSİ

6.1.RUS HALK KAHRAMANLIK DESTAN VE TÜRKÜLERİ

“Bılina, Rusların sözlü halk edebiyatının en parlak türlerinden biridir: epik sükûneti, detay zenginliği, canlı renkleri, açık seçik tasvir edilen karakterleri, tarihi, mitolojik ve günlük yaşam unsurlarının çeşitliliği bakımından Alman kahramanlık destanlarından ve bütün diğer halkların epik eserlerinden geri kalmamaktadır. Bılinalar, Rus bogatırları hakkındaki epik türkülerdir” (Los 1891: 142).

“Bılinalar, fantastik boya ile renklenmiş çeşitli kahramanlık zaferlerini anlatan kadim epik halk türküleridir” (Markov 1910: 282).

“Bılinalar, Rus halk epik türküleridir. Bılina, “starina, starinka” diye adlanmaktadır” (Sokolov Yu. 1927: 324).

“Bılinalar kadim Rus halkında teşekkül etmiş, ilk başta 11-16. yüzyıllardaki tarihsel gerçekleri yansıtan epik türkülerdir” (Çiçerov 1951: 427-428; 1962:801).

“Bılinalar esas olarak kuzeyin köylü ağzında “starina”, “starinok” adıyla muhafaza olmuş epik Rus türküleridir” (V. Sokolov 1929:1).

“Bılina, aynı şekilde starina, yani türküler ahenkli bir epope düzeyine ulaşamamış, ayrı rapsodiler olarak geçiş düzeyinde kalmış Rus epik türküleridir” (Avenarius 1902: 11) diye tanımlar yapılmıştır.

Asırlar boyunca epik türküler ve anlatıları koruyan, onları varyantlaştıran, yaşatan ve kendisinden sonraki kuşaklara aktaran halkın nazarında bu tür “starina, starinka” olarak bilinmektedir; *bılina* kelimesi sonradan kullanılmaya başlanmış daha kitabi ve bilim

çevresinde yaygın olmuştur. Bu alanda çalışan önde gelen araştırmacılar terimler üzerinde fazla durmamışlardır. Rus epik türküleri günümüzde, özellikle yazılı kaynaklarda “bılina” olarak adlandırılmakta, *starina-starinka* ise daha ziyade eserlerin giriş kısımlarında veya dipnotlarda, sadece bılina türünün diğer adı olduğunu göstermek için yapılan açıklamalar şeklinde verilmektedir.

Bılina, Rus sözlü edebiyat geleneğinin fenomen bir türüdür. Halk, kitabi ve yapay fakat çok yaygın olan *bılina* terimi yerine bu türü *starina*, *starinka*, *starinuška*, *starinok* (eski, eskiler, eski anlatılar, eskilerin hikâyeleri) kelimesiyle tanımlamaktadır. Bu tarihin her döneminde böyle devam etmiştir. Her iki terim aynı türü tanımlasa da iki terimin karşıladığı tür arasında fark olduğunu ifade eden araştırmacılar olmuştur. Bu teze göre *starina*, türkücülerin söylediği dünyevi karakterdeki her epik türkü (dini içerikli türküler “stihov” (şiiirler) adını taşımaktadır)” olarak adlandırılırken, *bılina*, karakter bakımından onlardan farklılık gösteren *Vladimir Dairesi* türkülerini tanımlamaktadır (Markov 1910: 282). Bu terimler arasında keskin sınırlar ve ayırım yoktur. Bılinalar ateşli silahların devreye girmesinden ve savaş teknolojisinin gelişmesine bağlı olarak savaşların askeri birlikler tarafından yapıldığı dönemde, “bogatır” diye bilinen tek kişilik kahraman yerine, savaşma tekniği bakımından talimli ve eğitilmiş birliklere bırakırken, bılina da tarihi türkü’ye evrilmiştir. Konusu çoğunlukla savaş olmasına rağmen diğer birçok sebepten dolayı *bılina* ve *tarihi türkü* türü ayrımı yapılmıştır.

Bir halkın ortaya çıkışından itibaren ürettiği, yarattığı ve kendi dağarcığında muhafaza ettiği, destan, hikâye, menkıbe, masal, mesel vb. muhtelif adlar altında adlandırıp sınıflandırdığı sözlü kültür ve edebiyat eserlerinin önem ve taşıdıkları kültürel değer-kodlar tartışma konusu değil, ancak, araştırma konusu olabilir. Yaygın olarak “bılina” adıyla bilinen Rus eposu, yani kahramanlık destan ve türküleri de Rus halkının asırlar boyunca teşekkül etmiş sözlü kültür geleneğinin en önemli türüdür. Bılinalar, kahramanlık ve devamı olan tarihi türküler Rus halkının siyasi olarak millet olma ve azatlık mücadelesini konu edinir. Bılina kelimesi daha ziyade epik türküyü tanımlamak için kullanılmış ve yaygınlaşmıştır.

Genel olarak halk türküsü, kahramanlık türküsü ve Rus kahramanlık destanını karşılayan “bılina” terimine ilk defa Güney Rusya “*Slove o Polku İğoreve*” (İgor Bölüğü Destanı) adıyla bilinen destanda rastlanmaktadır. İgor, Polovetslere (Kuman,

Kıpçak) karşı mağlubiyet yaşamasına, bozguna uğramasına rağmen bunu kahramanlık destanı olarak yaşatmaktadırlar. Bılına terimi fikir bazında “*gerçekten olmuş olanlar*”ı ifade etmektedir. Yani bılinalarda anlatılanların gerçekten de doğru olduğuna, olayların vukuu bulduğuna inanılmaktadır. Doğru olduğuna inanılmadan anlatılsa idi o zaman da başka bir türe, masal türüne dâhil olurlardı. Destanların, özellikle de topluma milli heyecan ve duygular aşıl原因, var olan duyguları daha da coşturan kahramanlık destanlarının en önemli özelliği onların gerçek olduklarına inanılmasıdır.

Rus kahramanlık türküleri, ya da destanları olan bılinalar “быть” (bıt’: olmak) mastarından türetilmiş, bahadırlar ve halk kahramanları hakkında, geçmiş zamanlarda, bilinmeyen, tespit edilemeyen halk türkücülerini olan ozanlar tarafından yaratılmış, kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmış olan Rus halkının anonim türküleridir.

Eposun söndüğü, zayıfladığı dönemde staraina’lara karşı daha hürmetkâr yaklaşımıştır. Dini şiirlerle müsavi görülen starinalar, dünyevi günlük türkülerin uygun düşmediği ve söylenmediği büyük perhizde söylenmiş ve her ifade kutsal bir hikâye olarak görülmüştür.

Kuzeyliler için başkaları veya dinleyiciler tarafından konulmuş derin geçmişin veya tabiatın alametleri olarak görülmüştür, yani bunlar sadece eğlencelik türkülerden çok daha fazlasıdır. Saharov bu konuda şöyle demektedir:

“Rivayetlerin katiliğini tamamıyla anlayabilmek için bizim kuzeyde bulunmak gerek, bu unsur ancak bılinalarla bu halkın içinde izhar olmaktadır. Biz kuzeyin sakinleri, tabiatla bizim bahadırılık eposuyla tasvir edilen çok önemli ve alışılmadık şeyler buluruz, bu “nemli meşelerde”, “bozkır otlarında”, bu “engin temiz düzlüklerde” ki, buralar bizim bılinalarımızın her bir sahnesine mekân olmakta ve oluşturmaktadır. Zaonej bılinalarında Dnyepir boyu tabiatının bu koşullarında neler gizli olduğunu bilmiyoruz, halk hafızasında olan mucizeye göre, örneğin uzun zaman önce kaybolmuş “doru yaban sığırı” suretinin veya sırtında kolçanı, kolçanında “savaş sopası” ve başında börtüyle bogatır suretinin muhafaza olması gibi...” (Saharov, 1838).

Epik türkü Rus sözlü kültür geleneği içinde karakteristik bir janrdır. Kadim Rusların IX-XIII. yüzyıldaki yaşantısını yansıtan ve bahadırların seferlerini, zaferlerini anlatan Rusların kahramanlık ve vatanseverlik türküleridir. Gerçekleri aksettiren sözlü halk yaratıcılığının belki de en canlı, heyecanlı türüdür. Konuları esas olarak, ya herhangi bir kahramanlık olayıdır, ya da Kiev Rusyası tarihinin muazzam bir epizodudur.

“Bilina” terimi ilk kez 1838 yılında halkbilimci İvan Saharov (1807-1863) tarafından “*Pesni Ruskogo Naroda*” (Rus Halk Türküsü) adlı kitabında kullanmış ve bu şekilde bilimsel alana sokulmuş ve yaygınlaşmıştır. Bu tarihe kadar bilina, kaynaklarda “*Bogatirskiya Skazka*” (Bahadırılık Masalı) ve “*Bogatirskaya Poema*” (Bahadırılık Poeması) diye adlandırılmıştır. Ancak bu tarihten sonra, bu sözlü edebiyat türü bilim çevresinde bu ad ile tanımlanmış ve starina’yı yerinden etmiştir. Saharov, Zadoşına destanında yer alan “*Начнем рассказывать о их деяниях по делам и по **былям**...*” (*Naçnöm rasskazivat o ih deyaniyah po delam i po **bılam**: İşlere ve olmuşlara göre onları anlatmaya başlayalım*) ifadesinden esinlenerek “**bilina**” terimini kullanmıştır.

Bu iki terime anlam ve kullanılış bakımından eleştiriler olmuştur. Bilina, çok benimsenmiş kitabi bir terimdir. Bilim çevresinde yaygınlık kazanmış, ancak halk bu kelime yerine starina terimini bırakmamıştır. Y.V.Barsov’a göre bilina adı Olenetsk vilayetinde bahadırılık türkülerine verilen suni bir addır ve böyle olmasına rağmen bölgede bahadırılık türkülerini hiç de bu ad ile ifade edilmeyip, halk kendi bildiği “starina-starinka” adını kullanmıştır.

Rusya’da bu epik tür hakkında araştırmalar yapan ilk halkbilimciler için “Bilina mı? Starina mı?” terim tartışması bir problem haline gelmemiştir. En önde gelen bilina araştırmacıları Gilferding ve Rıbnikov derleme yaparken kendilerine bu epik türkülerin okunduğunda bunların *bilina* veya *starina* adıyla mı tanımlanması gerektiği problemiyle ilgilenmemişler ve konuya dair fikir beyan etmemişlerdir. Bunun nedeni bu terim konusunun önemsiz olduğu gerekçesiyle değil, her iki adlandırma arasında anlam ve tanımlama bakımından fark görmedikleri içindir, zira her iki araştırmacı da her iki kelimeyi de çalışmalarında aynı anlamda kullanmıştır.

Bilina ve starina kelimeleri arasında anlam ve türü tanımlama açısından Rıbnikov ve Gilferding bir fark görmez ve her ikisi de aynı anlamda kullanırken, bu noktaya A.M.Loboda’dan şiddetli bir itiraz gelmiştir (Loboda 1896: 2, 3). Loboda’ya göre daha dikkatli bir göz ile bakıldığı vakit bilina ile starina arasındaki fark görülecektir. *Bilina* araştırmacılarca bu epik türü karşılamak gayesiyle kullanılan hazır edebi bir terimdir; *starina* ise keskin bir tarzda yerellik özelliğini oluşturmaktadır. Rıbnikov ve özellikle Gilferding halka ait olan starina kelimesini kullanmayı daha çok tercih etmiştir. Bılinalar hakkında neredeyse bayraklaşmış bir ifade vardır ve çok yaygındır: “To

starina, to i deyan'e".³⁷ Bu kalıp ifade birçok bilinada geçmekte, bazılarında da kapanış cümlesi olarak görülmektedir.

Bılina kelimesi epik türkü türünün adı olarak eski kaynaklarda kullanılmış değildir. Epik türkü alanında en eski iki eser "*Slovo o Polku İgoreve*" (İgor Bölüğü Destanı) ve "*Zadonşina*" destanıdır. Rus destan geleneğinin temel taşları olarak kabul edilen bu iki destan hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Rusya'da yapılan halkbilimi çalışmaları ve özellikle epik türler üzerinde yapılan araştırmalar, ortaya konulan yeni teoriler ve açıklamalar ışığında epik türü tanımlamak için *bılina, starina* ya da *tarihi türkü* tanımlamalarının kullanımı bağlamında uzmanlar arasında farklı görüşler oluşmuştur. İfade edildiği üzere *starina* ve *bılina* kelimelerini aynı anlamda kullanan araştırmacıların yanında onları farklı olarak kullananlar da olmuştur. XVII.-XVIII. yüzyıllara ait yazma metinlerde "*skazaniye*" (menkıbe), "*bogatırsкого slova*" (bogatırlık türküsü), "*istoriya*" (tarih, hikâye), "*povest*" (nuvel, hikâye) gibi genel adlarla tanımlanmış olmasına rağmen, anılan metinlerde *bılina* kelimesine ima veya bir atıf yapılmamıştır.

Meşhur Rus tarihçisi Tatışev de bu edebi türü "*pensi starinnıya*" (kadim türküler) diye adlandırarak *starina*'yı ifade etmiştir (Tatışev, cilt I, s.50; Loboda 1896: 3).

XIX. yüzyıl türkü sözleri metinleri ve yazmalarında *bılina* kelimesi, bir istisna dışında kullanılmamıştır. Dmitriyev'in (1796) kitabında "*Zindan Ve Bılina Türküleri*" adı geçmektedir. Ancak bu adla tanımlanan bölümdeki türküler herkesin *bılina* olarak alıştığı türe çok uygun düşmediği ifade edilmiştir. Kitabın tarihi dikkate alındığında bilimsel çerçevede bugünkü gibi daha net çizgilerle tanımlama ve tasnifler yapılmamıştır, hal böyle olunca da Dmitriyev'in bazı türkülerini *bılina* türüne dâhil etmesi mazur görülebilmektedir. Ancak yazarın eseri, *bılina* kelimesinin literatüre girdiğini göstermesi bakımından önemli kabul edilmiştir. Kitabın içeriğini oluşturan metinlerin tür bakımından tasnif ve tanımlanmaları bu araştırmanın çerçevesi dışındadır.

³⁷ Bu ifade Türkçe'de yaygın şekilde kullanılan "*O eski topraktır, yaptıkları da öylesine iyidir*" anlamına yakındır.

İgor Bölüğü Destanı diye bilenen hikâyenin Yakuboviç ve Kalaydoviç'e ait yayınlarında türkülerin tanımlanmalarında yine bılina terimi kullanılmamaktadır. Kalaydoviç de bılina kelimesini kullanmamış, “kadim” veya “eski Rus şiiri” demiş, bazen de sadece “piyesler” diye adlandırmıştır.

Türü tanımlama noktasında Pyotr Vasilyeviç Kiryevski ise “Tarihi Türküler” adında ısrarcı olmuş ve başka adlara pek önem vermemiştir. İlk bakışta içerik ve konu bakımından Tarihi Türküler diye tanımlanması mantıklı algılanabilir, zira metinlerde Rus halkının tarihteki kahramanlıklarını, düşmanlarına karşı verdiği vatan ve azatlık mücadelesi işlemektedir. Ancak bılina ile tarihi türküler birbirine çok yakın ve benzeşen türler olsa da aralarında ayrım olduğu, yani bılina'nın bittiği noktada tarihi türkünün başladığı, bu noktanın da savaşta ilk barutun ateşlenmesi anı olduğu “Tarihi Türküler” bölümünde detaylı şekilde izah edilmiştir.

Saharov, bılina terimini “*Bilini Russkih Ludey*” (Rus Halkının Bılinaları) şeklinde kullanmıştır. Loboda ise Saharov'un bılina terimini “*Slovo o Polku İgoreve*”den alıntıladığını yazmıştır (Loboda 1896:4). Konunun dağılmaması için bılina kelimesini hangi araştırmacının kullandığı, hangisinin kullanmadığı, hangisi daha doğru anlamıyla, hangisinin tali anlamıyla kullandığı gibi sorular başka bir araştırmada incelenmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Bu noktada tespit edilmesi gereken nokta bılina teriminin kitabi bir isim dahi olsa kullanımının çok yaygınlaşmış olduğu ve starina'yı yerinden etmiş, hatta starina kelimesinin bılina kelimesini açıklamak için kullanılan bir açıklayıcı terime dönüşmüş olmasıdır.

Bılina terimi bilim dünyasında hemen yaygınlık kazanmamış, hatta ilk başlarda bir dirençle karşılaşmıştır. XIX. yüzyılda bılina kelimesi umum tarafından kabul görürken Bezsonov “bılina” değil “*Pesni Bileviya*” (Bılina Türküler) şeklinde tanımlama yapmıştır. Terim üzerinde tanımlama çalışması oldukça hararetle gelişmiştir.

İşledikleri konular bakımından bılinaların kendi içeriğinde yaygın uluslararası poetik konuların etkisi güçlü şekilde görülmektedir. Bu konulardan bir bölümü dünyevi karakterde iken, bir diğer grup daha ziyade Bizans Kilisesi'nin etkisiyle oluşan dini-

ruhani karakterdedir. Birinci grubun konuları kahramanın evlilik, vatan savunması, diğer sosyal çatışmalarını işlerken, dini-ruhani türde daha ziyade ahret inancı işlenmektedir. Dini edebiyatı oluşturan eserler bu araştırmadan ayrı müstakil bir araştırma konusudur, ancak konu hakkında “Dini Şiirler” bölümde bilgi verilmiştir. “Bılinalar nasıl teşekkül etmiştir, kaynağı ve kökeni nedir?” sorularının cevaplandırılmasıyla konu daha iyi anlaşılacaktır.

6.2.BİLİNALARIN KÖKENİ

Rus halk edebiyatının başat türü olan bılinalarının kökeni ve kaynağına yönelik farklı teori ve görüşler mevcuttur. Bu konudaki görüş ve teoriler genel hatlarıyla üç başlık altında toplanmaktadır. Folklor alanında Batıda yapılan halkbilimi çalışmaları ve ortaya konulan teoriler, Rus halkbilimi çalışmaları ve halkbilimcileri de ciddi düzeyde etkilemiştir. Bılinaların köken arayışları çalışmalarında Batıdaki teorilerin etkisiyle üç teori veya okul etkili olmuştur:

- 1.Mitolojik Teori (Mitoloji Okulu),
- 2.Ödünçleme Teorisi (Ödünçleme Okulu),
- 3.Tarihsel Teori (Tarihi Okul).

Rusya’da bılinalar üzerinde ilk çalışmalar metinlerin derlenmesi şeklinde başlamıştır. Kaynak kişilerden bilebildikleri bılina metinleri, alan araştırmacıları veya onların isteği doğrultusunda okuma yazma bilenler tarafından derlenmiştir. Daha sonra bılinalarla ilgili problemlere çözümler aranmaya başlanmıştır. Bılina metinleri ve kahramanların, konu ve motiflerinin tespit ve tasnif edilmesi, şekil, yapı ve muhteva bakımından, dil ve anlatım özelliklerine ait problemlere çözümler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bılinaların teşekkül tarihleri de çözüme kavuşturulması gereken problemlerin başında gelmiştir. Bılinaların köken tespitine yönelik teoriler Batıdaki teorilerin Rusya’da taraftar bulmasıyla aşağıdaki şekilde teşekkül etmiştir.

6.2.1. Mitolojik Teori (Mitoloji Okulu)

Mitolojik Teori'nin (Mitoloji Okulu) Rusya'daki önde gelen temsilcileri Orest Miller, Aleksandr Nikolayeviç Afanasyev ve Fyodor İvanoviç Buslayev olmuştur. Mitolojik kuramın bakış açısına göre bılinalardaki hikâyeler tabiat olaylarıdır; bogatırlar ise bu olayların cisimlendirilmeleri ve onların kadim Slavyan Tanrılarıyla özdeşleştirilmiş halleridir. Buna göre Rus bılinalarının kaynağı kadim Slav mitolojisidir.

Rus bılinalarının en önemli ve popüler kahramanı İlya Muromets, Porfiryev'e göre *starşiy bogatır* (kadim, tecrübeli, eski, yaşlı bogatır) ile *mladşiy bogatır* (genç bogatır) arasında bir köprü ve geçiş formunu oluşturmaktadır. Starşiy bogatırlarda ise kimi mitolojik Tanrılardan, örneğin "Perun"dan geçen mitolojik çizgiler görülmektedir.

İlya Peygamber halkın fantastik dünyasında *Perun* ile birleştirilmiştir. İlya Muromets'e de İlya peygamberin adını taşıması hasebiyle gök gürültüsü Tanrısı Perun'dan çizgiler geçmiştir.

Alman halkbilimci J.Grimm'e göre "sözlü şiirin tarihsel süreç içinde yaşadığı ivme oldukça önemlidir, zira bu türler bilmece, atasözü, masal, şarkı ve efsane türlerini kapsamakta" ve Almanların kadim inanç ve tasavvurlarını muhafaza etmektedir. Bu düşünceden beslenerek "*Deutsche Mytologie*" (Alman Mitolojisi) adıyla eski Alman edebiyatı ve tarihiyle ilgili bulabildiği kaynakları bir araya getirdiği eserini (1835) yayımlamıştır. Bu çalışma çok sayıdaki ülkedeki halkbilimciler için "örnek halkbilimsel çalışma modeli" olmuştur (Sokolov Yu. 2007: 46). J.Grimm'in bu kitabı Alman mitlerini açıklamaya ve onların sistematizasyonuna hizmet için yapılmış bir çalışmadır olmuştur. J.Grimm'in halkbilimi alanındaki bütün bilimsel kavrayışının "Mitolojik Teori" (veya "Mitoloji Okulu") diye adlandırılmasını sağlamıştır (Sokolov Yu. 2007: 46). Bu adla bu teori halkbilimi ve tarih bilimi alanına girmiştir.

Alman mitlerini açıklamak için söz konusu çalışmada geliştirilen sistem ve açıklama yöntemi ve bunun değişik açılardan eleştirilip değiştirilerek takip edilmesi halkbilimi çalışmalarında genel olarak Mitolojik Teori (Mitoloji Okulu) olarak adlandırılmıştır (Çobanoğlu 2005: 99).

Mitolojik Teori (Mitoloji Okulu) diye adlandırılan bu çözümleme yöntemi Rusya'daki halkbilimcileri ve halkbilimi çalışmalarını etkilemiştir. Mitolojik Teori'yi (Mitoloji Okulu) takip eden Rus halkbilimcilerinden önde gelenlerin isimleri zikredilmiştir.

Bunlardan Buslayev, Grimm kardeşlerin etkisinde olduğunu bizzat kendisi beyan etmiş ve Grimm kardeşlerin ve Mitolojik Teori (Mitoloji Okulu)'nin etkisiyle dili, şiiri ve mitolojiyi bütünleştirmeye çalışmıştır:

“Dilin oluşumunda ve yapısında tek bir bireyin değil, halkın bütününün zihniyeti yansımıştır. Atalarımızın bütün düşünce alanı dil ile sınırlıydı. Dil yalnızca dışa vurumun değil, tüm halkın ayrılmaz ahlaki faaliyetlerinin parçasıydı. Bu halkın içindeki bir birey, aktif katılım içindedir, fakat kimse bu bütün halk kitlesi içinden ayrılmazdır. Ulusların mitleri de şiirleri de dilin yaratıldığı aynı güçle oluşmuştur” (Buslayev 1861: 1, 2; Sokolov Yu. 2007: 58).

Buslayev, geleneğin, kavramların ve şekillerin değişmezliğinin halk sanatı ve yaratıcılığının bir özelliği olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre halk için ilkel dönemin manevi fikirleri onun kutsal mirasını, kendi muhteşem tarihini ve atalarının gelecek nesillere olan kutsal öğütlerini içermektedir (Buslayev 1861). Gelenekler eşliğindeki eski dönem mitleri, halkın ruhani-mistik hazlarını barındıran dili ve şiiri oluşturmaktadır (Buslayev 1861: 1, 2).

Buslayev'in kadim mitleri merkez olarak alması elbette ki, takipçisi olduğu J.Grimm'in etkisiyle olmuştur. Avrupa'da romantizm akımının yayılmasının bir sonucu olarak ulusçuluk ve bireycilik felsefesinden başka mistisizm de ivme kazanmıştır. Halkbilimi alanında milli kültürde hevesli şekilde dini unsurları arayarak, onun geçmişteki şekillerini yeniden kurgulamaya çalışanlar, o dönem sözlü şiirinde var olan dinsel kavramlara ve dinsel mitlere büyük bir önem vermişlerdir.

J.Grimm de halkbilimi arayışlarında mitleri merkez noktasına almıştır. Onun düşüncesine göre halk eserlerinde var olan deyimler, atasözleri, türküler, bilmece ve masallardaki verilere dayanarak Cermenlerin en eski inançlarına ulaşılabilirdi. Grimm kardeşler Cermen ulusal kültürünün tarihsel derinliğini, güzelliğini ve zenginliğini ortaya koymayı amaçlamışlardı (Grimm 1835; 1844; Sokolov Yu. 2007: 43). Buslayev de aynı doğrultuda hareket ederek mitleri hareket noktası olarak görmüş, ulusların mitleri ve şiirlerinin de dilin yaratıldığı aynı güçle oluştuğunu ifade etmiştir (Buslayev

1861; Sokolov 2007: 58). Bu düşünceden hareketle Rus folklorunun fenomen türü bılınalar, mitlerle aynı membadan neşet etmiş olmalıydı.

Rusya’da Mitoloji Okulu’nun bir diğer önemli temsilcisi Afanasyev, Buslayev’den etkilenmiştir. Afanasyev takipçisi olduğu Grimm, Kuhn, Schwartz ve Mannhardt’ın öğretilerinin izinden Slav ve Hint-Avrupa mitlerinin içeriğinde şimşek, fırtına ve aydınlıkla karanlığın mücadelesini görmüş ve bu “meteorolojik” teoriyi Max Müller’in “solar” teorisinin yansımalarıyla karşılaştırmış, onun, mitlerin sönen ilkel meteorlardan ve “dil hastalığının” diğer yankılarından oluştuğu kanaatine sahip olmuştur. Afanasyev bu konu üzerindeki düşünceleri ve ulaştığı sonuçları, yazdığı makale ve raporlarını üç ciltlik *“Poetiçeskie Vozzreniya Slavyan na Prirodu”* (Slavyanların Şiirsel Doğa Tasavvurları, 1865-1869, Moskova) adlı eserinde bir araya getirmiştir (Sokolov Yu. 2007: 61). Afanasyev, dil ne kadar eski ise insan kültürünün kaynağına o denli yakın, canlı ve orijinal olacağını, milletin doğal ve kaçınılmaz şekilde doğduğunu göstermek için dilin tarihine yönelmek gerektiğini, bu noktada ne kadar eskiye gidilirse insanlık dilinin yapısındaki kayıpların ve eksikliklerin daha net şekilde tespit edilebileceğine işaret ederek (Afanasyev 1865: 5; Sokolov Yu. 2007: 62) *“Kavramların ilk anlamlarının unutulması veya kaybolması durumu ve metaforik (değişmeceli) oluşum süreci halk için gerçek olgunun bütün anlamını aldı ve bir dizi mitolojik anlatıların oluşmasına sebep oldu”* (Afanasyev 1865: 9, 10; Sokolov Yu. 2007: 63) diye mit anlatılarının oluşum sürecini göstermiştir.

Afanasyev’in fikirleri zamanla çökmüştür; hatta bazı mitolojik yorumlarının espri malzemesine dönüştüğü söylenmektedir. Afanasyev bütün mitolojik çözümlemelerinde şimşek, bulut, karanlıkla aydınlığın savaşını görmüştür. Onun yorumuna göre İlya Muromets’in içtiği ve şifa bulduğu bira yağmurun eski değişmeceli anlamıdır. Kış ayazı ile çevrelenen epik kahraman hayat suyunu içmeden ve hareket etmeden eğerin içinde oturup beklemiş, zaman içinde şimşek kılıcını karanlığın içindeki şeytanlara karşı kullanacak bir güce kavuşmuştur (Afanasyev 1865: 305). Bogatır İlya Muromets 30’lu yaşlarına kadar felçli ve kötürüm olarak ocak başında oturmuş, ancak Kaliki Perehojie’lerin sahneye çıkmasıyla mucizevî şekilde iyileşmiş ve bogatırlık gücüne kavuşmuş; bogatırın felçli olarak oturmasını kışın soğuğu, kendisine mucizevî şekilde şifa veren içeceği de ilkbaharın sıcaklığı, çakan şimşekleri ise bogatırın, karanlık iblisler

ile yaptığı savaşta kılıcının parıltısı olarak yorumlanmıştır. Bogatırın savaştığı karanlık iblisler, kötü düşmanlar ise Tatarlar ve Litvalıları sembolize etmektedir. Yuri Sokolov’a göre Afanasyev’in adı geçen eserinin bilimsel değerini kaybetmiş olmasına rağmen içerdiği materyaller birçok Rus sanatçıya ilham kaynağı olmuştur (Sokolov Yu. 2007: 65).

Mitoloji Okulu’nun bir başka yandaşı Orest Fyodoroviç Miller “*İlya Muromets i Bogatirstvo Kievskoe*” (İlya Murmets ve Kiev Bogatırlığı, 1869, Sankt-Peterburg) adlı eserinde epostaki çeşitli katmanları tespit etmek ve mitolojik unsurları sonraki tarihsel ve günlük hayat unsurlarından ayırmak gerektiğine dikkat çekmiştir. Mitoloji Okulu taraftarlarınca bilina kahramanları “*starşiy*” (büyük, eski, kadim) ve “*mladşiy*” (genç, yeni) diye bir ayırma tabi tutulmuşlar; Svyatogor başta olmak üzere *starşih bogatırlar* daha çok mitolojik unsur ve özellikler taşıırken, İlya Murmets, Alyöşa Popoviç ve Dobrinya Nikitiç gibi ikinci gruba giren bogatırlar daha gerçekçi ve tarihsel unsurlar taşıyor olsalar da O.Miller’e göre bunlar da mitleri temsil etmektedirler. Svyatogor “*starşiy*” bogatıdır, İlya Muromets ise daha dünyevi ve “*mladşiy*” bogatıdır, ancak İlya, bogatırlık gücünü Svyatogor’dan almıştır. Yu.Sokolov’a göre O.Miller’in ileri sürdüğü fikirler yanlış bir tutumla XX. yüzyıla kadar edebiyat ders kitaplarında yer alarak eposun gelişimi hakkında yanlış kavramların üretilmesine neden olmuştur (Sokolov Yu. 2007: 67).

O.Miller’in zikredilen eserinin belki de en önemli özelliği destan malzemelerinin özenle derlenmiş, varyantların mukayese edilmiş ve bılınaların filolojik bakımdan ilk incelenmiş olmasıdır.

Halk türkülerindeki belirli edebi betimlemelerin yorumlanması ve açıklanmasına yönelik olarak Harkov’lu Aleksandr Afanasyeviç Potebnya yaptığı halkbilimi çalışmalarında Mitolojik Teoriye uygun hareket etmiş ve Max Müller’in mit dilinin kaynağının metoforik unsurlar olduğu görüşünden yararlanmıştır (Sokolov Yu. 2007: 68).

Rusya’da halkbilimi çalışmalarında Mitoloji Okulu takipçileri ve temsilcileri mitologların soyut, dağınık ve karışık yorumlama ve çözümlemeleri bilimsel çevrede tatmin edici olamamıştır. Batı Avrupa’da ortaya çıkan teori ve kuramlar Rusya’da

Ödünçleme Teorisi'nin yaygınlaşmasındaki önemli etken daha somut verilere dayanıyor olmasıydı. Mitoloji Okulu taraftarlarının yorum ve görüşleri Ödünçleme Teorisi'ne göre daha soyut kalmıştır. Mitolojik teorinin takipçilerinden Max Müller tarafından bile Benfey'in teorisinin daha sağlam olduğu kabul görmüştür. M.Müller, ödünçlenen bir eserin ulusal ve milli olamama gibi bir problemle karşılaşmayacağına vurgu yapmış, zira sanatsal düzenleme olmadan ödünçlemenin yapılamayacağını ifade etmiştir. Yeni bir eser başka bir halktan ödünçlenmiş olması için öncelikle ödünleyecek olan halk, o eseri kendi sanatsal haz süzgecinden geçirecek, yani onun kendi kültürel dokusuna uyumlu hale getirecektir. Aksi halde alıntılanmış olsa bile bu süzgece tabi tutulmayan eser sadece aktarılmış olacaktır.

İlya Muromets'in biyografisinde İlya'yanın gücünün Svyatogor'dan geldiği varyantlarını, Halanski, Kafkas Nart masallarıyla karşılaştırmıştır; onun açıklanmasına göre İlya sureti Kafkaslardan ödünçlenmiş bir bogatırdır. Aynı kahramanın gençliğini ise Stasov "Mahavansi" adlı Hint masal kitabındaki kahramanların ve Şahname'deki Rustem'in gençliği ile kıyaslanmıştır. İlya Muromets suretinin başka halkların kahramanlarıyla olan benzerlikleri ödünçlenmiş olsa da, alınan bu unsurlar Rus kültürü dinamiklerine ve sanatsal hazlarına uygun olacak şekilde yeniden oluşturulmuştur. Bu durumda da İlya Muromets'in gayri milli olduğu söylenemez, o artık ulusal Rus bogatırına dönüşmüştür.

Mitolojik Teori takipçilerine göre en meşhur Rus bılina kahramanı olan İlya Muromets, İlya peygamberin Vladimir panteonundaki en üst tanrı *Perun* ile birleştirilirken, Ödünçleme Teorisi takipçilerine göre bu bogatır, Rüstem veya Hint kahramanlarından yapılan ödünçleme sonucunda zuhur etmiştir. Mitologlara göre İlya Muromets "*starşiy bogatır*"lar ile "*mladşiy bogatır*"lar arasında, Tanrı *Perun*'dan geçen bazı mitolojik Tanrısal özellikleri taşıyarak bir geçiş formu iken, ödünçleme takipçilerine göre İlya daha dünyevi ve reel özelliklere sahip bir bogatırdır.

Stasov, İlya'nın biyografisi konusunda onu N.P.Direnkova'nın derlediği Teleüt efsanesi kahramanı “Şünü”³⁸, Kırgız “Sunu”, Şahname'den Rustam ve Moğol-Kalmış efsanesi Cangariada'dan Hongora ile kıyaslamıştır.

Ödünçleme Teorisi'nin Rus halkbilimi çalışmalarında ağırlık kazanması ve kabul görmesi o dönemde Türkoloji ve Moğollar üzerine yapılan çalışmaların etkisiyle olmuştur. Alman asıllı Rus bilim adamı Radloff'un özellikle Altaylar ve diğer Türk boyları üzerine yapmış olduğu folklor materyalleri derlemeleri Rusları Doğu'nun şiirsel zenginlikleriyle tanıştırmıştır. Bunun sonucu olarak Rus masalları ve binalarının Türk ve Moğol efsaneleriyle olan benzerlikleri araştırmacıların dikkatlerini çekmiştir.

G.N.Potanin “*Vostoçnie Motivi v Srednevekovom Yevropeyskom Epose*” (Ortaçağ Batı Avrupa Eposu'nda Doğu Motifleri) (Moskova 1899) adlı eserine yazdığı önsözünde:

“Güney Doğu ve Orta Avrupa'ya gelen Orda'lılar yerel halka kıyasla yüksek kültür sahibi insanlar olarak görüldüler... Hunlar, kendi efsanelerini Gotlara aktarmış, onlardan da Almanlara geçmiştir; Nibelungen türküsünde Hun Kağanı Attila ve onun otağı poemanın merkez noktasını oluşturmaktadır; çok detaylı yapılacak araştırmalar neticesinde Alman poemasındaki Hun etkisinin sadece kral adında yansımadığını, bizzat sujette olduğu da ortaya konulacaktır. Attila hakkındaki bir konunun A.N.Veselovski tarafından Batı Avrupa eposuna D'Ankona'nın adından aktarıldığını göstermiştir” (Potanin 1899: 2).

Potanin'e göre etkilenme veya ödünçleme tek yönlü değil, karşılıklı olmalıydı. Tarihe bakıldığında Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyinden daimi olarak Doğu'dan Batı'ya, kısmen de Batı'dan Doğu'ya bir göç olmuştur olmuştur. Ancak ikinci gruptaki göçler Batı'nın yerel halkı değil, Batı'ya göçenlerden geri Doğu'ya dönenlerin oluşturduğu göç dalgalarıdır. Yani zikredilen güzergâhtan Avrupa'ya göç eden Orta Asya halklarından dönenler olmuştur. Dolayısıyla da bu göçler neticesinde Doğu'dan Batı'ya motifler ve konular da göç etmiştir, eğer Batı'dan Doğu'ya göç edenlerle motif ve konu taşınmış ise, bunlar Avrupa'nın yerel halkına ait değil, yine Asya halklarına ait olan motif ve konulardır. Potanin elbette ki, Avrupa eposunun bütünüyle Doğu'ya ait olduğunu değil, Doğu'dan Avrupa eposuna çok büyük etki ve ödünçleme olduğunu belirtmektedir (Potanin 1899: 4) ve bu tezini de adı geçen hacimli kitabında ortaya

³⁸ Şünü için bkz. Nadejda Petrovna Direnkova 2014 (s.130-146). Altay ve Teleüt Türklerinde Şamanizm // Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, (Çeviren ve hazırlayan Atilla Bağcı).

koyduğu materyallerle kanıtlamaya çalışmıştır. Potanin, bir Doğu tutkunudur. Ona göre sadece Rus eposu değil, Batı Avrupa eposu, Türk-Moğol folklorundan ödünçleme yapmıştır.

Ödünçleme Teorisi'nin Rusya'daki önemli temsilcilerinden biri de Stasov'dur. Vladimir Vasilyeviç Stasov "*Proishozhdenie Russkikh Bılin*" (Rus Bılınalarının Kökeni // Vestnik Yevropı, 1868) adlı makalesi geniş yankı uyandırmış ve bir tartışmanın da fitilini ateşlemiştir. Stasov'un makalesi, Mitoloji Okulu'nun da tartışılmasının fitilini ateşlemiştir. Stasov'un makalesi, Mitoloji Okulu'nun tespitlerine karşı çıkmış, bu durumda, Buslayev, O.Miller, Vs.Miller, A.Veselovski başta olmak üzere Mitoloji Okulu yanlılarının tepkisini çekmiştir. Stasov, Rus bılınalarının kendiliğinden oluşmadığını, içeriklerinin Doğu'dan, yani Türk-Moğol halklarından ödünçlendiğini söylerken, romantik ulusalcı Slavcılar Stasov'u gayri vatansever olarak itham etmişlerdir. Stasov, Rus bılınaları ve efsanelerinin konularının ödünçlenmesini, Rus ulusal kültürünün özgünlüğü problemiyle ilişkilendirmiştir. Mitologların, Stasov'a sert tepki göstermelerinin esas sebebi, onun, masal ve bılınaların konularının ödünçlendiği olgusunun, kendilerinin folklorun özgünlüğünü savundukları kanıtlardan birini çürütmüş olmasıdır. Stasov, Yeruslan Lazareviç masalının İran'dan, Jar-Ptitsa masalının Hindistan'dan, bılınalarda ise Eski Hint Efsanleri ve son dönem Türk ve Moğol halklarından aktarıldığı ve çok sayıda paralellikler olduğunu tespit etmiştir (Stasov 1868; Sokolov Yu. 2007: 73).

Ancak daha sonraki yıllarda Ödünçleme Teorisi yandaşları bile Stasov'un kendi metotlarında ispat yöntemi ve sonuçlarında aynen Mitoloji Okulu yandaşları gibi hatalı olduğunu kabul etmek zorunda kaldılar (Sokolov Yu. 2007: 74). Ortak konu temalarının veya farklı anlatım motiflerinde görülen benzerlik veya paralelliklere gereğinden fazla anlam yüklenmesi Stasov'u bu yanılğı noktasına getirdiği eleştirisi yapılmıştır.

Buslayev, Stasov'un metodolojisinin (yöntembilimi) eksik yönlerine haklı eleştiriler getirmiştir; onun ilgisi Ari ve Slav ortak derin tarihi meselesinden çok, yakın tarih sorunları üzerine eğilmiştir. Yabancı katmanları reddetmemektedir:

"Doğu ve Asya unsurlarını bılınalarımızın ana temelinin üst katmanı olarak kabul etmemiz ve bu unsurun Rusya'ya geçiş yolunu net bir şekilde belirlememiz gerekir. Yani doğrudan Bizans üzerinden veya çeviri edebiyatı ile mi, yoksa doğrudan Asya

göçleri ile mi?... Bılinalar üzerindeki doğrudan doğruya Asya etkisine gelince orada da iki katmanı ayırt etmemiz gerekir. En eski, yani Moğol öncesi dönem ve Tatar döneminden başlayan son dönemlerinde Rus halkıyla olan komşuluğu sırasında gelen Doğu göçüne kadar olan dönem. Fakat bu ikili etki sorununu çözmek için doğu dil bilimleri temelinde ciddi bir filolojik metoda ihtiyaç vardır. Bu nedenle tarafımdan incelenen metnin yazarı ile ilgili şu görüşlerimi belirtmeden geçemeyeceğim. Her durumda bılinalarımızın kaderi oryantalistlerin elinde ve bu konuyla ilgili her şeyin incelenmesi ve çözümlenmesi de onlara bağlıdır” (Buslayev 1870; Sokolov Yu. 2007: 75).

Bu şekilde Mitoloji Teori yandaşı Buslayev de Rus bılinalar üzerine Doğuluların, yani Türk ve Moğol epik geleneğinin büyük etkisi olduğunu ifade etmiştir. Büyük etki denilmesinin sebebi “motif ve konuların” ödüncülenmiş olmasıdır.

Ödüncüleme Teorisi’nin Rusya’daki bir diğer temsilcileri A.N.Veselovski ve V.F.Miller’dir. Veselovski 1872 yılında Hindistan kaynaklı Doğu masallarının Avrupa’ya geçişi ve oradaki yayılmalarını gösterdiği “*Skazaniya o Solomone i Kitvorase*” (Solomon ve Kitovras Menkıbeleri) adlı doktora tezinde “*Halk edebiyatı değerlendirmesine tarihsel bakış, realizme dönüş zamanının işareti olabilir. Biz, Ari öncesi mit ve inançların romantik sislerinde o kadar uzun süreli dolandık ki, artık memnuniyetle yere iniyoruz*” diyerek ödüncüleme teorisinin mitoloji teorisine kıyasla daha önemli rolü olduğuna vurgu yapmıştır (Veselovski 1872; Sokolov Yu. 2007: 76).

Vsevolod Miller “*Vzglad na Slovo o Polku İgoreve*” (İgor Bölüğü Destanına Bakış) adlı eserinde kadim Rus edebiyatının özgün olmadığını ispatlamış, ancak bilim dünyası onun ulaştığı sonucu bazı nedenlerden dolayı onaylamamıştır. Bunun geri planında Rus-Slav milliyetçiliğiyle bağlantılı ideolojik tavır olması mümkündür. Zira aynı tavır yukarıda zikredilen Potanin’e de ileri sürmüştüğü, Avrupa destanlarındaki motiflerin özgün olmayıp, Doğu’dan alıntılandığını savunması ve delilleriyle ortaya koyması nedeniyle gösterilmiş, geri adım atılmaya çalışılmıştır. “Dünya dönmüyor veya güneş doğudan doğmuyor” demekle öyle olmamaktadır. Doğu’dan Batı’ya motif ve konu göçü ve ödüncüleme konusu da bu şekilde değerlendirilmelidir. Stasov, Türk-Moğol etkisinin olduğu görüşünü benimserken, Vs.Miller, doğu efsanelerinin Türkler vasıtasıyla Ruslara geçişinde Kafkas İranlılarının rol oynadığını savunmuştur. Örneğin, “*O Boe İl’i Muromtsa s Sinom*” (İlya Muromets’in Oğlu ile Dövüşü) bılınasını O.Miller, temiz milli bir eser olarak görürken, Stasov, onun Pers Doğusu’ndan, Vs.Miller ise bu bılınanın

Kafkas İranlıları ve Türkler vasıtasıyla Rus eposuna geçtiğini savunmuştur (Sokolov Yu. 2007: 77).

Veslovski, Benfey'in ortaya koyduğu Ödünçleme Teorisi'ni Rusya'da çok derinleştirmiş, edebi etkileşim ve ödünçleme sorununu daha da genişletmiştir. Veslovski sözlü şiir sanatının edebiyat üzerine yazı dilinin de sözlü edebiyata olan etkisi meselesi üzerinde durmuştur. Hristiyan efsane ve mitleri Bizans'ın etkileşimi konusunda çok fazla sayıdaki olguları analiz etmiş, etkileşimin karşılıklı Doğu-Batı ve Batı-Doğu şeklinde gerçekleştiğini ve Rus edebiyatının her iki merkezle de iletişim içinde olduğuna işaret etmiştir. Veslovski şiir sanatı gelişim sürecinin geçirdiği evrim ve aşamaları, türleri ve formları üzerinde yoğun şekilde çalışmış ve "*Tri Glavy iz İstoričeskoj Poetiki*" (Tarihi Şiirden Üç Balık, 1899) eserini hazırlamıştır. Veslovski, halk şiirinin araştırılmasına ve önemine vurgu yaparak, ayrı bir bilim dalı olarak kabul gören halkbiliminin kendine has görevleri ve birçok araştırma alanları olduğunu, halkbilimcilerin temel araştırma konusu olan halk şiirinin karşılaştırmalı edebiyat tarihi tarafından incelenmesi gerektiğini ve halk şiirinin edebi değerler gelişiminin ana evresi olduğunu belirterek, şiir sanatının bir takım meselelerinin ancak halk şiiri temelinde çözüme kavuşturulabileceği noktasında, bir alanı diğer alanlardan ayırmanın pek kolay ve hatta mümkün olmadığını belirtmiştir (Veslovski 1913: 22; Sokolov Yu. 2007: 92).

Veslovski, özellikle şiir sanatının problemleri üzerine çok detaylı ve derinlemesine çalışmış, ortaya koyduğu bilimsel fikirler ve çıkarımlarıyla Rus halkbilimi çalışmalarında yeni bir hedef belirlemiştir: Rus halk şiiri sanatını milli Rus tarihi ile bağlayıp, Rus folklorunun geliştiği tarihsel sathı ulaşmak. Yani Veslovski, halkbilimi çalışmalarında folklorun gelişiminin tarihsel zemin ve olaylardan ayrı tutulursa tam olarak kavranamayacağını ortaya koymuştur. Böylece Tarih Okulu'na doğru bir geçiş oluşturmuştur.

6.2.3. Tarihsel Teori

Tarihsel Teori ve Tarih Okulu'nun Rusya'da en tanınmış yandaşlarından biri Vsevolod Fedoroviç Miller'dir (1848-1913). Önceleri, Benfey'in Ödünçleme Teorisi yandaşı olan

Vs.Miller, bilimsel çalışmalarının ilerleyen döneminde Ödünçleme Teorisi'nden Tarihsel Teori'ye kaymıştır. Vs.Miller, Rus eposuna Türklerden ve Kafkasyalı İranlılardan büyük etki ve ödünçleme olduğunu kabul etmektedir, ancak 1892 yılında “*Ekskursı v Oblast Russkogo Narodnogo Eposa*” (Rus Halk Eposu Alanına Geziler) adlı eserini tekrar okurken, Benfey'in teorisinde eksik olan bazı noktalar olduğunu, fikirlerinin ve teorinin daha sağlam zemine geçmesi gerektiğini hissetmiştir. Tespit ettiği bu eksikliklerin giderilmesi onu Tarih Okulu'na yöneltmiştir.

1863 yılında genç bir araştırmacı olan L.N.Maykov “*O Bılınah Vladmirogo Tsikla*” (Vladimir Devri Bılinaları Hakkında) adlı çalışmasını yayımlamıştır. Maykov, Mitoloji Okulu yandaşlarının savunduğu destanlardaki mit izlerinden ziyade, araştırmaların tarihi zeminde olması gerektiğini düşünmüştür. Kendisi Kiev devri üzerinde yoğunlaşmış ve bılinalarda devlet teşkilatı ve sosyal yaşama ait yankı ve yansımaları aramaya yönelmiştir. Maykov, bılinalardaki kahramanların isimlerini (Knez Vladimir, Dobrinya vb.) elyazmalarındaki tarihi kişiler ile bılinalarda tasvir edilen yaşam tarzına ait verileri de Knez ve drujinasının yaşam tarzlarıyla karşılaştırarak bılinaları tarihi verilerle örtüştürmeye çalışmıştır. Onun ulaştığı sonuca göre Kiev dönemi bılinaları X.-XIII. yüzyıllar arasından teşekkül etmiştir (Maykov 1863; Sokolov Yu. 2007: 98).

Rusya'daki halkbilimi çalışmalarına geniş ölçekli bakıldığında Tarihsel Okul veya Tarihsel Teori'nin ilk belirtileri bu tarihlerde ortaya çıkmıştır, Maykov da buna öncülük edenlerden olmuştur.

N.P.Daşkeviç 1882 yılında “*Bılını ob Alyoşa Popoviçe*” (Alyoşa Popoviç Blinları) adıyla hazırladığı çalışmada bılının kahramanı olan Alyoşa Popoviç'in kroniklerdeki cesur Aleksandr Popoviç ile benzerliğini ortaya koymuştur (Daşkeviç 1883: 155-184).

M.Y.Halanski ise 1885 yılında yayımladığı “*Velikoruskiye Bılını Kievskogo Tsikla*” (Kiev Dönemi Büyük Rus Bılinaları) adlı eserinde Kiev dönemi bılinaları olarak sınıflandırılan bılınaların gerçekte daha geç, yaklaşık XV. - XVI. yüzyıllarda Moskova Knezliği'nin merkeze yerleştiği, yani diğer knezlikleri kendisine tabi kılmaya başladığı dönemde oluştuklarını savunmuş ve bılinalarda anlatılan tarihi olaylar ve yaşam tarzının, Moskova Knezliği'nin knez ve boyarların yaşam tarzlarıyla örtüştüğünü

mukayese ederek ortaya koymuş (Halanski 1885); onun bu fikirleri ileriki yıllarda Vs.Miller ve Sergey Konstantinoviç Şambinago'nun (1871-1948) çalışmalarında etkisini göstermiştir (Sokolov Yu. 2007: 99).

Yukarıda değinildiği üzere A.N.Veslovski hem ödünçleme hem de tarihsel teoriden yararlanarak yaptığı çalışmaları “*Yujnorusskih Bılınah*” (Güney Rus Bılınaları) adlı eserinde Dük Stepanoviç bılınası üzerinde yaptığı etütle, bılınanın yazılı ve sözlü kaynaklarını tespit etmiş “*Galitsko – Volinskogo Knyajestvo XII-XIII vv.*” (XII-XIII. Yüzyıllarda Galitsko – Volinskiy Knezliği) (Veslovski 1881:125-250) ve “*Skazki ob İvane Groznom*” (İvan Groznı Masalları) adlı makalesinde XVI. yüzyılın reel-tarihsel gerçekliğinin yansımalarını göstermiştir (Veslovski 1876).

1890'lı yıllarda Rus halkbilimi çalışmalarında oldukça sağlam bir şekilde etkili olan Tarih Okulu bu etkisini 25-30 yıl kadar sürdürmüştür. Bu dönemde en önde gelen temsilcisi de değinildiği üzere Vsevolod Miller'dir. Vs.Miller detaylı ve uzun soluklu olarak bılınalarla, tarihi gerçekler arasındaki uyumu ve örtüşmeyi bulmak için yürüttüğü, bılınaları tekrar incelediği bu süreç sonunda yaptığı çalışmalarının hacmi üç ciltlik “*Oçerki Russkoy Narodnoy Slovesnosti*” (Rus Halk Edebiyatı İncelemeleri) adlı eserini oluşturmuştur (cilt I, Moskova 1897; cilt II, Moskova 1910; cilt III. Moskova 1924). Vs.Miller, sözlü şiir sanatı üzerine tespit ve görüşlerini eserinin I. cildinde şu şekilde anlatmıştır:

“Bılina eposunun bilimsel çağdaş tetkiki halen, onun tarihi problemine ve bilimsel talepleri karşılayacak öğreti kurmaya imkân vermemektedir. Eposun bizden uzaktaki temelleri uzun asırlar boyunca kalın bir örtüyle kaplıdır ve yazılı malzemelerin fevkalade kıtlığı nedeniyle ancak cesur varsayım ve hipotezlerle bu kalın örtüden kurtarılmaya çalışılmaktadır. Eposun ne tahmin edilen mitolojik temelleri ne kablî tarih Hint-Avrupa ve müşterek Slav mirası teorisi ve ne de bılınalarımızın konularının Doğu kökenli oldukları hipotezi, bılınalarımızın doğuşu ve bılina eposunun gelişim dönemi problemlerini ikna edici düzeyde açıklığa kavuşturmamıştır. Bılınaların isabetli şekilde değerlendirilmesi için büyük başarılar, tarihselleşme ve devirselleşme sürecinin etkisiyle bılina türkülerinin yapısına girmiş ve yayılan masal сюжетleri veya edebiyatın yankılarının tarihsel katmanları ve izlerinin gösterilmesiyle elde edilmiştir. Son on yıllarda Avrupa ve Asya folklorunun yaygın kaynaklarının öğrenilmesine, “paralellerin” derlenmesine ve bılınalarımızın yapısının mukayeseli metotla öğrenilmesine özel dikkat gösterilmiştir. Ancak “paralelliklere” tamamen güvenmemek gerekir; gezgin farklı masal konularının detaylı tetkikinin onların genetik tasnifi ve bir halktan diğerine geçiş yollarını açıklayacağını düşünmek mümkün olmaz... Sözlü olarak dolaşan herhangi bir masal, bir ülkeden başka bir ülkeye gönderilen ve geçtiği ülkelerin mührünü üzerinde taşıyan mektup gibi değerlendirilmemelidir. Sözlü olarak

yayılan bir masalın asırlar boyunca süren yolculuk serüvenini takip etmek, arazide rüzgârı yakalamaya çalışmaktan farkı yoktur...

Bılinalar için yazılı edebi kaynaklara sahip değilsek, o halde böyle tahminlerin başarısından şüphe ederek ben “Oçerki...” adlı çalışmamda bılina eposumuza şu veya bu bılina konusunun giriş yollarını tespit için mukayese metodunu nadiren kullanıyorum. Ben daha ziyade bılina tarihi ve bılinalarda tarihi yansımalarla ilgileniyorum, tarih öncesi dönemden değil de, en üstten başlayarak aşağı doğru ilerliyorum. Bılinaların bu üst katmanı, araştırmacıya ilginç gelen derin geçmişin muammasını sunmayarak, daha çok bizlere yakın dönemde bılina hayatıyla ilgili az veya çok daha isabetli unsurlar sunduğu için ilginç gelmektedir. Böyle olunca da biz bılinalarda primitif masal veya yazılı eski kitabi hikâyelerin izlerini buluruz, bazen skomorohların yeniden yaratmalarının izlerini ve bazen de kronolojik sonuç elde etmemize yardımcı olan şu veya bu özel adların varlığını görüyoruz. Bılinaların tarihinin tespiti için ben varyantları karşılaştırarak onların en eski formunun hangisi olduğunu bulmaya ve bulacağım bu sonucun tarihi ve gündelik yaşama ait verilerini inceleyerek, bılının oluştuğu dönemi ve bölgeyi olabildiğince isabetli belirlemeye çalıştım” (Vs.Miller 1897: III-V.; Sokolov Yu. 2007: 100-102).

Vs.Miller’in bu şekilde ortaya koyduğu yöntem bilim farklı görüşlere sahip olsalar da A.V.Markov, S.K.Şambinago, B.M.Sokolov gibi destan araştırmacılarının hareket noktasını oluşturmuştur.

Markov, tarihsel olarak bılinaların Tatar hâkimiyeti döneminde teşekkül ettiğini savunurken, Şambinago ise bılinaların XVI. yüzyıldan daha önce teşekkül etmediklerini söylemiştir. Tarihsel Teori, Mitolojik Teori ve Ödünçleme Teorisi’ne nazaran daha önde gibi görünmektedir; ancak onların sorunu ve yanlışları da bılinaların tarihi probleminin yüzeysel şekilde algılanmasıydı. Bu teorinin temsilcileri daha çok “bılinalar ne zaman, hangi olgular temelinde, şiir sanatının türleri olan bılina ve masalların hangi şiir kaynaklarının etkisiyle oluştuğu” üzerinde durmuşlardır. Coğrafi ve kronolojik tarihle ilgili “nerede ve ne zaman?” gibi soruları yer ve şahıs adlarıyla çözümlemeye çalışmışlardır. Mevcut yazılı kaynaklarda kişi ve yer isimleri bularak bılinalardaki isimlerle onların benzerliğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Ancak Tarihsel Teori, folklor çalışmalarını edebi ve şiirsel eserler olarak görmemesi ve sözlü şiirin sosyal sınıfın doğası sorunlarına karşı ilgisiz oldukları gibi noktalardan bazı eleştiriler almışlardır (Sokolov Yu. 2007: 103).

6.3.BİLİNA İCRA GELENEĞİ VE ÖZELLİKLERİ

Bılınaların teşekkül zamanının başlangıcı Kiev Knezliği dönemiyle başladığı kabul edildiğinde yaklaşık on asırdır bu sözlü edebiyat türü var olmuştur. XVII. yüzyılın başlarına kadar sözlü gelenekte kuşaktan kuşağa aktırılmıştır. XVII. yüzyılın yirmili yıllarına doğru ilk bılina metinleri derlenmiş, daha sonra zaman zaman derlemeler yapılmış, ancak asıl derleme çalışmaları XIX. yüzyılda yoğunlaşmıştır. Bu yüzyılda yüzlerce, belki binlerce bılina metinleri derlenmiştir. Derlenen metinler üzerinde farklı noktalardan araştırmalar yapılmıştır. Uzmanlar bılina türü için kendine özgü üsluplar ve aynı şekilde icra tarzlarını araştırmıştır. Derlenen metinler üzerinde yapılan çalışmalarla beraber bılina icracıları üzerinde de araştırmalar yürütülmüştür. Onların biyografik bilgileri ve bılina icrasını nasıl ve kimlerden öğrendikleri hakkında mümkün olduğunca aydınlatıcı bilgiler derlemişlerdir.

Erken dönemlerde destancılara kendileri için gusli çaldıkları, daha sonraları ise resitatif, yani yayvan yayvan bılınaları icra etmeye başladıkları, daha sonraki dönemlerde ise yakın çevresi ve aile ortamlarında gusli çalarak bılina okudukları tahmin edilmektedir; ancak tespit edilmiş, kayda geçirilmiş böyle bir icra derlemesi kayıtlarda yer almamaktadır.

Bılina icracıları olan destancılar kendileri için oluşturdukları sözel formüllerle yeni metinler oluşturmuşlardır. Bılınacılar dönemin halk sanatçısı ve şairleridirler. Türk kültürü aşıklık geleneği ile kıyaslanamayacak kadar sayısı fazla olmayan bılina erbapları gusli çalarak bılınaları icra ettikleri tahmin edilmektedir; ama ifade edildiği gibi bir enstrüman eşliğinde usta bir bılınacı tarafından bılina icrası maalesef araştırmacılar tarafından icra bağlamında tespit edilmemiştir.

Bu noktanın altını çizdikten sonra Rus araştırmacıların yazdıklarına göre bir bılınada anlatılan olaylar kadar icracının tarzı ve guslisinin melodisi de önemlidir. Her bılina icrasının kendine özgü bir icra tavrı olmalıdır. Bılınacı icrası için en önemli karakteristik, özellikle temiz ve kuvvetlendirici bılina şiiri ve guslinin melodisidir. İcra bu iki unsuru bir potada kaynaştırarak kendi tavrını oluşturur ve icrasını gerçekleştirir. İcralar monoton ve tek düze olmaz. Bılina erbabı olayların seyrine göre hem kendi sesini hem de guslisinin melodisini farklı tonlarda kullanır. Bu özelliğin

temelinde ritmi sağlamaktan daha ziyade vurgu miktarı bakımından satırların ölçülebilirliği yatmaktadır. İcracılar icra esnasında birkaç melodi kullanırlar, onlar farklı tonlamalarla olur ve kendi ses tonlarını da değiştirerek icrayı zenginleştirirler.

İcrada bilinenin kahramanlık ve çoğunlukla da trajik bölümleri anlatılırken daha coşkulu stil kullanılır. Bu özellik bilina icracısına özgü değil, destan geleneğinin bir kuralıdır. Hiçbir destan aynı ses tonu, aynı melodi ve süreyle icra edilemez. Zira destan boyunca olaylarda heyecan düzeyi bazen artar ve/veya düşer. İşte bu iniş çıkışlar icracı tarafından karşısındaki dinleyiciye hem kendi sesi hem de enstrümanının sesi ve melodisiyle yansıtılmalıdır. Bu dinleyiciyi ele almaktır. Bir epik anlatı icrasında önemli olan dinleyecinin ilgisinin icra boyunca canlı tutulmasıdır. Destancı icrası boyunca dinleyicisinin dikkatinin dağılmaması için etkili, coşkulu bir icra tavrı sergilemelidir. Tek düze bir ses tonuyla, kuru ve mimiksiz bir icra kısa sürede dinleyicinin icraya olan ilgisini düşürecektir. Anlatılan olaylar heyecanlı olsa da eğer destancının icrası yavan ve kuru ise, bu durum olay örgüsündeki heyecanı bitirecektir. Bunu bilen usta destancı icra esnasında dinleyicisinin tepkisini takip eder, onun tepkisine göre icrasına yön verir, hatta dinleyicinin ilgi ve tepkisini kendisi yönlendirebilir. İcra sırasında olayların akışına ve örgüsüne göre sesini, sazını nasıl kullanacağını bilir. Kendi sesi ve çalgı aleti olan guslisinin melodisini çok iyi kullanır.

İcra sırasında destancı sesini destanda anlattığı sahneye ve olaya göre kısabilir veya çok yükseltebilir. Destancı icrada ses tonunu yükselterek olayların heyecan dozunun da yükseleceğini dinleyiciye haber vermiş olur. Dinleyici de destancının guslisinin melodisine göre olayların akışının, heyecanın yükseleceğini veya sakinleşeceğini hisseder.

Destancı kendi ses tonu ve guslisinin ses tonundan başka dinleyicinin dikkat, ilgi ve coşkunluğunu artırmak için başka sanatsal yöntemler de kullanır. Dinleyicinin coşkunluk ve dikkatini diri tutabilmek için aşırı abartmalar, tekrarlar/pekiştirmeler ve farklı kelimeler kullanılmaktadır:

“...*kosa kosa* (belik belik),
 ...*iz daleçe-daleçe* (uzaktan-uzaktan),
 ...*divnım divno* (çok eskiden- eskiden) (gereksiz yineleme)”;

anlatısını kuvvetlendirici sinonimler:

“...bitsa-ratitsa (savaşmak-savaşmak),
...dani-poşlinı (haraç-cizye) (sinonim tekrarlar)”

Yapılan tekrarlar çoğunlukla da bir satırın sonu, diğer satırın başlangıcı olmaktadır:

“A priyehali oni da na svyatuyu Rus’ / Na svyatuyu Rus’ da i pod Kiev grad... (Onlar ise Aziz Rusya’ya geldiler / Aziz Rusya’ya evet Kiev şehri yakınına)”.

Bu tekrarlar ve yinelemeler devam eden etkiyi kuvvetlendirmek için yapılmaktadır. Yine dinleyiciyi olayların içine çekebilmek için yapılan tasvirler çok detaylandırılabilir. Bu epik geleneğin önemli bir kuralıdır. Epik anlatıda dinleyiciyi sıkacak, onu icradan koparacak önemsiz bölümler daha kısa geçilir, hatta atlanır, ancak coşkuyu zirveye taşıyan bölümler ise en ince detayına kadar destancı tarafından işlenir. Profesyonel bir destancı bunu bilir, aynı şekilde destan icrasını ve geleneği bilen dinleyici de bunu bilir. Örneğin Oğuz Kağan’ın tanıtılması sırasında bedensel olarak tasviri detaylı verilirken, hayatının bir kesiti atlanarak onun kahramanlık çağına geçilir. Aynı şekilde Oğuz Kağan’ın canavarı öldürmesi sahnesinde zaman çok yavaşlar, zira coşku zirvededir ve coşkuyu dinleyici (ya da okuyucu) tam anlamıyla hissetmelidir. Epik anlatılarda gereksiz ve önemsiz bölümler olmaz, olmamalıdır, zira bu tür önemsiz bölümlerin olması o destanın heyecan ve coşkunluğunu azaltır. Çok fazla usta bilinacı olmasa da yine de bu hususlar Rus destancı ve bılına erbapları tarafından dikkate alınmıştır. Destan, özellikle kahramanlık destanları dinginliği, sükûneti ve hareketsizliği kaldırmaz, destan coşkunluk, sürekli olay akışı gerektirir. Masal türü daha sakin ilerlerken, kahramanlık destanları hız ve heyecana dayalı kurgulardır. Destanlar dinleyicinin adrenalinini yükseltmelidir. Bu adrenalinini yükseltmeye etki eden unsurlardan biri de destan içinde bir durumun anlatılması da “sabit yerler” denilen belirli formüsel ifadeler kullanılır.

“Sabit yerler”e ziyafet (büyük çoğunlukla knez Vladimir’in ziyafetleri) ve rüzgâr gibi atı üstünde bogatırın gidişi tasvirleri de dâhildir. Benzer durağan formülleri halk türkücüsü kendi arzusuna göre kombine edebilir.

Bılınaların dili için mübalağa karakteristiktir; bu özellik yardımıyla destancı, özellikle hatırlanması gereken kahramanların görünüşlerini ve karakter çizgilerinin altını çizer.

Bılina kahramanları olan bogatırlar sıradan insanlar değildir. Onları vasat insanlardan ayıran epik özellikleri vardır. Svyatogor, insanlardan uzak ancak Svyatie Gori (Kutsal Dağlar)'da yaşayabilen, muazzam bir güce sahip bir bogatırdır; Svyatogor'un babası da muazzam güce sahip bir devdir. O, övünürken gökle yeri birleştirebileceğini söyler. Ya da bılinaların fenomen bogatırı İlya Muromets otuz yaşına kadar kötürüm bir halde ocak başında otururken mucizevî şekilde sağlığına kavuşur ve Svyatogor'un muazzam gücünden bir parçasını alarak bogatırlık gücüne kavuşur. Bu gücü sayesinde düşmanları mağlup eder. Svyatogor'un ifade edilen muazzam gücü olmasına rağmen Mikula Selyaninoviç'in heybesini kaldıramaz. Bu şekilde sadece kahramanların fiziksel özellikleri abartılmaz; destanın olay örgüsü içinde bu özelliğe sıkça başvurulur. Knez Vladimir'in ziyafet sofrası, bir bogatırın drujinası veya bir kadın bogatırın güzelliği, gücü ve diğer meziyetleri abartılır. Abartı epik anlatının temel dil ve anlatım özelliklerindendir.

Dinleyicinin bılınaya olan ilişkisini belirleyen bir diğer unsur da epitetlerdir (güçlü, aziz Rus, kudretli bahadır, zehirli ve zalim düşman), daha çok da sabit epitetlerle karşılaşilmektedir (babayiğit, sıcakkanlı, ayağına çevik, sıcak gözyaşları). Epik gelenekte epitetler anlatının olmazsa olmaz anlatım özelliğidir. Knez Vladimir Kiev Knezi'dir; ancak Vladimir için onu yücelten, itibar ve şan kazandıran epitetler kullanılmaktadır: "Vladimir solnişko, Vladimir Kievski, Stolnı Knez Vladimir", Starıy bogatır Kazak İlya Muromets, gibi.

Burada izah edilen gusli eşliğinde bılina erbabının bılınasını icra etmesinin resmedilmesi okuyucuya aslında doğrudan âşıklık geleneğini ve icra bağlamını hatırlatmıştır. Rus araştırmacılar tarafından icra bağlamında, gusli veya başka bir müzik aleti melodisi eşliğinde, yukarıda tarif edildiği gibi bir bılina icrası tespit edilmiş değildir, ancak Rus araştırmacı ve uzmanlar tarafından böyle bir icra geleneği olduğu yazılmakta, savunulmaktadır. Putilov böyle bir icra geleneğinin olmadığını itiraf etmektedir (Putilov 1997).

Bılinalar kural olarak üç bölümden teşekkül eder: *giriş* (genellikle doğrudan içerikle bağlantılı değildir), dinlenilecek bılınaya (destan, türkü) hazırlık bölümde olan fonksiyon; *icra edilen eser* (bu bölümün sınırları içinde eylem dağılmakta/parçalanmaktadır) ve *kapanış*.

Şu noktayı da belirtmek gerekir ki, bılınada kullanılan şu veya bu sanatsal usül onun mevzusunu belirlemektedir.

Bılınacının bakış açısı hiçbir zaman geçmişe veya geleceğe yönelmez, o, olaydan olaya koşan bılina kahramanını peşinden takip eder, hatta olaylar arasındaki zaman birkaç günden birkaç yıla kadar varyantlaşabilir.

6.3.1.Bılina İcra Sanatı

Sözlü halk edebiyatı eserleri icra edildikleri sürece yaşarlar, gelişirler, varyantlaşarak zenginleşirler. Metin olarak derlenip yazılı ortama aktarılan ve teknik cihazlarla elektronik olarak kayda alındıklarında ise dinamizmini kaybeder ve statikleşirler. Bılınalar da icra edildikleri sürece canlılıklarını devam ettirmişlerdir. Bu icra ortamları hakkında fazla bilgi mevcut değildir. Türk kültüründe var olan icra geleneği, hemen bütün Türk boylarında bütün detayları ile bilinmektedir, zira bu dinamik bir gelenektir. Ancak Rus halkında bılina icra geleneği olarak bilinen kompleks bir gelenek yapısı vardır denilememektedir. Putilov bu bağlamda Rusya Kuzeyi'nde çok az sayıda bılina erbabı olduğunu, hatta bunların tam bir “destancı” olarak bile tanımlanamayacağını ifade etmektedir (Putilov 1997: 93). Bahse konu bılina erbaplarının bir iki tane bılina ve bazı bılina parçaları bildikleri, bunları da ya kendileri için ya da çok dar kapsamlı ev ortamlarında icra ettikleri görülmüştür.

Gerçekten tam manasıyla destandan anlayan, onun icrasını bilen, icranın akışına göre tepki koyan, hatta icrayı yönlendirebilen profesyonel bir dinleyici kitlesi karşısında bılina icra eden bılınacı-destancının icrası derlenememiştir. A.M.Astanhova, özellikle son dönemde destan – türkü icrasının şahsın kendisi için, özellikle de bir işle meşgul olurken söylediğini yazmaktadır (Astahova, 1938: 15; Putilov, 1997: 78). A.F.Truhovaya bir iş yaparken bılina söylediğini ifade etmiştir (Russkiye Epikçeskiye Pesni Kraeli, 1981: 113). V.P.Nosov için de “tekne ile balık avına giderken bılina söylediği duyulmuştur” denilmektedir (Bılını Severe, 1938, cilt 1: 407). N.Y. Onçukov “Benim tanıdığım diğer tütkücüler gibi P.K.Markov bılina söylerken bir şeyler yapar, örneğin ağ örmek için ip hazırlamak gibi” diye yazmaktadır (Peçorkisye Bılını,

1904:331). V.M.Mihiyev'in kendi ifadesine göre "Sadece karyolada yatarken kendisi için bılına söylermiş" (Bılını Severa, 1938, cilt 1: 219). Yine bir başka kaynak kişi olan İ.G.Nosov ise "kışın kızakla, yazın kayıkla giderken bılına söylermiş" (Bılını Severa, 1938, cilt 1:436).

Destancı yaşlı kadınlar ise hiçbir zaman toplanmış bir dinleyici kitlesi önünde bılına söylememiş; onlar kendi çocukları ve torunlarına söylemekle bu geleneğe katkıda bulunmuşlardır (Onejeskiye Bılını, 1949, cilt I.267; Belomorksiye Bılını, 1901: 29; Putilov, 1997: 78).

Rusya'da yapılan bılına derleme çalışmaları icracının dinleyici bir kitle karşısında ve icra bağlamında derlemecinin de hazır bulunduğu bir ortamda gerçekleşmemiştir. Kaynaklarda derlemecilerin ifadelerinden bılına bilen kişiyle yapılan yüz yüze görüşmeler şeklinde yapıldığı; bazı derlemecilerin veya kimselerin bılına bilen kişinin bulunduğu yerleşim yeri köy veya mahalde okuma yazma bilen birinin görevlendirilmesi neticesinde derlendiği görülmektedir. İcra bağlamında derleme yok gibidir.

Yapılan derleme çalışmaları neticesinde yüzlerce ve binlerce bılına metni, metin parçaları derlenip kayda geçirilmiştir. Derlemeyi yapan kişiler, derleme yaptığı kaynak kişiler hakkında bazen biyografik bilgiler vermişlerdir. Bu bilgilerde görüldüğü üzere bazı kaynak kişilerin baştan sona bir veya birden fazla bılına bildiği, bazı bılinaları yarım yamalak veya bazı parçalarını bildikleri görülmektedirler. Bazen bılının baş kısmını bildikleri, sonlarını unuttukları ya da hiç öğrenemedikleri veyahut da sadece bir bılınadan bazı epizodları hatırladıkları kaynaklarda yer almaktadır.

Bu geleneğin belki de en üst düzeyde yaşatılan Türk kültüründe bir ozanın bir destanı, hikâyeyi veya repertuarında yer alan bir eseri eksik bilmesi, bazı bölümlerini öğrenememiş ve unutmuş olması diye bir durum söz konusu olamaz. Gerek usta malı eser, gerekse kendi yaratmalarını icra eden ozan, icrasına başladığı destan veya hikâyeyi mutlak surette sonuna vardırmalıdır. Ozan (âşık, akın, baskı, böö vd.) zaten bu yetkinliğe ulaştığı anda eğitimini tamamlamış, artık kendi başına geleneğin içinden yetişmiş ve geleneği bilen bir dinleyici karşısında icra edebilir ustalığa erişmiş kabul edilir ve motife uygun olarak rüya görür; pir elinden bade içer ve âşıklık ruhsatını alır.

Ancak Rus bılına geleneğinde böyle bir süreç yaşanmamaktadır ve zorunlu görülen şartlar aranmamaktadır.

Putilov, bu noktada maalesef Ruslarda kompleks bir bılına icra ritüeli ve geleneği olmadığını, araştırmacıların konuyu genel karakteristik çizgiler içinde inceleyebildiklerini söylemektedir (Putilov 1997: 93, 94). Bu noktada alanda çalışan araştırmacı-bilim adamları yapılabilecek her şeyi yapmışlardır; metinleri varyantlarıyla birlikte derlemişler, derleme yaptıkları kaynak kişiler hakkında biyografik bilgiler vermişler, derlenen bılına metinlerini muhtelif noktalarda tasnife tabi tutmuşlar, metinleri şekil, dil ve içerik bakımından tahlil etmişler, bılına kahramanlarının kendilerine has bütün özelliklerini ortaya koymuşlar, ancak icra geleneğini kompleks olarak aydınlatamamışlardır, zira kompleks bir icra geleneği mevcut değildir.

Yukarıda belirtildiği gibi nadir olarak icra bağlamında yapılan bılına derlemesi sırasında P.N.Rıbnikov yaşadığı tecrübeyi şöyle tasvir etmiştir:

“Beni tuhaf bir ses/seda uyandırdı: o ana kar ben çok defalar şarkılar ve dini şiirler dinlemiştim ama böyle bir tavır hiç duymamıştım. Canlı ve neşeli ve etkileyici, bazen hızlıca duruyor, bazen ara vermeden ve kendi tavrıyla bizim kuşağın unuttuğu eskileri (starinaları: eski zamanda olanları) hatırlatıyor” (Pesni sobrannıye, 1989, cilt 1: 53; Putilov, 1997: 94).

6.3.2.Bılına İcracılarının Konumu Ve Durumu

Obenej’de bılına icracıları büyük hürmet görmüşlerdir. İlya Yelustafyev gibi en iyi bılına icracıları ölümlerinden uzun süre sonra bile anılmakta ve hakkında anlatılar yaşamaktadır. Kuzey denize balık avına giden avcı grupları mutlaka bir tane de bılınacı-türkücü bazen de sadece söylemesi için yaşı geçkin bir ihtiyarı kendi gruplarına, katmaya gayret ederlermiş. Meşhur T.G.Rabinin’i balıkçılar “*Trofım Ggrigoryeviç eğer bize katılırsanız, biz sizin için çalışırız. Sen de bize okursun, biz de seni dinleriz*” diyerek defaten kendilerine katılmaya davet etmiştir (Gruzinskogo 1909, Moskova).

Starinalar (bılına) avcı izbelerinde, balıkçı dalyanlarında yollarda gece vakitlerinde icra edilirmiş. P.N.Rıbnikov ilk bılınayı tesadüfen Zaonej yolu üzerinde yolculuk sırasında yakılmış ateş etrafında otururken dinlemiş.

Sibiryaya ve kuzeye bılına geleneğini Kazaklar³⁹ getirmişlerdir. Yeni yaşam tarzları, karmâşık yeni ilişkiler, karşılıklı etnik etkileşim, ticaret ve sanayi ilişkilerinin gelişmesi kadim epik geleneğin unutulmasına neden olmuştur. Onlar ilk zamanlarda birlikte yaşamışlardır. Ural’da sanayici Akınfey Demidov veya onun haleflerinin malikânesinde, daha doğrusu A.Demidov’un isteğiyle Kirşi Danilov o meşhur kitabını oluşturmuştur. Bu kitap Kuzey Rusya’ya girmiş, ancak XVI-XVII. yüzyıllarca canlı Moskova geleneği yaşam tarzında kaybolmuş olan bılına eposundan müteşekkildir. Bu kitap çok önemlidir, ancak üzerinde muhtelif tartışma ve soru işaretleri mevcuttur.

Bılına icracılarına büyük değer verilmiştir. XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyılın başlarında L.G.Tupitsın ve Mihail Sokovikov gibi destancılardan ortaya çıkması Sibiryaya’da artık nadir görülen olaylar olmuştur, ancak onları icra ettikleri sanatları eskiden olduğu gibi celbetmektedir. Kolım şehrinde Mihail Sokovikov’u “Kuldar” diye adlandırmaktadırlar, Orta Asya’da “kuyu, kaynak, ocak”ları bu şekilde adlandırmak yaygındır: bılına ustasının ağzından starina ve masallar, yolculara hayat veren mucizevî kaynak “kuldar”dan suyun akması gibi dökülmektedir.

6.3.3.Bılına İcracıları Ve İcra Tarzları

Destancı ya da bılına erbapları olarak bilinen Rus sözlü kültür geleneği icracıları olan halk türkücüleri modern anlamda bu sanata profesyonel gözle bakmamışlar, bu geleneği yaşamlarını idame ettirecek meslek olarak görmemişlerdir. İçlerinde bazıları profesyonel tarzda büyük şehirlerde dinleyici kitlesi karşısında sahne almış, icra gerçekleştirmişlerdir, ancak bu onları maddi bakımdan profesyonel kategoriye sokmamıştır. İcralarını amatör ruhla ancak ustaca yapmaya çalışmışlardır. Yaptıkları icralar karşılığında zaman zaman küçük maddi edimimler sağlamışlardır; katıldıkları avcı veya balıkçı gruplarının av ganimetinden pay almak gibi. Bunlar hayatlarını genellikle terzilik, balık ağı tamircisi, ayakkabıcı, fırıncı gibi farklı meslekler icra ederek kazanmışlardır.

³⁹ Kazahi (Türk) değil, Kazaki.

Bılina icracıları ve halk türkücüleri sade halk tarafından saygı ve itibar gösterilen kişilerdir. Onların özel yetenekleri vardır. Bılina icra etmek özel bir yetenek gerekmektedir.

Rus araştırmacılar tarafından ortaya konulan bılina icra geleneğine göre, iyi bir türkücü/destancı bılinalarını çok ciddi ve ihtimamla icra eder, icrasına büyük önem verir. İcracı bılınanın içeriğine çok bağlıdır, gerekli ritüelleri yerine getirir, özellikle bılinaların şiirsel formunu korumaya özen gösterir.

Her usta bılınacının gayet tabidir ki, kendine özgü bir tavrı vardır, olmalıdır. Bılina icra geleneğinde usta-çırak ilişkisi mevcuttur; böyle olunca çıraklıktan ustalığa geçen bılina erbabı usta-malı diye tanımlanan ve eğitimi süresince ustasından öğrendiği bılinaları ve kendi yaratmaları olan bılinaları da icra etmektedir.

Burada bir noktaya açıklık getirmek zorunludur. Türk kültüründe var olan âşıklık (ozan, baskı, akın) geleneğinin zenginliği ve dinamikliğini asla bılina geleneğiyle kıyaslamamak gerekir. Türk kültüründeki âşıklık geleneği kompleks bir gelenektir. Rus kültüründe var olan bılınacılık geleneği çok zayıftır. Türk toplumunda XXI. yüzyılda dahi yaşayan bu gelenek yeni âşıklar (ozan, baskı) yetiştirmektedir. Geçmişe kıyasla az da olsa performanslar sergilenmekte, âşıklar bayramı ve festivalleri gibi etkinliklerde yaşatılmaktadır. Oysa Rus bılınacıları tam anlamıyla destandan anlayan, icracıyı yönlendirebilen dinleyici karşısında icralar gerçekleştirmemişlerdir. Daha dar ve destan kültüründen tam anlamayan dinleyicilere icra gerçekleştirmişlerdir. Bu dinleyici kitlesi de umumiyetle aile, eş dost veya iş meclisleridir; bılınacılar daha ziyade kendi işleriyle meşgul olurken kendi kendine söylemiştir. Bunları bizzat kaynak kişiler ifade etmişlerdir.

Bılina geleneğinde usta çırak ilişkisi vardır denilmektedir; bu tanımlama yanıltıcı olabilir. Bir bılina ustası kendi çocuğuna, torununa, yeğenine ya da meraklı bir gence bildiği bılinaları ve bılina parçalarını anlatır, o da öğrenebildiği kadarını söyler. Bılina geleneğinde ustanın yanında uzun süre eğitim alıp, olgunlaşması, geleneğin icaplarını ikmal etmesi, en nihayetinde de ustası tarafından usta olduğuna dair bir ruhsat verilmesi, ya da rüya görüp, pir elinde bade içerek bılina erbabı (âşıklık) mertebesine ulaşması gibi ritüeller yoktur.

Bılina bilen bir kimse kendi çocuğu eğer meraklıysa ona bildiği bılinaları öğretir. Bu öğrenci de eğer bılina söylemeye hem istekli hem de yetenekli ise ustası konumundaki bılınacıdan öğrendiklerini söyler, aynı zamanda da kendisi bir formül oluşturarak yeni yaratmalar ortaya koyabilir. Rabinin ailesi babadan oğla aktararak birkaç kuşak boyunca bılina icra geleneğini yaşatmışlardır. Rabinin ailesi Rus bılina icrasında bir okul olmuştur; gelenek içinde en bilinen ailedir. Bu aile bireyleri ve bazı bılınacılar hakkında detaylı bilgi ilerleyen bölümlerde verilmiştir.

Bılınacılar kendi ustaları konumundaki kişilerden öğrendikleri bılina metinlerini unutmamaya özen göstermişlerdir. Her bılınacının kendine özgü bir icra tavrı olduğu, ancak zaman içinde repertuarında bulunan bılinaları icra ederken içerik ve şekil bakımından muhtelif değişiklikler yaptıkları ifade edilmiştir. Bu da sözlü kültür ve icra geleneğinin dinamikliğinden kaynaklanmaktadır. Zira yazılı bir metin okumadan irticalen yapılan her bir icra yeni bir yaratma demektir. Belli kalıplar içinde eserin yeniden oluşturulması nedeniyle tavır ve formda değişiklikler olmaktadır. İcralar elbetteki mekanik bir şekilde olmamıştır, zaten olmamalıdır da. Bılina erbabının kişisel yeteneği ve sanatçılık içgüdüsünü de dikkate almak gerekir, zira her sanatçı yeni ircasında her zaman bir önceki icralarının üstünde bir performans göstermeye çabalar. Bılınacı bir bılina metnini ezberleyerek yaptığı icrayla performans sergilemiş sayılmamaktadır. Uzun metinleri ezberleyenleri gerçek bir usta destancı olarak tanımlamamaktadırlar, gerçek bir bılina erbabı bılınayı icra edebilen, yani yazılı metne bağlı kalmadan söyleyebilen kimsedir. Bunun için de bu geleneği ve ritüelleri bilmesi gereklidir, gerçek bir icracı bılınayı kurgulayabilmeli, yeniden inşa edebilmelidir.

Rusya’da yapılan derleme çalışmalarında canlı performans bağlamında derleme yapılamadığı ifade edilmişti. Daha önce belirtildiği üzere Rus eposunda bılina anlatma geleneği, Türk kültüründeki âşıklık geleneği gibi kompleks bir yapıda değildir. Âşık umumiyetle icrasını kopuz, domra, bağlama vb. gibi müzik aletinin melodisi eşliğinde sergiler. Anadolu âşıkları ise “meydan saz” ya da “divan saz” adı verilen bağlamasıyla türküsünü çalar ve söyler. Saz (domra, bağlama, kopuz) ozanın olmazsa olmazıdır: bogatırın atı, ozanın saızı.

Rus destan geleneğinde *gusli* adı verilen telli müzik aleti eşliğinde bılina icra edilir denilmektedir. Bılina kahramanı Sadko iyi bir müzisyendir ve guslicidir. Staver

Godinoviç de iyi bir guslicidir. Bu bılına kahramanlarının konumu âşıklık geleneği içinde Kerem ve Âşık Garib gibidir. Bunlar itibari kişiliklerdir ve bılına içinde kendileri müzisyen kahramanlardır. Ancak gerçekte bılına icracıları gusli çalarak bılinalarını icra etmemişlerdir. Teknolojik gelişmelerin sağladığı imkânlar dâhilinde kimi müzisyenler *gusli* çalarak bılına parçaları, türküler söyledikleri, bunu da mevcut imkânlar dâhilinde görüntülü kaydını yaparak elektronik sosyal medya üzerinden paylaştıkları görülmektedir. İnternet ortamında bu türden videolar muhtelif linkler üzerinden izlenebilmektedir. Bunlar elbetteki bılına erbabı olan halk sanatçıları değildir. Bunlar bir gelenek taşıyıcı aktör olarak değil, meraklı tipler olarak hazırlayıp sanal medya ortamlarında paylaşmaktadırlar. Bunun olumlu bir gelişme olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Zira bir şekilde bılinalar bir usta bılınacının yaptığı icrayı dinleme imkân ve fırsatı bulamayan kimselere bılına dinleme imkânı sunmaktadır. Gelenek elektronik ortamda yaşam bulmuştur. Ancak elektronik kayda alınan bir eserin durağanlaştığı ve bir daha varyantlaşamayacağı da unutulmamalıdır. Nasıl ki, bir mekâna yazılı olarak aktarılan halk edebiyatının bir eseri canlılığını kaybediyor ise, aynı şekilde elektronik imkânlarla sesli ve görüntülü olarak kayda alınan icra da canlılığını yitirmiş demektir. Bu durum teknolojik gelişmenin kaçınılmaz sonucudur.

Rus bılinaları Rusların kültür ve sanat hayatlarının hemen her noktasında izini bırakmıştır. Sadece dar bir çevrede birkaç meraklıya sırf hoşça vakit geçirmek için söylenen bir türküden ibaret değildir. Bılinalar Rusların sosyal, kültürel ve siyasal yaşamlarının kodlarını taşımaktadır. Bu eserler bir ayağı ile geçmişi temsil ederken bir diğer ayağı ile de halkın gelecek ülkü ve ideallerini şekillendirmiştir. Rus sanatının hemen her dalına etki etmiştir: resim, heykel, edebiyat, tiyatro, opera, sinema gibi görsel ve işitsel sanat dallarına ilham ve kaynak olmuştur. Bu etkiler ve üretilen sanat eserleri detaylı olarak ilerleyen bölümlerde incelenmiştir.

Rus halkının epik şiir geleneğinde bılına erbabı hiçbir zaman bılına metnini ezberlemez; metin ezberi yaparak okuyan kişi sıradan bir okuyucudur, bılınacı değildir. Yapılan araştırmalara göre bılına erbabı anlatısını belirli formül ve kalıplar çerçevesinde yeniden kurmaktadır. Bizzat destancılar çok uzun metin veya metinleri ezberleyen kişilerin destancı – usta olarak kabul görmediklerini, asıl ustaların epik şiir geleneğini iyi bilen, eserini her seferinde yeniden kurgulayabilen kişiler olduğu ifade edilmektedir. Usta

destancılar gelenek içinde bılina icrasını üç bölüme ayırmaktadırlar: 1) zapev; 2) zaçin, povestvovaniye; 3) ishod.

1.Zapev: bılina icrasına giriş, başlangıç bölümüdür. Bılınada belirli sanatsal rolü ifa eder. İçerikle doğrudan bağlantısı yoktur, daha ziyade icracının ritmi ve tonlamayı ayarlamak, dinleyicisinin dikkatini ve ilgisini birazdan anlatacağı bılınaya yoğunlaştırmak fonksiyonunu yerine getirir. Bılınacı karşısındaki dinleyicisini ve kendisini asıl anlatıya hazırlama safhasıdır. Zapev formeli bılınanın konusuyla doğrudan bağlantısı olmamasına rağmen icranın olmazsa olmaz bölümüdür. “Sadko” operası için Rimskiy-Kosakov tarafından kullanılmış olan “Solovey Budimiroviç” bılınasının zapev (giriş, başlangıç) formeli çok karakteristiktir.

<i>Visota li, visota podnebesnaya,</i>	(Yüksek, yüksek gökyüzü (gibi),
<i>Glubota, glubota okean-more,</i>	(Derin, derin okyanus-deniz (gibi),
<i>Şiroko razdol'ye po vsej zemle,</i>	(Bütün dünyada ferah boşluk),
<i>Gluboki omutı Dneperovskie</i>	(Dnyeper girdapları derin) (Danilov 1977).

Bılınacı böyle bir zapev (giriş, başlangıç) formeliyle kendisini fiziki ve ruhsal açıdan biraz sonra sergileyeceği icra performansına hazırlarken, aynı anda da dinleyicisinin dikkat ve ilgisini icrasına çekmeyi amaçlar. Giriş bölümü bir konu içermemesi, sergilenecek performanstaki bılınanın içeriği ile direkt bir bağlantısı olmamasına rağmen çok önemlidir. Zapev formeli mutlaka etkileyici olmalıdır; neşeli, fantastik veya dramatik olabilir. Dinleyiciyi ne kadar uyarır, ilgilerini ne kadar icraya yoğunlaştırırsa, bılınacının sergileyeceği performansı da o derece coşkun ve başarılı olur.

Zapev formeli dinleyicinin dikkatini ve ilgisini yoğunlaştıracak özellikte, coşkunlukta olmalıdır, aynı şekilde hacim olarak da kararında olmalıdır. İcracı buna dikkat etmelidir. Bu bölüm bir hikâye, olay anlatmaz, dinleyiciyi uyaracak unsurları barındırmalıdır. Hacim bakımından da dinleyiciyi sıkacak ve asıl anlatıdan uzaklaştıracak kadar uzun olmamalıdır. İcracı bu noktaya dikkat etmez ve zapev formelini uzatırsa bu durum dinleyici üzerinde olumsuz bir etki yapabilir, onları sıkar ve ilgilerini toplamak yerine dağıtabilir. Bu nedenle de bılina konusu ve ana metinle hiçbir bağlantısı olmamasına rağmen en az asıl anlatı kadar önemli bir bölümdür.

Bazı zapev’lerde ortaçağ bılına yaratıcılarının seyyar yaşam tarzları, eğlenceli meslekleri parlak şekilde yansıtılmaktadır. Bu tarz zapev formellerinde, bılına icracısının gezdiği, bılına icra ettiği farklı yerlerin adları zikredilmektedir. Bu tür zapev formeller daha ziyade konu edindiği yerleşim yeriyle ilgili eğlenceli ve latifeli ifadeler içermektedir:

*Oy, temiz alanlar vardı Opskov’a,
Geniş, ferah yerler Kiev’de,
Yüksek Soroçin dağları,
Moskova’da taş katedraller,
Nov-Gorod’da çan sesleri,
Valday’ın rendelenmiş kalaçları,
Yaroslav şehrinde bakımlı ve süslüler,
Belozero tarafında öpmek ucuz,
Peter’de tatlı içkiler,
Mavi denize doğru bataklık,
Onege nerinde tabaklanmış saraganlar (kolsuz kadın giysisi),
Leşmozeroçka’da kalın kadifeli cüretkâr kadınlar,
Poşezeroçka’da lokma gözlü cüretkâr genç kadınlar,
Oy, Dunay, Dunay, Dunay (Tuna),
Bilmiyorum daha ne söylenir ki!? (Gilferding 1873).*

Buna benzer *ishod*, yani kapanış formelleri de görülmektedir.

Zapev formeli bılına icrasına icracı ve dinleyicinin hazırlanma ve dikkat çekme safhasıdır.

2. Zaçin (povestvovaniye): zapev formelinden sonra “zaçin”, yani anlatılacak bılına metnine giriş, konuya başlangıç bölümü yer alır. Zapev icraya giriş, zaçin ise bılına metnine giriş bölümüdür. Bu noktada zapev ve zaçin bölümlerini bir grup, ya da zaçin bölümünü asıl bılına metnine bağlayarak değerlendirmek mümkündür. Zaçin (giriş, başlangıç) bölümünden daha ziyade Knez Vladimir’in ziyafet-şölen tasvirinden parçacıklar yer alır. Bılinalar zaçin bölümünde tasvir edilen Knez Vladimir’in ziyafet sofraları, Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki Bayındır Han’ın ziyafetlerini hatırlatmaktadır.

Benzeşen önemli noktalar vardır. Hem Knez Vladimir hem de Hanlar Hanı Bayındır figürleri birbiri ile benzeşmektedir. Her ikisi de galip ihtimalle itibari kişiliklerdir, her ikisi de hiyerarşide en tepede bulunmaktadır, bogatırlar-diğer hanlar ve beyler malum davete icabet ederler. Anlatılarda olayların başlangıcı Knez Vladimir'in (Bayındır Han'ın) ziyafet sofralarıdır.

Knez Vladimir ziyafet tertip eder, bogatırları, boyarları ve toplumdaki sınıf önderlerini davet eder, onlar da bu davete icabet ederler. Bu ziyafetlerde çoğunlukla bılinalarda anlatılacak olaylar başlatılır. Knez Vladimir, bogatırlara veya onlardan birine bir vazife verir, bu da olayın başlangıç noktasıdır. Bılina erbabı Knez Vladimir'in ziyafet sofrasını *zaçin* bölümünde tasvir eder:

*O şanlı şehir Kiev'de,
Şefkatli Knez Vladimir'de,
Ve ziyafette susuzluğunu dindirdi,
Ve herkes açlığını giderdi,
Ve herkes saygın ziyafette doydı...* (Kiryevski 1861: 41-42).

Bılina erbabı ziyafet sofrasında yaşanan övünme, üstünlük gösterme gayretlerini de bogatırların adlarını zikretmeden tasvir eder. Bu şekilde yapılan mübalağalı tasvirler dinleyicinin heyecanın artırması, coşkunluğunu ve ilgisini güçlendirmesi maksadıyla yapılmaktadır. Knez Vladimir'in mübalağalı ziyafet sofrası ve o ziyafete katılmış olan bogatırların farklı üstünlükleri yine *zaçin* bölümünde betimlenir ki, dinleyici birazdan dinleyeceği bılınadaki kahramanın veya kahramanların nasıl olağanüstü olaylara karışacağını hissetsinler. Ziyafete katılanlar sınırsız içki içerler, tıka basa doyarlar, akabinde de sahip oldukları meziyetlerle övünürler. Kimi sayısız altın hazinesiyle, kimi olağanüstü gücüyle, kimi sahip olduğu iyi cins atıyla, kimi namlı şeceresiyle, kimi gençliği, kimi zekâsı, kimi cesareti, kim de karısının güzelliği ile övünür (Rıbnikov 1910).

Zaçin bölümü seyirciyi uyarmak gibi bir fonksiyona sahip olduğu için fevkalade önemlidir. Bu bölüm geçildikten sonra artık bılina erbabı ve onun dinleyicisi artık geleneksel icraya konsantre olmuş ve hazır hale gelmiştir demektir. Usta bir destancı bu noktadan itibaren artık dinleyici kitlesine hâkim olmalıdır, bılınasını (destan) anlatırken

aynı anda da dinleyici kitlesini takip etmeli, onun tepkisini kontrol altında tutabilmelidir. Böyle olduğu halde onların tepkilerine göre kendi icrasını da yönetebilir. Dinleyiciden gelen reaksiyonu doğru anlayabilmelidir. Usta bir destancı geleneksel kaideye sıkı şekilde bağlı kalmaya gayret eder: bu da her epizodun üç kere tekrarlanmasıdır. Üç kere tekrarı yapılan epizod bir ezber şeklinde olmamalı, hiçbir tekrar birbirinin aynısı olmamalıdır, her tekrarda yeni bir yaratma, yeni bir varyant ortaya çıkmalıdır. Burada ortaya konulan farklı üç kere tekrar etme, dinleyicinin ilgisini yükseltirken, icracının da usta bir destancı olduğunu gösterir.

Destancıların çoğunluğu *zapev*, *zaçin* ve *ishod* bölümlerinde geleneksel formüller kullanırlar. Bu formüller farklı binalarda olan tipik epizodlar için her bir destancının az çok kendine has özelliğini yansıtır. Bu geleneksel formüller sadece yukarıda zikredilen bölümlerde değil, asıl ana metinde daha ziyade kullanılır. Böyle geleneksel bir formülle bogatırın knezin sarayına, ziyafetine gelişi tasvir edilir, knezin sarayı veya otağının ihtişamı methedilir, ya da yine bir geleneksel formüllerle bogatırın atı, silahı vb. donanımlarını seçmesi, silahlanması, sefere çıkması, düşmanlarıyla karşılaşması ve savaşları anlatılır:

Dolaştı ihtiyar, temiz alanda,

Dolaştı ihtiyar uzun zaman.

Parlak giysileri paralandı,

Altın hazinesi tükendi.

İleyko (İlya) kendi kendine dedi ki:

“Şimdi bütün Litva’da bulundum,

Şimdi bütün Orda’da bulundum,

Uzun zamandır Kiev’de olmadım,

Şimdi Kiev’e gideceğim, ziyaret edeceğim,

Kiev’de ne oluyor?”

İleyko geldi Kiev şehrine,

Oturdu Knez Vladimir’in şölenine,

Sofrada otuz kadar boyar oturur,

Güçlü kudretli bogatırları... (Avenarius 1902:135).

Burada verilen parçacık bılınının zaçin (bılınaya giriş) bölümüdür. Knez Vladimir'in şöleni öncesinde bogatırın neler yaptığına atıf yapılır ve asıl bılina olaylarının başlayacağı nokta olan Kiev şehri ve Knez Vladimir'in şölen sofrasına bogatır getirilir. Bılınada olaylar ansızın başlamaz. Bogatır İleyko (İlya Muromets) Knez Vladimir'in şölen sofrasına geldiğinde orada başka bogatırların hazır bulunduklarını görür. İleyko “stariy (eski, yaşlı, deneyimli) bogatır” olarak nitelendirilmektedir. Vladimir'in sofrasında hazır bulunan diğer bogatırlar da pek kuvvetli ve kudretlilerdir; öyle olmasalar bogatır olamazlardı. İleyko'nun Kiev'e gelmesi, orada neler olup bittiğini merak etmesi çok önemli olayların habercisidir. Bu formel ifadelerle İleyko olayların başlangıç noktasına çekilirken dinleyiciler de yavaş yavaş bılınının içine, olayların ortasına çekilmektedir, yani bılınaya olan ilgileri artırılmaktadır.

“*Dobrinya Nikitiç v Otyezde*” bılınasına baktığımızda yukarıda ortaya konulan formel özelliklerin hepsini görmekteyiz:

*Şölen şehri Kiev'deki durum,
Knez otağları beyaz taşlı,
Rüzgârdan sallanmaz çadırları,
Kasırgadan açılmaz çadırları,
Vardı oraya genç Dobrinya Nikitiç,
Onunla beraber dostları – knezler ve boyarlar,
Kuvvetli Rus bogatırları,
Hepsi doyana kadar yediler,
Hepsi sarhoş olana kadar içtiler,
Sarhoş şekilde böbürlendiler:
Akıllı olan babası ve anasıyla övünür,
Akıllı olmayan – altın hazinesiyle,
Dobrinya ise – genç karısıyla... (Avenarius 1902:196).*

Metinde görüleceği üzere Kiev şehri ve knez Vladimir merkez noktadır. Bogatırlar, knez Vladimir tarafından şölene davet edilir. Vladimir Kiev'i, Kiev de Vladimir'i temsil etmektedir. Kiev şehri merkez – ana şehir olması, hiyerarşide tepede olması noktasında bir değeri ve kutsiyeti haizdir. Knezin sarayı tasvir edilir ve gösterişi vurgulanır. Vladimir'in davetine icabet eden Rus bogatırlarının güçlü, kuvvetli, kudretli oldukları

vurgulanır ve bu bogatırlar sarhoş olunca kendilerini methetmeye, sahip oldukları niteliklerle üstünlük elde etmeye çalışırlar. Bu giriş-başlangıç formeli icra edilecek bılınadaki olayların alt yapısını hazırlarken, dinleyiciyi de iyice icraya odaklar.

Bılinalarda kullanılan epitetler anlatıya akıcılık, coşkunluk ve sanatsal estetiklik katmaktadır. Daimi epitetler diye adlanan bu epitetler bılina içinde farklı nesneye ait olarak kullanılmaktadır: ak/beyaz (ağaç, göğüs/sine, gün, sungur/akdoğan, kuğu, kakım/as, el, ışık, kar, otağ/çadır), yüksek-uzun (masa, kapı, kandil vd.), kızıl/al (güneş, altın), gri/boz (kurt, kaz, suna), geniş/engin (avlu, bozkır, yol, pay-hisse, alan, ferah yer), bogatırski/bahadırılık (ses, at, güç, rüya, ganimet vd). Bu sıfatlar icradaki tasvirlerle canlılık katarak anlatımı kuvvetlendirmektedir. Epitetler anlatıyı yalın ve kuruluktan kurtarmaktadır. Bılınada geçen at kelimesi dinleyiciye etkili gelmemektedir, ancak bogatır atı, bogatır kılıcı, bogatır sesi gibi tanım ve tasvirleri işiten dinleyici olaylardaki varlıkların alelade sıradan varlıklar değil, olağanüstü destansı ve mitolojik varlıklar olduğunu tasavvur etmektedir. Destancı zaçin formelinden sonra asıl bılina metnini, yani anlatıyı icra eder.

3. İshod: İshod, giriş ve başlangıç bölümlerinden sonra icranın kapanış, bitiş bölümüdür. Destancı yaptığı icra ile dinleyiciye hoş vakit geçirtmiş, onların beğenisini kazanmıştır. Ancak mütevazı olması, kendisini dinlemek için vakit harcadıklarını, icrasını takip ettikleri için dinleyiciye teşekkürlerini ve iyi dileklerini kapanış bölümüne ilave eder. Kapanış bölümü genellikle azizlere, büyük kişiliklere, bizzat bılının kahramanı bogatıra ve tabî ki dinleyenlere sunulan iyi dilekler ve esenlikler içeren ifadelerle bılina tamamlanır:

*Ve Aziz Mikola idi (artık),
Mihaylo Potık, İvanoviç oğluna dua ederler,
Mavi denizlere, sessizliğe,
Bunu dinleyen iyi insanlara.*

Starınaların kuşaktan kuşağa anlatılarak yaşatıldığı, bunun iyi insanlar, yani dinleyenlere anlatılmak üzere yaşatıldığı vurgulanır:

*Staver hakkında söylenir starına,
Mavi Deniz ve sakinliği,*

Bu, siz iyi insanlara, dinlemek için.

*

*Övgüler sana mert kahraman,
Sen, knezse sadakat ve dürüstçe hizmet ettin!*

*Kahramana şeref verilir:
Ancak İdolişe canlı kalsaydı,
Ancak pagan alırdı Kiev'i.
Ve bütün şeref İlya Muromets'in.*

Kahramanın yaptıklarının ne kadar büyük işler olduğu, bogatırın türküsünün daima söyleneceği vurgulanır:

*Yok etti bütün pagan Tatarları,
Kurtardı Kiev şehrini İlya Muromets,
Kurtardı Solnişko Vladimir'i,
Bu büyük esaretten.
İşte orada söylenir İlya Muromets türküsü.*

Eski devir insanların, o kudretli bogatırların muazzam özellikleri olduğu, yaptıkları işlerin de aynı şekilde normal insanların güç yetirip yapamayacakları muazzam başarılar olduğu dinleyiciye kapanış bölümünde söylenir:

*Getirdi onu, Knez Vladimer'e.
İlya, memnun ve keyifle içer şarabı,
İşte Vasili Pyanitsa ile,
Ve İlya, o Pyanitsa'yı,
Kardeşim Vasili diye çağırır,
İşte böyledir eskiler ve onların işleri.*

*

*Starınalar ve böyledir (onların) işleri.
Böyle söylenir genç Aloşa starınası,
Mavi denizde sessizliğe,
İyi insanların dinlemesine.*

*

Cevap verdi Alöşa Popoviç mlad:

“Ey sen, anam, Knagina Apraksevna!

Ben, seni kancık köpek diye adlandırmadım,

Kancık köpek, dişi kurt diye.”

İşte böyledir eskilerin işleri.

Kapanış bölümünde destancı tarafından ön plana çıkartılan bogatır ve kendi dinleyicisidir. Bogatır, bilinenin var olmasını sağlar, yani bilinenin kaynağıdır. Dinleyici de bizzat destancının var olmasını sağlayan kaynaktır. Bu nedenle bu iki unsur unutulmamalıdır.

Bılina metinleri genelde bu tarz formellerle kapanmaktadır. Ancak bir husus göz ardı edilmemelidir, Rus sözlü kültüründe daha önce ifade edildiği gibi, bizzat Putilov’un açıkça ve anlaşılır şekilde söylediği üzere Rus kültüründe destan kültürüne sahip dinleyici karşısında bir destan icra geleneği yoktur. Yani bir usta destancı, usta dinleyici kitle karşısında gerçek anlamda destan (bılina) icrası yapmamaktadır, yapmamıştır, zira böyle bir gelenek oluşmamıştır. Daha açık bir ifadeyle, Türk kültüründeki gibi bir komplek âşıklık ve icra geleneği yoktur, hiçbir zaman da olmamıştır. Bu nokta gözden kaçırılmamalıdır.

6.3.4.Skomorohlar

Yukarıdaki bölümle bağlantılı olarak bılina geleneğinin yaşamasında ve yayılmasında en önemli aktörleri, yani sanatsal anlamda da gerçekten halk aktörleri olan icracıları incelemek yerinde olacaktır: **Skomoroh**.

Sokomorohlar gerçekten yetenekli aktörlerdir ve şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Kadim Rusya’da müzisyen-şarkıcı, seyyar aktör, komedyen*”dir (Ojegov 1987:629; Slovar Russkogo Yazıkı 1961: 4. Cilt: 160). Sözlükte bu şekilde açıklanmaktadır. Ancak “skomoroh” Rus sözlü kültüründe çok önemli bir figürdür. İcra ettiği rol ve taşıdığı özellikler onun basit bir *soytarı* olmadığını ortaya koymaktadır.

Bılınaların doğuş coğrafyası olarak Kiev knezliği ve havalisi, yani Güney Rusya olduğu fikri genel kabul görmektedir. Daha sonra bılınalar çeşitli vasıtalar, yani gelenek taşıyıcıları tarafından farklı ve geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

Bılınaların üzerine yapılan çalışmalar göstermiştir ki, bılınalar Rusya'nın kuzey bölgeleri olan Onejsk, Arhangelsk, Beloe More (Ak Deniz) sahili, Mezeni, Pigeni, Peçora nehirleri sahası, Olenetsk Gölü ve vilayetinde daha çok gelişmiş ve muhafaza olmuştur. Elbette farklı bölgelerde de bılina geleneği var olmuş ve yaşamıştır. Yapılan bılina derleme çalışmaları sonunda en çok bılina metni Sibirya, Orta ve Aşağı Volga boyunda (Nijne Novgorod, Saratov, Simbirska, Samara vilayetleri) ve merkez Rus vilayetlerinde (Novgorod, Vladimir, Moskova, Sankt-Peterburg, Smolensk, Kaluj, Tuls, Orlav, Voronej) derlenmiştir. Bılınalar Kazakların yoğun oldukları Don, Terek ve Ural boyunda da muhafaza olmuştur. Burada zikredilen coğrafi yerler bugün orta ve Kuzey Rusya diye tanımladığımız bölgelerdir. Güney Rusya diye tarif edilen coğrafya ise bugünkü Beyaz Rusya, Ukrayna, Kırım ve Moldova devletlerinin olduğu bölgeler, yani Karadeniz'in kuzey sahasıdır.

Bılınaların membaı Kiev Knezliği ve havalisi iken yayılma ve muhafaza olma yerleri daha ziyade Orta ve Kuzey Rusya dediğimiz coğrafya olmuştur.

XIX. yüzyılın 60-70'li yıllarında yapılan bılina derleme çalışmaları neticesinde P.N.Rıbnikov (1861-1867), Onejsk bölgesinde 224 bılina metni, A.F.Gilferding (1873) ise yine aynı bölgede 318 metin derlenmiştir. N.S.Tihonrov ve Vs.F.Miller “*Bılını Staroy i Novoy Zapisi*” (85 metin) (Moskova 1894); Vs.F.Miller “*Bılını Novoy: Noveyşey Zapisi*” (108 metin) (Moskova 1908) derlemelerini yapmıştır.

XX. yüzyıl başlarında ise Avrupa Rusya'sı diye tanımlanan coğrafi bölgede bılina derleme çalışmaları yapılmıştır. A.V.Markov tarafından Belomorya bölgesinde yapılan ve 1901 yılında “*Belomorskiye Bılını*” adıyla 116 metin derlenmiştir. Bunun sonrasında A.A.Grigoryev 1904 yılında (Moskova, cilt I) “*Arhangelskih Bılını*”, 1910'da (Moskova, cilt III) Pomore'de, Pinegi ve Mezeni nehirleri boyunda yaptığı derlemelerini yayımlamıştır. Eserler toplamda 424 bılina metni içermektedir. Yine 1904 yılında N.Y.Onçukov tarafından Peçora nehrinde yapılan derleme çalışması “*Peçorskih Bılını*” adıyla Peterburg'da yayımlanmıştır; içeriğinde 101 bılina metni bulunmaktadır.

Bu çalışmalardan başka da derleme çalışmaları yapılmış olup Belozero bölgesinden B. ve Yu.Sokolov'lar 28, Saratov bölgesinde (M.Sokolov ve B.Sokolov vd. tarafından) 24 tane bılına metni derlenmiştir. Derlenen bılına metinleri binlerce sayıya ulaşmıştır.

XX. yüzyıl başlarında Don, Tersk, Ural, Orenburg Kazaklarında, Listopad, Arefin, Jeleznov, Makuçkin vd. tarafından önemli miktarda bılına metni derlenmiştir (Sokolov Yu. 2007: 255).

Güney Rusya'da doğan bılinalar kuzey Rusya bölgelerine kimler vasıtasıyla yayılmıştır? Karadeniz'in kuzeyinden Sibirya'nın içlerine nasıl taşınmışlardır? Bu sorunun kısa cevabı Dnyeper, Kiev vb. diğer güney Rusya şehirlerinden Moskova, Arhangelsk, Razin, Velikiy Novgorod gibi kuzey Rusya vilayetlerine giden arabacı, gemici, halatçı, duvarcı vb. gibi meslek erbapları tarafından götürülmüşlerdir. Bu ustalar arasında sözlü halk edebiyatı ustaları da mevcuttur: müzisyenler, şairler, hikâyeciler vb. gibi; bu kimseler sözlü edebiyat ve sanatının, yani sözlü kültür geleneğini taşıyıcıları idi.

Güney Rusya menşeli bılinalarda Rusya'nın kuzeyine, Sibirya'nın en uzak noktalarına sözlü gelenek taşıyıcıları olan halk şairleri ve müzisyenleri tarafından taşınmış ve yayılmışlardır. Bu şair ve müzisyenler "skomoroh" diye adlandırılmaktadır. Rus halk edebiyatı araştırmacıları skomoroh'u Orta Asya'daki "bahşi, akın", Kafkasya'daki "âşık", Alman "şpilman", Fransız "jongler" ile müsavi görmektedirler.

Skomoroh diye tanımlanan bu halk sanatçıları şehir meydanlarında, sokaklarda ve umuma açık mekânlarda müzik aleti çalarak türküler söylemişler, oyunlar oynamışlar, ayı oynatmışlar, teatral gösteriler yapmışlardır. Ortaçağ Rus sanatının yaygınlaşmasını, yaşamasını ve zenginleşmesini temin eden bu halk sanatçıları icra ettikleri sanatlarıyla hâkim sınıflara karşı bir muhalefet ve protesto tavrı ortaya koymuşlardır. İcra edilen sanatın içeriği hiciv ve protesto olunca, bu sanatçı camiasına karşı bir tepki ve husumet ortaya çıkmıştır. İşte skomorohlara ve icra ettikleri sanatlarına karşı bu tepki kilise ve kilise babaları tarafından gösterilmiş, asırlar boyunca da bu tepki devam etmiştir.

Skomoroh terimi nedir? Bu terimi hem etimolojik hem de kültürel bağlamı bakımından incelenecektir.

Doğu Slavyan geleneğinde teatral bayram kutlamaları ve halk oyunlarının katılımcı ve kutlamaların idarecisi olan müzisyenler, türküler söyler ve seyirlik oyunlar sergilerler. Türküleri ve dansları açık saçık, hafif meşrep, alaycı, protest ve lâ-dini'dir. Onların sanatları halkın çok beğenisini kazanmıştır.

V.Dal'in sözlüğünde skomoroh “*müzisyen, guslici, düdükçü, gaydacı; bu enstrümanları çalan, şarkılar söyleyen, şakalar, şaklabanlık ve hokkabazlıklar yapan, danslar eden sanatçı; kırıkkan, soytarı, komedyen, aktör, ayı oynatıcılığı gibi faaliyetleri yapan kişi*” (Dal 1880-1882; 1903-1909) şeklinde tanımlanmaktadır. Kaynaklarda ifade edildiği üzere bu kişiler pazarlarda, panayırarda, halkın yoğun olduğu sokak ve meydanlarda, sanatsal yetenekleri çerçevesinden icralarını gerçekleştirmektedirler. Skomorohlar oldukça yetenekli, eğlenceli ve muhalif kişilerdir.

Araştırmalara göre skomorohlar XI. yüzyıldan itibaren bilinmektedir, ancak geleneklerini en canlı ve etkili olarak yaşattıkları dönem XV-XVII. yüzyıllar arası dönemdir, XVIII. yüzyıldan itibaren de gelenek gerilemeye ve kaybolmaya başlamıştır.

Skomorohlar. Kiev Sofya kilisesi fresklerinden (XI. yüzyıl)

Kelimenin kökenini araştıran etimologlar skomoroh teriminin kati olarak köken tespitini yapamamışlardır. Bazı görüşlere göre bu kelime Yunanca “σκώμμαρχος” (skomarhos) şakacı, komedyen, “σκῶμμα” (skomma) alay, istihza, “ἄρχος” (arhos) başkan, öncü kelimesine dayandığı şeklinde açıklanmaktadır (Şanski 1971: 412).

N.Y.Marr ise “skomoroh” kelimesinin Rus dilinin tarihsel gramerine uygun olduğunu, kelimenin çoğul halinin “skomorosi” (skomrasi) olduğu görüşünü ileri sürmüştür.

Yazara göre bu kelimenin Hint-Avrupa kökenli bütün Avrupa dilleri için ortak bir terim olduğu, İtalyanca “scaramuccia”, Fransızca “scaramouche” olduğu ve seyyar müzisyen, dansçı ve komedyen manalarını haiz olduğu herkesin malumudur.

“Skomoroh” kelimesi kadim Slavyan diline Yunanca’dan geçmiş olması ağır basmaktadır; en azından bunu çürütecek aksi bir delil mevcut değildir. XIII. yüzyılın sonlarına doğru bu kelime Rus yazarlar tarafından hemen hemen hiç kullanılmamıştır. Anılan tarihlerden itibaren, özellikle düğün törenlerinde törenleri yöneten, yönlendiren, ortalığı hareketlendiren ve şenlendiren neşeli enerjik kimseleri tanımlamak için kullanılmıştır. Sadece düğün törenlerini değil, takvime bağlı her türlü bayramlar ve kutlamalar, knezler ve boyarların verdikleri şölen ve davetlerde bu sanatçılar hünerlerini sergilemişlerdir.

Skomorohlar. Radzivilovski kroniği minyatürlerinden (XIV yüzyıl)

B.A.Rıbakov, skomorohların kökenini, esas kurucuları ve muhafaza edicileri büyücüler olan kadim putperest kült ve geleneklerine dayandırmaktadır (Rıbakov 1981). Rıbakov’dan başka araştırmacılar ve kilise temsilcileri de skomorohların büyücülerle olan bağlantısını işaret etmişlerdir.

Putperestlik döneminde insanlar inandıkları Tanrılara ritüel danslarla teatral gösteri formunda sunular yapmışlardır. Amaç Tanrıları memnun etmek, onların ihsanlarına nail olmak ve hiddetlerinden korunmaktır. Skomorohların bizzat büyücülerin değişmiş hali olduklarını ve esas faaliyetlerinin ilk başlangıçta eğlendirmek olduğu da ifade edilmektedir. Skomorohlar hakkında kaynakların çoğunluğuna göre gömü geleneği ve ölü aşı gibi ayinlerde skomorohlar gibi eğlenceli ve neşeli insanların bulunması, anılan

ortamın ağır havasına uygun düşmediği düşünülmekte, ancak skomorohların tamamen teatral gösteriler sunabilen, bulundukları ortamın gereklerine uyum sağlayabilen yetenekli kimseler oldukları göz önüne alındığında gömü ayinlerinde de skomorohların bulunmaları anormal değildir. Skomorohların gömü törenleri ve ölü aşı geleneklerine katılmaları konusu tartışmalıdır.

Skomorohlar hakkında yapılan, özellikle bilimsel araştırmalar onların kendilerine özgü kostümleri ve aksesuarları olduğunu ortaya koymaktadır. Novgorod Arkeoloji Tarih Müzesi'nde çoğunluğu Nerevsk ve Troits kazılarında elde edilmiş, deriden yapılmış maskeler mevcuttur.

Maskelerin, özellikle XVII. yüzyılda skomorohlar için çok önemli ve popüler olduğunu o döneme ait Voyvoda ve Çarlık emirleri göstermektedir (Belkin, 1975). Özel maskeleri, kostümleriyle müzikal enstrümanlar çalarak türküler söyleyen, dans edip seyirlik oyunlar oynayan, kahramanlık destanları anlatan skomorohlar Rus halk tiyatrosunun da temellerini atmışlardır (Avdeyev 1959; Rıbakov 1988; Ovçinnikova & Kopnina 2000).

İcralarını sokak ve meydanlarda, yani halkın içinde sunan skomorohlar, izleyicileri ile temas halinde idiler, yani günümüzün ifade şekliyle interaktif tiyatrocular idi. İzleyicilerinin tepkisini hemen alabiliyorlardı. Onlarla iletişim halinde olmaları bakımından Türk orta oyuncularına benzemektedir. Skomorohlar, knez, boyar gibi zenginlerin konaklarında da marifetlerini sergiledikleri kaynaklardan bilinmektedir.

Skomorohlar herhangi bir yazılı metne bağlı olmadan, önceden çalışılmış, prova edilmiş ve kurgulanmış icralar yapmamaktadırlar, icraları tamamen doğaçlamadır. Özel kıyafetleri ve yüzlerinde çoğu zaman özel maskeleri olduğu halde ellerinde gusli, dombra, düdük, davul vb. müzikal çalgı aletinin melodisi eşliğinde şarkı, türkü, piyes gibi icralarında sosyal konu ve olaylara mizahi ve hicvedici tarzda yaklaşmışlardır. Onların icraları neşeli ve mizahi üslup ile sunulmaktaydı. Sıradan halkın çok beğenisini ve hayranlığını görürken aynı zamanda da toplumun üst sınıfını oluşturan boyar, tüccar, knez ve kilise temsilcilerinin de tepkisini çekmişlerdir. İcraları mizahi ve neşelidir. Sıradan halk beğenirken zikredilen sınıf mensuplarının, kendilerinin eğlence konusu olmaları ve eleştirilmeleri hoşlarına gitmemiştir. En etkili ve tehlikeli eleştirinin mizah

yoluyla yapılmasının halk nezdinde ne kadar etkili olduğunu, anılan sınıf mensupları bilmektedir. Sıradan halkla içiçe olarak yapılan icralarda skomorohlar, tüccar, boyar, knez ve hatta kilise temsilcilerinin kişiliklerini, faaliyetlerini konu edinmiş ve onların taklitlerini yapmışlar, eleştirmişlerdir. Onlara en sert tepki kilise temsilcilerinden gelmiştir. Rahipler bunları putperestliğin temsilcileri ve ardılları olarak tanımlamıştır. Araştırmacılar da bu yönde deliller ortaya koymuşlardır.

Skomorohlar. Oleariy. Moskova'ya seyahat tasviri

Sosyal bir grup ve gelenek taşıyıcısı olarak araştırmacılar skomorohların kökenini başka bir kadim sosyal grup olan “volhv”lara dayandırmaktadırlar.

“Volhv”lar, Hristiyanlık öncesinde Rusya’nın tamamında toplumun sosyal hayatında var olmuş önemli bir gruptur. Kadim Slav toplumlarında büyücü ve üfürükçü olan Volhv’lar kült temsilcileri ve taşıyıcılarıdır. Volhv’ların içinde bulundukları toplumda çok büyük bir siyasi ve dini otoriteleri olduğu ifade edilmektedir.

Hristiyanlık öncesinde Doğu Slavlarda putperestlik inancı hâkimdir. Doğu Slavlarının o dönem inanç sistemi uzmanlarca iki döneme ayrılmaktadır. Daha erken dönemde zoomorf Tanrılara, taşlara, ağaçlara, ırmaklara vb. nesnelere tapındıkları totem-animistik dönem; daha sonraki evre ikinci dönemin Tanrıları ise antropomorf Tanrılar dönemidir (Rıbakov 1980). Bu dönem *Vladimir Panteonu*’nun diğer Tanrıları dönemidir ve panteonun en önemli Tanrısı Perun’dur (Mironçikov 1969; Ovçinnikova

& Kopnina 2000). Volhv'lar bu dönemde hem dini hem de politik otorite sahibi idiler. Volhv'lar bazı noktalardan *Şamanlara* benzemektedir.

Volhv kelimesine etimolojik olarak bakıldığında “volşestvo, volşebny” (büyücülük, büyü) kelimesinden türetilmiş olduğu görülmektedir. İvanov ve Toporov’un başını çektiği bir görüşe göre ise “volhv” kelimesinin, “obmişurit” (yalan söylemek), “ob’egorit” (kandırmak, kurnazlık yapmak) fiilleriyle ve aynı şekilde Ukraynaca “volşiti” (kandırmak) fiili ile semantik bağlantısı vardır (İvanov & Toporov 1974: 54).

Kilise temsilcileri, skomorohlari putperestlik kültürünün temsilcileri olarak görmelerine rağmen araştırmacılar tarafından bu fenomen grupla bağlantılı en eski delilin Kiev’de Sofya Katedrali⁴⁰ fresklerinde bulunmuş olması ilginçtir, fresk 1037 yılına aittir.

Kilise temsilcilerinin bu grubu putperest kültürünün temsilcileri olarak görüp tavır almalarının temelinde iki ana neden vardır; biri Bizans Kilisesi, ikincisi de skomorohlari icra ettikleri eleştirel ve mizah dolu gösterilerinin hedef kitesinden birinin de kilise olmasıdır.

Rusların Bizanstan Hristiyanlığı benimsemesiyle birlikte bu tutum aynen korunmuştur, zaten inanç sisteminde böylesine önemli ve köklü bir tavırda aksi yönde bir değişiklik olması mümkün değildir. Hristiyanlık dini, müzik, dans, şarkı türkü söylemeyi ilk yıllarından itibaren yasaklamış, lâ-dini olarak görmüştür. İnançla beraber gelenek ve ritüeller de Bizanstan Hristiyanlıkla beraber Ruslara geçmiş, Ruslar da bütün bunları zaman içinde kendi yaşamlarına uygun hale getirmişlerdir.

Acaba, Rus kiliseleri ve kilise temsilcileri, skomorohlari sadece Bizans kilisesinin etkisiyle mi din dışı görmüş ve bastırmaya çalışmışlardır, yoksa başka nedenler var mıdır? Dini dogmalar sorgulanamaz ve değişkenlik göstermezler. Nasılsa, olduğu gibi inanılır. Skomorohlari Bizans kilisesi tarafından da putperestlik kültürünün temsilcileri olarak görülmeleri bir dogmadır. Hristiyanlığın kutsal kitabı ve talimatlarının bu yönde bir tebliği olduğu yönünde kesin deliller yoktur. Kilise babaları oldukça akıllı, toplumun

⁴⁰ Azize Sofya Katedrali veya Ayasofya Katedrali Kiev 'de şehrin sembollerinden biri olan, temeli 11. yüzyıl başında atılmış tarihi yapıdır. Yaroslav, Vladimir II Monomach'ın buraya defnedildiği kayıtlarda yer almaktadır.

dinamiklerini ve önderlik yaptıkları kitlelerin yumuşak karınlarını çok iyi bilen kimselerdir. Peki, bu tepkinin nedeninin geri planında ne vardır?

Bu noktayı Rusya’da yaşadığı ve sonraki dönemde kültürel ve sosyal hayatta yazdıklarıyla bir peygamber gibi etki edebilen Lev Nikolayeviç Tolstoy açıklamaktadır. Onun yazdıklarına göre Hristiyanlığın öğretilerinde bazı tadilatlar yapılmıştır. Kurnaz bir varlık olan insan Tanrıya özgü olan yanılmazlık özelliğini İsa Mesih vasıtasıyla kiliseye ve kendilerinin seçtikleri kişilere de aktarma hakkını almışlardır. İncillere yapılan önemsiz bir ilave bu yetki devrine yeterli olmuştur:

“İncillere küçük bir ilave yapıldı. Bu ilave şöyle diyordu: Hz.İsa semaya çıkarken belli kişilere, insanlara kutsal hakikati talim etme yetkisinin yanı sıra (İncil metinlerine göre yılanlara, zehirlere ve ateşe karşı bağışıklık yetkisini de) insanları kurtarma ve lanetleme, daha da önemlisi bu yetkiyi başkalarına da ihsan edebilme yetkisi verdi. Bunun sonucunda kilise fikri kuvvetli bir biçimde yerleşir yerleşemez Mesih’in öğretisini tahripten alıkoyan İncil tavsiyelerinin hepsi hükümsüz kaldı; çünkü Kilise hem aklın hem de kutsal sayılan kitapların üstüne çıkartıldı. Akıl bütün yanlışların kaynağı olarak gösterildi ve İnciller akl-ı selimin ışığında değil Kilise temsilcilerinin istediği şekilde yorumlandı” (Tolstoy, 2005: 22).

İsus Hristos (İsa Mesih) teslis inancının bir unsuru olarak gökyüzüne uğurlanırken, beşeri dünyadaki kurnaz din adamları Tanrı tarafından İsa Mesih’e verilen tüm yetkileri üzerlerine almışlardır. İsa Mesih, Tanrı’nın ruhu olarak yanılmaz ve hatadan beri olarak yaratılmıştır, bu özellikleri de kurnaz din adamları kilise üzerine almışlardır. Elbette Tanrı tarafından ruhu üflenerek yaratılan ve teslisin bir unsuru olan varlık yanılmaz, hata yapmazdı. Böyle olunca onun eleştirilmesi, taklidinin yapılması, hicvedilmesi de dinin kabul edebileceği bir şey değildi. Öyle ise İsa Mesih’in yeryüzündeki temsilcisi ve iradesi olan Kilise de aynı özellikleri haizdi, yani hata yapmaz, yanılmaz idi ve o da elbette temsil ettiği Tanrı oğlu İsa Mesih gibi eleştirilmesi, hicvedilmesi, alaya alınması söz konusu olamazdı. Yani başka bir ifadeyle kilise kurnaz din adamlarınca kurgulanan Tanrısal zırhın arkasına geçmişti. Söz konusu zırhlı kilise adına da kilise babaları, ya da papaları kullanıyorlardı, halen de kullanmaktadırlar. Dolayısıyla kimse Tanrısal özellikte olan bir yapıyı eleştirmemeli, hicvetmemeli ve alaya almamalıydı. Kilise babaları şeriatlarına dil uzattırmazlardı ve öyle de olmuştur.

Skomorohlar kilisenin bu hassasiyetlerini pek dikkate almamışlardır. Sergiledikleri icralarda mizahi pencereden kilisenin temsilcileri de nasiplerini almışlardır. Bir dinin

kutsallarına dil uzatılması, elbette o dinin kanaat önderlerinin hareketsiz kalmalarına izin vermezdi. İşte bu nedenle kilise temsilcileri bu halk sanatçılarını hedef almışlar, onları sindirmek ve hatta tamamen yok etmek için gerekli tedbirleri almışlardır.

Ancak bir soru sormak gerekmektedir: Skomorohlar, Hristiyanlık dinini mi, yoksa kilise temsilcilerinin din adına uyguladıkları kurnazlıklarını mı sanatlarında işlemişlerdir? Cevap bellidir. Skomorohların bir olgu olarak din düşman oldukları söylenemez, kilise temsilcilerinin tepkisini çekmelerinin nedeni rahipleri alaya alıyor, onların yanlışlıklarını, kurnazlıklarını mizah yoluyla hicvediyor olmalarıdır. İfade edildiği gibi Kilise temsilcileri İsa'dan kiliseye aldıkları dini dokunulmazlık ve statülerinin, itibar ve kişiliklerinin toplum nezdinde zarar görmesine müsaade edemezlerdi. Kendilerinin itibarı kilisenin, dolayısıyla Rab İsa'nın itibarı idi. Geri planında bulunan bu sebeplerden dolayı skomorohlara karşı bir baskı oluşturma politikası gütmüşler, bunu yaparken aynı saflarda bulunan siyasi otoritenin gücünü, boyar ve tüccar kesimin desteğini de almışlardır. Zira skomorohlar, sadece kilise babalarını değil, aynı şekilde knezleri, boyarları ve tüccarları da hicvediyorlardı. Akabinde de sürgünler, zindanlar skomorohlar için kader olmuştur. Kimi zaman eşyaları ve aksesuarları kolluk güçleri tarafından toplatılarak yaktırılmıştır.

Burada karşılaşılan din ile mizah ve eğlencenin çatışması hemen her toplum için geçerli ve yaşanmış bir durumdur. Dini inanç sistemlerinin dogmaları, o dinin temsilcileri olan din adamları tarafından kendi çıkarlarına uygun olmayan, tehlikeli ve aykırı olarak algıladıkları kişiler ve grupları bastırmak, kendi inancından olmayanları yok etmek için etkili bir silah olarak kullanılmaktadırlar.

Benzer süreç Anadolu Müslüman Türk toplumunda da yaşanmıştır, halen de yaşanmaktadır. Ülkemizde Romanlar olarak bilinen kitle, özellikle Sünni din temsilcileri tarafından lâ-dini olarak görülürler. Buna sebep onların hafif meşrep eğlence kültürünün en önemli aktörleri olmalarıdır. Aynı şekilde Bektaşî tipi de lâ-dini olarak tanımlanır. Bunun nedeni ise Bektaşî babasının, İslam dinini kendi kişisel çıkarları için kullanan veya bir takım yanlışlıkları din adı altında yapmalarına karşı bir tavır göstermeleri, onları eleştirmeleridir. Bektaşî tipi dinsiz, İslam dışı değildir, onun inançla veya İslami öğretileri, kutsalları, kural ve yasaklarıyla bir sorunu yoktur. Onun sorunu İslam dininin din önderleri olduklarını söyleyen, ancak sayısız kurnazlıklar

yapan, dini kendi şahsi veya grubunun menfaatleri için çarpıtan, kullanan softa kişilerledir. Bektaşî, İslam dininin öğretilerini asla eleştirmez, o softa din adamlarını ve yaptıklarını eleştirir. Böyle olunca da o din adamları tarafından Bektaşî'nin hedef tahtasına oturtulması kaçınılmazdır (Yıldırım 1999).

Türk kültüründe aynı bağlamda değerlendirilen bir grup daha vardır, Abdallar:

“Abdal denilen serseri derviş zümrelerinin Türkler arasında yayılmasının sonucu olarak Anadolu'nun değişik yerlerinde bugün bile bu ismi taşıyan gruplar mevcuttur. Yaşayışları Türk, dilleri Türkçe olan saz şairliği ile meşhur, davul zurna çalarak geçinen bu insanlara halk arasında *Göçebe Çingeneler* denilmekle beraber onlar buna itiraz edip, kendilerinin Abdal, Müslüman, tarikat itibarıyla Alevi-Bektaşî olduklarını söylemektedirler. Akide itibarıyla diğer Alevi Türklerden farkları yoktur” (Samancıgil 1945; Ayata 2013: 89).

Abdallar, görünüşleri ve kültürel özellikleri farklı, gezginci olup, köyden köye gezerek düğünlerde, sünnetlerde saz çalıp, halkı eğlendirmektedirler, bu icraları karşılığında aldıkları ücret veya bedelle geçimlerini sağlamaktadırlar. Halk bunların eğlencelerini beğenmeleri, onları çağırımlarına rağmen, onlara olumsuz gözle bakmakta, aşağılamakta ve küçük görerek dışlamaktadırlar. Bunlar saz şairleridir, âşıklık geleneğinin taşıyıcıları ve icracılarıdır. Abdalların, ifade edildiği gibi hor görülmelerinde Sünni geleneğin temsilcilerinin etkisi yüksektir, zira Abdalların görünüşleri ve taşıdıkları kültürel özelliklerinin biraz farklı olmasıdır. Anadolu köylerinde erkek çocuklarının sünneti için düzenlenen eğlencelerde Abdallar davet edilir, saz çalarlar, içlerinden biri kadın kıyafeti giyinir ve müzik eşliğinde dans eder. Bu eğlence tertibi bir gelenek olarak devam ettirilir ancak eğlenceyi icra edenler hoş karşılanmazlar.

Abdallar bu tavrı bilmektedirler, ancak mecburiyet nedeniyle hem bu davetlere katılırlar hem de bu hor görülmeye katlanırlar. Bunun sebebini Türkiye'nin an değerli sanatçılarından Neşet Ertaş şöyle ifade etmiştir:

“Hem aşağılıyorlar, hem de (düğünlere, sünnetlere) davet ediyorlar. Oraya mutluluğu veren biziz. Sadece bir köyün ahalisi değil, oraya birkaç köyün davetlisi geliyor. Hepsini eğlendiren bizleriz. O düğüne neşe veren, neşe katan, onların mutluluğunu temin eden bizleriz. İşleri bitince de aşağılanan yine biziz. İşleri bitmese de aşağılanan bizleriz. Dedim ya, şapkamız, düğün bitince evimize gelinceye kadar, kaşımızın altına kadar inik olurdu (...) Bizler, aşağılanmamıza isyan edecek kimliğe sahip değildik. Bunu istemesek bile artık kabul etmiş durumdaydık. İstersen etme. Geçinmemiz onların üzerinde olduğu için, kabul etmiş

durumdayız. Biz kendimizi biliyoruz ki, diğer insanlardan değişik bir yanımız yok, aynı ölçüyü taşıyoruz. O ölçüyü şaşırarak karşıdaki olduğu için, onun da kusuruna bakmıyoruz. İşimiz bitince de kendi evimize gidiyoruz” (Akman 2006: 64; Çevik 2013: 261).

Bozkırın tezenesi herkesin insan olarak yaratıldığını, buna rağmen sahip oldukları bazı farklardan dolayı kendilerine karşı olan olumsuz ve aşağılayıcı bakışın psikolojik etkisini bozlak türküsünde fevkalade güzellikte ifade etmiştir.⁴¹

Peki, Abdallar bu hor görülmeye, aşağılanmaya, ötekileştirilmeye yaptıkları iş, söyledikleri türkülerinde işledikleri konular veya benzeri bir sebepten dolayı mı layık görülmüşlerdir, yoksa Türk kültürüne yaptıkları hizmetlerden, Orta Asya’dan Anadolu’ya ve hatta Balkanlara kadar ozanlık kültürünü taşıdıkları, yaydıkları ve yaşattıkları için mi? Neşet Ertaş başta olmak üzere Abdal dervişler ve âşıklar “Allah inancı, akıl ve düşünmenin önemi, insan sevgisi ve insan hakları, özellikle kadına verilmesi gereken kıymet ve hürmetin önemi, onun toplum nezdindeki yeri, insanlar arasındaki farklılıkların önemsizliği” gibi konular işlenmiştir. O halde bu insanların hor görülmelerinin sebebi acaba dünya görüşlerine aykırı gelen Sünni geleneğin temsilcisi olduğunu iddia eden kişiler midir? Bektaşî tipine de benzer tepki ve hor görme, dışlama ve lâ-dini ilan etme eylemi aynı kesim tarafından gelmiştir. Abdallar da Bektaşî gibi

⁴¹ Bir yaratmış Allah tüm insanları,
Ayrılık insanın sözünden olur,
Ayrı görme gel şu insanoğlunu,
Her niyet gişinin özünden olur,

Güneşi bir gıyuya at garaldır mı heç,
Allah sevmediğini yaradır mı heç,
İnsan olan insanı darıldır mı heç,
Haksızlık haksızın yüzünden olur.

İnsana aşığım hak özündedir,
Garibin özümde hem gözümde,
Ruhunun aynısı bak yüzündedir,
Hakikat insanın gözünden olur.

dinle, ahlakla, erdemli olmakla asla sorunları olmamış, aksine bu toplumsal ve dini değerler adına kimilerinin yaptıkları kurnazlıkların yanlışlığına, zararlarına dikkat çekmişlerdir. Böyle davranmaları da söz konusu grupların tepkisine neden olmuştur. Dini, tekelinde bulundurmaya çalışanlar da kendi yaşam tarzı ve dünya görüşlerine, aslında çıkarlarına pek uygun düşmeyen Bektaşî ve Abdal aşığı ötekileştirmekte, hor göstermekte bir beis görmemişlerdir.

İşte Rusya’da da skomorohların karşı karşıya oldukları durum bu şekildedir. Onlar icralarında din ve kutsallarıyla değil, ancak kutsal ve Tanrının yeryüzündeki temsilcisi sayılan dini yapı olan kilise ve temsilcilerine göndermede bulunmaları, onları eleştirmeleri, hicvetmeleri nedeniyle Tanrının yeryüzündeki iradesini temsil eden kilisenin itibarının zedeleneyeceği iddiasıyla (aslında kendi kişisel itibar ve otoritelerinin sarsılacağını bilen kilise papazları) skomorohlara olan tepkinin dozunu artırmışlardır. Aleksey Mihayloviç’in çarlığı döneminde bu tepki ve nefret en üst düzeye çıkmıştır. 1648 ve 1657 yıllarında Piskopos Nikon,⁴² skomorohluğun tamamen yasaklatılması için Çarlık emri çıkarttırmıştır. Söz konusu yasaklama emrinde skomorohların ve onların dinleyicilerinin sopayla dövülmeleri yazılmış ve bu cezanın skomorohluğun yok oluncaya kadar uygulanması kararlaştırılmıştır. Bu kadar sert baskılardan sonra usta skomorohlar yok olmuşlar, ya da ortadan kaybolmuşlar, ama onların temsil ettikleri ve yaşattıkları gelenek Doğu Slavların geleneksel kültüründe muhafaza olmuş, Sadko, Dobrinya gibi bılınaların konularında, halk tiyatrosunda, evlilik vb. seremonilerde yaşamaya devam etmiştir (Vlasova 2001: 14).

O dönemin Rus toplumunun yapısında sosyal sınıflarından knez, boyar, din adamı ve tüccarların oluşturduğu üst tabaka arasında ortak çıkarlarda işbirliği mevcuttur. Sayılan grupların hemen hepsi de skomorohların icralarına konu olmaktadır. Kilisenin öncülüğü ve gayretiyle 1648 yılında çıkartılmış olan, yukarıda zikredilen Çarlık tezkeresinde skomorohları dombra, gusli, düdük ve her türlü araç gereçleriyle “kimsenin

⁴² Nikon. 1650-60’lı yıllarda Rus Kilisesi’nin Patriğidir. Rus dini uygulamalarında reformlar yaparak bu uygulamaları Yunan Ortodoksluğuna çok yaklaştırmış, dini ayinlerdeki bu tahrifat da bazı rahatsızlıklara yol açmıştır. İki muhalif dini grup oluşmuştur: Raskolnikler ve Sekteryanlar. İlk grup Patrik Nikon’un zorla uygulamalarını reddediyor, ikinci grup ise eski tarzları pek aramayıp dini sorunlara yeni cevaplar arama yoluna gitmiştir.

evine davet edemeyeceği”ni ilan eden Çarlık emri çıkartılmıştır (Fomintsın 2007: 768, 769).

Skomorohlar mümkün mertebe kent ve kasaba halklarından uzak, Sibirya ve diğer uzak bölgelerin en ücra noktalarına sürgünlere gönderilmiş; zaman zaman onların kullandıkları müzakil çalgı aletleri ve diğer aksesuarları toplatılarak yaktırılmıştır. Ancak bu uygulamalar bir geleneği tamamen yok edememiştir.

Halk nezdinde sevilen, eğlenceli ve yetenekli kişiler olan skomorohlar hakkında halk edebiyatında deyimler ve atasözleri gibi zengin bir edebiyat da oluşmuştur.

-Herkes oynar ama skomorhlar gibi değil.

-Bana oyun öğretme, ben skomorohum.

-Her skomorohun kendi düdüğü vardır.

-Skomorohun karısı hep neşelidir.

-Skomoroh sesini düdükte kurar (akord eder), kendi hayatını kuramaz.

-Skomoroh dombrasıyla mutludur.

-Tanrı rahibi, İblis skomorohu verdi (yarattı).

Burada verilen birkaç örnek aslında bu halk sanatçısı kitlesine olan bakış açısını ve onların Rus kültürü içindeki yerini göstermeye yeterlidir.

Kilise papazları skomorohların üzerinde çok büyük bir baskı kurmuşlardır; tabî ki iktidarın himayelerinde. Kilise “iblis tabakları” adını verdikleri skomorohların sanatlarını icra ettikleri mucizevî müzik aletlerini tahrip ettirmişler, yaktırmışlar ve yok ettirmişlerdir. Bu halk artistleri olan skomorohları da tevkif ettirip en uzak “ukrain”lere (sınır uçlarına) sürdürmüşlerdir.

Anadolu sosyo-kültürel yapısındaki Abdallar, romanlar ve Bektaşî tipinin harmanlanmış bir tipi Rus kültüründeki skomoroh tipine benzemektedir. Bu gruplar halk nazarında her zaman olumsuz bir imaja sahip olmuşlar, ancak tertip edilen eğlence ve kutlamalarda onların sahne almaları da hep istenilmiştir. Özellikle Romanlar modern çağda biraz hafif meşrep eğlencelerin önemli sürükleyici aktörleri olmuştur. İnsanları yaptıkları danslarla, söyledikleri şarkı ve türkülerle eğlendirmişler ve halen de devam etmektedir.

Televizyon dünyasında da Romanlar neredeyse eğlence programlarının vazgeçilmezleri olmuşlardır.

Yine Abdallık geleneğiyle değerlendirilen ve artık yok olmak üzere olan Köçeklik de bu bağlamda benzeşmektedir. Erkek dansçıların kadınsı (feminen) dans kıyafetleri giyerek çeşitli kutlama ve eğlencelerde gösteriler yapmaları izleyiciler tarafından ilgi ile takip edilirken, söz konusu erkek dansçılara ve ekibe karşı hor görme ve aşağılama tavrı vardır.

Burada zikredilen gruplara karşı var olan toplumsal olumsuz bakış ve tavrın arka planında en başta dini kaygılar olsa gerektir. Anadolu’da bu grupların yaptıkları işleri, kimilerinin yaşam tarzı ve itikadı İslam’ın, özellikle Sünni geleneğine uygun düşmemektedir. Umuma açık olarak kadın erkek karışık halde, hafif meşrep eğlence ortamları, benzer tarzda söylenen şarkı, türkü ve yapılan danslar, oynanan oyunlar dini öğretiye uygun görülmemektedir. Bunları yapanlar da aynı noktadır, yani fiili durum bu şekildedir.

Türk kültüründe olan Bektaşî tipi de, özellikle Sünni geleneğin temsilcileri tarafından eleştirilmişler ve din dışı ilan edilmişlerdir. Bektaşî’nin sorunu İslamiyet, Kur-an, Peygamber, dinin öğretileri, emir ve yasaklarıyla ve kutsallarıyla olmamıştır. Bektaşî, çevresindeki din adamları konumunda bulunanların hile ve kurnazlıklarını, din adına yaptıkları kişisel dayatmalarını eleştirmiştir; onların kişisel, yani insani hata ve kusurlarını da değil. Zira insanın hata yapması ve kusurlu olması doğaldır. Ancak Bektaşî’nin eleştirilerine maruz kalan bahse konu kişiler, onu din dışı ilan etmede tereddüt etmemişlerdir. Hâlbuki *“Bektaşî tipi İslamiyet’i farklı anlamaktan doğan çatışmaların, tutum ve davranışların yarattığı bir tiptir”* (Yıldırım 1999: 35).

Anadolu Türk kültüründeki Bektaşî tipini doğuran ne İslamiyet, ne öğretileri ve emirleri ve ne de kutsallarıdır, ancak bu tipin kaynağı ve doğmasına sebep olan zümre İslamiyet’i en iyi şekilde anladığını ve bildiğini, en ideal şekilde yorumlayıp yaşadığını iddia eden ama çoğu zaman kurnazlıkları ile dini değerleri kişisel haz ve çıkarlarına alet eden, bununla toplum nezdinde maddi ve manevi güç devşirme gayesi güden kişi ve oluşumlardır. Bir başka ifadeyle Bektaşî tipinin hedefindeki kitle, yaptıklarıyla, bizzat

Bektaşî'nin ortaya çıkışına kaynak oluşturmaktadırlar. Bektaşî tipinin doğuşunun kaynağı olan bahse konu kişiler ve oluşumlar yine aynı tipi din dışı ilan eden kesimdir.

Bektaşî çok koyu ve iyi bir dindar olmasa da Tanrı'ya ve onun vahiy ettiklerine inanmaktadır. Onun hedefinde Tanrı ve yasaları, adaleti değildir, aksine Tanrı'nın emirleri hilafına onun huzurunda ve adına yukarıda zikredilen insanların ve oluşumların yaptıkları adaletsizlikler, çarpıklıklar ve kurnazlıklardır. Ancak bu kişiler de Bektaşî'nin niyeti, eylemi ve sözlerinin doğru anlaşılmasını engellemek için “Allah'ı inkâr etti” şeklinde yaftalamaktadırlar (Yıldırım 1999: 38).

Bektaşî'nin bir zümreye veya bir dini geleneğe ait olmaktan çıkıp tüm toplum tarafından benimsenip sevilmesinin nedeni “....içtimai hayatta cemiyetin ortak görüş ve düşüncelerini yansıtır olmasındır” (Yıldırım 1999: 34).

Rusların sosyal ve kültürel yaşamlarında kilise temsilcilerinin skomorohlara karşı yaklaşımları ve sert tavırları benzer sebep ve korkulardandır, zira skomorohların dinsiz veya putperest olmaları değildir. Kilise temsilcileri skomorohlar dışındaki dinsiz ve putperestlere karşı aynı şekilde tepki ve yaptırımlar göstermemiştir. Buradaki ana neden kişisel itibar, çıkar ve statülerin zayıflama kaygısı ve korkusudur.

Eğlence kültürü içindeki unsurlardan rahatsızlık duyup, bunu muhtelif yöntemlerle sindirmeye ve yok etmeye çalışanların kavrayamadıkları, ya da gözardı ettikleri nokta, insanın sahip olduğu eğlence ve estetik hazların bir takım yaptırımlarla yok edilemeyeceğidir. Eğlenme duygusu biyolojik canlıların, özellikle insanın en güçlü duygularından biridir, bu duyguyu her yaşta taşımaktadır.

Rus kilisesi temsilcileri rahatsızlık duydukları eğlence kültürünün en önemli aktörleri olan skomorohları ve skomorohluk geleneğini yok etmeye çalışmışlardır ancak bunda başarılı oldukları söylenemez, zira sürgüne gönderdikleri bu sanatçılar gittikleri yerlerde daha rahat bir ortam bulmuşlardır. Modern çağda skomorohlar ve skomorohluk artık ortadan kaybolmuştur, ancak bunun nedeni, teknolojinin gelişmesidir; zamanla kendi seyri içinde de zayıflamış ve sahneden çekilmiştir. Skomorohlar ve skomorohluk geleneği yapılan halkbilimi çalışmalarının sonucu olarak sadece yazılı kaynaklarda kalmıştır.

Tarih içinde hükümdarlar kendilerine yöneltilen muhalefet ve hicivlere hiçbir dönemde hoşgörü ile mukabele edememişlerdir. Özellikle sanat ve mizah ile yapılan muhalefet karşısında çaresiz duruma düşen hâkim sınıflar, sert fiili tedbirleri uygulamaya koymuşlardır. Bu şekilde maruz kaldıkları hiciv ve eleştiriden kurtulacaklarını düşünmüşlerdir. Kimi zaman sürgünler, zindanlar ve darağaçları, ancak bunlar hiçbir zaman başarılı kesin sonuç ver(e)memiştir. Çünkü sanat ve sanatçıya, hele halkın içinden doğan, halkın kültüründen beslenen sanatçıya uygulanan susturma, bastırma, yok etme tedbirleri başarı sağlayamamıştır. Uygulanan tedbirler sanatçının gücünü artırmıştır. İdam edilen sanatçıların tüm zamanlarda yaşamasını sağlamışlardır.

Rusya’da da Çarlık iktidarının gücüyle halk artistleri olan skomorohları tevkif ettirip akabinde uzak noktalara sürgüne gönderilmelerini temin eden kilise, kurtulmak istediği bu sanatçılar ve sanatın yayılmasını, gelişmesini, kökleşip zenginleşmesini sağlamıştır. Zira büyük şehirlerden uzaklara sürdürülen skomorohlar gönderildikleri yerlerde sanatlarını daha özgürce icra etme ortamı bulmuşlardır. Buralarda baskı yoktur, bir de fazladan çok memnun ve ilgili dinleyici kitlesi bulmuşlar, bu koşullar da skomorohların ve sanatlarının ve aynı zamanda bılinaların yaşamasını temin etmiştir.

O bölgelerdeki yerel halk bu sanatçılara ilgi ve değer vermiştir. Skomorohlar da özellikle kuzeyli yerel halk arasında yerleşmiş, kuzeyli köylüler ile kaynaşmış, oralarda yaşamaya başlamış ve sanatlarını icra etmişlerdir. Kilise temsilcileri ve hâkim sınıflar bunlardan kurtulmaya çalışırken uyguladıkları tedbirler ile sözlü halk sanatının en önemli türü olan bılinaların ülkenin en ücra noktalarına kadar yayılmasına sebep olmuşlardır.

Halk artistleri olan skomorolar ruhanileri, knezlik memurlarını, boyarlar sınıfını hicvetmiş, onları türküleri ve sanatlarıyla protesto etmişlerdir. Skomorohların sanatları ve eğlenceli insanlar oldukları için halk kitlesi tarafından sevgi ve ilgi görmüşlerdir. Peki, hicvettikleri kitle ve sınıfların bu eğlenceli sanatçı ve sanatlarına karşı ilgileri nasıl olmuştur? Hâkim kitle ve sınıflar, skomorohlar ve icra ettikleri sanatları karşısında ikilemde kalmışlardır. Bu sanatçılar çok eğlenceli ve sanatları çok hoş olduğu için gayet tabi insani olarak onlar da çok beğenmişler, ancak bu sanatın özünde ise kendi sosyal statü ve iktidarlarına yönelik eleştiri ve hicivler olduğu için de bunlardan rahatsızlık duymuşlardır. Skomorohları sıradan halk gibi hâkim kitle ve sınıf mensupları da çok

beğenmişler, ancak ifade edilen sebepten dolayı sosyal ve siyasi statülerini yıpratması hoşlarına da gitmemiştir.

Bu ikilem olmasına rağmen bu halk artistleri skomorohlar çarlık ve beylik malikânelerine, boyarların ve tüccarların konaklarına gitmişlerdir, ancak kendilerine hiyerarşik olarak genelde en arka sıralarda yer verilmiştir.

*Skomoroşına uzaklaştırdı denir,
Ah sen, parlak Kiev’li Vladimir,
Bizim, skomorohların yeri neresidir?
Kievli Vladimir cevap verir:
Sizin yeriniz skomoroh,
Ocakta, ocağın arkasıdır (Gilferding 1873).*

Bu halk artistleri de kendilerine nefret ve baskı gösteren kiliseyi ve devlet görevlilerini daha sert hicvetmişlerdir. Bu ilişki tavrı devam etmiştir. Bu tutum sadece Rusya’ya özgü bir durum değildir. Sanata ve sanatçıya karşı sansür, baskı ve diğer tedbirler karşılaştıkları her eleştiri neticesinde hükümrân olan her sınıf tarafından devreye sokulmuştur. Sanatçı hele ki, halk sanatçıları ayrıcalıklı yeteneğe sahip bireylerdir. Onlar olaylara sıradan halktan farklı gözle bakarlar ve sanatları vasıtasıyla da aksaklıkları, yanlışlıkları eleştirirler. Muktedirler tek çare olarak gördükleri baskı tedbirlerinden, sanatçılar da, sürgünler, zindanlar ve darağaçları da görseler sanatlarından vazgeçmemişlerdir.

Rusya’da da sonuç farklı değildir. Eleştirilmeye, hicvedilmeye tahammül gösteremeyen muktedir sınıflar skomorohları sürgün ettirmekle, belki de bu sanat ve sanatçılarla hiçbir şekilde karşılaşma imkânı bulamayacak olan Sibiryâ’nın en ücra ve uç kesimlerinde yaşayan insanların skomorohlarla tanışmalarını sağlamıştır. Halk sanatının membaı ve yeşerdiği tarlası halktır ve halk sanatı ve sanatçıları da halkla buluşmuştur. Bu açıdan bakıldığı zaman bu sanatın yaşaması ve gelişmesine kilise temsilcileri başta olmak üzere knezler ve boyarların katkıları büyük olmuştur.

Halk tarafından ve aynı şekilde toplumdaki hâkim sınıfa mensup kimseler tarafından da çok beğenilen skomorohlar kendilerini “çok neşeli, eğlenceli” olarak görmüşler ve tanımlamışlardır.

Skomorohlar hiçbir vakit bunu profesyonel olarak düşünüp icra etmemişler, maddi bakımdan gelir elde edip zengin olmak amacıyla yapmamışlardır. Hemen hepsi de maddi sıkıntılar içinde yaşamıştır. Karın tokluğuna sanatlarını icra etmişlerdir. Bu halk türkücülerini avcılar veya balıkçılar ava çıkarlarken kendi avcı gruplarına katılmaları, av kampında kendilerine destan anlatmaları, türkü söylemeleri için davet etmişler, onları gruplarına dâhil etmişlerdir. Bu avcı grubundaki diğer üyeler gibi sayılmışlar, avcılar elde ettiklerini av ganimetinden ona da eşit pay vermeye özen göstermişlerdir. Türkücünün avlanmaya katılmadan, avcılara destan, hikâye anlatması, türküler söylemesi mukabilinde kendisine av ganimetinden pay verilmiştir. Bazen diğer avcılardan daha fazla pay verildiği de söylenmektedir. Bu durum avcılarının destancı-türkücünün sanatından duydukları memnuniyetin göstergesi sayılmıştır. Destancı-türkücü dâhil olduğu avcı grubu üyeleri tarafından saygı ve hürmet görmüştür, aynen sıradan halktan gördüğü gibi. Burada izah edilen gelenek Türk sözlü kültür geleneğiyle benzerlik göstermektedir.

Rus sözlü kültür geleneğinin, özellikle bılınaların yaşamasında, yaygınlaşıp zenginleşmesinde halk sanatçıları skomorohların rolü tartışılmaz derecede önemlidir. Onlar olmadan bu sanat belki de uzun süre yaşayamazdı. Şu durumda skomoroh kelimesi bir sözlük maddesi olmasının çok ötesinde, Rus sözlü kültür geleneğinin en temel taşı, lokomotif olmuştur.

Akla şu soru gelebilir: “Acaba skomorohlar, toplumdaki muktedir sınıfa mensup knez, boyar, beyler ve kilise babalarının isteği üzerine kendilerinin hicvedilip eleştirilmediği, hatta onların övülüp pohpohlandıkları eserler yaratıp icra edemezler miydi?” Yetenek olarak bunu yapabilirlerdi ancak kaynaklarda yer aldığı kadarıyla büyük çoğunluğu bunu yapmamıştır. Bunlar halk sanatçılarıdır, sanatlarını knez, boyar, tüccar veya kilise babalarına yaranmak için yapmamışlardır. Halk sanatçıları halk için, sanatları için sanat yapmışlardır. Eğer anılan sınıfların talebi üzerine sipariş eserler üretmiş olsalardı ki, bunu mutlaka yapanlar olmuştur, o zaman onlar knezin, boyarın veya kilisenin sanatçısı olurdu, knezin, boyarın ve kilise babalarının yanında itibar görürdü ancak halkın iltifatını kazanamazlardı.

Saray ve konak sanatçıları da elbette her toplumda ve hemen her dönemde olmuştur. Bu onların kötü bir tutum sergilediklerini göstermez, elbetteki saraylarda ve konaklarda da

hayat canlı şekilde devam etmeliydi. Ancak bu nokta bu araştırmanın çerçevesi dışındadır. Beylerin, knezlerin, boyarların talepleri doğrultusunda, onların gönüllerini okşayacak eserler üretenler halk sanatçısı değil, saray ve konak sanatçılarıdır.

Bılınalar en başından sonuna kadar köylü yaratıcılığının içinden doğmuş ve gelişmiş bir sözlü kültür türüdür. Ancak bılınalar çoğunlukla Kiev, Veliki Novgorod vb. şehirlerde cereyan eden vakaları, şehir yaşamına dair (boyarların, askerlerin, prenslerin, tüccarların) önemli tarihi bilgilerini içermektedir. Bılınalar sosyal tabakaları, ilişkileri, yaşam tarzlarını işlemektedir. Bu durumda bılina erbaplarının sosyal tabakaları ve toplumsal ilişkileri çok iyi bilen insanları oldukları gayet açıktır (Sokolov Yu. 2007: 258-281).

Buraya kadar olan bölümde skomoroh diye adlandırılan sanatçılar topluluğunun özellikleri, sanatları, toplumdaki diğer sosyal sınıflarla ilişkileri gibi noktalar izah edilmiştir. Skomorohların ekonomik ve sosyal konumları hakkında da birkaç söz söylemek gereklidir. Bu kişiler bir dini tarikat veya öğretinin taraftarları değildirler ancak etnik bir gruba mensup olup olmadıkları da çok net değildir. Bu konuda kaynaklarda net bilgiye rastlamamıştır. Skomkorohluk mesleğini bu kişiler yarı-profesyonel olarak meslek edinmişlerdir. Skomorohluk dışında başka mesleklerde de faaliyet gösterdikleri bilinmektedir. Onlar tapu sicil defterlerindeki kayıtlara göre toprak sahibi olabilmekte, alıp satabilmekte, ailesi ve çocukları olan, manastıra sunularda bulunan, misafir olarak şölen ve eğlencelere çağrılan, yağmacılık ve hırsızlık yapan, hapse atılan insanlardır. Daha ziyade evsiz barksız olarak tanımlansalar da kendileri mal sahibi olabilmektedirler. Toplumun sıradan bireylerinden farklı olan yönleri, daha çok sanatsal yeteneğe sahip olmalarıdır. Onlar meslek olarak müzisyenlik, dansçılık, destancılık, soytarılık gibi kendi yeteneklerine uygun işler yapsalar da, aralarında çiftçilik, terzilik, ayakkabı ustalığı, başkalarının yanında uşaklık ve ırgatlık, hatta ticaret yapanları da var olmuştur. Onları iki gruba ayırmak mümkündür: bir grubu toprak sahibi olan ve yerleşik hayat sürerken, diğer grubu ise şehirlerde, kasaba ve köylerde göçerek hayatlarını sürdürmüşlerdir. Yerleşik hayat tarzını benimseyen kesim, göçerlere göre daha çok ve detaylı şekilde araştırılmışlardır. Petuhov “*Köylerde yerleşik olan*

*skomorohlar köylü topluluğunun parçasıdırlar ve onların çoğunluğu bobıl'dır*⁴³” diye yazmaktadır (Petuhov 1961: 409-419).

1496 – 1707 tarihleri arası döneme ait tapu kayıt defterlerinde skomorohların varlığına rastlanmaktadır. Yaptıkları işlere göre onlara soyad-lakap verildiği görülmektedir. 1496 yılında Şungsk'ta iki tane skomoroh kaydı mevcuttur (tapu sicil sayfası 3). Biri Kiştov (şimdiki Keftentsa) köyünde oğlu ile beraber olan Mikulka, diğeri 1563 tarihinde Lopka Matka köyünde yaşamış olan Zaharko Ojoneasyev Guselnik (tapu sicil sayfası 150); 1582 yılında Keften Gube Markovşina köyünde bobıl Savka Fedosyev'in (tapu sicil sayfası 56) de kaydına rastlanmaktadır. Bu şekilde oldukça fazla isim kayıtlarda mevcuttur (Konovalov 1930; Vorobyeva 2016).

A.S.Fomintsin, tarihi kayıtlarda skomorohların sıklıkla “Veseliye ludi” (neşeli insanlar), “veseli molodets” (neşeli yiğit) şeklinde adlandırıldıklarına işaret etmiştir (Fomintsin 1889; Vorobyeva 2016: 129-137). S.V.Veselovski de “veseli” (neşelil) lakabını ortaçağ dokümanlarında rastlanan skomorohluk geleneğiyle ilişkilendirmiştir (Veselovski 1974: 66). Bu bilgiyi veren bilim adamının soyadının Veselovski olması da ilginç bir noktadır. Rusya'da “Veseli, Veselovski” oldukça yaygın olan bir soyadır.

Tarihi kayıtlarda kullanılan lakaplar ait olduğu kişilerin karakterleriyle değil, daha ziyade yaptıkları iş ve meslekleriyle bağlantılı olarak verilmiştir. “Veseli” lakabı da skomorohların çok neşeli ve eğlenceli işlerle meşgul olmaları nedeniyle verilmiş olduğu âşikârdır. Bunun dışında yine kayıtlarda “bobıl Yanka Yeremeyev *Sapojnik (kunduracı)*”, “İvaşko Mikiforov *Sapojnik (kınduracı)*”, “bobıl Yerimko Nasonov *Pastuh (çoban)*”, “bobıl Tarasko Ontonov *Portnoy (terzi)*”, “Petruşka Semenov *Portnoy (terzi)*”, “bobıl Vaska Alimpiyev *Veselay (neşeli)*”, “bobıl Onaşko Fedorov *Veselay (neşeli)*”, “bobıl Fedeyko Grigoryev *Veselay (neşeli)*”, “Romaşko Stepanov *Veselay (neşeli)*” vb. gibi örnekler çok fazladır (Vorobyeva 2016).

Burada kullanılan lakaplardan onların mesleklerini öğreniyoruz: *portnoy* (terzi), *sapojnik* (kunduracı), *pastuh* (çoban), *veseliy-veselay* (neşeli, çalgıcı, oyuncu) gibi. Söz

⁴³ Bobıl: Eski Rusya'da evsiz barksız, yersiz yurtsuz, arazisi, malı mülkü olmayan, daha çok ticaret ve diğer mesleklerle uğraşan ve geçimlerini temin etmeye çalışan, çoğunlukla da horlanan kimselerdir.

konusu lakaplar skomorohların toplumda hangi meslek erbabı olduğunu gösteren tanıtıcı birer sıfattır. Skomoroh ustası mesleğine ait terim ve tabirleri anlattığı bılinalara da yansıtılmaktadır. Örneğin, bılina kahramanı bogatırın hasmının başını kestiği sahneyi “başını düğme gibi kopardı” diye tasvir edebilmektedir.

Bılina erbabı ve aynı zamanda Rus Tiyatrosu’nun temellerini atan, halk tarafından çok sevilmesine karşın kilise mensupları ve burjuva sınıfı tarafından her türlü baskı ve sansüre maruz bırakılan, neşeli ve yetenekli, büyük çoğunluğu yersiz yurtsuz ve yoksul olan skomorohlar Rus sözlü kültür geleneğinin en önemli gelenek taşıyıcıları olmuşlardır. Ugradıkları sansür ve baskılarından sonra gönderildikleri sürgün yerleri olan Sibiry’a’nın ücra noktalarında sanatlarını icra edebilecek daha rahat ortam ve meraklı izleyici kitlesi bulmuşlar, ayrıca söz konusu ücra noktalardaki insanların bılinalarla ve icra ettikleri sanatlarıyla tanışmalarını sağlamışlardır. Gösterilerini özel kıyafet ve maskeleriyle izleyicileriyle yüzyüze iletişim halinde icra etmişlerdir. Sonuç olarak skomorohlar Rus sanatının en önemli dinamiklerinden biri olmuşlardır.

6.3.5.Bılina Ustaları ve Kaynak Kişiler

Bılina icracıları hakkında biyografik bilgiler, kimi araştırmacılar tarafından arka plana itilmiş ve kayıtlarda maalesef yer verilmemiştir. Rusya sathında tanınan birkaç kişi dışında bılina, halk türküsü, masal, hikâye anlatıcıları ve taşıyıcıları hakkında fazla biyografik bilgi derlenmemiştir. Ancak Aleksandr Fedoroviç Gilferding bu eksikliğe dikkat çekmiş ve en az bılina metnlerinin önemli olduğu kadar bılina icracıları hakkındaki bilgilerin de önemli olduğunu yaptığı derleme çalışmasıyla göstermiştir. Zira eğer anlatılan bir halk edebiyatı eseri varsa, o ne kadar önemliyse, onun yaratıcısı, taşıyıcısı ve icracısı da önemli olmalıdır. Bu bılina erbaplarının da okudukları bılina metinleri kadar bilinmeleri gerekliydi. İşte “*Onejskiya Bılını*” (Onejski Bılinaları) adlı saha çalışması eserinde yüzlerce bılina metni ve o metinleri derlediği icracıları hakkında da derleyebildiği biyografik bilgilere yer vermiştir. Bılina icracıları hakkında derlenen biyografik bilgilerden, bılina türü hakkında, icra bağlamı, kuşaktan kuşağa aktarılması, dinleyici profili, sosyal hayattaki oynadığı rolü ve daha birçok noktaya ışık tutan bilgilere sahip olunabilmektedir. Sözkonusu uzun veya kısa, bütün veya kısmen bılina

metni bilen, onu icra eden kaynak kişiler hakkındaki bilgiler tetkik edildiğinde bılına metinlerinin salt kuru metinler olmadıkları, icra edildikleri toplumsal ve sosyal yaşamın özelliklerini taşıdıkları görülecektir. O dönemin önemli bir eğlence ve sosyalleşme vasıtası olmuşlardır. Gilferding, saha çalışması esnasında Onejski Bölgesi'nin her noktasını araştırmış ve tespit edebildiği bılına bilen kişiler hakkındaki bilgileri kayda geçirmiştir. Araştırmacı kaynak kişinin fiziki görünüşü, ekonomik ve sosyal durumu, bılına anlatmayı kimden ve nasıl öğrendiği, ne vakitler ve nerelerde bılına anlattığı hakkında güzel bilgiler derlemiştir. Aşağıda söz konusu bılına icra edebilen kişiler hakkında bilgiler yer almaktadır.

Abram Yevtihiyev Çukov. 59 yaşında, Povenets kazası, Pudoj Gor volostu Gorka köyünden olup, Butılka (şişe) lakabıyla tanınmış. Bılinaları usta bir bılıacı olan babasından öğrenmiş. Babası Kijki bölgesi, Kosmozero'da doğmuş ve gençliğini orada geçirmiş; Abram'ın dediğine göre o, bılinaları, Pudoj Gor'daki diğer destancıların icrası gibi değil, Kijan'dakiler gibi okurmuş. Akabinde babası Kuzaranda'ya yerleşmiş, kırk yıl kadar önce oradan da Pudoj Gorka'ya göç etmiş. Çukov gençliğinde terzilik mesleğini öğrenmiş ve bugüne kadar da yılda iki defa, sonbahar ve kış mevsiminde, köylülere giysi dikmek için civar köyleri dolaşmış; ilk önce Kiji Zaonej'e gidermiş; işini bitirdikten sonra *starina*'larını okurmuş. O bu arada ziraatle uğraşmış ve bir müddetten beridir de vergi toplama memuru olarak çalışıyormuş. Abram Yevtihiyev Çukov sık sık şehre giden Olonetsk destancılarından ilkiymiş. Uzun yıllar önce, Rıbnikov onu tanımadan önce Petrozavodsk şehrinde bir general (dağ fabrikalarının eski başkanı Buteneyev olabileceği Gilferding tarafından belirtilmiştir) onun namını duymuş ve generalin emriyle bir yazıcı ondan bildiği bütün bılinaları yazmış. Çukov Gilferding'e o zamanlar şimdi hatırladığından en az iki onluktan daha fazla bılına bildiğini söylemiş. Ancak yazıcı, bılinaları kaydettiği o defteri kaybettiğini söylemiş; Abram da inanmış. Ancak o bılinaların hepsi 50'li yıllarda "*Olenetskih Vedomostyah*"da (Olenets Belletenleri) yayımlanmış; daha sonra Rıbnikov onları "*İz Olenetskoy Gubernii*" (Olenets Vilayeti'nden) adlı kitabına almış, aslında onlar Abram Yevtihiyev Çukov'un yazıcıya söylediği bılınlarıdır.

Aksinya Kuzminişna Fomina. Bu bayan bılınacı, Kalinin'in yakın komşusu, Pugjskoy Gor'da Rim köyünde çiftçilik yapan, 30 yaşında olmasına rağmen büyük bir bılına ve

şarkı icra ustası olduğunu belirten yazar, ayrıca onun icra tavrını özellikle “Ъ” (Rusça sertleştirici işaret - tvördiy znak) sesini ünlü “і” sesine dönüştürerek “Ы” (ı) gibi telaffuz etmesiyle farklılık gösterdiğini söylemektedir. Fomina, bılina icrasını şimdi hayatta olmayan annesinden öğrenmiş. Gilferding, Fomina’nın “*Dobrynya i Aleşa Popoviç’in Gidişi*” bılinasını özümsemişti Kalinin ile hemen hemen aynı okuduğunu, sadece bazı kısaltma ve aralar yaptığını belirtmektedir.

Aleksandr Davidov Kostin. Poçozer’de (Kenozero yakını) Kuzminsk köyünden, köylü-çiftçi, 35 yaşında. Çocukluğunda yetim ve öksüz kalmış, daha küçük bir çocukken birkaç tane bılina öğrenmiş. Kimlerden öğrendiğini hatırlamıyormuş.

Aleksandr Dyakov. Kiji volostu Potanevşin köyünden, 50 yaşında olup çiftçilikle geçimini sağlarmış ve yakın zaman önce gözleri kör olmuş. Dyakov bildiği bılinaları Yelustafyev’den dinlemiş ve öğrenmiştir.

Andrey Sarafanov. Sennogub volostu, Garnits’ten, 50 yaşında çiftçi, okur-yazar, hikâyeci olarak tanınıyormuş. Ebeveynlerinden çok sayıda starina öğrenmiş. Dedesi İgnatiy Andreyev, büyük bir bılina icra ustasıymış ve Sarafanov çocukluğunda bılinaları ondan öğrenmiş. Bılinaların içeriklerini hatırlamış ancak müzikal yapısını unutmuş; onları nesir şeklinde anlatmış. İyi bir masal anlatıcısı olarak masalları, bılinalara üstün tutarmış; defaten o kendisinden bılina söylemesini isteyen derlemeciye Boba Korolevi, Yeruslan Lazareviç, İngiliz Milord vd. anlatmayı önermiştir. Rıbnikov, şahsen Sarafanov’u tanıyormuş. Rıbnikov tarafından derlenen onun bılinaları, bugünkü anlatılmalarıyla olan farklılığı, onların şiirsel yapısının değiştiğini göstermektedir; bu durum Sarafanov’un kendi düşüncesine göre onları hikâye formunda anlatmaya alışmasından kaynaklanıyormuş.

Andrey Timofeyev. 60 yaşında, Tolvin’de Zagorya köyünden bu kişi bılina söylemeyi oralı ihtiyarlardan, çiftçilerden öğrenmiş.

Andrey Panteleyeviç Sorokin. 43 yaşında, siyah saçlı, orta boylu, normal sakallı, Suozer’de Novinka köyünden olan Sorokin ziraatla yaşamını sağlarmış; Tsenejah köyünde doğmuş ve 30 yaşına kadar Pudoj’da yaşamış, daha sonra da Sumozero’ya, oğlu olmayan kaynatasının evine taşınmış. O bılina söylemeyi çocukluk ve gençlik

yıllarında uzun süre yaşadığı, civar köylerden birçok köylünün toplandığı ve “starina” (bılina) söyleyerek zaman geçirdikleri değirmende öğrenmiş. Bılina öğrendiği ve hocaları olarak kabul ettiği kişiler arasında Pudoj’da Kulgalı’dan ihtiyar Afanasi’yi de saymış ve ondan *Solovya Budimiroviç* bılinasını öğrenmiş.

Gilferding, Sorokin’in hoş bir sesle, ahenkli, ölçü takip etmemesine rağmen tartılı bir tonda bılinalarını icra ettiğini belirtmiştir. Sorokin, bir ara bılınayı masal (yani nesir şeklinde) tarzında söylemeyi denemiş, ama söylediğine göre muvaffak olamamış ve bundan vazgeçmiş. Sorokin, bılinalarını kısmen kendi kaydeden, kısmen yazıcıya kaydettiren Rıbnikov’a gitmiş. Gilferding, Rıbnikov’un kitabında bulunan Sorokin’in bılinaları ile şimdi icra ettiği bılinalarıyla hiçbir fark olmadığını, icrada her mısranın başına eklediği sadece bir iki ek (a, y, gibi) hariç, bütünüyle aynı olduğunu tespit etmiştir.

Anton Stepanoviç Yuryev. 82 yaşındaki bu kişi, Moşensk bölgesi Prorokov köyünden olup bılina söylemesini, kış dönemlerinde Onegi şehrinden gelen ve Moşa üzerinden geçerken orada konaklayan bir ihtiyardan öğrenmiş.

Avdotya Vasilyevna Georgiyevskaya. Kenozero bölgesinde doğmuş ve orada yaşamış. Kenozero’dan Vasili’nin kızı olan Georgiyevskaya, Kenozero’dan Nikita ile evlenmiş. Bılina söylemeyi kış mevsimlerinde evlerinde terzilik için kalan Lekşmozer Maselga’dan (Lekşmozero Kenozero’dan güneye doğru Karagapol kasabasında bulunmaktadır) köylü “Şvets”ten öğrenmiş. Georgiyevskaya’nın sözlediğine göre bılina söylemeye babasının tutumu yöneltmiş, zira babası kendi kızlarına günah olarak gördüğü koro ve neşeli şarkıları söylemeyi yasaklamış, onlara daima dini şiirler (ilahiler) söyletirmiş. Bu tarz şiirlerle birlikte o bılina söylemesini de öğrenmiş, gençliğinde şimdikinden daha fazla bilirmiş.

Domna Dmitriyevna Konova. Pudoj Gor’da Rim köyünde zengin çiftçi-tüccar Kononov’ların anaları olan bu kadın bılınacı 69 yaşında, dişleri dökülmüş, oldukça yaşlı görünüyormuş. O gençliğinde çok fazla bılina biliyormuş ve onları bu güne kadar icra etmiş, ancak sadece torunlarını uyutmak için anlatırmış. Gilferding, dişleri olmadığı için fanfanca ve yavaş yavaş, anlaşılabilir şekilde konuştuğu için onun anlattıklarından

derleme yapmakta çok zorlandığını belirtmiş; hatta bazen onun metni şiirsel hikâye makamlarını çok karıştırdığını yazmıştır.

Kadınlar daha ziyade aşk hikâyeleri ve masal anlatmalarına rağmen bılına anlatan kadın bılına erbapları da az değildir. Örneğin burada isimleri verilen kadın bılına erbapları da masal ve aşk hikâyesi dışında bılına söyleyebildiklerini göstermektedir. **A.M.Krukova** çok zengin bir bılına repertuarına sahip olduğu, çok sayıda bılına bildiği söylermiş. Bir başka kadın bılına ustası **M.D.Kirvopolenova**'dır. Sanatçı O.E.Ozarovkaya, bılınacı M.D.Krivopolenova'yı yaşadığı Piregi'den Moskova'ya getirmiş, büyük bir salonda sahneye çıkartmış, o vakit 72 yaşında olan bu destancı kadın, salondaki izleyicileri çok etkilemiş, okuduğu bılinalarla çok mahir bir sanatçı olduğunu herkese göstermiştir (Sokolov Y. 2007: 275, 276).

Domna Vasilyevna Surikoba. Sennogub volostu, Konda köyünden, dul ve 40 yaşındaki bu bılınacı bılinalarını ahenkli ve canlı, hatta hafif titreşimle icra edermiş. Bılına söylemeyi yaşlılardan öğrenmiş, Zablıh-Niv'den Konon bunlardan biriymiş. Bılinaları onun "sesinden" kaydetmek için sözlü aktarımla değil, bir düzenle söylemesi gerekmiş, o ise buna alışamamış. Gilferding'in kitabında yer alan bılına dışında, tam hatırlayamadığı İlya ve Solovey Razboynik bılınasını ve Rıbnikov'un kitabındaki Soloman Çar şiirlerini okumuştur.

Fyödör Aleksandroviç Kosakov. Pesçan volostu Kostina köyünde çiftçilik yapan bu genç adam 26 yaşında, terzilik eğitimi almış, çalışmak için köylere gitmiş ve bu sırada bılına söylemeyi öğrenmiş. Sonra bu işi bırakmış ve kanallarda yedekçilik yapmaya başlamış, Gatçin'de duvarcılık yapmış; kazandığı parayı Peterburg'da harcamış ve bir tüccarın hizmetine girmiş; sonunda evine dönmüş, evlenmiş ve köyünde yaşamaya başlamış. Kosakov sıra dışı neşeli, mizahçı, müstehcen şarkılarda usta, büyük bir avcıymış ve köy bayramlarında gençlerin önderi ve koronun solistliğini yapıyormuş. Bılınanın ikinci plana düştüğünü ve Gilferding'e eskiden söylediği bılinalarından çoğunu unuttuğunu söylemiş.

Fyodor Grigoryeviç Şumanov. 68 yaşında, Kenozero'da Tamnitskoylahta köyünden köylü, mesleği taş ustalığı imiş ve beş yıl önce gözleri kör olmuş. Sadece bir bılına

biliyormuş. O, bılınayı Rapusova köyünden bılina ustası yaşlı İvan Grigoryev'den öğrenmiş.

Fyodor Nikitin. Vıgozero köyünden, 45 yaşlarında, uzun boylu, endamlı ve yakışıklı biriyimş. Gençliğinde terzilikle uğraşmış; ta o dönemde iş için sık sık gittiği Kemska kazası Pomore'de çok sayıda bılina öğrenmiş ama kimlerden öğrendiğini hatırlamıyormuş. Onlardan çoğunu unutmuş, çünkü orman bekçisi olarak çalışmaya başlamış, işi nedeniyle bılina icra etmeye pek imkânı olmamış. Şimdi o Vıgozero mezarlığından 50 verst uzakta Karel adasında yaşıyormuş; köyündeki evi ve toprağı da duruyormuş. Nikitin'in hoş bir ses ve edayla yaptığı bılina icrası çok beğenilirmiş. Yerel yazıcı, onun bazı bılinalarını Rıbnikov için derlemiş.

İrina Denisovna Kalitina. Kenozero yakınında Svin-Ozero'da Suyetin Ostrov'dan 49 yaşındaki köylü bir kadın olan Kalitina, 40 yıl önce ölen ve çok sayıda bılina bilen babası Danilo Neçayev'den bılina söylemesini öğrenmiş. Pyotr Voinov'a da bılina söylemesini onun babası öğretmiş.

İvan Anikiyeviç Kasyanov. 40 yaşında, Kosmozero köyünden, okuma yazma biliyormuş. Bılina okumayı, en başta da İvan Trofimov olmak üzere, gençliğinde birlikte balık avlamaya gittiği yaşlılardan öğrenmiş. Eskiden çok fazla bılina bilirmiş, ancak sonradan bılina okumayı bırakmış ve kilise (dini) kitapları okumaya yönelmiş. Bu yönelim onu dindar biri yapmış, tabi bu süreçte, Kasyanov'un kendi sözlerine göre, bildiği bılinalar tozlanmış, yani unutulmuş. Çolmuj'da Kasyanov derlemeciler ile karşılaştığında "Volga Bılınası"nı hatırlayamamış, ancak o bılınayı komşusu öğretmen İuda Yegorov'un fevkalade güzel bir şekilde okuyabildiğini söylemiş. Dindaş cemiyetin talimatıyla Peterburg'a son gelişinde bu bılınayı Yegorov'un sözlerine göre okumuş.

İvan Artemyeviç Grişin. 75 yaşında, Tolvuy'da Zagubya köyünden bir köylü, eskiden çok sayıda bılina bilirmiş, ama yaşlanınca bazılarını unutmuş, bazı bılina metinlerinin ise baş kısımlarını hatırlıyormuş. Bılinaları kimden öğrendiği sorulunca Grişin "onları yaşlı adamlar söylerlerdi" diye cevap vermiş, yani onlardan öğrenmiştir.

İvan Feponov. Kupetsk volostu, Melenyevsk köyünden, uzun boylu, eskiden eğitim almış, 5 yaşında gözlerini kaybetmiş. Şimdi 50 yaşında, ağ, torba, lapti (kabuktan

örülmüş pabuç) örerek geçimini sağlıyormuş ve dini şiirler okuyarak panayırlarda ve kilise bayramlarında verilenleri topluyormuş. Şiirlerden başka birkaç tane bılina biliyormuş, ancak onların icrası kendisi için dini şiirler gibi bir gelir kalemi oluşturmuyormuş. O bılinaları çocukluğunda Berejnoj Dubrava'lı (Kargopolks kazası, Onege-nehrinde), yine görme özürlü Pyotr Stepanoviç Meşaninov'dan öğrenmiş. Feponov'un anlattığına göre bu Meşaninov yetmiş tane bılina bilirmiş. Feponov'u, Şung fuarında onunla görüşen ve orada söylediği dini şiirleri derleyen Rıbnikov şahsen tanımış. Rıbnikov, ondan bir tane bılina derlemiştir. Rıbnikov'un kitabında "Kör İvan" adıyla bilinmektedir.

İvan Feponov'un yetiştirdiği değerli bir başka bılina erbabı da Grigori Alekseyeviç Yakuşov'dur. G.A.Yakuşov, İvan Feponov'dan başka yine çok önemli bılina ustasıları olan Nikifor Prohorov (Utitsı) ve Potap Antonov'un da talebesi olmuştur. Yakuşov'un çok değerli bir bılina ustası olmasında, zikredilen bu üç mahir bılina erbabının etkisi büyük olmuştur. Bu üç büyük ustadan çok şey öğrenmiş, ancak onları taklit ve takip etmeden, onlardan aldıklarını harmanlamış ve kendine has üslup ve tavır geliştirmiştir.

İvan Grigoryeviç Zaharov. Vodlozero'da Poga köyünden, 82 yaşında, bölgesinde en varlıklı ve etkili biriymiş. Balık, av hayvanı, sığır, Vodlozero'nun ekmek ve un araç gereçleri ticareti yapmak için köyleri çok gezmiş. Bu seyahatleri sırasında (hatta Volga'da bile bulunmuş) birçok bılina öğrenmiş, ancak yaşının ilerlemesiyle çoğunu unutmuş. Gilferding'in verdiği bilgiye göre o, güçlükle hatırlayabildiği bılinaları çok ahenkli, hoş bir sesle ve farklı icraları uygulayarak okuyormuş, diğer bılinaları ise (örneğin Volga ve İdoliş ile İlya bılinaları) zorluklar anlatabilmiş.

İvan Mihayloviç Kropaçev, daha ziyade Ladkov lakabıyla tanınan, Kenozero'da Mammonov köyünden, okur-yazar, 65 yaşında, uzun boylu, kamburlaşmış, saçları kırlaşmış bir bılina ustası. Bılina söylemeyi çok sayıda "starina/bılina" bilen, oldukça iyi bir icracı olan köylü-tüccar olan babasından öğrenmiş; ancak babası bılina söylemeyi nerede ve kimden öğrenmiş olduğunu Ladkov bilmiyormuş; babasının sadece yaşlılığını hatırlıyormuş. O doğduğunda babası 50 yaşındaymış, oldukça ileri yaşta, bundan 25 yıl önce ölmüş. Babasından öğrendiği bılinaların, özellikle kilise kitabından, rahibetezyesinden (bundan 15 yıl önce) öğrendiklerinin çoğunu unutmuş. O bütün Kitabı Mukaddesi, Çeti-Mineyu, Prolog, Zlatuyu Tsep, Margarit vd. okumuş; 9 yıl mühletince

(50’li yılların sonu ve 60’lı yıllarda) Ladkov “tselovalnik”⁴⁴ olarak çalışmış olan Ladkov bu dönemde bir defasında Kargapol’de Rıbnikov ile karşılaşmış ve o da, bizzat Ladkov’un ağzından bir bılina derlemiştir. O, Rıbnikov’un kitabında “Kenozero tselovanik”i adıyla yer almıştır. Tselovalnik vazifesinden ayrılan Ladkov tekrardan çiftçilikle uğraşmış, ama çıkan büyük bir yangın neticesinde çok yoksullaşmış. Bılinaları gayet hoş ses ve tavır ile söylüyormuş.

İvan Pavloviç Sivtsev. Poromskoy lakabıyla tanınmış. Kenozero’ya dökülen Porma nehrinde bulunan Poromsk köyünden zengin bir köylü, orta boyda, yapılı, 65 yaşında olmasına rağmen saçında beyaz tel olmayan genç görümlü Poromskoy’un 30 yıl önce ölmüş (60 yaşındaymış) genç yaşta ölen babası Pavlov Semyenoviç, bölgesinde en iyi bılina erbabı olarak bilinirmiş ve aynı zamanda da köyün terzisiymiş. O, bılinalarını Kena nehrinin Onega ırmağına döküldüğü yerde bulunan Plessk mezarlığındaki (bu mezarlık yukarıda zikredilen İvan Feponov’un bılinaları öğrendiği Berejno-dubrov ile komşudur) ihtiyarlardan öğrenmiş. Burada yaşlı Promskov’un ilk hocası iki kör “petar”⁴⁵ Şerönkin ve Pogmetkin imiş ve ikisi de ölmüş. Küçük İvan Pavloviç babasına terzilik işinde yardımcı olmuş; orada babasında ve bazen de yukarıda zikredilen Plesskili “petar”lardan “starinaları/bılinaları” öğrenmiş. Kendisi büyüdüktan sonra terzilik mesleğini bırakıp çiftçilik ve balık avıyla uğraşmış. Rıbnikov, İvan Sivtsev’i şahsen tanımamış; kitabında onu “Paromskiy Starik” diye kaydetmiştir. Rıbnikov’a ulaşan bılinaları, o vakitte Kenozero’da yaşayan sağlık memuru Sivtsev’in ağzından kaydetmiştir.

Gilferding’in yazdığına göre bu Kenozero türkücülerinden en iyisiymiş, ancak diksiyonu bir Rabinin, Kalinin, Nikitin veya Prohorov’unki kadar zarif değilmiş. Yazara göre Voinov ondan daha zarif diksiyonlu bir bılınacı, buna karşın Sivtsev’in bılinaları daha derli toplu ve bütünlük arzettiği Gilferding tarafından belirtilmiştir.

⁴⁴ Tselovalnik: 15.-18. Yüzyılda Rusya’da vergi toplamak ve adli ve politik bir dizi görevleri yerine getirmek için seçilen kimse.

⁴⁵ Petar: Kenozero ve Mogla’da, Onejk sahilinde bılina söyleyen destancı-türkücü anlamında kullanılmaktadır.

Kuzma İvanoviç Romanov. 80 yaşında, Sennogub volostu, Longas köyünden, çocukluğunda gözlerini kaybetmiş, orta boylu, beli bükülmüş bir ihtiyardır. O genç yaşta hayat gailesinde kimsesiz yetim kalmış, gerekli iâşesini temin için başka köylülerin tarlasına ırgat olarak gitmiş. Ona ailesinden kalan izbe ile ilgilenerek uzun süre orada yaşamış. O bılina söylemeyi Rabinin'in de öğrendiği İlya Yelustafyev'den öğrenmiş; onun anlattığına göre Yelustafyev'den başka da ustası olmamış. O, hafif, titrek sesle bılina icra ediyormuş. Bılınaların büyük kısmında sonunu hatırlamıyor veya sonunu nesir olarak anlatıyormuş. O bundan on yıl evvel Rıbnikov'a bılınalarını anlatırken onları aynı yerde bırakmış, yani unuttuğu yerde; metinlerin hepsi de hiçbir değişiklik olmadan kalmıştır. O, Rıbnikov'un o zaman kaydettiklerinden sadece Vasiliy Buslayev bılinasını unutmuş, o zaman da zaten pekiyi bilmiyormuş, ancak o vakitler hayatta olan Leontiy Bogdanov'un yardımıyla hatırında tutabilmiş. Kuzma Romanov'un diğer türkücülerden farkı, bılina icra etmeyi, onu meşhur eden ve kendisine bir miktar gelir kazandıran profesyonel bir meslek olarak görmesiymiş. Onu, Çar Nikolay Aleksandroviç için bılina icra etmeye davet etmişler. Kuzma Romanov kendisini ilk destancı-türkücü saymaktadır ve layığıyla bilina bilen herhangi birini pek beğenmezmiş. O, "bılina söylemeye başlayınca" artık bir daha duraklamadığı için her türlü gayrete rağmen onun icrasından metin derlemek mümkün olmadığının altı çizilmiştir. Bu nedenle Gilferding'in kitabında ondan derlenmiş ve basılmış olan bılınalar, icra esnasında derlemecinin bazı şiirleri tam olarak işitememiş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Marfa Trofimovna Kotova. Maselg'de köylü, 50 yaşındaki bu kişi yaşlılardan bazı bılınaları öğrenmiş, onları icra etmiş. Bılina dışında horoz ve tilki masalları da anlatırmış ve bu masalı "eskiler" diye adlandırmış.

Matvey Fedoroviç Nigozerkin. Vodlozero, Çuyalo köyünden olup, 40 yaşında, ufak tefek çelimsiz bir çiftçiymiş ve aynı zamanda balıkçılık yaparmış. Bılina söylemesini 1870 yılı sonbaharında Kenozero'dan gelen ve iki defa izbesinde konaklayan bir ihtiyardan öğrenmiş; o zamana kadar hiç bılina bilmezmiş ve hatta hiç dinlememiş bile.

Matrena Grigoryevna Menşikova. 40 yaşlarında köylü, Georgiyevskaya'nın arkadaşı, birlikte büyümüşler, şimdi ise komşu Gorka köyünden biriyle evliymiş. Bılina söylemeyi babasından öğrenmiş. Babası ve kendi oğlu okuryazar olan Menşikova'nın

kendisi ise okuma bilmiyormuş. O, Yova ve Mara türkülerini (Şerbin'in çevirisinde) gerçek bılinalarla, hiçbir farklılık oluşturmada, hoş bir tavrıla bılina gibi okumuştur.

Mihaylo İvanov Trapitsın. Kenozero Ust-poça köyünden orta boylu, kel, kızıl sakallı 58 yaşında bir köylü olup, bılina söylemesini amcası ve babasından öğrenmiş; gençliğinde daha çok biliyormuş; eskiden söylediği Svyatogor ve İlya Muromets bılinalarını şimdilerde unutmuş. Aynı sağlık memuru Mihail İvanov'dan, "starinalarını" Rıbnikov için derlemiştir. Rıbnikov'un kitabında Mihail Bogdanov adı altında verilen bılinaların bu bilinacıya ait olduğu anlaşılmaktadır. Bogdanov adı muhtemelen yanlışlıkla verilmiştir.

Nastasya Afanasyevna Popova. 25 yaşında bu genç köylü Bayan Maselg'de yaşamış ve bılinaları annesinden dinlemiş, ancak Vasiliy Buslayev hakkında tek bir bılina hatırlayabilmiş. Onun dışında o, koro ile "Abram Yevtihiyev" ile "Dokuz Çapulcu Kardeşler ve Kız Kardeşi" "starinaları" anlatabilmiştir.

Nikifor Prohorov. Kupets volostu Burakova köyünden çiftçilik yapan Prohorov 51 yaşında, orta boylu biri, kumral saçlı, kısa sakallı bir fiziki görünüme sahipmiş. Bildiği bütün bılinaları 20 yıl önce, 80 yaşında ölen babasından öğrenmiş. Babasını daha çocukken evden uzakta zengin birinin yanına çoban olarak vermişler; Nikifor neresi olduğunu hatırlamıyormuş. Küçük çobanın kaval çalması, yanında çalıştığı efendinin hoşuna gitmiş ve sık sık onu evine çağırmış, çobana kaval çaldırırmış ve onu şekerlemelerle ödüllendirirmiş; o zamanlar bu zengin adamın yanında, ona bılina söyleyen yaşlı bir adam varmış. Bu çoban-çocuk, yaşlı adamın bılina söylemesini dinlemiş ve söylediği bılinalardan çoğunu öğrenmiş; evin efendisi olmadığı zaman sık sık yaşlı adamı bir şeyler söylemesi için zorlarmış. Bu şekilde Prohorov'un anlatıklarına göre onun bılinalarının tek babası, yani hocasıymış. Gilferding, Prohorov'un bılinaları güzel ve ahenkli bir tavrıla icra ettiğini, böylece dinleyiciler de ölçüyü kolayca takip edebildiğini ifade etmiştir. Ölçülerin kesin olmamasına rağmen o bılinalar arasındaki ayrımı çok iyi muhafaza edebiliyormuş. Nikifor Prohorov, Rıbnikov'a kendi bılinalarını icra etmiş, o da bütün gece boyunca onun söylediği bılinaları derlemiş, ertesi günü ise giderken kaza polis müdürüne kalanları yazdırmasını istemiş; polis müdürü de bu görevi kendi kâtibine vermiş. O, Rıbnikov'a okuduğu bılinalardan, özellikle Çar Volşan ve

Vanka Udovkin bılınasını bugün artık hatırlamıyormuş, aynı şekilde Rıbnikov'un bulunduğu vakit bir kısmını bildiği Sadko bılınasını hatırlamıyormuş.

Nikolay Filippov Dutikov. Konda'dan, 50 yaşında bir köylü, bılinaları Zablıh-Niv'den olan Konon'dan öğrenmiş, ancak şimdi tam olarak hatırlamıyormuş, bu nedenle bılinaları sonuna kadar söyleyemiyormuş. Rıbnikov, Dutikov Petrozavodsk'ta bulunduğu zaman ondan son bılinalarını derlemiş. Rıbnikov, Zablıh Niv'den Konon'un öğrencisi köylü Fedotov diye birini hatırlamaktadır, aynı şekilde bılina metinlerinin deneştirmesinden, yani karşılaştırmasıyla Rıbnikov'un kitabında Fedotov adıyla geçen destancının bizzat Dutikov olduğu ortaya çıkmaktadır; bu son isim (Fedotov) sehven yazılmış.

Nikolay Mihayloviç şvetsov. 65 yaşında ve okuma yazma biliyormuş. Limsk yerleşim yeri (Moşensk ile komşu), Orma köyüne mensup köylü olan şvetsov'un dedesi Leontiy İgnatyeviç bılina erbabı olarak ünlenmiş. Dedesi Leontiy, Moşa nehrinde balık avlarken yanına torununu da almış, dedesi balık avladığı hemen her zaman bılina söylemiş. şvetsov kendisi balıkçılıkla az uğraşmış, daha çok ziraatla uğraşmış, kış döneminde de genellikle Velsk, Vehovaj ve Bologda'da satmak için Beloye More'ye, Sorok'a ringa balığı almaya gidermiş. şvetsov kendi muhitinde oldukça varlıklı ve hürmet görüyormuş. şvetsov, oğullarından birinin kendisinin icra ettiği bütün bılinaları öğrendiğini söylemiş.

Potap Trofimoviç Antonov. şalsk volostu Gagarka köyünden olan Antonov sakallı, 70 yaşında, çiftçilik ve balıkçılıkla uğraşmış. Bılina söylemeyi 97 yaşında ölen dedesinden öğrenmiş; dedesi de Andoma'da (Vıtegor kazası) gözleri âmâ Mina Yefimov'dan öğrenmiş; kendisi defalarca Moskova'ya seyahat etmiş. Görme özörlü Mina, bilgeliği ile herkesin saygısını kazanmış. Antonov 60 yıl önce ölmüş. Potap Antonov'un ünü Rıbnikov'a ulaşmış, onun kitabı için de yerel bir yazıcı da onun sözlerinden birkaç tane bılina derlemiş. Onun adı orada sehven Potap Potahnıy diye yazılmıştır.

Pyotr Andreyeviç Voinov. Svinom ozero'da (Kenozero) Rijkov köyünden köylü, 59 yaşında, uzun boylu, çiftçi; gençliğinden Kenozero'da işçilik yapmış; bazı bılinaları yukarıda zikredilen **Sıvtsev'in** babası (43) Pavel Semyenoviç'ten öğrenmiş; diğerlerini ise komşu izbede yaşayan, balık ağı ören ihtiyar Zahar Andreyev'den öğrenmiş; Zahar

Andreyev ise bİlinları Pavel Sivtsev'den öğrenmiştir. Pyotr Voinov çok hoş bir ses ve tavır ile bİlinalarını okumaktadır; iyi olan durum şİ ki, onun bİlinalarında kendi yaşam şartlarıyla bağlantılı tahrifatlar olmamasıdır; Voinov, uzun süre Peterburg'da yaşamış ve birkaç yıl artel üyesi olarak çalışmış; Kırım savaşı sırasında savaşa katılmış ve bayraktarlık yapmış. Savaş bitince de o memleketine dönüp çiftçi olmuş.

Pyötr Lukiç Kalinin. Povenets kazası, Gorga köyünden 43 yaşında, orta boylu, siyah saçlı, fazla uzun olmayan siyah sakallı, mavi gözlü, hantal birisiymiş. Mesleği terzilik; gençler ve yetişkinlerle defalarca Şungi ve Tolvun çevre ve bölgelerine iş için gitmiş, bu seyahatler sırasında o yerlerde yaşlılardan dinlediği bİlinaları icra etmeye alışmış; ayrıca babasından da bİlina öğrenmiştir. Kalinin, babasının çok fazla bİlina bildiğini söylemiş. Kalinin terzilik mesleğini bırakmış ve çiftçilik yapmaya başlamış; o vakitten sonra arasıra bİlina söylemeye devam etmiş, ancak anlattığı bİlinalardan çoğunu unutmuş; gençliğinde çok bildiğini söylemiştir. Kalinin güçlü hafızası sayesinde bİlinalardan başka dini şiirler ve hikâyeler de bildiğini söylemiştir. Gilferding, Kalinin'in icrasının zarif olmadığını, şiirsel ölçüyü takip ettiğini, ancak Svyatogor ve Sadko gibi çok iyi hatırlayamadığı bİlinalarda buna uymadığını belirtmektedir. Kalinin, Sadko'yu bundan 20 yıl önce Tolvin veya Şung civarında bir yerde dinlemiş ve o an onun özünsemiş, öğrenmiş, ancak onu uzun süredir icra etmediği için unutmuş. G.Rİbnikov, Kalinin'i kendisine davet etmiş, ancak kendisi gitmemiş, Rİbnikov için bİlinalarını yerel bir yazıcıya yazdırmıştır. Bu yazıcı onun anlatmasından iki tane bİlina yazmıştır (Rİbnikov, cilt IV, No: 12 ve 17).

Pyötr Prohorov. 45 yaşında, Tambnits'te Çerniy Navolok köyünde yaşıyormuş, küçük bir topraktan geçimini sağlıyormuş. Bİlina söylemeyi Kargopol'den (eski Zaonejye) gelenlerden öğrendiğini söylemiş. Gilferding, onun icrasının oldukça ahenkli olduğunu yazmıştır.

Pyotr Yakovleviç Menşikov. Kenozero'dan güney-batı cihetinde Tambasezer'dan 52 yaşında köylü. O eskiden çok iyi bİlina türkücüsü olarak bilinirmiş, kendi ifadesine göre bildiği bİlinaların bir kısmını babasından, bir kısmını da yabancılardan öğrenmiş ve gençliğinde çok fazla bİlina biliyormuş, ama şimdi çoğunu unutmuş; "çiftçilik/köylülük" onun hafızasını öldürmüş, çünkü büyük bir ailesi, 9 çocuğu varmış ve sürekli onların işlerini temin etmek için çabalamış.

Semyon Kornilov (yerel telaffuzu Kornılov şeklindedir). Kiji volostu, Kuryanitsa köyünden çiftçi, 52 yaşında, uzun boylu, zayıf, kambur ve gözleri görmüyormuş. 13 yaşında iken gözleri kör olmuş ve o zamandan itibaren akrabalarının yanında çalışarak ve verilen yardımlarla yaşamını idame ettirmiş. Bildiği bılinaları çevresinden öğrenmiş ve onları fevkalade ahenkli şekilde icra edermiş.

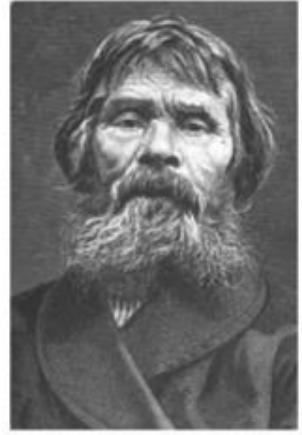
Stepan İliç Maksimov. Çiftçi ve taş ustası, Nemyatovskaya köyünden. İlya Muromets bılinasını Kolodozero’da (Pudoj kazası) Pirzakovska köyünden Trofim Romanov’dan öğrenmiş; Rıbnikov’un kitabında meşhur destancı Trofim Romanov’dan derlenmiş 8 tane bılina yeralmaktadır (Trofim Romanov 1870 yılında ölmüş). Maksimov diğer bılinaları evde hala/teyzesinden öğrenmiş.

Stepanida Kononovna Nekludina. Zablıh köyünden Konon Savinoviç Nekludin’in kızıdır. 50 yaşında olup, hiç evlenmemiş, Sennogub volostu Konda yakınında Zablıh Nivah’ta bulunan babasının evinde yaşarmış O, bılinaları pek iyi hatırlayamıyormuş, ancak Aksönov, Surikov ve Dutikov’un bılina söylediklerini duyduğunda nadiren hatırlamış; babası söylediğinde ise kimi yerleri düzeltip zaman zamanda ilaveler yapmış.

Stepan Koybin. Maselg’de 60 yaşında olan bu adam çok sayıda bılina içeriğini biliyormuş, ancak onların sözlerini hikâye gibi anlatmış, eskiden bazılarını icra etmiş, şimdi ise sadece Çar İvan Vasilyeviç (Grozni) hakkında olanı hatırlıyormuş. Koybin onların yaşadıkları memleketlerinde büyük bir bılina erbabı Adrian Kiprin’in olduğunu, ancak o uzun yıllar önce öldüğünü, ama kimsenin onun bılinalarını söylemediğini anlatmış.

Terentiy Yevlev. Kiji bölgesi Volkostrov’dan köylü, 50 yaşında, uzun boylu, babayiğit ve yakışıklı biri, kumral ve uzun sarı sakalı varmış. Rabinin ve Romanov’un da bılina öğrendiği İlya Yelustafeyev’in torunudur. Yelustafeyev başka yerlere balık avı malzemeleri yapmaya giderken sık sık yanına torunu Terentiy’i de almış, ihtiyar işini yaparken söylediği bazı türkülerini torunu aklında tutmuş. Ancak yaşı küçük olduğu için dedesinin bildiği bılinalardan küçük bir kısmını öğrenebilmiş; Yelustafeyev öldüğünde torunu 10 yaşındaymış. Terentiy gayet iyi bir evsahibi olarak bilinmekte ve saygı görmektedir. Onu tanıyan Rıbnikov bılinaları doğrudan kendi ağzından kaydetmiştir.

Timofey Antonov. Tipenitsa'dan, köylü-çiftçi, 35 yaşında ve kunduracı. 4 yıl önce annesi ölen annesi büyük bir bılına icra ustasıymış ve çok sayıda bılına bilirmiş. Antonov ise annesinin anlatılarından sadece ikisini hatırladığını söylemiştir.

Trofim Grigoryevich Rabinin.

Trofim Grigoryevich Rabinin. Rus bılına ustaları arasında belki de ilk sırada olması gereken bir bılına erbabıdır. Rabinin soyadı gerçek anlamda bir okul olmuştur.

Rabinin, Kijsk volostu, Serödka köyünden, orta boylu, 78 yaşında olmasına rağmen saçında ak olmayan, dinç bir kişidir. Sennogub bölgesinde Kiji ile komşu olan Garnitsa köyünde doğmuş. O henüz bebek iken babası İsveç savaşında orduya alınmış. Babasının gidişinden bir yıl sonra annesi ölmüş, babası da savaşta ölmüş.

Trofim Grigoryevich'i "Ortodoks belediye başkanı" yetiştirmiş. Daha fazla başkalarına yük olmak istemediği ve kimseden sadaka istemeyecek erişkin yaşa geldiğinde, civardaki komşu köylere ağ ve diğer balık avı malzemeleri onarmaya gitmeye başlamış. Bu esnada Şlaminsk köyü, Volkostrov'dan olan ve civar köyler ve volostları dolaşarak balık avlamak için ağ tamir ederek geçimini sağlayan yoksul ihtiyar İlya Yelustafyev ile uzun süre çalışma imkânı bulmuş. İlya Yelustayev (90 yaşında, yani Gilferding'in derlemeyi yaptığı vakitten 40 yıl önce ölmüş) çok fazla bılına bilirmiş ve onları çalışırken söylemiş; Rabinin de ondan çok fazla bılına öğrenmiştir. Bu arada ondan "İlya ve Kalin Çar" ve "Molodtsa ve Zayıf karısı" bılinalarını öğrenmiştir.

1812 yılında dayısı İgnatiy İvanov Andreyev'in evinde (Garnitsa köyü) çalışmaya başlamış, o bölgedeki, hatta Yelustafyev'den bile daha iyi bir bılına icracısıymış. Orada İgnatiy İvanov'un damadı (eniştesi) Vasili Sofronov Sarafanov (türkücü Sarafanov'un babası; aşağıda hakkında bilgi verilmiştir) da orada yaşarmış ve o da bılına ustasıymış. Rabinin kendi repertuarında olan bılinalarının büyük bölümünü İgnatiy İvanov'dan öğrenmiş; *Volga, İlya ve Solovya Yağmacı, Kendi Kızını Taniyan İlya, Dunay, Potık, Skopin ve Kryakov'dan Çariçe'yi, Dobrinya'nın Yılanla Dövüşü ve Dobrinya'nın Vasili Kazimirov'la gidişi* bılinalarını köylü İvan Agapitov Zavyalov'dan (Rabinin, Zavyalov 70 yıl önce öldüğünü belirtmiştir) çocukluğunda Garnitsa'da dinlemiş; *Dük*

bılinasını, 100 yaşına kadar yaşamış olan yaşlı İvan Kokoyin'den; *İvan Godinoviç* bılinasını Migurov köyünden köylü Fyodor Trepalin'den öğrenmiş ve Kokoykin ve Trepalin'in yanında zaman zaman bulunmuş. Rabinin 24 yaşında evlenmiş ve o günden itibaren yaşamaya başladığı Seredka köyüne, kaynatasının evine taşınmış.

Fırıncı ustası olan Rabinin'in esas uğraşısı balık avlamakmış. Avlanmak için defalarca Zaonej'den gelen diğer köylülerle Ladojsk gölüne avlanmaya gitmiş; sadece balık satmak için kısa süreliğine Peterburg'a gitmiş. Zengin olmamasına rağmen oldukça sebatkâr bir aile reisi olarak bilinirmiş. Dört oğlundan ikisi askerlik himzetine alınmış, vazifede ölmüşler; diğer ikisi ise babasından bılina icra etmeyi öğrenmişlerdir. Rıbnikov, Rabinin'i şahsen tanımış ve kendisinden 23 tane bılina derlemiştir.

Gilferding'in kitabında yer alan bütün bılinalar kendi sesinden kaydedilmiş. Rabinin, Peterburg'da bulunduğu sırada Rus Coğrafya Kurumu Ernografya Bölümü'nün davetiyle önceki kayıtları yeniden kontrol etmişler. Rabinin, yaşlı adamlardan farklı bilinalar dinlemiş ancak yaşlandığı için pek hatırlamadığını söylemiş. Çok uzun zaman önce ihtiyar birinden Fyodor Rahkov bılinasını dinlemiş; yukarıda zikredilen Zabyalov'dan ise oldukça hacimli Mihail Potık bılinasını dinlemiş.

Trofim Grigoryeviç Rabinin bu sanatı oğlu **İvan Trofimoviç Rabinin**'a aktarmış. İvan. T.Rabinin de babası gibi yetenekli bir bılina erbabı olmuştur. Rabinin ailesi bu sanatı babadan oğlu aktaran gerçek anlamda bir okul olmuştur. Üçüncü kuşak ise İvan Trofimoviç Rabinin de sanatını üvey oğlu **İvan Gerasimoviç Rabinin-Andreyev**'e öğretmiştir. Rabinin ailesinde dördüncü kuşak bılina ustası ise İvan Gresimoviç'in oğlu **Pyotr İvanoviç Rabinin-Andreyev** olmuştur. Pyotr Rabinin de bılina anlatmayı babası İvan Gerasimoviç'ten öğrenmiştir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bılina sanatının her kuşakta bir öncekine göre zayıflamış ve daha sonra da büsbütün kaybolmuştur. Örneğin Trofim Grigoryeviç Rabinin'den 23 tane farklı bılina konusu derlenmiş, ancak aynı ailenin son kuşağı Pyotr İvanoviç Rabinin-Andreyev'den ancak 8 tane bılina konusu derlenebilmiştir (Sokolov Y. 2007: 274).

Trofim İnvanoviç Suhanov. Vodlozero’da Ohtom-Ostrov’dan köylü, 70 yaşında, sağlıklı, genç görümlü ve güçlü biri. Bılına söylemeyi 100 yaşında ölen babasından öğrenmiş ancak yaşam koşullarının zorluğundan dolayı bildiği bılinaların çoğunu unuttuğunu söylemiş.

I.Y.Repin’in yaptığı portre: Vasily Petrovič Šegolenok.

Vasiliy Petroviç Şegolenok. Rabinin’lerden başka

Onejski bölgesinde çok tanınmış bir diğer yetenekli bılına erbabı Şegolonok, Kiji volostu, Boyarşin köyünden köylü, 65 yaşında, çiftçi ve aynı zamanda da kundura ustası; bılına söylemeye daha gençliğinde dayısı (amcası) ve ayakları olmayan ve babasının evinde oturduğu köşede kırk yıl kundura işiyle uğraşan dayısı Timofey’i dinleyerek meyletmış. Dayısından hem kunduracılığı, hem de şimdi hatırladığı bılinaların büyük çoğunluğunu öğrenmiş. O hafif bir ses tonuyla icra etmekte olup, ayrıca artık yaşlı sesine rağmen sıkça bir bılınaya farklı türden elementleri birleştirerek ve belirli bir ölçüyü gözetmeksizin okuyormuş. Şegolenok’u Ribnikov tanıyormuş. Bılına ustası 1871 yılı sonbaharında o Peterburg’da bulunmuş. O, Kiji’de kendisinin okuduğu bılinaları derleyen derlemeciye, o zaman çok iyi hatırlayamadığı birkaç tane daha bılına anlatmış; ayrıca köyde kaydedilen bılına metinleri de yeniden kontrol edilmiş. Bütün bılinalar onun “sesinden” kaydedilmiş. Okuryazar olmayan Şegolenok büyük bir avcı olup, manastırlara gidip dini kitaplardan okunan metinleri dinlermiş.

Rus edebiyatının en önemli ve etkili yazarlarından olan Lev Nikolayeviç Tolstoy ile yakın tanışıklığı olan Şegolonok, Tolstoy’un eserlerinde etkili olmuştur. Tolstoy’un “*İnsan Neyle Yaşar?*” adlı eserini yazarken Şegolonok’tan çok faydalanmış (Sokolov Y. 2007: 274); ayrıca Tolstoy farklı bılinaları bir olarak birleştirme ve doğru nazımla ifade edebilmesinin ilk denemelerini yapmış (Avenarius 1902: XIV), büyük bogatırlar (Volga, Mikula, Suhman ve Svyatogor) hakkında mecmua hazırlamıştır. Şegolonok iki kızına da bılına öğretmiş, onun iki kızından da bılına metinleri derlenmiştir.

Vasiliy Aksenov. Lenikov’dan, 80 yaşında ihtiyar-köylü, okumayazma bilirmiş; masal erbabıymış ve birkaç tane de kitap yayınına sahipmiş. Bılinalarla ilgili soruya, önce hepsini unuttuğu cevabını vermiş, ama sonradan *Volga* ve *Mikula* bılınasının bir kısmını

ve Gilferding'in kitabında yer alan bılinaları hatırlamış, diğerlerini hatırlayamamış. O, kimden öğrendiğini de hatırlamıyormuş.

Yefim Yakovleviç Zaval. 84 yaşındaki bu köylünün asıl mesleği nalbantlıkmış. Oşevensk'ten (Kenozero'dan güneyinde, Kargopol yolunda), oldukça dindar ve itibarlı bir üfürükçüymüş. Nalbant olarak Peterburg'dan Kafkasya'ya kadar hemen bütün Rusya'yı dolaşmış, 20 farklı vilayette bulunmuş; yaşı ilerleyince arazisi olduğu için memleketine yerleşmiş. O masal ve eğlenceli hikâye erbabıymış. Babasından sadece iki tane satırına öğrenmiş.

Yelena Alekseyeva, lakabı LİSİTSA'dır (Dişi Tilki). Vıgozero'ya yakın Zubova'dan, yoksul bir dul kadın, 60 yaşında. Düğün türküleri, ağıt söylemesiyle ve üfürükçülükle geçimini sağlıyormuş. Çok fazla bılina bilmiyormuş, ancak yaşlı, çatlak bir ses tonuyla çok hoş bir tavırla okuyormuş.

Yev Yeremyev. Mela Gube'de Korokina köyünden kör bir köylü. 56 yaşında, yüzünde çok yaşlı adam gibi derin kırışıklıklar mevcut olmasına rağmen demir gibi kaslara ve korkunç bir güce sahipmiş. Üç yaşında iken çiçek hastalığı nedeniyle gözlerini kaybetmiş; çocuklukta yetim kalmış, iyi insanların himayelerinde bulunmuş, ancak bir süre sonra kendi emeğiyle geçinmeye başlamış. Kendi emeğiyle çalışan Yeremyev zaman içinde kendisine ev almış ve aile kurmuş; kör olmasına rağmen devamlı olarak balık avlamaya gidermiş, kayığını kendisi kullanarak başkasının yardımı olmaksızın gölde en iyi yerleri bilirmiş; hatta tekne kılavuzluğu için onun tavsiyelerine başvururlarmış. Yeremyev, bılinaları annesinden ve yaşlılardan öğrenmiş; bılinaların bir kısmını hatırında tutabilmesine rağmen devam ettirmemiş.

Burada verilen bilgiler ışığında bılinaların varlığını devam ettirebildiği bölgelerin sosyo-ekonomik ve kültürel durumuna ilişkin fikir edinmek mümkün. Ekonomik olarak zor ve kıt şartlar içinde oldukları, özellikle göz hastalıklarının ve buna bağlı görme kayıplarının çokluğu dikkat çekmekte, bundan başka bedensel sakatlıklar da görülmektedir. Bu durum göz önüne alındığında o bölgelerdeki halkların büyük şehirlere kıyasla sağlık hizmeti görmedikleri anlaşılmaktadır. Halk arasında nispeten okur-yazarlık görülmektedir. Sadece erkek değil, kadın bilinacılarında olduğu dikkat çekmektedir. Çoğunluğu hayatını idame ettirmek için para kazabilecekleri işlerde

çalışmak durumunda oldukları için bılına geleneği atıl duruma düşmüştür; daha sonra da tamamen bılına anlatma geleneği kaybolmuştur.

6.4. BİLİNALARIN TASNİFİ

Rus bılına metinleri derlenirken alanda çalışan uzmanlar tarafından bılinaların tasnif edilmesi, bir sisteme oturtulması denemeleri yapılmıştır. Bu bağlamda da farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bılinaların kökeni bölümünde bu türün kökenini tespit etmek için ortaya çıkan *Mitolojik Teori*, *Ödünçleme Teorisi*, *Tarihsel Teori* olan yaklaşımlar yukarıda detaylı olarak ortaya konulmuştur. Ancak bu yaklaşımlar, bılinaların kökenini kati olarak tayin ve tespit edilmesine imkân vermemektedir. Uzmanlar kendi bakış açılarına ve yaklaşımlarına göre bılinaları çeşitli dairelere ayırmışlardır. Bu ayırım ve sınıflandırmayı yaparken farklı göstergeleri temel almışlar, böyle olunca da her bir tasnif tabi tutulduğu göstergeler doğrultusunda geçerlilik kazanmıştır. Bu sınıflandırmalar kahramanların özelliklerine, yayıldıkları ve derlendikleri coğrafi bölgelere, konu ve içeriğine, kronolojik olarak teşekküllerine göre yapılmıştır.

Bir bılına devir olarak, yayıldığı veya derlendiği coğrafi bölge, konu ve içerik, teşekkül tarihi gibi noktalardan farklı gruplar içerisinde yer alabilmektedir. Bu gruplandırmanın kesin sınırlarını tespit etmek, daha doğrusu keskin şekilde tasnif etmek mümkün değildir. Zira bir bılının konusu ve onun alt ana konu başlıklarıyla onlarca belki yüzlerce varyantı teşekkül etmiş, hepsi de farklı bölgelerde ve farklı zaman dilimlerinde oluşmuş olabilir. Bu varyantların “hangisi orijinal?” gibi bir soru sormak doğru olamaz, zira yüzlerce olan her bir varyant orijinal bir bılına metnidir, eğer ki, bir destancı tarafından oluşturulmuş bir bılına ise. Usta bılınacıdan ezberlenerek anlatılan bılına metnini bu bağlamda değerlendirmek doğru olmaz, zira o usta malı diye tanımlanan bir eserdir. İfade edilen farklı noktalarda yapılan tasnifler bağlamında L.N.Maykov, bılinaları ait oldukları devre göre değerlendirmiş ve dört ana dairede tasnif edilmesini önermiştir:

1) Vladimir Devri,

- 2) Novgorod Devri,
- 3) Moskova veya arlık Devri,
- 4) Kazat (Kazak) Devri (Maykop, s.1-3).

V.P.Avenaris ise 5 ana devrede tasnif etmiştir:

- 1) Kadim devir (Vladimir devrine kadar olan yarı mitolojik kahramanlar dönemi),
- 2) Kiev veya Vladimir Devri,
- 3) Novgorod devri,
- 4) Moskova-Petrov Devri,
- 5) Kazats (Kazak) Devri (Avenarius 1902: IX).

Halanski ise bılinaları teşekkül zamanlarına göre tasnif edilmesini önermiştir. Halanski'ye göre bu tasnif daha isabetli olacaktır. Tatar Boyunduruğu diye bilinen dönem Rus halk şiirine çok keskin izler bırakmıştır. Araştırmacı da bunu dikkate alarak Kiev veya Vladimir devri diye bilinen döneme ait bılina materyallerini 3 döneme ayırmıştır:

- 1) Tatar dönemi öncesi bogatırlar hakkında bılinalar,
- 2) Tatar dönemi bogatırları hakkında bılinalar,
- 3) Tatar dönemi sonrası veya Moskova devri bogatırları hakkında bılinalar (Halanski 1885:14).

Bu tasnifler eylem yeri, bılina kahramanı ve zamanı dikkate alınarak yapılmaktadır. Yapılan her tasnif doğru olmakla birlikte yeterli değildir. Bılinalara tek noktadan bakmak, tek bir özelliği ile irdeleyip tasnif etmek doğru olmaz. Bu nedenle her bakış açısına göre yapılan tasnifler önemlidir.

Bılinalar, bogatırların özellikleri bağlamında iki gruba ayrılmaktadır: “*bılını o starşih bogatırah*” (Kadim/yaşlı bogatırlar hakkında bılinalar) ve “*bılını o mladşih bogatırah*”

(Genç/Yeni bogatırlar hakkında bılinalar). Svyatogor, Mikula, Volh, İki Livika, Knez Roman, Mihail vd. bılina kahramanlarını tek bir dönem altında birleştirmek mümkün olmamaktadır. K.Aksakov, Svyatogor ve Mikula'yı “starşiy bogatır” (kadim bogatır) diye tanımlamış ve dönem olarak da Vladimir devri öncesine yerleştirmiştir. O.İ.Buslayev ve O.Miller de bu düşünceyi benimsemişlerdir. L.Maykop ise bu düşünceye mesafeli durmuştur, zira şimdiki bılina metinlerinde zikredilen bogatırların çok fazla izleri, etkileri görüldüğünü söylemiştir. İlya Muromets, Dobrinya Nikitiç gibi bogatırlar ise “mladşiy bogatır” (genç bogatır) olarak Vladimir devri sonrasına ait kabul edilmektedirler.

Bılina kahramanlarının hepsinin farklı özellikleri vardır. Bılina kahramanları iyi kahramanlar, yani bogatırlar ve kötü kahramanlar olarak da bir gruplandırmaya tabi tutulmuşlardır. İyi kahraman olan bogatırların en önemli özellikleri Rus yurdu, Hristiyanlık inancı uğruna düşmanlara karşı savaşıyor olmalarıdır. Kötü kahramanlar ise Rus vatanına göz diken, Rus halkını esir etmek, Hristiyanlık inancını yok edip ortadan kaldırmak isteyen dinsiz Basurman Tatarlar ve Litvalılardır. Bılinalarda görülen kötü kahramanlar da işte bu Basurman Tatarları temsil etmektedir. Mamay, Kalin Çar, Tugarin gibi Tatar Hanları ve İdolişe, Zmey gibi isimsiz ama Tatarları temsil eden korkunç yaratıklardır.

Bılina kahramanları yarı mitolojik ve sıradan kahramanlar olarak kendi içlerinde tasnif edilmektedirler. Ayrıca her bir kahramanın mesleği ve kişisel yetenekleri mevcuttur. Bu özellikleri “Bılina Kahramanları ve Özellikleri” bölümünde tespit edilmiştir.

Vs.Miller özellikle Halanski'nin yaptığı “bılinaların teşekkül zamanına” göre tasnif edilmesi önerisine muhalefet etmiş ve Rus eposunda bir dönemselleştirmenin zayıf olacağını, bılinaların aynı karakteri taşımadıklarına dikkat çekmiş, tasnife temel olarak son kriterleri ileri sürmüş ve bogatır bılinaları ve fabl'ı⁴⁶ diye ayırmayı önermiştir (Vs.Miller, 1894: 68-69; Loboda 1896:5).

⁴⁶ Fabl: (Fr. Fabliau: fabula, tarih, hikâye). Ortaçağ Fransız edebiyatı halk janrı: nesir veya nazımda olayların anekdot anlatımı.

6.5.BİLİNA KONULARI

Rus bılinaları halkın hayal dünyasını, geçmiş belleğini ve gelecek ideallerinin sözlü kültür ve edebiyat geleneği içinde yüzyıllar boyunca yaşatmış bir fenomen türdür. Bılinalarda işlenen konuları iki ana başlığa ayırmak isabetli olacaktır: a) evlenme motifi etrafından gelişen olaylar; b) ikinci ve esas önemli konusu ise vatan ve din için verilen savaşlar.

Bılinalarda evlilik motifi sıkça işlenmektedir. Bu motifle aile unsuruna vurgu yapıldığı söylenebilir. Zira Rus halkı diye adlandırdığımız kitle dünya tarihi içinde uzun yüzyıllara dayanan tarihi bir geçmişe ve zengin bir kültüre sahip olarak değerlendirilemez. Dünya tarihinde söz sahibi olmuş diğer milletlerle, hele Türklerle ne tarihselliği ne de yarattığı kültürel zenginliği bakımından kıyaslanamayacak kadar genç bir halktır.

Bılinalarda kahramanlar daha ziyade evlilik ve vatan savunması motifiyle olayların içine girerler. Bogatır bazen kendisi için evlenme mücadelesi verir, bazen Knez Vladimir için dünürü olarak gider, kimi zaman da esarete olan nişanlısını, kız kardeşini kurtarmak için maceralara atılır.

Evlilik motifi dışında bılinalarda görülen asıl idea vatan savunmasıdır. Düşman tarafından işgal edilen Rus yurdu ve esir edilen Rus halkını kurtarmak, vatandan düşmanı temizlemek ve Hristiyanlık inancının selamati için bogatırlar savaşa girerler. Bu iki ana konu üzerinde bılinalar varyantlaşmış, yüzlerce alt başlıklar etrafında sayısız metin derlenmiştir.

Bir bılina konusu Rusya'nın farklı coğrafi bölgelerinde varyantlaşmış, derlemeler söz konusu farklı bölgelerde, aynı konu, aynı bölgede aynı zamanda farklı bılınacılar; aynı bölgede aynı bılınacı tarafından farklı zamanlar da derlemeler yapılarak muazzam sayıda bılina metinleri arşivi oluşturulmuştur. Bılina konuları tespit ve tasnifi konusunda Azbelev ve yeni dönem araştırmacılar N.Petrov'un yaptığı çalışma öne çıkmaktadır. Ayrıca Gilferding, yaptığı derlemeler neticesinde bir konu tasnifi yapmıştır, ancak sadece konu başlıklarına göre basit bir sınıflandırma yapmıştır. Bu

nedenle önceki iki tasnif daha fikir verici ve daha derli toplu olma özelliğini haizdirler. Hem Azbelev'in hem de Petrov'un konu tasnif çalışmasını incelediğimiz vakit, bılına konularının ne kadar çeşitli ve ne kadar fazla varyantlaştığını görmek mümkün olacaktır.

6.5.1.Nikita Petrov'un Konu İndeksi

Bılinalarda işlenen kahramanın hayatındaki önemli olaylar ve maceraları inceleyen Nikita Petrov, Rus bılinalarında işlenen konu indeksi çalışması yapmış; bu indeks çalışmasında bılına konularını kahramanın çocukluğundan ölümüne kadar 8 ana dönem olarak tasnif etmiştir.

- 1.Kahramanın çocukluğu.
- 2.Kahramanın güç kazanması, zengin olması ve drujina toplaması.
- 3.Askeri çarpışmalar.
- 4.Anlaşmazlıklar, çatışmalar.
- 5.Rekabet.
- 6.Evlilik çarpışmaları.
- 7Kahramanın maceraları.
- 8.Kahramanın ölümü, öldürülmesi.

6.5.1.1.Kahramanın Çocukluğu

Kahraman kötürüm olarak oturur: İlya Muromets.

Kahramanın babası ölür, kahraman yalnız kalır, drujina toplar: Vasili Buslayev.

Kahraman yılandan doğar, tabiat onun doğumuna tepki verir, kahraman akıl ve kurnazlıkla eğitilir: Volga, Saur.

Mucizevî surette doğan bogatır babasını aramaya gider: Saur Levanidoviç.

Yaşlı babanın ölümünden sonra dul eş çocuklarla kalır; kahraman hızla eğitim alır/ eğitimde yeteneği yoktur; kahraman ava gider: Donrinya Nikitiç.

Kahraman evlilik dışı ilişkiden doğar, babasını aramaya gider: Sokolnik.

Kahraman doğumda sakatlanır, ev dışında yetiştirilir, at arar ve ailesini aramaya gider: Mihaylo Kozarin.

6.5.1.2.Kahramanın Zenginlik ve Güç Kazanması, Drujina Toplaması

Kahraman, şehri amcasından miras olarak alır: Volga.

Kahraman zenginliği mucizevî kişilikten alır (Volga nehri, İlmen gölü, su cini (ruhu), Çariçe Beloribitsa): Sadko.

Kahraman zenginliği kavşakta bulunan bir kaya üzerine tırmanarak kazanır: İlya Muromets.

Kahraman gücü dev-bogatırdan içki, köpük, ter vasıtasıyla alır: İlya Muromets ve Svyatogor.

Kahraman gücünü, içeceği içmesini isteyen mucizevî kişiliklerden (melekler, kaliki) alır: İlya Muromets.

Kahraman kendi drujinasını seçer: Volh, Vasili Buslayev, Knez Roman.

6.5.1.3.Askeri Çarpışmalar

Kahraman olağanüstü rakiplerle savaşır.

Kahraman Solovey-Razboynik'i gözüne saldırarak yener. İlya Muromets ve Solovey-Razboynik.

Kahraman hasmını yener; canavarı (ucube, yaratık) knezlik sarayında yener: Aloşa Popoviç ve Tugarin Zemeyeviç.

Kahraman, Kaliki giysileri giyinir, canavarı knez sarayında yener: İlya Muromets ve İdolişe Poganoe.

Kahraman, canavarı meydanda aldatarak yener: Aloşa Popoviç ve Tugarin Zmeyeviç.

Kahraman, canavarı nehirde, dağda yener: Dobrinya Nikitiç ve Zmey.

Kahraman, canavarı kendi karısının mezarında yener: Mihaylo Potık.

Kahraman, bogatırkayı (kadın bogatır) yener: Dunay İvanoviç, Dobrinya Nikitiç.

6.5.1.4. Anlaşmazlıklar, Çatışmalar

6.5.1.4.1. Düşman İşgalinin Yansıması

Kahraman saldırı haberini getirir ve bununla Kiev'i kurtarır: Kaliki-bogatır.

Genç kahraman, babasıyla manastıra gider, Kiev'i düşmanlardan kurtarır: Mihaylo Daniloviç.

Genç kahraman Kiev'i düşmanlardan kurtarır, ama kendisi savaşta ölür: Yermak Timofeyeviç.

Kurtarıcı kahraman Kiev'i düşmandan kurtarır: Vaska Zaharov.

Sarhoş kahraman Kiev'i ihanet yoluyla kurtarır: Vasili İgnateviç.

Kahraman düşmanları yener, esir düşer, esaretten kaçır: İlya Muromets ve Kalin Çar, İlya Muromets ve Badan, İlya Muromets ve Batıy (Batu), Surovet-Suzdalet, Potap Artamanoviç.

Gözsüz ve bacaksız; kahraman ve onun muhitinde Litovsk gücünü yener: Knez Roman ve Liviki kardeşler.

Kahraman gemide seyahat eder, Türk Hanı'nı öldürür: Dobrinya Nikitiç ile İlya Muromets.

Kahraman, düşman gücünü toprağa bırakmaması için nehre yardım eder: Suhman Odihmanteviç.

6.5.1.4.2.Yabancı Memlekete Askeri Sefer

Kahraman vergi-gelirleri toplamak için gider: Vasili Kazimiroviç ile Dobrinya Nikitiç.

Kahraman düşmana sefer eyler ve büyücülük ve kurda dönüşme vasıtasıyla onları yener: Volh Vseslaveviç.

İleri karakol – soyguncu nedeniyle terk edilmiş yol: İlya Muromets.

İleri karakol – soyguncular: İlya Muromets.

İleri karakol – şehri kuşatan ordu: İlya Muromets ve Çernigovlular.

İleri karakol – Solovey Razboynik'in ailesi: İlya Muromets ve Solovey Razboynik.

İleri karakol – hain kraliçe: İlya Muromets.

6.5.1.4.3.Aynı Etnik Kökenli Kişilikler Arasında Çatışmalar

Tartışma sonunda kahramanların çatışması: Dobrinya Nikitiç ve Dunay İvanoviç, Dobrinya Nikitiç ve İlya Muromets.

Dev-bogatır ile kahramanın çatışması: İlya Muromets ve Svyatogor.

6.5.1.4.4.Kahraman Ve Tanınmayan Akrabalarıyla Olan Çatışmalar

Kahraman, Tatarlar tarafından kaçırılmış olan tanımadığı kardeşiyle çatışır: Mihaylo Kozarin ve Dorodogıç kardeşler.

Kahraman tanımadığı oğlu / kızı ile dövüşür: İlya Muromets ve oğlu / Kızı, Saur Levanidoviç.

Kahraman tanımadığı yeğeni ile dövüşür: Krayakov'dan prensler, Dorodoviç kardeşler.

Kahraman tanımadığı nişanlısı – savaşçı ile dövüşür: Dunay İvanoviç ve Nastasya Mikuliçna.

6.5.1.4.5.Kahraman Ve Knez Arasında Çatışmalar

Knez kahramanı tabuta / hapse kapatır: İlya Muromets ve Vladimir Krasnoe Solnişko, Suhman Odihmanteviç, Staver Godinoviç.

Kahraman, kneze karşı isyan çıkartır, şehrin yoksullarını ve dilencilerini içirir: İlya Muromets ve meyhane sarhoşları, Vasili İgnayeviç.

6.5.1.4.6.Kahraman Ve Şehir Arasında Çatışma

Kahraman, şehir ahalisi ile çatışır, onları dövüşte yener: Vasili Buslayev.

6.5.5. Rekabet

6.5.5.1.Aynı Etnik Kahramanları Arasında Rekabet

Ağır cismi kaldırma mücadelesi: Volga Svyatoslaviç ve Mikula Selyaninoviç.

Hızlılık rakabeti, atların çabukluğu: Volga Svyatoslaviç ve Mikula Selyaninoviç, Çurilo Plenkoviç ve Dük Stepanoviç.

Zenginin giysisi için rekabet: Çurilo Plenkoviç ve Dük Stepanoviç.

Daha iyi ok atma rekabeti: Dunay İvanoviç ve karısı.

6.5.5.2.Kahraman Ve Knez Arasında Rekabet

Kimin atı daha iyi, daha hızlı rekabeti: İvan Gostiniy sın.

Kim daha zengin rekabeti: Dük Stepanoviç, Staver Godinoviç, Çurilo Plenkovıç.

Zenginlik mukayesesi rekabeti: Çurilo Plenkovıç.

Yöneticiyle satranç rekabeti: Dobrinya Nikitiç.

6.5.5.3.Kahraman Ve Şehrin Rekabeti

Kahraman şehrin zenginliği ile rekabet eder: Sadko.

Kahramanın göksel güçle rekabeti: Svyatogor.

Kaldırılmayan ağırlık, dünyanın ağırlığı, kaldırılmayan heybe: Svyatogor, Mikula Selyaninoviç.

Gökyüzüne merdiven: Kamskoe Poboışe (Kamka savaşı).

Ölü kafa: Vasili Buslayev.

6.5.6.Evlilik Çarpışmaları

6.5.6.1.Nişan Ve Evlenme

Kahraman, kuğu-gelin ile evlenir, ölümcül anlaşma yapar: Mihaylo Potık.

Kahraman kendisi için gelin ister: İvan Godinoviç.

Kahraman, knez için gelin ister: Dunay İvanoviç.

Kahraman, annesinin evlendirmeyi başaramadığı kızla zorla evlenir: Hoten Bludoviç.

6.5.6.2.Kendi Başına Evlenme

Yabancı kahraman knezin yeğeniyle evlenir: Solovey Budrimiroviç.

Büyücü-kız kendi başına evlenir, kendisiyle evlenmeyi kabul etmeyen kahramana zarar verir: Dobrinya Nikitiç ve Marinka Kaydalovna.

6.5.6.3.Yıkılmış Evlilik

Kahraman, bogatır-kız ile evlenir, sonra onu öldürür: Dunay İvanoviç.

Kahraman, ölü büyücü-karısına mezara girer: Mihaylo Potık.

Kahraman tarafından kız/kadın kaçırılır, onu savaş sırasında kendi hasmına verir: İvan Godinoviç.

Kahraman, kaçırılmış karısını bulur, onun hasmına verir: Çar Soloman ve Vasili Okulaviç.

6.5.6.4.Yıkılmış Ve Kurtarılmış Evlilik

Kahraman eve döner, kendi karısının düğününe gelir: Dobrinya Nikitiç, Aloşa Popoviç.

Kadın esir kocasını kurtarır: Staver Godinoviç ve Vasilisa Mikuliçna.

6.5.7.Kahramanın Maceraları

6.5.7.1.Aşk Maceraları

Kahraman tarafından reddedilen prenses, prensin çantasına saray kâsesini koyar ve onu çalmakla suçlar: Kalika.

Kahraman, bogatırka ile (gayri meşru) bir ilişki içine girer: İlya Muromets ve Sokolnik, Svyatogor ve sadakatsiz karısı.

Kardeşler, kahramana kız kardeşlerini sevmesine izin vermez: Aloşa Popoviç ve kızkardeşi Petroviç-Zbrodoviça.

Koca, kahramanın sevgilisini, karısını öldürür: Çurilo Plenkoviç.

Prenses düşman kahraman, canavar ile bir ilişkiye girer: Knez Vladimir'in yeğeni ve İdolişe.

6.5.7.2.Diğer Maceralar

Kahraman, devin babasının yanında: İlya Muromets ve Svyatogor'un babası.

Ölü bogatırın kehaneti: Vasili Buslayev.

Bogaya dönüşme: Dobrinya Nikitiç ve Marinka Kaydalovna.

Büyücü kahramanın gemisine durdurur: Gleb Volodeviç.

Taşa dönüşme: Mihaylo Potık.

Kahraman, deniz dibindeki bilmeceleri çözer: Sadko.

Kahraman -dirilen ölü- nehrin ortasında drujinasıyla birlikte kayığı durdurur, eski arkadaşlarını yemekle tehdit eder: Danilo Borisoviç, Danilo Denisoviç.

6.5.8.Kahramanın Ölümü/Öldürülmesi

Genç kahraman savaşta ölür: Yermak Timofeyeviç.

Kahramanın taşlaşması: İlya Muromets.

Bedene uyan tabut: Svyatogor.

Kayadan atlama: Vasili Buslayev.

Kahramanın intiharı, kanından nehir oluşması: Suhman Odihmanteviç, Dunay İvanoviç.

Kahraman ve karısının intiharı; mezarlarında bitki yetiştirir: Danilo Lovçanın. (Petrov 2008 <https://arzamas.academy/materials/764>).

Rus bılinaları konu ve varyantları üzerinde ise S.N.Azbelev de bir tasnif çalışması yapmış, bu çalışmada kendisi 53 tane ana bılina konusu tespit etmiştir. Bilinen bılina varyantlarını temel alarak yapılmış bu çalışmada söz konusu ana başlık altında aynı konuyu işleyen ve alt başlıklardan oluşan varyantlar bılinaların ne kadar yayıldığını ve zenginleştiğini göstermektedir. Bir bilina konusu altında farklı başlıklar altında işlenmesi onların farklı bölgelerde anlatılan varyantları ve aynı bölgede farklı bılınacılar tarafından anlatılan varyantları, aynı bılınacıdan farklı veya aynı derlemecinin farklı zamanlarda derlenen bılina metinleri Rus kahramanlık bılinalarına zenginlik katmıştır. Bu başlıklar ve alt başlıklar madde olarak incelendiğinde konu daha anlaşılır olacaktır.

6.6.AZBELEV'İN KONU İNDEKSİ

Rus sözlü edebiyat ve kültür geleneği içinde bılina türü nasıl bir fenomen ise bılina kahramanları arasında da İlya Muromets fenomen bir bogatırdır. Bılinalarda en çok konu İlya Muromets etrafında teşekkül etmiştir. Azbelev tarafından hazırlanan elli üç maddelik ana başlıktan on üç tanesi İlya Muromets hakkındadır.

1.Obratenie Sılı İlyey Murometsem (İlya Muromets'in Güç Kazanması).

İlya Muromets otuz ya da otuz üç yaşına kadar kötürüm, felçli olarak ocak başında oturur; kendi kendisine bile yetemeyecek kadar aciz, güçsüz ve sağlıksızdır. Otuz (üç) yaşında mucizevi olarak sağlığına kavuşur ve bogatırlık gücü kazanır; Rus eposunun da en fenomen bogatırı olur.

İlya Murmets'in otuz (veya otuz üç) yaşında mucizevî olarak iyileşip, bogatırlık gücü kazanması epik gelenek içinde en önemli bılina konularından biri olmuştur. İlya Muromets'in mucizevî olarak iyileşip bogatırlık gücü kazanmasını anlatan sayısız

varyant vardır. Bu varyantlar farklı coğrafyalarda anlatılmış ve derlemeciler tarafından derlenmiştir. Bu konunun farklı bölgelerde ve bılınacılardan derlenmiş onlarca, belki daha fazla varyantı tespit edilmiş ve derlenmiştir. Bu varyantlar Rusya'nın birçok farklı coğrafi bölgesinde, bazen aynı bölgede aynı bılınacıdan farklı zamanlarda, bazende aynı dönemde farklı bılınacılardan derlenmiş varyantlardır. Tespit edilen ve derlenen metinlerin hacimleri birbirinden farklıdır; nazım şeklinde ve nazım-nesir karışık şekilde olan metinler mevcuttur.

İlya Muromets'in iyileşmesi ve güç kazanması konusunu işleyen onlarca, belki yüzlerce bılina metinleri derlenmiştir. Bu konunun alt başlıkları bilinmemektedir, ancak bu konu bılinalarda en çok işlenen konuların başında gelmektedir. Bu konunun varyantlarının derlenmesi farklı bölgelerden ve bılınacılardan uzman ve amatör derlemeciler tarafından, bazen de bölgede okuma yazma bilen birini görevlendirmek suretiyle yapılmıştır. Derlemeler bılınacıların anlattıklarının yazıya geçirilmesi, imkânlar dâhilinde ses kayıt cihazı yardımıyla, bazen de bılınacının anlattığı bılina metnini derlemeci hafızasında tutarak, daha sonra hatırlayabildiği kadarıyla yazıya geçirmek suretinde yapıldığı kaynaklarda ifade edilmiştir. Derlenen sayısız bılina metinlerinin bir kısmı tam metin denilebilecek bütünlükte, kimi metinler ise eksik, yarım haldedirler. Bunun iki sebebi olduğu bildirilmiştir: birinci sebep bılınayı anlatan bılınacının anlattığı bılınayı kimi zaman tam olarak bilememesi, hatırlayamaması ve öğrenememiş olması; ikinci sebep ise derleme çalışmalarında görülen ve yukarıda ifade edilen aksaklıklardır.

Bılina anlatan kişilerin epik geleneğin gerektirdiği özellikleri taşıyan ozanlar olmadığı ortadadır. Rus epik geleneği içinde geleneğin talep ettiği meziyet ve yeteneği haiz bılina erbaplarının sayısı bir elin parmak sayısını geçmemektedir. Bılınacılar hakkında detaylı bilgi kaynak kişilerle ilgili bölümde verilmiştir.

Bir bılina konusu içinde olay örgüsüne göre birkaç tane bılina kahramanı, olayların içinde yer aldığı görülmektedir. Ancak söz konusu kahramanlar arasından bir tanesi bılınanın ana kahramanıdır, diğerleri yardımcı rollerdedir. Bir bılınada ana kahraman olan bir bogatır, başka bir bılınada ikinci dereceden role sahip bir kahraman olabilmekte veya bir bılınada ikinci dereceden öneme haiz bir kahraman başka bir bılınada ana kahraman olabilmektedir. Bılina konuları ve ana başlık altında yer alan ve aynı konuyu

işleyen varyantların adları da bılına kahramanlarının adına bağlı olarak verilmektedir. Liste incelendiğinde bu durum daha net görülecektir.

2. İlya i Svyatogor (İlya ve Svyatogor).

Adından da anlaşıldığı üzere bu bılına da iki bogatır görülmektedir. Olaylar bu iki bogatır etrafında gelişmektedir; yani her iki bogatır da olayın kahramanıdır ama İlya Muromets ana kahraman olarak görülmektedir. Bu konuyu işleyen beş tane alt başlık konusu ve o konuların işlendiği yine onlarca, belki daha fazla varyant metin tespit edilmiştir.

a. İlya i Svyatogor,

b. İlya i Svyatogor, İlya i Jena Svyatogora (İlya ve Svyatogor, İlya ve Svyatogor'un Karısı),

c. İlya i Svyatogor, İlya i Otets Svyatogora (İlya Svyatogor, İlya ve Svyatogor'un Babası),

d. İlya i Otets Svyatogora (İlya ve Svyatogor'un Babası),

e. Svyatogor Pobejdaet Vrajeskoe Voysko, İlya i Svyatogor (Svyatogor Düşman Ordusunu Yeniyor, İlya ve Svyatogor),

3. Pervaya Poyezdka İl'i Muromtsa (İlya Muromets'in İlk Seferi)

a.İlya Proyezjaet Neprohodimo Doroge, Osvobojdaet Gorod, Pobejdaet Solovya-Razboynika (İlya Geçilmez Yoldan Geçiyor, Şehri Kurtarıyor, Solovey-Razboynik'i Yeniyor),

b. İlya Osvobojdaet Gorod, Pobejdaet Solovya-Razboynika (İlya, Şehri Kurtarıyor, Solovey-Razboynik'i Yeniyor),

c. İlya Pobojsdaet Solovya-Razboynika (İlya, Solovey-Razboynik'i Yeniyor),

d. İlya na Rosstani, İlya Pobejdaet Solovya-Razboynika (İlya Rosstan'da⁴⁷, İlya, Solovey-Razboynik'i Yeniyor),

e. Pervaya Poyezdka İl'i (İlya'nın İlk Seferi),

4. İlya Murmets i İdolişe (İlya Murmets ve İdolişe),

⁴⁷ Rosstan: Yerleşim yeri, köy adı; Rusya'da Orlovsk, Permsk ve Pskov bölgesi olmak üzere üç bölgede bu adla köyler bulunmaktadır.

- a. İlya Pobejdaet İdolişe v Kiev'e (İlya, Kiev'de İdoliş'i Yeniyor),
 - b. İlya Pobejdaet İdolişe v Tsargrade (İlya, Çarlık Şehrinde (İstanbul) İdoliş'i Yeniyor),
 - c. İlya Pobejdaet İdolişe v Novgorode (İlya Novgorod'ta İdoliş'i Yeniyor),
 - d. İlya Pobejdaet İdolişe v Pole (İlya Meydanda İdoliş'i Yeniyor),
 - e. İlya Pobejdaet İdolişe v yego Zemle ili yego Doma (İlya, İdoliş'i Onun Yurdunda veya Evinde Yeniyor),
5. İlya Murmets v Ssore s Knezem Vladimirom (İlya Murmets'in Knez Vladimir ile Kavgalı Olması),
- a. Neuznanniy İlya Neuçestvovan na Piru Vladimira (Vladimir'in Ziyafetinde Tanınmayan, Sayılmayan İlya),
 - b. Nepozvanniy na Pir k Vlavimiru (ili Obijenniye na yego piru) İlya Ustaraivayet Pir dlya Goley (Vladimir'in Ziyafetine Çağrılmayan (veya onun ziyafetinde darılan) İlya, Ayak takımı İçin Ziyafet Veriyor),
6. İlya Murmets i Goli Kabatskie (İlya Murmets ve Meyhaneci Berduşler / Ayaktakımı)

Bu konunun alt başlıkları tespit edilememiş, ancak ana başlıkla çok sayıda varyant metin derlenmiştir.

7. İlya Murmets na Sokole-Karable (İlya Murmets Şahin Gemisi'nde)
- a. İlya na Sokole-Korable Ustraişet Saltana (İlya, Sokol-Korabl'da (gemide) Sultanı Korkutuyor),
 - b. İlya na Sokole-Korable Obraşet v Begstvo Krimtsev ili Gortsev (İlya na Sokol-Korabl'da Kırımlıları veya Ayaktakımını Bozguna Uğratiyor),
 - c. İlya na Sokole-Korable Ubivaet Orla (İlya na Sokol-Korabl'da Kartalı Öldürüyor),
 - d. Na Sokol-Korabl Priglaşayut Devitsu (Sokol-Korabl'a Kızı Davet Ediyor),
8. İlya Murmets i Razboyniki (İlya Murmets ve Çapulcular)

İlya Muromets ve Razboynik adıyla farklı coğrafi bölgelerden ve farklı bilinacılardan onlarca varyant metin derlenmiştir.

9. Tri Poyezdki İl'i Muromtsa (İlya Murmets Üş Seferi),

- a. İlya na Rosstani, Poyezdki İl'i po Dorogam, gde Bıt Ubitu, Bıt Jenatu i Bıt Bogatu (İlya Rosstan'da, Ölüm, Evlilik ve Zenginlik Olan Yollarda Seferleri),
 - b. İlya na Rosstani, Poyezdki İl'i po Dorogam, gde Bıt Ubitu, Bıt Jenatu (İlya Rosstan'da, Ölüm ve Evlilik Olan Yollarda Seferleri),
 - c. İlya na Rosstani, Poyezdki İl'i po Dorogam, gde Bıt Ubitu (İlya Rosstan'da, Ölüm Olan Yollarda Seferleri),
 - d. İlya na Rosstani, Poyezdki İl'i po Dorogam, gde Bıt Ubitu, Bıt Jenatu (İlya Rosstan'da, Ölüm, Evlilik ve Zenginlik Olan Yollarda Seferleri),
 - e. İlya na Rosstani, (İlya Rosstan'da),
 - f. İlya Poesşaet Gorod, gde Yego Prosyat Ostatsa Zaşitnikom (İlya, Muhafız Olarak Kalmasını Talep ettikleri Şehri Ziyaret Ediyor);
 - g. İlya Pobejdaet Polyanitsu-Nevestu (İlya, Nişanlı-Polyanitsa'yı Mağlup Ediyor),
 - h. Jenitba İl'i (İlya'nın Evliliği),
 - ı. İlya Rzvivaet Kabak (İlya Meyhaneyi Dağıtıyor),
 - i. İlya Ubivaet Çudişe (İlya, Canavarı Öldürüyor).
10. İlya Murmets i Sokolnik (İlya Murmets ve Sokolnik)
- a. Bogatıri na Zastave, Boy İl'i s Nahvalşikom (Karakoldaki Bogatırlar, İlya'nın Haddini Bilmezle Dövüşü),
 - b. Boy İl'i s Nahvalşikom (İlya'nın Haddini Bilmezle Dövüşü),
 - c. Molodost Sokolika, Bogatıri na Zastave, Boy İl'i s Sinom (Sokolnik'in Gençliği, Karakolda Bogatırlar, İlya'nın Oğlu ile Dövüşü),
 - d. Molodost Sokolika, Boy İl'i s Sinom (Sokolnik'in Gençliği, İlya'nın Oğlu ile Dövüşü),
 - e. Bogatıri na Zastave, Boy İl'i s Sinom (Karakolda Bogatırlar, İlya'nın Oğlu ile Dövüşü),
 - f. Boy İl'i s Sinom (İlya'nın Oğlu ile Dövüşü),
 - g. Bogatıri na Zastave, (Karakolda Bogatırlar),
 - h. Boy Dobrıni potom İl'i s Gorninkoy (Dobrınya'nın Dövüşü, Sonra İlya'nın Gorininka İle).
11. İlya Murmets, Yermak i Kalin-Tsar (İlya Murmets, Yermak ve Kalin Çar)

Alt konu başlığı olmadan onlarca varyant metin derlenmiştir.

12. Kamskoe (Mamayevo) Poboişe (Kamka (Mamay) Meydan Savaşı),

a. Kamskoye Poboişe (Kamka Meydan Savaşı),

b. Çud Beloglazaya (Beyaz Gözlü Çud),

c. Konets Bogatirey (Bogatırların Ölümü/Sonu),

d. Boy Dobrını, Potom İl'i s Latingorkoy (Dobrını'nın Savaşı, Daha Sonra İlya'nın Latingorka ile),

e. Vsteça İl'i s Moiseyem (İlya'nın Musa İle Karşılaşması),

13. İlya Murmets i Kalin-Tsar (İlya Murmets ve Kalin Çar).

a. S Prizivannimi na Pomoş Bogatırami İlya Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (Yardıma Çağrılan Bogatırlarla İlya Düşman Ordusunu Yeniyor),

b. Turı; İlya (ili Dobrını) s Drugimi Bogatırami Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (Kaleler; İlya (veya Dobrını) Diğer Bogatırlarla Düşman Ordusunu Yeniyor),

c. İlya Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (Düşman Ordusunu Yeniyor),

d. Zatoçenie İl'i, s Prizvannimi na Pomoş Bogatırami İlya Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (İlya'nın Hapsedilmesi, İlya Yardıma Çağrılan Bogatırlarla Düşman Ordusunu Yeniyor),

e. Zatoçenie İl'i, İlya Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (İlya'nın Hapsedilmesi, İlya Düşman Ordusunu Yeniyor),

f. İlya i Kalin-Tsar (İlya ve Kalin-Çar),

g. İlya İzbivaet Boyar (İlya, Boyar'ı Dövüyor).

14. Poyedinok Dobrını Nikitiça s İl'ey Muromtsem (Dobrını Nikitiç'in İlya Muromets İle Düellosu)

a. Boy Dobrını s İl'yey (Dobrını'nın İlya ile Savaşı),

b. Sostazanie Dobrını i İl'i v Borbe (Savaşta Dobrını ve İlya'nın Yarışması),

15. Dobrını Nikitiça i Zmey (Dobrını Nikitiça ve Zmey/Yılan)

a. Dobrını Pobejdaet Zmeya i Otpuskaet, Pobejdaet Vtoriçno i Osvobojdaet Zabavu Putatiçnu (Dobrını, Zmey'i Yeniyor ve Bırakıyor, İkinci Kez Yeniyor ve Zabava Putatiçna'yı Kurtarıyor),

- b. Dobrinya Pobejdaet i Şadit Zmeya (Donrinya Yeniyor ve Zmey'e Kıyamıyor),
- c. Dobrinya Pobejdaet i Ubivaet Zmeya (Donrinya Yeniyor ve Zmey'i Öldürüyor),
- d. Dobrinya Pobejdaet Zmeya i Osvobojdaet Zabavu Putatiçnu (Donrinya Zmey'i Yeniyor ve Zabava Putatiçna'yı Kurtarıyor),
- e. Dobrinya Pobejdaet Zmeya i Osvobojdaet yego Plennikov (Donrinya Zmey'i Yeniyor ve Onun Esirlerini Kurtarıyor),
- f. Dobrinya (ili Dunay) Uvozt u Zmeya Pohışennuyu im Devitsu i Jenitsa na ney (Dobrinya (veya Dunay) Kaçırıldığı Kızı Zmey'den Kurtarıyor ve onunla Evleniyor),
- g. Dobrinya Pobejdaet Zmeya s yego Pomoşyu Dobıvaet iz-za Marya Korolevskuyu Doç i Proizvodit yiyö Vladimiru (Dobrinya, Zmey'i Yeniyor, Onun Yardımıyla Denizden Kralın Kızını Çıkartıyor ve Onu Vladimir'e Götürüyor),
- h. Dobrinya Pobejdaet Zmaya i Vpragaet yego v Plug (Donrinya Zmey'i Yeniyor ve Onu Pulluğa Koşuyor,
- ı. Boy Dobrını so Zmeyem (Donrinya'nın Zmey ile Savaşı).
- 16. Dobrını Nikitiça i Marinka (Dobrını Nikitiça ve Marinka)
- 17. Dobrını Nikitiça i Nastasya (Dobrını Nikitiça ve Nastasya),
- 18. Dobrını Nikitiça i Alöşa Popoviç (Dobrını Nikitiça ve Alöşa Popoviç),

16, 17 ve 18. Maddelerin alt başlıkları tespit edilememiştir, özellikle 18 numaralı konuya ait çok sayıda varyant metinler derlenmiştir. 16 ve 17 numaralı madde başlığıyla da çok sayıda varyant metin derlenmiştir.

Rus eposunda İlya Muromets'ten sonra en popüler olan iki bogatır Dobrinya Nikitiç ve Alöşa Popoviçtir. Bu üç bogatır Rus kahramanlık destan geleneğinin sacayağı ve üç silahşörüdür. Bu bogatırlar Rus ideolojisinin, geçmiş ve geleceğinin epik gelenekteki ete kemiğe bürünmüş temsilcileridir. Bu nedenle de en fazla bilina bu üç bogatırın çevresinde, onların biyografileri etrafında teşekkül etmiş, en fazla bilina metin varyantları da yine bu kahramanlar hakkında olmuştur.

- 19. Dobrını Nikitiça i Vasili Kazimiroviç (Dobrını Nikitiça ve Vasili Kazimiroviç),

a. Donrinya s Vasiliyev Kazimiroviçem, Pobedu v Sostazaniyah i Ragromiv Vrajeskoe Voyskov, Poluçayut Obratno Russkuu don (Dobrinya, Vasili Kazimiroviç ile

Mücadelelerde Kazandıktan Sonra ve Düşman Ordusunu Dağıttıktan Sonra Rus Haracını Geri Alıyorlar),

b. Pribiv s Danyu na Korablah i Razgromiv Vragov, Bogatiri Vvozyat Bogatstva na Rus (Bogatırlar, Haraç ile Gemilerde Bulunduktan ve Düşmanları Dağıttıktan Sonra Zenginliği Geri Rusya'ya Götürüyorlar),

c. Dunay, Dobrinya i Mihail İgnateviç Pobivayut Vrajeskih Bogatirey i Poluçayut Obratno Russkuyu Dan (Dunay, Dobrinya ve Mihail İgnateviç Düşman Bogatırları Mağlup Ediyorlar ve Rus Haracını Geri Alıyorlar),

d. Poyedinok Dobrini s Alöşey (Dobrinya'nın Alöşa İle Düellosu),

e. Pobeda nad Vrajeskim Voyskom (Düşman Ordusuna Karşı Zafer),

f. Boy s Gorninkoy (Gorininka ile Savaş),

20. Alöşa Popoviç i Tugarin (Alöşa Popoviç ve Tugarin),

a. Alöşa Pobejdaet Tugarina v Pole (Alöşa Meydanda Tugarin'i Yeniyor),

b. Alöşa Pobejdaet Tugarina v Kieve (Alöşa Kiev'de Tugarin'i Yeniyor),

c. Alöşa Pobejdaet Tugarina v Pole, zatem v Kieve (Alöşa Meydanda, daha sonra Kiev'de Tugarin'i Yeniyor),

d. Alöşa i Tugarina (Alöşa ve Tugarin),

e. Alöşa Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (Alöşa, Düşman Ordusunu Yeniyor),

21. Alöşa Popoviç i Sestra Zbrodoviçey (Alöşa Popoviç ve Zbrodoviç'in Kızkardeşi),

a. Boy Alöşi s Nahvalşikom (Alöşa'nın Övüngenle Savaşı),

b. Boy Dobrini, Potom Alöşi s Nahvalşikom, Ojivlenie Dobrini (Dobrinya'nın, Sonra Alöşa'nın Övüngenle Savaşı, Dobrinya'nın Canlanması),

c. Alöşa Pobejdaet Vrajeskoe Voysko, İlya i Svyatogor Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (Alöşa Düşman Ordusunu Yeniyor, İlya ve Svyatogor Düşman Ordusunu Yeniyor),

d. Alöşa Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (Alöşa Düşman Ordusunu Yeniyor),

22. Dunay İvanoviç i Korolevna (Dunay İvanoviç ve Kraliçe)

Yirmi iki numaralı bılına konusunun alt başlıkları tespit edilememiş ve bu konunun az sayıda varyantı oluşmuştur.

23. Poyedinok Dunay İvanoviça s Dobrine Nikitičem (Dunay İvanoviç'in Dobrinya Nikitiç ile Düellosu),

Bu konu başlığının alt başlıkları tespit edilmemiş ancak ana başlıkla çok sayıda metin varyantı derlenmiştir.

24. Dunay İvanoviç – Svat (Dunay İvanoviç – Dünürcü),

a. Dunay i Dobrinya Dobevayut Nevestu dlya Vladimira, Vstreça Dunaya s Nastasyey i Jenitba, Sostazanie i Gibel ih (Dunay ve Dobrinya Vladimir için Nişanlı/eş Alıyorlar, Dunay'ın Nastasya ile Karşılaşması ve Evlilik, Rekabeti ve Onların Ölümü),

b. Dunay i Dobrinya Dobevayut Nevestu dlya Vladimira i Dunaya, Sostazanie Dunaya s Nastasyey i Gibel ih (Dunay ve Dobrinya Vladimir ve Dunay için Nişanlı/eş Alıyorlar, Dunay'ın Nastasya ile Rekabeti ve Onların Ölümü),

c. Dunay i Dobrinya Dobevayut Nevestu dlya Vladimira, Vstreça Dunaya s Nastasyey i Jenitba (Dunay ve Dobrinya Vladimir için Nişanlı/eş Alıyorlar, Dunay'ın Nastasya ile Karşılaşması ve Evlilik),

d. Dunay s Drugimi Bogatırami Dobevayut Nevestu dlya Vladimira, po yego Prikazu Ubivayut v Pole Sestru yiyö (Dunay Diğer Bogatırlarla Vladimir için Nişanlı/eş Alıyor, Onun Emriyle Onun (kızın) Kızkardeşini Meydanda Öldürüyorlar),

e. Dunay i Dobrinya Dobevayut Nevestu dlya Vladimira (Dunay ve Dobrinya Vladimir için Nişanlı/eş Alıyorlar),

f. Vladimir sam Dobıvaet Sebe Nevestu s Pomoşyu Bogatırey (Vladimir Bogatırların Yardımıyla Kendisine Nişanlı/eş Alıyor),

g. Poyedinok Dunaya i Nastasi, Jenitba, Sostazanie i Gibel İh (Dunay ve Nastasya'nın Düellosu, Evlilik, Rekabeti ve Onların Ölümü),

ı. Jenitba Dunaya na Nastasi, Sostazanie i Gibel İh (Dunayın Nastasya ile Evliliği, Rekabeti ve Onların Ölümü),

i. Sostazanie i Gibel Dunaya i Nastasi (Dunay ve Nastasya'nın Rekabeti ve Ölümü),

k. Dunay – Svat (Dunay – Dünürcü),

25. Çurilo Plenkoviç i Knaz Vladimir (Çurilo Plenkoviç ve Knez Vladimir),

Yirmi beş (25 – 36) numaralı konudan otuz altı numara dâhil bılina konularının alt başlıklarıyla bılina metinleri teşekkül etmemiş ya da araştırmacılar tarafından tespit edilememiştir; bu maddelere ait derlenen varyant metinler ana başlıkla altında varyantlaşmıştır. Çok sayıda varyant metin derlenmiştir.

26. Dük Stepanoviç i Çurilov Plenkoviç (Dük Stepanoviç ve Çurilo Plenkoviç),

27. Çurilov Plenkoviç i Katerina (Çurilo Plankoviç ve Katerina),

28. Sorok Kalik so Kalikoyu (Kalikayla Kırk Kalik),

29. Solovey Budimiroviç,

30 Staver Godinoviç,

31. Svatovstvo İdolişa (İdoliş'in Evliliği)

32. İvan Godinoviç,

33. Mihail Potik,

34. Danilo Lovçanin,

35. Hoten Bludoviç,

36. İvan Gostinıy Sın,

37. Suhan Domanteviç,

a. Suhan Pobivaet Vrajeskoe Voysko i Soversaet Somoubiystvo, Oskorblenniy Knazem Vladimirom (Suhan, Düşman Ordusunu Yeniyor ve Knez Vladimir Tarafından Hakarete Uğramış, İntihar Eder),

b. Suhan Pobivaet Vrajeskoe Voysko i Umiraet, Privezenniy Knazem Vladimirom (Suhan, Knez Vladimir Tarafından Getirilen Düşman Ordusunu Yener ve Ölür),

c. Suhan.

38. Miaıl Daniloviç,

a. Mihail Daniloviç Pobejdaet Vrajeskoe Voysko Blagadarya Otsu (Mihal Daniloviç Babası Sayesinde Düşman Ordusunu Yeniyor),

b. Mihail Daniloviç Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (Mihal Daniloviç Düşman Ordusunu Yeniyor),

c. Mihail Daniloviç Pobejdaet Vrajeskoe Voysko i Zatoçen po Lojnomu Navetu (Mihail Daniloviç Düşman Ordusunu Yeniyor ve İftiradan Dolayı Hapsediliyor),

d. Mahail Daniloviç.

39. Vasili İgnateviç

a. Turı; Vasili İgnateviç Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (Kaleler; Vasili İgnateviç Düşman Ordusunu Yeniyor),

b. Vasili İgnateviç Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (Vasili İgnateviç Düşman Ordusunu Yeniyor),

c. Turı; Vasili İgnateviç s Pomoşyu Hitrosti İstrebleyayet Vrajeskoe Voysko (Kaleler; Vasili İgnateviç Kurnazlıkla Düşman Ordusunu İmha Ediyor),

d. Vasili İgnateviç s Pomoşyu Hitrosti İstrebleyayet Vrajeskoe Voysko (Kaleler; Vasili İgnateviç Kurnazlıkla Düşman Ordusunu İmha Ediyor),

e. Turı; Vasili İgnateviç Privodit Vragov v Kiev, Zatem Pobejdaet İh (Kaleler; Vasili İgnateviç Düşman Ordusunu Kiev'e Sürüyor, Sonra onları Yeniyor),

f. Vasili İgnateviç Privodit Vragov v Kiev, Zatem Pobejdaet İh (Kaleler; Vasili İgnateviç Düşman Ordusunu Kiev'e Sürüyor, Sonra onları Yeniyor),

g. Vasili İgnateviç.

40. Vasili Buslayev i Novgorodtsı (Vasili Buslayev ve Novgorodlular),

Kırk (40-46) numaralı konudan kırk altı numaralı konu başlığı dâhil alt konu başlıkları tespit edilememiş, ancak ana başlıklarla çok sayıda varyant metin derlenmiştir.

41. Poyezdka Vasiliya Buslayeva (Vasili Buslayev'in Seferi),

42. Sadko,

43. Volh Vseslaveviç,

44. Volga i Mikula Selyaninoviç (Volga ve Mikula Selyaninoviç),

45. Svyatogor i T'aga Zemna (Svyatogor ve Dünyanın Ağırılığı),

46. Gleb Volodeviç,

47. Surovets – Suzdalets,

a. Surovets-Suzdalets Pobejdaet Vrajeskoe Voysko (Surovets-Suzdalets Düşman Ordusunu Yeniyor),

b. Surovets-Suzdalets İşet Poyediniška (Surovets-Suzdalets Düelloclu Arıyor).

48. Saur Vanidoviç i Konstantin (Saur Vanidoviç ve Konstantin),

a. Saur Viruçæet Sina (Saur, Oğlunu Kurtarıyor/Yardım Ediyor),

b. Sın Saura Viruçæet Otsa (Saur'un Oğlu Babasını Kurtarıyor/Yardım Ediyor).

49. Knaz Roman i Bratya Liviki (Knez Roman ve Livika'nın Kardeşleri)

a. Navezd Litovtsev (Litvalıların Baskını),

b. Mitriy Branskiy i Danlo Borisoviç (Mitriy Branskiy ve Danlo Borisoviç).

50. Koroleviç iz Krakova (Krakov'dan Prensler / Kral Çocukları),

50 numaralı ana başlığın alt başlıkları tespit edilememiş, ama ana başlıklı çok sayıda varyant metin tespit edilmiştir.

51. Mihaylo Kozarin,

a. Kozarin Osvobajdaet zi Plena Devuşku, Okazavşuyusya yego Sestroy (Kozarin, Kızkardeşi Olduğunu Anlaşılan Kızı Esirlikten Kurtarıyor),

b. Uznæv, što Sestra v Plenu Kozarin Osvobojdaet yeyö (Kızkardeşinin Esir Olduğunu Öğrendikten Sonra Kozarin, onu Kurtarıyor),

c. Uznæv, što Sestra v Plenu Kozarin Osvobojdaet yeyö, Zatem Uznaav, što v Plenu Brat, Osvobojdaet Brata (Kızkardeşinin Esir Olduğunu Öğrendikten Sonra Kozarin, Onu Kurtarıyor, Daha Sonra Erkek Kardeşinin Esir Olduğunu Öğrendikten Sonra Onu Kurtarıyor),

d. Sestra Kozarina Spasaet yego v Detstvo i Vospitıvaet, Vozmuzjav, on Spasaet Yeyö ot Pohititeley (Kozarin'in Kızkardeşi Çocukluğunda Onu Kurtarıyor ve Eğitiyor, Olgunlaştırıyor, Kozarin, Onu (kızkardeşi) Kaçıranlardan Kurtarıyor),

e. Alöşa Popoviç, Otpravivşis za Nevestoy, Osvobojdaet Sestru (Nişanlı için Gönderilen Alöşa Popoviç Kızkardeşini Kurtarıyor),

f. İlya Muromets Osvobojdaet iz Plenu Devuşku (İlya Muromets Esirlikten Kızı Kurtarıyor),

g. Kozarin.

h. Kozarin Osvobojdaet Sestru, Unesennuyu Semiglavov Zmeyey (Kozarin Yedibaşlı Yılan Tarafından Götürülen Kızı Kurtarıyor),

1. Kozarin Pobojsdaet Semiglavuyu Polyanitsu (Kozarin Yedibaşı Polyanitsa'yı Mağlup Ediyor),

i. Tatarı v Otsutsvie Romana Zahvatıvayut Yego Jenu (Tatarlar, Roman'ın Yokluğunda Onun Karısını Yakalıyorlar).

52. Solomon i Vasili Okuloviç (Solomon ve Vasili Okuloviç),

Alt konu başlığı tespit edilememiştir.

53. Mihaylo Skopin.

a. Gibel Skopina ot Otpavı, Kotoruyu on Vıpivaet, şto bı Dokazat Svoyu Pravotu (Skopin'in Kendi Doğruluğunu İspatlamak İçin İçtiği Zehirden Ölümü),

b. Gibel Skopina ot Otravı (Skopin'in Zehirden Ölümü),

c. Kalika-bogatır (Kalika – Bogatır),

d. Rahta Ranozerskiy,

e. Bratya Dorodoviçi (Dorodoviç Kardeşler).

Azbelev tarafından yapılan bu tasnifin dışında çok sayıda bılına konusu mevcuttur.

6.7. RUS BİLİNALARINDA KADINLAR

Bılinalardaki kadın tipleri, kadim Rusya (Aziz Rusya) toplumunun kadın imajına bir dereceye kadar ışık tutmaktadır. Örneğin, ağırbaşlı, oturaklı, bilinçli, sözü geçen kadınlar mevcuttur. Vasili Buslayev'in annesi Amelya Timofeyevna, Dük Stepanoviç'in annesi Malfa Timofeyevna, Dobrınya Nikitiç'in annesi Afıma Aleksandrovna bu minvalde değerlendirilmektedir. En popüler bılına bogatırı İlya Muromets'in annesi sıradan bir köylü çiftçi kadındır. Knez Vladimir'in karısı olan Knyagina Apraksiya da yine sözü geçen bir kadın figürüdür; hiyerarşide de kendisi en tepededir.

Bılına kahramanı Mikula Selyaninoviç'in üç kızı vardır: Nastasya, Vasilisa ve Marina. Nastasya bir erkek gibi güçlü, iri yarı cüssesili bir bogatırka; Vasilisa oldukça akıllı ve cesaretlidir. Vasilisa, Knez Vladimir tarafından zindana atılan kocası Staver

Godinoviç'i akli ve cesareti, dövüşteki mahareti sayesinde kurtarmıştır. Vasilisa Mikuliçna bılinalardaki en etkili kadın kahramanlardandır; haklı bir şöhet kazanmıştır.

Bogatır Dunay'ın karısı Nastasya da yine cesaretiyle dikkat çeken bir kadın kahramandır. Knez Vladimir'in karısı en tepedeki kadın olmasına rağmen, Vasilisa Mikuliçna kadar olayları etkileyebilen bir kişilik değildir. Svyatogor'un karısı ise İlya Muromets ile birlikte olarak kocasını aldatır, ancak Svyatogr, İlya Muromets ile dost olurken, karısını cezalandırır.

Bılinalarda bir de olumsuz kadın tipleri vardır, büyücü kadınlar. Büyücü kadınlar acımasızlığın ve entrikanın kaynağıdır. Örneğin, büyücü Marinka, bu grupta en tanınmış kadın tipidir. Rus araştırmacılara göre büyücü Marinka (Marina), düzmece, yalancı Grigori Otrepev'in karısıdır; araştırmacılar bu prototipin aslında Polonyalı maceracı Marina Mnişek olduğunda hemfikirdir (Sokolov Yu. 2007: 286).

Bılinalarda bazı kadın kişiliklerin olayların akışına fazla etkisi olmamaktadır. Kimi zaman olayların başlamasına pasif olarak sebep olabilmektedirler. Bunlar genellikle kahramanın evlenmek istediği kadın kahramanlardır.

Bılinalarda kadınların kocalarını aldattıkları, kimi erkek kahramanların da bir diğer bogatırın karısına kur yaptıkları görülmektedir. Aldatma motifi sıkça görülmektedir.

Knez Vladimir'in karısı Apraksiya da kendisine sevgili edinmiştir, hem de kocası Knez Vladimir'in ve Kiev'in en tehlikeli düşmanı olan Tugarin'dir. Alöşa Popoviç'i Tugarin'i mağlup edip öldürdüğü vakit Knyagina Apraksiya kendisini tutamaz ve Alöşa Popoviç'e bu yaptığından dolayı hıncını ifade eder:

Şimdi Alöşa Popoviç mlad, reddetmedi knezin sözünü,

Sadakat ve dürüstlikle hizmete başladı;

Knyagina, Alöşa Popoviç'e dedi ki:

“Sen köylü, taşralısın!

Sevdiğim canımdan ayırdın,

Genç Zmey Tugaretin'imden!”

Cevap verdi Alöşa Popoviç mlad:

“Ey sen, anam, Knagina Apraksevna!

*Ben, seni kancık köpek diye adlandırmadım,
Kancık köpek, dişi kurt diye.”
İşte böyledir eskilerin işleri.*

Folklor materyallerindeki kişilikler çoğunlukla itibari olsa da, ait olduğu toplumun değer yargılarının izlerini taşımaktadırlar. Rus bılınalarında sıkça görülen eşini aldatma motifi de, kati bir genelleme yapmak doğru olamaz ancak, yine de Rus toplumunun bu tutumundan izleri yansıtmaktadır.

Bılina metinlerinde kadın kahramanların ve kişiliklerin oynadıkları roller daha net görülebilmektedir. Bılina metinlerinin erkek kahramanları ve onların biyografileri etrafında kurgulandıkları göz önünde tutulduğunda kadınların rollerinin, bazı istisnalar hariç, nispeten edilgen halde olduğu görülmektedir.

6.8.BİLİNALARIN MOTİF YAPISI

6.8.1.Ziyafet Motifi

Bılina geleneğinde en önemli motifler, knezin ziyafet vermesi motifi, övünme motifi, haç kardeşliği motifi, kıyafet değiştirme motifidir.

Knez Vladimir’in ziyafet vermesi, ziyafete bogatırları, tüccarları, zenginleri, boyarları çağırması, hepsini ziyafet sofrasında buluşturması bılınaların en önemli, belki de temel motifidir. Asırlardır kahramanlar hanların, knezlerin, kralların ziyafet sofralarında, kurultaylarında toplanırlar. Olayların başlangıç noktası ziyafet sofralarıdır. Hiyerarşi de en tepede bulunan Knez Vladimir de ziyafet verir.

Bu motif Türk okuyucusuna yabancı bir motif değildir, zira Türk Kağanları kurultaylarını toplarlar, bu kurultaylar önemli işlerin görüşülüp, büyük kararların alındığı, bütün kurmayların hazır bulunduğu toplantılardır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde Hanlar Hanı Bayındır da büyük şölen verir, hanlarını ve beylerini bu şölene davet eder, bu şölende olaylar başlar.

Knez Vladimir ziyafet verir, bogatırları davet eder, bu davet aslında Knez Vladimir ve dolayısı ile ana şehir Kiev'in büyük bir sıkıntı ile karşı kaşıya olduğunu ilanır.

6.8.2. Övünme Motifi

Ziyafet sofrası önemli bir motiftir, aynı zamanda da övünme motifinin gerçekleşeceği ortamı oluşturur. Ziyafet sofrasına toplananlar, sahip oldukları meziyetleri ve özellikleri söyleyerek üstünlüklerini ortaya koymaya çalışır, yani sahip olduklarıyla övünürler. Rus folklorunun fenomen türü olan bılinalarda da “övünme” motifi fenomen bir olgudur. Ziyafet sofrasında bogatırlar farklı özellikleriyle övünürler. Bu övünme olayların başlangıcını oluşturur, fitilini ateşler.

Bılina geleneğinde övünme motifi diğerlerine karşı övünen kişide fark yaratırken, bazen de övünmesi nedeniyle başının belaya girdiği hallerde olmaktadır. Bunlar detaylı şekilde açıklanmıştır. Ancak önce “Kimler övünebilir? Herkes övünebilir mi? En çok nelerle övülür? Hoş görülmeleyen övünme unsurları nelerdir?” gibi soruların cevaplarını bulmak gerekir.

Bılinalarda övünme motifi bakımından insanları iki gruba ayırmak mümkün: övünme hakkında sahip olanlar ve olmayanlar. Sosyal toplumda legal bir statüsü olan her bir fert övünebilir, ancak bunun tersi grup, yani legal bir statüsü olmayan bir kimse övünme hakkına sahip değildir. Birinci gruba dâhil olanlar genellikle knezler, bogatırlar, boyarlar, tüccarlar gibi toplumda itibarlı bir konumu olanlar dâhil iken, ikinci gruba, yani övünme hakkında sahip olmayanlara ise yetimler, kimsesiz ve yoksullar, hiçbir yetenek ve meziyet sahibi olmayan kimseler dâhildir. İnsanlar mensubu oldukları toplumda edindikleri sosyal statü, sahip oldukları zenginlik, güzellik, cesaret, gösterdikleri kahramanlık veya yetenekleriyle övünürler. Bu özellikler bir övünme unsuru olabilir, bunlara sahip olamayan kimsenin övünecek bir şeyi yoktur.

Knez Vladimir tarafından verilen ziyafete hem birinci gruba hem de ikinci gruba dâhil kimseler katılırlar; ziyafete katılımda bir ayırım söz konusu olmamaktadır. Ziyafet sofrasında birinci gruba dâhil kimseler övünebilir, onların bu hakları vardır; ikinci gruba dâhil kimselerin böyle bir hakları yoktur, onlar ziyafette sadece otururlar ve olanları

izlerler. Özellikle yetimler Knezin ziyafet sofrasının davetlileridir ancak onların övünme hakları yoktur, yani onların fiili olarak sesleri çıkmaz, söz hakları yoktur, onlara sadece dinleme hakkı tanınmıştır. Hiyerarşik yapıda üstte olanlar başta Knez, boyarlar, tüccarlar ve bogatırlar, diğer gruba övünme hakkını tanımamaktadır. Zaten ikinci grup fiili olarak bılinalarda yaşanan olayların içinde önemli bir konumda, ya da olayların merkezinde olma gibi bir durumları da yoktur.

Övünme sahneleri umumiyetle Knez Vladimir'in verdiği ve herkesi davet ettiği ziyafet sofrasında yaşanmaktadır. Knezin ziyafet sofralarının tasvirinde övünme sahnelerinin önemi büyüktür. Ziyafet sofrasında yaşanan övünmeler, orada hazır bulunanların hiyerarşideki konumunu da göstermektedir. Özellikle övünen kişi epik anlatının, yani bılina erbabının başkahramanı ve olayların yönlendiricisidir. Destancı, anlatısını övünen kahramanın üzerine kurar, ifade edildiği üzere övünme sahnesi olayların da başlangıç noktası, övünen kişi de olayların başlatıcısıdır. Övünme sahnesi Knezin davetinde ziyafet sofrasında gerçekleşse de ziyafeti veren ve herkesi davet eden, toplumsal hiyerarşide en tepede olan Knez Vladimir ana karakter, başka bir deyişle olayların merkez kahramanı değildir. Knez Vladimir daha ziyade pasif bir tiptir, onun önemi ziyafet vermesi ve özellikle bogatırları davet etmesi noktasındadır.

Övünme motifi kadim Ruslarda “epik” gelenek toplumunda şu veya bu statü ve prestij kazanılmasında sadece bir enstrümandır. Rus kahramanlık bılinalarında kahraman övünmesi vasıtasıyla statünü sağlamlaştırır, kendisinin de mensubu olduğu sosyal grubun da statüsünü yükseltebilir veya tam tersine düşürebilir.

Kahramanın övünme motifinin işlendiği karakteristik yerler, bılinalarda knezin verdiği ziyafet sofrasının tasvirini canlandırır, bılina içinde anlatılacak eylemlerin de sonraki safhasını ve gidişatını tayin eder.

Övünme motifi bılinalarda sosyal hiyerarşi ve statünün göstergesidir ve iki tarzda olur: akıllıca övünme ve aptalca. Akıllıca yapılan övünme, övünen kahramanın statüsünü yükseltip, prestijini artırırken, aptalca yapılan övünme ise tam tersi etki gösterir, yani övünen kişinin sosyal statüsünde bir düşme, imaj ve prestij kaybına neden olur; kimi zaman da övünen kahramanın başının büyük belalara girmesine sebep olur. Yapılan

aptalca bir övünme sonucunda övünen kahraman zindana atılabilir veya başka cezalara maruz kalabilir.

Bılınaların olay ve metin örgüsü zincirinde övünme motifi önemli yer tutmaktadır. Asırlar boyunca epik kahramanlar hanların, kağanların, knezlerin ziyafet sofralarına yapılan davetlere icabet ederler ve o sofralarda toplanırlar. Bılinalarda knezin ziyafet vermesi, bogatırları davet etmesi ve bogatırların da davete katılmaları bılınaların giriş epizodudur. Ziyafetlerde katılımcı ve övünme hakkı olanlardan, özellikle bogatırlardan birinin övünmesi motifi de olayların başlangıç noktasıdır. Knez ziyafet veriyor ve bogatırları çağırıyor ise bu durum çok önemli gelişmelerin olacağına, büyük savaşların, akıl almaz entrikaların vukuu bulacağına veya knezin belki de evlenmek için bir komşu kralın kızını isteteceğine işaret etmektedir. Knezin ziyafet daveti bılina dinleyicisinin bılina anlatısına olan dikkatini ve ilgisini yoğunlaştırır. Bılınanın giriş formelinden sonra destancı ziyafet sofrasında bir sonraki motifi, yani övünme motifini işlemeye başlar. Ziyafet sofrasında bogatırlar ve diğer insanlar hazır bulunurlar. Destancı bılina metnini hangi kahraman üzerine kuracaksa onun övünme sahnesini tasvir eder. O kahraman sahip olduğu bir meziyet veya zenginliğini söyleyerek hazır bulunan davetliler karşısında övünür.

6.8.2.1.Kahramanların Övünme Konuları

Rus epik türküleri olan bılinalarda bılina kahramanları ve bogatırların öne çıkan farklı özellikleri vardır. En çok görülen övünme unsurları ailesi, karısı ve çocukları, annesi ve babası, serveti, zaferleri ve kahramanlıklarıdır. Örneğin, hiyerarşinin en tepesinde olan Knez Vladimir “Kiev” ile, tüccarlar ticaret mallarıyla, sahip oldukları samur ve tilki kürkleriyle övünür. Bogatır Dobrinya Nikitiç ise sahibi olduğu “cins atıyla”, Alöşa Popoviç “iş bilirliliğiyle”, kimi kahraman başarılarıyla, kimi de akıllı ve kurnaz oluşuyla, bogatır sahip olduğu bogatırlık atı ve silahlarıyla; aptal biri genç karısıyla, akılsız biri kız kardeşiyle, şövalye uzak yerlere yaptıkları seyahatleri ve şövalyelik başarılarıyla, knez ve boyarlar bilgelik ve bilimleriyle, denizci-gemiciler yüzmedeki maharetleriyle, balıkçı avladığı balıklarıyla övünür (Propp 1958: 405; Putilov 1975: 141-155; Kozlovski 2009).

Burada ifade edilen övünme unsurlarından başka akıllı biri kendi soyu-sopuyla, güçlü olan gücüyle, kimi giyim kuşamıyla, kimi memleketiyle, kimi altını, gümüşüyle övünür (Uhov 1970).

Bılinalarda övünme motifi üzerine Uhov'un yaptığı tespitlere göre 58 tane farklı övünme unsuru tespit edilmiştir (Uhov 1970). Bu rakam genel bir fikir oluşturmaktadır ancak unsurların birleştirilmesi veya ayrılmasıyla yapılabilecek yeni temalarla bu rakamlar değişkenlik gösterecektir.

Rus bılinalarında övünenler üç grupta değerlendirilmektedir:

- 1.Aptal: karısı, kız kardeşi ve bazen çocuklarıyla,
- 2.Akıllı: mensubu olduğu toplumu, soyu-sopuyla, kahramanlığı ile,
- 3.Diğer: bu grupta ise zenginlikler, yapılan işler, meslekler, alışkanlıklar gibi unsurlar öne çıkmaktadır.

Bılinalarda nelerle övünüldüğü bizzat bılinalarda açıklanmaktadır:

*“...Gün aydınlığı geceye dönüyor,
Ziyafet sofrası neşeye dönüyor,
Tıka-basa yemekte herkes,
Sarhoş olana dek içmekte
Hepsi aralarında övünmekte:
Güçlü olan büyük gücüyle,
Cakalı kel – parlak giysisleriyle,
Zengin ise – altın hazinesiyle:
Kimi güçlü bileğiyle
Kimi isabetli okuyla,
Akıllı olan babası ve anasıyla,
Aptal ise – genç karısıyla...”* (Avenarius 1902: 25, 26)

*

*“Herkes bir şeyle övündü,
Kimi güçlü soyuyla övündü,
Kimi mertliği gençliğiyle,*

*Öteki iyi atıyla,
Diğeri ipeğiyle...*” (Avenarius 1902: 54).

6.8.2.1.1. Bogatırın Karısı İle Övünme

Şölen sofrasında aptalca ve diğeri övünmeler gelenek için pek de hoş karşılanmamaktadır. Bilina dinleyicisinin dinlemeyi sevdiği övünme türü, bogatırların savaşları ve zaferleriyle övünmeleridir. Ancak bogatırlık savaşları ve zaferlerinin dışındaki unsurlarla övünmeler olayların başlamasını ve gelişmesini sağlamakta, hatta bogatırlık savaşları ve zaferlerine giden olay örgüsünü geliştirmektedir. Örneğin, Staver Godinoviç, knez Vladimir’in ziyafet sofrasında genç karısı Vasilisa Mikuliçna ile övünür, bu övünme Knez Vladimir’i kızdırır ve talimat vererek Staver’ı zindana kapatır. Olaylar bu şekilde başlar, karısı Vasilisa olanları duyar ve kocasını kurtarmak için hazırlanır. Övünme sonucunda kahraman cezalandırılabilir, ama aynı şekilde ziyafette kneze daha yakın bir konuma da yükselebilir. İlya Muromets (köylüdür) bahadırlık zaferiyle, Sadko (guzlicidir) altın bulma bilgisiyle, İvan Gostiniy-Sın yaptığı bahadırlık seferleriyle övünerek statülerini yükseltmekte ve Knez Vladimir’e yaklaşmalarını sağlamaktadır.

Bogatırların övünmelerinin bir sonucu kendisinden güçlü olan knez veya Tanrı üzerinde kıskançlık ve hiddet uyandırması, bunun akabinde de bir cezaya çarptırılmasıdır. *Staver Godinoviç i Vasilisa Mikuliçna* bılınasında Staver’a, Knez Vladimir’in ziyafet sofrasında iken övünebileceği neyi olduğunu sorduklarında (Avenarius 1902: 54), Staver da övünebileceği anne-babasının hayatta olmadığını, kunduracı, terzi vb. gibi adamları olduğunu ancak onlarla övünemeyeceğini (Avinarius 1902: 55), övünebileceği tek şeyin genç karısı Vasilisa Mikuliçna olduğunu söyler:

*Ve sizin karşınızda övüncüm yok.
Acaba genç karımla mı övünsem,
Mikula kızı Vasilisa ile?
Alnı ay gibi parlak,
Belikleri yıldızlar gibi sık,
Kaşları kap kara samur gibi,*

*Gözleri keskin mi keskin, şahin gibi,
Hepinizden, knezlerden-boyarlardan mal alır mal satar,
Senden ise Vladimir, aklını.” (Avenarius 1902:54...)*

Staver bu şekilde genç ve maharetli karısının güzelliği ve üstünlüğü ile övünmesi Knez Vladimir’i hiddetlendirir. Knez, Staver’a olan kızgınlığını:

*“Ey sen, uşaklarım benim, sadık hizmetkârlarım!
Siz tutup alın Staver Godinov’u,
Onun ak ellerinden yakalayın,
Ziyafet yerinden,
Götürün zindana koyun,
Onun büyük övüngenliği için,
Onun cahilce sözleri için,
Yulaf ve su ekin (sadece ekmek ve su verin),
Ne çok, ne az, tam altı sene.
Orada Staver akıllansın,
Orada, evet akıllansın. (Avenarius 1902:54...)*

Staver’ın karısını övünme unsuru yapması, onun güzelliği ile övünmesi toplumda halk tarafından hoş görülmeleyen bir davranıştır ve halk buna gerekli tepkiyi Vladimir üzerinden yansıtmıştır. Knez Vladimir o dönem toplumunun iradesinin temsilcisi olmuştur; halk hem bılinalardaki hem de gerçekteki halktır, zaten gerçek hayatla bılinaları ayrı düşünmek doğru değildir. Bılinalar gerçek hayatın bir aynasıdır. Bılina erbabı içinde yaşadığı toplumun ve dinleyici olarak toplanmış kitlenin hassasiyetlerini dikkate almak durumundadır. Staver Godinnoviç’in karısını gençliği ve güzelliğini tasvir ederek övünmesi bir kıskançlık ve hoş olmayan bir ortam oluşturmıştır.

Ancak bu övünme neticesinde bilinada anlatılacak asıl olayların girişi sağlanmış, olayların ilerlemesine kapı açılmıştır. Bilinada Vladimir’in ziyafet vermesi, ziyafet sofrasında Staver’ın genç karısıyla övünmesi, bunun sonucunda zindana atılmasını haber alan Vasilisa Mikuliçna’nın kocasını kurtarmak için yapacaklarına zemin hazırlamaktadır.

Bılinalarda knezin ziyafet sofrası toplanan, özellikle bogatırlar daha çok seferleri, zaferleri, dövüşleri ile övünmelidirler.

İlya Muromets v Ssore s Knezem Vladimirom (İlya Muromets'in Knez Vladimir ile Tartışması) (Avenarius 1902: 135) bîlînasında Knez Vladimir'in ziyafet sofrasına katılan İlya Muromets kendi gücü ve cesaretiyle övünür:

*“...Sana sadakat ve inançla hizmete geldim,
Savaş meydanında bin Tatardan korkmam,
Ve diğer binden (Tatar) de korkmam,
Üçüncü binden (Tatar) de korkup kaçmam,
Ben yardım istemem....”*

İlya Muromets tam bir epik bogatır olarak kendi cesareti, dövüş mahareti ve bogatırlık gücüyle övünmektedir.

İlya Muromets'e bogatırlık gücünden bir parçasını veren bogatır Svyatogor da kendi gücüyle övünür:

*“Eğer kara yazıyı bulacaksam,
Gökyüzünde döngüyü kontrol ederim.
Demir zincirin halkalarını düğümledim,
Gökyüzünü toprak anaya celp ederdim.
Yüksekten dünyayı kontrol ederdim,
Göksel ve dünyevi olanları karıştırdım...”* (Avenarius 1902: 112).

*

Svyatogor, kendi gücü ve kudretiyle, yapabilecekleriyle övünmekte, onun bu şekilde övünmesine Tanrı kızmış ve onun cezalandırmıştır:

*Dobrynya peykeye bıraktı guslisini,
Şöyle söyledi:
“Ham toprağı kirlettiği yerde Svyatogor,
Orada uyuturlar, kalkamaz yerinden,
Orada verildi ona,
Tanrı cezalandırdı, övünmesinden!”* (Avenarius 1902: 114).

Staver Godinoviç övünmesi nedeniyle ziyafeti veren Knez Vladimir, Svyatogor'u ise övünmesi nedeniyle bizzat Tanrı cezalandırmıştır. Staver Godinoviç dünyevi, Svyatogor

ise daha ziyade mitolojik özellikler taşıyan bir kahraman oldukları görülmektedir. Her ikisini de hiyerarşik olarak en tepede olan, Kiev Knezliği'nin tepesindeki Vladimir ve evrende en tepede bulunan bizzat Tanrı cezalandırmaktadır.

Staver Godinoviç'in genç karısıyla övünmesinden sadece Knez Vladimir değil, aslında orada bulunan diğer bogatırlar da rahatsızlık duymaktadır. Knez Vladimir'in Staver'ı zindana kapatırma cezası diğer bogatırların tepkilerinin yansımasıdır, hiyerarşi de en tepede olan Knez Vladimir sadece emri verendir. Daha önce ifade edildiği gibi Staver Godinoviç genç karısıyla övünerek genel bir kuralı çiğnemiştir.

Eğer ziyafet sofrasında sadece kadınlar toplanmış ise o zaman kadınlarda da övünme motifi işlenmektedir. Kadınların toplantısında övünme mevzuları tipik “kadınca” unsurlar.

“Ziyafette namuslu dullar toplandı,

Marina İgnatevna başladı,

O, acımasızca övünmekte Marina,

Benim gibi, kurnaz – bilge yoktur,

Ben sardım dokuz genci,

Güçlü kuvvetli bogatırları,

Ve onuncu gence indim, Dobrinya Nikiteviç'e...” (Kozlovski 2009).

Erkeklerde olduğu gibi epik gelenek içinde kadınların da eşleriyle övünmeleri hoş karşılanmayan bir durumdur. Epik gelenek içinde var olan bu yasaklamanın sosyolojik ve kültürel geri planında evlilik akdi görülmektedir, yani karı ve koca farklı boya mensupturlar. Onlardan herhangi biri sosyal kimlik olarak mensubu olduğu boyun parçasıdır, evliliği sağlayan nikâh akdi eşit haklar düzeyinde yapılmaktadır. Bu hukuki durumda kadına veya erkeğe, eşinin, kendisinin “özel varlığı” olarak bakma hakkını vermemektedir. Evlilik bağı ile birbirine bağlı eşlerden her biri aynı zamanda başka bir boya da bağlıdır. Çift sosyal kimlikli, hem boya mensup kişinin eşi hem de başka bir boyun mensubudur. Ancak çocuklar ise bu karı kocanın “özel varlıklarıdır.” Epik gelenekte var olan bu adetler toplumun sosyal yaşamının bılinalara olan yansımasıdır. Kişi gerçek hayatta da evlendiği kişinin eşi, aynı zamanda da evlenmeden önce mensubu olduğu boyun, klanın bir üyesidir, o kimliğini terk edemez. Bu akrabalık bağlarıdır. Epik gelenekte kişi ancak kendi meziyetiyle, tam olarak sadece kendisine ait

olan varlıklarıyla övünebilir, bu nokta da eş bütünüyle kendisinin “özel” varlığı olmamakta, evlenmeden önce mensubu olduğu boyun da üyesidir, bu da eş ile övünme yasağını doğurmaktadır. Staver Godinoviç bu yasağı aşınca da toplumsal hiyerarşide en tepede olan knez tarafından cezalandırılmaktadır.

Türk destancılık geleneğinde Oğuz Kağan, oğullarını toplar, onlara hayatı boyunca yaptığı savaşları, kazandığı zaferleri ve gerçekleştirdiği fetihleri söyler, artık ömrünün sonuna geldiğini haber verir. Oğullarına bunları anlatırken Oğuz Kağan sadece kendi başarılarıyla övünmektedir. Yaptıklarını, Tanrıya karşı borcu olarak gördüğünü ve bu borcunu layıkıyla ödediğini ifade etmiştir. Oğuz Kağan, iki kızla evlenmiş, onlardan çocuk sahibi olmuştur. Destanda evlendiği kızların güzellikleri ve özellikleri tasvir edilir, ancak söz konusu güzellik ve özellikler bizzat Oğuz Kağan tarafından bir övünme unsuru olarak kullanılmamıştır, hatta evlendiği kızlar evlilikten sonra üçer tane erkek çocuk doğururlar ve daha da ön plana çıkmazlar.

Epik gelenekte başkahraman, gerçek bir epik kahraman olmakla, ancak kazandığı zaferleri, öldürdüğü düşmanlarının veya halkına zarar veren canavarların azameti ve sayısının çokluğu, yurdunu ve halkını savunması gibi kahramanlık eylemleriyle övünmeyi gerektirir. Başkalarına ait olan, başkalarının yardım ve himayelerinde elde edilen, başkalarının bahsettiği unsurlarla övünülemez.

İlya Muromets, Svyatogor’un kendi bogatırlık gücünden verdiği bir miktar bogatırlık gücüyle övünmez, ancak sahip kendi kazandığı zaferlerle, Tatarlara karşı yurdunu savunmasıyla övünür.

Epik gelenek içinde kendisine ait olmayan, başkalarının ihsan ettiği, onlardan gördüğü yardım ve himayeyle sahip olduğu unsurlarla övünmek onları tartışmalı hale getirir ve bu övünme tarzı tepki doğurabilmektedir. Zira onlar bütünüyle bogatıra ait değildir.

6.8.2.1.2. Mensubu Olduğu Soyu, Kahramanlıkları İle Övünme

Bu motif insanın “ben” ve o “ben”in ait olduğu “biz”in ifadesidir. Her insan kendisini önemli ve değerli görür. Bu önem ve değeri ona kazandıran en önemli unsur da ait

olduğu aile ve soy içinde değerli olduğunu hissetmesidir. Bunu hisseden birey, kendi ailesi ve mensubu olduğu soyun da değerli olduğunu hisseder. Bir insan en başta aile, sonra akraba, sonra soy, sonra millet grubuna ait ise kendisini güvende ve değerli görür. Bulunduğu ortamda mensubu olduğu bu sosyal katmanlar ile övünmesi, kişinin bulunduğu bağlamda kendisini yüceltmesi amacını taşır, bunun da etkisi ve sonu kişinin o sosyal grubun onayını almasıdır.

Bir kimsenin mensubu olduğu toplum, onun en büyük övünç kaynağıdır. Her bir Türk, Türk milletinin bir ferdi olmakla övünür ve bunun muazzam bir üstünlük olduğunu hisseder. Mensubu olduğu büyük toplum içinde ise bir milletin bir alt basamağı olan soy-sop ile övünülür. Türk dünyasını örnek tutulursa bir Kırgız Türkü, önce Türk olmakla, Türk milleti içinde de Kırgız zümresinin en halis Türk zümresi olduğu ile övünür. Keza Türkiye Türkleri de Türk olmakla, Türk dünyası içinde Batı Türklüğü Oğuz Boyuna mensup olmakla övünür. Bu motif insanın ulusal kimliğini ve duygularını pekiştiren bir motiftir.

Bılinalarda “anne-baba” ile övünme teşvik edilen bir övünme unsurudur. “Anne-baba” ile övünme şan ve şöhretin, zenginliğin ve soyluluğun göstergesidir. Kahraman, bu zenginliklerle gururlanır, bu zenginlik atasından kendisine ulaşmış ve kendisinden de çocuklarına ve ahfadına aktarılacaktır, bu da neslin devam edeceğinin sembolüdür. Soylu bir kahraman olmak övünç kaynağıdır.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de bu motif sıkça görülmektedir. Soylu bir kahraman atasıyla övünür. Örneğin, “*Salur Kazanun İvi Yağmalanduğı Boyı*” hikâyesinin girişi övünme motifiyle başlar: “*Bir gün Ulaş oğlu, tülü kuşun yavrusı, beze miskin umudı, Amit suyunun aslanı, Karaçuğun kaplanı, konur atun iyesi, Han Uruzun ağası, Bayındır Hanun güyegüsi, Kalın Oğuzun devleti, kalmış yigit arhası Salur Kazan yirinden turmuş-idi...*” (Ergin 2009:95).

Övünme motifi Türk destan geleneğinde işlenen bir motiftir. Soy sop birliği, halkın devamının garantisidir, bu nedenle soylulukla övünülmektedir.

Rus bılinalarında bütün kahramanlar ve bogatırlar elbette şanlı bir geçmişe mensup değildirler. Kimi bogatırların övünülecek kahramanlıklar göstermiş bir ceddi yoktur;

hatta babası dahi bilinmeyen kahramanlar vardır. İlya Muromets en popüler bogatırdır, ancak anne-babasının övünülecek bir şöhreti, mensubu olduğu sülalenin şanlı bir geçmişi yoktur. Otuz yaşına kadar felçli şekilde ocak başında oturan, mucizevî şekilde iyileşen, bogatırlık gücüne kavuşan bu kahraman ancak bahadırılığı, zaferleriyle övünebilmektedir.

Bılinalarda övünülecek bir babaya sahip olan kahramana erkek veya kız “sın otsa” (babasının oğlu), “doç otsa” (babasının kızı), tersi durumda da, yani övünülecek anne-babası olmayan yetim biri için de “neotetskiy sın”, “neotetskaya doç” (babasız oğlan, babasız kız) tabiri kullanılmaktadır (Kireyevski 1861: 110).

Rus bılinalarında da Knez, knez çocukları ve kadınlar soylulukları, yani hanedan soyuna mensup olmakla; boyar da soylu olmak, ya da botagir soyuna mensup olmak her zaman kahramana diğerleri karşısında bir üstünlük kazandırmaktadır. Bogatır, bir başka bogatırın soyundan olması veya bogatırlık gücünü başka bir bogatırdan almasıyla kendi soyluluğunu ortaya koyarak övünür. Ancak bu övünme motifleri, aptal övünme grubuna dâhil olan bogatırın karısı ile övünmesi motifi gibi olayları etkilememektedir.

6.8.2.1.3. Zenginlik

Epik gelenek içinde haklı ya da akıllı bir övünme için övünenin övündüğü “şey”in bütünüyle kendi emeği, kabiliyeti, gayreti, gücü, cesareti ve aklıyla yapmış olması gereklidir. Boyarlar, tüccarlar sahip oldukları altın, gümüş, inci vb. zenginlik unsuru varlıklarla övünürler.

Knez Vladimir, Kiev şehri ile övünür. Kiev şehri knezliğin merkezi, Knez Vladimir’e dedeleri ve babasından mirastır. “*Povesti Vremennih Let pod 6562*” (Geçmiş Yılların Hikâyevi 6562 yılı) adlı eserde “...*kendi babalarının ve dedelerinin toprağını kendi emekleriyle kazandığı...*” ifade edilmektedir (İpatev Yıllığı, Leningrad 6562: 148; Kozlovski 2009).

Burada Knez Vladimir’in Kiev şehri ile övünmesi, Kiev şehrini kendisinin fethetmesi nedeniyle değildir. Vladimir, knezliği temsil ettiği için, bir süreklilik olarak Kiev şehri

knezliğin “emeği, malı” sayılmaktadır. Yani Vladimir knezlik soyunun devamıdır, dolayısıyla dede ve babasının yaptığı, kazandığı tüm kazanımları kendisi yapmış gibi sahiplenebilmektedir. Vladimir merkez kişilik olmasının temelinde Kiev’in merkez, ana şehir, yani baş şehir olmasıdır; gelenek içinde Kiev demek Vladimir demek, Vladimir de Kiev demektir. Knez Vladimir de kendi soyluluğu, atalarının sahip olduklarıyla övünmektedir. Zira bilinalar içinde Knez Vladimir’in kazanmış olduğu bir zafer, göstermiş olduğu muazzam bir başarı yoktur, o tepede olmasına rağmen olaylar bağlamında pasif bir kişiliktir, olayların içinde aktif olarak görülmez. O daha ziyade kendisine hizmet edenlere görevler tevdi eder, gerekli emirleri verir, gerekli hallerde hesap sorar, başarı elde edenleri taltif eder.

Knez Vladimir bulunduğu konumdan aldığı güç ile sahip oldukları zenginliklerle övünen boyarları susturabilir: “*Boyarlar övünmeye başladı: parlak gümüş, kızıl altınları ve incileriyle*”; Vladimir-Knez: “*Boyarlar övünmeniz yeter! Ben, size parlak gümüş, kızıl altın ve inci (hediye) veririm*” (Gulyayev 1939: 122; Kozlovski 2009). Boyarlar sahip oldukları, ya knezin ödül olarak verdiği, ya savaşlardan elde ettikleri ganimetleri olan zenginlikleriyle övünmektedirler. Ancak Knez Vladimir’in önünde varlıklarıyla övünmeleri Knezin tepkisine neden olur ve her ne kadar zengin hazineleri ve malları olsa da boyarlar ancak onun sayesinde bu zenginliklere kavuştukları için bunlar da knezin zenginliği ve gücü ile kıyaslanamaz. Boyarlar hezinelere ve zenginliklere sahipken, Knezlik ve dolayısıyla Knez Vladimir boyarlar dâhil her şey sahiptir. Burada devlet-halk ayrımına da vurgu yapılmaktadır. Ancak bu durum boyarlar ve tüccarların sahip oldukları, kazandıkları maddi zenginlikleriyle övünmelerini yasak etmemekte, knezlikle de asla kıyaslanamayacağına işaret etmektedir. Knez Vladimir’in bilinalarda sıkça övüldüğü görülmektedir. Bilinalarda boyarlar ve tüccarlar Knez karşısında gümüşleriyle, Knez ise Knezliğin altınlarıyla övünür. Gümüş ve altın, Knezlikteki hiyerarşinin sembolüdür: altın daima gümüşten kıymetli ve üstündür.

6.8.2.1.4. Diğer Unsurlarla Övünme: Yetenekleri, Meslekleri vd.

İnsanlar yaptıkları işlerle, kendi güçleri ve yetenekleriyle ortaya koydukları, çevresindeki diğer insanlardan bir farklılık yaratan eylemlerinin takdir edilmesinden

memnurluk duyarlar. Bu gruba giren övünmeler, bılına olaylarının istikametini değiştirebilecek, olaylara yön verecek tarzda motifler değildir. Bu motif bogatırdan ziyade ikinci dereceden kahramanların başvurdukları bir övünme motifidir.

6.8.3. Haç Kardeşliği Motifi

Bılinalarda kudretli Rus bogatırları kişisel bir amaç için değil, Aziz Rus vatani, yüce Hıristiyanlık inancı, mazlum Rus halkı, masum çocuklar ve kadınlar için, kendilerini savunmak amacıyla mücadele ederler. Bu ülkülerden birisi olan Hıristiyanlık inancı, kudretli Rus bogatırlarını birbirlerine sıkıca bağlayan, onları kardeş yapan manevi tutkaldır. Bogatırlar vaftiz olmuş Ortodoks Hıristiyanlardır. Olay örgüsü içinde bir bogatır, sıkıntılı ve zor bir duruma düşerse, başka bir bogatır onun yardımına gider. Bogatırların birbirlerini “*vaftiz kardeşi*” olarak görmeleri, aralarındaki “*haç kardeşliği*” bağını bilmeleri, bu bağı hissetmeleri onları birbirlerine yardım etmeye yöneltmektedir. Bir bogatırın zarar görüp, kâfir düşman karşısında mağlup olması demek, Aziz Rusya ve Hıristiyanlığın mağlup olması demektir.

Haç kardeşliğine sahip olmak, vaftiz olmak bogatırın gücünü perçinlemekte, diğer haç kardeşlerinin gücünü de arkasında olduğunu hissetmekte ve ona güven duymaktadır.

Haç (istavroz) çıkardı,

Selam verdi geleneğe göre,

Dört yanı selamladı,

Sevgili amcalara özel olarak:

“Ekmek ve tuz, siz Aziz Rusya bogatırları,

Benim haç (vaftiz) kardeşlerim!

Selamlıyorum sizleri, sevgili amcalar,

Sen Samson, Samoyloviç oğlu! ... (İlya Muromets ve Kalin Çar)

Haç kardeşliği motifi bazen de iki bogatırın biribirini tanımasa dahi aralarında bir dayanışma yapmaya zemin oluşturur, çünkü haç kardeşliği Aziz Rus yurdunda, kilisede haçın bekasını temsil etmektedir. Aziz Rusya ve Hıristiyanlık uğruna savaşırken haç kardeşliği duygusu ve bu düşünce kudretli Rus bogatırlarının düşmanları karşısında başarılı olmalarını sağlayan bir güç olmaktadır.

*Düştü ham toprağa.
 Ve Yakim İvanoviç,
 İndi atından, bastı göğsüne,
 Ve gördü onda etkili altın haçı,
 Ağladı, anlattı kendisi Kaliki Perehojie'ye,
 “Günahlar benim, Yekimle öğrendim,
 Öz kardeşimi öldürdüm.” (Alöşa Popoviç)*

Rus bılinalarındaki haç kardeşliği motifi Türk kültüründeki din kardeşliği motifi ile çok benzeşmektedir. Türk-İslam kültüründe de bir Müslüman, mazlum ve zalim olan Müslüman din kardeşine yardım etmekle yükümlüdür. Müslüman din kardeşi mazlum ise, uğradığı zulmü ondan gidererek, zalim ise de onu yaptığı zulümden el çektirerek yardım eder. Yani bir Müslüman din kardeşine maruz kaldığı zor durumda yardım etmelidir. Bılinalarda görülen haç kardeşliği motifi vatan ve din uğrundaki dayanışmayı, milli ülkü birliğini temsil etmektedir.

6.8.4. Kıyafet Değiştirme Motifi

Bılinalarda olay örgüsü içinde başkahraman mücadelesinde zaman zaman zor durumlara ve sıkıntılara düşmektedir. Olaylar o durumda tikanır, zira kahraman çaresiz kalır. Olayın tikanıklığını açmak, akışı sağlamak için çoğu zaman Kaliki Perehojie sahneye çıkmaktadır. Kaliki Perehojie, bılinalarda bir kahraman, bogatır tipidir; fiziki olarak çok güçlü olmasa da mistik yönden kuvvetli bir kişiliktir. Onlar daha ziyade akılları ve manevi yetenekleriyle olayların akışına etki edebilmektedirler.

Olayların akışına göre kahraman çaresiz kaldığı durumda Kaliki ortaya çıkar, kahramana yardım eder. Genellikle Kaliki kıyafetlerini bogatıra verir, bogatır bu kıyafetler içinde kendi gerçek kimliğini gizler ve yapması gereken vazifeyi ifa eder, tamamlaması gereken işini tamamlar.

Kalikiler dışında diğer kahramanlar da bogatıra kendi kıyafetini vermek suretiyle yardım eder; kendisi yapmaya güç yetiremeyeceği bir görevi yerine getirmesi için bogatırın bu görevi ifa etmesini sağlar; bu görev elbette ki, vatan savunmasıdır.

*Takılıp kaldı genç Alöşa Popoviç:
 “Ey sen kardeşim, Kaliki Perehojie!*

Bana daha Kaliki (sefil) giysini ver,
 Benim bogatırlık giysimi al:
 Ayakkabılar yedi kat ipek,
 Temiz gümüşlerle kaplandı,
 Sürmeli yüzüne kızıl altın dizdi,
 Uzun etekli samur kürklü,
 Şapkası Soroçin dağından, Grek yurdundan,
 Değerli kamçısı otuz pud,
 Kurşun gibi ağır çebureği elli pud,
 Alöşa Popoviç 'e verdi kendi giyimini,
 Reddetmedi giyindi üstüne,
 O bogatırlık giysisini.
 Sonra Alöşa süslendi Kalika (giysisi) ile,
 Ve aldı eline kamçısını,
 Kamçısı elli pud,
 Aldı eline pulat hançerini,
 Safat reka 'ya gitti,
 Orada gördü mlad Tugarin Zmeyeroviç 'i,..(8.Alöşa Popoviç).
 İlya Muromets ve İdolişe'de Tatarı karşı mücadele etmesi için yaşlı savaşçı İvanişo,
 eski giysilerini İlya Muromets'e verir ve bogatır da tanınmadan düşmanın yanına kadar
 sokulur:

İlya Muromets, İvanoviç oğlu dedi:

“Ey sen kudretli İvanişo!

Ver bana eski giysileri,

Ver bana eski laptileri,

Şapkanın eskisini ver bana,

Kırk pulduk sopanı ver bana,

Tanıyamaz pagan Tatar,

Benim Kazak İlya Muromets olduğumu,

İvanov oğlu İlya.”(12.İlya Muromets ve İdolişe).

Alöşa Popoviç mlad da kendisinin tanınmaması için kılık değiştirmek ister ve Kalika Perehojie'nin kıyafetlerini ve silahı ister:

“Ey sen kardeşim benim, Kalika Perehojie!

*Ver bana Kalika giysini,
 Al benim bogatırlık giysimi,
 Yedi ipek laptilerini ver bana,
 Saf gümüŖle kaplı.
 Ön yüzü kızıl altınla süslü,
 Samur kürkünü, uzun etekli,
 Soroçinks Ŗapkanı, Grek yurdundan,
 Sinirotu kamçını,
 Otuz pud dökme demir ağırlığında.”*

Kaliki Perehojie’lerin dinsel ve mistik özellikleri vardır ve bu özelliklere duyulan hürmet ve biraz da çekingenlikten bu şekilde bogatır istifade etmiş olur. Kılık kıyafet değıŖtirme motifi binalarda gören en yaygın motiflerdendir.

Türk folkorunda da sıkça kullanılan kıyafet değıŖtirme motifi Dede Korkut Hikâyesi’nde Bamsı Beyrek, karşılaştığı ozandan kopuzunu alır ve Yalancu Oğlu Yaltacuk ile evlenmek üzere olan kendi (eski) nişanlısının yanına, düğün evine kadar varır ve orada kendisini tanıtır. Aynı motif Aşık Garip ve Şahsenem hikâyesinde de görölmektedir.

Bogatır tanınmamak için başka bir ülkenin elçisinin gibi kendisini tanıtır, kıyafetlerini değıŖtirdiğı için buna inanılır. Knez Vladimir tarafından zindana kapatılan kocası Staver Godinoviç’i kurtarmak için karısı Vasilisa Mikuliçna, kıyafet değıŖtirir ve vergi toplamaya gelen Tatar elçi olduğunu söyleyerek kimliğini gizler. Bu şekilde Knez Vladimir’in sarayına kadar varır, orada Tatar erkek bir elçi gibi hareket eder, sonunda da kocası Staver’ı kurtarır; kocası Staver dahi kendi karısını tanıyamaz.

*Hemen koşup geldi sadık hizmetçileri,
 Kumral saçını kestiler erkek saçı (gibi),
 Ayakçı giysisi getirdiler,
 Bogatır atını eyerlediler.
 Vasilisa giyindi giyimini,
 Altın Orda elçisi dedi kendine,
 Korkunç elçi Vasili Mikuliç,*

*

Elçi Vasili girdi ak otağa,

Değiştirdi Vasilisa giysilerini, kadın giysileriyle:

“Selam Staver Godinoviç:

Şimdi sen beni bilmedin mi?”

Cevap verdi Staver Godinoviç:

“Selam benim sevgili ailem (karım),

Mikuliç kızı genç Vasilisa!”(16. Staver Godinoviç i Vasilisa Mikuliçna).

Bılınaların olay örgüsünde ziyafet motifi bılınaların başlanmasını, övünme motifi çoğu zaman bılınada olayların başlatan, kıyafet değiştirme ise tıkanma aşamasına gelen olay akışı içinde bu tıkanıklığı açan motiftir.

Bu motif daha mistik ve gizemli olarak Türk sözlü kültüründe görülen “don değiştirme” motifine benzemektedir. Epik anlatıda kahraman sadece kıyafet değiştirmez, kimi zaman başka bir cismin suretine de bürünebilir. Efsanelerde ve masallarda daha sık olarak görülen *don değiştirme motifi* mitolojik unsurların daha yoğun görüldüğü kamlık inancına mensup Türk zümrelerinin kahramanlık destanlarında da görülmektedir. Kamlık inancındaki en önemli motiflerden olan *don değiştirme motifi* vasıtasıyla, Kam icra ettiği ayinde don değiştirerek gökyüzü dünyasına ve yer altı dünyasına ve daha farklı mekânlara seyahat edebilir.

Rus bılınalarında mitolojik unsurlarla süslü don değiştirme motifi değil, ama kılık kıyafet değiştirme motifi sıkça görülmektedir.

6.8.5. Sayı Motifi

Sayılar folklorda çok önemli bir motiftir. Türk folklor materyallerinde de sıkça sayı motifi görülmektedir. Kahraman tek başına savaşır, sadece kendi gücüne ve maharetine güvenir. Ancak her zaman kırk yiğidi vardır; kırk yiğit kırk güzelle evlenir. Ayrıca Türk folklorunda üç, yedi, kırk vb. gibi sayılar da sıkça görülmektedir.

Rus bılınalarında da sıkça kullanılan sayı motifi olarak üç, kırk, bin sayılarıdır. Üç rakamı önemlidir; İlya, atını üç ay kütükten ahıra koyar, üç ay orada tutar, üç gece bahçede eğitir, üç çiğ tanesi sabah kızılığında dışarı çıkar:

Tayı satın almaya pek sevinmedi İlya,

*Üç ay için kütükten (yapılı) ahıra koydu,
 Beyaz tahılla besledi onu,
 Kuyu suyuyla suladı,
 Tam üç ay geçince,
 Üç gece bahçede onu eğitti,
 Üç çiğ tanesinde sabah kızılığında çıkardı...,(İlya Muromets'in Şifa Bulması).*
 *

İlya Muromets yaşadığı sıkıntının büyüklüğünün anlatılması için yine sayılardan istifade edilir:

*Cevap verir yaşlı İlya Muromets:
 “Üç yıl oldu ak ışığı görmedim,
 Bu içten yaralanma nasıl affedilir?”*

Bogatırların önünde boş alanda üç tane yol uzanır, her yol onlara farklı bir seçenek vermektedir.

Tüccarlar sahip oldukları üç gemilerini ortaya koyarak bahse tutuşurlar (Alöşa Popoviç); düşman Aziz Rus yurduna saldırmak için üç yıl güç toplar; bogatır üç yıl ak ışık görmeyen dul ve yetimler için savaşır (İlya Muromets ve Kalin Çar); sohbette “üç Tatar, üç köpeğe benzetilir” (Mihayla Kazarinov).

*Üç kudretli bogatır vergi toplamaya gider:
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık,
 Oturu orada kudretli üç Rus bogatırı: (Mihaylo Potık).*

Bogatırın drujinası bazen kırk yiğit, bazen üç yüz yiğittir (Yermak Sibirya'yı Aldı); kahramanın kırk pudluk sopası vardır; bogatır bir vuruşta kırk bin düşmanı öldürür; bogatırın ok sadağı kırk binliktir (Mihayla Kazarinov).

Tatarın boyu bazen üç arşın (İdolişe), bazen üç sajen; kafası kırk kova bira alan bir kazan kadardır:

*O Tatarın boyun üç sajen,
 Tatarın kafası bira kazanı gibi,..(Kalin Çar /Kalın Han)*

Rus yurdunun düşmanı pagan Kalin Çar, yine Rus yurdunu ele geçirmek için *kırk* yerden güç toplar:

*Köpürdü Kalin Çar Kalinoviç,
Kiev şehri için alev alev tutuştu köpek.
Ah köpek seni, zalim Çar Kalin!
O kötü düşünmekte,
Ve kötü tavsiyeler söylemekte:
Ana kent Kiev'i yakıp yıkmak ister,
Adamları kesmek.
Tanrı kilisesini ateşe vermek,
Solnişko knezin başını kesmek,
Knyagina Apraksiya'nın beraber.
Kırk topraktan güç topluyor,
Kırk topraktan kırk çadırdan.*

Sayılar hayatın kodlarıdır aslında. Kimi sayılara anlamlar, uğurlar veya uğursuzluklar yüklenir. Bir sayısı Tanrı'yı temsil etmesi nedeniyle kutsal sayılır. Sayılarla ifade edilenler çoğu hallerde sonsuzluğu iafe eder. Örneğin, “bir” ya da “tek” Tanrı'yı sembolize eder, Tanrı da sonsuzdur, ya da doksan dokuz.

Sayılar bir mana yüklenmesi tamamıyla dinsel bir motiftir, müsbet bilimlerle bir bağlantısı olmadığı görülmektedir. İfade edildiği gibi bir, üç, yedi, kırk gibi sayılar dini olarak önemli, uğurlu sayılardır; oysa on üç, ya da batı kültüründe rastlanan altı yüz atmış altı sayısı gibi uğursuz, olumsuz anlamlar taşıdığına inanılan sayılar da yine dinsel bir motifle bu anlamları sembolize ederler; olumlu ve uğurlu olanlar Tanrı'ya ait kabul edilirken, uğursuz ve olumsuz sayılar ise Tanrı'nın hasmı olan İblis'in etkisinde olan sayılar olarak kıymetlendirilmektedir.

Burada Rus bılınalarında sıkça görülen belli başlı motiflerden birkaç tanesine değinilmiştir. Bılina metinlerinde çok sayıda motif tespit etmek mümkündür. Zamanla Türkiye'de bılınalar üzerinde yapılacak çalışmalar neticesinde motifler ve diğer özelliklikleri tetkik edilerek, bılınaların motif indeksi çıkartılabilir. Özelde bılınalar, genelde ise Rus halk edebiyatı Türkiye'de yoğun bir bilimsel araştırma ve analize tabi

tutulmamıştır; araştırmacılar için hem zengin hem de ilginç bir araştırma alanı olacağı düşünülmektedir.

6.9.BİLİNA KAHRAMANLARI

6.9.1.Bogatır

Ruslar günlük hayatta güçlü, kuvvetli ve sağlıklı olan her bir kişiye “bogatır” diye nitelemektedirler. Ancak bu tabi ki, o kişiyi epik kahraman olan bogatıra benzetmek için kullanılmaktadır, asıl anlamı epik kahramanın san’ıdır. Bogatır teriminin Rus dilinde doğduğu yer kahramanlık destanı olan bilinalardır. Ruslar “bogatır” diyerek kutsal Rusya vatanını savunan bilina kahramanı ile bir kıyas ve benzetme yapmaktadır. *Bogatırskaya sila* (bahadır gücü), *bogatırskoye zdorovye* (demir gibi sıhhat), *bogatırskiy golos* (bogatır sesi, gür ses); bu ifadelerde biraz anlam kayması olmaktadır.

Rus bilinalarında başkahraman muhtelif terimlerle ifade edilmektedir; *silaç*, *geroy*, *hrabr*, *bogatır* ve benzeri gibi. Tarihin farklı döneminde bu terimler kullanılmış ancak gerçek bir epik kahramanı ifade etmek için *bogatır* terimi ağırlık kazanmıştır. Her bir terim etimolojik olarak incelenmiştir. Bu terimlerden üzerinde en çok tartışma yapılanı hiç şüphesiz bogatır terimidir. Bu terimin kökeni ve hangi dile ait olduğu problemi üzerinde farklı tezler ileri sürülmüştür.

Bir grubun ileri sürdüğü görüşe göre Rusça “**бог**” (bog: ilah, tanrı) teriminden “**божий**” (bojiy: tanrısal, ilahi) sıfatı türetilmiş ve bogatır terimi de bog – bojiy teriminden türetilmiştir. Bogatır, sözlük maddesi olarak epik, destanî kahraman, bahadır, yiğit, pehlivan anlamlarını haizdir. Bogatır kelimesinin sıfat şekli ise “**богатырский**” (bogatırskiy: herkül gibi, yiğit) ve *bojiy* teriminden «**божественный**» (bojestvennyy: ilahi, tanrısal) sıfatı türetilmiştir. Bogatır terimi de bu tezi savunanlara göre Tanrı’dan bir ayrıcalık aldığı, güçlü, kuvvetli, halkı, vatani ve Hristiyanlık inancı için düşmanlarıyla savaşan destan kahramanıdır. Bu terim Rusça kökenli bir kelimedir. Rus dilinde yine *bog* teriminden türetilmiş *bogaç* (zengin), *boginya* (ilahe, tanrıça), *bogomol’* (hac, mukaddes yer ziyareti), *bojestvenno* (ilahi bir şekilde) kelimeleri

mevcuttur. Bogatır terimiyle bağlantı olarak *bogatırnya* (kadın kahraman), *bogatırskiy* (kahramanlık), *bogatırskiy epos* (bahadırılık/kahramanlık eposu) gibi terimler mevcuttur.

Bu terim üzerinde ileri sürülen başka bir görüşe göre ise bogatır terimi “*buytur*” (lakap, takma ad) sözcüğünden türemiştir. “*Buy*” (vahşi, yabani) ve “*tur*” (Avrupa bizonu, büyük orman boğası) kelimelerinin birleşiminden “*vahşi bizon, yabani boğa*” manaları doğmaktadır. Burada epik kahramanın gücü bir bizonun, boğanın gücüyle sembolize edilmekte, ona benzetilmektedir. Yani epik bir kahraman bir boğa kadar güçlüdür. Oğuz Kağan tasvir edilirken benzer tarzda betimlemeler mevcuttur.

Bogatır teriminin Türk - Tatar dilinden alıntılandığı da ağır basan bir görüştür. Ancak bu görüşe katılmayıp bazı sorular yönelten araştırmacılar da mevcuttur. Onlardan Lev Prozorov’a göre *bogatır* Tatarlarda kullanılan “batır”a ses olarak benzememektedir. Bu kelime Tatarlar ile komşuluk ilişkisi içinde bulunan Udmurt ve Mari’lerin dillerine bozulmadan girmiştir. Yine yazara göre ikinci nokta ise şudur: “bu kelime Moğol akınından sonra kaynaklarda ortaya çıkmıştır” tezine karşılık, yazar haklı olarak “Moğol dönemine kadar olan kaynaklarının çok mu?” olduğunu sormaktadır. Yazar bu noktada haklıdır. Moğol dönemi ya da Tatar boyunduruğu diye tanımlanan Altın Orda devletinden önceki döneme ait fazla Rus kaynakları yoktur. Ruslara ait, Ruslar hakkında yazılı kaynakların çok olmamasının sebepleri farklıdır. Bu farklı bir araştırma konusudur. Ruslar hakkında, Ruslara ait yazılı kaynakların fazla olmadığı bir dönemde bogatır kelimesinin yer alması zaten düşünülemezdi. Bu noktada da bizim şu soruyu sormak durumundayız: Türk-Tatar-Moğol, yani Altın Orda dönemi öncesinde siyasi birliğini sağlamış, hayatın her alanında teşkilatlanmış, kültürel bakımdan gelişmiş bir Rus halkı var mıydı? Rus halkı olarak bilinen etnisite ancak Altın Orda döneminde devlet terbiyesi almış, bürokrasiyi öğrenmiş, devlet kurumlarının kuruluş ve işleyişi hakkında tecrübe kazanmış, Altın Orda Hanlarının da himayeleri ve yol göstermeleriyle dağınık knezlikler halinden Moskova Knezliği etrafında toparlanmış ve siyasi birliklerini ancak kurabilmişlerdir. Dolayısıyla her bir knezliğin diğer knezlikleri hasım olarak değerlendirdiği bir dönem de Rus kaynaklarından bahsetmek pek bilimsel olmaz, kaleme alınanlar da zaten objektiflikten uzak olmalıdır. Hal böyle olunca da bogatır kelimesinin Tatar dönemi öncesine ait yazılı Rus kaynaklarında olmaması normaldir.

Ancak Prozorov tarihi geriye doğru sarmaya devam ediyor, bogatır kelimesinin Tatar dönemiyle ortaya çıkmış olması değil, bu kelimenin sağlam dayanaklarla bahsekonu dönemden önce Polonya kaynaklarında “*bogatar, bogaterts*” (yiğit, kahraman) şeklinde yer aldığını yazmaktadır. Polonyalıların Tatarlarla çok kısa bir ilişkileri olmuştur. Yazar XIV. yüzyıl Polonya kaynaklarında “bogatır” kelimesini müspet manasıyla kendi köydeşlerine (vatandaşları) uygun olarak kullanıldığını ifade etmektedir (Prozorov, ekler 2).

Konuya açıklık ve delil getirmek için filolog ve dilbilimci Vadim Kojikov’un bu kelimenin Bulgar yazıtlarında ortaya çıkan bılina formuna daha yakın “bogatur” şeklinde olduğunu, bogotur’lardan bazılarının Slava (Vyatcheslav) gibi gerçek Slav ismi taşıdıkları görüşünü yinelemiştir. Hem Vadim Kojikov hem de Lev Prozorov’un ileri sürdükleri bu görüşün doğru olduğunu kabul edelim ve doğru olması da ihtimal dâhilindedir. Bu noktada da şu sorunun cevabını vermek gerekmektedir: “Peki Bulgarlar ne kadar Türk, ne kadar Slav’dır?” Bulgarlar sonradan Slavlaşmış bir Türk şubesi olduğunu bilmediklerinden değil, bunu kabullenemediklerinden dolayı bu görüşü desteklemektedirler. Slavlaşan Türk şubesi Bulgarlarda bahadır (bogatır, batır, bogotur) kelimesinin var olması değil, olmaması dikkat çekici olurdu.

Bogatır terimine farklı bir yaklaşım getiren Mustafa Öner, Mete, yani Mao-Tun adının etimolojisini şu şekilde açıklamaktadır:

“Tor – çor: Kağandan küçük, fakat beyden büyük bir idari unvandır. Türk – Moğol asker kültürünün Asya ve Avrupa’daki hemen hemen bütün dillere yaymış olduğu *Baga-Tor* (Çin transkripsiyonu <Mo-tun>, eski okunuşları Mo-te, Me-te, Mete?) sözünden geçen *tor*’u eski yazı dilinde daha çok “çor” ile yan aileden dallanmış bir şekil olarak görülmüştür. Burada ön sesteki t>ç değişmesinden daha çok ilkyazı dilimizden çok önce başlayıp bitmiş bir ses dallanmasını, aynı kökten olan bir diferansiyallleşmeyi düşünmek gerekir” (Öner 1993; Aça 2013: 20).

Öner’in söylediklerinden anlaşılacağı üzere Mao-tun, Mo-tun (Mo-te, Mete) ismi Bagator isminin Çince transkripsiyonudur (Aça 2013: 21).

Denis Sinor, Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı’nın, Pelliot’un savunduğu, 1300 yıllarına doğru Turfan’da yazıldığı, XV. yüzyılda ise Kırgız bölgesinde imla değişiklikleriyle düzenlendiği fikrini benimsemiştir. Oğuz adı ile Öküz kelimesi arasındaki benzerliği Kırgızların kendi kökenlerini açıklamak için anlattıkları

efsanelerde geçen “ata” olarak kabul edilen Öküz ya da Boğa ile alakalı olduğunu ileri sürmektedir (Sinor 1950: 2-8; Aça 2013: 93).

Yazar bu noktadan hareketle bu kelimenin Kuzey Kafkasya halkı Osetin dilinde olduğunu, Osetlerin Türk kökenli değil, dil olarak İranlı, bozkırın İskit-Sarmat sakinlerinin ahfadı oldukları, ilk Bulgar prenslerinin adları Kubrat, Asparuh gibi isimlerin de İskit-Sarmat kökenli olduklarına istinaden “bogotur” kelimesinin İskit-Sarmat kadimliğine ait olabilme ihtimalini ortaya koymaktadır. Bogotur sözcüğünün köken olarak İskitçe olduğunun altı çizilmiştir. Yazar, tesadüfen Hindikuş dağlarında bir kabilenin olduğunu, onların atalarının tanrılarına tapındıklarını, bu kabilenin Afganistan ve Pakistan’ın aşırı dinci Müslümanlarıyla komşu olduklarını, ikinci dünya savaşı yıllarında onlara karşı denk düzeyde olduklarını belirtmiş, Alman araştırmacı Karl Jettmar’ın kaleme aldığı “Bogi İndikuşa”⁴⁸ (Hindikuş Tanrıları) adlı kitabında bu kabilenin İskandinav Berserlerine benzer savaşçı-şamanları, yani “bagadur”ları olduğunu yazmıştır. Şimdi bogatır-bahadır kelimesi Hindikuş dağlarına kadar ulaşmıştır. Bahsekonu kabileyi, Müslüman komşuları “kâfirler” diye tanımlamaktadırlar. Bu durumda Lev Prozorov, onların dini terimlerini Müslüman Türk komşularından almış olmalarının mümkün olmadığını, hem de bu kâfir dağlı kabilenin İskitler, Osetler gibi İran dil grubu ailesine mensup olduğunu belirtmektedir.

İskit ve Sarmatların, Slavların ruhani yaşamlarındaki oynadığı rol, özellikle “bog” (Tanrı) kelimesi Simagrl ve Hore tarafından ortaya konulmuştur (Jettmar 1975). İskitler ve daha sonra Sarmatlar Karadeniz’in kuzeyinde, Kafkasya’da, yani büyük bir kesimi bugünkü Rusya Federasyonu coğrafyasını da içine alan bölgede hüküm sürmüşlerdir; bu nokta detaylı şekilde izah edilmiştir.

Hindikuş kâfirleri olan kabilenin Hint-İran menşeli ataları da bu bölgede mukim olmuş olabilirler. İşte buna dayanarak Prozorov, Rus bılinalarının epik kahramanının unvanı bogatır-bahadır kelimesini Türk-Tatar boylarından alıntılادıkları tezine karşılık “bogatır” kelimesinin İskit-Sarmat veya kadim Ari kökenli oluşunun daha ağır bastığını ifade etmektedir. Türk ve Moğol boyları da Avrasya steplerindeki Arilerle

⁴⁸ Karl Jettmar. Die Religionen des Hindikusch, 1975.

yakınlaşmaları, ilişkiye girmeleri vasıtasıyla birçok diğer kelime gibi bogatır kelimesini de almışlardır.

Ancak bogatır kelimesinin Rus kaynaklarında görülmesi Tatar hücumlarından sonra olmuştur (Prozorov, ekler 2).

Yazarın savunduğu görüşleri reddetmek bilimsel olmaz, eğer varsa bu görüşleri yanlışlayan kanıtlar ortaya konulmalıdır. Bu kanıtlar elbette vardır, zira sebepsiz sonuç, başlangıçsız bitiş olmaz. Bogatır kelimesinin Rus bılinalarında, olması sadece sonuçtur. Konu üzerinde yapılan çalışmalar, ileri sürülen görüşler, ortaya konulan kanıtlar başlangıcı bulmaya yöneliktir. Yazar silsile yoluyla geriye doğru giderek kelimenin çıkışını İskit-Sarmat halklarına ve Arilere kadar vardırmıştır. Önemli olan Türklere ait olmaması, onun dışında Sarmatlara veya Arilere ya da meçhul bir halk kitlesine ait olmasında sakınca yoktur.

Yukarıda adları zikredilen İskitler, Sarmatlar ve daha da önceki dönemde Karadeniz'in kuzey coğrafyasında mukim olmuş Sakalar kimlerdi? Bunlar kültür olarak Pers kültürüne mi, yoksa Türk kültürüne mi daha yakındırlar? Henüz dünya sahnesinde Rus diye bir sözcük dahi yok iken, bugünkü Rusya olan coğrafyanın yüzyıllarca sakini ve sahibi olan Sakalar, İskitler ve Sarmatlar çeşitli bilimsel disiplinlerin ortaya koyduğu yeni buluntu ve kanıtlara göre Türk kültürü dairesindendir, en azından bu kültür kuşağında diğerlerinden daha yakındırlar. Elbette İran kültürü ile de benzerlikler taşıması doğaldır. Birbirleriyle komşuluk ilişkisi içinde bulunmuş kültürleri bıçak gibi keskin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün olamaz. Rusya coğrafyasına yüzyıllarca sahiplik yapmış, isimleri zikredilen halklarla ilgili detaylı bilgiler verilmiştir.

Bu kadar tartışılan bir kelime “bogatır, bahadır, bogotar, bagadur, batır vd.” sadece bir kelimedenden ibaret değildir. Bu kelime bir geleneğin, bir kültürel yapının en önemli kodlarından biridir. Bogatır olmadan bılina olamaz, gerçek bir epik kahraman olmadan kahramanlık destanı düşünülemez.

O halde henüz toplumların tam olarak siyasal birliğini sağlayamadıkları, içinde bulunduğu çevreyi yeni yeni keşfetmeye, toplayıcı ekonomik yapıdan ekicilik

ekonomik aşamasına geçtikleri döneme gitmek gerekir. O döneme geçmeden bu konu hakkında yine başka bir araştırmacının fikirlerine de yer vermek gerekmektedir.

Kıpçak Türkü Murad Adji, sözlüklerde Rusça bir terim olarak yer alan “bog” (ilah, tanrı) kelimesinin kökenini, Slav dillerinde değil, bizzat Türk dilinde aramak gerektiğini, bazılarının savunduğu gibi bu kelimenin Moğol “Burhan/Purhan” kelimesiyle bağlantılı olmadığını, zira “bog” kelimesinin Moğollar gelmeden önce de Rus dilinde kullanıldığını ifade etmektedir. Yazar, Budist geleneklerin de bu tezi onayladığını, zira I. yüzyılda Budizm’de Türk Tengricilik dini geleneklerinin kabul edildiğini ve IV. Konsil’den sonra “mahayana” (geniş at arabası) adlı yeni öğretinin yayılmış olduğunu, zira daha eski olan “hinayana”ya (dar at arabası) karşı ortaya çıkmış olduğunu ifade etmektedir. Mahayana, Kuşan İmparatorluğu Erke Han döneminde oluşmuştur.

Budizm’in en önemli kavramı olan “badhi” (aydınlanma, uyanış) üst bilinç, ruhani aydınlanma ve hikmete ulaşmayı ifade etmektedir. İslam geleneğinde mutasavvıfların ulaşmaya, erişmeye çalıştıkları “marifetullah” (Allah’ı anlama) kavramının karşılığıdır.

Bodi kelimesi Asya’da uzun zaman içinde başka bir şekle “*bogdohan*” yani “aydınlanan han”a dönüşmüştür. Türk kültürü ve devlet geleneğinde Kağan’ın Tenri’den “kut” olarak tahta yükselmesi ideolojisiyle paralellik göstermektedir. Ancak Avrupa, Doğu kültürünü kavrayamadığı için “bodi” terimini sadece “üst akıl” diye benimsemiş, “gökyüzü nuru” anlamını al(a)mamıştır.

Türklerde “bodi” kelimesi Altın Parıltı öğretisinde şu şekildedir: “*Bodi tegmä tujunmaqiy jana boltugmaz*” (Gözün açılması kelimelerle ifade edilmez). Tanrıya “bogg, boh, boje, bojiç” şeklinde hitap sadece Türk halkları ile tarihsel ilişkisi ve bağlantısı olan halkların dilinde olduğu yazar tarafından söylenmektedir. Türklerde “bog” kelimesinin anlamı “barış elde etme, huzur” anlamına gelmektedir; yine “*v boze poçit*” (Tanrı adına ölmek) ifadesi de Türkçe “*bodi boša*” ifadesinin biraz değiştirilmiş halidir: *bodi*: aydınlanma, *boša*: terk etme, yani “aydınlanarak terk etme” manasındadır (Adji, 261).

Yazarın ortaya koyduğu çözümleme ve deliller ışığında ileri sürdüğü görüş için kesin “dır” hükmü vermek mümkün değildir, en azından şu aşamada göz önünde tutulması gereken bir görüştür. Rusların “Kuman” diye adlandırdıkları Kıpçak Türklerine ait “Codex Cumanicus”ta “Bagatur” terimi yer almaktadır (Cod. Cum., s.290, 116; Veselovski 1881: 373).

Bogatır terimi Türkçe kökenli mi, ya da Rusça bir sözcük mü olduğu noktasında önemli bir nokta vardır. Kadim Rus yazılı kaynaklarında aslında bogatır kelimesi bilinmemektedir, ancak Tatarlardan sonra bu kelime kullanılır olmuştur. Destanda bogatır kelimesinden önce “*kmet*” (İgor Destanı), “*vitaz*” (Pereyaslav kroniği), bazen sadece “*muj*” (erkek), “*voin*” (savaşçı), “*hrabr*” (yiğit, cesur) gibi sözcükler kullanılmıştır. Bu sözcükler “kahraman, yiğit, pehlivan, er” gibi anlamları haizdir. Daha geç dönem yazılı kaynaklarda ise “*udalets*” (babayiğit), “*rezbets*” (çevik, yavuz, yaman) kelimeleri yer almıştır. Tatar döneminden sonra ise **bogatır** terimi kullanılmaya başlanmıştır. Rus bılinalarından kahramanlar mevcuttur, ancak bogatır-bahadır destandaki başkahramanı, yani insanüstü vasıfları haiz, gerçek bir destan kahramanını karşılamaktadır; kahraman kelimesi, bogatır olan kahramanın özelliklerini tam olarak yansıtamamaktadır.

Ancak Halanski, kadim Rus kaynaklarında gerçek destan kahramanını karşılayan tek bir sözcük “*hrabr*”, “*horobor*”, daha sonra “*horober*” olduğunu, bu sözcüğün şimdiki “bogatır”, kahramanı tam karşıladığını ileri sürmüştür (Halanski, 1885: 15-16). “*Hrabrets*” yiğit, cesur adam; “*hrabrost*” cesaret, yüreklilik; “*hrabry*” ise yürekli, cesur, gözüpek anlamındadır (Rusça-Türkçe Sözlük, 1972: 980; Ojegov, 1987: 754). Yazara göre <*hrabr*>, <*hrab*’r’> önceleri sadece “savaşçı, pugnator” anlamını taşıırken zamanla “cesur savaşçı, kahraman, bogatır” anlamlarını yüklenmiştir (Halanski 1885:16).

Hrabr’ kelimesi kahramanlık destan geleneğinde gerçek destan kahramanını, yani bogatırı tam olarak karşılayamadığı için bu anlam ödünçleme yapılmıştır. *Hrabr*’ kelimesi Oğuz Kağan Destanı’nın bahadırı yani tam bir kahramanlık destanının kahramanı olan Oğuz Kağan’ı tanımlamak için yeterli değildir; ya da bir Köroğlu’nu, ya da Rus bılina kahramanları İlya Muromets’i, Dobrinya Nikitiç’i, Alöşa Popoviç’i.

Bir destanda çok sayıda cesur, yürekli, gözüpek kişilikler olabilir ve vardır da, bunlar olumsuz, kötü karakterli de olabilirler ancak “hrabr”, horobor, horober, hrabor” kelimesi destanda merkez kişi olan, olayları yönlendiren, dövüşlerini kazanan, en önemlisi kişisel çıkar, hırs ve amacı için değil, temsilcisi ve mensubu olduğu halkının, yurdunun güvenliği, esenliği ve istikbali için mücadele eden, toplumsal ülküyü şiar edinen olumlu kahramanı karşılayamamaktadır. Bu nedenle de bogatır terimini galip ihtimalle Türklerden almışlardır. Burada bir soru ortaya çıkmaktadır: “Ne zaman bu kelimeyi almaları gerekmiştir?” Cevabı gayet açık ve kısadır: Rus sözlü kültür geleneğinde kahramanlık destanlarının teşekkül etmeye başladığı dönemde, yani Türk-Tatar boylarıyla sıkı ilişkiler içine girdiklerinde almışlardır. Bu dönem Rusların devletleşme süreci bölümde açıklanmıştır.

Hrabor, tam manasıyla bahadır, kahraman anlamıyla kullanılmaktadır. Aleksandr Makedonski (Makedonya Kralı İskender) bir Rus eserinde “*dobl hrabor*” ve “*podobl hrabor*” yani harfiyen “kuvvetli kahraman/bogatır” olarak ifade edilmektedir (A.Popov. Obzor Hronogr. Rus.Redak. 79; Halanski 1885: 17). Makedonya Kralı Aleksandr dünyanın büyük bir coğrafyasını hâkimiyeti altında almış, Balkanlardan Uzak Asya’ya kadar uzun yıllar süren çok sayıda halklarla fasılasız savaşlar yapmış, işte bu tabloda Aleksandr Makedonski kahramanlık destanlarındaki bogatır unvanını tam olarak hak etmektedir. Harp meydanlarında Aleksandr Makedonski düşmanlarıyla göğüs göğüse dövüşmüş olması ya da dövüşmemesi konumuz dışındadır. Ancak anlatılar onun bahadırılığını ortaya koymaktadır.

Aleksandr Makedonski gerçek, tarihsel bir kişiliktir, oysa Rus bılinalarındaki kahramanlar yaygın kanaate göre itibari kişiliklerdir, ancak gerçek tarihsel kişiliği çağrıştıran özellikler de taşımaktadırlar. Rus bılinalarında bazı kahramanlar vatanı ve halkı için dövüşürken, kimi kahramanlar evlenmek gayesiyle, kimi kahramanlar dini duygular ve gayeler uğruna mücadele etmektedir. Bunların tamamı elbette kahramandır, ancak hepsini de “hrabr” ve “bogatır” olarak adlandırmak doğru olmaz. Bir kısmı sadece anlatıdaki olayların kahramanı iken, bir kısmı epik geleneğin kahramanı, yani “bogatır”dır.

Hrabor kelimesi bılinalarda kahraman, bogatır anlamını haizken, aynı zamanda bir anlamı daha haizdir: *âşık, yani sevgili, sevdalı*. Hrabor elinde silahı olan sevdalı bir

âşıktır. Rus bilinalarında sadece ülkesi ve ülküsü için dövüşen İlya Muromets, Aleksandr Popoviç, Dobrinya Nikitiç gibi bogatır-hrabr'lar değil, Çurilo Plankoviç, Dük Stepanoviç, Solovey Budimiroviç gibi kutsal Rus vatanının düşmanlarıyla dövüşmek, onlara karşı mücadele etmek gibi kaygıları olmayan âşık kahramanlar da vardır. Birinciler tam manasıyla bogatır iken, ikinciler sadece âşık-kahramanlardır. Daha iyi anlaşılabilmesi bakımından Türk sözlü kültür geleneğinden örnek verirse, birinci gruptakiler Oğuz Kağan tipi epik kahraman, ikinci gruptakiler Âşık Kerem veya Âşık Garip tipi kahramanlardır. Her bir kahramanın farklı özellikleri vardır.

Şimdi bogatır kelimesini daha ilkel zamanlara, toplayıcılıktan ekicilik ekonomik toplum yapısına geçildiği döneme giderek araştırmamızı sürdüreceğiz. Zira bu kelimenin kökeninin, Yakutların önde gelen entelektüellerinden Gavriil Vasilyeviç Ksenofontov, öküz-boğanın üretici en büyük güç olduğu, bu nedenle boğanın gücüne tapınıldığı ilkel tarım toplumuna ait mitlerde aranması gerektiğini ileri sürmektedir.

Yakut Türkü entelektüel Ksenofontov, ilkel tarım döneminde ekonomik üretim sahasında öküzün en büyük ve etkileyici üretim gücü olduğunu, öküzün, yani boğanın gücüne büyük saygı gösterildiği ve kutsandığı dönemde tanrısallaştırıldıkları; akabinde hayvan benzeri Tanrıların aşamalı olarak insanlaştırılması sürecinin yaşandığını, bu süreci de anlamak için onun bağlantılı olduğu kölelik ekonomisinin etkisini göz önünde tutmanın gerekli olduğunu ileri sürmüştür.

Hayvan yetiştiriciliğinin kendi üretim mantığına sahip olduğunu, yani hayvanın insana refah sağlayıp tokluk verdiğini, vakit ve ağır işlerde büyük güç sağladığını, yer değiştirme sırasında ilave ayak görevi yaptığını, toprağını sürdüğünü, en önemlisi de düşmanına kakrışı zafer kazandırdığına vurgu yapmaktadır. Hayvan, insana çok uzak ve geniş arazilere gitme ve verimli vadilere sahip olmasını kolaylaştırarak onların hâkim sınıf olmasına imkân sağlamıştır. Bütün bunları göz önünde tutan, kendi üretim gücündeki etkisini değerlendiren ilkel insan bundan “uzak gökyüzünde bir yerlerde oturan, iyilik eden Tanrı, hayvan suretli olmalı” diye basit bir sonuç çıkartmıştır. O, insana hizmet etsin diye dünyaya çocuklarını yolluyordu ve göndermişti ve kendi çocuklarını kutsal acıya mahkûm etmişti.

Dini düşünce, bütün dikkatini, acı çeken *Tanrı-Kızı*'na değil, *Tanrı-Oğlu*'na yöneltmiştir. Araba ve pulluğa inekler değil, öküzler koşulmuş; iğdiş edilmeye, dişiler değil, güçlü erkekler maruz kalmışlardır. Ksenefontov "Acı çeken Tanrı-Oğlu" fikrinin tek yönlü gelişimi de işte buradan kaynaklanmış olması ihtimaline ağırlık vermektedir.

İlkel dönem köle ekonomisinde, yeni üretim gücü ve zenginlik, kaç baş hayvana sahip olduğu hesabına göre değil, kaç köle sahibi olduğuna göre değerlendirilmeye başlanmış olmalıydı. Eğer, Tanrı-Oğlu'nun ilk kutsal vazifesi, insana "ek ayak" olmasından ibaretse, o zaman köle ekonomisinde "ek el" olarak hizmet etmiş olmalıydı. Konar-göçer halklar, bogatır anlayışını yapıcı-boğa adı "buga, buhu'dan – bagatır, buhatır" oluşturmuş olmalıydılar. B durumda yerleşik kültürün köle ekonomisinde bogatır anlayışı, son acıya duçar olan Heraklos (veya Samson) tipiyle bağlantılandırılabilirdi. Ancak hayvancılık geleneğindeki emekçiler olan öküz ve at, eskiden daima bir çift olarak çalışmışlardır:

"Hristiyanlık inancındaki "Acı çeken Tanrı-Oğlu", gökten inen kâh kurt, kâh öküz, kâh at, kâh insan-köle suretindeki merhametli Tanrı'nın kendi çehresini alabilir miydi? İlkel tarım ekonomisindeki öküz ve at çiftinin araba oku ve boyunduruğu, acı çeken Tanrı-Oğlu'nun ağır haçı, ilk başta zincire vurulmuş olması ve askeri esirlerden, kölelere miras olarak mı geçmişti acaba? Pulluğa önde öküzler, arkada ise köleler bağlanmışlardır.

Eskinin hayvan suretli Tanrıları, birden bire insanlaşmamışlardır, yani zoomorf Tanrı suretinden antropomorf Tanrı suretine: yüzü insansı, ayak ve elleri vahşi hayvansı forma geçiş dönemidir. Oğuz Kağan'ın fiziki tarifinde de bu özellikler görülmektedir. Bu ara-geçiş formu olabilir. İlkel tarım kültüründen hayvancılık hayatı ideolojisine, yani konar-göçer kültüre evrilme başlamıştır. İlkel tarım ekonomisinin tanrısal üretim gücü öküz (boğa), hayvancılık ekonomi kültürünün cesur kahramanı olan *bogatır* tipine dönüşüyordu. Eski, çiftçilik ideasında iki Tanrı-Oğlu ileriden ağır bir pulluğu çeker, üçüncü ise arkadan yönetir. Her üçü de bu iktisadi faaliyete kendi iradeleriyle dâhil olmazlar. Üçü de iradeleri dışında, ağır haç - boyunduruk ve araba oku taşırılar. Konar-göçer kültürüne evrilmeye, boyunduruk ve pulluk çeken Tanrı Oğlu, at üstüne çıkar ve epik kahramana dönüşür: öküz, yani boğa, bogatır olur.

Acı çeken Tanrı-Oğlu ve Tanrıların antropomorfizmi (insan biçimciliği), mantıksal olarak köle ekonomisinin temel prensiplerinden ve önceki saf konar-göçer ideolojisinden çıkmış ve olağanüstü özelliklere, yani yarı Tanrısal özellikler kazanmış ilkel dönemin kahramanının kaynağını oluşturmuştur" (Ksenefontov 2011: 316-336).

Bılınların gerçek anlamdaki kahramanı olan bogatır, ortaya konulan delillerle hem sözcük olarak, hem de sosyo-kültürel olgu olarak Türk kültürüne ait olduğu

gösterilmiştir. İtirazlar olabilir ancak bogatır terimi, yani batur, ilkel tarım toplumunda en büyük üretici güç iken, ilkel halk tarafından bir kutsallık ve Tanrısallık atfedilmiş, konar-göçer, yani bozkır kültürüne geçişte ise pulluk çeken öküz, at üstüne çıkmış, , aynı zamanda önceden atfedilen Tanrısallık özelliklerini barındırarak bu defa da toplumun savunmasını yapan yenilmez kudretli bir savaşçıya evrilmiştir. Artık Rus bılinalarının kudretli kahramanı olmuştur.

6.9.2.Bogatırlar Ve Diğer Kahramanlar

6.9.2.1.İlya Muromets

Rus bılinalarının tartışmasız en önemli, en popüler, uygulamalı halkbilimi prensiplerine göre Rus kültürünün her alanında adının yaygınlaştırılıp yaşatıldığı çok etkili destan kahramanı, bogatır İlya Muromets'tir. İlya Muromets destan geleneğinde tam bir markadır. Yani Türk dünyasında Köroğlu, belki Oğuz Kağan neyse, Rus epik geleneğinde de İlya Muromets odur.

Hakkında en çok yazılan, biyografiler oluşturulan, adına anıtlar dikilen, askeri unsurlara adı verilen, sayısız sinema filmleri, animasyonlar yapılan, bilgisayar oyunları, müzik, resim, heykel vb sanat dallarında eserler üretilen bir bogatırdır. Rus sanatının belki de en önemli ilham kaynağı olmuştur.

İlya Muromets bir bılina kahramanıdır, galip ihtimalle itibari bir kişiliktir. Ancak Rus kültüründe öylesine kök salmıştır ki, bazı tarihi ve dini kişiliklerle özdeşleştirilmiştir. Kimileri onun gerçekte yaşamış bir kişi olduğunu, kimisi de onun esinlenmiş bir tip olduğunu ileri sürmektedir.

İlya Muromets kimdir?

Aslen Murom şehrendendir; Kiev ve Murom'da yaşamaktadır. Oldukça akıllı ve güçlü bir pehlivandır. Dindar bir dünya görüşüne sahip, okuma yazma bilen, çok merhametli ama itidalsiz bir mizaca sahiptir.

Kendisi sıradan bir köylünün oğludur. Çocukluğu hakkında bilgi yoktur, zira kendisi yetişkinlik çağına ulaşınca kadar hiçbir yere gidemeden ocak başında kötürüm olarak oturmuştur. Ancak otuz yaşına doğru su (veya şarap) içtikten sonra iyileşmiş, güçlenmiştir. İyileşme motifi mucizevî şekildedir.

İlya Muromets, Svyatogor ile kardeşlik tesis etmiş ve kardeşlik tesis ettiği bu dev bogatırdan bogatırlık gücünü almıştır. İlya Muromets tarlada çalışarak ailesine yardım eder, kimi zaman da muazzam gücüyle her şeyi tahrip eder, ormandaki ağaçları kökleriyle birlikte söker.

Daha sonra seferlere başlar. Murom şehrinden doğrudan Kiev'e giden bir yol açar. Solovoy-Razboynik'i (çapulcu) yener, Kiev'i almak isteyen Kalin-Çar'ı (Tatar Kalın Han) püskürtür, çapulcuları yener ve Çernigov'u düşman (kötü) güçlerden kurtarır.

Onun aşk maceraları da vardır. Svyatogor'un karısıyla günah işler, sevgili olup gayri meşru ilişki kurarlar. Koca karı Zlatıgorka'dan gayri meşru oğlu Sokolnik doğar. Bir keresinde Sokolnik, babasının kim olduğu meselesini aydınlatmak için Rusya'ya gider ve düello yapar; İlya Muromets düelloyu kazanır. Sokolnik eve döner ve nefret duyduğu anasını öldürür.

İlya suçlanır, zindana atılır. İlya orada arzusuyla kilise bağlanır ve dini kitapları okur. Yaşamının o anından itibaren şarap içmeye başlar ve sarhoş halde Kiev'i tahrip etmekle tehdit eder.

İlya Muromets, tam adı İvanoviç oğlu İlya Muromets olup muhtelif varyantlarına da rastlanmaktadır: İlya Morovlin, Muravlin, Murovets, Muromlyan, İliya-Zmeyeborets. Kadim Rus bılina eposunun ana kahramanlarından biridir; bu bogatır savaş-kahramanı olarak halkın ortak idealinin sembolü olmuştur.

Bir köylünün oğlu ve Rus vatanının düşmanlardan koruyucusu 30 yaşına kadar felçlidir ve meleklerden, yani Kaliki Perekhije'den şifa bulur; Svyatogor'dan bogatırlık gücü alır. Solovey-Razboynik, İdoliş, Jidovin, Tatarlar ile savaşır, sonunda taşlaşır (Brokgauz & Yefron 1907-1909).

Yazılı kaynaklarda adına ilk kez XVI. yüzyılda Filon Kmit Çernobilskiy’de İlya Muravlenin, Erik Lasota’da İlya Morovlin, XVII. yüzyıl bazı bılinalarında ise İlya Muroviç veya İlya Murovets şeklinde rastlanmaktadır (Loboda 1896; Miller V.F. 1916, 1919). Tarihsel olarak Kiev-Peçarsk’taki aziz İlya Muromets Çebotskiy ile örtüştürülmektedir, misyonunu kendisi şu şekilde tanımlamıştır:

“Ben Hıristiyanlık inancına hizmete gidiyorum,

Ve Rus vatanı için,

Evet, ana şehir Kiev için de,

Dullar, yetimler ve miskin insanlar için,

Ve senin için, knez, voyvoda karısı genç Apraksa,

Köpekler için ise – Knez Vladimir’in,

İşte mezardan çıkmış değilim.”

İlya Muromets, Kiev bılina dairesinde şu bılinalarda görülmektedir: “İlya Muromets i Solovey-razboynik”, “İlya Muromets i İdolişe Poganoë”, “Ssora İli Muromtsa s Jnazem Vladimirom”, “Boy İli Muromtsa s Jidovinom”. “Svyatogor i “İlya Muromets” adlı bılınada İlya Muromets’in Svyatogor’un yanında yetiştiği, Svyatogor’un ona bogatırlık ruhu üflediği, İlya’nın güçlendiği ve kendi meç-kladenets’ini (kılıcı) ona verdiği anlatılmaktadır.

İlya Muromets hakkında Rus halk masalları şeklinde derlenmiş ve Slavyan olmayan halklara (Finlere) geçmiş nesir hikâyelerde İlya Muromets’in Kiev bılinalarıyla ilişkileri bilinmemektedir. Knez Vladimir adsız bir kralla değiştirilmiş ve hiç zikredilmemiştir. Masallar İlya Muromets’in Solovey-Razboynik ile bazen Objora diye adlandırılan İdolişe ile olan maceralarını içermektedir, bazen de İlya Muromets’in çariçeyi yılandan kurtardığı anlatılır.⁴⁹

⁴⁹ İlya Murmets i zmey – Golfmen Masalları.

S.A.Azbelev'in 53 konu olarak hazırladığı kahramanlık bılına konuları indeksinde İlya Muromets bu indeksten 15 tanesinde başkahramandır (Azbelev 1982: 278-285).

1.İlya Muromets'in Güç Kazanması (İlya Muromets'in Şifası).

2.İlya Muromets i Svyatogor

3.İlya Muromets i Solovey-razboynik

4. İlya Muromets i İdolişe

5. İlya Muromets v Ssore s Knezem Vladimirom

6. İlya Muromets i Goli kabatskie

7. İlya Muromets na Sokole-korable

8. İlya Muromets i Razboyniki

9. Tri poezdki İlyi Muromtsa

10. İlya Muromets i Batıy-tsar

11. İlya Muromets i Jidovin

12. İlya Muromets i Tugarin

13. İlya Muromets i Sokolnik

14. İlya Muromets, Yermak i Kalin-tsar

15. Kamskoye Poboişe

16. İlya Muromets i Kalin-tsar

17. Poedinok Dobrını Nikitiça s İlyöy Muromtsem

18. İlya Muromets i Alöşa Popoviç.

Her bir konuda muhtelif bilinacılardan derlenmiş onlarca, belki yüzlerce sayıda bilina varyantları mevcuttur.

İlya Muromets'in Bilina Biyografisi

İlya Muromets adına olan konulardan çoğunluğu az ya da çok bu bogatırın biyografisine ait bilgiler içermektedir. “*İstselenie İl'i Muromtsa*” (İlya Muromets'in Şifa Bulması) bilinasına göre bu bogatır 30, (33) yaşına kadar (İsus Hristos'un (İsa) öldüğü ve dirildiği yaş) ayakları ve kolları felçlidir, daha sonra mucizevî şekilde *volhv*'lar (veya gelen Kaliki Perehojie-büyücü) tarafından iyileştirilir. Eve gelen Kaliki Perehojie, İlya'ya kendisinden başka evde kimsenin bulunmadığı bir anda kalkıp kendilerine su getirmesini söylerler. İlya onlara “*ne eli, ne ayağı olmadığını, 30 yıldır köşede oturduğunu*” söyler. Onlar tekrar İlya'ya kalkıp kendilerine su getirmesini söyler. Bundan sonra İlya ayağa kalkar ve gidip onlara su getirir. İhtiyarlar İlya'ya suyu içmesini emrederler. İlya suyu içer ve iyileşir, suyu ikinci defa içişinden sonra kendisinde muazzam düzeyde bir güç bulur, onu azaltmak için ona üçüncü kez suyu içirirler. Sonra Kaliki Perehojie, İlya'ya Knez Vladimir'in hizmetine gitmesi gerektiğini söylerler. Bu sırada ona Kiev yolunda kaldırılamaz bir kaya olduğunu, İlya'nın görmek zorunda olduğu yazıt bulunduğunu hatırlatırlar. İlya ailesiyle vedalaşır ve “ana şehir Kiev'e” doğru yola çıkar ve “yerinden oynatılamaz kayaya” gider. Kayanın üzerinde İlya'nın bu taşı yerinden oynatması gerektiği yazısı vardır. İlya orada bogatır atı, silahı ve donanımları bulur. İlya kayayı oynatır ve orada her şeyi yazılı bulur. Atına der ki: “*Ah sen, bogatır atı! Sen bana inanç ve dürüstlikle hizmet et.*” Bundan sonra İlya atını Knez Vladimir'e gitmek üzere Kiev'e sürer.

Rus imparatorluğunun bazı tarihçilerinin düşüncesine göre onun memleketinin Murom yakınlarındaki Karaçarovo köyü değil, Çernigovşin'de Moroviyska şehri yanındaki Karaçev (günümüzde Ukrayna'nın Çernigovsk bölgesi, Kozeletskiy alt bölgesi Morovsk köyü) köyüdür. Çernigov'dan Kiev'e gider (Brokgauza & Yefrona: 1890-1907). Halk eposundaki İlya Muromets sureti aziz İlya Peçörskiy ile karıştırılması mümkündür. Bu versiyon esas popülerliğini çağdaş Ukraynalı tarihçilerin eserlerinde kazanmıştır.

Rus eposunun bu fenomen kahramanı hakkında filmler yapılmış, belgeselleri çekilmiştir. Çekilen bir belgeselde sözde Murom kasabası sakinleriyle roportaj yapılmış,

onlar da İlya Muromets'in kendi kasabalıları olduğunu, halen evinin kasaba içerisinde bulunduğunu anlatmışlardır. Bu elbette ki, onlar için bir reklam aracı, hatta bir ayrıcalıktır. Zira İlya Muromets gibi bir bogatırın evinin bulunduğu kasaba fevkalade ilgi uyandıracak ve çok sayıda turisti çekebilecek bir markadır ve öyle de kalacaktır.

Rusya Kuzeyi Dışında İlya Muromets'e Ait Derlenen Bılinalar

İlya Muromets adıyla çok sayıda bılina konusu Olenetsk, Arhangelsk ve Sibirya (Kirşi Danilov'un ve S.Gulyayev'in kitabı) sınırları dışında daha az bilinmektedir. Anılan bölgeler dışında az sayıda konu derlenmiştir:

- 1.İlya Muromets i Solovey-Razboynik,⁵⁰
- 2.İlya Muromets i Razboyniki,
3. İlya Muromets na Sokole-korable,
4. İlya Muromets i Sın.

Rusya'nın güney ve merkez bölgelerinde İlya Murmets'in Kiev'e ve Knez Vladimir'e bağlı olmadığı bılinalar bilinmektedir ve daha ziyade Razboynik'in (İlya Muromets i Razboyniki) veya Kazakların (İlya Muromets na Sokole-korable) rol oynadığı konular popülerdir. Bu bogatıra ait Ukrayna efsaneleri de Rus bılina ve hikâyeleriyle hiçbir zaman örtüşmemektedir (Kallaş 1889: 205).

Sıklıkla İlya Muromets ile İlya peygamberin karıştırılmasın durumuna rastlanmaktadır. Bu karıştırma İlya Muromets'in muhtemel epik memleketinde değil, Karaçarov köyü (Murom'a yakın) halkının tasavvurunda olmaktadır. Bu hikâyelerde köylü İlya Muromets'in Kiev ve Knez Vladimir ile hiçbir bağı yoktur (Kolosova 1877: 309). İlya Muromets'in epik biyografisiyle ilgili araştırmalar popüler bogatırın adının çok sayıda masalsı ve efsanevi gezgin konulardan üst üste yığılmasından süzülerek oluştuğu fikrine götürmektedir (Miller 1890-1907). Bogatır İlya sadece Rus bılinalarının kahramanı değildir, o ay zamanda XIII. yüzyıl Alman epik poemalarının da kahramanıdır. O,

⁵⁰ İstoriya o Slavnom i Hrabrom Bogatire İlye-Muromtse i Solovye-Razboynike – Skazki Daduşki Golfmena.

poemalarda İlya Knez boyunun güçlü bir yiğidi olarak takdim edilmektedir (Uspenski 2002: 337-340).

İlya Muromets'in Muhtemel Prototipleri

İlya Peçerski

Araştırmacıların bir bölümü bılına kahramanı suretini, Murom'dan “Çobotok” lakaplı tarihsel kişilik ve pehlivan olarak kabul etmektedirler ki, anılan kişi Kievo-Peçersk manastırında⁵¹ İliya adıyla keşişliği kabul etmiş ve 1643 yılında Ortodoks kilisesine “muhterem İlya Muromets” diye kayıtlı olan kişidir (Brokgauz & Yefron 1907-1909).

Bu teoriye göre İlya Muromets XII. yüzyılda yaşamış ve Kievo-Peçersk'te yaklaşık 1188 yılında ölmüştür; kilise takvimine göre 19 Aralık (1 Ocak). Rus yazmalarında onun adı geçmemektedir. Mucizevî bir şekilde şifa bulmasından sonra Ortodoks dinine geçmiş ve kendisine yeni bir ad olarak İlya adını almıştır.

Ona ait olduğu kabul edilen kutsal kalıntılar, yani kemikleri Kievo-Peçersk manastırı yakınlarındaki bir mağarada gömülü olduğu söylenmektedir.

İlya Peçarski'ye ait olduğu kabul edilen kalıntılar (kemikleri).

⁵¹ İlya Peçerski manastırının bugünlerde Ukrayna'da kara para aklamada en önemli duraklarından biri olduğu şifahi kaynaklar vasıtasıyla defaten ifade edilmiştir.

Yine bir kanaate göre İlya Muromets'in mezar taşı Stolipin'in⁵² mezarının yanında yer almaktadır. İlya'nın kalıntısından bir bölümü (sol elinin orta parmağı) Vladimirsk bölgesi Murom şehri tapınaklarından birinde bulunmakta imiş.

1988 yılında SSCB Sağlık Bakanlığı karma bir komisyona yaptırdığı kırıminal tetkiklerin sonucuna göre kalıntıların gençliğinde felç geçirmiş, kalp bölgesine aldığı bir yara nedeniyle 40-55 yaşları arasında ölmüş bir erkek cesedine ait olduğu rapor edilmiştir (Magarski Kolokol 2015).

Böylesine popüler bir bogatırın, halka malolmuş bir kahramanın, hatta tüm Rus halkının ortak ideasını temsil eden bu kişiliğe sahip çıkılması, onun adına mezar veya yaşam yerleri olduğunun ileri sürülmesi olağan bir durumdur. Bu tür kişilikler itibari de olsa, yaşadığı ve mezarının bulunduğu varsayılan yerlere kültürel zenginlik ve artı katma değer katmaktadır. Bugün Anadolu'da birçok yerde Yunus Emre'ye ait olduğu ifade edilen mezarlar veya benzeri mekânlar olması benzer bir durumdur.

İleyko Muromets

XVII. yüzyılda İleyko Muromets (İlya İvanoviç Korovin) biliniyor idi -düzmece Lje Pyotr zamanındaki kargaşalar sırasında 1607 yılında cezalandırılmıştır. Bilim adamları ve aynı şekilde Rus tarihçi İlovayski'nin fikrine göre “yaşlı Kazak” ifadesinin, Boris Godunov'un çarlığının sonunda İleyko Muromets'in Kazak birliğinde, voyvoda Knez İvan Hvorostinin'in askeri bölüğünde bulunmasıyla açıklanmaktadır.⁵³

B.M.Sokolov'un düşüncesine göre, bılinaların köylü tavrıyla işlenmesi neticesinde Çernigovşin'de Karaçev şehri Muroviysk'ten İlya Muravlenin'in Murom yakınında

⁵² Pyotr Arkadiyeviç Stolipin (Doğum 14 Nisan 1862, Dresden, Saksonya – ölüm 18 Eylül 1911, Kiev, Rus Çarlığı), Rus devlet adamı.1905 Devrimi'nden sonra köylülerin toplumsal ve ekonomik durumunu güçlendirerek otokrasinin temellerini sağlamlaştırmak amacıyla gerçekleştirdiği kapsamlı tarım reformlarıyla tanınır.

⁵³ Valeriy YARHO. İlya Muromets: aziz savaşçı, Kazak....veya düzmece? İlovayskiy İ.D. 1893. Bogatır İlya Muromets, kak İstoričeskoe litso. // Russkiy arhiv., no. 5, s.33-58.

Karaçarov köyüne mensup ve köylü-çiftçi oğlu İlya Muromets'e bir dönüşüm yaşamıştır (Sokolov 1929: 35-36).⁵⁴

6.9.2.2.Dobrinya Nikitiç

Ryazan ve Kiev şehrinde yaşar. Diplomat bir kişiliğe sahiptir, okuma yazma bilir ve oldukça da kibardır.

Dobrinya çabuk büyür ve okuma yazma eğitimi alır, ama annesinin öğütlerini ve söylediklerini dinlemez. Annesinin ikaz ve uyarıları hilafına Puçay nehrine yüzmeye gider; o nehirde ise bir yılan yaşamaktadır. Yılanı, Yunan toprağı (veya sadece bir avuç kum) kullanarak öldürür ve onun kaçırmış olduğu Vladimir'in yeğenini kurtarır.

Bir süre Kiev'de yaşar, orada gezip dolaşır. Yine olağan bir şekilde gezip dolaşırken ok atar ve tesadüfen Kiev büyücüsü Marinka Kaydalovna'nın aşığını öldürür. Büyücü de Dobrinya'ya kendisine özgü aşk büyüsü yapar. Teyzesi, bogatıra yardım eder. Teyzesi, Marinka'ya şantaj yapar ve eğer yeğenine dönmezse, o zaman kendisini bir köpeğe dönüştüreceğini söyler. Marinka, bogatıra döner, ama onunla evlenmeyi istemez. Dobrinya evlenir, karısına bogatırlığı öğretir; kadının dudaklarını, ellerini ve ayaklarını keser.

Daha sonra Dobrinya, Knez Vladimir'e hizmet eder. İlk başlarda Rus knezlerine *Çaşnik* (saki) olarak hizmet eder; arıcılık ve balcılık işlerine bakar. *Stolnik* (uşak, masa hizmetçisi) olarak da hizmet eder, knezlerin tören ve şölenlerinde çalışır, seyahatlerinde onlara refakat eder, daha sonra kariyeri zirveye çıkar. Dobrinya, knezin emirlerini uygular: dünürücü olarak gelinlik kız istemeye almaya gider, vergi toplar.

⁵⁴ Sokolov, B.M. 1929. Russkiy Folklor. Vıp. 1, Moskova, "Krestyanskiy Sloy v Bilinah".

Kendisi evlenir. Yine bir görevi sırasında Dobrinya Kiev’de değilken, Alöşa Popoviç onun karısıyla birlikte olmaya, evlenmeye kalkışır. Dobrinya geri döner ve kendisini üzenleri cezalandırır, ailesini yeniden kurar.

Rus halk eposunun İlya Muromets’ten sonraki en popüler bogatırı Dobrinya Nikitiç’tir.⁵⁵

Bu bogatır sık sık Knez Vladimir’in hizmetinde bulunan biri olarak tasvir edilmektedir. Karısı Nastasya Mikuliçna, başka bir bılına kahramanı Mikula Selyaninoviç’in iki (ya da üç) kızından biridir. Bılinalar onun uzun süre saray hizmetinde bulunduğunu anlatır. Knez sık sık ona görevler verir: vergi toplamak ve getirmek, knezin yeğenine yardım etmek onun yaptığı görevlerdendir. Dobrinya Nikitiç yılanın kaçırdığı Knezin yeğenini kurtarmıştır. Dobrinya, diğer bogatırların yapmayı reddettikleri vazifeleri kendi üzerine almaktadır. Dobrinya bizzat knez ve ailesine en yakın bogatırdır, onların şahsi istek ve işlerini de yerine getirmektedir.

Dobrinya bazen knez diye, bazen de Vladimir Krasnıy Solnişka’nın yeğeni olarak gösterilmektedir (Kiryevski 1861: 19, 22, 45). Dobrinya Nikitiç’in prototipinin Knez Vladimir’in annesi Maluşa’nın erkek kardeşi voyvoda Dobrinya kabul edilmektedir. Dobrinya’nın Knez ve ailesine en yakın bogatır olması bu noktadan kaynaklanıyor olabilir. Ancak bılinalara göre Dobrinya Nikitiç, Ryazan voyvodası Nikita’nın oğludur. Bogatır akıllı, eğitimli ve farklı yetenekleriyle ayrıcalık göstermektedir: becerikli, çok iyi ok atar, yüzer, satranç oynar, türkü söyler, gusli çalar (Kiryevski 1861: 49).

Bılına Konuları

S.N.Azbelev’in hazırlamış olduğu kahramanlık bılinalarının konuları kataloguna göre Dobrinya Nikitiç 53 konudan altı tane bılının (no:14-19) başkahramanıdır (Azbelev 1982: 285-287).

⁵⁵ Bu değerlendirme Dobrinya Nikitiç adıyla bağlantılı bılına konularının sayısı ve aynı şekilde farklı destancılardan derlenmiş bılına varyantları sayısına göre bu değerlendirme yapılmaktadır. Onunla bağlantılı bılına konuları S.N.Azbelev tarafından sınıflandırılmıştır: İstorizm Bılın i Spetsifika Folkloru. Leningrad, Nauka, 1982, s.278-288.

14. Poedinok Dobrini s İlyöy Muromtsem,
15. Dobrinya i Zmey,
16. Dobrinya i Marinka,
17. Dobrinya i Nastasya,
18. Dobrinya i Alöşa (Dobrinya v otyezde”, “Dobrinya na Svadbe Svoyev Jeni”),
19. Dobrinya i Vasili Kazimiroviç.

Farklı destancılardan derlenmiş olan konulara göre farklı varyantların sayısı onlarcadır (Azbelev 1982: 285-287; no. 15, 18, 19, 24).

Dobrinya Nikitiç, Dunay İvanoviç bılinalarında da önemli rol oynamaktadır (Azbelev 1982: 288, no. 23 ve 24).

23. Poyedinok Dunaya İvanoviça s Dobriney Nikitiçem,
24. Dunay İvanoviç – svat (Dunay ve Dobrinya Knez Vladimir’e kız istemektedirler).

Özellikleri Ve Prototipi

Bılinalarda Dobrinya çok belirgin ve özellikleri açıktır. O çok cesurdur ve muazzam bir fiziki gücü vardır, bununla birlikte çok kibardır, yani nezaketi ve diplomatikliği ile fark edilmektedir. Dobrinya “12 dilde konuşmaktadır ve kuşdilini bile bilmektedir” (Nefedov 1939: 258, 259).

Dobrinya’nın bu entelektüel özelliklerini dikkate alınca onun knezin annesinin erkek kardeşi, yani dayısı olduğu görüşü ağırlık kazanabilir, zira bu eğitime ve sahip olduğu donanımına ancak öyle bir ortamda sahip olabilir. Zira onun sahip olduğu meziyetler bir savaççı ve bogatırdan ziyade bir prensin sahip olabileceği meziyetlerdir.

Dobrinya Nikitiç’e bağlanan konu araştırmaları bu bogatırın bılina tarihi hakkında bazı sonuçları ortaya koymaktadır.

Tatar dönemi öncesinde knez Vladimir, Svyatoslaviç'in akrabası ve voyvoda Dobrinya önemli rol oynadığı hakkında türküler ve rivayetler oluşmuştur. Çok eski bir motif bılinalarda Dobrinya Nikitiç adına bağlanmıştır, onun rolü zmeeborets ve svat'tır. Her iki konuda tarihi bir yansıma olduğunun altı çizilmiştir.

Birinci konu anlaşıldığı kadarıyla kuzeyde Novgorod bölgesinde işlenmiştir, Zmiyak hakkındaki Novgorod menkıbesi buna delil oluşturmaktadır (Vs.Miller 1893: 129-131).

Dobrinya Nikitiç tarafından Vladimir'e Rogneda'nın eş olarak alınması bılınası esas olarak kuzeyde teşekkül etmiş ve ondan sonra Kiev dairesine girmiş olabilir. “*Dobrinya Nikitiç V Otyezde*” bılınası Dobrinya adına bağlanmış doğu hikâyesinden başka bir şey olmadığı görüşü vardır; bu hikâyenin bılina eposuna taşınıp skomorohların repertuarına girdiği zamanı göstermesi bakımından Alöşa Popoviç'in kötü rolü daha geç dönemi (XVI. yüzyıldan sonrasını) işaret etmektedir.

Marina bılınası *Jene-Çarodeyka* masal konusunun bılınaya geçmiş konusu olarak değerlendirilmektedir. Eğer Marina adı aynı zamanda bılınada masal sınırları içinde ise, o zaman bılina belki de XVII. yüzyılda teşekkül etmiştir. Nihayetinde Dobrinya Nikitiç adı bılinalara ait olmayan isimsiz bir türküyeye taşınmıştır. Bu türkü *İyi Yürekli Yiğit* ve *Smorodina Nehri* türküsüdür (Vs.Miller 1892: 32-54). Motifle sokulan Dobrinya Nikitiç (iyi yürekli yiğit yerine) bılinalarda Puça nehrinde boğulma tehlikesine maruz bırakılmaktadır.

Araştırma Tarihi

Dobrine-zmeebortse bılinaları Vs.F.Miller tarafından “*Ekskursah v Oblast Russkogo Narodnogo Eposa*” (Rus Halk Eposu Etütleri) adlı çalışmasından incelenmiştir (Vs.Miller 1892). Dobrinya ve Zmeeborets ile Rus dini şiirleri *Georgi Pobedonosts* ve *Födör Tiron* arasındaki benzerliği göstererek, yazar şu sonuçları ortaya koymuştur:

Zmeeborets motifi kilise-halk nazarında büyük cefakâr olan Aziz Georgi adına (muhtemelen, Suriye'de) iliştilmiş olabilir; vaktiyle Ruslarda Hıristiyanlığın yayılması, putların alaşağı edilmesi ve putperestlerin kitlesel olarak vaftiz edilmelerinde rol oynayan ve Vladimir'in dayısı (amcası) ve çok aktif biri olan Dobrinya, dini zafer olan, yani Hıristiyanlığın yaygınlaşması Dobrinya-Zmeeborets bılınası epik çizgilerde

yansıtılmıştır. Bu düşünceyi desteklemek için yazar, Dobrinya tarafından Yohakimov yıllıklarında muhafaza olmuş Novgorodluları zorla vaftiz edildiği hakkındaki hikâyeyi anlatmakta ve Dobrinya bılınasındaki bazı tarihsel yansımaları göstermektedir. Yazar, Dobrinya Nikitiç'in Puçae (yani Poçaeayne) nehrinde yüzmesini, vaftiz iması olarak görmektedir. Nehirde yıkanma ve arınma, yani vaftiz olma Hristiyanlık geleneği içinde en temel motiflerden biridir; bu motifteki asıl nehir Ürdün Nehri ve kahraman da Yahya, yani vaftizci Yahya'dır.⁵⁶

Dobrinya Nikitiç ile Tıatskiy Putata (meşhur atasözünde şu şekilde ifade edilmiştir: *Putata kılıçla, Dobrinya ateşle vaftiz eder*) ile vakayiname bağlantısı *Zabavı Putatiçna* bılınasında Dobrinya tarafından yılanan kurtarılmış babasının adında yansımıştır. Vladimir (Letopis po Lavrentyevskomu spisku pod 1128) için Rogdena-Gorilava'nın Dobrinya Nikitiç tarafından eş olarak alınması hakkındaki yazma hikâyesinin yansımalarını da araştırmacı "Dobrinya-Dünürücü"⁵⁷ makalesinde göstermektedir. "Ob otvezde Dobrini Nikitiça" bılınası ve onun karısının Alöşa Popoviç'e gitmesinin paralelliği, Vs.Miller tarafından Âşık-Kerib (Âşık Garip ve Şahsenem) Türk hikâyesinde gösterilmektedir.⁵⁸

Dobrinya Nikitiç'in Marina'yla tur'a (altın boynuz) başvurmasının detaylı bir analizini Prof.Nikolay Sumtsov yapmıştır. O, değişik milletlerin hikâyelerinden büyücü-kadın hakkındaki masalın çok sayıda paralelini göstermiştir. Vs.Miller tarafından da

⁵⁶ İsa'nın çağdaşı Yahudi vaiz ve peygamber. Zekeriya'nın oğludur. Hristiyanlıkta *Vaftizci Yahya* olarak anılır ve aziz kabul edilir. Müslümanlar, Sâbiîler (Mandenistler) ve Bahaîler tarafından peygamber kabul edilir. Bu durum Yeni Ahit'teki Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri ile Kur'an'da ve Bahaî metinlerinde teyit edilir. M.S. 27 yılı civarında İsa'yı Şeria Nehri'nde vaftiz ettiğine inanılır. Luka İncili'ne göre, İsa'nın akrabasıdır. Zamanla İsa'nın kuzeni olduğu inancı yaygınlaşmıştır. Kur'an'a göre İsa'nın annesi ile Yahya'nın annesi yakın akrabadır, Peygamber olan Zekeriya'nın yaşlılık zamanlarında dünyaya gelmiştir, bu ad ilk defa ona verilmiştir ve kendisi ilim ve hikmet verilenlerden, yani beygamberlerden olmuştur. Sâbiîler İsa'nın akrabası olduğuna inanmazlar. Sâbiîlik'te *Yihya Yahane* olarak geçer ve en büyük peygamber olarak kabul edilir. 24 Haziran Hristiyanlıkta "Aziz Yahya Günü" olarak kutlanır. Kabri ve türbesi Şam Emevi Camii'nde yer almaktadır. Topkapı Sarayı Müzesinde elinin bir parçası muhafaza edilmektedir.

⁵⁷ Etnografiçeskoe Obozrenie, 1893, kn. XVII.

⁵⁸ Bkz. "Ekskursı" – prilojenie, str. 22-25 i "J.M.N.Pr.", 1893, No. 1, otd. 2, str. 233. Ayrıca bkz. O. Miller "İlya Muromets", str. 523; Kirpiçnikov "Poemı Lombarskogo tsikla", str. 179, 182; Daşkeviç "Alöşa Popoviç", str. 49; Halanskiy "Velikkorusskie Bilini", gl. III, str. 13.

Dobrynya'nın Marina'nın konağında bulunan güvercinlere ok atması bılına konusunun Kral David'in (Davud) yıkanan kuşa, yani Bat-şeba⁵⁹,ya ok attığı apokrif Talmud hikâyesiyle örtüştürmektedir (Vs.Miller 1893: 112-115).

6.9.2.3.Alöşa Popoviç

Rus bılına eposundaki bogatır suretidir. Alöşa Popoviç, İlya Muromets ve Dobrynya Nikitiç ile beraber Rus eposunda en tanınmış bogatır üçlüsünü oluşturmaktadır. Ukrayna *duma*⁶⁰,larında da Aleksey Popoviç kişiliğine rastlanmaktadır.⁶¹

Alöşa Popoviç, Rostovlu rahip Levontiy'in oğludur. Kiev ve Rostov'da yaşamaktadır. Kendisi çok övünge kibirli, kurnaz ve hilekâr biridir. Şakacıdır ancak şakaları her zaman da neşeli değildir, kimi zaman sinsi ve acımasızdır. Oldukça cüretkârdır. Fiziksel olarak cesur değil ancak cesur görünmektedir.

Alöşa yakışıklı ve iyi eğitimlidir. Oldukça kıskanç yapıya sahiptir. Kendisine çok güvenilmez, bu nedenle de önemli vazifeler için görevlendirilmez. Gençlerle şımarıklık yapar, genç kızlarla dolaşır. Bunun için onu “kocakarı oyuncağı” (play boy) olarak adlandırırlar.

Çok hızlı büyür, okuma yazma öğrenmiştir ve sefer çıkar. Onun ilk eylemi kurnazlıkla istenmeyen yabancı Tugarin'i alt etmesi ve daimi olarak yaşamak için Kiev'de mesken edinmesidir. Düelloda Dobrynya ile karşılaşır, daha sonra da onunla kardeş olur. İlk zamanlarda Dobrynya'ya yardım eder, onunla birlikte elçilik seyahatine çıkar.

Bir keresinde o, bütün bogatırlarla karakolda bulunurken (onlar, Alöşa'yı dövüşlere hep ilkönce gönderirler) karakolda Sokolnik onu gücendirir. Sokolnik, İlya Muromets'in nikâhsız olarak dünyaya gelen oğludur; bogatırın sırtını tekmeler ve Alöşa da bu iki

⁵⁹ Bat-şeba: Davud Peygamberin yattığı ve gebe bıraktığı Hitti Uriya'nın karısı Eliam'ın kızı. (Bkz. Kitabı Mukaddes, II. Samuel, Bap 11, ayet 2-5, s.322).

⁶⁰ Duma: Ukrayna halk türküsü.

⁶¹ Brokgauz ve Yefron. 1890-1907.

dostuna kırgınlık beslemeye başlar. Dobrinya seferde olduğu bir sırada Alöşa Popoviç, onun karısını kaçırmaya kalkışır. Nikâh konusu Alöşa'yı teleşlandırır. O, Petroviç-Zbrodoviç kardeşlerin, kimsenin yanına yaklaştırmadıkları kız kardeşini ziyaret eder, ama bir süre sonra kızın kardeşlerine bundan bahseder. Onlar da kız kardeşlerini öldürmek isterler, ama Alöşa onunla evlenmek isteğini açıklar.

Bılina Konuları

S.N.Azbelev'in tespit ettiği 53 tane Rus kahramanlık bılınası konusu listesine göre Alöşa Popoviç "Alöşa Popoviç ve Tugarin" (No.20) ve "Alöşa Popoviç ve Zbrodoviç'in kız Kardeşi" (No.21) olarak 2 konuda başkahramandır (Azbelev 1982).

Alöşa Popoviç "Dobrinya Karısının Düğününde" (Dobrinya v otyezde", "Dobrinya i Alöşa" (18) bılınasında da önemli rol oynamaktadır. Diğer bılinalarda da Alöşa ismine sık sık rastlanmaktadır.

Alöşa Popoviç güçlü biri değildir, hatta bazen onun zayıflığı öne çıkar. Gusli çalabilmektedir. Kurnazlığı öne çıkmaktadır. Hatta kardeş diye adlandırdığı Dobrinya'yı bile aldatabilmektedir. Onun karısı Nastasya Mikuliçna ile evlenebilmek için Dobrinya'nın öldüğü söylentisini yaymaktadır. Neşeli ve şakacıdır ancak yaptığı şakalar bazen zararlı olabilmektedir. Zaman zaman bogatır-arkadaşları onun ayıplarını yüzüne söylemektedirler. Alöşa tezat ve iki yüzlülük özelliklerini haizdir.

Arkadaşının nişanlısı/karısıyla evlenmek için onun öldüğü haberini yayma Türk halk edebiyatı geleneğinde de yaygın bir motiftir. Şah Senem'i babasından isteyen Şah Veled, yardımcısı Kel Oğlan'ın da yardımıyla Şah Senem ile evlenebilmek için kendisinde bulunan Âşık Garib'in gömleğini kana bulamış, onun öldüğü haberini getirmiştir. Gurbette olan Âşık Garib'in öldüğüne inanan Şah Senem, Şah Veled ile evlenmeyi kabul eder. Ancak Şah Senem'in evleneceği haberini alan Âşık Garib yedi yıllık gurbetten döner, kına gecesinin yapıldığı eve gider, orada kendisini tanıtır, Şah Veled korkup kaçar (Türkmen 1975).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde Bamsı Beyrek, Banı Çiçek ile evleneceği sırada düşmana esir düşer, zindana kapatılır. Yalancı oğlu Yaltaçuk, Banı Çiçek ile evlenebilmek için Bamsı Beyrek'in öldüğü haberini getirir; kana buladığı ve Beyrek'e

ait olan gömleği gösterir. Banı Çiçek buna inanır, evlenmeyi kabul eder. Esir düştüğü kâfir düşman Bayburt Hisarı'nın bir kızı vardır, kendisiyle evleneceğine söz veren Bamsı Beyrek'in zindan kaçmasını sağlar. Bamsı Beyrek, Banı Çiçek ile Yalancı oğlu Yaltacuk'un düğününe gelir, ozan olarak türkü söyler ve kendisini tanıtır, Yalancı oğlu Yaltacuk korkudan kaçır... (Ergin 2009: 116-153).

Kahramanın nişanlısı/karısıyla evlenebilmek için yalan ölüm haberi yayma motifi sıkça görülmektedir. Burada Alöşa, arkadaşının karısıyla evlenebilmek için Dobrinya'nın öldüğü haberini yaymıştır.

Daha mitolojik özelliklere sahip Volga Svyatoslaviç'e özgü hatların Alöşa'ya taşındığı söylenmektedir, örneğin onun doğumu şimşekle gerçekleşmiştir. Alöşa, kendisinin kundaklanmamasını, bunun yerine yelmeyle sarılmasını ister; daha sonra o yavaş yavaş annesinin hayır duasıyla gezmeyi ister: O artık ata binebileceğini ve sahip olduğu mızrak ve kılıcı kullanabileceğini söyler.

Alöşa Popoviç'in buradaki doğumu ve sonraki aşamasında Oğuz Kağan'dan da bazı izler görmekteyiz. Oğuz Kağan, anasından doğar, bir kere meme emer, daha sonra et ve şarap ister, hızla büyür bir yiğit olur, at biner, kılıç kuşanır.

Kahramanın doğumunda görülen bu olağanüstü motif ve çizgiler gezgin motiflerdir. Her anlatıda görülebilen bu motifler, dinleyicinin ilgisini daha çok yoğunlaştırmakta ve coşkunluğu artırmaktadır.

Alöşa Popoviç'in kurnazlığı ve mahareti Volga'nın "kurnaz-mahirliğiyle" yakındır, onun şakaları ise Volga'nun büyüselle dönüşmelerine yakındır.

Bılinalarda Alöşa Popoviç'in karısı Zbrodoviç'in (Petorviç vd.) kızkardeşi Yelena (Petrovna)'dır; ona Yelenuşka, Alöna, Alönuşka (Volga'nın karısının adı da Yelena'dır) denilmektedir. Bu kadın adı Alöşa Popoviç adına dönüşmektedir (Olöşa, Valeşa ve Yeleşenka) – Yelena ve Alöşa bu şekilde "tek adlılık" motifini şekillendirmektedir.

Alöşa ve Zbrodoviç'in kız kardeşi bılınası varyantlarından birinde kardeşler, kız kardeşlerine utanç verdiği için Alöşa'nın başını keserler. Diğer varyantlarda olay selametle biter.

Alöşa Popoviç ile bağlantılı arkaik konu onun, Tugarin ile savaşıdır. Alöşa Popoviç Kiev yolunda veya Kiev’de Tugarin’i yenmektedir. Tugarin, Alöşa Popoviç’i dumanla boğmak, ateşle yakmak, başına ok saplamak veya diri diri yutmak şeklinde tehdit eder. Alöşa Popoviç’in Tugarin ile olan dövüşleri sıklıkla su kıyısında (Safat nehri) gerçekleşir. Bazen Alöşa, Tugarin’i yendikten sonra onun cesedini toprağa gömer. Alöşa’nın, Tugarin ile savaşı konusunun bir varyantı “Alöşa, Skim-Zverey’i Öldürmesi” bılınasıdır; Alöşa Popoviç’in hasımları çoğunlukla Tugarin’i anımsatmaktadır.

Karakterin Kökeni

Rostovlu boyar Aleksandr (Olöşa) Popoviç genellikle Alöşa Popoviç’in tarihsel ilk örneği olarak kabul edilmektedir. Yazılı kaynaklara göre bu kişi tanınmış bir yiğittir. Önce Vsevolod Bolşoe Gnezdo, daha sonra da onun oğlu Konstantin Vsevolodoviç’e, Vladimir’in masasına talip olan kardeşi Yuri Vsevolodoviç’e karşı hizmet etmiş, bu çarpışmada Aleksandr Popoviç, Yuri’nin en iyi savaşçılarından birkaç tanesini öldürmüştür. Konstatin’in ölümü ve Yuri’nin knez olmasıyla (1218) o, mahiyetiyle beraber Büyük Kiev Knezi Mstislav Starıy’a gitmiş ve 1223 yılında Kalka savaşında ölmüştür.

Bu noktadaki örtüştürme bazı bilim adamları tarafından şüphe ile karşılanmıştır: onlar, Alesksandr Popoviç konusunu gündeme getirildiğinde geç döneme ait yazmalarda Alöşa Popoviç bılınalarından haberdar olunduğunun anlaşılabacağını ileri sürmektedirler. Vyaçeslav İvanov ve Vladimir Toporov, Alöşa Popoviç’in tasvirindeki karakteristik arkaik kalıntıların altını çizmektedirler. Destanın gelişim derecesine göre o kendi tarihsel kökünden uzaklaşmış ve onun yerine daha kadim mitolojik kahraman geçmiştir.

“Alöşa Popoviç i Tugarin” ve “Dobrınya i Zmey” bılınalarında Alöşa Popoviç’in baba-adı Leontiyeviç iken, “Alöşa Popoviç i Tugarin” bılınasında onun “Rostovlu rahip Leontiy’in oğlu” olduğu gösterilmektedir. Titov’un Rostov vilayeti tasvirinde zikredilen Artinov’un yazmalarına göre Alöşa Popoviç’in memleketi Yaroslav bölgesi Rostov şehri Selişe köyüdür (Titov 1885).

Aleksandr Popoviç

Tver yazmasında Rostovlu yerel kahramanlar Aleksandr Popoviç, Timoni-Zlatoy Poyas ve diğerlerinin faaliyetleri hakkında hikâye yer almaktadır. Bu kahramanlar da hrabr', yani bogatır diye nitelenirler. Halanski, çağdaş Rusçada hrabr' kelimesinin masallarda ve türkülerde "horaber" ve "hraber"' şeklinde muhafaza edildiğini, ancak bılinalarda bu forma hemen hemen hiç rastlanmadığını ifade etmektedir. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi kullanılmaktadır:

Ey sen Dobrinuşka Nikitiniç,

Sen geldin, ama eskisi gibi değil,

Kral hrabr'a hizmet etmeye (Gilferdin, 673).

*

Ve gitti Şuriluşka Şaplenkoviç,

Ve gitti o Kral hrabr'a,

Evet, Kral hrabr'un hizmetine girdi

Ve on yıl hizmet etti (Gilferding 678).

Bazı bılina kahramanları coğrafi tasnife tabi tutulduklarında hepsinin bir bölgeye ait kahraman oldukları görülmektedir.

Elbette folklor eserlerinde yaşayan, özellikle de itibari kişilik olan kahramanların kesin bir memleketi olamaz, o anlatının, destanın kolu nerede hayat bulmuş, varyantlaşmış ise o kahraman o bölgeye ait, yani memleketi orası olmuştur. Bu kahramanlar bir coğrafyaya, şehre, muhite hapsedilemezler. Ancak bölge halkının da kendilerine yakın buldukları destan kahramanlarını benimsemeleri ve hemşeri olarak görmeleri folklorun doğası gereğidir.

6.9.2.4.Svyatogor

Rus bılınalarında ayrıcalıklı yere sahip bogatırlardan biri olan Svyatogor kadim Aziz Rusya bogatırı olarak görülür. Kiev ve Novgorod dairesi dışında kalan kadim kahramanlar grubuna dâhil kabul edilmektedir. Mitolojik özellikleri haizdir. Svyatogor, Svyatie Gori (Kutsal Dağlar)’da yaşamaktadır.

Kendisi Doğu Slavıyan mitolojisiinde bogatır, yalnız ve kocaman bir dev, tiran ve despottur. Çok kıskanç bir mizaca sahiptir. Fiziki olarak yabanıldır, ancak ruhunun derinliklerinde arkadaş edinmeyi arzulamaktadır.

Svyatogor adı *Svyatie Gori* (Kutsal Dağlar) kelimelerinin terkiinden oluştuğu şekilde izah edilmektedir. Svyatogor, Svyatiye Gori’da (Kutsal Dağlar) doğmuştur. Babası kör bir devdir ve yıkıcı fiziki bir güce sahiptir. Annesi hakkında bilgi mevcut değildir. Oğlunun kaderi için tasalanarak kendi kendisini idare edebilmesi için çeşitli şartlar hazırlamış ve oğluna ancak dağlarda dolaşabileceğini söylemiştir; ham toprak (dünya) onu taşıyamamaktadır. O vakit Svyatogor evinde oturmayı seven yabanıl biri olmuş ve kendisine bir dağ edinmiştir.

Svyatogor adının kökeni ve teşekkülü hakkında Gilferding farklı bir tespit ortaya koymaktadır. Gilferding, Onejsk bölgesinde yaptığı saha çalışmaları sırasında bölgenin en iyi bılınacılarından bir olarak kabul edilen destancı kör İvan Feponov’dan “*Batu’nun Kiev’e Seferi*” adlı bılınasını derlemiştir. Diğer bılina icracıları: “**Svyatogor** bogatır na svyatih na gorah” (Svyatogor bogatır, Kutsal Dağlarda) şeklinde okurlarken İvan Feponov bu bölümü şöyle okumuştur:

“Olanlar, günahlar nedeniyle oldu,

Bogatırlar Kiev’de olmadılar,

Svyatopolk bogatır, Kutsal Dağlarda,

Genç Dobrinya temiz alanda,

Aloşa Popoviç, hac seyahatinde,

Samson ve İlya ise mavi denizlerde, ... ”

Gilferding, destancıya beş defa tekrar ettirdiğini, yanlış duymuş olabileceğini, ancak her defasında destancının “**Svyatopolk bogatır, na svyatıh na gorah**” olarak söylediğini, bogatırın adını Svyatogor olarak değil Svyatopolk şeklinde okuduğunu ifade etmiştir. Svyatogor, Rus bılinalarında Ruslara dost fakat Rus olmayan, Aziz Rusya’ya gitmeyen yegâne bogatırdır. Rus bogatırları güçlü ve kadim bogatırı selamlamaya giderler. Svyatogor dağlarda yaşamaktadır ve gizemli şekilde yok olur. Gilferding bu özelliklerin eski Slavyan gücünün temsilcisi olan kahraman Velikomorovsk Knezi Svyatopolk’a⁶² geçirilmiş olabileceğini, Kosma Prajskal’da⁶³ yer alan hikâye bu efsanevi kahramanın dağlarda yaşadığını ve ölümünün de orada gizemli şekilde olduğunu hatırlatarak bağlantı kurmaktadır. Gilferding ileri sürdüğü bu tezin ispatlanması durumunda Svyatogor’un Rus halk eposunu kadim Slavyanlarla bağlayan halka olarak daha da önemli konuma yükseleceğini ifade etmektedir (Gilferding 1873: XLVIII).

Svyatogor evlenmek istemektedir. Mikula, onu Kuzey (Siversk) dağlarındaki demirci kâhine göndermiştir. O, Svyatogor’a deniz kıyısı krallığında otuz yıldır mezbeleden yaşayan biriyle evleneceğini haber vermiştir. Svyatogor oraya gider, hasta Plenka Pomorskaya’yı çöplükte bulur ve yanına 500 ruble para bırakır; kılıcıyla onun göğsüne dokunur ve oradan gider. Kız uyanır, onu kaplayan yara/kabuk dökülür ve kendisi çok güzel bir kıza dönüşür. Svyatogor kızın güzelliğini haber alınca onunla evlenmek için geri döner.

Bılinalarda Svyatogor ilk olarak İlya Muromets ile karşılaşır. Evlilikten sonra Svyatogor karısını bir sandık içinde taşır ve hiç kimseye göstermez. Bir keresinde o meydanda uyurken İlya Muromets ile karşılaşır. Onlar birlikte sefere çıkarlar. Gece Svyatogor’un karısı İlya ile birlikte olur, kocasını aldatır. Sabah olduğunda her şeyi anlayan

⁶² Svyatopolk: Sventopluk (ölüm 894). 870 veya 871 yılında Velikomorovsk Knezi olmuştur. Knez Rostislav’ın yeğenidir. 860’lı yılların başında Nitranski Knezliğini idare etmiştir. 870 yılında Rostislav’ı devirmiş ve tahta çıkmıştır.

⁶³ Kosma (Kozma) Prajska: Çek kroniği, 1113 yılında Prajsk kilisesi papazı Kozma tarafından oluşturulmuş Çekya tarihidir. Eser Çek Tarihi, Slavlar vb. halklar adıyla Moskova’da da Rusça olarak yayımlanmıştır.

Svyatogor karısını öldürür, İlya ile ise canciğer dost olur. Bu yeni arkadaşlar dağlarda dolaşırken tuhaf bir tabut bulurlar, tabutun ölçüleri Svyatogor'un bedenine göredir. Onun içine yatar ve orada ölür, ancak bogatırlık gücünden bir miktar İlya Muromets'e vermeyi başarır.

Başka bir varyanta göre ise Svyatogor evlenmez ve kimse ile dost olmaz. Gökyüzüne meydan okur, gücüyle onu alt edeceği ile övünür. Ancak göksel güçler hiddetlenir ve onu cezalandırırlar; yol kenarına Svyatogor'un asla kaldıramayacağı bir torba bırakırlar, o torbanın içinde ise bütün yeryüzünün gücü/ağırlığı vardır. Onu kaldırmaya çalışırken bogatır toprağa saplanır, önce dizlerine kadar, daha sonrada derinlere gömülür ve orada ölür.

Eposta Svyatogor

Bılına eposuna uygun olarak Svyatogor'un ağırlığını anası *Ham-Toprak* dahi taşıyamamaktadır. Svyatogor önüne konulan ve içinde dünyanın gücü/ağırlığı bulunan torbayı kaldıramaz: torbayı kaldırmayı dener, ama dizleri üzerine toprağa düşer.

Başka bir varyanta göre İlya Muromets ve Svyatogor yolda buldukları taş tabutla karşılaşır, tabutu ölçmeye karar verirler, önce İlya Muromets dener, ancak tabutun ölçüsü ona uymaz, daha sonra Svyatogor kendi boyuna ölçer, tabut tam da onun vücut ölçüsü ve boyuna uygundur. Svyatogor tabuta yatar, kapak kapanır, İlya Muromets açmaya çalışsa da kapak daha sıkı kapanır. Svyatogor ölürken bogatırlık gücünden bir kısmını İlya'ya vermiştir (İvanov & Toporov, 1987: 421).

Svyatogor eposta koca bir devdir, “ormandan yüksek, bulutlardan kısadır”. O, aziz Rusya'ya gitmez, yüksek Svyatiye Gori'da (Kutsal Dağlar) yaşar; onun yürümesiyle anası olan Ham-Toprak sallanır, ormanlar uğuldar, ırmaklar yatağından taşar. Svyatogor, Hristiyanlık, ilahi ve güçlü dönem öncesinin kadim Rus bogatıridir.

Svyatogor'un babası “karanlık”tır, yani kördür, bu öteki dünyanın alametidir (Vij’e⁶⁴ benzemektedir).

Bir keresinde kendisini öylesine güçlü hisseder ki, gökyüzü bir halka, diğeri de yer olsa, göğü yere, yeri göğe çevirebileceğiyle övünür. Bunu duyan Mikula Selyaninoviç “bütün dünyanın ağırlığının” içinde olan torbasını yere bırakır. Svyatogor atına binerek torbayı kaldırmayı dener, sonra atından iner ve torbayı iki eliyle tutar, kaldırmaya çalışır ama kaldıramaz, “torbanın ağırlığı” nedeniyle dizleri üstüne düşer, orada ölür. Bılinanın başka bir varyantına göre Svyatogor ölmez, Mikula ise ona torbanın sırrını söyler.

Başka hikâyeye göre İlya Muromets yolda, temiz alanda, meşe ağacının altında 10 sajen uzunluğu ve 6 sajen genişliğinde bogatırlık yatağı bulur. O yatakta üç gün yatıp uyur. Üçüncü gün kuzey tarafından bir gürültü duyulur; atı, İlya’yı uyandırır ve meşe ağacına saklanması söyler. Atı üstünde Svyatogor gelir, içinde güzel-karısının bulunduğu kristal bir kutu tutmaktadır. Svyatogor uyurken, karısı aşığı İlya’ya yaklaşır ve ondan sonra onu kocasının cebine koyar. Yolun ilerisinde atı, Svyatogor’a çok ağır olduğunu söylemiştir, zira o ana kadar bogatırı karısıyla taşımış, şimdi ise iki bogatır taşımaktadır. Svyatogor, İlya’yı bulur ve oraya nasıl düştüğünü sorar. Olanları öğrenince sadakatsiz karısını öldürür, İlya ile ise kardeşlik ihdas eder.

Kuzey dağları yolunda bogatırlar üzerinde “*Bu tabut kimin yatmasına uygunsa, ona o yatar*” yazısı olan bir tabutla karşılaşırlar. Tabut, İlya Muromets için çok büyüktür. Svyatogor’un vücut ölçülerine uygundur. Svyatogor tabutun içine girer üstüne kapak çat diye kapanır, oradan çıkmaya çabalar. Kendi gücünün bir kısmını ve kılıcını İlya’ya verir, tabutun kapağını kesmesini söyler, ama İlya’nın vurduğu her kılıç darbesiyle tabutun kapağı demir çember ile kaplanır (Perets 1900).

Svyatogor ve İlya Muromets’in dolaşırken tabutla karşılaşmaları motifi Horkut’un (Korkut Ata) ölümü hakkındaki ve özellikle Kazaklar arasında çok yaygın olan motifle benzeşmektedir. İlki 1867 yılında V.Velyaminov-Zernov tarafından derlenen varyantlarına göre Horhut’un ölümüne dair efsane şöyledir:

⁶⁴ Vij- Doğu Slav mitolojisinde bakışlarıyla öldüren bir karakterdir. Göz kapakları ve kirpikleri o kadar büyüktür ki, onları kaldırıp gözlerini açamaz.

“Horhut dünyanın bir bölgesinde yaşarmış ve bir gece rüyasında birkaç kişinin mezar kazdıklarını görmüş. *“Bunu kimin için kazıyorsunuz?”* diye sorduğunda, mezarı kazılar *“Evliya Horhut için”* demişler. Horhut telaşlanmış ve korkutucu ölümden kaçmak için dünyanın bir diğer ucuna göçmüş. Orada da yine aynı rüyayı görür, sabah olunca tekrar yola koyulur ve Horhut bu rüyanın etkisiyle dünyanın dört bir bucağını dolaşmıştır. Umutsuzca nereye gideceğini bilemeden dünyanın merkezine yerleşmeye karar vermiştir. Dünyanın merkezi Sir-Derya nehrinin kıyısı Horhut’un mezarının şimdi bulunduğu yer olmuştur. Sir boyunda bu evliyanın göç hareketi bitmemiştir. Dünyanın merkezinde yine rüya görmüş. Evliya bu defa kaderini kurnazlıkla alt etmeyi planlamış. Yeryüzünde kendisi için kurtuluş olmadığını düşündüğü için suda yaşamaya hazırlanmış; Sir-Derya üzerine kilimini (hasır) yaymış ve üstüne yerleşmiş. Orada dombra çalarak 100 yıl yaşamış, sonra ölmüş. Dindar Müslümanlar onun bedenini alıp gömmüşler” (Jirmunski 2016: 51-91).

Horhut, ölümden uzaklaşmak istedikçe hep mezar veya çukur kazan insanlarla karşılaşır ve kimin için kazdıklarını sorduklarında hep “Horhut için” cevabını almaktadır, yani o mezar kendisi içindir ve ondan kaçamaz. Burada Horhut’un karşılaştığı mezar, Svyatogor’un karşılaştığı taş tabutla aynıdır ve her ikisi de kaderlerinden kaçmayı başaramaz. Kahramanın kendisi için olan tabut veya mezar ile karşılaşması motifinin Kazak-Türk menkıbelerinden Ruslara taşınmış olması kuvvetle muhtemeldir, zira henüz Rus etnik ve siyasi birliğinden söz edilemezken, özellikle Kazaklar, yani Türkler arasında Horhut, yani Korkut Ata hakkındaki menkıbeler teşekkül etmiştir. Zira Korkut Ata bir kamdır, hem de ozanların, yani kamların atasıdır.

Üçüncü epizod, Svyatogor’un evliliği (Jdanov 1881) hakkındadır. Svyatogor, Mikula’dan kaderinin nasıl olduğunu sorar. Mikula, onu Kuzey dağlarındaki kâhin demirciye yollar. Svyatogor’un kendi geleceği hakkındaki sorusuna o, onun deniz krallığında 30 yıl yaşayan kız ile evleneceğini haber verir. Svyatogor oraya gider ve hasta Plönka Pomorskaya’yı perişan halde, yara bere içinde bulur, onun yanına 500 Ruble bırakır, onun göğsüne kılıcıyla dokunur ve oradan gider. Kız kendine gelir; mucizevî şekilde bedenini kaplayan yara ve kabuklardan kurtulur ve çok güzel bir kız olur. Bogatır, onun güzelliğini duyduktan sonra onunla evlenmeye gelir. Düğünden sonra Svyatogor, onun göğsünde yara izi görür, meseleyi öğrendikten sonra kaderine gittiğini anlar (Perets 1900).

Bu üç versiyonun öğrenilmesi şu noktaya taşımaktadır.

1. Torbayı kaldırma motifi, diğer halkların eposunda da ve diğer bogatırların menkıbelerinde de yaygındır: Anik, Kolıvan, Volga, Samson. Yugoslav şiirinde Svyatogor rolünde Marko Kraleviç görülmektedir; Kafkasya’da ise Soslan hakkındaki Nart anlatısı vardır. Torba, Potok binalarındaki kayaya uymaktadır. Cenner halkının vergi torbası verdikleri Aleksandr Makedonski hakkındaki ortaçağ anlatısıyla da uyumaktadır; bu torbayı tartmak, ölçmek mümkün değildir, bu sembolik olarak Yahudi bilgenin sembolik açıklamasıdır. Tora’nın dev ile tartışması hakkında kadim kuzey menkıbesiyle paralellik göstermektedir (Perets 1900).

2. Svyatogor’un sadakatsiz karısı hakkındaki ikinci motifin paraleli Pers “Turi-name” kitabında ve “1001 Gece Masalları”nda, Hint ve Budist masallarında görülmektedir. Bu da motifin doğu kaynaklı olabileceğini göstermektedir.

3. Tabut hakkındaki anlatı ve menkıbeler Ukraynalılar, Kaşublar, İtalyanlar, Tsigan, Madyar ve kadim Mısır’da mevcuttur (Perets 1900). Kokrut Ata’nın mezar motifine değinilmiştir.

4. Svyatogor’un evliliği epizodu, ortaçağ anlatılarına dayanan halk anlatılarında bulunmaktadır. Kuzeyli büyücü-demirciye ziyaret detaylarına göre “Kalevela”nın epizodunu hatırlatmaktadır. İrinli, hastalıklı halde bulunan kızla evlenme, Çariçe Firgis hakkındaki eski Rus menkıbesinde rastlanmaktadır. Svyatogor’un kişiliğinin açıklanması için derlenmiş olan yığınla paraleline rağmen, evlilik epizodu çok az açıklanabilmiştir. Rus Svyatogor-pehlivanın prototipi hakkında çok sayıda hipotez ileri sürülmüştür: Vollner, onun sudan geçen Hırsta efsanesindeki Svyatım Hristofor ile kıyaslamaktadır; Jdanov, Svyatogor’un prototipinin Kitab-ı Mukaddes’in Samson’u olduğunu düşünür. Veselovski, bılına bogatırı Samson’un çizgilerinin Svyatogor’a geçtiğini ileri sürmektedir.

5. Diğer yerde o, “Aleksandr”ın muhtemel kaynağına işaret etmektedir; orada “Aleksandr’ın görünce hayrete düştüğü büyük adamdan” bahsedilmektedir; o, 1000 adım yükseliği ve 200 adım genişliğinde yüksek bir dağda yatar; bu Svyatogor’un yatağını hatırlatmaktadır. Halanski, devasa Nartlar ve Osetin Mukkara’nın Svyatogor ile benzerliği hakkındaki Kafkas menkıbelerinin muhtemel etkisine işaret etmektedir. Miller, Kafkas hikâyelerinin Ruslara ve onların kendi aralarındaki etkiyi ispat etmiştir.

Svyatogor adı onun yaşam yeri olan Svyataya Gore (Kutsal Dağ) adından oluşmuş epitet olarak kabul edilmektedir (Perets 1900).

6. Rus ve Sovyet filolog-halkbilimci V.Ya.Propp'un (Propp 1958: 37) düşüncesine göre Svyatogor, tatbik edilemez ve bu nedenle ölüme mahkum olan ilkel gücün cisimleşmiş halidir (İvanov, V.V. & Toporov V.N. 1987).

6.9.2.5.Sadko

Zengin misafir. Novgorod dairesi bılina kahramanıdır; Olenets bölgesinde derlenmiş popüler 9 varyanttan sadece 2 tanesi tam sayılabilir (destancı Andrey Sorokin ve Vasiliy Şegolonok).

Bu kahraman, usta bir müzisyen ve guslicidir. Bazı varyantlara göre Novgorod'da yaşamaktadır. Çok heyecanlı ve coşkulu biridir. Satranç oynamayı, iddialaşmayı çok sever. Zaman zamanda korkaklık gösterir. Kendisi oldukça dindardır ve Aziz Nikolay'ın yardımıyla hayır yapmak için kilise inşa eder. Uyumayı da çok seven biridir.

Bılina varyantları

Sadko bılinalarının en tam varyantı Andrey Sorokin'den derlenmiştir (Rıbnikov, 1910; Brokgauz ve Yefron, 1890-1907). Bu varyanta göre Sadko en başta gariban bir guslicidir, davetlerde gusli çalarak ekmeğini kazanmaya çalışmaktadır.

Bir keresinde dokuz günlük bir ziyafet vardır ama Sadko davet edilmemiştir; ya da Knez Vladimir'in ziyafet sofrasına bırakmazlar; Sadko da o zaman İlmen gölü (veya denizi) kıyısında oturup boş sahilde gusli çalmaya başlar. Ansızın Deniz Çarı gölde kendisini gösterir ve gusli çalarak kendisini "teselli" ederse onu ödüllendireceğini söyler. Sadko, Deniz Çarı'ndan bu teklifi alınca hemen Novgorod'a gider ve orada üç tane zengin tüccar ile iddiaya girer, İlmen gölünde mucizevî "altın kanat – balık" olduğunu söyler. İddiayı kazanan Sadko ticaret yapmaya başlar ve zenginleşir.

Başka bir varyanta göre o çamur ve çöpleri alır, bu çamur ve çöpler bir gecede altın ve gümüşe dönüşür, bu şekilde zengin bir tüccar olmuştur.

Dindar olan Sadko zengin olduktan sonra bir tapınak yapar (ya da yaptırır). Daha sonra kim daha zengin diye şehir halkıyla tekrar iddiaya tutuşur. Her hafta şehir halkı Sadko'nun satın aldığı yeni mallar getirirler. Sadko her şeyi satın alır.

Başka bir varyanta göre ise bir ziyafette Sadko, Novgorod'taki “iyi ve kötü” bütün malları satın alabileceğiyle övünür; gerçekten de iki günde Sadko bütün malları, üçüncü gün ise Moskova'nın mallarını satın alır. Sonra Sadko “ak dünyanın bütün” mallarını satın alamayacağını farkına varır (Rıbnikov 1910: 247).

Ben değilim, Novgorodlu zengin tüccar,

Şanlı Novgorod benden daha zengin!.

Bundan sonra Sadko 30 gemi mal yükleyerek ticaret yapmak için denize açılır. Dönüş yolunda gemi birden bire denizin ortasında fırtınaya tutulur. Sadko, Deniz Çarı'nın haraç (vergi) istediğini anlar, denize bir sandık altın, gümüş ve inci bırakır, ama boşuna; o zaman Deniz Çarı'nın canlı kurban istediğine karar verir. Kura çekimi Sadko'ya isabet eder. Sadko yanına guslisini alır ve bir tahta ile denize iner. Bundan sonra gemiler yavaş yavaş hareket eder. Sadko, o tahta üzerinde uyur. Uyandığında denizin dibinde, Deniz Çarı'nın çadır/sarayında uyanır. Çar, Sadko'nun gusli çalmasını ister. Gusli sesinin melodisiyle Deniz Çarı dans etmeye başlar, akabinde deniz dalgalanır, gemiler batmaya başlar, çok sayıda insan ölür. Sıkıntılara göğüs germek için dualar eden, denizde seyahat eden aziz Mikola Mojayski (Nikolay Çudotvorets) Sadko'ya görünür ve Deniz Çarı'na karşı nasıl davranacağını ona öğretir. Sadko aldığı talimatlara tamı tamına uyar: önce gusli çalmayı bırakır, onun tellerini koparır, Deniz Çarı, Sadko'dan Denizkızı ile evlenmesini talep eder, evlenmeyi talep eden 900 tane kızdan en sonuncu “Çernavuşka”yı seçer. Evlilik ziyafetinden sonra Sadko, genç karısıyla “ilişki yaşamaz”, uyur ve Novgorod'a yakın Çernava nehri kıyısında – dünyada uyanır. Bu sırada o, Volhov'un onun gemisiyle gittiğini görür. Sadko kurtulması hasebiyle Mikola Mojayski kilisesini inşa eder, “mavi denizde” de bir daha seyahate çıkmaz.

Bazı bilina varyantlarında Sadko, Deniz Çarı ile Çariçe arasındaki Rusya'da altın mı, kılıç mı daha pahalı (değerli) anlaşmasını halleder ve kılıç lehine karar verir: başka bir varyantta da Mikula rolünü Poddonnaya Çariçe kendi üzerine alır.

Kirşa Danilov'un kitabında Sadko iki türküde görülmektedir (Danilov 1977).

Onlardan ilki pek bilinmedik bir versiyondur: burada Sadko guslici ve Novgorod'lu değildir, Volga'dan gelmiş biridir; o, İlmen Gölü'ne kız kardeşinin selamını getirmiştir. İlmen, memnuniyetinden dolayı gence zengin olmasında yardım eder, İlmen gölünün hediye ettiği çok miktarda avlanmış balığı satar. Daha sonra Sadko, Novgorod gruplarından birine katılır, ziyafet düzenler ve Novgorodlularla iddiaya tutuşur: iddiaya göre o, üç gün içinde Novgorod'daki satışa sunulan bütün malları satın alacaktır. Geleneksel versiyonu olmaması nedeniyle, Kirşi Danilov'da Sadko kazanır: o gerçekten de bütün malları satın alır.

Kirşa Danilov'un kitabından Sadko hakkındaki ikinci türkü onun denizaltı krallığındaki maceralarını konu edinmektedir.

Köken

Tarihsel Okul yandaşlarının hipotezlerine göre, Sadko bılinalarının kadim temeli "Sodko Sıtinet" (veya Sotko Sıtiniç) (İvanov&Toporov, 1991:466) adındaki Novgorodlu tüccar hakkındaki türküdür. Novgorod şehrinde 1167 tarihinde Detints'te Gleb ve Boris Kilisesi'ni inşa ettiği Novgorod kroniğinde zikredilen kişidir. Görünüşe göre Sadko, denizkızının mitolojik nişanlısının Hint-Avrupa suretinin geç dönem dönüşümüyle ortaya çıkan bir surettir (İvanov & Toporov, 1991:467).

Yeraltı veya Denizaltı Çarı hikâyelerde kahramanı kendi çarlığına aldıktan sonra, onu kendi kızıyla evlendirmek ister; masallarda da görülmektedir. Bir Kırgız menkıbesinde, bir kişinin suyu yarıdıktan sonra Su Ubbe'nin yönettiği krallığa geçer, orada birkaç yıl hizmet eder, vezirin kızıyla evlenir, daha sonra sihirli yeşil değnekle dünyaya döner ve zenginleşir.

Sadko hakkındaki bılınanın yakın kaynakları açıklanamamıştır. Akademisyen A.N.Veselovski, Fransız "*Tristan le Leonois*" romanındaki epizod ile Sadko bılınasının benzerliğini göstermektedir: onun kahramanının adı Sadok'tur, karısını almaya yeltendiği kayın biraderini öldürür ve onunla (kadınla) gemiyle kaçır; denizde fırtına çıkar, gemideki yaşlıların düşüncesine göre bu, gemideki yolculardan birinin

günahlarından dolayı olmuştur; fırtınaya kurban olarak Sadok verilmesi gerekir; onu denize atarlar, ondan sonra da fırtına dinir.

Fransız romanı ve bilinenin epizodunun benzerliği âşıkârdır, kahramanların isimleri de örtüşmesi, roman ve bilinenin aynı kaynaktan fakat birbirinden bağımsız olarak teşekkül ettiğini düşündürmektedir.

Vsevolod Miller, guslici Sadko ve Deniz Çarı tiplerinin açıklamasını Fin ve Eston masallarında bulunduğunu ileri sürmektedir: o, bilinenin Deniz Çarı'nı, avcılık yapan Deniz Çarı Ahto ile aynı olduğunu kabul etmektedir; guslici-Sadko prototipini Veynemeynen türkücü ve müzisyeninde görmektedir.

6.9.2.6.Mikula Selyaninoviç

Novgorod bılina dairesi bogatırıdır, efsanevi köylü-çiftçidir (Petruhin 1990:358). Novgorod'da yaşamaktadır. Çok güçlü ve sakın bir yapısı vardır. Mikula adı, Nikolay adının halk ağzındaki söyleniş şeklidir; Mihail adının biraz bozulmuş şekli de olması mümkündür.

Mikula Selyaninoviç'in iki, bir başka rivayete göre de üç kızı vardır:

Vasilisa Mikuliçna, bu Staver Godinoviç'in karısıdır;

Nastasya Mikuliçna, bu da Dobrinya Nikitiç ile evlidir. Bu iki kız da Rus bılinalarında temel kadın bogatırlardır.

Mikula Selyaninoviç adına iki bılina vardır: “*Volga i Mikula Selyaninoviç*” ve “*Svyatogor i Mikula Selyaninoviç*”.

Mikula'nın temel uğraşısı taşlık alanları sürüp, ekim yapmaktadır. Mikula kendisinden başka hiç kimsenin kaldıramayacağı heybe ile tohum eker. O bir keresinde Volga ile karşılaşır, genç knez kısa süre önce toprağı miras olarak almıştır ve mülklerini ilk kez görmeye çıkmıştır. Volga, Mikula'nın heybesini kaldıramaz, knez atla bile onun peşinden gidemez. Mikula kendini işini çok iyi şekilde yapmaktadır.

Kimi varyantlara göre de, yukarıda değinildiği üzere, Mikula Selyaninoviç'in heybesini kaldıramayan ve dizleri üstüne toprağa kapaklanarak ölen Svyatogor'dur.

Bogatır-Köylü (Çiftçi) Sureti

Bu bogatır köylü gücünün cisimlenmesi olarak değerlendirilmektedir. Onunla dövüşmek mümkün değildir, çünkü *Matuška Sıra Zemla* (Ham Toprak Ana) Mikula'yı sevmektedir. Mikula, burada toprağın verimini, bereketini, üretkenliğini, hasılı yaşam verme gücünü temsil etmektedir; o her şeyden güçlüdür.

Bir varyanta göre Mikula, Svyatogor'dan heybesini kaldırmasını ister. Svyatogor'un dahi kaldıramadığı heybeyi sadece Mikula Selyaninoviç kaldırabilmektedir hem de bunu tek eliyle yapar; heybenin içinde ise bütün dünyanın ağırlığı vardır.

Mikula Selyaninoviç iki bılınada başkahramandır: Svyatogor ve Volga Svyatoslaviç. Bu kahramanla ilgili olarak Miller, yapabildikleriyle “starşiy bogatır”lar grubuna dâhil edilmesi gerektiğini söylemektedir; o, ziraatın temsilcisidir. O, Svyatogor gibi kaba bir kuvvete değil, dengeli ve dayanıklı bir güce sahiptir. O, mladşiy bogatırların çıkışının habercisidir, ama kendisi bir tarım Tanrısı olarak kalır. İlkel tarım toplumunda Öküz-boga, kutsal kabul edilen, Tanrısallık özellikleri atfedilen, saygı duyulan bir güç iken, bılinalara Mikula Selyaninoviç, bu gücün yerini almaya namzettir. O toprağı fethetmektedir, ona güç yetirebilmektedir. Mikula en başta ziraat Tanrısı'dır; bılınada buna dair ipuçları vardır.

Başka yerde (İlya Muromets) Miller, Mikula'yı göksel şimşegin ilk tecessüm edişi, köylü olarak adlandırır, o zaman, onun arkasından yetişmenin mümkün olmayan büyülu kırsağı kendisini şimşek bulutu olarak adlandırmaktadır.

Halk, bulutların uçuşunu, gökyüzünü sürmek olarak tasavvur etmektedir; şimşek ve yıldırımlar ise gökyüzünün yarılmasıdır, aynen pulluğun toprağı sürmesi gibi. Bu adın geri planında eski yıldırım ve şimşek Tanrısı yatmaktadır. Bu kahraman, yine ziraatçıların hamisi olan güçlü Rus tanrısı **Perun**'u hatırlatmaktadır. Porfiryev, Buslayev'in izinden giderek Mikula Selyaninoviç'in kişiliğinde kudretli köylü-çiftçi kadın bogatır sureti temsil edildiğini söylemektedir. Onun muazzam bir gücü vardır, bu ve bazı yönlerden Svyatogor ile benzeşmektedir, yani onun temsil ettiği “tip”,

Svyatogor'un temsil ettiği “tip” ile örtüşmektedir, bu iki tipin muhtemelen toprağın hamisi Tanrının veya toprağın tecessüm etmesi olan geçmişte var olmuş muazzam bir varlığın etkisiyle teşekkül etmişlerdir. Özellikle bütün dünyanın ağırlığını barındıran torba buna işaret etmektedir, yani Mikula, hiç şüphe yok ki, toprağın, yani dünyanın suretidir. Ama kendisini doğrudan toprak olarak değil, toprağın işlenmesi, yerleşik ziraatçılık yaşam düşüncesi olarak takdim etmektedir; kendi gücünü ve önemini göstermektedir.

Vollner'e göre ise Mikula, Aziz Nikolay'dır, hatta onun açıklaması ziraatın cisimlenmesidir.

Vsevolod Miller, Olimpiyat oyunlarında Aleksandr Makedonski'nin (Büyük İskender) rakibi olan Nikolay (bu Aziz Nikolay değildir) ile Mikula'yı mukayese etmiştir: Mikula'nın demir sabanını, o, Gordios tarafından atılan düğümünden yapmıştır. Veselovski “*Yujno-Russkie Bilini*” adlı eserinde Mikula adının batı efsanelerindeki çiftçi-kral tipinin yansıması olabileceğini ileri sürmüştür. Veselovski, Mikula Selyaninoviç'in Bizans İmparatoru Gugon'un yansıması olabileceği açıklamasını kabul ederek “*o Volge i Mikule*” (Volga ve Mikula Hakkında) bilinasını, meşhur Batı Avrupa efsanesi “*Hojdenie Karla Velikogo i Yerusolim i Konstantinopol*” (Büyük Karl'ın Kudüs ve İstanbul Seyahati) ile yakınlaştırmaktadır (Veselovski 1881-1884).

Mikula Selyaninoviç, savaşını düşmana karşı değil de toprağı işlemek, ondan verim ve hasat almak için vermektedir; diğer bogatırlar düşmanla savaşıp, onları yağmalarken, Mikula Selyaninoviç toprağı işleyerek, harcadığı emeğin karşılığını topraktan almaktadır. At üstünde düşmanla savaşan bogatırlar, hayvan besiciliği iktisadi kültür kahramanı iken, Mikula Selyaninoviç tarım kültürü kahramanıdır. Soyadı olan Selyaninoviç de onun tarımla, toprakla olan ilişkisini göstermektedir: Rusça “selo” (köy), “selyanin” (köylü, çiftçi) teriminden türetilmiştir: Köylüoğlu, Çiftçioğlu Mikula.

6.9.2.7.Dunay (Tuna) İvanoviç

Kiev'de yaşayan bu kahraman, kıskanç, çok kibirli ve bir o kadar da itidalsizdir.

Dunay'ın bir zamanlar Litovsk Kralı'nın hizmetinde bulunduğu söylenir, ama kahramanın biyografisi Kiev'deki hizmetlerinden başlar.

Vladimir evlenmek isteyince Dunay ve Dobrinya'yı Litva'ya kralın kızı Aproksa'yı kendisine nişanlamaları vazifesiyle göndermiştir. Aproksa (Apraksiya) ile konuştuktan sonra eve dönerler, ama orada tuhaf olaylar olmuştur. Meydanda bogatırka (kadın bogatır) onları, güçlerini ölçmeye çağırır. Dunay galip gelir, evde bogatırka ile şatafatlı bir düğün yapar. Evlilik ziyafetinde her ikisi de övünmeye başlar: Dunay, yiğitlikleriyle, bogatırka da nişancılığı ile. Mağrur Dunay karısına okuma öğretmeye karar verir. Neticesinde kaybettiği nişancılık yarışmasını yaparlar. Karısına yenilmesi nedeniyle aşağılanır, bundan dolayı karısını affetmez. Dunay, karısının karnını keser, ama onun gebe olduğunu öğrenir. Karısı gebedir, karnında bir bebek vardır “elleri gümüş, ayakları altın”. Dunay bu acıya dayanamaz, kendisini öldürür; bıçağın üstüne düşer, onun kanı akar nehir olur, yani Tuna nehri olur çağlar.

Dunay İvanoviç, dönürcü bogatırlar grubuna dâhildir. Yagiç'e (Archiv I) göre o, Dunay (Tuna) nehrinin insanlaştırılmasıdır, buna delil olarak da bılınada devamlı birlikte kullanılan “tihiy” (sakin, dingin) epitetini göstermektedir. Miller de onu ırmağın insana dönüşmüş sureti olarak görmektedir, ancak şimdiki Dunay (Tuna) nehri değildir, genel olarak nehirdir. O, Dunay kelimesinin ilk başta cins isim olduğunu, ırmağın dünyevi değil, göksel bir nehir olduğunu, yani suyun bulunma yeri olan bulutları ifade ettiğini, bundan dolayı da bogatır Dunay'ın mitolojik bir varlık olduğunu ileri sürmektedir.

Miller'e göre Dunay'ın bir evliliği bogatırın mitolojik karakterine işaret etmektedir. 1281 ve 1287 yıllarına ait İpatev yıllığında Voyvoda Knez Vladimir Vasilkoviç Dunay'dan bahsedilmektedir. Aksakov, Dunay'ı drujinka olarak görmekte ve onun diğer bogatırlara benzemediğini, başka bir ülkeden geldiğinin açık olduğunu, gururlu tavırlarıyla farklılık gösterdiğini söyler.

Stasov'a göre Dunay bılınasında kozmik mit muhafaza olmuştur; bu konuda Miller de hem fikirdir. Ona göre Dunay, Ruslar tarafından Ari'lerin atalarının mitolojik varlık hakkındaki hatıralarının mirası değil, basitçe bu tipin mitolojik Asya menkıbelerinden alıntılanmış halidir. Dunay'ı ay Tanrısı Soma, Harivans hikâyesindeki bir kahraman,

Mahabharata'dan Bgruga'ya, Somadeva'nın⁶⁵ kitabından Brahman Saktidev ile örtüştürmektedir. Stasov'a göre Dunay'ın kökeni Hindistan'a ait olmalıdır.

Dunay İvanoviç, Rus bılinalarında en meşhur bogatır suretlerinden biridir. Dunay İvanoviç'in, Rus eposunun en meşhur üç bogatırı olan İlya Muromets, Dobrinya Nikitiç ve Alöşa Popoviç'ten farkı, trajik bir karakter olmasıdır.

Bılina konular

S.A.Azbelev'in hazırladığı kahramanlık bılinaları konu indeksine göre Dunay İvanoviç üç tane bılınada başkahramandır (no: 22, 23, 24).

22. Dunay İvanoviç i Korolevna,

23. Poedinok Dunaya İvanoviça s Dobriney Nikitičem,

24. Dunay İvanoviç – Dünürcü (Dunay ve Dobrinya, Knez Vladimir'e kız istemeye giderler).

Son konu en popüler bılina eposuna aittir. Azbelev, bunu on farklı türe ayırmıştır: 24-I - X; ayrıca farklı destancılardan onlarca varyant derlenmiştir.

Bılinalarda Dunay'ın Kaderi

Dunay ve Dobrinya, Knez Vladimir'e Litva kralın kızı Apraksa'yı istemek için dünürcü olarak Litva'ya gönderilirler. Dunay'ın dünürcü statüsü ile seçilmesinin motifi, bu bogatırın geçmişte Litva Kralı'nın hizmetinde bulunmuş olmasıdır. Dunay önce kendi efendisine hizmet etmiştir. Kızgınlığı nedeniyle kral, onu derin bir zindana kapatırır, ancak Litva drujinasını öldüren Dobrinya, onun kurtulmasına yardım etmiştir. Kral, Apraksa'yı bogatırlarla Kiev'e gönderir.

Diğer konu ise genellikle şu şekilde devam eder: Litva kralının ikinci bir kızı daha vardır, Apraksa'nın kız kardeşi Nastasya, Dunay'ın geçmiş dönemdeki gizli sevgilisidir. Dunay'ın bu nedenle başı belaya girmiş, Nastasya onu kurtarmış ve Kiev'e

⁶⁵ Somadeva. Sanskritçe yazmış olan, XI. yüzyıl Kaşmirli şair.

göndermiştir. Rus bogatırları Apraksa için geldiklerinde, Nastasya dikkatsizce ona Dunay'dan bahseder. Dönüş yolunda bogatırlar, yolda bazı bogatır izleri bulurlar. Dunay, araştırmaya gider ve bogatırla karşılaşır, onunla dövüşür. Onu yener, son darbe için bıçağını çeker ve düşmanının Nastasya olduğunu öğrenir. Nastasya, ona geçmişî hatırlatır ve Dunay da onu evlenmeleri için Kiev'e davet eder.

Kiev'de çiftte düğün olur: Vladimir ile Apraksa'nın ve Dunay ile Nastasya'nın. Ziyafette Dunay kendi cesareti ile övünür, Nastasya ise naifliği ve ok atışındaki mahirliği ile. Dunay, bunu bir davet kabul eder; ok atışı müsabakasında Nastasya, Dunay'ın başı üstünde duran gümüş yüzüğü üç kere ok atışıyla vurur. Dunay, karısının üstünlüğünü kabul edemez ve daha tehlikeli bir tecrübe etmesini söyler: yüzük bu defa Nastasya'nın başı üstündedir Dunay ok atmaktadır. Dunay'ın oku Nastasya'ya isabet eder. Nastasya ölür, Dunay ise "karnını yarıncı" onun mucize bir bebeğe gebe olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Dunay kendi kılıcının üstüne düşer ve karısının yanında ölür, onun akan kanından Dunay nehri adını almıştır.

Takvimsel olmayan "Dunay" adı Rusya'da muhtemelen uzun süre kullanılmıştır. Galitsko- Volinska kroniklerinde 1281, 1282 ve 1287 yıllarında voyvoda Knez Vladimir Vasilyeviç Dunay'dan bahsedilmektedir (PSRL 1998). 1606 yılı altında köylü Dunay Samsonov (Arzamas) anılmaktadır (Veselovski 1974).

6.9.2.8.Staver Godinoviç⁶⁶

Bılina kahramanıdır, daha ziyade Çernigov'lu bir boyarın oğlu olarak meşhurdur. Bılınada o, genellikle "Staver hakkında starina" şeklinde destancılar tarafından adlandırılır. O daha ziyade pasif rol oynamaktadır, bılınada ana kahramanı onun karısı Vasilisa Mikuliçna'dır.

Bılina konusu

⁶⁶ 1890—1907. Bu makalede Entsiklopedičeskiy Slovar Brokgauza i Yefrona, sözlüğünün materyallerinden yararlanılmıştır.

Vladimir Krasno Solniška'nın ziyafetine katılan boyar oğlu Staver, karısının gençliği ve güzelliği ile övünür. Staver, Knez Vladimir'in ziyafet sofasında övünmesinden sonra hiddetlenen Vladimir tarafından zindana kapattırılmıştır.

Bu durumun haberini alan Staver'ın karısı Vasilisa Mikulişna erkek kıyafeti giyinir, etrafına drujina toplar ve Vladimir'e gider. Kiev'e varan Vasilisa kendisini kah Lahovitsk kralının oğlu, başka varyanta göre 12 yıllık vergisini ödenmesini talep eden korkunç Tatar elçisi olarak tanıtır. Her iki durumda da olaylar Knez Vladimir'in kızının (ya da yeğeni) düğününde gerçekleşmektedir; düğündeki kadınlardan biri bu bogatırın erkek değil bir kadın olduğunu öğrenir ve bunu knez ile paylaşır.

Vasilisa'ya yönelik yapılan türlü kontrol onun açısından başarılı olur, ondan sonra düğün gerçekleşir. Ancak damat düğün ziyafetinde çok kederlidir ve Vladimir, onu neşelendirmek için güslicileri çağırır. Onlar yeteri kadar neşeli şekilde çalamazlar; o zaman harikulade gusli çalabilen Staver'ı hatırlatırlar, onu zindandan çıkartırlar ve ziyafete getirirler. Vasilisa Mikulişna, Staver'a çeşitli imalarda bulunur, ancak Staver, onun kim olduğunu çıkartamaz; o zaman Vasilisa, onun ziyafete gidip yiğit drujinasına bakmasını söyler; geleneksel kama ve yüzük metaforu yardımıyla kimliğini açıklar ve Staver karısını tanır. Daha sonra ikisi birlikte geri döner ve Vladimir'e onun hatasını açıklarlar. Knez de Staver'ın genç karısıyla övünmesinin boşuna olmadığını anlar.

Konunun Kökeni

Knez Vladimir tarafından Staver'ın hapsedilmesi 1118 yılının tarihi bir faktörüdür. Novgorod yıllığında kısa bilgiye göre Novgorod'da vukuu bulan bazı başkaldırlar Büyük Knez Vladimir Monomah'ın tepkisini çekmiştir. Vladimir Monomah da Kiev'de geniş çaplı bir davet vermiş ve Novgorod boyarlarının hepsini çağırmıştır. Büyük çoğunluğu serbest kalmış, suçlu bulunanlar hapsedilmiş, onlarla beraber Staver da hapsedilmiştir, Staver'ın neyle suçlandığı yazılmamıştır.⁶⁷

⁶⁷ Polnoe Sobraniye Russkih Letopisev. 2000. Cilt 3, s.21 (6626 yılının anlatısı).

Bunun dışında boyarin Staver Gordatiniç (Godinoviç değil) adı XII. yüzyıla ait Kiev Sofiyski Sobor (katedral) duvarlarındaki grafiklerde zikredilmektedir.⁶⁸

1118 yılından sonra Novgorod'da derin bir zindanda hapis tutulan Staver hakkında türküler teşekkül ettiği tahmin edilebilir. Bu türkülere de, kocasını büyük belalardan kurtaran serbest folklor motifi güçlü kadın konusu eklenmiş olmalıdır. Bu şekilde Staver Godinoviç bılınasının Avrupa halk edebiyatında yaygın olan erkek kardeşini veya kocasını kurtaran savaşçı-kadın konusunun varyantı olarak görülebilir.

6.9.2.9.Vasilisa Mikuliçna

Bu kahramanın yaşam yeri olarak Çernigov, Litva, Lahovitsk toprakları görünmektedir.

Litva, Rusların baş düşmanlarından biridir, Rusya'nın batısı Litva'dır ve batıdaki düşmanların tamamı da Litvalıdır. Diğer düşmanları da Rusya'yı doğu ve güney yönünden rahatsız eden Tatarlardır.

Risk almayı seven cesur bir bogatırkadır. Satranç oynar, oldukça akıllı, zor durumlardan kurtulmakta becerikli ve kurnazdır.

Vasilisa Mikuliçna, yine bir bogatır olan Mikula Selyaninoviç'in büyük kızıdır.

Vasilisa, "*Pro Prekrasnyu Vasilisu Mikulişnu*" (Güzel Vasilisa Mikulişna Hakkında) ve "*Staver Godinoviç*"⁶⁹ bılınalarında bir bılina kahramanı olan Staver Godinoviç ile evlidir ve Litva'da yaşamaktadırlar. Vasilisa Mikuliçna akıllı, cesareti ve tevazu sahibi özellikleriyle olağanüstü bir bogatırka'dır (kadın bahadır). O, kocasına kendisine ait meziyetlerle övünmesini yasaklar ama Staver Godinoviç karısının uyarılarına kulak asmaz. Vasilisa Mikuliçna'nın kocası Staver Godinoviç bir keresinde Kiev'e gider. Kiev'de Knez Vladimir'in ziyafet sofrasında karısının meziyetleriyle övünmeye başlar.

⁶⁸ Akademisyen B.A.Rıbakov ile söyleşi.

⁶⁹ Staver ismi kimi metinlerde "Stavr", kimi metinlerde "Staver" olarak yazılmaktadır.

Knez Vladimir kıskançlık duygusuna kapılır ve Staver Godinoviç'i tutuklatıp zindana kapatır.

Vasilisa Mikuliçna kocasının Knez Vladimir tarafından zindana kapatıldığını haber alır. Kafasında planlar yapar ve kocasını kurtarmaya gider. Yaptığı plana göre Vasilisa, Tatar kıyafetleri giyinir ve kendisini Knez Vladimir'e vergi toplamak için gelen Tatar elçi olarak tanıtır. Ancak Knez Vladimir'in çevresindeki kadınlar ondan şüphelenirler ve onun bir erkek değil, kadın olduğu konusunda Knezi ikna ederler. Knez Vladimir de bunu denemek için birkaç tane erkeklere yönelik müsabaka ve benzeri eylemler tertip ettirir: güreş tutmak, silah kullanmak, satranç oynamak, erkek hamamında yıkanmak gibi. Vasilisa Mikuliçna bunların hepsinde mücadele eder ve her defasında da galip çıkar. Bu başarısının sonunda Knez Vladimir'den yeğenini kendisine eş olarak vermesini ister. Knez bu durum karşısında şaşırır, yeğenini ona verememiştir. Vasilisa bu fırsatı değerlendirmiş ve Knez Vladimir'e yeğeni karşılığında onun yerine zindanda tuttuğu müzisyen bogatırı kendisine vermesini önermiştir. Knez bu öneriyi kabul etmiş ve Staver'ı zindandan çıkarmış ve Vasilisa'ya vermiştir. Zindandan çıkan Staver Godinoviç, erkek kılığına girmiş olan karısı Vasilisa Mikuliçna'yı tanımaz. Vasilisa, kocasına karşısındaki kişinin kendi karısı olduğunu anlaması için bir soru sorar: *“Hatırlar mısın Stavr beraber okuma yazma öğrenmiştik. Benim mürekkep hokkam gümüş, Senin kalemin ise altın kaplama idi. Ben arasına bandırırdım, sen ise sürekli daldırırdın.”* Bunu duyan Staver karşısındaki kişinin karısı Vasilisa Mikuliçna olduğunu anlar ve birlikte evlerine, yani Litva, Çernigov'a dönerler.

6.9.2.10.Nastasya Mikuliçna

Kendisi Kiev şehrine yakın bir yerde yaşamaktadır. Oldukça güzel bir bogatırka (kadın bahadır) olup, çok cüsselidir. Biraz dikkatsiz ve tutarsız bir yapısı vardır. Bu tutarsızlık verdiği kararlarına yansımaktadır.

Nastasya Mikuliçna, bılına bogatırı Mikula Selyaninoviç'in küçük kızıdır ve yine bılına kahramanı Dobrinya Nikitiç'in *“Dobrinya i Zmey”* (Dobrinya ve Yılma); *“Jenitba*

Dobrını” (Dobrinya’nın Evliliği) ve “*Neudavşayasya Jenitba Alöşi Popoviça*” (Alöşa Popoviç’in Başarısız Evliliği) binalarında karısıdır.

Nastasya Mikuliçna’nın Dobrinya ile evliliği iki varyantta meşhurdur. Nastasya Mikuliçna bogatırkadır. Meydanlarda dolaşır, bogatırlık eylemleriyle meşgul olur, eğlenir ve her fırsatta da güç gösterisi yapar. Böyle dolaşırken bir keresinde başka bir bılına kahramanı Dobrinya Nikitiç ile karşılaşır. Dobrinya ile dövüşür ve onu kendisine koca olarak kabul eder.

Diğer varyanta göre Dobrinya, Zmeey (yılan) karşısındaki zaferinden sonra bogatırka Nastasya Mikuliçna’yı görmüştür. Nastasya Mikuliçna, Dobrinya’nın sarı saçlarından yakalamış ve ona bakmadan torbasına koymuştur. Bu noktada bogatırka Nastasya’nın fiziksel cüssesini ve gücünü hayal etmek mümkündür. Dobrinya Nikitiç’i cebine, ya da torbasına koymuş, bunu yaparken de ilerde eğer beğenirse onunla evlenmeyi, ancak beğenmezse de başını kopartıp atmaya planlamıştır. Ancak Nastasya Mikuliçna cebine koyduğu Dobrinya Nikitiç’i alıcı gözle incelendikten sonra onu beğenmiş ve onunla evlenmiştir.

Nastasya “*Neudavşayasya Jenitba Alöşi Popoviça*” (Alöşa Popoviç’in Başarısız Evliliği) bılınasında başkahramandır. Bu bılınada knez Vladimir, Dobrinya’yı “Orda’ya” zor bir diplomatik görevle gönderir. Nastasya, on iki yıl Dobrinya’nın dönüşünü bekler, ama daha sonra Dobrinya’nın öldüğü hakkında yalan haber gelir ve Knez Vladimir, Nastasya’yı Alöşa Popoviç ile evlenmeye zorlar. Bunu öğrenen Dobrinya, *skomoroh* gibi düğüne gelir. Nastasya, kocasını tanır. Dobrinya’nın *skomoroh* kılığında kendi nişanlısının düğüne gelmesi motifi, hem Bamsı Beyrek’in, hem de Âşık Garib’in kıyafet değiştirerek kendi nişanlılarının başkası ile yapılacak düğünlerine katılma motifini hatırlatmaktadır. Bu motif Türk kültüründen ödünçlenmiş olması göz ardı edilmemelidir.

6.9.2.11. Vasili Buslayev (Vaska)

Novgorod’lu bılına eposu kahramanıdır ve Novgorod şehrinde yaşamaktadır. Korkusuz ve alaycıdır. Büyük bir münakaşacı ve çılgın biridir. Batıl şeylere inanmaz ve

dövüşmeyi sever. Kendisi genç ve yiğit biri olarak takdim edilmektedir. Vasili adını taşıyan folklor kişiliklerinden en popüler olanıdır.

Geç doğan bir bebektir, babası doksan yaşında ölmüştür. Vasili Buslayev annesinin himayesinde kalmıştır. Emsalleri onunla “babasız” diye alay ederler, kahraman buna çok kızar ve zaman zaman onları döver, bazen de sakatlar. Aileler, anasından oğlu Vasili Buslayev’i dizginlemesini isterler. Ağır geçen çocukluk dönemi Vaska’nın sonraki bütün epik biyografisini etkilemiştir.

Yetişkinlik çağına ulaşınca kendisine drujina (yolda, arkadaş) seçer, seçim yaparken “en çok kim içtiğine ve ağırlık kaldırdığına” bakar. Novgorodluları savaşa çağırır. Öz amcasını öldürmeyi tasarlar ve sopa ile onun kafasına vurur, bundan dolayı anası Vaska’yı bodruma kapatır. O sırada dövüş vakti gelmiştir, onun drujinası Volhov’dan geçen köprüde Novgorodlularla vuruşur ve yenilirler. Bunu hizmetçisi görür ve Vasili’yi kurtarır, o da hemen dövüşün içine dalar ve herkesi öldürmeye başlar.

Sadece anası onu durdurabilir ve onu durdurur. Zamanla Vasili ne işlere sebep olduğunu anlar ve günahları için af dilemek, yakarmak için Yerusolim’e (Kudüs) gitmek için yola çıkar. Yolda bir sebepten dolayı başka bir bogatırın mezarını kirletir. Mezardan çıkan bir kafatası, “ölü (kuru) kafa” sürekli şekilde ona öleceğini söyler. Yersalim’e ulaşınca Ürdün nehrinde yıkanır, bu aslında yasaktır, zira orada İsus (İsa) vaftiz olmuştur. Dönüş yolunda arkadaşlarıyla yarışmaya karar verir. Onlar kayanın üzerinden atlamaktadır, ama Vasili kayadan atlarken geriye düşer, başını taşa çarpar ve ölür.

Vasili Buslayev’in mezardan çıkan kuru kafa ile konuşması, Kerem ile Aslı Hikayesi’de Kerem’in, kuru kafa ile konuşması, ondan Aslı’nın izini sorması motifiyle benzeşmektedir.

S.A.Azbelev’in hazırladığı kahramanlık bılinaları konu tasnifindeki bilgilere göre Vasiliy Buslayev üç tane bılınanın (Azbelev’in listesinin 40, 41 ve 42) başkahramanıdır (Azbelev 1982: 291): “*Vasiliy Buslayev i Novgorodtsı*”, “*Poyezdka Vasiliya Buslayeva*” veya “*Smert Vasiliya Buslayeva*”, bu son iki isim aynı bılınanın farklı iki ismidir.

Vasili Buslayev adına olan ilk bılınada onun, şehir halkı ile arasındaki anlaşmazlık konuları anlatılmaktadır. Vaska, gençliğinden itibaren utanma nedir bilmez. Bazen

öylesine şeyler yapar ki, yaptığı şeylerin vereceği zarara dikkat etmez. Novgorod'luların çoğunluğu ona karşıdır, o da serdengeçtilerden kendi drujinasını oluşturur, kendisi sürekli huysuzluklar, huzursuzluklar çıkarmaktadır. Sadece annesi ona söz geçirebilmekte ve onu dizginleyebilmektedir. En sonunda ziyafette yaptığı tahrikler sonucunda Vasili, Novgorodlu erkekler tarafından dövülür. Ancak annesinin araya girmesiyle Vasili, Novgorodluların elinden kurtulur.

Vasili Buslayev adına olan ikinci bilinenin konusu bu kahramanın olgunluk çağını konu edinmektedir. Vasili günahlarının ağırlığını hissettiği için Yerusalam'e tövbe etmeye, arınmaya gider. Ancak kutsal yerde hacılık da kahramanın karakterini değiştirmez: bütün yasakları çiğner ve dönüş yolunda en tuhaf haliyle kendi kabadayılığını göstermeye çabalar.

Vasili Buslayev tipi devrim öncesi bilimsel edebiyatta çok az çalışılmıştır. Araştırmacıların çoğunluğu, bu orijinal tipin bizzat Novgorod şehrinin gücünün, aynı şekilde Sadko'nun da bu şehrin zenginliğinin tecessüm etmiş hali olduğunu ileri sürmüşlerdir.

1938 yılında çekilen Sergey Eyzenşteyn'in meşhur "Aleksandr Nevski" filminin ana kahramanlarından biri Vasili Buslay'dır. Bu karakter Novgorod'lu bir delikanlıdır ve Vasili Buslayev'in özelliklerini taşımaktadır: annesine karşı saygılı, bununla beraber pervasız biridir. Diğer sinema filmelerinde bılına kahramanından daha keskin çizgilerle ayrılmaktadır: o, topluma karşı tavır takınmaz. Knez Aleksandr tarafından gerekli göreve yollanır, Knez, ona en önemli ve tehlikeli vazifeyi verir. Vaska Buslay, stepli boyar Gavril Aleksiç'in neşeli ve oldukça yalancı bir dostu-rakibi olarak takdim edilmiştir. Levoda dövüşünde ikisi de büyük zafer elde etmişlerdir.

6.9.2.12.İvan Gostiniy Sın

Rus bılına bogatırıdır. İvan Gostiniy adı bılinalarda iki konuda ana karakterdir, bunlardan biri Gilferding'de 172, Rıbnikov IV, 13; ikincisi Kirşa Danilov'un kitabında 7 numaralı, Kireyevskiy'de III. sayfa 1-4, Rıbnikov III'te 34 numaralı, Gilferding'de 133 ve 135 numaralı, Tihonrov ve V.Miller'in kitabında 55 numaralı bılına metnidir.

Birinci bılına konusunda İvan, dul Ofima Aleksandrovna'nın saf oğludur; annesinin söylediklerine kulak asmaz ve zamanını çulsuzlarla meyhanelerde geçirir. Annesi çulsuz meyhanecilere oğlunu sorar, onlara para vereceği sözünü verir, onlar da kadına oğlunu verirler. O zaman anası oğlunu limana götürür ve 500 Ruble karşılığında deniz tüccarlarına onu satın almalarını önerir. İvan Gostiniy de tüccarlardan kendisi için 1000 Ruble vermelerini ister ve anasının yaşaması için bu paranın gerekli olduğunu söyler; gözyaşları içinde anasıyla vedalaşır ve “kâğıt üstünde onun öz anası olduğunu ancak gerçek yaşamda ise gaddar bir yılan” olduğu söyler.

Bılananın ikinci konusu Kiev'de knez Vladimir'in ziyafet vermesi motifiyle başlar. Knez, avcılarını çağırır ve onları Kiev ile Çernigov arasında dörtmala at yarışı yapmaya davet eder, bunun sabah tan vaktiyle öğleden önceki vakit arasında olmasını ister. Koşu İlya Muromets tarafından Tugarin Zmeyeroviç'ten alınan üç tane knezlik atı arasında yapılacaktır: gök yeleli, boz yeleli ve kara yeleli.

Ziyafette bulunanlar arasından İvan Gostiniy Sın çağırılmıştır. Ondan sonra İvan ahıra gider, kendi atına kendisini ifşa etmemesini rica eder. At insan sesiyle onunla konuşmaya başlar, Vladimir'in birinci kısağının ona küçük, ikincinin ortanca kardeşi olduğunu, siyah yeleli olan üçüncünün ise güç bakımından Vladimir'e denk olduğu, eğer İvan, onu seçerse buğdayla besleyeceğini ve doyuracağını söyler.

Vladimir'in elçisi gelince İvan samur kürk giyinir ve burko'sunun (atı) dizginleri ipektir ve knezin sarayına gelir. Orada onun burko'su (atı) önde gitmeye, öküz gibi böğürmeye, toynaklarıyla İvan'ın kürkünden samur yakalamaya başlar ve bu şekilde knezin atlarını korkutur, onlar dağılırlar. Boyarlar ve knez de korkar, yarıştan vazgeçerler ve İvan'dan atını hızla uzaklaştırmasını isterler. Böylece İvan galip gelir, ödülü kazanır, Çernigov'lu zengin, onu deniz mallarıyla dolu gemisiyle Dnyeper'de ticaret yapmaya gönderir ve “knezler ve boyarlar bizden hiçbir yere uzaklaşamazlar” diyer söyler.

İvan Gostiniy Sın bılinaları kuzeyin izlerini taşımakta olduğu ve daha geç dönemlerde Novgorod bölgelerinde teşekkül ettiği genel kabuldür. Konular derlemelere göre sadece Olenets vilayeti, Novgorod ve Sibirya'da meşhurdur. Knez Vladimir epik ismi ise hazır bir şablon olarak Kiev şehrine eklenmiştir.

Bilinanın geç dönemde teşekkül ettiğini gösterir bir nokta da Knez Vladimir'in rolüdür, bir varyanta göre o, İvan'ı yere kadar baş eğerek selamlamaktadır. Gilferding'in 307 nolu bılınasında İvan, Godinoviç diye adlanmakta, Kiev'de Vladimir'in rolü Çar olarak değil knez olarak tanımlanan İvan Vasilyeviç'e verilmektedir. Bılınada bazı Novgorod çizgileri öne çıkmaktadır: 1) kahramanın kaynağının ticaret olması; 2) knezin ziyafet sofrasına tüccar ve gemici misafirlerin katılması; 3) İvan Gostiniy'ın atının deniz gümrük vergisiyle satın alınmış olması (Gilferding no: 307). Novgorod'lular tarafından batıdan en iyi atların alındığı malumdur; 4) Çernigovlu zenginin müstakil rolü, Novgorod'da zenginin önem ve durumunu hatırlatmaktadır; 5) annesi tarafından oğlunun denizcilere satılması.

İvan Gostiniy Sın tipi hakkında bazı tasavvurlar olmuştur: P.A.Bessonov ("Pesni" sobr. P.V.Kireyevskim, vıp. III, str. XXVII), O.F.Miller ("İlya Muromets", str. 379-386), ancak onun hakkında en detaylı açıklama Akademisyen A.N.Veselovski tarafından yapılmıştır (Yujnorusskiye Bılını). İvan Gostiniy hakkındaki bılınaların günümüze kadar ulaşmış olduğu noktadan hareketle A.N.Veselovski, Vanka Udovkin Sın bılınası temelinde yatan şemayı yeniden kurmaya çabalamaktadır ki, İvan hakkındaki bazı hikâyelerle, XII. asırda *Gautier iz Arrasa* tarafından yazılmış olan *İraklii* (Eracles) hakkındaki eski Fransız romanındaki yeniden kurulan şemanın bütün çizgileriyle olan paralelleri göstermektedir. A.N.Veselovski'ye göre romanın temelinde günümüze kadar ulaşmamış olan Bizans hikâyesi bulunmaktadır. İvan Gostiniy Sın bılınalarının kaynağını teyit etmeden A.N.Veselovski, İrakli senaryosunun o senaryoya yakın olduğunu savunmaktadır. Mucizevî bağışa sahip olan çocuk hakkındaki konunun bazı çizgileri Kafkas masallarında da bilinmektedir ancak bunun Hristiyanlık öncesi kahraman olduğu hakkında görüşler vardı ki, onun adına Hristiyanlık öncesine ait hikâyelerde rastlanıldığı ifade edilmektedir.

6.9.2.13.Hoten Bludoviç

Kendisi Novgorod'da yaşar. Sevecen, çılgın ama bir o kadar da kindardır. Sevgi dolu ve kindar olması ona farklı ama ilginç bir özellik katmaktadır. Babası yoktur, anasıyla birlikte yaşamaktadır.

Hoten Bludoviç bılınası knez Vladimir'in ziyafet sofrasında iki voyvodanın birbirleri arasındaki tartışmanın anlatısıyla başlar. Anası, oğlu Hoten'i katıldıkları şölede güzeller güzeli Çayna Çasovaya ile nişanlamak ister, ancak şölen katılımcılarının da tanık olduğu üzere kızın anası onları tahkir edici bir şekilde reddeder. O zaman Hoten anasının da yardımıyla, Çasovay'un dul karısına kızıyla evlenmek isteğini söylemek için yalnız gider, ama kızın annesi onu yine reddeder ve onunla alay ederler. Hoten bu duruma hiddetlenir, gelin tarafının evlerini tahrip eder. Kızın anası, Knez Vladimir'den asker talep eder ve bogatırı öldürmelerini ister. Hoten Bludoviç, kızın dokuz tane erkek kardeşini ve yardıma gelen knezin askeri birliğini yok eder. İkinci defasında kız, Hoten'in kendisiyle evlenme talebini reddedemez ve sonuçta evlenirler. Bılina zengin ve fakir aile çocuklarının evliliğini yansıtmaktadır.

Hoten Buludoviç - Gorden Bludoviç, bazı kaynaklarda Hotey, Htoin, Kotenya, Katönko veya Fotepçik adıyla tasvir edilmektedir ve Rus bılınalarında bogatırdır; bir bılınada dünürücü ve damat rolündedir. O.Miller'e göre mitolijik bir anlamı barındırmaktadır; klan ve karakterin Viking özelliği ifade edilmektedir.

6.9.2.14.Çurilo Plenkoviç

Yaşadığı yerler Kiev, Levanid kalesi yakınlarındaki Malıy Kievets, Novgorod'dur.

Kendisi çok şık, bakımlı ve fiyakalıdır, oldukça da yakışıklıdır. Sıklıkla sahip olduğu nişanlarıyla övünür. Sevgi dolu bir karakterdir.

Şölenlerde Vladimir'in dalkavukluğunu yapar, onun sol koludur. Kendi görünüşü ve güzelliği için tasalanmaktadır, bundan dolayı da yüzünü yanmaktan korumak için bir gölgelik ve siper kullanır.⁷⁰

⁷⁰ Bu özelliği ile Oscar Wilde'ın "*Dorian Gray'in Portresi*" romanı kahramanı ile çok büyük benzerlik taşımaktadır. Dorian Gray'in hayattaki en büyük korkusu kendi fiziksel görünüşü, güzelliği ve gençliğini kaybetmektir.

Çurilo, Kiev yakınlarında yaşar ve yağmacılık, hırsızlık yapar; çitleri yıkar ve yabancı avcılarının mıntıkalarında avlanır. Bu durumu Knez Vladimir’e iletirler ve Çurilo kneze hediyeler götürmek zorunda kalır. Vladimir, Çurilo’nun nezaketi ve güzelliği karşısında büyülenir; ondan sarayda kalmasını talep eder. Bundan sonra onun kariyeri yükselişe geçer. Knez Vladimir’in sarayında hizmet görmeye başlar; stolnik (saki) olarak büyük şöenlerde knezlere hizmet eder, çıktığı seferlerinde de onlara refakat eder. Saki olarak Rus knezlerinin hizmetinde bulunur. Ayrıca Kneze bayram şöenlerinde hizmet eder; arıcılık ve bal işlerini idare eder, şöenlerde “çağırıcı” olarak da vazife görür.

Kiev’de Çurilo’ya güzellikte denk kimse yoktur, ancak bir vakit yakışıklı ve mahir biri olarak Dük Stepanoviç ortaya çıkmıştır, lakin bir süre sonra Dük Stepanoviç Kiev’den gitmiştir ve Çurilo yeniden gözde olur.

Dövüşlerde İlya ve kâfirlere karşı oluşan gruba yardım eder. Bir keresinde Prenses Aproksiya’nın ihtirasını körükler, şöen esnasında Aproksiya “altuni saçlarına ve parmaklarına” bakakalır, Çurilo ise kuğu kanatlarını “kırarak”, yani ümitlerini boşa çıkartarak prensesin gözünden ellerini kaçıır. Prenses kocasından onu yatak odası görevlisi yapmasını ister, ancak Vladimir bu talep karşısında kıskançlık duyar ve bu yakışıklı adamı bir tehlike olarak görür, akabinde de onu bostan tarlasına gönderir.

Çurilo’nun biyografisine ait bilgiler parçalı ve trajiktir. Çurilo bir vakitler Novgorod’ta bulunur; kocası kilisede olduğu sırada bir adamın karısına kur yapar. Hizmetçi de bu durumu kadının kocasına haber verir, bunun üzerine de onlar Çurilo’yu kovarlar.

6.9.2.15.Mihaylo Kazaryanın

Kiev dairesi bogatırlarından biridir. **Mihaylo Kozarin, Kazarin, Kazarinov** olarak da bilinir.

Bu bilinin onlarca varyantı vardır (Azbelev 1982: 292-293 // No.51). Ancak sanatsal açıdan tam olan varyantı çok azdır, bilinin konusu çok yaygın değildir. En iyi ve eski kayıt Kirşa Danilov’un kitabındadır (Danilov 1977: 110-115). Rıbnikov ve Gilferding’in kitaplarında ise Mihaylo Kozarin’e ait bilina yoktur.

Bılina kahramanı Galiç'den, Volinets'ten Kiev'e gider, Kevli azizler için dua eder, Knez Vladimir'i selamlar ve onun hizmetine girer. Vladimir onu hoş karşılar ve ilk görev olarak da mavi denizlere gidip kaz ve kuğu getirmekle görevlendirir. Çok fazla kuş avlar. Mihaylo geri dönerken bir meşede kara bir karga görür: "ayakları, burnu ateş saçmaktadır". Kahraman bu kargayı vurmak ister, ama karga ona insan gibi konuşur ve ona, Tatarların genç kızı yakalayıp esir aldıkları dağa gitmesini söyler. Mihaylo, dağa gider, Tatar'ı öldürür, esir edilen kızın da kendi kız kardeşi olduğunu öğrenir. Ondan sonra Mihaylo kız kardeşiyle ya Kiev'e döner, ya da onu ailesine götürür. İkinci varyantta Mihaylo'nun kendi ailesiyle pek görüşmediği, ailenin oğullarını sevmedikleri motifi görülmektedir.

Mihaylo Kazarin bılınasının konusu iki bılina motifinden oluşmaktadır. Birinci bölüm Mihaylo'nun Kiev'e gelişidir; bu Dük Stepanoviç bılınasının bir tekrarı olduğu görüşü yaygındır, ikinci bölüm ise kız kardeşini öğrenmesi motifidir. Bu motif güney ve batı Slav türkülerinde görülen ve halkın en sevdiği motiflerdendir.

6.9.2.16.Mihaylo Daniloviç

Bogatır, Kiev bılina dairesi kahramanlarındandır. Keşiş bogatır Danilo İgnateviç'in oğludur.

Azbelev'in yaptığı tespite göre bu bılınanın 30 kadar metni vardır (Azbelev 1982: 290, No. 38).

Kiev bogatırı Danilo İgnateviç yaşlandığında manastıra çekilirken 12 yaşındaki oğlu Mihaylo'yu da Knez Vlavimir'e emanet eder. Bir süre sonra Kiev'e kadın Hanları Ulanışa ile Tatarlar gelir. Mihaylo babasından hayır duası ve kutsama alır, Tatarlara karşı çıkar, onların birliğini yarar ve hanlarını öldürür; savaştan dönerek babasıyla karşılaşır, onu tanıyamaz, dövüşmeye başlarlar ve babasını öldürecekken son anda onu tanır.

Bu bılınanın varyantları ve farklı redaksiyonlarında sonuç farklı gerçekleşmektedir. Çoğunlukla knez Vladimir, Mihaylo Daniloviç'i bir şölenle karşılar, ancak iftira

nedeniyle kahramanın yanlışlıkla zindana konulduğu varyantları da vardır (Azbelev 1982: 290, No. 38).

A.N.Veselovski, Kiev bogatırlık eposunda, Mihaylo Daniloviç hakkındaki Büyük Rus bılınalarında yaşı küçük bogatır Mihaylo hakkında anlatılanlardan bir zamanlar onun gerçekten var olduğunu düşünmüştür. Onlardan bir tanesi son imparator hakkındaki eskotolojik⁷¹ efsane ve muzicevi atış menkıbesinin etkisi altında oluşmuş bu hikâyenin bir redaksiyonlarından biri Mihaylik hakkındaki bu efsaneyi doğurmuştur.

Mihaylik kişiliğinde Mihaylo Daniloviç ve Vasili Pyanitsa hakkındaki Güney Rusya efsanelerinin tesir ettiği de ileri sürülmüştür.

6.9.2.17.Solovey Budimiroviç

Ledenets'te yaşamaktadır. Yetenekli bir tüccar, zor işleri kolay ve hızlı yapabilen bir ustadır. Haysiyetli biridir.

Denizde yürür, Dnyeper'den Kiev'e güzel bir gemiyle gider, amacı da knezin kızı veya yeğeniyle nişanlanmaktadır. Ona değerli hediyeler sunar ve biraz toprak parçası talep eder. O toprağın üstüne bir gecede muhteşem bir saray kondurur. Bunu gören kız, Solovey Budimiroviç ile nişanlanır. Solovey'in gönlü incinir ve oradan gider, ancak bir süre sonra geri döner ve usullere uygun şekilde onunla nişanlanır ve evlenirler.

Solovey Budimiroviç, en eskisi Kirşa Danilov'a ait olan on tane Rus bılınasında yer almaktadır (Kirşa Danilova 1977: 9-15).

Kirşa Danilov'a göre bılınanın konusuda Solovey Budimiroviç bazı deniz ülkelerinden Dnyeper nehrinde Kiev şehrine gitmekte olan zengin bir misafirdir. Mitolojik teoriye göre "Solovey" altında Tanrı Hors⁷² gizlenmektedir: şöyle ki, *solovey* güneş kuşu olarak

⁷¹ Eskatoloji teoloji ve felsefenin bir bölümü olup, insanlığın nihai kaderi veya dünya tarihini sonuçlandıran olaylar, yani dünyanın sonu ile ilgilenir.

⁷² Hors (eski Rusça Хѣрсъ) kadim Rus putperestlik mitolojisinde Güneş Tanrısı. Yaygın olan düşünceye göre Hors adı İrani dillerden gelmektedir: Avest. *hvarə xšaētəm*, Pehl. *xvaršēt*, Pers. *xuršēt* "aydınlatan

kabul edilmektedir, aynı şekilde onun Kiev Knezi Dajbog'un kızıyla evliliği faktörü de Zarya ile örtüştürülmektedir, Güneş-Hors'un Zarya ile evliliği mitine de uygundur.

Knez Vladimir, prenses Aprakseyna'ya cömertçe ihsanda bulunmuştur, Solovey onlardan Knezin yeğeni Zabava Putatiçna'nın bahçesinde biraz toprak parçası ister, onlar da verir. Solovey bir gecede üç tane mucizevî olarak süslenmiş kule diker, kimi varyantlarda saray yapar. Bu kulelerle ve aynı zamanda Solovey gusli de çalmaktadır ve bu şekilde Zabava'yı eğlendirir, kız kendisi ona gelir ve nişanlanır. Onlar öpüşürler, koklaşırlar ve altın yüzüklerini takarlar.

Ancak Solovey'in annesi nedense oğluna düğünü ertelemesini ve önce deniz yolculuğuna çıkmasını söyler. Solovey bu seyahatinde iken yayılan bir yalan nedeniyle, Dobrinya Nikitiç hakkında olduğu gibi, Zabava, denizlerde ticaret yapan ve Kiev'e gelmiş olan David Popov ile evlenmeyi kabul eder.

Düğün sırasında Solovey geri döner, David Popov'un planlarını yıkar, evlilik iptal olur ve Zabava da gerçek nişanlısı ile evlenir. Bu şekilde evlenme motifi çok yaygın bir motiftir.

Konunun kökeni: Vsevolod Miller, Solovey Budimiroviç bılınasının kuzey dairesine ait, yani Novgorod çıkışlı olduğunu göstermiş; bılina daha sonra Kiev'e bölgesine yayılmıştır. Bılınada zikredilen Ledenets şehri, Miller'e göre Revel civarında Lindapis kalesidir. Bılınanın bazı varyantlarında "More Varajskoe" (Varyag Denizi, yani Fin Körfezi) zikredilmektedir. Miller bılınanın kuzey dairesine ait olduğunu söylerken bir noktaya dikkat etmemiş veya gözden kaçırmıştır. Solovey Budimiroviç denizde ticaret yapmaktadır, onun ticareti yaptığı malları Çargrad (İstanbul) ve Jarusalim (Kudüs) şehirlerinden almaktadır. Bu durumda bılınanın kuzey dairesine değil, Kiev'e yani

güneş", Oset. *Hur* "güneş" demektir. Bazı çağdaş araştırmacılar bunun Slavyan etimolojisine ait olduğunu savunmaktadırlar.

B.A.Rıbkov, Hors'un kökenini kadim İskit dönemiyle ilişkilendirmektedir; V.V.Sedov ise Çernyahovsk kültürü (II-IV yy.) periyoduyla Antlara olan İran (İskit-Sarmat) etkisiyle sınırlandırır.

güney bölgesi kökenli olma ihtimali öne çıkmaktadır; kuzeye daha sonra taşınmış olabilir.

Halanskiy, Solovey Budimiroviç bılınasının, düğün türküleriyle çıkış bağlantısı olduğunun altını çizmiştir.

Solovey Budimiroviç'in Hıristiyanlık öncesi dönem kahramanı olduğu görüşü mevcuttur. Müzik bakımından onun Sadko'ya, güzellikçe Çurilo'ya, zenginlikte de Dük'e yakın olduğu söylenir. Bir bılınada Solovye Odihmanteviç onunla yakınlaşmaktadır, aynı şekilde denize ve düğün türkülerine de yakındır. Solovey'in, Novgorod şehrinin kurucusu olan mitolojik Knez Sloven ile çok fazla ortak noktası olduğu genel kabuldür.

6.9.2.18.İvan Daniloviç

Nikonovski kroniğinde zikredilen Rus bogatırdır.

XVI. yüzyıl Nikonovski kroniğinde Supoe nehrinde 1136 yılında Olgoviç Çernigorskiler ile Kiev knezi Yaropolk Vladimiroviç arasında geçen savaş hikâyesi yer almaktadır. Yaropolk'un sayısız güçlü kuvvetli yiğitleri arasında zikredilmektedir, o kardeşleri tarafından öldürülmüş, güçlü bir bogatırdır.

Ya.S.Lur, gibi çok sayıda tarihçi, Nikonovski kroniklerindeki “kadim Rus” havadislerinin, aslında geç dönemde cereyan etmiş vakalar olduklarını reddetmektedir. Örneğin “slavnıy bogatır” (güçlü bogatır) ifadesinin kullanılması bu kroniğe vakaların geç dönemde yerleştirildiğine işaret etmektedir. Bazı tarihçiler Nikonovski kroniğinin müellifi tarafımızca bilinmeyen Supoe savaşının kadim Kiev’li bir görgü şahidinden yararlandığını, çünkü onun hikâyesinin erken dönem kroniklerde, İpatevski ve Lavrentevski kroniklerinden olaylar hakkındaki hikâyelerle mukayese edildiğinde, onun hikâyesinin daha detaylı olduğunu işaret etmektedir. Kiev drujinasının Peçeneklerle de desteklenmiş Çernigov’lulardan çok ağır bir mağlubiyet aldığı Supoe savaşı, çok sayıda “cesur” kahramanlar çıkarması ve çok sayıda knezin ölmesi nedeniyle drujina muhitinde uzun süre unutulmamıştır. Bu savaşta Vladimir Monomah’ın torunu olan Bizans Prensi

Vasiliy Leonoviç (Mariç) ölmüştür. Buradan hareketle İvan Daniloviç, güçlü bogatır diye adlandırılmış; kendi döneminde drujina muhitinde geniş bir şöhrat bulmuş ve onun adı kimi tarihsel drujina türkülerinde söylenmiştir.

XVIII-XX. yüzyıl yazmalarında Rus bılinalarında bogatır İvan Daniloviç yoktur. Sadece Danil İgnatyeviç ve onun oğlu olarak İvan Daniloviç'in başkahraman olarak zikredildiği bilinasının yegâne varyantı vardır.

6.9.2.19. Polkan (Polkanovits, Çudişe-Polkanışe, Polkan-Bogatır)

Andrea da Barberino'nun "*Koroli Franksie*" (Frank Kralları) adlı romanından kahraman Pulicane'nin adından geçmiştir. Polkan, "*Povesti o Bove Koroleviçe*" (Bove Koroleviç Öyküsü) adlı eserin kahramanıdır; vücudunun yarısı insan, yarısı attır; bazı varyantlarda at değil köpektir. Muazzam bir güç ve hıza sahiptir, bir sıçrayışta yedi verst mesafe kat eder.

Öyküde ilkönce Bova'nın düşmanı olarak görülür. Rus masalında Polkan sopası ile aynen Rus bogatır gibi Bova'yı döver, ancak daha sonra Bova'nın ve yoldaşlarının çok güvenilir bir dostu olur. Polkan, Bova'ya düşmanlarına karşı yardım eder. Ancak Polkan kendi ölümünün aslan pençelerinden olacağını bilir ve Bova'nın çocukları ve karısını bu vahşi yırtıcılardan koruyarak ölür.

İtalyan Andrea da Barberino'nun "*Koroli Franskie*" adlı şövalyelik romanı eski Belorus diline çevrilmiştir, bu eserden alıntılanarak Rus bılinalarında Pulikan - yarı köpek yarı insan şeklinde önemli bir köpek soylu Hıristiyan önde gelenin oğludur. İnsan ve hayvanın evliliği mitolojik ve folklorik bir motif olarak oldukça yaygındır; Türk folklorunda da görülen bir motiftir; dişi kurt düşman saldırısından kurtulan çocukla evlenir ve çocukları olur. Yunan mitolojisinde Minotor⁷³ da insan ile hayvanın çiftleşmesinden dünyaya gelmiştir.

⁷³ Minotor: Girit'te hüküm süren güçlü kral Minos, gücünü kanıtlamak için denizler Tanrısı Poseidon'dan ona kurban etmek üzere bir boğa vermesini ister. Poseidon boğayı Minos'a verir. Fakat hayvan, Minos'un hoşuna gider ve Minos, boğayı kurban etmez. Bunun yerine başka bir boğayı kurban eder. Poseidon bunu

Polkan sureti veya karakteri Rus folklor ve halk sanatına XVII. yüzyıldan itibaren başlarında girmiştir. Bılinalarda Polkan, “köpek başlı” olarak zikredilmektedir. Polkan kelimesinin “polu-kon” (polu: yarı, yarım, kon: erkek at; yarı at) şeklinde de açıklanabilmektedir. Polkan, Rus sanatçılara, hatta oyuncak sektörüne dahi ilham vermiştir. Çocuklar için vücudu at, başı insan şeklinde oyuncaklar üretilmiştir. Besteci N.A.Rimski-Korsakov ve B.İ.Belkiy, Polkan’dan esinlenmiş ve A.S.Puşkin’in “*Skazki o Zolotom Petuşke*” (Altın Horoz Masalı) adlı eserinden etkilenerek “*Zolotoy Petuşok*” (Altın Horoz) adlı operada voyvodanın adı olarak kullanmışlardır. Polkan, çok adı olarak hayvanlara verilmektedir.

6.9.2.20.Mihaylo Potık (Mihaylo İvanoviç Potık Veya Potok).

İkinci dereceden bılına kahramanlarından bir bogatırdır; Kuzey Rus bılinalarında popülerdir. Bu kahraman diplomattır ve profesyonel seyyahtır. Kiev’de yaşamaktadır. Çok saf, kolay inanan biridir ve bundan dolayı da çok ihtiyatlı davranır. Çok inatçıdır. Satranç oynamaya ve avlanmaya meraklıdır. İçkiyi çok sevmektedir. İçki içmeye başlayınca övünmeye başlar. Çok çabuk öfkelenmektedir.

Mihaylo Potık, knezin talimatıyla Podolsk toprağına, İsveç’e, Türkiye ve diğer yerlere vergi toplamak için vazifeli olarak gider. O memleketlerde yaptığı işinden arta kalan vakitlerde meydanda dolaşır ve bogatırlık gücünü gösterir. Bir keresinde avlanırken bir kız görür. Bu kız sıradan bir kız değildir; o, Avdotya Lebed Belaya⁷⁴, Lihovidevna veya Yaban Çarı Vahramey’in kızıdır ve kendisi kuğuya dönüşmüştür.

Mihaylo Potık onunla evlenir ve her ikisi de birbirlerine bir söz verirler ve yemin ederler: biri ölünce diğeri de canlı olarak eşiyle aynı mezara girecektir. Avdotya daha önce ölür, onu mezara koyarlar, Mihaylo da onun peşinden gider, demir maşasını ve

fark ettiğinde çok sinirlenir ve Minos’un karısını boğaya âşık eder. Minos’un karısı Pasiphae, boğayla çiftleşir ve boğa başlı, kuyruklu ama insan bedenli Minotor doğar. Minotor herkese zarar veren bir yaratıktır ve bunun üzerine mimar Daidalos’un yaptığı Labyrinthos adlı, içinden kimsenin çıkamayacağı yapıya kapatılır.

⁷⁴ Lebed, kuğu demektir. Lebed Belaya, Ak Kuğu.

bakır sopasını da yanına alır; başka varyanta göre tam takımıyla eyerlenmiş at ve yiyecek de koyarlar.

Mihaylo Potık orada tuhaf bir tablo ile karşılaşır: karısının yerine “canavar yılan” oturmuştur. Yılanı tehdit eder, ölü karısını canlandırmaya mecbur eder, canavar yılan onun ölmüş olan karısını canlandırır; ya da Potok, yılanı öldürür ve kanıyla ölü karısını canlandırır.

Her ikisi de esenlik içinde kabirden dışarı çıkarlar. Kiev yakınlarında yabancı bir Çar, Çar Koşey peyda olur ve Potık’ın karısını ister. Mihaylo Potık, o çarın askerleriyle çatışmaya girer, onlarla savaşır, ancak bu sırada onun karısı hainlik yapar ve kaçır. Mihaylo Potık da karısını aramaya gider. Onu bulur, karısı kocasına zehir içirip öldürmeye veya çok içki içirip onu bir kaya içine hapsedmeye çalışır; kendisi ise Çar Koşey ile kaçır. Mihaylo Potık’ı düştüğü bu zor ve sıkıntılı durumdan, çektiği işkencelerden İlya Muromets ve Dobrinya Nikitiç kurtarır ve Koşey’i öldürürler. Mihaylo Potık, sadakatsiz ve hainlik yapan karısı Lebed Belaya (Ak Kuğu) öldürür. Daha sonra başka bir kadınla evlenir.

Bılina kahramanı Potık/Potok’un masalsı karakterinin, F.İ.Buslayev, O.Miller, A.N.Veselovski, Vsevolod Miller ve M.G.Halanski tarafından Avrupa halklarının masallarında olan çok sayıdaki paraleli gösterilmiştir.

Lebed Belaya’nın don değiştirmesi özelliği putperestlik dünya görüşünde vardır ve Potık’ın canlı olarak mezara konulması da çok eski zamanların yankısıdır. Yılanın ve herhangi birinin kanı yardımıyla yeniden dirilme motifi ortaçağ efsane edebiyatında çok gelişmiş bir motiftir. Yüzyıllarca uyuyan vampir Drakula da kendisine sunulan kurbanın kanı ile canlanır.

Potık/Potok adının açıklaması konusunda başta Veselovski gibi bir grup, bu adın Bulgar edebiyatında, folklorda ejderha ile savaşan, XI. yüzyılda yapılan kutsal savaşta Potuka Mihail’den alıntılanmış olduğunu veya onun etkisi olduğu şeklinde açıklamaya çalışırken, P.V.Vladimirov ve diğerleri ise bunu kadim Rus adı “P’tka” (kuş) ile örtüştürmektedir. Potok hakkındaki bütün bılinalar, Asya kökenli masallardan daha ziyade Batı Avrupa (bakınız Valter) masallarıyla benzerlik taşımaktadır; Moğol bogatırı

Gesser Han poeması epizodlarıyla Potok hakkında Rus bilinalarının bazı örtüşen noktalarının olması ilgiyi azaltmamıştır.

Potok'un "ptitsa" (kuş) kelimesinden Potok, Potık olduğu hakkındaki düşünceye göre masalda Medvedko (ayı), kuşu kendi bölgesine (yurduna) götürür, bu durumda Mihaylo masal kahramanı ile tamamen örtüşmektedir ve Medvedko ile aynı kişiliktir.

Bir de Ukrayna'nın batısında Potok adıyla bir ırmak vardır; Pototsk (Potok'tan) derebeyliklerinden olabilir. Yani bogatır Mihaylo Potok bu nehir yanında doğduğu için bu adla anılıyor olabilir.

Burada bir noktaya dikkat çekmek gerekir, Hun Kağanı Attila'nın adının kökeni açıklanırken hemen hemen aynı motif görülmektedir: bazı tezlere göre Attila adı, Atilla'nın İdil nehri kıyısında dünyaya geldiği için bu nehre nispetle bilindiği, yani İdil nehrinden Etil, Atıl'den türetilmiş olarak Attila şeklinde kişi adına dönüştüğüne dair çıkarımlar mevcuttur. Coğrafi bölge, şehir, nehir, dağ veya benzeri bir nesnenin kişi adı, aynı şekilde soyadı olarak kullanması Türk kültüründe de çok yaygın olduğu malumdur: Aydın, Altay, Menderes, Fırat, Dicle, Ege, Deniz, Toprak, İstanbul, Yayla vb. gibi. Bu yöntem Ruslar'da da mevcuttur.

Aleksey Konstantinoviç Tolstoy'un "Potok-bogatır"⁷⁵ adlı baladında Potok beklenmedik bir şekilde seyyah olarak görülmektedir: bogatır uyur ve XVI. yüzyılda İvan Grozniy zamanlarında, daha sonra da XIX. yüzyılda görülmekte ve şiirin sonunda üçüncü kez uyumuştur (veya gömülmüştür).

6.9.2.21.Suhman (Suhmatiy, Suhan) Odihmanteviç (Damantiyeviç)

Kiev kahramanlık bılina devrine ait bogatırdır.

Suhman, Knez Vladimir'e ak kuğu elde etmeye giderken Nepra-reka'nın Tatar güçleriyle savaştığını görür, onların Kiev'e gitmesine engel olmak için köprüleri

⁷⁵ Aleksey Konstantinoviç Tolstoy. Balladı, bılını, pritçi (az.lib.ru).

yıkmıştır. Suhman, Tatar gücünü kırar ama savaş sırasında kendisi de yaralanır, yapraklarla yarasını sarar. Suhman, kuğu olmadan Kiev'e döner. Knez Vladimir ona inanmaz ve övünmesi nedeniyle onu zindana kapattırır, Dobrinya Nikitiç'i Suhman'ın doğru söyleyip söylemediğini araştırması için gönderir, söylediklerinin doğru olduğunu öğrenince Vladimir, Suhman'ı ödüllendirmek ister; ama o, yaradan yaprakları sıyrınca kanlar akar ve onun kanından Suhman nehri olur. Dunay'ın kanından da Dunay nehri olduğu motifiyle aynılık göstermektedir.

Bessonov, Suhman'da mitolojik bir varlık görür, Vollner ise bılınada yeni yazılı edebiyatın duygusal etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Kahramanın mitolojik anlamı olduğuna Moğol dilindeki Su-Han kelimesi de delil olarak gösterilmektedir. Suhman bılınada Nepre-reka (Dnyeper nehri) ana nehre giriyor, kendisi de bir nehir oluyor. Suhman Hristiyanlık öncesi dönem bogatırı olduğu görülmektedir ve o bizzat nehrin oğludur.

Vsevolod Miller'e göre onun prototipi Pskov knezi Dovmont'tur (1266-1299).

6.9.2.22.Danilo İgnatyeviç (Deniseviç)

Danilo İgnatyeviç bogatırdır, bogatır Mihail Daniloviç'in babasıdır.

B.A.Rıbakov'un düşüncesine göre bılina kahramanı Danila ve Kudüs "Yolculuğu"nın yazarı Hacı Daniil aynı kişidir: diplomat, yazar, manastıra girene kadar bogatırdır ve halkın epik hafızasında muhafaza olmuş çok sayıda seferleri vardır.

Bılina konuları: Danilo knez bogatırdır. Knez Vladimir'in ziyafetinde eski bogatır Danilo keyifsiz şekilde oturur. Neden keyifsiz olduğunu soran kneze, ruhunu kurtarmak için manastıra gitmek istediğini söyler:

Ben Kiev'de atmış yıl yaşadım,

Ben Kiev'de senin yanında yıktım atmış savaşçıyı...

Yaşlılığında ruhumu kurtarmak istiyorum...

Evet, kendimi kurtarmak,

Fedosya-Antona'ya bir manastır kurtalıyım (Grigoryev 1904: 202).

Knez, Kiev'de kimi bırakacağını sorar, Danilo İgnatyeviç de Kiev'de küçük oğlu Mihaylo Daniloviç'in kalacağını söyler. Daha sonra oğlunun seferleri hakkında hikâye devam eder. Kiev'e karşı konumlanan Tatarlara karşı çıkar, oğlu manastırda babasından hayır dua alır, babası oğluna bogatır atı ve silahı edinmesini söyler. Oğlunun dönüşünü beklemeyen Danilo, onun kaderinden endişe duyar; silahlanıp manastırdan ayrılır, oğlunu öldürdü diye bogatırla karşılaşır ve onu öldürmek ister. Anlaşıldığı gibi onun tanıyamadığı bogatır, kendi oğludur. Mesele anlaşılır ve Danila manastıra döner (<http://www.mith.ru/alb/epic/dis3.htm>, http://malib.ru/rybakov_slyazychestvo/3/26/).

6.9.2.23.Danila Deniseviç

Kiev'de yaşamaktadır. Dindar biri, keşiş ve bogatırdır. Mihail Daniloviç'in babası oğluna bogatırlığı öğretir, bogatır atı ve silahı sahibi olmasına yardım eder. Daha sonra da manevi açıdan kurtuluşa ermek için manastıra gider. Onu manastırdan çağırdıkları savaş sırasında oğlu ile karşılaşır. İlk başta dövüşçüler birbirlerini tanımazlar, daha sonra babası oğlunu tanır ve tekrar manastıra döner. Birbirlerini tanıyamayan baba-oğul motifi epik gelenekte, bılinalarda sıkça karşılaşılan bir motiftir.

6.9.2.24.Kaliki Perehojie

Kaliki Perehijie, bılinalarda sıkça, özellikle de başkahramanın yardıma ihtiyacı olduğu hallerde ortaya çıkarlar, bir şekilde kahramanın işini kolaylaştırır, ona yardımcı olurlar. “Kaliki Perehijie, Kalik, Kaliki, Sorok Kalik” gibi farklı şekillerde zikredilmektedirler. Bılinaların olay örgüsü içinde olaylara dâhil olurlar; “sefil kötürüm, dini şiir okuyarak dilenen, zavallı sakat, hacı” anlamlarını haiz bu ifadenin genel anlamı “bir yerden başka bir yere göçen ve sadaka isteyen” demektir.

Kaliki Perehijie, Vladimir dönemine kadar olan devre ait “starşiy” diye tanımlanan gezgin-göçer bogatırlardır. Onların kürkleri samur, laptileri (ayakkabı) yedi kat ipek, gümüş ve altın sırmalı, torbaları kadife, üst giysileri otuz pud, şapkası dokuz pud, asası kırk pud; yürürken bastığı toprak ana sarsılır, gür sesleri gökyüzünde şimşekler çıkartmaktadır. Bu “starşiy” diye nitelenen bılina bogatırları mitolojik özellikleriyle öne çıkmaktadırlar.

Bılınaların en tanınmış bogatırı yaşlı Kazak İlya Muromets otuz yaşına kadar kötürüm olarak köşede oturur. Kaliki Perehojie sahneye çıkar ve anne-babasının çalışmak için tarlaya gittikleri bir sırada, evinde köşede kötürüm olarak oturan İlya Muromets’in yanına gelirler ve mucizevî şekilde onu iyileştirirler, İlya Muromets sağlığına kavuşur, Rus bılınalarının en popüler ve kudretli bogatırı olur.

Kaliki bılinalarda bogatır sıkıntılı bir duruma düştüğünde ortaya çıkar ve ona kendi kaliki giysilerini verip kamufle olmasını sağlar.

6.9.2.25.Morskoy Çar (Su Çarı, Dipsiz Su Çarı, Deniz Çarı)

Rus halk masallarında bir kahraman, kişiliktir: deniz dibinin, yani suyun altının hâkimidir, bütün suların idarecisi, su altı sakinlerinin hamisi, sınırsız bir zenginlik sahibidir. O genellikle Çar olarak tasvir edilir, zira sarayı vardır, dipsiz deniz Çariçesi Vodyanitsa ve avenesi Deniz kızlarıdır. Morskoy Çar’ın sarayı kristal, gümüş, altın ve değerli taşlardan yapılmış, yeri belirli değildir: bazen mavi denizde, bazen adada, bazen de İlmen-ozero (İlmen Gölü)’dadır. O dans edip eğlendiği vakit denizde fırtına çıkar, kasırgalar oluşur. Sadko bılınasında ve halk masallarında, sadece Ruslarda değil Norveçlilerde de görülür (Afanasyev 1994: 292).

Çar’ın Sureti

Morskoy Çar’ın deniz eğretili otundan tacı vardır ve denizlerde dolaşır. Morskoy Çar eğlenmeyi sever, bunun için boğulan müzisyenleri kendi sarayına çağırır, orada müzisyenlere güslilerini çaldırır ve onların müziği eşliğinde dans eder, eğlenir.

Bilinalarda önce Sadko'yu zenginleştirir, daha sonra da Sadko zenginleşince onu deniz dibi çarlığına çağırır.

Sadko bilinasından başka, Morskoy Çar, Vasilisa Premudraya masalında da önemli rol oynamaktadır. Bu masalda o, kahraman İvana Çareviç'in yanında deniz dibi çarlığında kalmasını ister, ancak Morskoy Çarı'nın kızı prensese âşık olur, birlikte kaçarlar ve kız onu babasının hışmından kurtarır. Rus folklorunda Morskoy Çarı veya Denizdibi Çarı ile aynılık gösteren bu masalın popüler varyantı, Avrupa ve Doğu folklorunda çok yaygındır.⁷⁶

Masal ve bılına kahramanı Morskoy Çarı'nı, *Vodyanoy Duh*'tan (Su ruhu) ayırt etmek gereklidir. Su ruhu, özellikle Rusya'nın kuzey bölgelerinde XX. yüzyılın başlarına değin cin inancı alanında önemli yer tutmuştur. Su ruhu, yani su kültü aynen ateş kültü gibi bütün halkların mitlerinde yaygın olan bir kültür. Türk mitolojisinde su ruhu ve ateşin ruhu olduğu inancı çok yaygındır. Bu iki ruh kültü, ikiz kültür. Zira her ikisi de hayatın kaynağı, yaşamın devamının teminatıdır; aynı zamanda da hayatı tehdit eden düşmandır.

Su ruhu kabarık göbeği ve şişkin yüzüyle, girdaplarda, özellikle değirmen yakınında yaşayan, meyhanelere giden, zar oyunları oynayan, atları ve inekleri çalan, boğulan insanları boğan, sarhoşlar, zengin bataklıklarda yaşayan ve tutkulu aşk müziklerini seven bılına kahramanı Morskoy Çar'dan çok farklıdır (Brokgauz & Yefron 1890-1907).

Vasilisa Premudraya masalından kötü cadı olarak tasvir edilen Morskoy Çar, bu masalın popüler diğer motifleri gibi, bu bılınaya gezgin masallardan girmiş olmalıdır. Örneğin Valavets'in kitabı Horutan⁷⁷ masalında Morski Kral epitetiyle olan karakter Morskoy

⁷⁶ Bkz. E. Leng. «Custom and Myth» adlı kitabında “A far-travelled tale” makalesi.)

⁷⁷ Karantantsı (Slovençe Karintiytsı, Latince Carantani, eski Rusça Horuntane, Horutantsı) Doğu Alpler ve Pannoniya'da VII. yüzyılda ortaya çıkmış erken dönem feodal bir halktır, Slavyan kabilesidir. Rus kroniklerinde “Horutan” adıyla bilinmektedir. Slavyan etnonimi olan “Karantantsı” Alplerde yaşamış Kelt kabilesi Karn'lar kabilesine dayanmaktadır; bu terim Kelt dilinde “kayalık”, yani sarp kayalık bölgelerde yaşayanlar manasına gelmektedir. O dönemlere ait yazılı kaynaklarda Alp Slavyanları “s(k)lavani” ve “venedi / veneti” adıyla da bilinmektedirler.

Çarla örtüşmektedir. Vodyanoy Çar, büyüsel nitelikli koca karı tedavi söylemlerinde de görülmektedir.

Vs.F.Miller'in yorumuna göre Morskoy Çar bılina kahramanı suretinin oluşmasında kuzeyden gelen Finlilerin etkisi olmuştur; ona göre deniz tanrısı Ahto veya Ahti tasavvurunun izleri görülmektedir, aynı şekilde guslici Sadko'da Fin masalı Müzisyen Vaynameynan'ın etkileri olmuştur. Ahto (Ahti) putperest Finlilerin büyük tanrılar panteonuna aittir; otlardan sakalları olan yaşlı bir ihtiyar suretindedir ve Dalga Çarı epitetini taşır; bütün balıkların iyesidir. Onun zenginliği hesap edilemez. Ahti ile beraber su üstünde de karısı Vellamo hüküm sürmektedir. Vellamo karakteri Rus bılinalarında görülen Vodyanitsa (Su Kraliçesi) ile örtüşmektedir; Vodyanitsa, Tanrı öğüdünü tutmasında Sadko'ya yardım eder. Fin folklorundaki Ahti, müziği seven, Vaynameynan'ın büyülu enstrümanının hayranıdır. Morskoy Çar da kendisine gusli çalan ve çok eğlendiren Sadko'ya bol balık verirken, diğer taraftan Ahti ise Vaynameynan'ın ağlarındaki balıkları kaçıır.

Çağdaş Rus sanat alanlarında Morskoy Çar'ın konu olduğu çalışmalar yapılmıştır. Çalışma içinde detaylar verilmiştir.

6.9.2.26.Tugarin

Rus bılina ve masallarında görülen, Rus bogatırı Dobrinya Nikitiç ve Alöşa Popoviç'in hasmı, zararlı, zalim ve kötü bir kahramandır. En önemli bılina “*O boe Alöşi Popoviça s Tugarinom*” (Alöşa Popoviç'in Tugarin ile Dövüşü) ve muhtelif varyantlarıdır.

Onun adına, korkunçluğu, zararlı oluşu, zalimliğini gösteren Zmeya (yılan) eklenmiştir: Tugarin, Zmey Tugarin, Zmey Tugaretin, Tugarin Zmeyeviç, Zmeişe Tugarişe olarak da bilinmektedir.

Tugarin sureti bılinalarda epik geleneğin farklı katmanlarının yansımalarının bir sentezi ve ürünüdür. Tugarin'in yılan suretinde, Rus halk edebiyatında yaygın olan yılanla savaş motifinin basit varyantlarından biri olarak görülmesi doğru olmaz. *Nikita Kojemak* ve *Muromskaya Legenda* elyazması menkıbeler gibi eserler bu tipin çok eskiliğini ve aynı şekilde güney Slavıyan eposundaki benzerliği göstermektedir.

Tugarin'in Apraksiya ve Marina'ya, Dobrinya'nın karısına karşı olan ilişkisi, onu, Sırp türküleri ve masallarındaki yılan-âşık ile yakınlaştırmaktadır.

Tugarin, *Alöşa Popoviç'in Tugarin ile Savaşı* bîlinası ve farklı varyantlarında Tugarin ana kahraman olarak görülmektedir. Tugarin'in duelloda atı vahşice kişner, Tugarin de yılan gibi tıslar. Tugarin'in etrafında ateş yılanları oluşur. Açıkça Tugarin'in, en büyük silahı olarak farklı şekilde görülen ateşle ilişkilidir. Ateş mitolojide ve kahramanlık destanlarındaki en önemli motiflerdendir. Ateşsiz yaşam mümkün olmamaktadır, aynı zamanda ateş yaşamı da tahrip eden, sonlandıran en büyük güçtür. Yani yaşam kaynağı ve yaşamın yok edicisidir, aynen su gibidir. Su da hem yaşam verir hem yaşamları alır. Ataş ve su, canlılığın ve ölümün kaynağıdır.

Tugarin, Alöşa Popoviç'i dumanla boğmak, alevler salmak, ateşle yakmak, başıyla saldırı yapmakla tehdit etmektedir. Tugarin'in Alöşa Popoviç ile savaşı genellikle Safat-reka (nehir) kıyısında cereyan etmektedir; suyla, afetle bağlantılıdır. Bununla birlikte Tugarin, uçan yilandır. Onun kâğıttan kanatları vardır, yağmur altında ıslanır. Tugarin'e galip gelen Alöşa Popoviç onun cesedini parçalar ve *temiz alandan* temizler.

Bazı varyantlarda Tugarin'in knez Vladimir'in karısıyla aşk bağlantısı motifi görülmektedir: Tugarin, Vladimir'in karısıyla yatağa girer. Knez Vladimir'in karısı, Tugarin'in öldürüldüğünü öğrenince kederlenir ve onu "can dostundan" ayırdığı için Alöşa Popoviç'i azarlar. Varyantlarda Tugarin'in sevgilisi olan kadınlar da varyantlaşmaktadır.

Aleksandr Veselovski, Tugarin'de genel olarak bogatır Zmeya ve Zmeyeviç'te Bizans eposunun «Δράχων», (drahon: ejderha) «Δραχοντόπουλα»'un (drahondopula: ejderha kuşu, uçan ejderha) doğrudan aktarımı olduğunu görmektedir. Bu arada A.İ.Veselovski daha geç dönem çalışmasında Tugarin'in Bizans eposuyla olan bağı hakkındaki daha önceki düşüncesini muhafaza ederek Tugarin adının tarihsel kökeni hakkındaki öneriyi kabul etmektedir.

Tugarin adında Rusların göçebelerle olan savaşlarının yansımaları görülmektedir. Kiev Rusya'sında göçebelerle savaş döneminde sürekli olarak tehlikelerin, saldırıların geldiği, her zaman bir tehdit olarak duran yabancı bozkırın sembolü olmuştur. Ve

Tugarin adı kroniklerde zikredilen XI. yüzyıldaki Peçenek Hanın Tugorkan'a aittir. Yukarıda ifade edilen Tugarin (Tugorkan, Tugorhan) adına Zmey (yılan) ile yapılan tamlama, Kiev Rusları için başta Kıpçaklar ve diğer Türk boylarının etkisini göstermektedir. Ruslar, yaşadıkları bütün musibetlerin kaynağı olarak gördükleri Türk-Tatarları yılan ile sembolize etmişlerdir. Yılan ürkütücüdür, tehlikelidir baş etmesi oldukça zordur, ama aynı zaman da çok gizemlidir. Tugarin'in Knez Vladimir'in karısı ve diğer kadınların ona âşık olmaları, aşk yaşamaları da onun gizem ve çekiciliğini sembolize etmektedir.

Ortaçağ Avrupa toplumlarında Türkler, "Tugarin" olarak zikredilmektedir; Tugarin adıyla bağlantılı olabilir.

Tugarin adı "*Tugih gor*"dan (Tugih Dağı) türetilmiştir; Zmey Gorıniç ile de paralellikler göstermektedir.

6.9.2.27.Kalin-Çar

Bılinalarda sıkça geçen epik Tatar Hanı'dır. Galin, Kain, Kalin Çar Kalinoviç olarak da görülmektedir.

Onun epitetleri, köpek, hırsız, melun vb. olumsuz nitelemelerdir. Kalin, her birinin kırk bin, toplamda 3,2 milyon askeriyle Kiev'i kırk hanı, yani kırk kralla istila eder. Kalin Çar, elçi olarak gönderdiği bir Tatar ile Knez Vladimir'e Kiev şehrini savaşmadan teslim etmesini talep eden bir mektup yazar. Bir bılınaya göre Kiev şehrinin kurtarıcısı İlya Muromets, başka bılınaya göre onun yeğeni Yermak Timofeyeviç'dir.

İlya, knezin verdiği hediyelerle Kalin'e gider ve ondan bu istilayı kaldırmasını ister, Kalin Çar bu talebi kabul etmeyince de onun ordusunu dövmeye başlar. Tatarlar, İlya Muromets'in atıyla düştüğü bir çukur, tünel yaparlar. İlya'nın ellerini bağlarlar. Kalin Çar'ın emriyle onu Kazan'a götürürler, İlya yolda ellerini çözer, Tatarı yakalar, onu sallayarak kendisine yol açar ve bütün Tatar gücünü tahrip eder.

Kalin utanç içinde kaçır ve Rusya'ya gitmek ister. Kalin'in rolünde bazen de Altın Orda mirzası Mamay görölmektedir. Kalin Çar hakkındaki bılinalar açık şekilde Rusların, Tatarlara karşı olan ilişkileri ve tavırlarının izleri taşımaktadır.

Fasmer'in etimoloji sözlüğünde “Kalin” adı Türkçe “Kalın” kelimesine dayandırılmaktadır. Bu kahramanın kişiliğinde gerçekten bir tarihi şahsın prototipi görölmektedir, ancak bunun kim olduğu hakkında bir genel kabul yoktur.

6.9.2.28.Kolıvan

Rus bılinalarında geçen bogatırdır. Farklı versiyonlarda Kolıvan Kolıvanoviç, Kolıvan İvanoviç görölmektedir. Baba adı “Kolıvanoviç” bazen bogatırlar Svyatogor ve Samson'a atfedilmektedir. Kirşa Danilov'un kitabında “*O Samsone Kolıvaniviçej i Butman Kolıvanoviçej*” bılinaları vardır.

Konulara göre Kolıvan sıkça bogatırlar İlya Muromets ve Samson ile birlikte hareket etmektedir. Kolıvan, epizodik, yani aralıklarla görölen bir bılına karakteridir.

Bazı araştırmacılara göre Butman Kolıvanoviç'in suretinde Butenant fon Rozenbuş karakterinin çizgileri yansımıştır (Adrianova-Perets 1955: 155).

Bılılinalarda baba adı “Kolıvanoviç”in eski Rus adı Tallin'den (Kolıvan) geldiği söylenmektedir.

6.9.2.29.İdolişe Poganoe

İdolişe Poganoe, Odolişe bılinalarda kötü, düşman, sinsi güçleri, yani Tatarları temsil eden kahramandır. İdolişe'nin İlya Muromets ile olan dövüşlerinin sayısız varyantı oluşmuştur. Onlardan birinde İlya Muromets, Poganoe İdolişe'yi öldürür ve Kiev'i, başka bir varyantta da Çargrad'ı (Çarlık Şehri) ondan kurtarır. İdolişe Poganoe aynı zamanda “kafir”, “lanetli Tatar”, “Yahudi”, “açgözlü” gibi olumsuz sıfatlarla da

nitelendirilmektedir. Bu da Kalin Çar, Tugarin Zmeyecviç, Batıga Kalina gibi Rus ve Rusya'nın düşmanıdır.

İdolişe, Kiev'de iktidarın yetkilerinin bir kısmını eline geçirir. Ordusunu Kiev'e yakın konuşlandırır ve kendisi de sarayına çekilir. Kendisi çok açgözlü ve oburdur, fırındaki bütün ekmekleri ve bir oturuşta üç tane öküz yemektir.

İdolişe çok korkunçtur ama aynı zamanda da görünüşü komiktir:

“Onun kafası bira kazanı

Lanetlinin gözleri bira kâsesi gibi,

Vücudu sanki saman çuvalı.”

O gücünü göstermeyi sever, amacı da knez ailesinin kendisine hizmet etmesini sağlamaktır. İlya Muromets adının anılmasını herkese yasaklar.

İdolişe Paganoe (Pagan Tatar tasviri)

6.9.2.30.Meç-Kladenets

Bu Rus folklorunda bazı bogatırların silahının (kılıç) adıdır. Sihirli olmalı ve sahibine yenilmezlik veriyor olmalıdır. Sahibine genellikle gizemli biri tarafından verilir.

Genellikle adı “meç-kladenets” şeklinde yazılır. Böyle masalsı silah, çoğunlukla da kılıç birçok halk masalı ve anlatısında vardır. Rus masal ve bılinalarında *meç-kladenets*

oldukça fazla zikredilmektedir, bu bir kahramana ait, örneğin *Ekskalibur*⁷⁸ gibi özel bir silah değildir, genel bir silah adıdır.

Bu epitetin kökeni “klad...” genellikle Rusça «кладъ» (klast’: koymak) kelimesi ile bağlantılandırılmaktadır, bu da bir hazine veya gömü elde etme ideasını ifade etmektedir. «кладъ» kelimesinin diğer anlamına da bakmak gerekir, bogatırın bir hamlesi-fiskesi ile meç-kladenets düşman ordusunu yok eder. Rusya Bilimler Akademisi (RAN) yayını olan Rus Folkloru Sözlüğü, bu kelimenin kökenini “укладный” (ukladny: toplanmış, yığılmış) kelimesine dayandığını göstermektedir, yani basit şekilde çelik anlamını karşılamaktadır, muhtemeldir ki, bir vakitlerde çelik kılıçları kendi bilek güçleri ile üretmişlerdir. Üstelik kelimenin etimolojisinde bir açıklık yoktur; onun, eski İrlanda kelimesi *claideb*, *cleddyf* (kılıç) ve Latince *gladius* kelimesiyle bağlantısı olduğu söylenmektedir.

“Skazanii o Vavilone-grade”de (Babil Şehri Menkıbesi) o, “Aspid-zmey” lakabını taşımaktadır ve belki yılanı dönüşebilmektedir. Onu ayrıca “само + сечь” (Samosök) (kendi + kesmek) diye adlandırmaktadırlar, çünkü o, kendi kendisini kesebilmektedir.

Daha geç dönem dialektlerde konuşma dilinde “meç-kladenets, meç-kolunets” şekline dönüşmüştür.

A.Veselovski, bu kelime terkiibini İtalyanca *chiarenza* (parlak, ışıldama) “Povesit o Bobe” (*Buovo d’Antone*) romanı nedeniyle tarihsel temele dayandığını düşünmektedir. *Buovo d’Antone* romanının Lancelot hakkındaki tema varyantlarından birisidir ve

⁷⁸ *Ekskalibur*, efsanevi Britanya Kralı Arthur’un taşıdığı, Glaston Gölü ve Avalon Adası’nın Leydisi Vivien tarafından kendisine verilmiş olan kılıcın ismidir. Ekskalibur hakkında iki efsane bulunur. İlkinde Robert de Boron’un *Merlin* adlı şiirinde “*Sword in the Stone*” (Taştaki Kılıç) olarak geçer. Kral Arthur, kılıcı saplandığı taştan çekip çıkarır ve bu sayede gücünü ve hâkimiyetini ispatlar. Sir Thomas Malory’nin kaleme aldığı Kral Arthur efsanesine göre ise Kral Arthur Kral Pellinore’la dövüşürken kılıcı kırılır. Gölün Hanımı tarafından Kral Arthur’a başka bir kılıç, yani *Ekskalibur* verilir. Kral Arthur’un ölümüyle Sir Bedivere kılıcı göle atmış, gölden yükselen bir el de kılıcı kaparak kaybolmuştur. Kral Arthur’un büyülu güçlere sahip kılıcı *Ekskalibur* Büyük Britanya’nın haklı egemenliğiyle de iliştilir. Bu iki kılıç kimi yerde aynı kılıç olarak geçse de bazı kaynaklarda birbirlerinden farklı olduğu söylenir. Söylenenlere göre bu kılıç, yeryüzüne düşen bir meteorun madeninden yapılmıştır. Çekilir çekilmez otuz meşale yakılmış gibi düşmanların gözünü kamaştırması, güçlü kını sayesinde sahibinin ölümcül yaralar almasını önlemesi ve yaralanan yerin kanamaması gibi özellikleri vardır.

başkahraman *Chiarenza, Clarenca* adında kılıca sahiptir. Yine A.Veselovski'ye göre Rus bılina kahramanı Polkan adı da buradaki Pulkane karakterinden gelmiştir.

Belarus destan metinlerinde kılıcın adı “*кляденция, кляренция*” (kgladentsiya, kglarentsia) şeklindedir. Fasmer, A.Veselovski'nin aksine *kladenets* kelimesinin, Belarus *kglarentsia* kelimesinin temiz bir Rus halk etimolojisi olduğunu kabul etmektedir.

Bu kılıç ancak onu taşıyabilecek, onu layıkıyla kullanabilecek kahramana verilir. Bılinalardan birinde kadın, oğlu büyüdüğünde babasından bir hediye olarak ona kılıcı vermektedir.

Bazen bogatır kurgan-mezardan kazarak kılıcı elde eder. Bu silah ölümlere aittir, bu nedenle de özel bir güce sahiptir. Ahretle, yani ölümler dünyasıyla ilişkili olması bu silaha olağanüstü bir güç kazandırmakta, onu bizzat ölümün taşıyıcısı yapmaktadır. Örneğin “*Svyatogor i İlya Muromets*” bılınasında iki başkahraman seyahatleri sırasında bir tabut bulurlar ve bu tabutun boyutunu ölçmeye çalışırlar, tabu İlya Muromets için oldukça büyüktür, Svyatogor'un vücut ölçülerine uygundur. Svyatogor tabuta yatınca kapak kapanır, o da İlya'ya kendi meç-kladenets'ini alıp kapağa vurmasını, kapağı kırıp kendisini çıkartmasını söyler, ancak İlya Muromets, Svyatogor'un meç-kladenets'i ile tabuta vurdukça tabut demir kuşakla kaplanır. Svyatogor ölünce meç-kladenets bogatır İlya'ya geçer.

Baş Altındaki Kılıç

Meç-kladenets'in bir başka sahibi Yeruslan Lazareviç'tir. O, Çar Ognenniy Şit ile dövüşmek için silah ararken, dev-bogatırın başı, Yeruslan'a kendisine gerekli olan kılıcın kendi altında saklı olduğunu anlatır.

Kazak gibi büyük kafa, ona cevap verdi:

“*Ben ne canlıyım, ne ölü. İyi insan, Rus bogatırı Yeruslan Lazareviç, sen, Çar Ognenniy Şit'e gidiyorsun. Savaş meydanına gideceksin, benim bedenimi göreceksin, onun altında benim meç-kladenets'im var, onda sırlar var, sana faydalı olacak.*”

Puşkin de bu motifi “*Ruslan i Ludmila*” adlı poemasında kullanmıştır. Yeruslan, Puşkin’de Ruslan, Ognenniy Şit de Çernomore (Karadeniz) olmuştur.

Duvardaki Kılıç

“*Povesti o Petre i Fevronii*”ndan (Peter ve Fevroniya Masalı) Knez Pyotr Muromski (Fevroniya’nın kocası), kendisi İlya Muromets’in hemşehrisidir, karısını ve erkek kardeşi Pavel’i aldatan yılanı meç-kladenets yardımıyla öldürür; meç-kladenets Hint Çar’ı İrod’un efsanevi oğlu ve halefi Agrika’ya aittir. O, kılıcı gizli bir manastırda bulmuştur.

Meç-Kladenets’e Sahip Olanlar

Kahramanlık bılınalarından sonra teşekkül etmiş masallarda meç-kladenets artık başkahramanın olmazsa olmazı olmuştur:

Knez Oleg Veşiy,
Svyatogor Viyeviç,
Svyatogor,
İlya Muromets – önceden Svyatogor’a ait olan meç-kladenets’e sahip olmuştur,
Dobrynya Nikitiç,
Yeruslan Lazareviç,
A.S.Puşkin’in “*Ruslan i Ludmila*” adlı poemasından Ruslan,
Bova Koroleviç,
İvan Tsareviç,
Mihaylo Potık,
Burya-bogatır, inek oğlu,
“*Povvesti o Petre i Fevronii*”den Knez Pyotr gibi kahramanlar meç-kladenets’e sahip olmuşlardır.

Ayrıca V.A.Jukovski “*Dvenatsati Spyashih Dev*” (On İki Uyuyan Güzel) adlı poemada Vadim’in meç-kladenets’e sahip olduğunu hatırlatmaktadır. Bunun dışında meç-kladenets muhtelif edebiyat ve folklor eserlerinde görülmektedir:

- Romanov, V. “*Skaz Ob İvan-Tsareviçe İ Meçe-Kladentse*” (İvan-Çareviç Ve Meç-Kladenets Hikâyesi),
- Burkin, Yulya & Lukanenko, Sergey. “*Ostrov Rus*” (Rus Adası), meç-kladenets İlya Muromets’e aittir,
- Yankovskiy, Dmitri. “*Golos Bulata*” (Bulatın Sesi), canlanan kılıç çocuğun büyük Kiev Knezinin sarayında bogatır olmasına yardım etmektedir,
- Meç-kladenets – 1982 yılı yapımı “*Sword of the Valiant: The Legend of Sir Gawain and the Green Knight*” adlı Rus filminde geçmektedir.
- Aleksandr Rudazov’un “*Predanya Starını Glubokoy*” adlı romanda kılıç, kladenets olarak adlanmaktadır ve büyüsel özellikleri haizdirler. İki kılıç zikredilmektedir: Aspid-Zmey – yılanı dönüşebilen “Koşey”⁷⁹’in aziz kladenets’i” ve “Durak Lakaplı İvan’a” ait olan Samosek.

6.9.2.31.Diğer Karakterler

6.9.2.31.1.Bogatır atı

İnsan sesiyle konuşur. Dobrinya’ya karısının başkasıyla evleneceğini haber verir. Devamlı olarak çalışır, alanları, ormanları geçer, bulutları dolaşır, şehir surlarını atlar.

İvan Gostiniy sın’a at yarışını kazanmasına yardım eder.

Solovey – razboynik acele eder, onun atının ayakları bükülmektedir.

İlya Muromets ile Svyatogor’un cebinde bulunur. Devamlı olarak İlya’nın hakaretine maruz kalır, bu onu panikletir, onu “volça sıt” (kurt yemi) ve “ot çuvalı” diye adlandırır.

⁷⁹ Ölümsüz Koşey, Slavyan mitoloji ve folklorunda bir kahramandır.

6.9.2.31.2.Bogatırların Kadınları

Onlar genellikle düşük, hain ve aşağılık karakterlerdir; bogatırları (kocaları) öldürmeye çabalarlar, onları aldatırlar. Dobrinya'nın karısı onu bir süre bekler (6 veya 12 yıl), bundan sonra da Alöşa Popoviç ile evlenir. Dunay'ın gebe karısı onunla rekabet eder, ok atar, yarışır ve onu yener, Dunay bundan gocunur ve karısını öldürür, karnını yarar, karısının gebe olduğunu görür.

Marinka Kaydalovna, Dobrinya'nın karısı olur ve ondan üç ilmi öğrenir; o da karısının dudakları, elleri ve ayaklarını keser.

Mihaylo Potık'ın karısı yılanı dönüşmekte ve kahramanı öldürmeye çabalamaktadır.

Svyatogor'un karısı sandıkta oturur ve İlya Muromets ile yakınlaşır, yani Svyatogor'u aldatır. Svyatogor, bunu öğrenir ve karısını öldürür, İlya ile dost olur.

6.9.2.31.3.Bogatırların Sevgilileri

Birçok bılinalarda kahramanların sevgilileri vardır. İlya Muromets'in sevgilisi oğlu Sokolnik'i doğuran koca karı Zlatigorka'dır.

İvan Godinoviç'in nişanlısı da onun hasmı olan Vahramey'in (veya Koşey) sevgilisidir ve savaş sırasında bogatırı öldürmesi için düşmanına yardım etmektedir.

Petroviç-Zbrodoviç kardeşlerin kız kardeşi Alöşa Popoviç'in sevgilisidir.

Knez Vladimir'in karısı Knyagina Apraksiya, can düşmanı Tugarin'in sevgilisidir ve Alöşa Popoviç'e Tugarin'i öldürdüğü için kızgınlığını gösterir:

Knyagina dedi Aloşa Popoviç'e:

“Sen köylü, taşralı,

Beni ayrı düşürdün sen, sevgili dostumdan,

Genç Zmey Tugaretin'imden!”

6.10.RUS BİLİNALARI VE UYGULAMALI HALKBİLİMİ

Halkbilimi alanında yapılan çalışmalarla yeni teorilerin doğmasına zemin hazırlamıştır. Ortaya çıkan her teori dinamik bir şekilde işlenmiş, geliştirilmiş ve problemlere uygulanabilir ve çözüm üretebilir düzeye getirilmeye çalışılmıştır. Ancak süreç içinde her teorideki eksikliklerin tespitiyle yeni doğacak olan teorinin alt yapısı hazırlanmıştır.

Halkbilimciler ve araştırmacılar tarafından ulaşılabilinen bütün folklor materyalleri derlemiş, sınıflandırılmış, muhtelif yönlerden analizlere tabi tutulmuş, yapılabilecek her türlü bilimsel araştırma ve etüd tekniklerini kullanılmış, çok değerli sonuçlara ulaşılmıştır. Dünyadaki halkbilimi çalışmalarında hayli yol alınmış olmasına rağmen, gelinen noktada araştırmacılar tam anlamıyla tatmin olamamışlardır. Yani bilim canlı bir organizma olması nedeniyle kendi gelişimini kendi iç dinamiklerini harekete geçirerek sağlamaktadır. Bu dinamikler uzmanların tespit ettikleri eksiklikleri işaret etmektedir.

1939 yılına gelindiğinde Benjamin A.Botkin tarafından “Uygulamalı Halkbilimi” tabiri ilk kez kullanılmıştır. Bu tanımlama bu bilim disipliniinde önemli bir döneme geçişi işaret etmektedir. Zira Uygulamalı Halkbilimi çalışmalarının başlamasıyla “teori” ve “pratik” artık bir birini bütünlemeye başlamıştır. Uygulamalı halkbilimi çalışmalarının özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra önemi daha iyi kavranmıştır.

Folklor malzemelerini derlemek, onlar üzerinde çalışmak yeterli değildi; bu çalışmalardan daha önemli nokta, halkbilimi disiplini tarafından tespit edilen zenginliklerin “yaşatılması ve sürdürülebilmesi” için “yaşatmak” fonksiyonunun gerekli oluşu idi. Yani bizzat halkın yaratması olan folklor malzemelerini yaratıcısı olan halka tanıtmak, yaymak gerekliliği ileri sürülmüştür.

Bu fonksiyonun uygulanmasında “Halk Kültürü Müzeleri”nin önemli bir rol oynayabileceği fikrinden hareketle Halkbilimi Müzeleri oluşturulması çalışmaları başlatılmıştır. Derlenen folklor malzemeleri için XIX. yüzyılda “yaşatmak için saklamak” amacı güdüldürken, XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu amaç değişmiş ve “yaşatmak için yaymak” düşüncesi hâkim olmuştur: yaşatmak ve yaymak için de

halka gidilmeliydi.

M.Ö.Oğuz *“Türkiye, kendi yerel ve ulusal renklerini araştırmak ve yorumlamak, bu özellikleriyle yer yüzünde var olmaya devam etmek ve bu özelliklerini “pazarlayarak” bir gelir kalemi oluşturmak istiyorsa, kursamsal düzlemde halkbiliminin önemini ve ulusal kalıtın küresel sunulmasının gereğini iyi kavramalı, uygulama düzleminde ise bunun için gerekli olan kurumlaşmalarını gerçekleştirmelidir”* (Oğuz 2002: 52) diyerek sahip olunan halk kültürüne ait zenginliklerin sadece kütüphane raflarında değil, bizzat bu değerlerin hem ulusal düzeyde hem de uluslar arası alanda tanıtılması için gerekli her teşkilatlanmanın yapılması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Kitap sayfalarına aktarılmış folklor materyallerinin atıl olarak kalması değil, onların dinamizm ve canlılık kazanması gereklidir. Yani halk kültürüne ait her türlü bilgiler, pratikler, zenginlikler derlendikleri, işlendikleri gibi arşivlerde kalmamalı, bütün bu zenginlikler dinamik hayata sokularak halka götürülmeliydi. Halk Kültürü Müzeleri veya Halkbilimi Müzeleri bu misyonu gerçekleştirmede öncü kurumlar olacaktır. Uygulamalı Halkbilimi kuramına uygun olarak folklor malzemeleri hem daha geniş halk kitlelerine ulaştırılacak, özellikle genç kuşaklar kendi halkının kültürel zenginliğini tanıyacak ve buna sahip çıkacak, diğer taraftan da halkın kültürü yerel bir kültür olarak kalmayıp küresel düzeye ulaşma yoluna girecekti.

Bunlar elbette folklor malzemelerin bir mekâna toplanarak, tanıtıcı bir kitabe koyarak ziyaretçilere tanıtılması elbette tam manasıyla halka götürülmüş olmayacaktır. Özellikle genç kuşaklara kültürel kodları, halk sanatı, halk hekimliği, halk bilgeliği, hâsılı hayatın her alanına dair zenginliklerin aktarılması için uygun şekilde uygulama atölyeleri kurulabilir. Müzede görülen halk sanatına ait bir eser ilgi uyandırabilir, ancak o eserle ilgili uygulama imkânına sahip olması ve bizzat genç insanın o sanatın ustasının nezaretinde uygulama yapması şüphesiz daha etkili olacaktır. Modernleşmenin bir sonucu olarak geleneksel sanat dallarının zayıfladığı, hatta unutulmaya doğru gittiği bilinmektedir. Böyle bir sanat eserinin müzelerde halka tanıtılmasının dışında, o sanatkarı ve sanatının bizzat uygulamalı olarak tanıtılması şüphesiz daha kalıcı tesir bırakacaktır. Özellikle okullar öğrencilerine halk kültürünü ve geleneksel sanat dallarını tanıtmak için bu sanat dallarının halen canlı olarak varlığını koruyabildiği mekânlara ziyaretler düzenlemek, o mekânlarda geleneksel sanatın erbapları ile iletişim kurmak,

hatta öğrencilerin o atölye ve mekânlarda bazı tecrübeler yaşamaları, geleneksel sanata olan ilgilerinin artmasına vesile olabilecektir. Zira insan tanıdığı, hakkında bilgi sahibi olduğu bir eser veya sanat dalını sevebilir. Bu şekilde genç ve geniş halk kitlelerinde folklor materyallerine karşı bir farkındalık oluşturulabilir.

Çobanoğlu, Uygulamalı Halkbilimi çalışmalarının istikameti ve yükleneceği fonksiyonuna doğru bir şekilde işaret etmiştir:

“Halkbilimi uygulamaları, eğitim ve kültür turizmi amaçlı halk kültürü müzelerinden, roman ve hikayeci seminerlerine, reklam ve televizyon dizisi gibi yaratıcı yazarlık geliştirme projelerine, sosyo-kültürel ve tarihi şehir dokularının restorasyonu ve yeni işlevler yüklenilerek muhafaza edilmiş projelerine, şehircilik projelerinde hedef belirleme, yerleşilecek alan ve alanın yaşam tarzına bağlı olarak planlanmasına yönelik uygulamalara, çeşitli mesleklerde mesleki uyum projelerinin geliştirilmesine, sosyo-kültürel belgesel program yapımcılığına, müzik, dans, tiyatro ve festival gösterilerinin düzenlenip icrasına, göçmen ve benzeri toplulukların sosyo-kültürel uyum projelerinin çözülmesine, geleneksel kültür kodlar doğrultusunda yaşlı, emekli ve çocuklara yönelik eğlence ve dinlenme alanlarının oluşturulmasına varıncaya dek, sosyo-kültürel değişim karşısında karşılaşılabilecek her türlü problemle ilginir ve bunların çözümüne yönelik uygulanabilir projeler üreten bir yapıya sahip hale gelmiştir ve bu yönde devam eden ve her gün daha da gelişen Uygulamalı Halkbilimi çalışmaları doğrultusunda uluslar arası yeni kuruluşlar oluşturulmuştur” (Çobanoğlu 2005:327, 328).

Bu noktadan hareketle yerel, ulusal ve uluslar arası ölçekteki bu kuruluşlar halkların kültürlerinin halkbilimi açısından kıymetli görülen zenginliklerin ve malzemelerin muhafaza edilmesini ve tanıtılmasını, aynı zamanda da kültür turizmine katkı yapan ekonomik bir katma değere dönüşmesine hizmet etmektedir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler’e üye ülkelerin temsilcilerinin 1985 yılında bir araya gelerek UNESCO’ya bağlı Somut Olmayan Kültürel Miras adıyla başlattığı program ilerleyen zaman içinde çok değerli çalışmalar yapmıştır. Ulusalda ve yerelde ise benzeri kuruluşlar teşkil edilmiş ve projeler yürütülmektedir.

Uygulamalı Halkbilimi çalışmaları doğrultusunda Batılı halklar halkbilimi alanında elde ettikleri bilgileri ve pratikleri sağlık alanından, mimariye, sanattan gündelik hayatın birçok noktasına kadar uygulamaya çaba göstermişlerdir.

Bu araştırmanın konusunu oluşturan Ruslar bu bağlamda sahip oldukları kendi kültürel zenginliklerini halkına, özellikle de genç kuşaklara tanıtmak, olabildiğince yaygınlaştırmak amacına yönelik olarak “yaşatmak için yaymak” prensibini gerçekleştirmeye gayret etmişler, bu çalışmalarda da başarılı olduklarını söylemek mümkündür. Özellikle genç nesillere Rus halk kültürünün zenginliğinin ve özgünlüğünün tanıtılmasına azami özen göstermişler ve göstermektedir.

Başta İlya Muromets olmak üzere bılina kahramanları bu bağlamda mimariden, sanatın bütün dallarına, askeri unsurlardan teknoloji devrinin dijital kahramanlarına kadar, hayatın her alanda tanıtılarak ulusal değerlerin “yaşatılması için yayıldığı” görülmektedir. Bu araştırmanın ilerleyen bölümünde yer verilen ilkokul öğrencileri arasında yapılan anket sonucuna göre Bılina, İlya Muromets ve diğer bılina kahramanları çok yüksek bir tanınırlık düzeyine ulaşmıştır.

Esas olan elde edilen bilgi değil, gerekli şekilde kullanılan bilgi daha kıymetlidir. Halkbilimi disiplini açısından bakıldığı vakit de, yaygınlaştırılan ve halka tanıtılan kültürel zenginlikler ve folklor malzemeleri, derlenen ve irdelenen folklor malzemelerinden daha değerli olmalıdır. Rusya bu durumun farkında olarak Uygulamalı Halkbilimi doğrultusunda ulusal halk kültürüne ait zenginliklerini geniş kitlelere yaymayı başarabilmekte ve yaygınlaştırabildiği düzeyde de bu zenginliklerini yaşatabilmektedir. Aşağıda verilen bilgiler bu durumun en iyi göstergesi olacağı düşünülmektedir.

6.10.1.Çağdaş Rus Sanatında Bılinalar

6.10.1.1.Sinema filmleri

Özellikle yirminci yüzyılda kültür politikaları alanında yeni bir güç ortaya çıkmış, bazı devletler bu gücü muazzam düzeyde kullanmıştır. Bu güç sinema sanatıdır. Sinema dünya çapında küresel bir sektör olmuştur. Sinema sadece eğlencelik bir sanat olarak görülmemiştir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve sektörde önde gelen bazı Avrupa devletleri sinemayı dünyada kültür propagandası yapmak ve toplumsal algı oluşturmak için alabildiğince kullanmıştır. Televizyonun da aktif olarak devreye girmesiyle sinema film sektörü dünyada küresel boyutta fevkalade kullanışlı ve etkili bir

silaha dönüşmüştür. Sektörün lokomotifi olan ABD kendi kültürünü dünyaya empoze etmek için sinema ve televizyon silahını etkili biçimde kullanmıştır. Bütün dünya devletleri bu etkiden nasibini almıştır. Bu kültür propagandasının sonucu olarak milli kültürler kimi zaman küresel Amerikan, ya da Angalo-Sakson kültürünün baskısı altında kalmıştır. Sinema ve televizyon sayesinde bütün dünyada Amerikan yapımı sinema filmleri ve tv programları halkın temel eğlence unsuru, filmlerde sunulan karakterler çocukların kahramanı, yeni yetmelerin idolü haline gelmiştir. Kült olmuş birçok sinema filmi hemen bütün halkları derinden etkilemiş; Red Kid, Superman, Batman, Ironman, Rambo, Barbar Conan vb. gibi bu renkli dünyanın karakterleri hemen her çocuğun öykündüğü kahramanlar haline gelmiştir. Başta Amerika olmak üzere sinema sektöründe iyi olan devletler kendi tarihlerine, mitoloji ve kültürlerine ait unsurları sinemaya aktarmışlardır. Amerika'nın derin ve köklü bir kültürü, mitolojisi olmamasına rağmen bu açığını, sinema ve film sanayinin yarattığını itibari kahramanlarla doldurmuştur.

Sinema, özellikle kültürü sonraki kuşaklara aktarmak için fevkalade etkili bir araçtır. Türkiye'de de Türk sineması Türk mitolojisi ve kültürüne ait konuları, kahramanları ve motifleri işlemiştir. Dede Korkut Hikâyeleri önce TRT'de radyo tiyatrosu olarak, daha sonra da televizyon dizisi olarak filme alınmıştır. Türk sinema tarihine baktığımızda Tarkan, Battal Gazi, Kara Murat, Köroğlu gibi kahramanlar sinema vasıtasıyla seyirciyle buluşturulmuştur.

Rus sineması da kendi kültürüne ait olan bılinaları sinemaya taşıyarak, bılina kahramanlarını sinema vasıtasıyla genç kuşaklara tanıtmıştır. Bu bağlamda bılina kahramanlarının biyografileri ve maceraları etrafında sinema filmeleri yapılmış olup bunlardan tespit edilebilen bazıları şunlardır:

- “**İlya Muromets**” (1956, SSSR), filmin rejisörlüğünü Aleksandr Ptüşko yapmış; *İlya Muromets*'i Boris Andreyev, *Alöşa Popoviç*'i Sergey Stolyarov, *Dobrınya Nikitiç*'i Georgiy Dömin;
- “**Etot Negoday Sidorov**” (1984), başrolde Valentin Bukin;

- “**Saga Drevnih Bulgar. Lestvitsa Vladimira Krasnoe Solnişko**” adlı 2005 yapımı filmde Dobrinya’yı Leonid Kuravlev;
- “**Prikluçeniya v Tridesyatom Sartsve**”, 2010 yılında gösterime giren filmde *Alöşa Popoviç*’i aktör Aleksey Şutov, *Dobrinya Nikitiç* rolünde Andrey Bronnikov, *İlya Muromets* rolünde Stanislav Dujnikov;
- “**Vasiliy Buslayev**” (1982), rejisör Gennadi Vasilyev; filmin senaristi Vasiliy Buslayev bılinalarının motiflerini yoğun olarak kullanmıştır. Başrolde Dmitriy Zolotuhin;
- “**Realnaya Skazka**” (2011) filminde *Dobrinya Nikitiç* karakterini Pavel Klimov, *İlya Muromets* rolünde Aleksey Dmitriyev, *Alöşa Popoviç*’i Anton Pampuşniy canlandırmıştır.
- 2014 yılı 28 Haziran tarihinde belgesel tv serisi “**Zemlya Geroyev**” adlı yapımda Dobrinya gösterilmiştir.
- Rus rejisör Karen Oganesyanyan 2016 yılında “**İlya Muromets**” adlı film çekeceğini açıklamıştır. Başrolde Rus Vladimir Maşkov ve Alman oyuncu Til’ Şvayter yer alacağı bildirilmiştir (TASS).
- Rejisör Aleksandr Ptuşko 1952 yılında senaryosunun Rimskiy-Korsakov’un operasından başarıyla uyarlanmış “**Sadko**” adlı sinema filmini yapmıştır. Filmde, operanın müzikal motifleri başarılı şekilde kullanılmıştır.
- “**Konök-Gorbunok**” adlı sinema filmi, yönetmen Aleksandr Rou tarafından 1941 yılında; yine aynı yönetmen tarafından 1967’de “**Ogon, Voda i... Medniye Trubı**” adlı sinema filmleri çekilmiştir. “Konök-Gorbunok” adlı filmde Morskoy Çar’ı aktör Aleksandr Timontayev canlandırmıştır.

6.10.1.2.Tiyatro

Sinema gibi aynı anda çok geniş kitlelere ulaştırılamasa da ondan daha etkili olan tiyatro da Rus kültürünün bu önemli zenginliğini işlemiştir; müzikal ve tiyatro oyunu olarak sergilenen birkaç tanesi şunlardır:

- “**İlya Muromet, Krestyankiy Sın**” oyunu, S.V.Obraztsov kukla tiyatrosu (1951).
- “**Tri Bogatırya**”, (muhtelif tiyarolarca sahnelenmiştir),
- Denyan Bednıy’ın “**Bogatıri**” adlı eseri,
- Vitali Rusnak’ın “**İvan-Bogatır i Svet-Luna**” (25 Aralık 2009 tarihinde ilkkez sahnelenmiş),
- “**Uçenik Bogatırya**”, (ilk sahnelenme 6 Haziran 2016, Sankt-Peterburg, Bolşoy Zal),
- “**Posledniy Bogatır**” (Luna Tiyatrosunca oynanmaktadır) gibi çok sayıda tiyatro ve müzikal bılına kahramanlarını izleyicisine sunmaktadır.

İlya Muromets Rus halk tiyatrosu karakterlerinden yine en popüler olanlarından biridir. Birçok tiyatro eserine bılinalar konu ve kahraman bazında kaynak olmuştur.

Bılına kahramanları ve konularının işlendiği tiyatro oyunları ve kısa gösterimler icra edilmekte, yine bu bağlamda tiyatro festivalleri düzenlenmektedir. Genellikle Haziran ayının 3. haftasında “Nâş Produkt” (Bizim Eserimiz) temasıyla düzenlenen bılinaların işlendiği tiyatro festivalinde Moskova şehrinin muhtelif alan ve meydanlarında etkinlikler düzenlenmekte; sergiler, temsiller, sunumlar yapılan bu etkinlikler sayesinde Rusya’nın farklı bölgelerinden gelen ziyaretçiler İlya Muromets, Dobrınya Nikitiç, Tugarin Zmeyeviç, Sokolnik, Dmitri Donski, Knez Vladimir vd. bılına kahramanlarını öğrenme fırsatı bulmaktadırlar.

Bu festivallerde sadece bılinalara ait kahraman, konu ve diğer unsurlar değil, ayrıca Rus mutfağına ait, az sayıda da olsa, farklı yemekler, yöresel bir takım folklorik eşyalar vb gibi halk kültürüne ait ürünler de sergilenmektedir (<https://www.mos.ru/news/item>).

Yani bu festivallerin tam anlamıyla bir uygulamalı halkbilimi çalışması olduğu söylemek doğru bir tespit olacaktır.

6.10.1.3. Animasyon Filmler

Milli kültüre ait motif ve unsurların yeni nesle aktarılması aşamasında, sinema filmleriyle yetişkin sinema seyircisine ulaşırken, çizgi film ve animasyon filmler ile de asıl önemli olan kitle, çocuklara ulaşılmaktadır. Yapılan animasyon ve çizgi filmler aracılığıyla bılinalar ve kahramanları çocuklara tanıtılmaktadır. Bu şekilde dünyaya kendi kültürün empozesini yapan Amerikan sinemasının yarattığı kahramanlara karşı Ruslar milli kahramanlarını yaşatmaya çalışmaktadırlar. Rus çocukları Amerikan sineması tarafından yaratılan *Batman*, *Spiderman*, *İronman* veya *Süperman* gibi kahramanlar yanında Rus kültürünün en önemli itibari kahramanları olan *İlya Muromets*, *Dobrynya Nikitiç*, *Alöşa Popoviç*, *Svyator*, *Kaliki Perehojie* ve diğer kahramanlarını tanımakta; bu kahramanların düşmanlarına karşı vatanları ve dinleri için verdikleri savaşlarını öğrenmektedirler. Rus kültüründe var olan epik kahramanlar çok fazla değildir, buna rağmen sinema, tiyatro, animasyon, opera ve müzik gibi işitsel ve görsel sanat dallarında yoğun şekilde işlenerek bu kültürel kodları ve değerler geniş halk kitlelerine tanıtmaya ve yaymaya çalışılmaktadır. Özellikle hedef kitle çocuklar olduğu için onlara özel çok sayıda materyal hazırlanmıştır. Bütün bu materyaller işitsel ve görselleri elektronik olarak her an takip etmek mümkündür. Bu materyallerden birkaç örnek aşağıda verilmiştir:

- “**Aleksandr Nevski**” (1938), yönetmen Sergey Eyzenşteyn, filminin ana kahramanlarından biri Vasiliy Buslay’dır.
- “**Dobrynya Nikitiç**” (1965) çizgi film hazırlanmıştır.
- “**İlya Muromets**” ve “**İlya Muromets i Solovey-Razboynik**” çizgi filmleri 1974-1978 yıllarında gösterilmiştir.

- “**Vasilisa Mikulişna**” (1975) adıyla çizgi film hazırlanmış, filmin rejişörü Roman Davidov, Vasilisa Mikulişna’yı Anna Kamenkova seslendirmiştir, Stavr’ı Anatoliy Vasilyev selendirmiştir (http://www.youtube.com/watch?v=RoWyCQWAZ_0).
- “**Alöşa Popoviç i Tugarin Zmey**” (Rusya, 2004), rejişör Konstantin Bronzit. Svyatogor’u İvan Krasko, Alöşa karakterini ise Oleg Kulikoviç seslendirmiştir.
- “**Dobrinya Nikitiç i Zmey Goriniç**” (2006, Rusya), filmin rejişörü İlya Maksimov, Dobrinya’yı Valeriy Solovyev, Kolivan’ı Adnrey Tolubeyev seslendirmiştir.
- “**Knez Vladimir**” (2006, Rusya), rejişörü Yuriy Kulakov olan filmde Dobrinya karakterini Dmitriy Nazarov seslendirmiştir.
- “**İlya Muromets i Solovey-Razboynik**” (2007; Rusya), rejişör Vladimir Toropçin; İlya’yı Valeriy Solovyöv seslendirmiştir.
- “**Tri Bogatırya i Şamahanskaya Saritsa**” (2010, Rusya), Sergey Glezin’in rejişörlüğünü yaptığı animasyon filmde İlya’yı Dmitriy Bıkovski-Romaşov, Alöşa’yı Oleg Kulikoviç, Donrinya’yı Valeri Solovyev seslendirmiştir.
- “**Tri Bogatırya na Dalnıh Beregah**” (2012, Rusya), filmin rejişörü Konstantin Feoktistov, Dobrinya’yı Valeriy Solovyev, Alöşa karakterini Oleg Kulikoviç, İlya’yı Dmitriy Bıkovski-Romaşov, Kolivan’ı Fedor Bondarçuk seslendirmiştir.
- “**Tri Bogatırya. Hod Konöm**” (2015, Rusya), rejişör Konstantin Feoktistov.
- “**Tri bogatırya i Morskoy Çar**” adıyla yönetmen Konstantin Feoktistov tarafından hazırlanmış ve 1 Ocak 2017 tarihinde de galası (ön gösterimi) yapılmıştır.

Çok sayıda yeni yapılmış animasyonlar elektronik ortamda takip edilebilmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte dijital sesli ve görsel kayıt imkânları artık çok kolay ulaşılır ve hazırlanır hale gelmiştir. Yukarıda okuyucuya bir fikir vermesi için verilen, sinema filmleri, müzikal ve tiyatro oyunları, çizgi ve animasyon filmler elbetteki bunlarla sınırlı değildir. İlya Muromets, Svyatogor, Kaliki Perehojie ve diğer kahramanların onlarca, belki daha fazla animasyon, çizgi film versiyonu ve görselleri hazırlanmıştır. Youtube başta olmak üzere birçok elektronik alanda sözkonusu bu

animasyon ve çizgi filmler takip edilebilmektedir. İfade edildiği üzere asıl hedef kitle çocuklardır, aslolan onların milli kültür kodları ile yetiştirilmesidir.

Hedef kitle olan çocuklar üzerine bilinalar konusunda yapılmış bir anket sonuçlarına değinmek, hem uygulamalı halkbilimi çalışmaları açısından, hem de genç nesillerin milli kültür tanıtılarak yetiştirilmesine verilen önem açısından ilginç olacaktır.

Kristina Melnikova ve Olga Artamonova tarafından “*Sujeti Russkih Bilin v Rasličnih Vidah Iskustva*” (Farklı Sanat Dallarında Rus Bilina Konuları) adlı çalışma kapsamında çocuklarla kısa bir anket çalışması yapılmıştır. 5-11. sınıf öğrencilerinden 320 öğrenci ile gerçekleştirilen bu anket çalışmasında öğrencilere yöneltilen sorular ve alınan cevapların oranları şu şekildedir:

“Bilinanın ne olduğunu biliyor musunuz?” sorusuna - % 75 evet, % 20 hayır, 5 cevap veremeyeceğini;

“Bilinalar ile nerede ve nasıl tanıştınız?” sorusuna - % 70 okulda derslerde, % 15 anaokulu-kreşte, % 5 evde ailemizde okunurken, % 10 hatırlamadığı;

“Hangi bilina kahramanını biliyorsunuz?” sorusuna - % 79 İlya Muromets, % 11 Alöşa Popoviç, % Solove Razboynik, % 6 cevap vermekte zorlanmış;

“Bilina konularına göre hazırlanmış çağdaş (günümüz) çizgi-animasyon filmlerini izlediniz mi?” sorusuna - % 97 evet, % 3 hayır;

“Bilinalar hakkında daha fazla şey öğrenmek/bilmek ister misiniz?” sorusuna - % 72 evet, % 18 hayır, % 8 bilmediğini, % 2 de fark etmez cevabını vermiştir (Melnikova & Artamonova 2013).

Burada yeni nesle verilen eğitimde bilinaların ne kadar etkin olduğunu göstermesi açısından çok önemli rakamlardır. Bu meyanda bir araştırma anket çalışması Türkiye’de öğrenciler üzerinde yapılırsa ve onlara Türk kahramanlık destanlarını bilip bilmedikleri; hangi destanları ve destan kahramanlarını bildikleri gibi sorular sorulsa, ortaya çıkacak

sonuç ilginç olacaktır.⁸⁰ Burada Rus devleti bilinçli bir politika ile kendi milli kültürüne ait kodları yeni nesillere aktarabilmektedir. Kendi milli değerlerini ve kültürüne ait kodları yeni nesillere aktaramayan ve yaşatamayan milletler egemen kültürlerin baskı ve etkisi altında yozlaşmaktadır. Zira üst kültürün, alt kültürü bozması ve kendi kültürünü ona empoze etmesi kaçınılmaz bir durumdur. Ruslar bu şekilde kendi milli kültürel değerlerini, yabancı kültürlerin etkisinden korumaya almaya çalışmışlardır. Bu durum bir milletin kültürü ve bekası için fevkalade hassas bir konudur. Türk milli kültürünün de yeni kuşaklara doğru, etkili ve semereli bir şekilde aktarılması bir zorunluluk olarak düşünülmektedir.

6.10.1.4.Müzik, Opera, Piyes

Bılinalar Rus sanatçılarının beslendikleri muazzam bir kaynak olmuştur. Görsel ve işitsel sanat dallarını besleyen bir hazinedir. Özü şiir ve müzik olan bılinalar klasik ve çağdaş bestecileri de derinden etkilemiştir. Besteci ve müzisyenler eserlerini yaratırken Rus folklorunun bu fenomen türünün kahraman, motif ve olaylarından azami düzeyde faydalanmışlardır. Klasik ve çağdaş bestecilerin bu bağlamdaki eserlerinden bazıları şunlardır:

- G.R.Derjavin'in "**Dobrinya**" piyesi,
- İ.A.Krıllov'un "**İlya – bogatır**" operası,
- N.M.Karamzin'in "**İlya Muromets**" poeması,
- V.A.Jukovski'nin "**Alöşa Popoviç**" operası,
- A.S.Puşkin'in "**Ruslan ve Ludmila**" poeması,
- M.Yu.Lermantov'un "**Tüccar Kalaşnikov Türküsü**",

⁸⁰ Ahmet Erman Aral tarafından "*Uygulamalı Halkbilimi Açısından Eğitim Sürecinde Dede Korkut*" başlığı altında bir çalışmada yapılan küçük çaplı anket çalışması yapılmıştır. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2015 Kış sayısı.

-1818 yılında besteci Katerino Kavos ve Ferdinando Antonolini besteledikleri “**Dobrinya Nikitiç, ili Straşnıy Zamok**” adlı operası,

-1897 yılında Nikolay Andreyeviç Rismkiy-Korsakov “**Sadko**” adlı operası,

- 1901 yılında besteci Aleksandr Greçaninov “**Dobrinya Nikitiç**” adlı operası

- Katerino Kavos “**İlya-bogatur**” operası,

- Besteci Leonid Malaşkin “**İlya Muromets, ili Russkie Bogatiri**” adlı operası,

- Besteci Boris Feoktistov’un “**İlya Muromets**” operası.

- Aleksandr Greçaninov “**Dobrinya Nikitiç**” operası,

- A.P.Borodin “**Bogatiri**” adlı operası,

- Mihail İvanov’un “**Zabava Putatişna**” operası,

- Aleksandr Serov’un “**Rogdena**” operası,

-1909-1911 yıllarında besteci Reyngold Glier “**İlya Muromets**” adıyla üçüncü senfoni; besteci Aleksandr Taneyev “**Alöşa Popoviç**” ve yine başka bir besteci G.A.Alçevkiy’nin “**Alöşa Popoviç**” adlı senfonisini bestelemiştir.

- Besteci Andrey Mikita 2011 yılında üç tane çocuk sesi ve solistlerden müteşekkil koro için “**Slavosloviye Prepodovnomu İlie Muromskomu**” adlı eserini bestelemiştir.

-“**Kazçiy Krug**” korosunun repertuarında bulunan “**Bılina pro İlyu Muromtsa (Viyezd İli Muromtsa)**” halk türküsünü icra edilmektedir.

- Rus müzik grubu Sektor Gazovoy Ataki “**Rok-bılina İlya Muromets**” adlı albümü çıkartmış;

- Jenna Biçevskaya’nın “**Duma ob Alöşa Popoviç**” şarkısı mevcuttur.

Bunlar çağdaş Rus müziğinde bılinalar ve bogatırların ne denli etkili olduğunu sarıh şekilde ortaya koymaktadır. Elbette müzik alanında yapılan eserler burada zikredilenlerle sınırlı değildir, zira bütün müzikal eserlerin künyesine burada yer

vermek fiziksel olarak mümkün değildir. Ancak okuyucu burada zikredilen birkaç eserden bir fikir edinecektir.

6.10.1.5.Resim, Heykel

Çağdaş Rus resim sanatına bilinalar ve kahramanları ressamalara da büyük esin kaynağı olmuştur. Ressamlar sanatlarını icra ederken İlya Muromets başta olmak üzere bogatırları tablolarına taşımıştır; bogatırlar, bililnalardan sonra tablolar ve sergilerde de başkahraman olmuşlardır. Bu bağlamda yapılan bütün çalışmaları tespit etmek ve listelemek imkânsızdır, ancak belli başlı çalışmalar aşağıda verilmiştir:

- Rus ressam İlya Repin 1874 yılında Paris’te ilk empresyonist resim sergisini açmıştır. Serginin adı “**Bogatır Yarışı**”dır.

-Ressam Viktor Vasnetsov 1870 yılı başında “**İlya Muromets ve Razboyniki**” bilinası etkisi altında “**Vitaz’ı na Rasput’e**” (Pehlivan Kavşakta) tablosunda İlya’yı, “**Boy Dobrını Nikitiça s Semiglavnın Zmeem Goriniçem**” tablosunda Dobrinya’yı ve “**Bogatırı**” (1881-1898) tablosunda İlya ve Dobrinya’yı tasvir etmiştir.

Viktor Vasnetsov “Bogatırı” tablosu: İlya Muromets, Dobrinya Nikitiç ve Alöşa Popoviç (1881-1898)

-V.P.Vereşgin’in “**İlya Muromets na piru u Kneza Vladimira**” (İlya Muromets Knez Vladimir’in Şöleninde) ve Sankt-Peterburg’daki günümüzde Alimler Evi olan Büyük Knez Vladimir Aleksandroviç’in sarayı için yaptığı “**Boy Dobrını so Zmeyem Goriniçem**” (Zmey Goriniç ile Dobrinya’nın Savaşı) taploları;

- Konstantin Vasilyev’in “**İlya Muromets Osvobojdaet Uzniakov**” (İlya Muromets Uzniakov’u Kurtarıyor) , “**İlya Muromets i Gol Kabatskaya**”, “**İlya Muromet v Ssore**

s **Knezem Vladimirom**” (İlya Muromets’in Knez Vladimir İle Dargınlığı) , “**Dar Svyatogora**” (Svyatogor’un Bağışı), “**Bitva Dobrını Nikitiça so Zmeyem**” (Dobrinya Nikitiç’in Zmey ile Savaşı) adlı tablosunu yapmış ve yine aynı ressam iki defa “**Smert Dunaya**” (Dunay’ın Ölümü) konusunu tablolarında işlemiştir.

- Andrey Rabuşkin’in bılina kahramanlarını ayrı ayrı resmettiği **Çurilo Plönkoviç, Svyatogor, Vasili Buslayev, Dobrinya Nikitiç, Vladimir Krasnoe Solnişko** ve karısı **Apraksiya Koroleviçna, İlya Muromets, Sadko, Alöşa Popoviç, Mikula Selyaninoviç** ve **Volga Vseslavyeviç** tabloları (1895).

Andrey Rabuşkin’in “Vladimir Krasnoe Solnişko ve karısı Apraksiya Koroleviçna” tablosu

- Mihail Vrubelya’nın “**Bogatırlar**” tablosu (1898), aynı sanatçının “**Mikula Selyaninoviç ve Volga Vseslavyeviç**” eskiz çalışması (1899).

-İ.Ya.Bilibin’in “**Boy Dobrını so Zmeyem**”, “**Donrinya Nikitiç Osvobojdaet ot Zmeya Gorınıça Zabayu Putatiçnu**” tabloları ve “**Alöşa Popoviç**” eskizi; İlya Muromets bılinaları için hazırladığı resimlemeler: “**İlya Muromets**”, “**İlya Muromets i Svyatogor**”, “**İlya Muromets i Solovey-razboynik**”, “**İlya Muromets i jena Svyatogora**”.

- Nikolay Rerih’in “**Bogatır Fırtınası**” adlı seri tablo çalışmasında resmedilen bogatırlar: **Bayan, Yiğit. Volga Svyatoslavoviç. Sadko, Mikula Selyaninoviç, Solovey Razboynik** ve **İlya Muromets** (1910), **Svyatogor** (1938), **Bogatırlar Uyandı** (1940), **Zafer** (Zmey Gorınıç) (1942), **Nastasya Mikuliçna** (1943).;

Kim tarafından yapıldığı tespit edilemeyen **“İlya Muromets i Solovey-Razboynik”**, **“Silny i Hrabry Bogatır İlya Muromets”** (Güçlü ve Cesur Bogatır İlya Muromets), Morskaya Deva (Deniz Kızı) adlı tasvirler, resimler.

-Vasiliy Vereşagin’in **“Alöşa Popoviç”** tablosu, Büyük knez Vladimir Aleksandroviç’in sarayı için çizilmiştir (günümüzde Sankt-Peterburg şehrinde Dom Uçenih).

- Heykeltraş S.M.Orlov’un **“İlya Muromets i Solovey-Razboynik”** kompozisyonu.

-1999 yılında Murom şehir parkına heykeltıraş V.M.Klıkov ve V.V.Talkov tarafından İlya Muromets anıtı dikilmiştir.

-2012 yılında Vladivostok şehrinde Amiral parkına heykeltıraş Zaçin tarafından İlya Muromets anıtı dikilmiştir.

Burada tespit edilen eserler dışında, bılına ve bogatırlardan esinlenerek yapılan daha sayısız sanat eseri olduğuna hiç şüphe yoktur. Rus Devleti sahip olduğu kültürel değerlerini zenginleştirmek ve yeni nesilleri bu değerler ışığında yetiştirmek için fevkalade büyük çaba göstermektedir.

Rus bılinalarından ve bogatırlarından esinlenilerek ve onların etkileri altında ressamların tablolarına taşıdıkları ve Rusya’nın genelinde tanınmış ve şöhrat bulmuş sanat eserleri halen muhtelif mekân ve zamanlarda ziyaretçiler tarafından görülebilmektedir. Birçok heykeltıraş sanatçısı tarafından bogatırlar adına heykel ve anıtlar dikilmiştir. Ruslar bu eserlerini mekânlarda yaşatarak halkın sahip olduğu bu kültürel değerleri tanımasını gözetmektedir.

6.10.1.6.Yazılı Edebiyatta Bılinalar

Çağdaş Rus yazarları tarafından yazılı edebiyat üzerinde bılinalar, kahramanları ve motiflerinin büyük etkisi olmuştur. Bu yadırganacak bir durum değildir. Zira kültür süreklilik arz eden olgudur. Kültürel ürünler eğer kendi kökleri üzerinde gelişiyor ise milli kültürdür. Türk kültürüne göre çok genç olsa da Rus kültürünün çağdaş ürünleri de kendi kökleri üzerinde yükselmektedir. Rus edebiyatı denilince akla gelen özellikle XIX.

ve XX. yüzyılda dünya sathında büyük popülerlik kazanmış olan İvan Turgenyev, Dmitri Kantemir, Fyodor Dostoyevski, Aleksandr Puşkin, Nikolay Nekrasov, Lev Tolstoy, Aleksandr Kuprin, İvan Bunin, Mihalil Bulgakov vd. gibi yazarların ürettikleri eserler akla gelmektedir. Bu ediplerin eserleri dünyanın birçok diline çevrilmiş ve okuyucuya ulaşmış, haklı bir şöhet kazanmıştır. Burada isimleri zikredilen ve edilemeyen ama en az buradakiler kadar değerli eserler veren kıymetli ediplerin vücuda getirdikleri eserler asırlardan beridir Rus halkının ortak yaratmasından süzölüp gelen geleneksel halk edebiyatından beslenmektedir. Kahraman, konu, motif bazında halk edebiyatı, dünya klasikleri haline gelmiş eserler vücuda getiren Rus ediplerine kaynak ve ilham olmuştur ve devam etmektedir. Ancak bir noktanın altını çizmek gerekir ki, Rus sözlü halk edebiyatına Türk-Tatar unsurların asla azımsanamayacak ve inkâr edilemeyecek etkisi ve katkısı olmuştur. Bahse konu Rus yazarların eserlerini salt Rus halk kültüründen ilham alarak neşet etmiş eserler olarak görmek eksik olur, o eserleri Türk-Tatar etkisiyle doğmuş Rus halk edebiyatından neşet eden eserler olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Zira hem sözlü Rus halk edebiyat geleneğine, hem de yazılı dönem Rus edebiyatına Türk etkisi ikna edici somut delilleriyle ortaya konulmuştur. Ayrıca Türk kültürüne ait birçok unsur sayısız Rus yazarının eserlerine doğrudan konu olmuştur. Puşkin, Tolstoy gibi Rus edebiyatının dev edipleri birçok eserini Türk kültürünün etkisiyle oluşturmıştır. Türkiye’de özellikle son dönemde Rus Dili ve Edebiyatı Bölümleri’nde hem hocalar hem de öğrenciler tarafından Rus edebiyatındaki Türk etkisini tespit eden çalışmalar yapılmaktadır. Sonuç olarak yazılı Rus edebiyatı da büyük oradan Türk kültüründen beslendiğini söylemek yanlış olmaz. Yazılı edebiyat eserlerinde bılinalardan etkilenen eserlerden birkaç örnek aşağıda verilmiştir:

- Nikolay Radişev “Alöşa Popoviç, Bogatırlık Türkü Yaratması” adlı poemasını 1801 yılında yayımlamıştır.
- Aleksandr Sergeyeviç Puşkin’in “Ruslan ve Ludmila” poeması.
- XVIII. yüzyıl elyazması halk edebiyatı kitabı “Gistoriya ob İlye Murometse”.
- N.M.Karamzin’in poeması İlye Muromets (bogatırs kaya skazka).

- Aleksey K.Tolstoy’un “İlya Muromets” balladı.
- Raynis’in “İlya Muromets” adlı trajedisi (1922).
- Vasiliy Şukşin’in “Do tretih petuhov” adlı hikâyesinin karakteri İlya Muromets.
- İvan Koşkin’in aynı adlı romanının başkahramanıdır İlya Muromets.
- Oleg Divav’un “Hrabr” adlı romanının temel karakteri İlya’dır.
- Anatoliy Brusnikin’in “Devyatny Spas” tarihi romanının ana kahramanlarından biri İvanov oğlu İlya’dır.
- Çağdaş Rus folklorunda İlya Muromets önemli bir fıkra kahramanıdır (genellikle Alöşa Popoviç ve Dobrinya Nikitiç ile birlikte).

6.10.1.7.Askeri, Coğrafi Mekan Adları

Bılina kahramanları sadece işitsel ve görsel sanat dallarına, yazılı edebiyat eserlerine ilham olmakla kalmamış, Rus yetkililer onların isimlerini, özellikle askeri alanda da yaşatmak maksadıyla birçok askeri araca onların isimlerini vermiştir; İlya Muromets elbetteki en başta.

Bu gelenek Türkiye’de ve diğer birçok ülkede görülmektedir. Örneğin, Türk Donanmasında Ertuğrul, Fatih, Yıldırım, Yavuz, Osmangazi, Barboros, Sokullu Mehmet Paşa, İ.İnönü, Burakreis vd. birçok tarihi şahsiyetlerin adları yaşatılmaktadır. Aşağıda verilen birkaç örnek Rus bılina kahramanlarının modern Rus ordusunda da ne denli yer ettiğini göstermektedir:

- Rus İmparatorluk Donanması İlya Muromets fırkateyni, (Kallaş 1889),

- Uçak tasarımcısı İgor Sikorski tarafından tasarlanmış Tu-160 bombardıman uçağına 1913 yılında bogatır İlya Muromets adı verilmiştir.

Savaş uçağı “İlya Muromets”

Murom’da İlya Muromets anıtı.

- Gulkeviç zırhlılarından birinin adı “İlya Muromets”tir.
- Zırhlı otomobile “İlya Muromets” adı verilmiştir.
- 1915 yılında “İlya Muromets” adlı buz kıran vapuru yapılmıştır.
- Kurtuluş Savaşında zırhlı kızıl tren “İlya Muromets” adını taşımaktadır.
- “İlya Muromets” tanklardan birinin adıdır.
- “İlya Muromets” adı 1958 yılında bir yolcu gemisine verilmiştir.
- “İlya Muromets” adı 1965 yılında yapılan 97K buzkıran gemi projesine verilmiştir.
- “Volodarskiy” vapurunun bir adı da “Alöşa Popoviç”dir.

İlya Muromets ve Dobrinya Nikitiç başta olmak üzere diğer bılina kahramanlarının adları birçok coğrafi mekânlarda da yaşatılmaktadır.

- Rusya’nın büyük şelalelerinden biri olan Medveji yarımadasındaki bir şelaleye İlya Muromets adı verilmiştir.
- Kiev bölgesinde Dnyeper’de bulunan bir adanın adı Muromets’tir.
- Gençlik ve çocuk filmleri stüdyosunun adı İlya Muromets’tir.
- ”Troyka Dialog – İlya Muromets” açık paylı yatırım fonu vardır.
- Dobrinya Nikitiç – Ordenşeld takımadası.

- Dobrinya Nikitiç – İturip Bolşoy Kurilkoy adasında Groznıy dağı,
- Dobrinya Nikitiç – Rus buz kırıcısı,
- “Dobrinya Nikitiç” tipi liman buz kırıcısı – Sovyet gemi projesi.
- “Rodina” tipine ait “Prikamye” yolcu vapurunun önceki adıdır.

Görüldüğü üzere bılına türü, Rus halk edebiyatının salt bir türü olarak kalmayıp, adeta Rus kültürünün her alanında en önemli rolü oynamaktadır. Çağdaş Rus sanatında, edebiyattan sinemaya, müzikten resme, animasyondan bilgisayar oyunlarına, bütün sanat dallarına kaynak olmuştur.

Askeri ve coğrafi literatürde de aynı düzeyde bılınaların etkisi görülmektedir. Şu aşamada bılınalar bir edebiyat türü olmaktan daha çok, Rus kültürünün en temel yapı taşı olmuştur demek yanlış bir çıkarım olmaz. Rusya’nın hemen her bir noktasında bılına kahramanlarının adları verilerek yaygınlaştırılmaya, bölge halkına tanıtılmaya ve yeni nesillerin bu kültürün etkisi altında yetiştirilmeye çalışılmaktadır. Özellikle tabiat varlıklarına, coğrafi mekânlara, sosyal tesis ve yapılara milli kültüre ait, halkın sevgisini, takdirini kazanmış şahsiyetlerin adlarının verilmesi kültürel kodların yeni nesillere aktarılmasının en etkili yolu olacaktır. Rus devleti bunu fevkalade iyi uygulamıştır ve uygulamaya da devam etmektedir.

Türkiye’de böyle bir uygulama maalesef yeterli düzeyde değildir. Yunuz Emre, Nasreddin Hoca gibi, özellikle dini kimliği olan kişilerin adları yaşatılmaya çalışılmaktadır, ancak Türk kültürüne ait itibari ve gerçek kahramanlar Alper Tonga, Tomris, Oğuz Kağan, Mo-tun (Mete), Attila, Bilig Kağan, Kültigin, Manas, Köroğlu, Korkut Ata ve tamamına burada yer verilemeyecek kadar çok olan zenginlik ve değerler maalesef layıkıyla tanıtılamamakta ve yeni nesillere anlatılamamaktadır.

Türkiye son nefesini vermek üzere iken buna izin vermeyen, tarihte pek emsali görülmeyen bir direniş ve kurtuluş savaşı vermiş bu milletin çocukları sahibi olduğu zenginliklerini tanıması bir zorunluluktur. İfade edildiği üzere emsali görülmemiş bir direniş ve kurtuluş savaşı başlatan ve bu savaşı zaferle kazanan bu milletin göz bebeği ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu önderi Başkomutan Gazi Mustafa Kemal

Atatürk'ün adı bu minvalde yaşatılmaktadır, ancak son dönemlerde bazı mekânlardan Atatürk adının hem de Türkçe olmayan terimlerle değiştirilmesi dikkat çekici olumsuz bir uygulamadır.

6.11.BİLİNA METİNLERİ

İgor Destanı: İgor Destanı adıyla bilinen bu eserin tam adı “*Slovo o Polku İgoreve, İgorya Sina Svyatoslavlya, Vnuka Ol’gova*” (Oleg’in Torunu, Svyatoslavl oğlu İgor’un Alayı Destanı) şeklindedir. Rus destanları içinde “Zadonşina” ile “İgor Destanı” şaheser olarak görülmektedir. Bu destan üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Destanın teşekkülü, teşekkül dönemi, müellifi ve müstensihî noktalarında farklı yaklaşımlar olmuştur.

Günümüzde bu destanın onlarca çeviri metinleri oluşmuştur; bu çevirilerden en çok bilinenleri Kadim Rusça metni, Nikolay Mihayloviç Karamzin (1766-1826) çevirisi, Vasili Andreyeviç Jukovski (1783-1852) çevirisi, Apollon Nikolayeviç Maykov (1821-1897) çevirisi, Nikolay Alekseyeviç Zabolotski (1903-1958) çevirisi, Dmitri Sergeyeviç Lihaçov (1906-1999) çevirisi, ayrıca R.O.Yakobsen, A.A.Zaliznak, N.A.Meşerki ve A.A.Burinkin, A.V.Dibo, V.V.Kolesov, A.A.Potebni, A.A.Zimina, D.V.Tvorogov, V.V.Kapnist, M.D.Delara, L.A.Mey, G.P.Ştorm, S.V.Pervinski, İ.A.Novikov, A.K.Yugov, S.V.Botbinnik, A.G.Stepanov ve diğer onlarca Rus tarafından Çağdaş Rusçaya yapılmış tercümeleri vardır. Bunun yanından İgor Destanı’nın birçok yabancı dile de çevirisi yapılmıştır. Türkiye’de ise bu destanın Türkçeye çevirisi Altan Aykut tarafından yapılmıştır (İgor Destanı, TDK, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 1985, c. XLIX, s. 99-113); Uydu Mualla Yücel “*İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*” adlı çalışmasında destan hakkında bilgi ve destanın Türkçe çevirisini vermiştir. Akdes Nimet Kurat da bu destan hakkında kısa bilgi vermiştir. Selçuk Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi Hakan Karazor, Prof.Naile Hacızade’nin danışmanlığında hazırladığı bitirme tezinde destanın Türkçe çevirisini yapmış (yayımlanmamış); Kazakistan’ın tanınmış entelektüellerinden Olcas Süleyman’ın Türkçe olarak da yayımlanan “*Az i Ya*” adlı eleştirel eserinin bu bağlamda önemli olduğunu

değerlendirmek gerek. O.Süleyman'ın eserinde destanın Türkçe çevirisi yoktur ancak destan üzerinde yapılmış ve Türkiye'de yayımlanmış en kapsamlı eleştirel çalışmadır.

1791 yılında Mukaddes kiliseye başpapaz olarak atanan rahip A.İ.Musin-Puşkin, tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1792 yılında XVI. yüzyıla ait bir mecmua içerisinde İgor Destanı'nın orijinal nüshasını bulmuş; destanın kopyasını çıkartmış ve 1800 yılında yayımlamıştır. Söz konusu orijinal diye kabul edilen nüsha 1812 yılında Moskova yangınında Musin-Puşkin'in eviyle yanmıştır. 1860'lı yıllarda Çariçe II. Katerina'nın evrakları arasında destanın bir başka kopyası daha bulunmuştur. Musin-Puşkin'in Çariçe için hazırlattığı bu nüsha 1864 yılında yayımlanmıştır. Bugün mevcut olan İgor Destanı, Musin-Puşkin'in neşrinden ve II. Katerina için yaptığı kopyanın nüshalarıdır. Daha sonra bu destan bazı Rus araştırmacılar tarafından çevirileri yapılarak popüler hale getirilmiştir.

Destan üzerinde çok yönlü, yani destanın dili, yazım özellikleri, üslubu ve tarihi ayrıntıları açısından araştırma ve tahliller yapan uzmanlar genel kabul İgor'un 1185 yılında Kıpçak seferinin hemen ardından Güney Rusya'da, yani günümüzdeki Ukrayna sınırları içinde teşekkül ettiğini, XVI. yüzyılda ise Kuzey Rusya'da Pskov lehçesiyle kopya edildiğini, aradaki zaman farkından, bölgeler arasındaki dialekt ve ağız farklılığı nedeniyle farklılıklar, hatta bozulmalar dahi olabileceğini ifade etmektedirler.

Destanda İgor'un hezimetini anlatılıyor olsa da yazar, Kıpçaklara saldıran Rus knezlerini birer epik kahraman gibi gösterme gayreti içinde olduğu ve aynı zamanda da İgor sefere çıkarken diğer knezliklerin onun etrafında birleşmemelerini, bunun neticesi olarak da bu bozgun ve yenilginin yaşandığını bir ibret olarak sunma çabasıdadır. Bu bağlamda İgor etrafında birleşmeyen diğer knezler suçlanırken, İgor'un bu sefere çıkarken diğer knezlerden hiçbiri ile herhangi bir ittifak kurma çabası, hatta bir istişare bile yapmamış olması da göz önünde bulundurulmaktadır.

1792 yılında Musin-Puşkin tarafından bulunan nüsha, 1795-1796 yıllarında adı geçen tarafından kopyasının çıkarıldığı, destanın orijinal nüshasının müstensihisi tarafından tam anlaşılamaması nedeniyle kopyalamada kimi yanlışların yapıldığı kanatı yaygındır. Bu yanlışlar konusunda önemle duran O.Süleyman, zikredilen kitabında bazı muğlâk ve yanlış olması mümkün noktalara ışık tutmaktadır. Müstensih tarafından anlaşılamayan

kimi kelime ve ifadelerin Türkçe kökenli kelimeler olduğunu belirterek, aslında olması gerektiği şeklini ortaya koymaktadır.

U.Mualla Yücel bu destanın epik ve lirik üslubu, ritmik nesir sanatı ve sembollerle bezenmiş insan ve doğa tasvirleriyle dikkati çeken ve üzerinde pek çok çalışma yapılan bu eserin, eski Rus edebiyatının tek destanı olduğunu ifade etmektedir. Bu eksik, daha açıkçası yanlış bir tanımlamadır, zira sözkonusu destandan daha eski dönemde teşekkül etmiş olan bılinalar mevcuttur. Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmayla Türkiye’de Rus edebiyatının sadece İgor Destanı, Zadoşına ve dünyaca tanınan klasik ve popüler Rus yazarlarının dışında oldukça zengin bir halk edebiyatının olduğunu ortaya konulacaktır.

İgor Destanı, Knez İgor’un 1185 yılında Güney Rusya’da Kıpçaklar⁸¹ üzerine sefer etmesi ve sonuçta büyük bir hezimet yaşamasını konu edinmektedir. Düşman karşısında yaşanmış dillere destan bir mağlubiyetin, yaşanan büyük bir hezimet ve başarısızlığın “Kahramanlık Destanı” diye anlatılması ayrı bir konudur. Zira malum olduğu üzere kahramanlık destanları düşmanlar karşısında kazanılan zaferleri, gösterilen başarı ve kahramanlıkları, yapılan fetihleri anlatır, ancak İgor Destanı Knez İgor’un Kıpçaklar karşısında yaşadığı perişanlığı anlatmaktadır.

Ruslar, Kıpçaklara saldıran Rus knezi İgor’u bir efsanevi kahraman, gözüpek bir savaşçı gibi gösterme gayreti, diğer knezlerin birlik olmaması nedeniyle bu yenilginin yaşandığını, düşman karşısında birlik olmak gerektiği fikrini yerleştirmek için bu destanın önemli olduğuna dikkat çekmekteydiler. Bu dönem knezlikler devridir ve bu destanın başkahramanı İgor, Novgorod knezidir. Kıpçaklar üzerine sefere çıkmadan önceki yıllarda, yani 1180-1183 yıllarında kendisinin Kıpçaklarla gayet sıkı ittifakı olmuş, hatta 1184 yılında Kıpçaklar üzerine yapılan sefere katılmamış, ne olduysa bir yıl sonra ansızın Novgorod Knezi İgor, Karadeniz’den Hazar’a kadar olan sahayı fethetmeye kalkışmıştır. Bu sefer öncesinde İgor, Kiev Knezi ile bir ittifak kurmak bir yana,

⁸¹ Rus kaynaklarında Polovets, Bizans kaynaklarında Kuman, Türkçe kaynaklarda da Kıpçaklar adıyla adlandırılmaktadır. İgor Destanı çevirisinde Rusça metne sadık kalınarak Polovets terimi kullanılmıştır.

onunla danışma dahi yapmamıştır. İşte bu noktadan bakanların yaklaşımına göre İgor bir kahraman değil, Kıpçaklarla anlaşılan, Rusları Kıpçaklara kırdıran bir haindir. İgor'un kafasından ne geçtiğini, nasıl bir planı ve amacı olduğunu tespit etmek mümkün değildir, ancak sahip olunan kıt verilere göre değerlendirme yapılırsa, Knez İgor, diğer knezliklerin destek ve ittifakı olmaksızın Kıpçaklar üzerine büyük bir zafer kazanmak, söz konusu coğrafyayı feth etmek, akabinde de büyük knezlik statüsü kazanmak ve diğer knezlikleri kendine tabi kılmak olacaktır. Kıpçaklar karşısında kazanacağı büyük zaferi kimseyle paylaşmak istememiştir. Belki amacı “Birleşik Büyük Rusya” ülküsü, belki ganimet ve çapul elde etmektir, belki plansız ve stratejisiz bir macera, ya da ifade edilen diğer yaklaşıma göre Rus evlatlarını Kıpçaklara kırdıran, bir başka ifadeyle İgor, büyük cesaretli knez, saf yürekli ve namuslu, yüksek idealleri olan, Rus hürriyeti uğruna her türlü cefaya katlanan cengaver bir kahraman değil, tam tersine hiçbir yüksek ideali olmayan, şöhretperest, çapul ve ganimet peşinde koşan hain ve namuzsuz bir kişidir.

İgor Destanı'nın tarihinin tespiti konusunda farklı yaklaşımlar vardır. Bir görüşe göre destan XVI. yüzyıla ait müstesna bir eser, başka bir görüşe göre destan XVIII. yüzyılda tertip edilmiş, fazla değeri olmayan bir eser, yine diğer bir yaklaşıma göre destan XII. ve XVI. yüzyıl olarak bu iki devrin dil ve şiir abidesi olduğu ileri sürülmektedir. XIII. yüzyılda kaleme alındığını savunanlar da vardır. Bu tabloya bakıldığında İgor Destanı'nın teşekkül ve yazılış dönemini net olarak tayin etmek mümkün değildir. Ortada olan sarıh nokta şudur ki, söz konusu destan hem Rus edebiyatı hem de Türk edebiyatı için önemlidir. Destanda İgor'un ve Rusların kahramanlığından ziyade Kıpçakların Ruslar karşısındaki kahramanlığının anlatılması ve yoğun Türkizm nedeniyle bu destan belki de Türk destanları arasına dâhil edilebilir.

Zikredildiği üzere İgor Destanı'nın zaman içinde onlarca kadim Rusça'dan çağdaş Rusçaya çevirisi ve aktarılması yapılmıştır. Bu çalışmada 1984 yılında Dmitri Sergeyeviç Lihaçov tarafından yapılan metin Türkçeye çevrilmiştir.

Zadonşina: İgor Destanı adıyla bilinen “*Slovo o Polku İgoreve*” (İgor Bölüğü Destanı) üzerine yapılan araştırmalar sırasında “*Slovo o Velikom Knaze Dmitri İvanoiviç i o Brate Yego Knaze Vladimire Andreyeviçe, Kak Pobedili Supstata Svoego Tsarya Mamaya*”, (Büyük Knez Dmitri İvanoviç ve Kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç'in Düşmanları Çar (Han) Mamay'ı Yendikleri Destanı), daha kısa adı “Büyük Knez Dmitri İvanoviç

Destanı” olan “**Zadonşina**” 1852 yılında bulunmuştur. Destanın 1380 yılında Dmitri Donski’nin Mamay Mirza üzerine zafer kazanmasından sonra teşekkül ettiği genel kanıdır. Zadonşina ve İgor Destanı, Rus kahramanlık destan geleneğinin en önemli ve bilinen eserleridir.

Zadonşina’nın birkaç tane nüshası vardır; eserin müellifi olarak her nüshada Sofoni – “rezanets”⁸² adı kaydedilmiştir. Bu müellif bazen Ryazan keşişi, bazen de Bryanks boyarı olarak kabul edilmektedir. B.A.Rıbnikov’a göre ikinci rivayet doğru olmaya daha yakındır; ona göre destanın müelifi Bryansk Boyarı Sofoni’dir (Rıbakov 1971; Süleymanov 1992: 15).

Zadonşina Destanı elyazması 1852 yılında bulunmuş ve o andan itibaren Rus eposundaki araştırmalar farklı bir boyut kazanmıştır. Zadonşina ile İgor Destanı arasındaki benzerlikler araştırmacılar arasında bir tartışmayı başlatmıştır: “İgor Destanı, Zadonşina’dan mı, yoksa Zadonşina, İgor Destanı’ndan mı kopya edilmiştir?” Romantik milliyetçi Ruslar her iki destanı da eşsiz eserler olarak değerlendirmektedir. İki destandan birinin orijinal, diğerinin onun kopyası olduğu yönünde görüş belirten araştırmacılar ortaya deliller koyarak tezlerini ispata çalışmışlardır. Bu soruya, elbette mevcut kaynak ve kayıtlara istinaden kesin olarak “dır” cevabı verilmesi mümkün değildir. Zira her iki destanın metinleri çoğaltılmış, müelliflerin dışında bir de metinler çoğaltılırken üzerinde müdahale ve değişiklikler yapan müstensihlerin olması, farklı eller tarafından metinlerin redakte edilmeleri problemi daha da mürekkep hale sokmuştur.

Fransız Slav bilimcisi Lui Leje yaptığı tarihi edebi analizlerinde Zadonşina’nın orijinal ve şiirsel bakımdan güçlü bir destan olduğunu, XVIII. yüzyılın sonlarında ortaya çıkarıldığını, bu destanı temel alarak bilinmeyen bir sahtekârlar grubunun İgor Destanı’nı yazdığını savunmuştur (Leje 1908: 4, 5; Süleymanov 1992: 16). Lui Leje’nin düşüncelerini Prof.Mazon ve fikirdaşları sürdürmüşler, Prof.Mazon’un “İgor Destanı”nı vasat ve atıl bir eser olarak değerlendirmesine (Mazon 1940: 36) S.Lesnove “Mazon’a ve

⁸² Rezanets: hadım edilmiş veya zorlan sünnet ettirilerek Müslümanlaştırılmış Hristiyanlar için yapılan bir tanımlamadır.

onun fikirdaşlarının “söz”ün hakikiliğine şüphe ile yanaşmalarına itiraz etmediklerini, bilakis fikirlerin çarpışmasından hakikate ulaşılabilceğini, itirazlarının Prof.Mazon’un İgor Destanı’nı vasat, alakasız ve atıl bir eser olarak değerdendirmesine olduğu söylemiştir (Lesnov “95”: 181; Süleymanov 1992: 19).

İgor Destanı’nın Zadoşına’nın basit bir kopyası olduğu görüşü savulurken, bunun tam tersi tez de ileri sürölmüştür. Bu teze göre Zadoşına Destanı nasıl oluşmuştur? Zadoşına’nın müellifi Sofoni’nin, oldukça kültürlü ve çok okuyan bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Manastır kütüphanesinde putperesetlik akidesiyle yazılmış bir elyazması eser bulmuş ve onun cildinden faydalanmak istemiştir. Yürütölen tahminlere göre bu eser Kiev’den gelen bir kitaptır. Kulikova savaşı aklında olan Sofoni, belki de büyük bir hezimet olan İgor Destanı’na bir cevap olarak, yani Manastır kütüphanesinde bulunduğu, orijinal sandığı, üslubunu beğendiği ancak içerik ve ideasını beğenmediği esere bir cevap niteliğinde yeni bir eser oluşturmuştur. Bu teze göre Zadoşına destanı, İgor Destanı’nda Rusların Kıpçaklar karşısında uğradığı bozgunu telafî etmek, yani rövanşı almak için Don nehri ağızındaki Rusların göçebe Türklerle olan savaşını konu edinerek oluşturulmuştur. Destanda Rusların göçebe Türkler tarafından nasıl baskına uğradığı resmedilmektedir. Knez İgor, Kıpçaklar karşısında bozguna uğramıştır. O halde bu destan Rusların, Don uğruna yaptığı savaşı işlemeli ve sonunda Rusların savaşı kazanması doğrudusunda kurgulanmalıdır ve öyle olmuştur: mağlup Knez İgor da bu destanda muzaffer Knez Dmitri’ye dönüşmüştür. Sofoni bu ruh haliyle Zadoşına’yı yazmış olmalıdır; böylece İgor Destanı’nda yaşanan bozgunun rövanşı alınmış oluyordu.

Zadoşına’yı yazan Sofoni amacına ulaşmıştır: destan ve müellif meşhur olmuştur. Bu tartışmalar böyle devam etmektedir. Ancak İgor Destanı’nın Zadoşına’nın basit bir kopyası olduğu teze baktığımız zaman, mantık açısından arızalı gözökmektedir. Zadoşına bir başarının öyküsüdür, İgor Destanı ise bir bozgunun öyküsüdür. Bir müellifin bir zaferi anlatan kahramanlık destandan Rus tarihinin en büyük hezimetlerinden birini anlatan kopya bir destan çıkartmış olması ikna edici bir düşünce değildir. İkinci tez yani, İgor Destanı bozgununa karşı cevap ve onun rövanşı niteliğinde Zadoşına’nın oluşturulmuş olması daha ikna edici görünmektedir.

Üçüncü bir varyant ise belki de her iki eser birbirinden kopya değil, bağımsız olarak yazılmış olmasıdır. Bu üçüncü tez de aynen diğer tezler gibi şu aşamada netleştirilemeyecek konumdadır. Bu tartışmayı uzatmak bu çalışmanın içeriğine çok da uygun düşmemektedir, zira hem Zadoşına hem de İgor Destanı tam manasıyla bir halk yaratması epik eser olarak görülmemelidir. Bu destan halk yaratması, ya da destancılar tarafından yaratılmış eser değil, yani çok özel ve kıymetli folklor metinleri değildir, bilinmeyen ve muhtemelen de tespit edilemeyecek bir müellifin (ya da müelliflerin) kaleme aldığı, ya da kurguladığı eserlerdir. Zadoşına bir müellifi olan, belki başka bir elyazması eserden, en azından üslup ve olay örgüsü kopya edilerek, cereyan eden vakaların yerleri ve neticeleri değiştirilerek vücuda getirilmiş, zamanla bazı müstensihler tarafından elden geçirilmiş, belki de tamamen müstakil ve başka bir eserle ilişkili olmadan kaleme alınmış, yine müstensihlerin düzeltmesinden geçmiş yazılı bir edebiyat ürünü olma ihtimali yüksektir.

Bu noktada İgor Destanı da aynı bağlamda değerlendirilmelidir. İgor Destanı, Rus bilim adamlarına göre Kiev dönemi Rus edebiyatının şaheseridir. Destanın yaratıcısı, ya da yaratıcıları ve yazıya aktaranı bilinmemektedir. İgor Destanı ve Zadoşına'nın halk yaratması eserler mi, yoksa müellifi olan, kalemi güçlü kimseler tarafından kurgulanmış eserler mi olduğu net değildir. Her iki eser üzerine yapılan tartışmalarda bu noktaya değinilmemiştir. Bu eserlerin ilk ortaya çıkışları yazılı metinlerdir. Bu metinler birileri tarafından derlenmiş metin mi, yoksa yazılmış metinler mi oldukları noktası, aynen Homeros mu, Homeroslar mı tartışmasına benzemektedir. Bu noktada kesin hüküm çıkaran hiçbir araştırmacı olmamıştır. Bu çalışmada da metinlerin yazılı, yani müellifi olan yazma eserler olduğu noktasından hareket edilmiştir. Bu durumda eserin bir müellifi olmuştur. İgor Destanı ve Zadoşına'nın birer, belki daha fazla müellifleri ve bilemediğimiz kadar müstensihleri olmuştur. Söz konusu destanların birbirinden kopya mı edildikleri ya da bağımsız olarak mı tertip edildikleri tartışmaları bu çalışmanın amacı dışındadır.

Destanda anlatılan savaşın galipleri Kıpçaklardır ve Türkçenin etkisi vardır. Destan Knez İgor'un Kıpçaklara karşı aldığı askeri mağlubiyeti, bozgunu anlatır, ancak ideolojisi bakımından bir ders niteliğindedir. Düşman karşısında alınmış olan askeri bozgunun destan olarak anlatılmasının amacı bu savaşta Kıpçaklara karşı savaşan Knez

İgor'un, diğer knezlerin yardıma gelmemeleri nedeniyle Rusların bu büyük bozgunu yaşadıklarını göstermektedir. Bütün Rus knezlikleri eğer Knez Igor yanında birleşmiş olsalardı, bu mağlubiyetin yaşanmayacağına vurgu yapılmaktadır. Bu bozgun sadece Igor ve Knezliğinin değil, bütün Rusların mağlubiyeti olarak değerlendirilmektedir.

Bu her iki destan yazılmış birer yazılı edebiyat eserleridir. Halk edebiyatına ait halk yaratması olmadıkları ihtimal dahilindedir. Bu destanlar bir veya birkaç tane biline erbabı destancılar tarafından yaratılmış, gusli çalarak gusliciler tarafından icra edilmiş, farklı guslici-bilinacı destancıların icralarında varyantlaşmış, farklı coğrafi bölgelere yayılmış, zamanla amatör ruhlu halkbilimci ve uzman araştırmacılar tarafından icracıların ağzından ve icra bağlamında derlenmiş, varyantları üzerinde mukayeseli araştırmalar ve tahliller yapılmış, motifleri, olay örgüsü vb. noktalardan diğer destanlarla ve başka milletlerin destanlarıyla karşılaştırmalı araştırmalara tabi tutulmuş değildir. Her iki metin de bir müellif tarafından yazılmış, daha sonra ortaya çıkan metin veya metinler üzerinde müstensihler tarafından şekil, dil, üslup ve muhteva bakımından oynanmış, düzenlenmiş, redakte edilmiş yazılı edebiyat ürünü destanlardır. Bu nedenle her iki eser üzerinde yürütülen hangisi hangisinin kopyası gibi tartışmalar devam edecektir. Bu çalışmanın da Türkiye dışında yürütülen bu tür tartışma ve araştırmaların artık Türkiye'de de yapılmasına bir basamak teşkil etmesi umut edilmektedir. Ancak yapılan tartışmalar, artıları ve eksileri bir yana, her iki destan, Ruslar için olduğu kadar Türkler için de çok önemlidir.

Destan Büyük Rus Knezi Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç'in Mamay Mirza karşısında Don nehri ağzında kazandıkları zaferi işlemektedir.

6.11.1.İgor Destanı

Oleg'in Torunu, Svyatoslavl oğlu Igor'un Alayı Destanı

Slovo o Polku İgoreve, İgorya Sina Svyatoslavlya, Vnuka Ol'gova"

Kardeşlerim, Igor Svyatoslaviç'in,
acıklı hikâyesini Igor'un eserini,
kadim tavırla anlatmamış,

geneleğe uyar mı?
 Bırakın başlasın bu türkü,
 zamanımızın olmuşlarına göre,
 boyan'ın ter kibine göre değil.
 Zira kâhin boyan,
 eğer isterse birine türkü söylemeyi,
 yayılır düşüncesi ağaçlarda,
 yerde bozkurt,
 bulutlar altında duman rengi kartal.⁸³
 Hatırladı o, nasıl anlattığını,
 önceki devirn savaşlarını,
 o zaman saldı on şahin,
 kuğu sürüsüne,
 ve yakaladılar kuğuyu,
 o zaman söyledi ilk türküyü,
 büyük Yaroslav'a,
 kahraman Mistislav'a
 Rededa'yı hançerleyen,
 Kasojk alayı önünde,
 güzel Roman Svyatasloviç'e.
 Boyan, kardeşlerim, on şahin değil,
 salmadı kuğu sürüsüne,
 kendi mahir parmaklarını,
 vurdu canlı tellerine,
 onlar ise knezlerin şanını söylediler.
 Başlayalım kardeşlerim bu hikâyeyi,
 Büyük Vladimir'den zamanımızın İgor'una,
 aklını gücüyle güçlendiren,
 ve yüreğini cesartiyle pekiştiren,
 savaşçı ruhuyla dolmuş,

⁸³ “Duman rengi” diye ifade edilen kartalın rengi Rusça metinde “sızıy” şeklinde olup, bu kelimenin Türkçe karşılığı “maviyi andıran koyu gri” şeklindedir.

kahraman alayını getirdi.
 Polovets yurduna,
 Rus vatanı için,
 o vakit baktı İgor,
 parlak güneşe,
 ve gördü, duman onu,
 onun savaşçılarını örtmüş,
 ve İgor dedi ki drujinasına:
 “Kardeşlerim ve drujinam!
 Ölmek daha iyidir,
 esir düşmekten;
 binelim kardeşlerim,
 fırtına (gibi) atlara,
 bakalım mavi Don’a.”
 İhtiras kapladı knezin aklını,
 ve Büyük Don’un tadına bakma arzusu,
 unutturdu ona bu alamet.
 “İstiyorum ki, -dedi- mızrağımı kırmak,
 Polovets sahası sınırında,
 sizinle, Rusiçler (Rus oğulları) istiyorum ya da,
 başımı vermek;
 Ya da miğferimle Don’dan su içmek.”
 Kadim devrin bülbülü boyan,
 Bu seferleri (savaşları) hep sen şakımalıydın,
 zihni ağaçlarda sekerek,
 yükselerek aklınla bulutların altında,
 bu iki devrin şanını birleştirerek,
 Troyan yolunda kükreyerek, alandan dağlara (doğru),
 Veles’in torununa düşerdi o zaman,
 İgor’un türküsünü söylemek:
 “Fırtına getirmez şahinleri, geniş alanlar üzerinden,
 alanlara karga sürüsü uçmakta,
 Büyük Don’a (doğru).”
 Ya da şöyle söylerdi, kâhin boyan, Veles’in torunu:

“Sula (nehri) ötesinde atlar kışner,
 Kiev’de zafer çıllıkları.
 Borular çalınır Novgorod’da,
 Çekilir bayraklar Putivl’de!”
 İgor bekler aziz kardeşi Vsevolod’u,
 Dedi ki ona buy-tur⁸⁴ Vsevolod:
 “Tek kardeşim,
 tek parlak ışığım, sen İgor!
 Biz, ikimiz Svyatovlav oğulları,
 eyerle kardeşim,
 kendi fırtına atlarını,
 benimkiler zaten hazır,
 Kursk’ta eyerlendiler bile.
 Benim, Kursk’lularım deneyimli savaşçı,
 (savaş) borularıyla eğitilmiş,
 miğferler altında yetiştirilmiş,
 mızrak ucunda beslenmiş,
 yollar onlara bilinir, dereler onlara tanıdık,
 yayları gerili, sadakları açık;
 kılıçları kenkin,
 kendileri çevik, alandaki bozkurtlar gibi,
 kendilerine şeref ararlar,
 kneze ise şan için fırlarlar.”
 O zaman knez İgor bastı altın (kıızıl) üzengiye,
 ve gitti temiz alanda.
 Güneş (tutuldu), onun yolunu karartı,
 gece tufan kuşlarının haykırıışları uyandırdı,
 vahşi hayvan sesleri yükseldi,
 bakire, ağacın – tepesinde haykırdı,
 meçhul yerde dinlemeyi emreder,
 Volga, ve deniz kenarı,

⁸⁴ Buy-tur: buytur, batır, batur, bootur, bagatur, bogatır, bahadır.

ve Sula kıyısı,
 ve Suroja,
 ve Korusna,
 ve sana, Tmutorokan ideolü (putu).
 Polovetsler ise bilinmeyen yollarda,
 dötrnala gider Büyük Don'a.
 Telegalar gıcırda gece yarısı,
 sanki ürkmüş kuğular (gibi).
 İgor ise Don'a götürür ordusunu!
 Artık kuşlar felaketini gözetliyor onun,
 meşeliklerde,
 Kurtlar dehşetli uluyor hendeklerde,
 Kartallar çığlıklarla vahşi hayvanları,
 kemikere (ziyafete) çağırıyor,
 tilkiler pavkırıyor koyu kızıl kalkanlara.
 Ey Rus yurdu! Sen artık tepe ardından,
 gece karanlığı uzun,
 tan kızılılığı çökmekte,
 alanı sis kapladı,
 bülbül ötüşleri kesildi,
 karga sesleri uyandırdı.
 Büyük Rus evlatları, meydanı,
 (koyu) kızıl kalkanlarıyla kapladı,
 kendisine şeref,
 knezine şan arayarak,
 Cuma günü er sabah,
 pagan Polovets alayını tepelediler,
 ve meydana yayılan oklar (gibi),
 güzel Polovets kızlarını kaçırdılar,
 onlarla beraber altın,
 ve povoloki (ipekler),

ve pahalı oksamiti⁸⁵ (atlaslar) (değerli kumaşlar: ipek, atlas, kadife vb gibi).
 Örtülerle, harmanilerle ve gocuklarla,
 bataklıklara köprüler kurmaya başladılar,
 ve balçıklara,
 ve değerli Polovets giysileriyle.
 Kızıl bayrak,
 beyaz (aziz tasvirli) bayrak,
 kızıl boncuk,
 gümüş ağaç,
 kahraman Svyatoslaviç'e (kaldı)!
 Cesur Oleg yuvası meydanda uyukluyor,
 uzaklara uçtu.
 Güvendiği yoktu onun,
 ne şahine,
 ne akdoğan,
 ne de sana, kara karga,
 pagan Polovets'e!
 Bozkurt gibi koşuyor Gzak,
 Konçak, ona Büyük Don'a yol gösteriyor.
 Ertesi günü er sabahta,
 Kan kızılı şafak haber veriyor,
 denizden geliyor kara bulutlar,
 boğmak ister dört güneşi,
 ve içlerinde çakıyor mavi şimşekler.
 Büyük tufan kopacak,
 Büyük Don'dan ok yağmuru!
 Orada mızraklar kırılacak,
 Polovets miğferlerinde, kılıçlar körelecek,
 Kayala nehrinde, Büyük Don'da.
 Ey Rus yurdu! Sen artık tepe ardındasın!

⁸⁵ Pavolaki – oksamiti: Kadim zamanlarda krallara giysiler dikilen değerli kumaşlar. Burada vurgulanan değişmeceli anlamıdır, yani altın, ipek, atlas vs değerli ne varsa, onları ifade etmektedir. Bu bir hediye kalıbıdır: altın, inci ve eperli kumaşlar.

İşte rüzgârlar, Stribog'un⁸⁶ torunları denizden,
 oklar yağıyor,
 Igor'un cesur alayı üstüne.
 Toprak uğulduyor,
 nehirler bulanık akıyor,
 meydanı toz (bulutu) kaplıyor,
 sancaklar haber veriyor:
 Polovetsler geliyor Don'dan,
 ve denizden,
 ve her taraftan,
 Rus alayını çevirdiler,
 şeytanın çocukları çılgınlıkla meydanı yardı,
 cesur Rus çocukları kızıl kalkanlarıyla yardı.
 Yarıy tur (buy-tur, bogatur) Vsevolod!
 Sen önde çarpışıyorsun,
 askerlere ok yağıdırıyorsun,
 bulat kılıçlar miğferleri şakırdatıyorsun,
 nereye tur (buytur) fırlayıp gidersin,
 parıldayan altın miğferinle,
 orada yatar pagan Polovets başları.
 Yarıy tur (buytur) Vsevolod,
 kızgın kılıçlarınızla yarıldı Avar miğferleri!
 Şeref ve zenginliği,
 Çernigov şehrinde atalarının altın tahtını,
 arzulayan sevgili karısı, güzel Glebovna'yı,
 geleneği ve adetleri unutana yaralar neyler!
 Troyan çağları vardı,
 geçti Yaroslav yılları,
 Oleg'in savaşları vardı,

⁸⁶ Doğu Slavyan mitolojisinde rüzgâr tanrısı. Rus – Slav panteonu hakkında metin içinde detaylı bilgi verilmiştir.

Oleg Svyatoslaviç'in.
 Oleg ezdi kılıcıyla kıyamı,
 ve yere okları yağdırdı.
 Bastı altın üzenkiye Tmuttorakan'da,
 ve büyük Yaroslav diyar o çınlamayı,
 Vsevolod oğlu Vladimir her sabah,
 Çernigov'da kulaklarını tıkardı.
 Ölüm getirdi övünmesi Boris Vyacheslaviç'in
 Kanin kıyısında yeşil çul serdi,
 Oleg'i gücendirdi diye,
 cesur ve genç knezi,
 aynı Kayala (ırmak)dan aldı babasını,
 Macar atlıları arasından,
 Aziz Sofya ve Kiev'e giden.
 O zaman Oleg Gorilaviç hakkında,
 husumet ekildi ve filizlendi,
 Dajbog'un torununun serveti yok oldu,
 knezlik savaşlarında ise insan hayatları kısaldı.
 O vakitler Rus yurdunda çiftçiler nadiren bağıırdı,
 ama sıkça kara kargalar gaklardı,
 aralarında bölüşerek cesetleri,
 kara kargalar anlaştılar kendi dillerince,
 genimete uçmaya hazırlanarak!
 Böyleydi o ordular, o seferler,
 böyle ordular duyulmamıştı!
 Er sabahtan akşama,
 akşamdan gün doğumuna,
 uçuşuyor kızgın oklar,
 şaklıyor kılıçlar miğferlerde,
 şakırdıyor bulat mızraklar,
 bilinmeyen bir meydanda,
 Polovets yurdu ortasında.
 Toynaklar altında kara toprağa kemik ekildi,
 ve kanla sulandı (toprak);

acıyla çıktı onlar (kemik) Rus yurdunda,
 nedir bana uğuldayan,
 uzaklardan bana çınlayan,
 tan kızılığından önce?
 Geri çevirir alayını İgor,
 acıdı sevgili kardeşi Vsevoloda.
 Tüm gün çarpıştılar,
 ertesı günü çarpıştılar,
 nc gün, gün yarısına doğru düştü,
 İgor’un sancakları!
 Coşkun Kayala kıyısında ayrıldı kardeşler,
 kanlı şarap tükendi orada,
 cesur Rus çocukları ziyafeti bitirdi,
 dünürlere içirdiler,
 kendileri ise Rus yurdu uğruna baş verdiler.
 Elemden otlar boynunu büktü,
 kasvetle yere eğildi ağaçlar.
 Kardeşlerim, gelip çattı artık elemli günler,
 artık l orduyu yutmuş.
 Dajbog’un torununun ordusunda,
 felaket arşa dayandı,
 Troyan toprağında bakire gezdi, dolandı,
 kuğu (gibi) kanatlarını ırptı,
 Don’da gök denizde, çırparak (kanat),
 kovdu bolluk yıllarını.
 Knezin, paganlarla savaşı kesildi,
 zira kardeş kardeşe dedi:
 “Bu benim, bu da benim.”
 Knezler küçük (olay) için, “bu büyüktür” derler,
 kendi kendilerine kıyam ettiler,
 paganlar ise her taraftan,
 Rus yurdu üstüne zaferle geldiler.
 Uzaktan şahin uçtu,
 kuşları öldürerek, denize (doğru)!

Cesur İgor'un ordusu dirilmez!
 Karan ve Jelya onu ünledi,
 dört nala (sürdü) Rus yurdunda,
 alevli boynunda acı vererek insanlara.
 Ağladı Rus kadınları, deyişlerle,
 "Bizim sevgili yârlerimizi artık,
 ne hayal edebileceğiz,
 ne düşünme düşüneceğiz,
 ne gözlerimizle göreceğiz,
 altın ve gümüşe ise daha fazla elimiz değmeyecek! diye ağlaştı.
 Ağladı, kardeşlerim Kiev acıdan,
 Çernigov ise beladan.
 Elem doldu Rus yurduna,
 keder bolca aktı Rus yurduna,
 knezler ise kendi kendilerine alevlendirdi savaşı,
 paganlar ise zaferle dolaşarak Rus yurdunda,
 haraç (vergi) aldılar haneden birer sincap (derisi).
 Zira, o iki cesur Svyatoslaviçler,
 İgor ve Vsevolod,
 ihtilafları artırdılar,
 babaları bastırdı bundan önce,
 Svyatoslav groznı veliki Kievski,⁸⁷
 kendi korkunçluğuyla,
 kendi güçlü alaylarıyla bastırdı (yendi),
 ve bulat kılıçlarıyla,
 gelince Polovets yurduna,
 tepeler ve dereler düzeldi,
 nehir ve gölleri bulandı,
 bataklık ve mezbeleler kurudu,
 pagan Kobyak ise körfezden,
 büyük demir ayalarından Polovetslerin,

⁸⁷ Svyatoslav'ın titri aslı gibi bırakılmıştır: Korkunç büyük Kiev (knezi) Svyatoslav".

sanki bir fırtına kopardı (aldı),
 Kiev şehrine attı Kobyak'ı,
 Svyatoslav (knez) zindanına kapattı.
 Orada Almanlar, Venedikliler,
 orada Yunanlar ve Moravyalılar,
 Svyatolav'ı övdüler,
 Knez İgor'a yerdiler ki,
 o, zenginliklerini Kayala nehrine gömdü,
 Rus hazinesini batırdı Polovets nehrine,
 indi İgor altın eyerden,
 oturdu kölelik eyerine.
 Şehirlerde siperler üzüldü, neşe kalmadı,
 Svyatoslav ise karışık rüyalar gördü,
 Kiev'de, dağlarda.
 Anlattı o:
 “Bu gece giydirdiler bana kara kefen,
 porsuk ağacı karyolada,
 acıyla karıştırılmış,
 mavi (ateşli) yay çektiler bana,
 pagan yabancıların sadaklarından,
 yağdırdılar göğsüme iri inciler,
 artık altın sarayımın tavanın,
 direkleri artık knezsizdir.
 Bütün gece ta akşamdan,
 alaca kargalar gaklar, Plensk'te,
 Kisana'nın girdaplarında,
 ve yayıldılar engin denize.”
 Ve dedi ki, boyarlar, kneze:
 “Ey knez, acı, aklını kaplamış.
 İşte iki şahin uçup geldi,
 ceddin kızıl tahtından,
 Tmutrokan şehrini feth etmeye,
 ya da Don'dan miğferle su içmeye.
 Artık şahinlerin kanatları kesildi,

paganları kılıçlarıyla,
 kendilerini kapatmışlar demirden yola.”
 Karanlık üçüncü gün:
 iki güneş söndü, iki erguvani sütun karanlığa gömüldü,
 ve denize gömüldüler,
 onlarla beraber iki güneş,
 Oleg ve Svyatoslav’ı duman kapladı.
 Kayala nehrinde duman boğdu ışığı:
 Rus yurdunu Polovetsler sardı,
 aynı panter yavruları (gibi),
 büyük bayram havası uyandırdı Hanlarda,
 ve onursuzluk üstün oldu onura,
 zorbalık ezdi özgürlüğü, ve bakire dünyaya (yere) indi.
 İşte güzel Got kızları,
 mavi deniz kıyısında türkü söyler,
 Rus altınını şakırdatarak:
 Busov zamanını söylüyorlar,
 Şarukan’ın intikamını.
 Biz ise dostlar artık neşeli değiliz.”
 O vakit büyük Svyatoslav,
 altın sözler dedi:
 gözyaşıyla karışık: “Ey evlatlarım, Igor ve Vsevolod!
 Siz acele davrandınız Polovets yurduna,
 kılıçlarınızla otları kesmeye,
 kendinize şöhret aramaya.
 Ama kazanmanız şeref getirmedi size,
 paganların kanını akıtmak, şeref getirmedi.
 Cesur yürekleriniz,
 sağlam buluttan dövülmüş,
 cesaretle tav edilmiştir.
 Siz ne yaptınız gümüşü ak saçlarıma?
 Artık hâkimiyet göremiyorum,
 güçlü ve zengin (yönetim),
 kardeşim Yaroslav’ın,

Çernigovlu boyarlarla,
 voyvodalalarıyla ve Tattranlarla,
 şelbirlerle ve Topçaklarla,
 Revuglarla ve Olberglerle.
 Onlar kalkansız, sadece kunduracı *biz* 'leri ile,
 çılgınlıkla alayları yeniyorlar,
 atalarının şanını haykırarak.
 Ama dediniz ki, siz:
 “Kendimiz kahraman olalım,
 geçmiş şanı kendimize aşıralım,
 istikbalde kendimize pay edelim.”
 Kardeşler, yaşlının gençleşmesi hayret verici mi?
 Eğer şahin tüy dökerse,
 o kuş tüylerini kabartıyorsa,
 kendi yuvasına güceniklik vermesin.
 İşte fena olan – knezler bana yardım etmedi,
 felaket zamanı gelip çöktü.
 İşte Rimov taraflarında Polovetslerin,
 kılıçları altında inliyor,
 Vladimir ise yaraları altında,
 Glebov'un oğluna acı ve kader düştü!”
 Büyük knez Vsevolod!
 Uzaklardan uçup gelmeyi düşünmez misin,
 Atanın altın tahtını müdafaya?
 Sen, küreklerinle Volga'yı çoşturabilir,
 Don'u ise miğferinle kurutabilirsin!
 Burada olsaydın eğer,
 kadın köle olurdu bir nogataya⁸⁸,
 erkek ise pezanoya⁸⁹.
 Sen kurutabilirsin, ok atarak,

⁸⁸ Nogata: kadim Rusya'da kullanılmış küçük para birimi, günümüzde yaklaşık 1/20 grivna değerinde.

⁸⁹ Pezan: kadim Rusya'da kullanılmış bir maddi değer birimi, kuruş cinsinden.

yiğit Glebov'un oğullarıyla.
 Sen coşkun, Rurik ve David!
 Miğferleriyle kanlar içinde yüzen,
 askerler sizin değil mi?
 Sizin drujinanız değil mi,
 boğalar gibi böğüren,
 bulat kılıçlarla yaralanmış,
 yabancıların yurdunda?
 Basın yiğitler, altın üzenkiye,
 zamanımızın acısı için, Rus yurdu için,
 İgor'un yaraları için,
 gözüpek Svyatoslav için!
 Sekiz fikirli Galitsk (knezi) Yaroslav!
 Yüksekçe oturursun,
 altından dövülmüş tahtında.
 Macar dağlarına mesnet,
 demir (gibi) alaylarında,
 çıkıp kralın yoluna,
 Dunay'ın (Tuna) kapısını kesip,
 bulutlarından yüklü kılıçlar,
 hükmün Dunay'a kadar (varır).
 Hiddetin yayılır memleketlere,
 Kiev'e kapıları açıyorsun,
 atıyorsun (ok) altın tahtından atanın,
 yudun için sultanlara.
 At (okunu) hâkim, Konçak'a,
 pagan kölenin,
 Rus yurdu için,
 İgor'un yaraları için,
 gözüpek Svyatoslaviç'in!
 Ey sen, coşkun Roman ve Mstislav!
 Cesur Ruslar gelir başınıza sefere.
 Yüksek cesaretle uçarsın sefere,
 duman bulutların şahin (gibi),

cesartle yenmek için kuşu.
 Sizin neferlerinizin demir örtüleri (var),
 Latin miğferleri altında.
 Onlardan toprak üşüdü,
 ve birçok memleket,
 Hinov,
 Litva,
 Yatvaga,
 Deremela,
 Polovetsler indirdi mızraklarını,
 ve eğdiler başlarını,
 o bulat kılıçların önünde.
 Ama artık knez İgor, güneş ışığı söndü,
 ağaçlar yapraklarını döktü kötülüğe,
 Rusya ve Sula'da şehirler bölüştüler.
 Yiğit İgor'un ordusu ise dirilmez!
 Don, seni knez çağırır ve knezleri zafere çağırır.
 Olegoviçler, yiğit knezler, artık cenge girdiler...
 İngvar ve Vsevolod,
 ve hepsi üç Mistislaviçler.
 İyi yuvanın şahinleri!
 Zafer vakti artık,
 sahibi olduklarını elde ettiniz!
 Altın miğferleriniz nerededir,
 ve Polonya mızraklarınız,
 ve kalkanlarınız?
 Meydanı çevirip kapasın,
 keskin oklarımızla,
 Rus yurdu için,
 İgor'un yaraları için,
 gözüpek Svyatoslaviç'in!
 Sula nehri akmaz gümüş akıntılarıyla,
 Pereyaslavl dağına doğru,
 ve Dvina balçık akar,

ve kirli Polonyalılar için,
 paganların çığlıklarıyla.
 Tek başına İzyaslav, Vasilkov oğlu,
 çınlatır keskin kılıçlarıyla,
 Litvalıların miğferlerinde,
 dedesi Vseslav'ın şanını yere düşürdü,
 kendisi dövülmüş kalkanlar altında,
 kanlı otalara düştü,
 Litvalarına kılıçlarıyla doğrandı,
 kendi sevdiklerine;
 şöyle dedi: "Drujinanı ey knez,
 kuş kanatları örttü,
 vahşi hayvanlar kanları yaladı." (Knezin ordusu kurda kuşa yem oldu)
 Yoktu orada kardeşin Braçislav,
 ne de diğeri – Vsevolod.
 Tek başına teslim etti inci ruhunu,
 cesur bedeninden, altın gerdanında geçirip.
 Sesler kederlendi, keyifler dağıldı,
 borular çaldı şehirliler!
 Yaroslav'ın bütün torunları ve Vseslav'ın!
 Artık indirin bayraklarınızı,
 sokun artık lekeli (zedelenmiş) hançerlerinizi kınlarına,
 zira yitirdik artık dedelerimizin şanını.
 Kendi kavgalarınızla,
 siz, sebep oldunuz gelmelerine paganların,
 Rus yurduna,
 Vseslav'ın serveti üstüne.
 İç savaştan geldi zorbalık,
 Polovets yurdundan!
 Troyan'ın yedinci asrında,
 kısmetini denedi Vseslav,
 sevdiği o kız için.
 Hileyle dayandığı atlara,
 fırladı dörtnala Kiev şehrine,

mızrağıyla değdi,
 Kiev'in altın tahtına.
 Gece yarısı Belgorod'dan,
 uzaklaştı onlardan vahşi hayvan (gibi),
 mavi sis perdesinin kucağında,
 başarı kazandı,
 üç denemede açtı kapıları Novgorod'un,
 çiğnedi Yaroslav'ın şanını,
 koştu bir kurt (gibi),
 Dudutok'tan Nemiga'ya.
 Nemiga'da başlardan yığın yaparlar,
 bulat zincirler döverler,
 harmana can koyarlar,
 vücuttan ruhu savururlar,
 Nemiga'nın kanlı kıyıları,
 iyilikler değil ekilen,
 Rus evlatlarının kemikleridir ekilen.
 Vseslav – knez insanlara hüküm salar,
 şehir knezlerine emir verir,
 kendisi ise gece kurt (gibi) koşar:
 Kiev'den Petuhov'a kadar koşar,
 Tmutrokan'a kadar,
 Büyük Hors'a kurt (gibi) yoluna koşmuş,
 Çağırmışlar onu er sabah Polotsk'e,
 Aziz Sofya'da çana (çalmaya),
 çan sesi ise duyulmuş ta Kiev'de.
 Onun cesur bedeninde kehanet ruhu vardı,
 ama sıkça ıstırap duydu beladan.
 Kahin Boyan ona,
 uzun zaman önce söyledi türküyü:
 "Ne hilekar,
 ne mahir,
 ve de mahir kuş.
 Tanrı'nın yargısından kaçamaz!"

Rus yurdu inleme hatırlayarak,
 İlk zamanını ve ilk knezlerini!
 O büyük Vladimir'i,
 Kiev dağlarına çivilenemez,
 şimdi ise yükseldi bayrakları Rurikovların,
 diğerleri ise – Davidovların,
 ayrı ayrı dalganlanır onların bayrakları,
 mızrakları türkü söyler!
 Dunay'da duyulur sesi Yaroslav'ın,
 öter er sabah meçhul guguk kuşu:
 "Uçacağım der, guguk kuşu öterek Dunay'a,
 Kayala nehrinde ıslatacağım ipek yenlerini,
 temizleyeceğim knezi, kanlı yaralarını,
 o kudretli bedenindeki."
 Yaroslavna ağlar er sabahta,
 Putivl'de açıktan yakınarak:
 "Ey esen rüzgar,
 neden efendim karşı esiyorsun?
 Neden Hinovsk oklarını uçurursun,
 o hafif kanatlarında,
 benim azizimin ordusuna?
 Bulutların altında esmek,
 mavi denizlerde gemileri sallanan az mı geldi sana?
 Neden efendim,
 benim neşemi savurdun çalılara?
 Yaroslavna ağlıyor er sabahta,
 Putivl'de açıktan yakınarak:
 "Ey Dnyeper Slovutiç!
 Sen yüce dağları aştın,
 Polovets yurdunda.
 Sen salladın Svyatoslav'ın kayıklarını,
 Kobyakov'un karargâhına kadar.
 Efendim, sallayarak gönder bana azizimi,
 Ben, ona göndermeden denizde,

er sabahta göz yaşlarımı!”
 Yaroslavna ağlıyor er sabahta,
 Putivl’de açıktan yakınarak:
 “Aydınlık, parlak güneş!
 Herşeye sen sıcaklık ve güzellik verirsin,
 neden ey hâkim, saldın yakıcı ışıklarını,
 benim azizim ordusu üstüne?
 Savaş meydanında susuzlukla onların,
 neden yaylarını büktün,
 sadaklarını acıyla doldurdun?”
 Deniz kabardı gece yarısı,
 tufan geliyor bulutlarla.
 Tanrı Igor’a gösterebilir.
 Polovets yurdundan,
 Rus yurduna atasının altın tahtını.
 Kayboldu akşam kızılığı,
 Igor uyuyor,
 Igor uyanık,
 Igor aklına meydanı ölçüyor,
 Ulu Don’dan küçük Donets’e kadar.
 Gece yarısı Ovlur atları çağırır nehir yakasına;
 akletmeyi emreder kneze: Igor esir düşmemeli.
 Haykırdı,
 sarsıldı toprak,
 hışırdadı nebat,
 ve hareketlendi Polovets eşyaları.
 Knez Igor ise sıçradı kakım gibi kamışlığa,
 ve gülü kuşu gibi suya.
 Sıçradı (bindi) yel gibi atına,
 ve fırladı bozkurt gibi,
 koştu Donetsk’in menderesine,
 ve uçtu şahin gibi bulutların altında,
 kazlar ve kuğular avlayarak,
 sabah öğününe,

öğlen öğününe,
 akşam öğününe.
 Şahin gibi uçtu İgor,
 Ovlur, kurt gibi koştu,
 silkeyerek bu gibi çiğ tanelerini,
 ikisi çatlattı yel gibi atlarını.
 Donetsk der ki:
 “Ey knez İgor!
 Az değil sana bu azamet, Konçak’a sevgi,
 Rus yurdunda ise mutluluk!”
 İgor der ki:
 “Ey Donetsk!
 Az değil sana azamet,
 knezi dalgalarda sallayan,
 ona yeşil otları yayan,
 kendi gümüş kıyılarında,
 sıcak dumanlarla onu kaplayan,
 yeşil ağacın altında,
 sen yıkadın onu güllük kuşu gibi suda,
 martılar gibi akıntılarda,
 rüzgarlarda kara – kızıl boyalarla!”
 Böyle değil mi diyor Stugna nehri,
 zayıf akıntısıyla,
 başka dere ve çayları yutarak,
 genişleyen deltasında,
 genç knez Rostislav’ı yuttu.
 Dnepr’in karanlık kıyısında,
 ağlıyor Rostislav’ın annesi,
 genç knez Rostislav için.
 Soldu çiçekler kederden,
 ve elemle yere edildi ağaçlar.
 Saksâğanların gâklamaları değil,
 İgor’un izinden gidiyor Gzak, Konçak ile.
 O vakit ötmedi kargalar,

alaca kargalar sustu,
 saksağanlar gaklamadı,
 sadece süründü yılanlar.
 Ağaçkakanlar vuruşla yol gösterir ırmağa,
 keyifli türkülerle bülbüller,
 şafak yükseliyor.
 Gzak der ki, Konçak’a:
 “Eğer şahin uçarsa yuvaya,
 oklayalım şahini,
 kendi altın uçlu oklarımızla.”
 Konçak der ki, Gzak’a:
 “Eğer şahin uçarsa yuvaya,
 biz saralım şahini kızıl bakireyle.”
 Gzak der ki Konçak’a:
 “Sararsak onu kızıl bakireyle,
 bizde ne şahin, ne de kızıl bakire kalacak,
 ve kuşlar bizi dövmeye başlayacak,
 Polovets yurdunda.”
 Dediler ki, boyan ve Hodına
 türkücü Svyatoslavovlar,
 eski zamanın Yaroslav’ı,
 ve Oleg – aziz knez:
 “Omuz olmadan baş ağırdır,
 baş olmdan beden beladır,
 böledir İgor olmadan Rus yurdunda..
 Güneş parlar gökyüzünde,
 Knez İgor ise Rus yurdunda.
 Kızlar türküler söyler Dunay’da,
 sesleri ulaşır denizden Kiev’e,
 İgor gider Boriçev’e,
 Aziz Prigoşa Meryem Ana’ya.
 köyler memnun, şehirler neşeli,
 Türküler kadim knezlere,
 sonra gençlere söylenir.

“Şan İgor Svyatoslaviç’e olsun,
 Buy-tur Vsevolod’a,
 Vladimir İgoreviç’e!
 Selam size, knezler ve drujina.
 Hristiyanlık için çarpışan,
 Paganların istilasına karşı!
 Şan olsun knezlere ve drujinasına!
 Amin.

6.11.2.Zadonşına

Büyük Knez Dmitri İvanoviç ve Kardeşi Knez Vladimir Adnreyeviç’in Düşmanları Çar (Han) Mamay’ı Yendikleri Destanı

*Slovo o Velikom Knaze Dmitri İvanoviçe i o Brate Yego Knaze Vladimire Andreyeviçe,
 Kak Pobedili Supostata Svoyego Tsarya Mamaya*

Büyük Knez Dmitri İvanoviç kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç ve voyvodolarıyla Mikula Vasilyeviç’in ziyafetinde bulundu ve şöyle dedi: “Kardeşlerim, bize haber ulaştı, Çar Mamay çöşkun akışlı Dnyepr’de imiş, Rusya’ya gelmiş, bize, Zalesk yurduna girmek istemiş.”

Gidelim kardeşlerim, kuzey yönüne; Pravoslavıyan Rus halkının kendi başlangıcını aldığı (atası olan) Nuh’un oğlu Afet’in (Yafes, Yafet) talihine gidelim. Kiev dağlarına çıkalım, şanlı Dnyepr’e bakalım, sonra da bütün Rus yurduna. Sonra bakalım pagan Tatarların, Basurmanların türediği Nuh’un oğlu Sam’ın kaderine bakalım.⁹⁰ İşte onlar Kayala nehrinde Afet’in ahfadını yendiler. O zamandan beri Rus yurdu mahzun; Kalka savaşından kanlı Mamay savaşına kadar kasvet ve hüznün sarmış, oğullarımız kendi ölü aşlarında ağlar; knezler, boyar ve saygın kişiler evlerinde bıraktılar çocukların ve kadınlarını ve bütün servetlerini, şeref ve dünyanın selameti için başlarını (canlarını) Rus vatanı ve yüce Hristiyanlık için ortaya koydular.

⁹⁰ Nuh’un hayatta kalan üç oğlu Ham, Sam ve Yefet’tir. Yafet (veya Yafes) Türklerin atası olarak kabul edilmektedir, ancak bu destanda Türklerin, Sam’ın soyundan geldiği ifade edilmektedir.

Rus yurdunun ıstırabı ve ağıldını kitabi destanlardan tasvir ettim, devamında büyük Knez Dmitri İvanoviç'e ve onun kardeşi Knez Vladimir Adnreyeviç'e methiye yapacağım.

Kardeşlerim ve dostlarım, Rus yurdunun oğulları! Toplanalım, sözü söze katalım, Rus yurdunu neşelendirelim, ıstırapları doğru yurtlarına atalım – Sam'ların kısmetine ve pagan Mamay'a karşı kazanılan zaferle övünelim, büyük Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç'e ise şan verelim! Ve şöyle anlatalım: en iyisi, kardeşler, aziz büyük Knez Vladimir Kievski'in ahfadı büyük Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç'in seferi hakkındaki hikâye bize yüce sözlerle ulaşır.

Başlayalım anlatmaya onların yaptıklarını “işlere ve olmuşlara göre” (po delam i po bılam)... Geçmiş hatırladıktan sonra Kiev'de mahir guslici kâhin Boyan'ı⁹¹ övelim. O kâhin Boyan hemen parmaklarıyla sazının canlı tellerine dokunarak Rus Knezlerine deyiş demiş: ilk deyişi büyük Kiev Knezi İgor Rurikoviç'e, ikinci deyişi büyük Knez Vladimir Svyatoslaviç Kievski'ye, üçüncü deyişi büyük Knez Yaroslav Vladimiroviç'e demiş.

Ben, Ryazanlı Sofoni'yi hatırlayacağım ve gusli melodisi eşliğinde türkülerle, aziz büyük Knez Vladimir Kievski'nin torunları büyük Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç'i methedeceğim. Hristinalık inancı uğruna ayağa kalkmış (savaşmış) Rus knezlerinin işlerini terennüm edelim.

Kalka savaşından Mamay'a karşı zafere kadar yüz altmış yıl.

İşte büyük knez Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç, Tanrıya ve “onun Temiz Anasına” dua ettikten sonra, akıllarını güçleriyle birleştirip, cesur yüreklerine tav verip, savaşı ruhla dolup, cesur alaylarını Rus vatanından kurdular ve büyük ataları (dedeleri) büyük Knez Vladimir Kievski'yi andılar.

⁹¹ Boyan. Eski Rusların efsanevi türkücü-şairi. “Kehanet sahibi boyan” hakkında Rus edebiyatının büyük eseri XII. Yüzyıl kadim Rus manzumesi “Slovo o Polku İgoreve” ve “Zadoşına” akla gelmektedir. Cins isim olarak Boyan – şair demektir. Ancak Boyan kelimesinin Türkçe olduğunu ve Rusça'ya geçtiği savunulmaktadır.

Çayırkuşu, yaz kuşu, neşeli eğlence günleri, mavi gökyüzünde uçuşlar, kudretli şehir Moskova'yı temaşa, büyük Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç'e methiye düzme! Sanki kasırga Zalesk yurdundan Poloevets (Kuman/Kıpçak) topraklarına şahinler getirmiş! Bütün dünyada Rusça çınlamakta: Moskova'da atlar kişner, Kolomna'da borular çalınır, Serpuhov'da davullar dövülür, büyük Don kıyısında Rus bayrakları yükselir.

Veliki Novgorod'da veçe⁹² çanları çalmakta, Novgorod'lu erkekler Aziz Sofya mabedinde toplanmış ve şöyle diyorlar: “Kardeşler, bizler büyük Knez Dmitri İvanoviç'e vaktinde yardıma yetişecek miyiz?” Bu söz söylenince sanki kartallar havalandı. Hayır, kartallar havalanmadı, onlar Veliki Novgorod'tan çıkan atlılar ve onlarla birlikte büyük Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç'e yardıma giden yedi binlik ordudur.

Şanlı şehir Moskova'dan çıktı bütün Rus knezleri ve şöyle diyerek: “Pagan Tatarlar Don'da bekler, Mamay Çar Meça nehrinde, Çurov ve Mihaylov arasında, nehri aşmak ve şeref için canlarından ayrılmayı isterler.”

Ve büyük Knez Dmitri İvanoviç dedi ki: “Kardeşim, Knez Vladimir Andreyeviç oraya gidelim, hayatımıza şan katalım, yaşlılar anlatsın, gençler ise hatırlasın diye yurdu görelim! Rus yurdu ve Hıristiyanlık inancı uğruna Don nehrini kanımızla dolduralım ve kahramanlarımızı eğitelim!”

Ve yine söyledi Dmitri İvanoviç, bütün knezlere: “Kardeşler ve Rus knezleri, bizler, büyük Knez Vladimir Kievski'nin ocağıyız! Bizler, ne şahin, ne atmaca, ne akdoğan, ne de karakarga ve ne de pagan Mamay'ın hakareti için doğmadık!”

Bülbül, yaz kuşu, işte sizi bülbül kendi ötüşüyle methediyor, büyük Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç'i, Litovsk yurdundan iki kardeş Olgerdoviçleri, Adrey'i ve kardeşi Dmitri'yi, evet Dmitri Volinski'yi! Yani - Litvalı kahraman kardeşleri, savaş zamanlarının akdoğanları, ünlü başbuğlar, boru sesleri

⁹² Veçe: Eski Rusya'da halk meclisi.

altında, kundağa belendiler, migferleri altında ümitlendiler, Litva yurdunda mızrağın ucunda, keskin kılıçla beslendiler.

Andrey Olgerdoviç şöyle der kardeşine: “Kardeşim Dmitri, seninle biz iki kardeşiz, Olgerdov’un oğlu ve Gediminov’un torunu, Skolomendov’un ise büyük torunlarıyız. Kardeşim, Litva’nın yiğitleri, sevdiğimiz Pan’ları⁹³ toplayalım, cesur kahramanları, kendimiz de binelim rüzgâr gibi atlarımıza ve bakalım çoşkun (hızlı) Don’a, miğferimizle su içelim ondan (Don), Litva kılıçlarımız Tatar miğferlerinde, Alman mızraklarımızı Basurman sadaklarında kullanalım!”

Dmitri ona dedi ki: “Kardeşim Andrey, hayatımızı Rus yurdu uğruna, Hristiyanlık inancı uğruna, büyük Knez Dmitri İvanoviç uğruna aman vermeyelim! Kardeşim, ak taşlı Moskova’da gök gürliyor, takırtı takırdıyor. Kardeşim, yani takırtı takırdamıyor, gök gürlemiyor ama Dmitri İvanoviç’in kudretli ordusu çarpıyor, altın varaklı ve kızıl kalkanlarını, Rus yiğitleri gürliyor. Kardeşim Andrey hızlı atlarını hazırla, benim atlarım hazır – önceden eyerledim. Temiz alana gidelim kardeşim, kendi birliklerimize bakalım – kardeşim, kaç yiğit bizimle ve Litvalı kahramanlar ise bizimle yetmiş bin zırhlı!” İşte kardeşlerim Don ve Dnyepir ağzına, denizden güçlü rüzgârlar esti, Rus yurdunda kara bulutlar getirdiler, onlardan kanlı gök parıltıları yağıyor ve mavi şimşekler çakıyor. Don ve Dnyepir nehri arasında Nepradva nehrinde yıldırım çaktı, Kulikovo meydanı insan cesediyle dolmakta, Nepradva nehri kan akmakta!

İşte, Don ve Dnyepir arasında arabalar gıcırdamakta, Rus yurdunda gitmekteler! Don ve Dnyepir ağzından kaçtı, boz kurtlar uluyor, kılıca saklanmışlar, Rus yurdunda girmek isterler. Onlar boz kurtlar değil – pagan Tatarlar gelmiş ve bütün Rus yurdunu savaşıarak geçmek (almak) isterler.

O zaman kazlar ötüştü ve kuğular kanat çırpı. Hayır, onlar, ötüşenler kaz değil, kanat çırpırlar kuğu değil; ama pagan Mamay, Rus yurdunda geldi ve ordusunu getirdi. Artık kanatlı kuşlar onların ölümünü gözetmekte, bulutlar altında çiftler, kargalar suskun

⁹³ Pan: Polonya’da büyük çiftlik sahibi ve hitap ifadesi.

değil, alacakarga kendince konuşmakta, kartallar çığlık atmakta, kurtlar dehşetli ulumakta.

Artık şahinler, akdoğanlar, atmacalar taş şehir Moskova'dan yırtmıyorlar, ipek yolları parçalıyor, mavi gökyüzü altında kalkarak, altın çanlarla hızlı akan Don'da çınlayarak, namuzsuz kaz ve kuğu sürülerine vurmak istiyorlar – o Rus bogatırları ve yiğitleri pagan Çar Mamay'ın büyük gücüne vurmak.

O zaman büyük Knez Dmitri İvanoviç altın üzengisine bastı, hızlı atına bindi ve sağ eline aldı kılıcını, Tanrı'ya ve onun temiz (bakire) anasına dua etti. Doğuda parlak güneş onu aydınlatıyor ve yol gösteriyor, Boris ve Gleb kendi akrabalarını yüceltiyorlar.

Gün doğmadan gürüldeyen, gümbürdeyen de nedir? O Knez Vladimir Andreyeviç ordusunu hazırlıyor ve büyük Don'a götürüyor. Ve kardeşi büyük Knez Dmitri İvanovç dedi: “Teslim olma kardeşim pagan Tatarlara – paganlar Rus yurdunu çiğniyorlar ve bizim malikânemizi (vatanımızı) alıyorlar!”

Ve büyük Knez Dmitri İvanoviç ona dedi: “Kardeşim Vladimir Andreyeviç! Seninle biz iki kardeşiz, büyük Knez Vlamir Kievski'nin torunları. Voyvodalarımız donandı – yetmiş boyar, ve hazırlandı knezler: Belozerki Knezleri Fedor Semenoviç ve Semen Mihayloviç, Mikula Vasilyeviç de hazırlandı, ve Olgerdoviç kardeşler de, Dmitir Volinski de, Timofer Valuyeviç de, Adnrey Serkizoviç de, Mihaylo İvanoviç de, ve bizimle olan savaşçılar – üç yüz bin Latnik. Voyvodalarımız ise güvenilir, drujinamız savaş tecrübeli, atlarımız hızlı, silahlarımız yaldızlı, miğferimiz Çerkas, kılıçlarımız bulat; onların yolları ise belli, onlar için geçitler nişanlanmış ve hepsi de kendi başlarını Rus yurdu için, Hristiyanlık inancı için vermeye hazırlar. Sanki canlılar bayrakları dalgalandırıyor ve kendi adlarına şeref ve şan katmak için savaş arzuluyorlar.”

Artık o şahinler, aladoğanlar, Belozerski atmacaları hızla Don için uçtular ve sayısız hesapsız kaz ve kuğu sürülerine vurdular. Onlar şahin değildi, aladoğan da değildi – onlar Tatar gücü üstüne çöken Rus knezleriydi. Kızgın mızraklarını vurdular Tatar silahlarına, Hinov miğferlerini gümbür gümbür döktüler Kulikovo meydanında, Nepradva nehrinde.

Kara toprak Tatar kemikleriyle, tırnaklarıyla kaplandı, toprak onların kanı altında kaldı. Bu güçlü ordular birlikte dağıldı, tepeleri ve çayırları tepelediler, ırmaklar, akıntılar ve gölleri bulandırdılar. Rus vatanında dev haykırdı, korkunç topraklara duyurmak için (haykırışını). Demir Kapılara, Ornaça'ya, Roma'ya, denizde Kafa'ya, Tırnova'ya söz ulaştı, oradan da Çargrad'a (İstanbul/ya da Kiev) Rus knezlerine övgü gitti: Ruslar, Tatarlara kaşı Kulikovo meydanında, Nepradva nehrinde büyük zafer kazandı.

Bu meydanda kara bulutlar dağıldı, onlardan aralıksız olarak şimşekler çıktı ve gök gürledi. Rus oğulları uğradıkları büyük hakaret için pagan Tatarlarla karşılaştılar. Altın silahları parıldadı, Rus knezlerinin bulat kılıçları Hinovsk miğferlerinde şakırdadı.

Aziz Bogoroditsa'nın doğumunda Cumartesi günü sabahtan gün yarısına savaş oldu.

Bogalar değildi büyük Don Kulikovo meydanında canavar kesinlenler. Büyük Don'da zafer kazananlar boğalar değildi, ama Rus knezleri, boyarlar, büyük Knez Dmitri İvanoviç'in voyvodoları başlarını uçurdular. Belozersk knezleri Fyodor Semenovici ve Semen Mihayloviç, Timofey Valuyeviç, ve Mikula Vasilyeviç, ve Andrey Serkizoviç, ve Mihaylo İvanoviç ve drujinadan bir çoğu ölen pagan Tatarlarla (cesetlerin üzerinde) uzanıp yattılar.

Bransk boyarı Peresvet-Çernets'i mahkemeye getirdiler. Ve Büyük Knez Dmitri İvanoviç'e dedi: "Bizim için ölmüş olmak daha iyi, pagan Tatarlara esir düşmekten!" Mahmuzladı hızlı adını Peresvet, altın silahları parıldayarak ve Büyük Don kıyısında çok fazla ceset yatmakta.

O vakit genç yaşlıyı hatırlatmak, babayiğitlere de kendi cesaretini tecrübe etmek için takip ediyor. Oslabaçernets büyük kardeşi Peresvet'e dedi: "Kardeşim Peresvet, görüyorum vücudunda ağır yaralar var, kardeşim artık kafan otlara uçar, benim oğlum Yakov ise Kulikovo meydanında, Nepradva nehrinde Hristiyanlık inancı uğruna, Rus yurdu uğruna, büyük Knez Dmitri İvanooviç'in gücenikliği uğruna otlara düşmüştür."

O sırada Ryazan toprağına göre Don civarında ne fırıncılar, ne çobanlar meydanda bağırıyor, ancak kargalar kesintisiz olarak insan cesetleri üzerinde ötüyor (gaklıyor), o vakit bunu duymak korkunç ve acı; otlar kanla kaplanmıştı, ağaçlar ise elemnden yere yapıştılar (eğildi).

Kuşlar acıklı türküler söyledi – bütün knyaginalar (knez kadınları), boyar ve bütün voyvoda kadınları ölümlere ağladılar. Mikula Vasilyeviç’in karısı Marya, sabah erkenden Moskova tulga siperlerinde ağladı, hıçkırarak ağlayarak: “Ah, Don, Don, hızlı akan coşkun nehir, taşlı dağları yararsın ve Polovets (Kuman/Kıpçak) yurduna sürükler taşırsın. Dalgalarıyla bana beyim Mikula Vasilyeviç’imi getir!” Ve Timofey Voluyeviç’in karısı Fedosya da ağladı, ağıt yaktı: “İşte ana şehir Moskova’da benim neşem kırıldı ve artık kendi beyim Timofey Valuyeviç’i sağ olarak göremeyeceğim!” Evet, Andrey’in karısı Marya da, Mihaylov’un karısı Aksinya da ağladılar, sızlandılar: “İşte bizim için ana şehir Moskova’da iki güneş battı, coşkun akan Don’dan bize acılı haberler, büyük hüznün taşıyarak geldi: Kulikovo meydanında, Nepradva nehrinde hızlı atları üstündü, bizim yiğitlerimiz öldü!”

Artık Don, Tatar kılıçları altında inler, Rus bogatırları ise yaralı.

Arı kuşları şehrin tulga siperleri duvarlarda acıklı türküler söyledi; yeniden diriliş gününde, Akim ve Anna günü şafağında. Şafak vakti acıklı türküler söyleyen arı kuşları değil – ama Koloments kadınları ağladı, ağıtlar yaktı: “Moskova Moskova, hızlı nehir, erkeklerimizi neden bizden aldın, dalgalarıyla götürdün Polovets topraklarına?” Yine dediler: “Sen, büyük knez, kürekle Dnyepir’e set çekebilir, miğferlerle Don’un suyunu kurutabilir, Meça-reka’ya Tatar cesetleriyle bent yapabilir misin? Büyük knez hâkim, Oka-reka ağzını kapat ki, daha fazla pagan Tatar bize gelmesin. Artık erkeklerimizin hepsi harplerde öldü.”

O gün, Cumartesi günü, Aziz Bogoroditsa’nın diriliş (doğuş) gününde, Kulikovo meydanında, Nepradva nehrinde paganların sopaları Hristiyanlar üzerinde şakladı.

Ve çağrı yankılandı, atıldı Knez Vladimir Andreyeviç ordusuyla pagan Tatarların ordusuna, yaldızlı miğferi parıltıyor. Hinovsk miğferlerinde şakırdadı bulat kılıcı.

Kardeşi Büyük Knez Dmitri İvanoviç’i methetti: “Kardeşim Dmitri İvanoviç, müthiş acı durumlarda sen, bize sağlam kalkan oldun. Büyük Knez, büyük birliklerinle vazgeçme, direnişçilerinle yılgınlık gösterme! Pagan Tatarlar bizim yurdumuzu çiğnediler ve çok sayıda kahraman drujnamızı öldürdüler – o kadar insan cesedi ki, hızlı atlar (cesetler

yüzünden) gidemez: kan ise diz boyu. Kardeşim ne kadar acı, bu kadar çok Hristiyan kanı görmek. Ağır davranma, büyük knez kendi boyarlarıyla!”

Büyük Knez Dmitri İvanoviç kendi boyarlarına dedi: “Kardeşlerim, boyarlar ve voyvodalar, boyar çocukları, burada sizin tatlı Moskova balı ve büyük yerleriniz! Burada kendinize ve kendi kadınlarınıza yer edinin. Siz, kardeşler, yaşlılar gençleşmeli, genç ise şeref kazanmalıdır.”

Haykırdı Knez Dmitri İvanoviç: “Aman Tanrım, sana güveniyorum, bana asla utanç verme, düşmanlarımızı bana (bize güldürme!)” Tanrı’ya ve temiz Anası’na ve tüm azizlere dua etti, acıyla gözyaşı döktü ve gözyaşlarını sildi.

Ve o zaman şahinler gibi, rüzgâr gibi coşkun akan Don’a uçtular. Şahinler uçmadı ama Büyük Knez Dmitri İvanoviç ordusuyla Don’a geldi ve onun ardında bütün Rus ordusu. Ve dedi ki: “Kardeşim Knez Vladimir Andreyeviç – kardeşim orada değirmi bakır kâseleri içelim, kardeşim güçlü birliklerimizle pagan Tatarlara saldıralım.”

Ve o vakit büyük knez taaruz etmeye başladı. Bulat kılıçları Hinovsk miğferlerinde şakırdadı. Paganlar kendi elleriyle başlarını sakladılar. İşte paganlar geri kaçmaya başladılar. İşte rüzgâr Büyük Knez Dmitri İvanoviç’in bayraklarını şişiriyor, paganlar kaçarak kurtuluyor, Rus oğulları ise engin meydana haykırıyla ve altın silah şakırtılarıyla çevirdiler. Artık boğa savaşa girdi!

O vakit Büyük Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç, pagan birliklerini çevirdiler ve onlara vurmaya ve acımadan kırbaçlamaya, hüznü acıyı onlara vermeye başladılar. Ve onların knezleri düştü atından – Tatar cesetleriyle doldu meydan ve nehir oldu kanları. Orada paganlar bozguna uğradı ve yolu olmayan koylara (köşelere) kaçıştılar, dişlerini gıcırdatarak, yüzlerini yırtarak şöyle haykırdılar: “Kardeşler, artık dünyada biz kalamayız ve çocuklarımızı göremeyecek, kadınlarımızı okşayamayacağız, artık kara toprağı okşayacağız, artık yeşil karıncayı öpeceğiz ve Rusya’da ordu artık bizi gezdiremeyecek ve artık Rus knezleri bize vergi vermeyecek.” İşte Tatar toprağı (yurdu) böyle inledi, acılarla ve dertlerle doldu: ve onların knezleri ve çarlarında Rus vatanında gezme hevesi yıkıldı. Artık onların neşeleri yıkıldı.

Şimdi Rus oğulları Tatarların değerli mallarını ve silahlarını, ve atlarını, ve öküzlerini, ve develerini, şarap ve şekerlerini kıymetli varlıklarını ele geçirdiler; yumuşak kumaşlar ve ipeklerini kendi kadınlarına götürürler. Ve artık Rus kadınları Tatar altınlarıyla süslenir.

İşte Rus yurdunda neşe ve bayram başladı. Rus şanı (zaferi) paganların yermesine galip geldi. Artık yurttan devler yıkılıyor, Büyük Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç'in dehşet ve şerefi bütün yurtlara yayıldı. Büyük knez bütün topraklarda savaş et (ateş et, ok at), büyük knez cesur drujinan ile Rus yurdu, Hristiyanlık inancı uğruna pagan Mamay-Hinovin'i mağlup et. Paganlar silahlarını attılar, başlarını Rus kılıçları altında eğdiler. Artık onların boruları çalmıyor, onların sesleri kederlendi.

Ve pagan Mamay drujinasından kaçtı bozkurt gibi ve Kafa-gorod'a yaklaştı. Fraglar⁹⁴, ona dedi ki: "Ey sen pagan Mamay, Rus toprağına göz dikiyorsun. Şimdi de seni Zalesk ordası dövdü. Batu-Çar, senden çok uzakta: Batu-Çar'ın dört yüz bin Latniki (askeri) vardı ve doğudan batıya bütün Rusya'yı tutsak etti. Günahları nedeniyle Tanrı o zaman Rus yurdunu cezalandırdı. Çar Mamay, sen Rus yurduna geldin, büyük gücünle, dokuz orda ve yetmiş knezlerinle. Sen pagan Mamay şimdi ise kaçırıyorsun dokuz koya (deliğe), kimse seninle kışlaşmayacak. Görülüyor ki, Rus knezleri sana lütuf da bulunuş: seninle ne knez, ne voyvoda birlikte değil! Görülüyor ki, hızlı akan Don'da Kulikovo meydanında, bozkır otlarında kana kana içmişler! Kaç ey pagan Mamay, kaç bizden karanlık ormana!"

Anasının nazlı yavrusu gibi Rusya toprağı: anası onu okşar, onu küçük sopasıyla şımartır, iyi işler için metheder. İşte Tanrı, Rus knezlerine merhamet etti, Büyük Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç'e, Don ve Dnyepir arasında, Kulikovo meydanında, Nepradva nehrinde.

Ve Büyük Knez Dmitri İvanoviç ve kardeşi Knez Vladimir Andreyeviç ile ve geri kalan voyvodolarıyla Kulikovo meydanında, Nepradva nehrinde kemiklerde (üstünde) durdu.

⁹⁴ Fragi: Rusya'da İtalyanların eski adı; Don ve Kırım'a gelen Avrupalı tüccarlara verilen addır.

Kardeşlerim, o zamana bakmak korkunç ve adı: Hristiyan cesetleri sanki kuru ot yığını gibi, büyük Don kıyısında ve Don nehri kan aktı üç gün. Ve Büyük Knez Dmitri İvanoviç dedi ki: “Kardeşlerim, sayınız kaç voyvodamız yok, ne kafar genç yiğitlerimiz hayatta değil?”

O vakit cevap verdi Mihaylo Aleksandroviç, Moskovalı boyar, Knez Dmitri İvanoviç’e: “Hâkim Büyük Knez Dmitri İvanoviç! Hâkim, bizde kırk Moskovalı boyar yok, on iki tane Belozersk knezi, otuz tane Novgorod Posadnik’i⁹⁵, yirmi tane Kolomonsk boyar’ı, kırk tane Murom boyar’ı, yetmiş Ryazan boyar’ı, atmış tane Mojaks boyar’ı, otuz tane Zvenigorodsk boyar’ı, elli tane Ugliç boyar’ı. Kâfir Mamay tarafından öldürülen iki yüz elli üç bin. Tanrı, Rus yurdunu bağışladı ve Tatarlar sayılamayacak kadar kırıldı.”

Ve Büyük Knez Dmitri İvanoviç dedi ki: “Kardeşlerim, boyarlar, knezler, boyar oğulları, size Don ve Dnyepir arası, Kulikovo meydanında, Nepradva nehrinde meydan belirlendi. Siz başlarınızı aziz kiliseniz için, Rus vatani için ve Hristiyanlık inancı için verdiniz. Beni bağışlayın kardeşlerim, bu asırda ve gelecekte dua edin. Gidelim kardeşim Knez Vladimir Andreyeviç, kendi yudumuz Zalesk toprağına, ana şehir Moskova’ya ve oturalım kardeşim knezliğimizde, şanlı adı kazandık, biz şeref kazandık!”

Tanrımıza şükür olsun.

6.11.3.İlya Muromets’in Şifa Bulması⁹⁶

(İstselenie İl’i Muromtsa)

Oy sizler, benim dostlarım, iyi insanlar,
İyi insanlar, yakın komşularım!
Oturmaya gelin-ha bana,

⁹⁵ Posadnik: Eski Rusya’da knez tarafından atanan şehir idarecisi.

⁹⁶ Avenarius 1902: 78.

Bana eskileri anlatın,
Eskileri, evet olmuşları,
İlya hakkında, Muromets hakkında.

*

Eskiden, çok eskiden olmuş,
Knez Vladimir taç giydiğinde,
O şanlı şehirde, Murom'da,
Büyük köy, Karaçarov'da,
Çiftçi (köylü) İvan Timofeyeviç yaşarmış;
Bu çiftçi çocuklarından,
Birini daha çok severmiş,
İlya Murmets, İvanoviç,
Tam otuz yıl oturmuş, kalkamamış,
Otuz yıl boyunca ne eli, ne ayağı tutmamış,
Altında bir ocak veya çukur kazmış.
Gece ve gündüz Tanrı'ya yalvarmış,
Telaşlanmış, kendine gelmek için,
Yabancılardan haber duyunca,
Solovey Razboynik hakkında,
Kiev şehrinde pusuya yatmış;
Onu sorup, bilgi almak istermiş.
“Razboynik'e kadar sana bir şey var mı?”
Onun babası böyle dedi.
O almaz hiçbir sorumluluk,
Ona her şey rüyada ve gerçekte,
Solovey Razboynik görünür,
Dua eder, o melun, ona vermez!
Yaz mevsimi geldi,
Hasat zamanı, ot biçme günler,
Onun babası gitti,

Ailesiyle ve onun anasıyla,⁹⁷
 Ve sevdiği tüm ailesiyle birlikte,
 O toprak işlerine, çiftçiliğe
 Meşe kütükleri söküp temizlemeye,
 Evde yalnız kaldı İlya.
 O zaman tanımadığı yabancılar geldi yanına,
 Dilenci kardeşler, Kaliki Perehojie,⁹⁸
 Kapının altında durdular,
 Ve İlya'ya şöyle dediler:
 “Ey sen, İlya Muromets, çiftçi oğlu!
 Kalksan-ha ayakların üstüne,
 Açsan-ha geniş kapıyı,
 Serbest bıraksan-ha Kalik'i tapınağa;
 Kaliklere içecek versen.”
 İlya Muromets cevap verdi Kaliklere:
 “Ey siz, Kaliki Perehojiye!
 Sizi tapınağa götürmeye mutlu olurdum,
 Size içki vermekten mesut olurdum,
 İşte otuz senedir oturma otururum,
 Otuz senedir, elim ayağım tutmaz.”
 Kaliki Perehojie dedi ki:
 “Ey sen, İlya kendi kendine kalk-ha ayağa!
 İlya Muromets oturur, gücünü dener:
 Sağ ayağına dayanır, kalkar,
 Soluna dayanır, kalkar,
 İlya ayakları üstüne kalkar,
 Geniş kapıyı açar,
 Kalikleri tapınağa sokar,

⁹⁷ Rivayetlere göre İlya Muromets'in annesini adı Yefrosya Yakovleva'dır.

⁹⁸ Kaliki Perehojie hakkında detaylı bilgi Dini Şiirler başlığı altında verilmiştir.

O zaman yarım kova kardeşine alır,
 Ve geniş mahzene iner,
 Sert bira doldurur kardeşine,
 Kaliki Perehojie'ye getirir,
 İçirir Kaliki Perehojie'ye,
 İlya Muromets'e geri verirler:
 "Sen de iç bizden sonra.
 İlya Muromets aldı Kaliklerden,
 Sade birayı ve gördüler,
 Yüreği alevlendi İlya'nın,
 Ve ak bedeni terledi.
 Kaliki Perehojiye dedi ki:
 "Şimdi nasıl hissediyorsun kendini İlya?"
 Baş eğerek selamladı İlya, Kaliki selamladı:
 "Sana büyük şifa."
 Kaliki Perehojie dedi ki:
 "Sen bize yine içki ver.
 İlya aldı, büyük kardeşine,
 Mahzene indi,
 Sert bira doldurdu,
 Kaliki Perehojie'ye sundu,
 Kaliki Perehojie içtiler,
 İlya Muromets'e geri verdiler,
 "Sen de iç bizden sonra."
 Yudumladı kardeşi, tek ruh için,
 Sadece bira ve onlar gördüler.
 Ve sordu Kaliki Perehojie:
 "Şimdi nasıl hissediyorsun İlya?"
 Kendimde büyük güç hissediyorum:
 Topraktan gökyüzüne bir sütun gibi,
 O sütunda altın bir halka iliştilmiş,
 O altın halkayı almak için dünyaya (yeryüzüne) geri gelmiş gibi."

Kaliki Perehojiye aralarında konuştu:
 “İlya’ya fazla güç verilmiş!
 Ham toprak ana taşımaz onu,
 Gücünü azaltmak gerek.”
 Kaliki, İlya Muromets’e dedi ki:
 “Ey sen, bize içki getir, sun biraz daha.”
 Aldı İlya, din kardeşlerine daha,
 Ve aşağı, mahzene indi,
 Sert biraz doldurdu kardeşlerine,
 Kaliki Perehojie’ye sundu.
 İçti Kaliki Perehojie,
 İlya Muromets’e geri verdiler:
 “Yine bizden sonra sen iç.”
 Yudumladı, tek ruh için,
 Sadece bira ve onlar gördüler.
 Kaliki Perehojiye dedi ki:
 “Yine fazla güçlü hissediyor musun kendini?”
 “Sanki yarısı azaldı.” Dedi.
 “Senin gücün bu kadar olacak.
 İlya, sen büyük bogatır olacaksın,
 Sana savaşta ölüm yazılmadı;
 Sen, Hristiyanlık inancı uğruna kalk,
 Kâfir güçleriyle savaş-çarpış,
 Güçlü, kudretli bogatırlarla,
 Bu kadın bogatırlarla,
 Gitme savaşıma-çarpışmaya
 Güçlü Svyatogor - bogatır ile:
 Onun gücünü dünya taşır ancak;
 Mikula soyuyla savaşma;
 Onu sever ham toprak ana;
 Volga Vseslaveviç’e de gitme;
 O gücüyle değil, bilge ve kurnazlıkla kazanır.

Şimdi kendine at hazırla,
 Cins at, bogatır atı,
 Ve çık temiz meydana, geniş alana,
 Orada duyarsın tayın kişnemesini,
 Tay için köylü beş yüz Ruble iste,
 Onun için beş yüz Ruble ver,
 Üç ay için kütükten (yapılı) ahıra koy,
 Beyaz tahılla besle onu,
 Kuyu suyuyla sula,
 Üç ay geçince,
 Üç gece bahçede onu eğit,
 Onu üç çiğ tanesinde sabah kızılığında çıkar,⁹⁹
 Yüksek çitlere götür,
 At orada koşacak, oynayacak
 Koşacak, zaman zaman sıçrayacak,
 At burun deliğinden soluyacak,
 Çitler üzerinden atlayacak.
 İşte o vakit eyerle cins atı,
 Ona sağlam zırh hazırla,
 Onunla temiz meydana çık,
 O, seni Aziz Rusya'ya götürecekt,
 Ve güçlü, Aziz Rus bogatırlarıyla,
 Ve sen bütün Aziz Rusya'ya ün salacaksın.”
 Kaliki gitti, kayboldular.
 Ve İlya ailesine gitti,
 Evinden uzak dar yere, üç alana,
 O çiftçiye, toprak işine,
 Meşe kütükleri temizlemekten,
 Çalışmaktan pestili çıkmış,

⁹⁹ Sabah kızılığı Slav halklarının kadim inançlarına göre her türlü büyüyü yapmak için en uygun zaman olarak kabul edilmektedir.

Ailesi dinlenir, uyumaktadır.
 İlya aldı ak eline baltayı,
 Ve temizlemeye koyuldu alanı;
 Bütün kütükleri kırdı, söktü,
 İndirdi hepsini derin nehir yatağına,
 Bütün geniş alanı temizledi,
 Ve vurdu baltayı köke, sapladı kütüğe,
 Ailesinin üç günde temizleyemediğini,
 Üç saatte temizledi.
 Ailesi uyanınca uykudan,
 Şaşırdılar, korktular:
 “Bir mucize mi olmuş?
 Kim yapmış bizim işimizi?”
 İlya Muromets yaklaştı onlara,
 Ve anlattı Kaliki Perehojie hakkında,
 Olanları, onlara sert içecek verdiğini,
 Onların da geri kendisine içmesi için verdiklerini,
 Nasıl sağlığına kavuştuğunu,
 Ve büyük güç kazandığını,
 Ve çıktı İlya temiz alana,
 Tayın kişnemesini duydu,
 Gördü ki, bir adam tay götürür,
 Tüylü ve uyuz bir tay,¹⁰⁰
 Tayı satın almaya pek sevinmedi İlya,
 Üç ay için kütükten (yapılı) ahıra koydu,¹⁰¹
 Beyaz tahılla besledi onu,

¹⁰⁰ İlya Muromets’in kendisine Kaliki tarafından içirilen içki ile yardımsız olarak felç hastalığından mucizevî olarak şifa bulması gibi onun bogatırlık atı da sabah kızılığında yıkanana kadar uyuz, çelimsiz bir taydır. Atın kaderi de sahibi bogatır İlya Muromets ile benzeşmektedir.

¹⁰¹ Burada tayın bulunması, bir yere kapatılması, eğitilmesi motifi, Köroğlu kollarından birinde Köroğlu’nun babasının Bolu Beyi’nin talep üzerine bulduğu, ancak görünce beğenmediği çelimsiz tayın Köroğlu ve babası tarafından yetiştirilmesi ve eğitilmesi motifiyle benzerlik göstermektedir.

Kuyu suyuyla suladı,
 Tam üç ay geçince,
 Üç gece bahçede onu eğitti,
 Üç çiğ tanesinde sabah kızılığında çıkardı,
 Yüksek çitlere götürdü,
 Tay başladı orada koşmaya, oynamaya,
 Koştı, zıpladı,
 At burun deliğinden soludu,
 Çitler üzerinden atladı ileri geri,
 İlya eyerledi cins atı,
 Ona sağlam zırh hazırladı,
 Ve şöyle dedi kendi kendine:
 “Ey sen, benim şanlı bogatır atım!
 Hizmet et bana sadakatle – doğrulukla!”
 İlya yelmesini giyindi, kuşandı,
 Bulat kılıcını denemeye koyuldu;
 Kavrıldı kılıcının kabzasını,
 Kırıldı kılıcın kabzası,
 Kırılır kabza, parçalandı,
 Fırlattı kılıcı *baba*’lara (koca karı), sopa ile dövüşmeye,
 Kendisi aldı üç bulat sopa, üç şerit,
 Her bir şerit üç pud,
 Her şeritten kendine üç ok yaptı,
 Ham toprak ananın rahminde su verdi çeliğe,
 Ve onları koydu derin sadağına,
 Yerleştirdi gerilmiş sert yayını,
 Aldı uzun mızrağını,
 Ve aldı yine bulat sopasını.
 Yaş bir meşe gibi toprağa eğilir,
 Yapraklar yere düşerler,
 Oğul babasının önünde büyür,
 Kendisine hayır dua ister,

Asırlarca bozulmadan (sarsılmadan):

“Ah sen, benim aziz, canım babam,

Sen, bana hayır duanı et:

Ben giderim şanlı ana şehir Kiev’e,

Knez için, Vladimir için yerleşmeye,

Sadakat ve adaletle ona hizmet etmeye,

Hıritiyanlık inancı uğruna.”

Yaşlı İvan Timofeyeviç dedi ki:

“Ey sen, ışığım, mucize olarak doğanım!

Sana hayırlı işler dilerim,

Kötü işler dilemem sana,

Yolların açık olsun,

Tatarlara acıma,

Temiz alanda Hıristiyan öldürme.”

İlya selamladı babasını yere kadar eğilip,

Oka-reka (nehri) ötesine gitti,

Oradaki Mikula Zaruçevski’ye,

Taht ayini hizmetini gördü,

Yirmi beş Rubleye kandil yaktı,

Elli Ruble vaat etti,

Kendisi büyük vaaz verdi:

“Kiev şehrini bir buçuk saatte (etrafını) dolaşmak,

Sabah ve kuşluk (vakti) arasında,

Knez sofrasına vaktinde yetişmek,

Pazar öğlen sofrasına,

Doğrudan yol tutmak gerek,

Yayı germemeli,

Sadağa ok koymamalı,

Mızrağı kana bulamamalı,

Bulat sopayı kana bulamamalı,

El sallayıp vedalaşmaya,

Avuç içine vatan toprağından aldı,

Oka-reka'ya gitti vedaya,
 Bir parça ekmek aldı,
 Oka-raka'ya şöyle dedi:
 “Teşekkürler sana, anam Oka-reka,
 İlya Muromets'i içirdin, yedirdin.”
 İlya'yı ata binmiş gördüler,
 Ama göremediler, seferi nereye idi.

6.11.4.Şelkan¹⁰² Dudenteviç¹⁰³

Orda'da yaratılmış,
 Büyük olarak,
 Altın masa başında,
 Yumuşak kadifede,
 Oturur Azvak Han (Özbek Han),
 Azvak Tavruloviç:
 Kaderi düşünmekte,
 Sıralar başlamakta,
 Asasıyla sallanmakta,
 Tıraş olmuş bıyıklarıyla,
 O, Tatarların kafaları,
 Dazlak olmuş başları.
 Çar Şuryev ihsan etti,
 Azvak Tavruloviç,
 Sayısız şehirlerle:
 Vasili, Plesa'ya
 Gordey, Vologda'ya,
 Ahraman, Kostrom'a,

¹⁰² Şelkan. Şevkal, Şamhal ismin bozulmuş halidir. Bılınada Han tarafından gönderilmiş Tatar voyvodalarından birinin Tver'deki cebir ve zalimce davranışları anlatılır.

¹⁰³ Danilov 1938:21

Bir tanesi susmadı,
Sevgili kayınbiraderim
Şelkan Dudenteviç,
Ne için saymadın?
Ve bir şeyden o saymadı,
O evinde yoktu,
Genç Şelkan gitti,
Uzak Litovsk diyarına,
Mavi deniz ardına,
Aldı o, genç Şelkan,
Vergileri, ödemeleri,
Çar (Han)lığın vergisini:
Knezden aldı yüz Ruble,
Boyardan elli Ruble,
Köylüden beşer Ruble,
Parası olmayandan çocuğunu alır;
Çocuğu olmayanın karısını,
Karısı olmayandan,
Kellesini alır.
Genç Şelkan götürdü,
Vergileri, ödemeleri
Çarlığın vergisini,
Götürdü genç Şelkan,
Atı yüz Ruble,
Eyeri bin Rubleye,
Dizginin fiyatı yoktur,
Çok pahalıdır eyer,
Tamamı altın eyer,
Çok pahalıdır eyer,
Çarlığın hediyelerini,
Haşmetmehap efendi:
Yasakmış hediyeler.

Dizgini ne satmak, ne değiştirmek,
 Ve dosta hediye vermek,
 şelkan Dutenteviç'e,
 Söyler genç şelkan,
 Genç Dudenteviç:
 "Ey Çar Azvak
 Azvak Tavruloviç!
 Sen, saydın genç yiğit,
 Sevgili kayın biraderim,
 İki mert Borsoviçevler:
 Vasili, Plesa'ya,
 Gordey Vologda'ya,
 Ahramey de Kostrom'a,
 Belki sen Azvak Çar (Han),
 Belki beni de sen,
 Eski Tver'le
 Zengin Tver'le,
 İki öz kardeşlerimle,
 İki mert Borisoviçler."
 Çar Azvak,
 Azvak Tavruloviç dedi ki:
 "Ey sen kayın biraderim,
 şelkan Dudenteviç!
 Kendi oğlunu öldür, en sevdiğini,
 Kanın kâseye sızdır.
 Kendi kanını iç,
 Sıcak kanını;
 Ve belki seni o zaman,
 Eski Tver'e,
 Zengin Tver'e,
 İki öz kardeşinle,
 İki mert Borisoviçlerle (gönderirim)."

Genç Şelkan,
 Kendi oğlunu kesti,
 Kanını kâseye sızdırdı
 Ve içti sıcak kanını,
 İşte Çar Azvak,
 Saydı onu (hürmet etti),
 Eski Tver’le,
 Zengin Tver’le,
 İki öz kardeşiyle,
 İki mert Borisoviçlerle.
 Ve genç Şelkan,
 Hâkimlik yaptı
 Eski Tver’e,
 Zengin Tver’.
 Bir süre hüküm verdi,
 Dul kadınları rezil etti,
 Güzel kızlara göz dikti,
 Herkese hakaret etti,
 Hanelerle alay etti,
 Yaşlı yaşlı erkekler,
 Zengin erkekler,
 Ve iler gelen erkekler,
 Ona yakındılar,
 İki öz kardeşe,
 İki mert Borisoviçlere;
 Halktan onlara selam geldi,
 Güzel hediyelerle:
 Ve temiz hediyeler getirdiler,
 Altın gümüş ve inciler,
 Ve aldı onları evine,
 Şelkan Dudenteviç;
 Hediyelerini kabul etti,

Onlara hürmet etmeden,
 Genç Şelkan,
 Böbürlendi, kibirlendi,
 Ve onlar dövüştüler,
 Birileri saçını tuttu,
 Diğerleri ayaklarından,
 Ve parçaladılar onu.
 Onun ölümü gerçek oldu,
 Ve kimse suçlu bulunmadı.

6.11.5.Şelkan Dudenteviç¹⁰⁴

Tavra'da, şehirde,
 Sandalyede, altında,
 Atlasta, kadifede,
 Oturur Vozvok, Vozvak Çar,
 Vozvak Tavruloviç,
 O davayı düşünür,
 İşleri konuşur,
 Kneze, boyara ihsan etti,
 O, Fomka'ya, o, Totma'ya,
 Yerem Nov-gorod'a,
 Sevgili damadı,
 Şelkna Dudenteviç'i,
 Evinde olmayan,
 Jidovsk yurduna gitti o,
 Jidovsk yurduna Litovsk toprağına,
 Vergi toplamaya,
 Haraç almaya,
 Sokaktan tavuk,

¹⁰⁴ Gilferding 1873: 1211-1212.

İzbeden horoz aldı,
 Ak avludan cins atı,
 Atı olmayanın karısını,
 Karısı olmayanın kendisini esarete aldı.
 Şelkan'ın olduğu yerde,
 Şelkan sürüp geçiyor,
 Geldi Şelkan Dudenteviç,
 Çar Vozvak Tavruloviç'a:
 "Sen Şelkan'a ne ihsan edeceksin?"
 Sana köyler mezarlarıyla,
 Şehirler, banliyöleriyle,
 Köyler, köylüleriyle mi?"
 "Ben Çar Tavruloviç,
 Belki Tver şehriyle,
 Tver'i zenginliğiyle,
 İki öz kardeşime,
 Boris Borisoviç'le,
 Mitri Borisoviçle,...¹⁰⁵

6.11.6.Şelkan Dudenteviç¹⁰⁶

Sandalyede, kadifede,
 Altın kemerde,
 Oturur Çar Vozvag,
 Vozvag, Tavruloviç oğlu,
 Oturu davayı düşünür,
 İşleri konuşur,
 Knezerlere, boyarlara ihsan verir,

¹⁰⁵ Gilferdin, bu bılına parçasını 17 Ağustos 1871 tarihinde Kenozero'da İgnati Grigoryeviç Tratyakov'dan derlenmiştir. Bılınacı bılınanın devamını hatırlamadığını söylemiştir (Gilferding 1212).

¹⁰⁶ Gilferding 1873: 1237; 16 Ağusto 1871 tarihinde derlenmiştir.

Köylerle, yerleşkelerle,
 Şehirler kasabalarla,
 Tokmay'a Homa'yı hediye etti,
 Yerem'e Novo-gorod'u.
 Evde değildi Şelkanuşko,
 Gitti Şelkanuşko,
 Jidovsk toprağına,
 Haraç toplamaya.
 Vergi almaya,
 Tarladan buğday başağını,
 Sokaktan tavuğı,
 Erkekten beşer ruble,
 Beş rublesi olmayandan karısını alır.
 Karısı olmayanın
 Kendisini esir alır.
 Çekindiler Şelkan'dan
 Çıkmadı avludan,
 Şelkanuşko gelince,
 Jidovsk toprağından,
 Çar'a, geniş avluya:
 "Ey sen, Çar Vozvag,
 Çar Vozvag, Tavruloviç oğlu!
 Sen davaları düşündün,
 Bütün işleri konuştun,
 Knezlere boyarlara ihsan ettin,
 Çevresiyle köyleriyle,
 Kasabalarıyla şehirler
 Tokma'ya Hama'yı ihsan ettin,
 Yerem'e Novo-gorod'u,
 Şelkanuşka'ya da ihsan et,
 Sevgili damadına,
 Bana Tver şehrini,

Bana şanlı Tver'i,
 Bana zengin Tver'i,
 Boris Borisoviçle,
 Mitri Borisoviçle.”
 Çar Vozvag ona:
 “Sen sevgili damadım,
 Şelkan, Dudenteviç oğlu,
 Sen öldür sevdiğin,
 Kendi kıymetlin, oğlunu,
 Gordey Şelkanovi'i
 Doldur kanını kâseye,
 Gümüş kâse içine,
 İç o kâseyi,
 Zvaga Çar önünde,
 Zvaga Tavruloviç önünde.
 Emri alan Şelkanuşko,
 Bogazladı sevgili,
 Kıymetlisi oğlu,
 Gordey Şelkanoviç'i
 Doldurdu kanını kâseye,
 O gümüş kâseye,
 İçti o kâseyi,
 Zvaga Çar önünde
 Zvaga Tavruloviç önünde,
 Vozvag Çar hediye etti ona,
 Tver şehrini ona,
 Şanlı Tver şehrini,
 Zengin Tver şehrini,
 İki öz kardeşle,
 Sadık knezler,
 Boris Borisoviç,
 Mitri Borisoviç'e.

Gitti Şelkanuşko,
 Uğradı Şelkanuşko,
 Kız kardeşine af dilemeye
 Marya Dudentevna'ya:
 “Affet beni kız kardeşim,
 Bu öz erkek kardeşini,
 Bu melun kardeşini,
 Gidiyorum artık,
 Geri dönüşüm yok,
 Bıçak soğuyacak,
 Kılıç keskin,
 Ve gitti Şelkanuşko,
 Kendisi yönetmeye.

6.11.7.Şelkan Dudenteviç¹⁰⁷

Evet, masada, kadifede,
 Altın kemerde,
 Oturur Çar Vozvag,
 Vozvag Tavruloviç oğlu,
 Davayı düşünür,
 İşleri konuşur,
 Knez ve boyarlara ihsan verir,
 Çevresiyle köyleri,
 Köyleriyle şehirleri,
 Tokma'ya Foma'yı hediye etti,
 Yerem'e Novo-gorod'u,
 Sevgili damadı,
 Şelkan Dudentenviç,
 Avluda değildi.

¹⁰⁷ Gilferding 1873: 1128; 15 Ağostosta derlenmiştir.

Gitmişti Şelkanuşko,
 Jidovsk yurduna,
 Vergi toplamaya,
 Haraç almaya,
 Tarladan başak aldı,
 Bahçede tavuğu,
 Her erkekten beşer ruble,
 Olmayandan karısını alır,
 Karısı olmayandan,
 Kendisini esir alır.

Şelkan'dan korkanlar,
 Avlulardan çıkmadı,
 Geldi Şelkanuşko,
 Jidovsk yurdundan,
 Çarın geniş avlusuna,
 Söyledi Şelkanuşko:
 “Ey sen Çar Vozvak,
 Vozvak Tavruloviç oğlu!

Tokmo'ya Foma'yı hediye ettin
 Yerem'e Novo-gorod'u,
 Sevgili damadın,
 Şelkan Dudenteviç'e de,
 Tver şehrini ihsan et,
 O şanlı Tver'i,
 O zengin Tver'i,
 İki öz kardeşle,
 Sadık knezlerle
 Boris Borisoviç,
 Mitri Borisoviçle.”

“Ey sen Şelkanuşko,
 Şelkan Dudenteviç oğlu,
 Sevgili oğlunu öldür,

Kaseye kanını doldur,
 Sevgili oğlunun.
 Getir gümüş kaseyi,
 Zvyaga Çarın önünde,
 Zvyaga Tavruloviç önünde,
 İç o kaseyi.
 Sana ihsan edeyim,
 Tver şehrini vereyimi,
 O şanlı Tver'i,
 O zengin Tver'i,
 İki kardeşi,
 Güvenilir knezerlere,
 Boris Borisoviçle,
 Ve Mitri Borisoviçle,
 Uzaklaştıo Şelkanuşko,
 Sevgili kız kardeşinden af diledi,
 Marya Dudentevna'ya,
 “Merhaba kız kardeşim,
 Marya Dudentevna!”
 “Merhaba benim (erkek) kardeşim,
 Sen öz kardeşimsin,
 Melun erkek kardeşim,
 Sana öyle diyoruom,
 Gittin bir yerele,
 Geri dönüşün olmadı,
 Kardeşlikten soğudun,
 Keskin mızrakta,
 Bulat hançerde.
 Dunay Dunay, daha ilerisini bilme (ne znay)é

6.11.8. Alöşa Popoviç¹⁰⁸

Şanlı Rostov'dan, kızıl şehirden,
 İki parlak şahin havalandı,
 İki kudretli bogatır çıktı,
 Genç Alöşa Popoviç adı,
 Genç Yekim İvanoviç ile.
 Bogatırlar gider omuz omuza,
 Bogatır üzengisi üzengiye,
 Onlar gezdiler, dolaştılar boş alanda,
 Hiçbir şey çıkmadı karşılarında:
 Ne uçan kuş gördüler,
 Ne de saldırgan vahşi hayvanlar,
 Ancak boş alanda –
 Üç tane geniş yol uzanır,
 O yolların ortasında yanan bir taş,
 Taş üstüne yazılmış bir yazıt.
 Genç Alöşa Popoviç der ki:
 “Ey sen kardeşim Yekim İvanoviç,
 Okuma bilen adamsın!
 Taş üstünde yazı var,
 Ne yazılmış taş üstünde?
 İndi atından Yekim,
 Baktı taş üstünde yazıya,
 Yollar geniş yazılmış:
 Birinci yol Murom'a gider,
 Diğer yol Çernigov'a,
 Üçüncü yol da Kiev'e,
 Şefkatli Knez Vladimir'e.”

¹⁰⁸ Danilov 1938: 122-132.

Yekim İvanoviç dedi ki:

“Ey sen kardeşim genç Alöşa Popoviç,

Hangi yolu seçersin?

Genç Alöşa Popoviç ona:

“En iyisi Kiev’e gitmek,

Merhametli Knez Vladimir’e.”

Çevirdiler mahir atlarını,

Ve gittiler Kiev şehrine,

Safat reka¹⁰⁹’ya (nehir) kadar ulaşmadan,

Yeşil çayırlarda konakladılar,

Alöşa, atlarını yemlemeli,

İki ak çadır diktiler orada,

Alöşa uyuyakaldı,

Biraz gecikince,

Genç Yekim atından indi,

Saldı onu yeşil çayıra,

Kendi çadırına yattı, uyuyakaldı,

¹⁰⁹ Safat-reka: (Fırat nehri) Rus bilinalarında kalıplaşmış bir addır. Safat-reka, dini yazma metinlerden alıntılanmıştır ve bilinalarda bogatırların gittiği, boğulduğu, bazı eylemlerin başlangıç noktası olan bir kalıp ve değişmez motiftir. Etimolojik olarak Safat-reka teriminin Kitab-ı Mukaddes’te “İosafat vadisi” adından alıntılandığı yönünde yaygın kanaat vardır.

Kahramanlar, bılına eylemi için en başnokta olarak Safat-reka’yı belirlerler:

Safat-reka’ya gittiler,

Kızıl gün batımına doğru,

Yedi mert Rus yiğidi,

Yedi kudretli kardeş;

Godenko Bludoviç giderek,

Ve Vasiliy Kazimioroviç,

Ve Vasiliy Buslayev,

İvan Gostinyıy sını da gitti,

Mlad Alöşa Popoviç gitti,

Donrinya Nikitiç gitti,

İri Kazak gitti,

İri Kazak İlya Muromets.

Sonbahar akşamı geçti.
 Alöşa uykusundan kalkıp,
 Erkenden ayağa,
 Sabah soğuğuyla yıkandı,
 Ak enginliklerle silinir,
 Alöşa doğuya dönüp dua eder Tanrı'ya.
 Genç Yekim, İvan oğlu,
 Sonra çıktı atlara bakmaya,
 Ve sulamaya götürdü Safat rekada,
 Alöşa talimat verdi,
 Çabuk eyerlemesi için atları;
 Atları eyerledi hemen Yekim,
 Ve Kiev şehrine gitmek için giyindiler:
 Yedi kat ipekler lapti'si¹¹⁰,
 Temiz gümüşlerle nalladı,
 Sevimli yüzüne kızıl altın dizdi,
 Uzun etekli samur kürkü,
 Şapkası soroçinskaya¹¹¹ dağından, Grek yurdundan
 Değerli kamçısı otuz pud¹¹²,
 Kurşun gibi ağır çebureği¹¹³ elli pud.
 Şöyle söyledi:

¹¹⁰ Lapti (lopot): huş kabuğu ve liften örülmüş ayakkabı.

¹¹¹ Soroçinskiye: Saratsinskiy, Arapskiy. Kadim Rusya'da büyük dağlar yoktur, dağ anlayışın net olmayışı nedeniyle bılinalardaki dağların atları mitolojiktir. En sık rastlanan adlar şu şekildedir: 1) "Latır-gora" (buz dağı), "Latır denizi" yani "Baltık denizi kıyısındaki dağdır; 2) "Soroçinskaya-gora" (Saratsinskaya, Arapskaya gora), bu dağ halkın tasavvurunda Hvalinskoye More, yani Hazar denizi kıyısındaki dağ, daha anlaşılır olması için Anadolu Türk halkının tasavvurunda Kaf Dağı olarak bilinen dağın Rus bılinalarındaki adıdır; 3) "Svyatıya-gora" (Kutsal Dağ), bu bogatır Svyatogor'un yaşadığı mitolojik dağdır; Karpat dağları kastediliyor olabilir. Bu durumda bılinalarda görülen üç dağ, kuzey, batı ve güney-doğu yönlerinde bulunmaktadır, yani Rusların etrafındaki dağlardır; bılinaları örgüsüne göre Rusların dört bir yanları da düşmanları olan Tatarlar ve Litvalılarla çevrilidir.

¹¹² Pud: 16,3 kg.

¹¹³ Çeburek: bir çeşit Kafkas yiyeceği.

“Ey sen, mert babayiğit!
 Ben, Tugarin Zmeyeviç’i gördüm:
 Tugarin, boyu üç sajen,
 Omuzları çam yarması,
 Kaşları yay sanki,
 Bindığı atı bir vahşi yırtıcı sanki,
 Ağzından ateş çıkartır,
 Kulaklarından dumanlar.”
 Takılıp kaldı genç Alöşa Popoviç:
 “Ey sen kardeşim, kalika perehojeya (sefil kötürüm)!
 Bana daha sefil giysi ver,
 Benim bogatırlık giysimi al:
 Ayakkabılar yedi kat ipek,
 Temiz gümüşlerle kaplandı,
 Sürmeli yüzüne kızıl altın dizdi,
 Uzun etekli samur kürklü,
 Şapkası Soroçin dağından, Grek yurdundan,
 Değerli kamçısı otuz pud,
 Kurşun gibi ağır çebureği elli pud,
 Alöşa Popoviç’e verdi kendi giyimini,
 Reddetmedi giyindi üstüne,
 O bogatırlık giysisini.
 Sonra Alöşa süslendi kalikayla,
 Ve aldı eline kamçısını,
 Kamçısı elli pud,
 Aldı eline pulat hançerini,
 Safat reka’ya gitti,
 Orada gördü mlad Tugarin Zmeyeviç’i,
 Haykırdı gür sesiyle,
 Yeşil meşelik titredi şiddetinden,
 Alöşa Popoviç sağ salim gider,
 Mlad Tugarin Zmeyeviç der ki:

“Ey sen, sefil kötürüm!
 Duydun mu, gördün mü bir yerde,
 Genç Alöşa Popoviç hakkında;
 Ben, Alöşa’yı mızrakla öldürüp,
 Mızrakla öldürür, ateşte yaktım.”
 Alöşa der ki sefile:
 “Ey sen, mlad Tugarin Zmeyerivç!
 Yaklaş bana, gel yanıma,
 Ne dersin duyamıyorum.”
 Ve yaklaştı mlad Tugarin Zmeyerivç,
 Dikildi karşısında mlad Alöşa Popoviç’in,
 Karşısında Tugarin Zmeyerivç,
 Vurdu şiddetle hışırdayan boynuna,
 Yaraladı onun boynundan,
 Ve düştü ham toprağa Tugarin:
 Bastı Alöşa kara göğsüne,
 Yalvardı mlad Tugarin Zmeyerivç:
 “Ey sen, sefil kötürüm,
 Sen, mlad Alöşa Popoviç değil misin?
 Sen Alöşa Popoviç mlad,
 Seninle kardeş olalım mı?”
 İnanmadı düşmanına Alöşa,
 Kesti hemen başını,
 Çıkardı onun gösterişli giyimini,
 Yüz bine,
 Ve giydi üstüne bütün giyimini,
 Bindi onun cins atına,
 Ve yürüdü ak çadırına.
 O zaman gördüler Yekim İvanoviç,
 Ve sefil kötürümü,
 Ürktü ondan, bindiler atına,
 Kaçtılar Rostov şehrine.

Alöşa Popoviç mlad, tanıdı onları,
 Sarıldı Yekim İvanoviç,
 Savaş sopasını dürttü, otuz pud,
 Ve geriye fırladı kendisi,
 Ona göründü Tugarin Zmeyeroviç mlad,
 Ve vurdu Alöşa Popoviç'in ak göğsüne,
 Çerkez eyerinden kayıp,
 Düştü ham toprağa.
 Ve Yakim İvanoviç,
 İndi atından, bastı göğsüne,
 Ve gördü onda etkili altın haçı,
 Ağladı, anlattı kendisi sefil kötürüme,
 "Günahlar benim, Yekimle öğrendim,
 Öz kardeşimi öldürdüm."
 Onu sarsmaya ve silkelemeye başladı,
 Ve içmesi için deniz içeceği verdi,
 Ondan şifa buldu, sağaldı.
 Aralarında konuştular, giyim değiştirmeyi,
 Sefil giyindi sefil giysileri,
 Alöşa da bogatırlık giyimini,
 Kendi giyimini koydu heybesine,
 Bindiler cins atlarına,
 Gittiler dağlardan Kiev'e,
 Knez Vladrimir'e,
 Vardılar onlar Kiev'e,
 Knez sarayına,
 İndiler cins atlarından,
 Bağladılar atlarını direğe,
 Ve girdiler aydınlık odaya,
 Spasov ikonunu yakarırlar,
 Selamlayarak göğüslerini döverler,
 Knez Valdimir ve Knyagina Apraksevna'yı,

Ve dört bir yanı.
 Güler yüzlü knez Vladimir, onlara:
 “Ey sizler, merhametli yiğitler!
 Adlarınız nedir, söyleyin,
 Adınıza göre yer göstereyim,
 Sizi şereflelendireyim, soyunuza göre.”
 Alöşa Popoviç mlad dedi ki:
 “Bana derler Alöşa Popoviç,
 Rostov şehrinden eski rahibin oğlu.”
 O zaman memnun oldu Knez Vladimir,
 Şöyle dedi ona:
 “Ey sen, Alöşa Popoviç mlad!
 Sen başköşeye, yüksek yere otur.
 Karşı bogatır yerine,
 Karşıma, peykeye otur,
 Ve nereye istersen otur.”
 Başköşeye oturmadı Alöşa Popoviç,
 Oturmadı karşı köşeye,
 Yoldaşlarıyla oturdu çadır direği dibine.
 Kısa süre oturanlar,
 Tugarin Zmeyeviç’i taşılar,
 Tahta üstünde kızıl altın,
 On iki kudretli bogatır.
 Başköşeye, yüksek yere oturdular,
 Prenses Aprakseyna’nın yanına.
 Becerikli aşçılar hemen,
 Getirdi tatlı yiyecek ve hoş içecek,
 Ve tüm içecekler deniz aşırı,
 İçtiler orada, keyif çattıkları;
 Tugarin Zmeyeviç ise hileyle yer ekmeği,
 Bir somunla doldurdu ağzını,
 Manastır somunları:

Hilekârlıkla içti Tugarin,
 Bütün kâseyi bitirdi,
 Ki, kâse bir kova kadar.
 Tekrar konuştu Alöşa Popoviç mlad:
 “Ey sen, naif Knez Vladimir,
 Sana bir kütük gelmiş,
 Yontulmamış bir aptal mı?
 Knezin sofrasında oturur,
 O, perensesi elini uzatıp,
 Tatlı dudaklarını öpüyor köpek,
 Sen Knez alay ediyorsun!
 Ah benim knezim, babam,
 Yaşlı köpek vardı,
 Masa altında dolandı,
 Ve boğazında kaldı kemik.
 Kuyruğundan tutup fırlattım dağ dibine;
 Tugarin’e de benden aynısı gelecek!”
 Tugarin karardı sonbahar gecesi gibi,
 Alöşa Popoviç ay gibi aydınlattı.
 Yeniden marifetli aşçılar,
 Hazırlar leziz yemekler,
 Ve getirdiler ak kuğuyu,
 Kesti sol kolunu,
 Yeniyle sardı, masanın altına bıraktı,
 Şöyle dedi:
 “Ey siz, knez ve boyar kadınları!
 Ya benim ak kuğumu kesmeli,
 Ya tatlı karnını seyretmeliyim,
 Yiğit Tugarin Zmeyeroviç’e!”
 Almış ak kuğuyu Tubarin,
 Aniden yutmuş onu,
 Ve ayrıca manastır somununu;

Alöşa dedi ki:
 “Ey sen, merhametli hâkim Knez Vladimir!
 Senin yanında bir kütük oturur,
 Yontulmamış bir aptal mı?
 Hilekârlıkla oturur sofranda,
 Hilekârlıkla yer tuzlu ekmeği,
 Manastır somunuyla doldurdu avurdunu,
 Ve yuttu aniden bütün kuğuyu!
 Ah benim knezim, babam,
 Fedor’um, Rostovlu rahibim,
 Yaşlı bir inek vardı,
 Sarayı dolaştı,
 Aşçılara sığındı, yanaştı,
 Sıkılmış fiçı braga içti,
 İnek, ondan çatladı:
 Kuyruğundan tutup fırlattım dağ eteklerine,
 Tugarin’e de aynını yapacağım!”
 Tugarin karardı, sonbahar gecesi gibi,
 Çıkardı bulat hançeri,
 Fırlattı Alöşa Popoviç’e,
 Tugarin vuramadı ona,
 Yakalandı hançeri Yekim İvanoviç,
 Şöyle dedi Alöşa Popoviç’e:
 “Sen mi fırlattın ona, bana mı emrediyorsun?”
 “Hayır, ben atmadım, sana emretmem!
 Ben onunla savaşırım,
 Onunla büyük bahse gireceğim,
 Yüz Ruble değil, bin Ruble için,
 Kendi başım için bahse gireceğim.”
 Knezler ve boyarlar tekrar,
 Çevikçe fırladılar ayağa,
 Ve hepsi Tugarin’i destekledi,

Knezler yüz Ruble koydu,
 Boyarlar elişer,
 Köylüler beşer Ruble:
 Tüccar misafirler geldiler,
 Üç gemilerini bahse kattılar,
 Tugarin Zmeyeroviç lehine,
 Bütün deniz mallarını,
 Coşkun akan Dneypr'deki,
 Alöşa için Vladik Çernigovski koydu.
 Tugarin gitti,
 Ve bindi cins atına,
 Kâğıt kanatlarında yükseldi, uçtu gökyüzüne,
 Knyagina Apraksevna sıçradı ayağa,
 Kabahati yüklendi Alöşa Popoviç'e:
 "Seni köylü, seni taşralı,
 Oturtmadın aziz dostumu."
 Alöşa itaat etmedi söylenene,
 Yoldaşlarıyla çıktı ve gitti.
 Bindi mahir atına,
 Safat reka'ya vardılar,
 Ak çadırları diktiler,
 Uykuya daldılar,
 Saldılar atlarını yeşil çayırlara,
 Uyumadı bütün gece Alölşa,
 Ağlayarak yalvardı Tanrıya:
 Tanrım, kara bulutları yarat,
 Ve yağmur dolu bulutlar!
 Alöşa'nın yakarısı ulaştı Hıristos'a (İsa),
 Tanrı saldı dolu ve yağmur bulutlarını,
 Islattı Tugarin'in kâğıt kanatlarını,
 Düştü Tugarin ham toprağa köpek gibi.
 Yekim İvanoviç geldi,

Ham toprak üstünde gördü Tugarin'i.
 Alöşa gösterilice giyindi,
 Bindi cins atına,
 Aldı keskin kılıcını,
 Ve yürüdü Tugarin Zmeyeviç'e.
 Tugarin Zmeyevim gördü Alöşa Popoviç'i,
 Bağırды gür sesiyle:
 "Ey sen, Alöşa Popoviç mlad!
 Seni ateşle yakacağım,
 Seni, Alöşa, atımla çiğneyeceğim,
 Seni, Alöşa mızrağımla öldüreceğim."
 Ona dedi ki Alöşa Popoviç mlad:
 "Ey sen Tugarin Zmeyeviç mlad!
 Benimle büyük bahse girdin,
 Benimle teke tek dövüşmeye,
 Senin cesaretin, cüretin yok,
 Ben Alöşa Popoviç'e karşı."
 Arkasına bakındı Tugarin,
 Alöşa vurdu başını, kesti,
 Ve düştü başı ham toprağa, bira kazanı gibi.
 Alöşa indi atından,
 Sıyırdı gemini cins atından,
 Kesti kulaklarını başından Tugarin Zmeyeviç'in,
 Ve bağladı cins atına,
 Getirdi Kiev'e knezlik sarayına,
 Fırlattı knezin avlusuna,
 Gördü Knez Vldimir, Alöşa'yı,
 Girdi parlak gridnaya,¹¹⁴
 Oturdu toplanmış masaya,
 Alöşa Popoviç için kuruldu masa,

¹¹⁴ Gridna: knezin sarayında kabul odası.

Bir zamandır yiyeclere,
 Konuştu Knez Vladimir:
 “Ey sen, Alöşa Popoviç mlad!
 Şimdi sen, bana ışık verdin,
 Belki Kiev’de yaşarsın,
 Ben Knez Vladimir’e hizmet et,
 Seni belki severim!”
 Şimdi Alöşa Popoviç mlad, reddetmedi knezin sözünü,
 Sadakat ve dürüstlikle hizmete başladı;
 Knyagina, Alöşa Popoviç’e dedi ki:
 “Sen köylü, taşralısın!
 Sevdığım canımdan ayırdın,
 Genç Zmey Tugaretin’imden!”
 Cevap verdi Alöşa Popoviç mlad:
 “Ey sen, anam, Knagina Apraksevna!
 Ben, seni kancık köpek diye adlandırmadım,
 Kancık köpek, dişi kurt diye.”
 İşte böyledir eskilerin işleri.

6.12.9. Alöşa Popoviç¹¹⁵

Şanlı Rostov’dan, kızıl şehirden,
 Belli olmayan bir şahin kalktı bir şahin ile,
 İki kudretli bogatır çıktı,
 Adı Aloşenka Popoviç mlad,
 Yanındaki genç Yekim İvanoviç.
 Omuz omuza gitti bogatırlar,
 Üzengi üzengiye bogatırlar,
 Temiz alanda dolaştılar,
 Hiçbir şey gezemedi temiz alanda,

¹¹⁵ Avenarius 1902: 30.

Ne uçan kuş gördüler,
 Ne de saldırgan vahşi hayvan,
 Sadece uzanmakta temiz alanda,
 Üç geniş yol,
 Yollar arasında yanar bir taş,
 Taş üstünde yazılı yazı,
 Dedi ki, Aloşenka Popoviç mlad:
 “Ey sen benim kardeşim,
 Sen okuma öğrenmişsinz,
 Taştaki yazıta bak,
 Ne yazılmışı taş?”
 Atladı Yekim cins atından,
 Baktı taştaki yazıya,
 Taş üstünde üç yol yazılmış:
 “Birinci yol Murom şehrine,
 Üçüncü yol Kiev şehrine,¹¹⁶
 Merhametli Knez Vladimir’e.”
 Dedi ki Yefim İvanoviç:
 “Ey sen benim kardeşim Aloşenka Popoviç mald!
 Sen hangi yolu tutmak buyurursun?”
 Ona dedi Aloşenka Popoviç mlad:
 “Kiev şehrine gitmek bizim için iyi,
 Merhametli Knez Vladimir’e.”
 Cesur yiğitler çevirdi cins atlarını,
 Ve gittiler Kiev şehrine.
 Safat-reka’ya (nehir) varınca,
 Durdular yeşil çayırlarda,
 Beslemeli cins atlarını,
 Kurdular iki ak çadır,

¹¹⁶ Avenarius’un kitabındaki varyantta “İkinci yol ...” seçeneği mevcut değildir, Danilov kitabında “Diğer yol Çernigov’a,...” mevcuttur.

Aloşa uyumaya çekildi.
 Biraz geciken,
 Genç Yekim cins atları,
 Bıraktı onları yeşil çayıra,
 Köstekledi onları yeşil çayıda,
 Uyumak için yattı kendi çadırına,
 Geçti o sonbahar gecesini,
 Uyukudan uyandı Aloşa,
 Erken kalktı erkenden,
 Sabah tan kızıllığıyla yıkandı,
 Ak enginlik silinir,
 Aloşa dua eder doğuya, Tanrıya,
 Genç Yekim İvanoviç oğlu,
 Hızla yaklaştı cins atlara,
 Suladı onları Safat-reka'da,
 Emir verdi Aloşa atları eyerlemesi için,
 Eyerledi Yekim cins atları,
 Eyerlerdi cins atları Yekim,
 Hazırlandılar Kiev şehrine.
 Onlara geldi Kalika Perehojeya,
 Laptisi yedi ipekten,
 Saf gümüşle kaplanmış,
 Ön yüzü kızıl altınla süslü,
 Kürkü samur uzun etekli,
 Soroçin şapkası, Grek yurdu,
 Kamçası sinirotu,
 Otuz pud dökme demi ağırlığında.
 Dedi Kalika Perehojeya:
 “Ey sizler, cesur yiğit kahramanlar!
 Ben gördüm Safat-reka ardında,
 Genç Tugarin Zmeyeroviç'i:
 Onun, Tugarin'in boyu üç sajen,

Kaşlarının arası ot mesafesi,
 Omuzlar geniş, çam yarması,
 Tugarin'in altında atı vahşi canavar,
 Ağzından alevler saçar,
 Kulaklarından duman direkleri yükselir.”
 Bağlantı Aloşa Popoviç mlad:
 “Ey sen kardeşim benim, Kalika Perehojeya!
 Ver bana Kalika giysini,
 Al benim bogatırlık giysimi,
 Yedi ipek laptilerini ver bana,
 Saf gümüşle kaplı.
 Ön yüzü kızıl altınla süslü,
 Samur kürkünü, uzun etekli,
 Soroçinks şapkanı, Grek yurdundan,
 Sinirotu kamçını,
 Otuz pud dökme demir ağırlığında.”
 Reddetmedi Kalika Perehojeya,
 Verdi kendi Kalika giysisini,
 Bogatırlık giysinini giyindi kendi.
 Kalika (giysisiyle) donandı Aloşa,
 Ve aldı sinirotu kamçısını,
 Otuz pud dökme demir ağırlığında.
 Aldı bulat bıçağını,
 Gitti Safat-reka'ya,
 Orada gördü Tugarin'i, Zmeyeviç oğlu mladı,
 Aloşenka Popoviç'e,
 Bağırdı köpek, gür sesiyle,
 Yeşil meşelik titredi,
 Aloşa Popoviç sağ gelir.
 Tugarin Zmeyeviç mlad dedi ona:
 “Ey sen Kalika Perehojeya!
 Duyup ve gördüğün var mıdır,

Aloşa Popoviç'i?

Ben mızrağımla mızraklayayım Aloşa'yı,

Mızrağımla mızraklayıp, ateşle yakayım.”

Dedi Aloşa Kalika:

“Ey sen Tugarin, Zmeyeviç oğlu mlad!

Yakınıma gel, yaklaş,

Ne söylersin duyulmaz bana.”

Yaklaştı ona Tugarin, Zmeyeviç oğlu mlad,

Hamle yaptı mlad Aloşa, Tugarin'e,

Vurup kesti onun korkusuz başını,

Ham toprağa düştü köpek,

Bastı onun kara bağrına...

Yalvarmaya başladı Tugarin Zmeyeviç oğlu mlad:

“Ey sen Kalika Perehojeya!

Sen, Aloşa Popoviç mlad mısın?

Eğer Aloşa Popoviç mlad isen kardeş olalım.”

Aloşa inanmadı düşmanına,

Kesti onn başını.

Çıkardı renkli giysisini üzerinden,

Yüz bin eden renkli giysisini,

Aldı onun yol heybesini,

Ve giyindei giysileri kendisi.

Bindi onun cins atına, vahşi canavara,

Ve gitti kendi ak çadırına.

Yekim İvanoviç gördü Kalika olarak,

Korktu ve bindi cins atına,

Gitti Rostov şehrine.

Yetiştı onlara Aloşa Popoviç mlad,

Geri bakınca Yekim İvanoviç,

Tugarin olarak gördü onu,

Dokundu ona savaş sopasıyla,

Dökme demir otuz pud,

Geriye düşürdü onu,
 Tanıdı ak göğsünden Aloşa'yı,
 Perçinlenmiş Çerkask eyerini,
 Ve düştü ham toprağa,
 İndi atından Yekim,
 Oturdu ak göğsüne,
 Delmek istedi hanceriyle,
 Ve gördü onun altın haçını,
 Ağladı ve söyledi Kalika Perehojeya'ya:
 "Günahlarımı affettirmeliyim,
 Öz kardeşimi öldürdüm."
 Ve ikisi onu sallamaya ve sarısmaya başladı,
 Sonra denizaşırı içecek verdiler ona,
 Ve şifa buldu ondan.
 Değiştiler giysilerini Kalika ile,
 Kalika giydi kendi Kalika giysilerini,
 Aloşa ise – kendi bogatırlık.
 Tugarin'in parlak giysisi ise,
 Koydular bir sandığa,
 Bindiler cins atlarına,
 Ve hepsi gitti Kiev şehrine,
 Merhametli Knez Vladimir'e.
 Varınca onlar Kiev şehrine,
 Girdiler knez sarayına,
 İndiler avluda cins atlarından,
 Meşee direğe bağladılar,
 Ve girdiler aydınlık gridna'ya,
 Merhametli Knez Vladimir yanında,
 Ve Knyagina Apraksiya'nın
 Hazırlanmıştı meşe masalar,
 Ve büyük ziyafet vardır,
 Knez Vladimir ve knyagina Apraksiya'yı,

Girince aydınlık gridnaya,
 Ululadılar Aziz Spas ikonunu,
 Diz kırıp selamladılar dört yanı,
 Ve Knez ve knyaginayı.
 Merhametli Vladimir Knez onlara:
 “Ey siz, cesur giğitler!
 Söyleyin bana adlarınızı,
 Soyca büyük sayarlar mı sizi?
 Size yer vereyim,
 Adınıza göre ihsan vereyim.”
 Aloşa Popoviç mlad dedi ki:
 “Ben şanlı Rostov, kızıl şehirden,
 Eski rahip Leonti oğlu,
 Adım Aloşa Popoviç.
 Yolda karşılaştım Tugarin Zmeyeviç ile,
 Yaratığın vurdum başını,
 Kutuda getirdim size.”
 Sevindi Knez Vladimir,
 Ve dedi ki Aloşa’ya:
 “Ey sen Aloşa, Popoviç mlad!
 Soyca otur yüksek yere,
 Büyük (yüksek) yere, başköşeye,
 Diğer bogatırlık yerine,
 Meşe tabureye benim karşıma,
 Üçüncü olarak, nereye istersen oraya!”
 Yüksek yere oturmadı Aloşa,
 Oturmadı meşe tabureye de,
 Kendi yoldaşlarıyla oturdu polat sedire,
 Seslendi yüksek sesle Knez Vladimir:
 “Ey benim sadık hizmetkârlarım!
 Gidin – ha geniş avluya,
 Canavar Tugarin Zmeyeviç için,

Onu kutudan çıkartıp,
 Getirin karşıma.
 Gider on iki yiğit kahraman,
 Getirdiler Tugarin Zmeyeviç'i,
 Kızıl altın tahta üstünde,
 Koydular başköşeye,
 Knyagina Apraksiya yanına.
 Akıllı aşçılar vardı,
 Tatlı yiyecekler, leziz içecek getirdiler.
 Getirdiler ak kuğuyu,
 Yediler, içtiler tadını çıkardılar;
 Tugarin Zmeyeviç oğlu pisboğaz:
 Tüm somunu sokar avurduna,
 Bir lokmada yutar ak kuğuyu,
 Yuttu manastır somununu,
 Aloşa Popoviç mlad der ki:
 “Benim hâkimim, babamın,
 Rostov papazı Leonti'nin,
 Bir köpeği vardı, yaşlı,
 Ve boğazından kaldı kemik,
 Tugarin Zmeyeviç'in de boğazına takılacak,
 Benden, Popoviç'ten gelecek (ona) aynısı,
 Son bahar gecesi gibi karardı Tugarin,
 Aloşa parlak ay gibi parladı,
 Akıllı aşçılar vardı,
 Getirdiler yeşil bira,
 Getirdiler ballı içecek,
 İçecekler deniz aşırı yerden,
 Başladılar içmeye, rahatlamaya,
 Tugarin Zmeyeviç oğlu pis içer,
 Yutar bir seferde tüm kaseyin,
 Her kâse bir buçuk kova.

Dedi Aloşa Popoviç mlad:

“Ailemin yanında, babamın,
Rostov papazı Leonti yanında,
Vardı bir yaşlı inek,
Dolaşarak yayılırdı,
Aşçıdan aşçıya koşardı,
İçti fiçıyla bira,
İçti ve patladı,

Tugarin Zmeyeroviç de patlayacak,
Benden, Aloşa Popoviç’ten patlayacak,
Son bahar gecesi gibi karardı Tugarin,
Aloşa parlak ay gibi parladı,
Son bahar gecesi gibi karardı Tugarin,
Çekti bulat hançerini,
Fırlattı Aloşa Popoviç’e,
Aloşa çevikti,
Tugarin isabet ettirmedi,
Ocak yanında idi genç Yekim,
Yakaladı hançeri Yekim İvanoviç,
Dedi ki, Aloşa Popoviç’e:

“Sen mi fırlatırsın ona, ya da bana mı bırakırsın?”

Aloşa dedi:

“Hayır, ben fırlatacağım, sana bırakmadan!

Sabah onunla gideceğim,
Büyük bahse gireceğim,
Ne yüz Ruble, ne de bin Ruble,
Kendi korkusuz başım için.”

Knezler ve boyarlar,
Fırladılar hepsi ayağa,
Ve hepsi destekledi Tugarin’i:
Knezler oynadı yüzer Ruble,
Boyarlar ellise Ruble,

Köylüler beşer Ruble oynadı,
 Oradaki tüccar misafirler katıldı,
 Tugarin Zmeyeroviç tarafına,
 Üç gemilerin yazdırdılar,
 Coşkun akan Dnepr'deki,
 Ve bütün deniz aşırı mallarını,
 Aloşa Popoviç adına koydu,
 Çernigovsk metropolitleri,
 Tugarin yaltaklandı ve gitti çadırdan,
 Bindi cins atına, vahşi canavara,
 Cins atı yükseldi, kanatlarında,
 Bulutların altında, yüksekten uçtu,
 Yoldaşlarıyla gitti Aloşa,
 Bindi cins atına,
 Şanlı Safat-reka'ya vardı,
 Kurdular ak çadırlarını,
 Saldılar atlarını yeşil çayıra,
 Yattılar orada derin uykuya,
 Uyumadı bütün gece Aloşa,
 Bütün gece yüzünü çevirdi doğuya,
 Ağlayarak yakardı Tanrı'ya:
 "Tanrım, kara bulutlar ver-ha,
 Dolu ve yağmur bulutları,
 Islatsın atın kanatlarını,
 Tugarin Zmeyeroviç'in atının,
 Düşsün Tugarin ham toprağa,
 Ben, ona galip geleyim."
 Aloşa'nın duası ulaştı,
 Ulaştı duası Tanrıya,
 Kara bulutlar,
 Dolu ve yağmur yüklü,
 Islattı kanatlı atın kanatlarını,

Düştü Tugarin ham toprağa,
 Geldi Yekim İvanoviç,
 Sevinçle haber verdi Aloşa'ya,
 Tugarin ham toprakta olduğunu,
 Kuşandı hemen Aloşa mlad,
 Aldı ağır sopasını yanına,
 Ve altı bulat hançerini,
 Bindi cins atına,
 Ve gitti Tugarin'e,
 Tugarin gider cins atında,
 Cins atında, ham toprakta,
 Gördü Aloşa Popoviç'i,
 Bağıldı köpek yüksek sesle:
 "Ey sen, Aloşa Popoviç mlad!
 İstersen ateşle yakayım seni?
 İstersen Aloşa, atımla tepeleyeyim seni,
 Ya da mızrağımla deleyim, öldüreyim,
 Hamle yaptı bulat hançeriyle,
 Kesmek için Aloşa'nın korkusuz başını,
 Savundu kendini Aloşa,
 Sarındı atının yelesine,
 İsabet etmedi bulat hançer,
 Ve düştü ham toprağa,
 Aloşa dedi Tugarin'e:
 "Teke tek dövüşmeye, vuruşmaya,
 Bana yeter gücün yok,
 Bana, Aloşa Popoviç'e."
 Arkasına bakınca Tugarin,
 Hamle yaptı Aloşa,
 Sıyrıldı atın yelesinden,
 Vurmak için ağır sopasını,
 Tugarin Zmeyeviç'in başına,

Düştü başı sağına,
 Bedeni de sola.
 Atladı cins atından Aloşa,
 Aldı bulat hançerini,
 Kesti kulaklarını başından köpeğin,
 Acı sesle bağırdı yoldaşlarına:
 “Ey benim sadık yoldaşlarım!
 Başa yardım edin omuza kadar yükselmesi için,
 Taşıdı onu Aloşa cins atına,
 Bağladı sarı kementle,
 Bir eyer gibi atına,
 Ve getirdi onu Kiev şehrine,
 Kiev şehrine gelince onlar,
 Gittiler knezlik sarayına,
 Bıraktı yaratığı avlu ortasına,
 Merhametli Knez Vladimir gördü,
 Kızıl kanata, çıktı onların yanına,
 Aldı onları aydınlık gridnaya,
 Hazırlanmımş masaya oturttu,
 Aloşa’ya kendisi dedi:
 “Ey Aloşenka Popoviç mlad!
 şimdi sen Kiev’de, bizde yaşa,
 Hizmet et bana, Knez Vladimir’e,
 Belki memnun kalırısın!”
 Dinledi knezi Aloşa Popoviç mlad,
 Sadakat ve doğrulukla hizmet etti,
 Knyagina dedi Aloşa Popoviç’e:
 “Sen köylü, taşralı,
 Beni ayrı düşürdün sen, sevgili dostumdan,
 Genç Zmey Tugaretin’imden!”
 Cevap verdi Aloşa Popoviç mlad:
 “Ey sen ana, knyagina Apraksevna!

Ben, sizi, kancık köpek,
Kancı köpek, oruşpu olarak çağırmadım!”
Starinalar ve böyledir işleri.

*

Böyle söylenir genç Aloşa starinası,
Mavi denizde sessizliğe,
İyi insanların dinlemesine.

6.11.10. Kalin Çar (Kalin Han)¹¹⁷

Evet, Orda’da, Altın topraktan,
Mogazey¹¹⁸ bogatırlarından,
Kalin Çar yükseldiğinde,
Zalim Kalin Çar Kalinoviç,
Ana şehir Kiev’e,
Kötü güçleriyle beraber,
Kiev’e girmeden on verst kala,
Coşkun Nepra yanında konakladı Kalin,
Güçleri de toplandı yüz verşte,
Hepsi dört bir yandan.
Neden toprak ana hiddetlenmez,
Neden ikiye yarılmaz?
Atların toz bulutundan,
Ay ve güneş söndü,
Beyaz ay ışığı görünmez;
Tatar ruhundan,
Biz vaftizliler canlı kalamayız artık,
Oturdu Kalin masaya,

¹¹⁷ Danilov 1938: 163.

¹¹⁸ Mogazey, Mogazeya, Mangazeya: Sibirya’da kurulan ilk Rus şehridir; 1601 yılında kurulmuştur. Ticaret ve zenginliğin bol olduğu şehir bir dizi yangınlardan sonra devamlı olarak gerilemiş ve en sonunda 1662 yılında terk edilmiştir.

Hemen yazdı,
 Ana şehir Kiev',
 Şefkatli Knez Vladimer'e,
 Tatarı herkesten yükseğe seçtiğini:
 O Tatarın boyun üç sajen,
 Tatarın kafası bira kazanı gibi,
 Kırk kova alan kazan,
 Tam bir çam yarması.
 Bilgeliğinden söz yazıldı:
 Kalın Çar, ana şehir Kiev'i alacak,
 Knez Vladimer'i tutsak,
 Kilisenin tanrısı duman saldı.
 Yazılmış mektubu Tatara verdi,
 Ve hemen Kiev'e gönderir.
 Bindi cins atına Tatar,
 Gitti Kiev şehrine,
 Şefkatli Knez Vladimer'e.
 Ve Kiev'e varacak o Tatar,
 Knez sarayı içinde,
 Atladı adından Tatar,
 Bağlamadı atını, saldı,
 Koştu hemen gridnaya,
 Spasov ikonuna dua etmedi,
 Knez Vladimer'i selamladı,
 Ve Kiev halkını saymadı.
 Fırlattı yarlığı (mektubu) yuvarlak masaya,
 Büyük Knez Vladimer'in önüne,
 Çekildi Tatar şöyle konuştu:
 "Vladimer, Kiev knezi,
 Sen Kiev'i bize vereceksin,
 Savaşsız ve büyük çarpışmasız,
 Ve boşuna kan akıtmadan."

Knez Vladimer,
 Aldı hemen yarlıkı,
 Ve baktı ona,
 Yarlıka göz atıp, ağladı.
 Kneze günahlarını saydı:
 Kiev’de bogatırlar yoktu,
 Kalin Çar duvar dibinde durdu;
 Kalin ile beraber güçleri de,
 Ne çok, ne az – yüz verst,
 Ve dört bir yandan.
 Ve Kalin ile birlikte kırk çar ve çariçeyle,
 Kırk kral ve kraliçeyle,
 Her çarın altında üçer tümen, üçer bin;
 Sağında damadı durur,
 Sartak’dır damadın adı;
 Sol kolda oğlu durur,
 Lonşek’dır oğlunun adı.
 Ve onların işleri tükenmez,
 Tatar Kiev’den çıkmaz,
 Şimdi Vasiliy Pyanitsa,
 Saldırı kulesine çıktı,
 Aldı eline gerdin yayını,
 Keskin okunu koydu,
 Nişanladı okunu, oturduğu yere,
 Zalim Kalin Çar’ın.
 Ve Vasiliy Pyanitsa,
 Kalin Çar’a ok atarak;
 Vuramadı köpek Kalin Çar’ı,
 Onun damadı Sartak’ı vurdu:
 Oku, sağ gözüne saplandı onun,
 Yaraladı onu ölüme kadar.
 Kalin Çar’a bela oldu,

İlk belayı savuşturmadılar,
 Öteki belayı hallettiler,
 Sevgili damadı öldürdüler,
 O atış kulesinden.
 Başka bir Tatar yolladı,
 Knez Vladimer'e,
 O suçluyu vermesi için.
 Biraz geciktiler,
 Öyle vakti o taraftan,
 Bir şahin uçar,
 Ak sungur uçar,
 Bir yiğit koşar,
 Yaşlı Kozak İlya Muromets.
 Geldi o ana şehir Kiev'e,
 Knez sarayının içinde,
 Atladı atından İlya,
 Bağlamadı atını, buyurmadı,
 Girdi saradan gridnaya,
 Dua etti Spos'a Preçita ile,
 Selamladı knezi karısıyla,
 Ve dört bir yanı,
 Ve gülümsedi İlya:
 "Ey sen hâkim Knez Vladimer!
 Sana bir kütük mü geldi?
 Yontulmamış bir aptal mı?"
 Kiev Knezi Vladimer,
 Yazılmış yarlık verir,
 Aldı kendisi okudu İlya;
 Knez Vladimer, ona der ki:
 "Ey sen İlya Muromets!
 Düşünmemde bana yardım et, akıl ver,
 Kiev'i vereyim mi, vermeyeyim mi,

Savaşmadan, vuruşmadan,
 Kan akıtmayayım mı?"
 İlya dedi ki kneze:
 "Vladimer, Knez Kiev hâkimi!
 Tasalanma sen, kederli olma,
 Tanrı – Spas korur bizi,
 Preçist'a, herkesi korur!
 Bir küp saf gümüş doldur,
 Diğerini kızıl altın, Üçüncüsü de inci olsun;
 Beraber gidelim Kalin Çar'a,
 Güzel hediyelerimizle,
 Aptal Tatar bizi doğrudan götürür."
 Şık giyindi Knez,
 Aşçısıyla kirli kazanıyla.
 Kalin Çar'a gittiler,
 Doğrudan otağa götürdü Tatar,
 Kalin Çar'a geldi İlya,
 Tatar kampına:
 Cins atından sıçrayıp indi İlya,
 Kalin Çar'ı selamladı,
 Şöyle konuştu kendisi:
 "Ah Kalin Çar, habis Kalipoviç!
 Kabul et kıymetli hediyemizi.
 Büyük Knez Vladimer'den:
 Birinci küp saf gümüş,
 Diğerini kızıl altın,
 Üçüncü küp inci dolu;
 Ve sen bize üç gün mühlet ver,
 Kiev'i biz yönetelim,
 Ayinler yapalım, dua edelim,
 Arı ruhlara hizmet edelim,
 Dost dostuyla helalleşsin."

Kalin Çar şöyle der:

“Ey sen, İlya Muromets!

Sen bize suçluyu teslim et,

Kulede ok atarak öldüren,

Benim sevgili damadımı!”

İlya, Kalin Çar’a der ki:

“Dinle ey Kalin Çar,

Hediyelerimizi kabul et!

Büyük Knez Vladimir’dan.

Bu kişiyi bir yerlerde arayalım ve size verelim?”

Ve kabul etti Kalin Çar altın hazineyi,

Namussuzca,

Ve İlya için bela oldu,

Ve üç gün vermedi, ne de üç saat,

Şöyle dedi onlara:

“Köpek, lanet olası Kalin Çar!

Tatarlarınla uzakla Kiev’den:

Ey köpek, yaşamak istiyorsan eğer?”

Ve Kalin Çar’a sıkıntı oldu,

İlya’yı tutup Tatarlara getirmek:

Ak ellerini bağladılar,

İpek kementle sıkıca,

Ve İlya’ya sıkıntı oldu,

Şöyle seslendi:

“Seni lanet köpek Kalin Çar!

Tatarlarınla defol Kiev’den:

Ey köpek yaşamak istiyorsan eğer?”

Ve Kalin’e sıkıntı oldu.

Ve tükürdü İlya’ya (lanet okudu),

“Ve Ruslar hep küstah, kibirli,

Her yeri sarmış iblis gibi.

Karşımda durup hala övünecek misin?”

Ve İlya'ya sıkıntı oldu,
 Büyük kızgınlık oldu,
 Ve tükürdü Kalin,
 Atıldı duran ağacın yarısına,
 Sıyırdı pelerinini güçlü omuzlarından,
 Ulaştırmadı İlya'yı atına,
 Ve savurdu ona doğru ağır sopasını,
 Ve dökülmüş üç bin bakıra.
 Yakaladı İlya, Tatarı ayağından,
 Kiev'e geldiği ayağından,
 Ve Tatarla boğuşmaya başladı,
 Gittiği sokaklar,
 Ara sokaklar dolu,
 Tatara diyor ki:
 "Ey kırılmaz sert Tatar,
 Ey köpek, yırtılmaz, parçalanmaz."
 Ve sadece İlya söz söyledi,
 Onun Tatar başı kopar,
 Onu başı isabet etti gücünce,
 Onları döver, kırar, sonunda öldürür.
 Kalan Tatarlar savaşa girdi,
 Bataklıkta, nehirde hepsi boğuldu,
 Geri kalanları da arabalarını bıraktı,
 Geri döndü İlya, Kalin Çar'a,
 Kalin'in ak ellerini yakaladı,
 Ve Kalin'e dedi ki:
 "Ey Çar, sizi dövmeyecekler, cezalandırmayacaklar,
 Dövüşmeyecek, cezalandırmayacak ve asmayacaklar!"
 Eğdi onu,
 Yiğit adamın başından yukarı duman çıktı,
 Vurdu ateş taşını,
 Küçük parçalara ezdi onu,

Kalan Tatarlar kaçıştı,
 Ve şöyle dediler:
 “Allah bizi bir daha Kiev’de bulundurmasın,
 Rusları bize göstermesin:
 Ve Kiev’de işler böyle oldu,
 Bir kişi, bütün Tatarları yendi mi?”
 Geldi İlya Muromets,
 Dostunu aramaya,
 Vasili İlyanintsa İgnatyeviç’i,
 Ve sonra buldu Petrovsk’ta,
 Getirdi onu, Knez Vladimer’e.
 İlya, memnun ve keyifle içer şarabı,
 İşte Vasili Pyanitsa ile,
 Ve İlya, o Pyanitsa’yı,
 Kardşım Vasili diye çağırır,
 İşte böyledir eskiler ve onların işleri.

6.12.11.İlya Muromets ve Kalin Çar¹¹⁹

Oy sen, ham toprak ana, patlayasın-ha!
 Siz mavi gökyüzü, dağılın!
 Kara bulutlar, bir araya toplanmayın!
 Bogatırlık gücü zayıfladı,
 Dayanılmaz acı geldi başa:
 Yaşlı (büyük) Knez Vladimir hiddetlendi
 Sadık hizmetkârlarına emir verdi,
 Derin mezarlara koymak için,
 Demir kafese kapatmak,
 Her yanından meşe kazıklarla hapsetmeye,
 Sarı kumlarla gömmeye,

¹¹⁹ Avenarius 1902: 145-163.

Açlıktan ölmesi için.
 Knezin genç kızı vardı,
 Genç kızı, gencecik,
 Gördü Vladimir Knez oturur,
 Koydurmuş mezara ölmeye açlıktan;
 O kalkabilirdi ancak Kiev şehri için,
 O kalkabilirdi ancak Tanrı kilisesi için,
 Koruyabilirdi o, onu, knez-babası,
 Koruyabilirdi o, ve knyagina¹²⁰-annesini.
 Ve aldı derin çukurdan,
 Anasından kilitleri kaldırdı,
 Kazdı mızrağıyla gizemli,
 Eski tatlı yiyecekleri taşımak,
 Leziz içecekleri koymak için,
 Vladimir knez ise bundan haberi yok.
 Onu gönderdi Kalin Çar Kalinoviç,
 Aziz Rusya'ya pagan Tatarları:
 “Ah sizler, benim pagan Tatarlarım!
 Sizler gidin Aziz Rusya'ya,
 O şanlı şehir Kiev'e,
 Bakınız, araştırınız,
 Ne oluyor Aziz Rusya anaya.”
 Gitti pagan Tatarlar,
 Aziz Rusya'ya, şanlı Kiev'e,
 Ve ana şehir Kiev'e geldiler,
 Uzaktan baktı paganlar,
 Vladimir'e, solnişko kneze,
 Ve geri döndüler Tatar Çar'a,
 Kalin Çar soruşturdu onlara:
 “Çocuklar nerelerde bulundunuz,

¹²⁰ Knyagina: knezin karısı, kızı.

Çocuklar neler gördünüz?”

Anlattı ona pagan Tatarlar:

“Aziz Rusya’ya gittik, kaldık,

Şanlı Kiev’de bulunduk,

Kiev’de gördük acayip şeyler,

Kiev’de gördük kadim zamanlarda,

Tanrı kilisesinden, anadan,

Kızıl bakire ruhu gitmiş,

Ellerde kitap, İncil taşır,

Okudukça gözyaşı dökerler.”

Kalin Çar Kalinoviç onlara:

“Ey sizler, benim aptal Tatarlarım!

Kızıl bakirenin ruhu gitmemiş,

Aziz Meryem Ana gitmiş,

Ellerinde kitap, İncil taşır:

Kiev üstünde sıkıntılar gördü,

İşte ondan gözyaşı döker.”

Denizde dalga ayrılmayarak,

Mavi denizde kabarak,

Köpürdü Kalin Çar Kalinoviç,

Kiev şehri için alev alev tutuştu köpek.

Ah köpek seni, zalim Çar Kalin!

O kötü düşünmekte,

Ve kötü tavsiyeler söylemekte:

Ana kent Kiev’i yakıp yıkmak ister,

Adamları kesmek.

Tanrı kilisesini ateşe vermek,

Solnişko knezin başını kesmek,

Knyagina Apraksiya’nın beraber.

Kırk topraktan güç topluyor,

Kırk topraktan kırk çadırdan,

Her bir gücü yüz bin,

Köpeğin kendi ordusu sayılamaz,
 Köpek tam üç yıl güç topladı,
 Dördüncü yıl sefere çıktı,
 Kiev'e on beş verst kala,
 Ve hızlı akan Dnyeper'de ordusuyla,
 Bütün büyük ordusuna buyruk saldı,
 Bir yere kaya getirmek için,
 Büyüdü koca bir dağ,
 Gücü altında ham toprak ana hiddetlenir,
 Paganın (ayakları) altında dövülür mü?
 Ondan, iki attan,
 Söndü kızıl güneş,
 Görünmez beyaz ay ışığı,
 Ondan, Tatar ruhundan,
 Vaftizli yaşamak mümkün değil.
 Ordusunu temiz alan yerleştirdi,
 Cins atından atladı, indi köpek,
 Hızla oturdu kendi tahtına,
 Yarlık (mektup) yazdırdı yazıcıya,
 Karayla değil, kızıl altınla,
 Yarlığı mühürledi;
 Seçti en iyi Tatarı:
 Üç sajen boyunda Tatar,
 Kafası bira kazanı,
 Tam bir çam yarması Tatar,
 Verdi ona yarlığı,
 Ve gönderdi Kiev şehrine, emir verdi:
 "Ey sen, benim kibar elçim!
 Rusça konuşmayı bilirsin,
 Kendi hakkında Tatarca mı konuşursun?
 Sen gönderilen mektubu al,
 Cins atına bin-ha,

Ana şehir Kiev'e git-ha
 Ona, Knez Solnişko'ya geniş sarayına,
 Cins atını durdur sarayın ortasında,
 Atını bağlama ve emir ver,
 Çekinmeden doğrudan geç,
 Knez otağına, aydınlık kabul odasına,
 Otağın kapısını aç,
 Ve çıkartma kalpağını başından,
 Rus Tanrısına eğilme,
 Knez Solnişko'yu baş eğip selamlama,
 Yarlığı koy altın masaya,
 Son sözünü söyle:
 "Ey sen Solnişko Kiev knezi!
 Sen ak elinle al, yarlığı,
 Aç yarlığı, yırt ağzını,
 Ve yazılı hiçbir kelimeyi gözden kaçırma,
 Ve selam vermeden çık odadan,
 Atına atla ve geri dön,
 Kendi büyük orduna."
 Gitti elçi Kiev şehrine,
 Verilen emri yerine getirdi,
 Geldi geniş knez sarayına,
 Saray ortasında durdurdu cins atını,
 Bağlamadı atını emir verdi,
 Doğrudan girdi çekinmeden,
 Knezlik otağına, aydınlık odasına,
 Açtı otağın kapısını,
 Ve çıkarmadı kafasından şapkasını,
 Eğilmedi Tanrıya,
 Knez solnişkoyu baş eğip selamladı,
 Bıraktı yarlığı altın masaya,
 Son sözünü söyledi:

“Ey sen, solnişko Kiev knezi!
 Ak ellerine al yarlığı,
 Yarlığı aç, yırt ağzını,
 Hiçbir kelimeyi gözden kaçırma.”
 Selamsız döndü ve çıktı çadırdan,
 Bindi atına ve döndü geri,
 Kendi büyük ordusuna,
 Kalktı Knez Solnişko Vladimir,
 Büyük knez yerinden,
 Aldı eline o yarlığı,
 Hızla yırttı ve açtı,
 Her kelimeyi dikkatle okudu,
 Ve o yarlıklarda yazılmış,
 Bütün şanlı Kiev’e
 Tanrının kiliselerinden haçlar sökülsün,
 Kiliselerde at ahırları yapılsın,
 Tatarların cins atlarının kalacağı;
 Bütün şanlı Kiev’e,
 Geniş sokaklarında kokan,
 Bogatırlık avluları temizlensin,
 Ak taşlı odalar yıkansın,
 Büyük hizmetkârların kalacakları;
 Bütün şanlı Kiev’e,
 Bütün geniş sokaklarına,
 Bütün küçük köşelere,
 Yakın, yan yana fiçılar koydur,
 Hepsi leziz, tatlı içecekler,
 Yanında Kalın köpeği,
 O büyük ordusuyla.
 Gördü Kiev Knezi Valadimir,
 Dert büyük, küçük değil,
 Baktı pencereden sürülere,

Coşkun Dnyepir yanında durur,
 Kalın çar kendi kâfir ordusuyla,
 Temiz meydanda o ordu,
 Sanki hışırdayan orman gibi,
 Ucu bucağı görünmez,
 Temiz meydanda bayraklar,
 Sanki büyük ateş ormanı,
 Gözü korktu Solnişko Knez Vladimir'in,
 Gamlandı ve kaygılandı,
 Başı düştü önüne,
 Parlak gözlerinde acı yaşlar boşandı,
 İpek mendille silindi,
 Ve şöyle konuştu:
 “Ey sen, benim nazik kadınımla,
 Sen, benim prensesim Apraksiya!
 Kâfirin ordusu geldi,
 Ana kent Kiev'i çiğner,
 Biz günahımız için cezalandırıldık,
 Bogatırlar Kiev'den gittiler,
 Bir de yiyecek ekmek yok kimseye,
 Kiev'i savunacak kimse yok.
 Bütün güçlü bogatırlara hiddetlendim,,
 Yaşlı İlya Muromets'e ulaştı,
 Derin çukur kıyısında oturdu,
 Açlıktan ölümüne sebep oldum,
 O tek başına savunurdu Kiev'i,
 O tek başına savunurdu Tanrının kilisesini,
 O, ben Vladimir'i korurdu,
 O, Apraksiya seni korurdu,
 Şimdi hiçbir şey yapamayız,
 Kiev'den kaçmak, uzaklaşmak ancak.”
 Vladimir'in kızı vardı,

Genç kız, gencecik,
 Ona şöyle dedi:
 “Ey sen, ailem, benim babam!
 Kilisede duydum, kitapta,
 Yiğit yaşlı İlya Muromets’i,
 Açlıktan ve savaştan ölüm yazılmamış ona,
 Sadık hizmetkârlarını çağır,
 Derin bir mezara girmeleri için,
 Sarı kumları temizlesin/kazsınlar
 Meşe kütükleri yıksınlar,
 Dökme demir kafesleri kırsınlar,
 Sen al eline altın anahtarı,
 Derin mezarın kapısını aç-ha,
 Yaşlı İlya Muromets’e git-ha,
 Yaşıyor mu, yok mu yoksa bak-ha?”
 Baba Vladimir knez kızına:
 “Ah benim çocuğum, akılsızım!
 O kafanı değiştir sen,
 Omuzlarına sığmıyor mu?
 Canlı olabilir mi üç yıl sonra,
 Yaşlı İlya Muromets?”
 Cevap verdi genç kızı,
 Genç kız, gencecik:
 “Dinle-ha sadece, o orada canlı oturur.”
 Çıktı kızıl bölüme Knez Vladimir,
 Haykırdı sadık hizmetkârlarına yüksek sesle,
 “Ey sizler, benim sadık hizmetkârlarım!
 Derin mezara gidin,
 Sarı kumları temizleyin/kazın,
 Meşe kütükleri kırın,
 Dökme demir kafesleri açık,
 Bakın yaşar mı yaşlı İlya Muromets?”

Ve gitti onlar derin mezara,
 Temizlediler sarı kumları,
 Kırdılar meşe kütükleri,
 Açtılar dökme demir kafesleri,
 Haykırdılar yüksek sesle,
 “Ey sen, cesur babayiğit
 Hayatta mısın sen, yoksa değil mi?”
 Ulaştı onlara İluşenko’nun sesi,
 Hemen aldı altın anahtarı Knez Vladimir,
 Açmak için derin mezarı,
 Mezarda canlı oturur İlya,
 İluşa’nın yanında bir mum yanar,
 Kendisi kitap, İncil okur,
 Baş eğip selamladı Vladimir, ham toprağa kadar:
 “Seni selamlıyorum, yiğit İlya Muromets!
 Derin mezarlarda oturursun,
 Büyük sıkıntıları bilmiyorsun,
 Şehrimiz Kiev esir düşecek.
 Kuşattı çevremizi köpek Kalin Çar,
 Büyük ordusuyla,
 Bütün bogatırlara öfkelenim,
 Hiçbir yoktu Kiev’de,
 Kimsede yiyecek ekmeğimiz yok,
 Kiev şehrini savunacak kimse yok.
 Sen kalk tek başına Kiev şehri için,
 Hristiyanlık inancı için çabala,
 Ben Knez Vladimir değil,
 Hatta Knyagina Apraksiya için değil,
 Zavallı dullar ve küçük çocuklar için.”
 Cevap verir yaşlı İlya Muromets:
 “Üç yıl oldu ak ışığı görmedim,
 Bu içten yaralanma nasıl affedilir?”

“Evet, ben Vladimir için değil,
 Ve benim Apraksiyam için değil,
 Zavallı dullar ve küçük çocuklar için!”
 Sıçradı yaşlı çevik ayakları üstüne,
 Haykırdı gür sesle:
 “Ey sen, fırtına, benim bogatırlık atım!
 Çıktı tanrısal ak ışık,
 At girdi ve durdu,
 Sürdü cins atı geniş avluya,
 Eyerleyip, binmeye koyuldu:
 Eyer adlına serdi keçesini,
 Keçe koydu terlememesi için,
 Çerkask eyerinin üstüne,
 Serdi ipek örtüyü.
 Bulat çivisini çekti,
 Bulat üzensisini taktı,
 Tokası kızıl altın,
 Ne zenginlik, ne servet için,
 Bogatırlık gücü için,
 İpek sallanır, yırtılmaz,
 Bulat – demir sertleşir, kırılmaz,
 Kızıl altın parlar, paslanmaz,
 O zaman sert silahlarını donandı,
 Bulat sopasını yanına aldı,
 Ötekine mızrağını aldı,
 Üçüncü sert yayını ve oklarını,
 Ve aldı yok kamçısını,
 Bindi cins atına,
 Kneze şöyle dedi:
 “Kapatın kapıları sıkıca,
 Sarı kumlar yığın onlara boz çuvalla!
 Ben, İlya, temiz meydana çıkıyorum,

Güçlü bogatırları çağırmaya.”
 Sadece oturanlar gördü İlya’yı,
 Onu göremedi gidenler:
 Atının toynaklarından,
 Temiz meydanda duman yükselir,
 Duman yükselir, toz sütunu devrilir.
 Çıktı o temiz meydana,
 Baktı pagan orduya,
 Başı sonu görünmez,
 Kızıl güneş kızdıramaz,
 İnsan ve atların tozları arasında,
 Uzun ilkbahar günüyle,
 Vahşi hayvanlar güçlü dolaşamaz,
 En uzun günüyle,
 Kara karga gaklamaz,
 Uzun sonbahar günüyle,
 Boz kuşlar uçuşamaz etrafta,
 İnsan çılgınlıklarından,
 At kişnemelerinden,
 İnsanın yürek cesareti kırılır,
 Ve gitti yaşlı İlya Muromets,
 Vadi boyunca temiz alan, ordu çevresinden,
 Alanın sonunda daha gidemedi,
 Yaşlı (bogatır) orduya güç yetiremez,
 Yüksek dağa tırmanır,
 Pagan ordusuna bakmaya,
 Baktı üç dört yana,
 Ordunun başı sonu görünmez,
 İlk dağdan indi İlya,
 Çıktı başka yüксе bir dağa,
 Baktı üç dört yana,
 Ordunun başı sonu görünmez,

İndi dağdan İlya,
 Üçüncü yüksek dağa çıktı,
 Baktı üç dört yana,
 Gördü doğu ucunda,
 Temiz alanda ak otağ,
 Ak otağ tepesinde bir kule,
 Ak otağ yanında bogatır atları,
 Yüksek dağdan indi,
 Temiz alna çıktı,
 Doğruca gider ak otağa;
 Orada dururu on iki bogatır atı,
 Önlerine yem doldurulmuş,
 Hepsi de cins Rus atları,
 Hepsi de vaftizli bogatırların
 Kardeşlerin, vaftizli ad verilmiş,
 Atını bağladı direğe,
 Taktı yem torbasını başına,
 Girdi ak otağa,
 Ak otağda on iki bogatır,
 Bütün bogatırlar, Aziz Rus (bogatırı),
 Ekmek yerler, tuz yediler,
 Dama satranç oynadılar,
 Haç (istavroz) çıkardı,
 Selam verdi geleneğe göre,
 Dört yanı selamladı,
 Sevili amcalara özel olarak:
 “Ekmek ve tuz, siz Aziz Rusya bogatırları,
 Benim haç (vaftiz) kardeşlerim!
 Selamlıyorum sizleri, sevgili amcalar,
 Sen Samson, Samoyloviç oğlu!
 Bogatırlar görünce İlya’yı,
 Hepsi birden fırladılar ayağa,

İluşenko ile selamlaştılar:

“Ey sen, yiğit kadim İlya Muromets!

Knez Vladimir yanında dediler,

Berin bir çukura hapsedildin dediler,

Açlıkta ölmen için bırakıldın,

Temiz meydanda canlı dolaşırsın?”

Samson Samoyloviç dedi ona:

“Sen gel-ha, sevdiğim yeğenim,

Bizimle ekmek tuz ye!”

İlya cevap verdi ona:

“Ey siz, kudretli bogatırlar,

Ey sen, benim sevgili amcam (dayım)!

Siz yiyniz, içiniz, sevininiz,

Siz her oyunda eğlenin,

Bizim Kiev şehrimiz esir düşüyor,

Kiev şehrimizi kuşatmış köpek Kalin Çar,

Büyük ordusuyla,

Kiev şehrini yakıp yıkmak diler o köpek,

Erkeleri kesip öldürmek,

Tanrının kilisesini söndürmek,

Solnışkko knezin başını vurmak,

Şanlı knyagina Apraksiyan’ının,

Sizler eyerleyin cins atlarınızı,

Binin cins atlarınıza,

Gidelim kardeşlerim, Kiev şehrini kurtarmaya,

Knez Vladimir için değil,

Knez kadını knyagina Apraksiya için değil,

Garip dullar ve küçük çocuklar için.”

Samson Samoyloviç ona dedi ki:

“Ah sen, sevgili yeğenim,

Sen, yaşlı İlya Muromets!

Ben çıkmıyorum temiz meydana,

Anaşehir Kiev'i kurtarmaya,
 Ve sana hayır dua etmeyeceğim,
 Bize ondan bir beklenti yok,
 Biz ona bakamayız,
 Ve onun karısı Apraksiya'ya,
 Büyük yalvarış yakarış yaptılar.”
 “Evet, knez Vladimir için değil,
 Ve onun karısı Apraksiya için de değil,
 Garip dullar ve küçük çocuklar için!”
 Gitmedi onunla sevgili amcası,
 Gitmedi onunla kudretli bogatırlar.
 Gördü ki, onlar sevmedi bu işi,
 Tek başına girdi ak otağa,
 Aldı cins atı ve ipek dizgini,
 Aldı önünden arpasını,
 Bindi kendisi cins atına,
 Ve gitti vadide temiz meydana,
 Patar Tatar ordusuna.
 Yayılmıştı ordu temiz meydanda,
 Mavi deniz gibi dalgalanıyordu,
 Ham toprak ana ordu adlında dolanır,
 Şahinler ödü patlar bulutlar altında,
 Kazlara, kuğulara, küçük ördeklere,
 Aziz Rus bogatırı İlya Muromets,
 Tatar ordusuna vardı,
 Gidir doğrudan ortasına,
 Tatar atlarına çiğnenmeye,
 Pagan atlarıyla ezilmeye,
 Yolda haylazca sallıyor,
 Sanki yeşil otları biçiyor,
 Salladığı yerde - gücü var,
 Sıçrayarak geçtiği yerde,

Üç gün dövüyor orduyu, yemeden,
 Yemeden ve içmeden,
 Sayısız savaşçı öldürdü,
 Cins atından inmeden,
 Sayısız savaşçı öldürdü,
 Sanki ordu hiç azalmıyordu,
 İlya kendisi güçten düştü.
 Haykırdı gür sesiyle orada Kalin;
 “Ey sen, cesur yiğit kahraman!
 Sen bizim üç gün zamanımızı aldın.”
 Cevap verdi cesur yiğit:
 “Ben sizin zamanınızı almadım.”
 “Sen bize günler kaybettirdin.”
 Ve İlya onlara günler kaybettirdi,
 Kendisi çıktı temiz meydana,
 Dikti kendi bir ak çadır,
 Ve yattı uyumaya.
 Atı sıkıntılar duydu,
 Sabah erken uyandırdı İlya’yı,
 İnsan sesiyle seslendi:
 “Ey sen, benim sevgili sahibim!
 Gece bana, cins ata, az uyku oldu,
 Az uyku ve çok şeyler göründü,
 Sen bir gün verdin köpek Kalin’e,
 Ve onun pagan Tatarları,
 Gece üç tane derin lağım (çukur) kazdı,
 Orada arabalarını doldurdular,
 Sarı kumla kapattılar,
 Sen temiz meydana gideceksin,
 Büyük orduyu öldüreceksin.
 Ben ilk lağıma düşeceğim,
 Lağımdan kendim çıkacağım,

İlyuşenko, seni çıkaracağım,
 İkinci lağıma düşeceğim,
 Çukurdan kendim çıkacağım,
 Ve seni İlyuşenko çıkaracağım,
 Ve üçüncü çukura düşeceğim,
 Çukurdan kendim çıkacağım,
 Seni ise İlyuşenko çıkarmayacağım.”
 Hoşuna gitmedi bu iş İlya’nın,
 Ak ellerine aldı kırbacını,
 Vurdu atının böğrüne,
 Atına şöyle dedi:
 “Ey sen hain köpek!
 Ben sana bakıyorum, besliyorum - içiriyorum,
 Ve sen, beni terk etmek istiyorsun,
 Derin lağımlarda!”
 Ve sürdü atını ilk lağıma,
 Onun cins atı sıçradı lağımdan,
 Ve İlyuşenko’yu sırtında taşıdı,
 Ve o düştü ikinci lağıma,
 Onun cins atı sıçradı lağımdan,
 Taşıdı İlyuşenko’yu sırtında,
 Ve düştü üçüncü lağıma,
 Cins ata sıçradı lağımdan,
 İlyuşa’yı ise taşımadı (sırtında),
 İndi cins atından İlyuşa,
 Ve kaldı derin lağım dibinde.
 Pagan Tatarlar geldi,
 Tutmak için cins atını,
 Yakalanmadı at onların ak ellerine,
 Kaçtı uzaklara temiz meydanda.
 Pagan Tatarlar geldi,
 Çıkardılar İlya Muromets’i çukurdan,

Bağladılar ak ellerini İlya'nın.

Bir grup Tatar dedi ki:

“Biz onun ölümle cezalandıralım,
Onun başını keselim.”

Diğer grup Tatar:

“Kesmeyelim onun başını,
Onu götürelim köpek Çar Kalin'e:
Ne isterse, yapsın buna.”

Götürdüler İlyuşa'yı temiz alanda,

Keten çadıra götürdüler,

Getirdiler köpek Çar Kalin'a,

Karşısına çıkarttılar,

Ve şöyle dediler:

“Ey sen, köpek Kalin Çarımız!
Cesur yiğit kahramanı yakaladık,
Derin çukurlar içinde,
Getirdik sana, köpek Kalin Çar.
Ona ne yapmak dilersen yap diye.”

Köpek Kalin Çar, İlya'ya:

“Ey sen, cesur yiğit kahraman!
Enik sürdün büyük köpeklere!
Nerede Tatarlarla baş edeceksin?
Otur benimle, sen aynı masada,
Benim leziz yiyeceklerimden ye,
Tatlı içeceklerimden iç,
Benim pahalı giysilerimi giyin,
Benim altın hazinemi al,
Knez Vladimir'e hizmet etme,
Bana, köpek Kalin Çar'a hizmet et.”

Cevap verdi İlya ona:

“Seninle aynı masada yemem,
Senin leziz yiyeceklerini yemem,

Senin tatlı içeceklerinden içmem,
 Senin pahalı giysilerini giyinmem,
 Senin altın hazinelerini almam,
 Sana hizmet etmem köpek Kalin Çar;
 Ben şanlı Kiev şehrini savunurun,
 Dullar, yetim ve garip insanları savunurum!”

Köpek Kalin Çar dedi:

“Ah sen, cesur yiğit kahraman!

Benim, köpeklerim, iki kızım var,
 Onlardan hangisini istersen evlen onunla,
 Onu sana eş olarak vereceğim.”

İlyâ tereddüt etmeden konuştu:

“Ey sen, köpek Kalin Çar!

Benim keskin kılıcıma bir şey olmadı,
 Senin boğazına vururdum.”

Hiddetlendi köpek, İlyuşa’yı,
 Götürmelerini emretti temiz alana,
 Kesmek için onun başını,

Götürdüler İlyuşa’yı temiz alana,

Çıkardılar İlyuşa’yı vadiye,

Islık çaldı İlyuşa bogatırlık ıslığıyla,

Kaçmak için acele etmedi, ne de yolda,

Çıktı alandan onun cins atı,

Sırtında Çerkesk eyeri,

Toynaklarıyla dövüyor çelik gibi,

Salladı İlyâ, çağırdı atını:

“Dur, bekle sen benim cins bogatır atım!

Sen beni iki ölümden çıkardan,

Şimdi de üçüncüsünden kaçır!”

Yaklaştı İlyâ’ya cins atı,

Ağzıyla yakaladı ipek ipleri,

Ak ellerini çözdü İlyâ’nın,

Dişleriyle yakaladı demir prangayı,
 Parçaladı bütün demir prangaları,
 Prangalardan kurtardı ayaklarını,
 Fırladı bindi İlya cins atına,
 Fırladı hemen temiz alana,
 Sert yayını gerdi,
 Kızgın/kavrulmuş okunu nişanladı,
 Kendi okuna şöyle dedi:
 “Sen okum, ne suya, ne toprağa düşme,
 Sen okum, ne kara ormana, ne temiz alana,
 Okum, sen uç çadıra, doğru ak otağa,
 Ak otağın çatı arasından,
 Ak göğsüne saplan,
 Benim sevgili amcama,
 Görünmeden onun ak göğsüne,
 Küçük delik aç,
 Büyük değil, küçük sıyrık,
 Ak otağına uyumaya yattıyor,
 Yeğenin üstüne meşakkat vermesin.”
 Kızgın oku fırlattı,
 Kızgın ok vızıldadı,
 Uçtu doğrudan ak otağa,
 Girdi çatısından ak otağın,
 Saplandı ak göğsüne amcanın,
 Ak göğsüne altın haça,
 Yardı ak göğsünü,
 Ak göğsünde açtı küçük yara,
 Küçük yara, büyük değil.
 Kudretli bogatır Samson Samoyloviç,
 Uyandı uykudan uyandırılmayan,
 Açık seçik düşündü,
 Ak otağın çatısından gelen,

Ak göğsüne (çatıdan) sızıp gelen oku,
 Küçük bir yara açtı, büyük değil,
 Fırladı hemen ayakları üstüne,
 Ve şöyle konuştu:
 “Ey siz, güçlü, kudretli bogatırlar!
 Derin uykunuzdan uyanın-ha.
 Cins atlarınızı donatıp hazırlayın,
 Ve binin cins atlarınıza!
 Biz uykuda yatıyoruz,
 Ve İlyuşenko’ya yardım etmiyoruz,
 Benim sevgili yeğenim:
 Bana hediye geldi ondan,
 Sevilmeyen ve istenmeyen,
 Kızgın bir ok uçtu,
 Çatı arasından ak çadırın,
 Ak göğsüme çarptı,
 Küçük yara açtı, büyük değil,
 Göğsümdeki altı pudluk haça,
 Göğsümde haç olmasaydı,
 Benim gözüpek başımı koparırdı.”
 Fırladı bogatırlar ayağa,
 Çıktılar çadırdan dışarı,
 Cins atlarını eyerlemeye,
 Bindiler cins atlarına ve gittiler:
 Ham toprak ana sevindi.
 Baktı yiğit İlya Muromets,
 Geniş alana yüksek dağdan,
 Duman yükselir geniş alanda,
 Gider orada on bir bogatır,
 Önde ise on ikincisi – Samson Samoyloviç.
 Ve seslendi bogatırlara İlya Muromets:
 “Ey sizler, benim kardeşlerim,

Sevgili amcam Samson Samoyloviç!
 Sağ koldan gidin-ha,
 Ben de soldan gideceğim,
 Temiz alanda orduyu elimizden kaçırmayalım,
 İki taraftan yok edelim, bir tane kalmasın.”
 Sağ koldan gitti bogatırlar,
 Soldan gitti kendisi,
 Bogatırlık yürekleri kabardı,
 Bogatırlık damarları kabardı,
 Kesmeye – öldürmeye başladı Tatarları,
 İki taraftan yok etmeye onları,
 Pagan Tatarların cesetleri,
 Keskin kılıçlar köreldi,
 Uzun mızraklar yarıldı.
 Ağır sopaları kırıldı.
 İlya yağından yakaladı Tatarı,
 Etrafindan çevirdi Tatarı,
 Aralara fırlattı,
 Ve dedi ki Tatara:
 “Sen, kuvvetli Tatar, kırılmazsın,
 Damarların kopmaz!”
 Ancak bir kelam söyledi,
 Tatar başı kesildi,
 Başı düştü boylamasına,
 Dövmek ve öldürmek, sonunda mahvetmek onları:
 Becerebilenler kaçtı,
 Ve kendileri haykırdı:
 “Tanrı bize Rusları vermesin, göstermesin!
 Ne de böyle Kiev’i,
 Bir tanesi bütün Tatarları mı öldürdü?”
 Köpek Kalin Çar,
 Keten çadırında uyumakta,

Pahalı balık dişi karyolada,
 Samur kürkü örtü altında,
 Uyuyor, köpek yatıyor,
 Üzerinde hiçbir sıkıntı görmüyor.
 İlya Muromets çadıra gelince,
 Yakaladı köpeği sarı saçlarından,
 İtekledi balık dişi karyolasını,
 Cebinden ipek kamçısıyla itekledi,
 Dövmeye başladı onu, köpeği,
 Ve ona dedi ki:

“İşte sana, inançsız (kafir) Kalın Çar,
 Tanrı kilisenin büyülü haç,
 Kiliselerde at ahırları!
 İşte sana sürülmüş sokaklar,
 Temizlenmiş avlular bogatırlık,
 Yıkanmış çadırlar, ak taşlı!
 İşte sana leziz, tatlı içecekler,
 Senin büyük ordunla!
 Şimdi gidelim aziz Kiev şehrine,
 Merhametli knez Vladimir’e.”
 Ve götürdü İlya köpek Çar Kalın’i:
 Kiev şehrine knez Vladimir’e,
 Getirdi onun ak taşlı odaya,
 Merhametli solnişko knezin önüne.
 Knez Vladimir karşıladı bogatırları,
 Şeref ve coşkuyla kabul etti,
 Selamladı tüm bogatırları yürekten,
 Özellikle içlerinden İlya Muromets’i:
 “Minnettarım, kudretli bogatırlar,
 Minnettarım sana yaşlı İlya Muromets,
 Kurtardınız bizi büyük beladan,
 Kötü (gereksiz) bir saldırıdan!

Siz Kiev için ayağa katktınız,
 Dört yandan savundunuz,
 Size ihsan etmek isterim,
 Sunayım size altın gümüş,
 Sunayım size kıymetli giysiler:
 Ya da size çevresiyle beraber şehir,
 Ya da size çevresiyle kasaba,
 Ya da size çevresiyle köy mü vereyim?”
 Yaşlı İlya Muromets cevap verdi:
 “Bana hiçbir şey gerekmez, yakışmaz.”
 Diğer bogatırlar orada,
 Solnişko Vladimir verir:
 Çevresiyle vereyim onlara şehri,
 Çevresiyle vereyim onlara kasabayı,
 Sayısız altın hazine vereyim onlara,
 Kıymetli giysiler vereyim onlara,
 Onların şerefini söz verir,
 Ve bütün meyhaneleri açtırdı,
 Bütün halk yeşil şarap içsin diye,
 Kim yeşil şarap istemezse,
 O bira içsin sarhoş olana dek,
 Kim içmek istemezse bira,
 O içsin ballı içecek.
 Herkes eğlensin, neşelensin diye,
 Büyük şölen verdi,
 Bütün knezleri ve boyarları,
 Ve bütün kudretli bogatırlarına,
 Ve alır o ak elleri için,
 O köpek Kalin Çar’ın,
 Oturdu meşe masaya,
 Besler tatlı yiyeceklerle,
 Ballı içecekten içirir:

Köpek ise baş eğip selamlar onu:
 “Ey sen, aziz şehir Kiev knezi Vladimir!
 Benim korkusuz başımı vurma-ha!
 Sana büyük yazı yazayım,
 Asırdan asra sana ödeyeyim,
 Vergileri sana, knez Vladimir’e.”
 Daha sonra o evine (gitmeye) hazırlandı,
 Hazırlanır köpek, getirdikleri (askerler) olmadan,
 Getirdikleri olmadan, zararlarıyla,
 Zararlarıyla, ebedi acıyla.
 Orada ona, köpeğe söylenir.

*

İyi bogatırlar – Kiev’de,
 Altın hazine – Çernigov’da,
 Çan sesleri – Novo-gorod’da,
 Smolensk – kara ormanları,
 Soroçinsk – dağları vadileri,
 Yersulalim’e ise temiz alanlar.
 Zduninay – nay nay!
 Daha sonra söylenecekleri bilme! (ne zanay!)

6.11.12.İlya Muromets ve İdolişe¹²¹

Ey Tatar, ey pagan,
 Büyük İdolişe,
 Topladı Tatar ordusunu,
 Topladı binlerce asker,
 Gitti o Tatar pagan,
 İdolişe büyük,
 Büyük ve korkunç,

¹²¹ Gilferding 1873: 129.

Ve solnışko Vladimir'e,
 Ve ana şehir Kiev'e,
 Pagan Tatar gelir,
 İdolişe büyük,
 Büyük ve korkunç,
 Ordusunu Kiev'e yerleştirmeye,
 Kendisi gitti Vladimir'e
 Korktu bizm Kiev knezi Valdimir,
 Tatar pagan idi,
 İdolişe büyük idi,
 Ne oldu Vladimir'e,
 Kudretli Rus bogatırlarının evinde,
 Gittiler temiz alana bogatırlar,
 Temiz alanda avlanmaya:
 Ne büyük Kazak İlya Muromets,
 Ve ne de genç Dobrnuşka Nititiç,
 Ne Mihail vardı Potık İvanov,
 Sadece Alöşa Levantyeviç vardı,,
 Hatta Alöşenka zayıftı – yiğit değil,
 Karşı çıkmaya bile gidemezdi,
 Pagan Tatara karşı,
 O büyük İdolişe'ye karşı.
 Artık solnışko Vladimir stolno-Kievski,
 Tatarı selamladı,
 Büyük hürmet gösterdi,
 Kendi büyük ziyafet verdi,
 Kendisini ak taşlı sarayı vardı.
 İlya Muromets gitti Çar-grad'a,
 Kiev'e sıkıntı veriyordu.
 Süsledi cins adını İlya Muromets,
 Çar-grad'dan Kiev'e kadar,
 Gitti temiz alana İlya Muromets,

Tatar ordusunun olduğu alana.

Karşısına çıktı savaşçı,

Yaşlı savaşçı kudretli İvanişo,

Kazak İlya Muromets dedi ona:

“Sen İvanişo, kudretli!

Sen, Kiev şehrini temizlemeye başlamıyorsun,

Sen neden öldürmezsın pagan Tatarı?”

Kudretli İvanişo dedi ona:

“Orada güçlü Tatar var,

Güçlü İdolişe ve korkunç,

Çuvalla ekmek yer,

Kovayla şarap içer

Ben oraya, Tatara gidemem.

Kazak İlya Muromets ona,

İlya Muromets, İvanoviç oğlu dedi:

“Ey sen kudretli İvanişo!

Ver bana eski giysileri,

Ver bana eski laptileri,

Şapkanın eskisini ver bana,

Kırk pulduk sopanı ver bana,

Tanıyamaz pagan Tatar,

Benim Kazak İlya Muromets olduğumu,

İvanov oğlu İlya.”

“Sana vermezdim bu eski giysileri

Sana veremem eski giysileri,

Haysiyet katmaz, sen haysiyet alamazsın,

Haysiyet kazanamazsın, benim börüme vurursun!”

Eski giysilerini vererek ona,

Eski laptilerini vererek ona,

O eski şapkasını vererek ona,

Kendisi aldı bogatırlık giysilerini,

Bogatırlık atına bindi,

O gitti İlya Muromets (olarak),
 İşte gider İlya Muromets,
 Gider o solnışko Vladimir'e,
 Gider İvanişo, güçlü,
 E eski çardılarda,
 Geçti ak taşlı çadır önünden,
 O çadır penceresinde,
 İdolişe paganın oturduğu yerde,
 Kâfir Tatarların olduğu,
 Baktı pencereye Tatar,
 Kendi konuştu Tatar,
 Konuştu pagan Tatar:
 "Giysileri çok eski biri gider,
 Gidişine göre İlya Muromets,
 O geçer, Kazak İlya Muromets,
 O ak taşlı çadırlara,
 O çadırlarda eksiler içinde vardı,
 Eski yaşlı, günahkâr,
 Günahkâr İvanişo.
 Pagan İdolişe dedi ki:
 "Ey yabancı günahkâr,
 Ey sizdeki büyük Kazak İlya Muromets mi?"
 Yaşlı günahkâr cevap verdi ona:
 "Devasa değildir bizim Kazak İlya Muromets,
 O uzun boylu, benim kadar."
 "Siz de İlya Muromets çok yer mi?"
 Cevap verdi ona yabancı:
 "Çok yemez Kazak İlya Muromets:
 Üç ekmek yer o."
 "O çok bira içer mi?"
 Cevap verir ona yabancı:
 "O bir kâse içer."

İdolişe pagan dedi:

“Bu kadar yiyen bogatır,
Bizim Tatar bogatırlar,
Çuvalla ekmek yer,
Kazanla biraz içerler.”

Cevap verdi Kazak İlya Muromets:

“Bizim Rostovsk papazı Levonti gibi,
Böylesine obur ve aç gözlü,
Samanı kımırdatarak yedi,
Tekneyle içki içti,
Yedi yedi, içti içti, patladı!”

İdolişe pagan öyle geldi ki,
O bıçağını, hançerini yakalayacak,
Kazak İlya Muromets,
O İlya, İvanov,
Kazak İlya Muromets bıçağı dönük,
Ocağa doğru atıldı,
Bıçağını yakaladı onun,
Geriye ise, ona burnunu çevirdi,
Fırladı orada Kazak İlya Muromets,
Soroçin sopasıyla,
Vurdu onun gözüpek başını,
Koptu düğme gibi kafası,
Fırladı çıktı geniş avluya,
Kaldırmak için sopasını,
Yoketti bütün pagan Tatarları,
Kurtardı Kiev şehrini İlya Muromets,
Kurtardı Solnişko Vladimir’i,
Bu büyük esareten.
İşte orada söylenir İlya Muromets türküsü.

6.11.13.İlya Muromets ve İdolişe¹²²

Dolaştı İlya Muromets temiz alanda,
 Temiz alanda dolaştı avlanmakiçin,
 Ok attı İlya kazlara, kuğulara,
 Ok attı küçük göçmen boz ördeklere,
 Vuramadı ne kaz, ne kuğu,
 Ne de küçük göçmen boz ördek;
 Karşılaştı Kalika Perehojiya ile,
 Ve şöyle konuştu İlya Muromets:
 “Ey siz, Kalika, Kalika Perehojiya!
 Çok uzun zamandan beri Aziz Rusya’dasınız,
 Aziz Rusya’da şanlı Kiev’de,
 Uzun zaman önce gördünüz Knez Vladimir’i,
 Şanlı knyagina Aprasiya ile?”
 Cevap verdi Kalika Perehojiya:
 “Ey yaşlı Kazak İlya Muromets!
 Uzun zaman olmadık Aziz Rusya’da,
 Şanlı knyagina Apraksiya ile,
 Başlarında kara belalar dolaşır,
 Tatar oturmuş knez ile knyagina arasına,
 İmkan vermez kneze düşünsün knyagina ile,
 Tatarın kafası biraz kazanı,
 Tatarların gözleri bira kâsesi,
 Tatarın burnu tuzlu börek,
 Günahlar düzeltildi,
 Kiev’de bogatırlar bulunmadı.
 İlya, İlya Muromets dedi ki:
 “Ey sen, Kalika, Kalika Perehojeya,
 Ben sizden iki kat gencim,
 Siz de ise benim gücümün üç katı.

¹²² Gilferding 1873: 732.

Cesaret yok, benim yarım kadar,
 Kalika giysilerinizi çıkarın,
 Yırtık kadife heybeni çıkarın,
 Soroçin sopanızı bırakın,
 İpek laptlerinizi çözün,
 Bogatırlık giysileri giyin,
 Benim cins atıma bin,
 Murom şehrine gitti,
 O bogatır manastırına.”
 Düşündü, düşündü Kalika Perehojeya:
 “Giysi verilmez İlya’ya zorla alır,
 Zorla alır, benim böğrüne vurur,
 Bıraktık yırtık kadife heybeyi,
 Bıraktı Soroçinsk sopasını,
 İpek laptleri çözdü,
 Bıraktı sarıasma (ağacından) sopasını,
 Ham toprak anaya,
 Kıvrık ucuna kadar saplandı sopa,
 Çıkardı Grek şapkasını,
 Hemen giyindi bogatırlık giysisini,
 Bindi hemen cins ata.
 Gitti Murom şehrine.
 O bogatırlık manastırına.
 İpek laptleri giyindi İlya,
 Soroçinks sopasını aldı İlya,
 Yırtık kadife heybeyi aldı İlya,
 Grek şapkasını giyindi İlya,
 Çekip çıkardı sarıasma sopayı İlya,
 Ham toprak anadan...
 Hızlı söylenecek, sessiz yapılacak,
 Ve şanlı şehir Kiev’de olacak,
 Merhametli Knez Vladimir’in yanında,

Orda knezlik sarayında,
 Haykırdı İlya yüksek sesle,
 “Solnişko, Kiev knezi Vladimir!
 Sadaka ver bana:
 Kalika için yemesi ve içmesi olsun,
 Kalika bunun için sürünür!”
 Tatar fırladı pencereye:
 “Ey siz, yaygaracı Ruslar!
 Siz ne yaparsınız burada,
 Siz çoğalır mısınız?”
 Halika doğrudan çıktı damdaki kuleye,
 Yüksek kuleye çıkar Kalika,
 Haçı yazıldığı gibi koyar,
 Gerektiği gibi selamlar,
 Knez ve knyaginayı selamlar,
 O, Tatar sopası ile dokunur,
 İdolişe pagan der ki:
 “Ey sen Kalika, Kalika Perehojiya!
 Uzun zaman bulundun mu Aziz Rusya’da,
 Uzun zaman gördünmü İlya Muromets’i?
 Nasılsır sizin İlya Muromets?
 Benim görmem gerekir İlya’yı,
 İlya’yı esir alırdım,
 İlya’ya yulaf ezmesi hazırlardım.”
 Kalika Perehojiya der ki:
 “Yakın zamanda bulundum Aziz Rusya’da,
 İlya’yı gördüm, İlya Muromets’i,
 İlya bana kardeşim der,
 O, benim büyük kardeşim,
 Ben de ona küçük kardeşim,
 Kardeşimi müdafaa etmek isterim.”
 Bu sözler hoş gelmedi Tatar’a:

Hemen kavradı bulat bıçağını,
 Fırlattı İlya'ya, İlya Muromets'e.
 Ulaşmadı İlya'ya o:
 Sıyrıldı o baca arkasına,
 Bıçak fırladı dışarı,
 Düştü arka çite değdi,
 Arka çit dağıldı,
 İlya, İlya Muromets çıktı,
 Bacadan, bacanın arkasından,
 Meşe masadan kavradı,
 Yakaladı Tatarı sarı perçeminden,
 Kaldırdı başından yukarı,
 Fırlattı Tatarı kerpiç yere,
 Ve oarda kırıldı elleri ayakları,
 Ve çıkardı gözlerini,
 Fırlattı attı.
 Hupova Krinskaya geldi,
 Rus vatanından
 Ve şöyle dedi:
 “Burada savaşçılar ve yiğitler, merhametli kahramanlar!
 Eller kırılmış,
 Gözler mi oyulmuş?

6.11.14.İlya Muromets ve İdolişe¹²³

Oy, şehirde, Kiev'de,
 Duyulmamış mucize oldu,
 Pagan İdolişe geldi,
 İdolişe, boyu üç arşın,
 Gözlerinin arası bir karış,

¹²³ Gilferding 1873: 887.

O oturur, yer, içer, lanet okur,
 Knez Vladimir üstüne övünür:
 “Sizin Kiev şehrinizi esir alacağım,
 Tanrı kilisesinin dumanını keseceğim.”
 O vakitte, o anda,
 Yaşlı Kazak İlya Muromets,
 İlya Muromets İvanoviç oğlu,
 Vladimir’e geldi İlya,
 Pagan İdolişe dordu:
 “Size gelen bu çoban da kim?”
 -Bu yaşlı Kazak İlya Muromets.
 Pagan İdolişe sordu:
 “O çok mu yer, çok mu beslenir?”
 Cevap verdi ona İlya Muromets:
 -Ekmek yerim, başka şey istersem,
 Başka şey yerim, ondan dolayı tok yaşarım.”
 “Ben ise, İdolişe pagan,
 Bir avurduma bir ekmek alırım,
 Oteki avurduma başka bir ekmek,
 Ak kuğuyu meze ederim,
 Kovayla içki içerim.”
 İlya Muromets dedi ki:
 “Benim bir babağım vardı,
 Pisboğaz, obur karnı vardı,
 Çok yedi, çok içti ve patladı.”
 Bu söz hiddetlendirdi onu,
 Fırlattı bıçasını, hançerini,
 Fırlattı yaşlı Kazak İlya Muromets’e
 Bıçak değmedi İlya Muromets’e,
 Kapı eşiğine çarptı bıçak,
 Korkmadı ondan İlya,
 Gülerek baktı İlya,

Şöyle dedi ona:

“Ne şeref, ne övünülecek yiğit,
Kana bulamak knezlik odasını,
Yükseltti İdolişe’yi kanatlara,
Yakaladı onun sarı perçemini,
Sarı perçemlerini ak elleriyle,
Çıkardı çadırdan dışarı,
Şöyle dedi İlya:

“Yiğitlikle övünmene şeref katmaz,
Knezlik kapsını kana bulamak.
En iyisi geniş avluya çıkarmak Tatarı,
Kaldırdı onun başından yükseğe,
Çarptı onu ham toprağa,
Paramparça etti onu (kemiklerini),
Ortada ak meşe masa,
Ancak İdolişe canlı kalsaydı,
Ancak pagan alırdı Kiev’i.
Ve bütün şeref İlya Muromets’in.

6.11.15. Mihayla Kazarinov¹²⁴

Çok uzaklardandı, Galiça’dan,
Galiça’dan, Volinets şehrinde,
Bir şahin gibi havalandı,
Ak şahin öttü, ve işte havalandı,
Bir yiğit çıktı,
Yiğit Mihayla Kozarenin;
Bindiği atı, sanki yırtıcı canavar,
At üstünde sanki bir şahin,
Sağlam ve kuvvetli omuzlarında,

¹²⁴ Danilov 1938: 137.

Ve zırhları saf gümüşten,
 Ok sadağı kızın altın,
 Ok sadağı kırk bine,
 Başındaki tulgası,
 Tulgasının kıymeti üç bin,
 Elindeki mirza mızrağı, ateş saçar,
 Sol belinde takılı kılıcı,
 Kılıcının uzunluğa sajen mühürlü,
 Kılıcının eni sekiz verş¹²⁵,
 Ve onunla beraber dehşetli yayın,
 Ve yayın değeri üç bin,
 Çünkü ok-yayı üç bine,
 Kuşağı çelikten,
 Boynuzlu filler yaşardı,¹²⁶
 Boynuzları kızıl altın,
 Kirişi ipekten,
 Beyaz Şemahan ipeğini,
 Kızgın oklarıyla sadağı,
 Ve kolçanında yüz elli oku,
 Her biri beşer Ruble;
 Bindığı atı, yırtıcı canavar,
 Atına paha biçilemez,
 Atına neden paha biçilemez?
 Çünkü onun değerince bir şey yok.
 Nehir geçitlerini sormaz o,
 Atını sürer sahilden sahile,
 Nehrin on beş verst genişliğine,

¹²⁵ Verşok: 4,4 cm.

¹²⁶ “*A jili sloni sohotnıya*” bu bir kalıp ifadedir: motomot çevirisi “Boynuzlu filler yaşardı” şeklindedir. Eskiden ormanlarda büyük boynuzlu ve başıboş dolaşan iri cüsseli hayvanlar ve geyikler fil diye adlandırılmış; bundan dolayı coğrafi olarak o bölgelerde fil yaşamamasına rağmen cüssesi iri hayvanların bılinalarda ifade edilmesi bu kalıp ifadeyle olmuştur.

Ve gider Kiev şehrine,
 Merhametli Knez Vladimer'e,
 Kiev'de azizlere dua eder,
 Knez Vladimer'i selamlar,
 Ona sadakat ve doğrulukla hizmet eder,
 Gıyaben bile aldatmaz.
 Ve Kiev şehrinde olduğu zaman,
 Knezlik sarayı içinde,
 Atladı atından Kazarenin,
 Bağladı adını meşe direğe,
 Meşe direkte demir halkaya,
 Ve girdi gridnaya,
 Büyük Knez Vladimer'e,
 İçten yakardı Spas'a,
 Knez ve karısını selamladı,
 Ve de dört yanı:
 Merhametli Vladimer, ona dedi ki:
 "Ey sen, başarılı yiğit!
 Sen geldin, seni Tanrı mı getirdi?
 Kimsin yiğit, adın nedir?
 Adını bağışla yiğit,
 Belki babanın adını."
 Ve cevap verdi yiğit delikanlı:
 "Bana derler Mihaylo Kazarenini,
 Kazarenin ise Petroviç mlad ruhu."
 Tekrar Knez Vladimer,
 Hizmetçi ve saki yok,
 Yeşil şarabını kendin doldur,
 Büyük değil, yarım kova,
 Yeşil şarap içmek için,
 Boğanın boynuzu yarım kova tatlı balı,
 Aldı Kazarenin tek eliyle,

Ve tek yudumda içti,
 Tatlı balı.
 Knez Vladimer dedi ki:
 “Ey sen, genç Mihaylo Kazarenin!
 Bana bir hizmet gör,
 Mavi denize git,
 Kazları avla ve ak kuğuları,
 Ve küçük boz ördekleri,
 Getir bana knezlik sarayıma,,,
 Belki hoşuma gider, ey yiğit.”
 Genç Mihaylo Kazarenin,
 Büyük kneze itaat etti,
 Tanrıya yakardı ve gitti,
 Bindi cins atına,
 Ve gitti Mavi denize,
 Sıcak ve suyu durgun sığ denize,
 Mavi denize varınca,
 Ve kısmeti çoktu,
 Kuş yanaştı kıyıya,
 Ok attı kazlara, kuğulara,
 Ve küçük boz ördekler,
 Knezlik sofrasına getirmek için,
 Bağladı biniti cins atını,
 Koca göğsü ham toprağa kadar,
 Ve uzaklaştı Mavi denizden,
 Ana kent Kiev’e,
 Merhametli Knez Vladimer’e,
 Alanda çıktı sürü sürü sağlam meşe,
 Meşe üstünde durur bir karakarga,
 Kâh bir ayağı, kah ötekine basar,
 Tüylerini düzeltir,
 Ayakları, gagası ateş yakar,

Ve Kazarenin'e dert oldu,
 Büyük sıkıntı oldu,
 Kazarenin hayrete düştü,
 Ve şöyle söyledi:
 "Çok diyarlar dolaştım,
 Hükümdarın yurdunda,
 Böyle bir mucize görmedim,
 Ve kara bir karga çıktı şimdi!"
 O zaman Kazarenin,
 Çıkardı gergin yayını,
 Kolçanından okunu,
 Sert yayını gerdi,
 Gerilmiş yayını nişanladı,
 Ve okunu gerdi kulağına kadar,
 Kızgın oku uğuldadı kirişte,
 Bulat kuşak gıcırdadı,
 Neredeyse bırakacaktı gergin yayını,
 Karakarga insan sesiyle konuştu ona:
 "Ey sen yiğit kahraman!
 Beni, karakargayı oklama,
 Benim kanım sana içit olmaz,
 Eğitim sana yemek olmaz,
 Yüreğim sana teselli olmaz!
 Sana bogatırlık ganimetini söyleyeceğim;
 Yüce dağı çık,
 Engin vadilere bak,
 Alanda göreceksin üç otağ,
 Sohbet vardır – pahalı mors dişi,
 Sohbette üç Tatar oturur,
 Sanki üç köpek, atlı,
 Önlerinde kızıl gider,
 Bir Rus kızı,

Genç kızın adı Marfa Petroviçna.”

O söz Kazarenin’e dokundu,

Meşedeki karakargayı oklamadı,

Yüce dağa çıktı,

Engin vadiye baktı,

Ve alanda gördü üç ak otağ,

Sohbet vardır – pahalı mors dişi,

Sohbette oturur üç Tatar,

Üç köpek, atlı,

Önlerinde gider kızıl bir kız,

Bir Rus kızı,

Genç Marfa Petroviçna,

Gözyaşları içinde konuşamaz,

Hazin hazin sızlanır:

“Ah benim bedbaht bahtım!

Acılarım adı, kumral beliğim,

Akşam ananem taradı saçımı,

Taradı annem, ördü onları,

Ben biliyorum ve haberdarım,

Üç atlı Tatardan.”

O Tatarlar konuşur,

Tatarlardan biri der ki:

“Ağlama güzel, kızıl ruh,

Ak yüzünü kederlendirme,

Tatara varınca,

Seni ucuza satmayız,

En sevdiği oğluna,

Altın Orda’da Hanın sevgili oğluna.”

O yüksek dağlardan beri,

Bir şahin saldırmakta,

Mavi denide kazlarla ve kuğulara,

Temiz alanda saldırmakta,

Yiğit Mihaylo Kazarenin,
 Kazarenin, Petroviç mlad ruhu;
 Çevirdi cins atını,
 Sürdü bogatır atını,
 Ve elinde murza mızrağı,
 Bir Tatarı mızrağıyla öldürdü,
 Diğer köpeği atıyla ezdi,
 Üçüncüyü kara toprağa gömdü.
 Cinsa atından indi Kazarenin,
 Ak ellerinden tuttu kızı,
 Esir Rus kızını,
 Götürdü güzeli ak çadıra,
 Az kaldı kızla günaha girecekti,
 Günah işlemek, onunla zina etmek,
 Ağladı kız:
 “Ben senin namusun, bogatırlık namusunum,
 Ne dayımı sordun, ne babamı,
 Knez kızı mıyım, boyar kızı mı,
 Misafir kızımı,
 Galiçya’dan, Volints şehrinden,
 Genç Marfa Petroviçna.”
 Bu sözler Kazarenin’e dokundu;
 “Ey sen ruhum, kızıl kız,
 Genç Marfa Petroviçna!
 Seninle öz kardeşiz,
 Ve sen Tatarların elinle düştün,
 Üçüne, köpeklerle, atlılara nasıl düştün?”
 Öz kardeşi anlattı Kazarenin’e:
 “Akşam dolaştım yeşil bahçede,
 Efendim matuşkayla,
 Temiz alanda uzak uzaklardan,
 Karakargalar uçup geldi,

Üç atlı Tatar saldırdı,
 Beni esir aldı,
 Temiz alana götürdüler;
 Böyle düştüm Tatara esir,
 Üçüne, köpeklerle, atlılara.”
 Genç Mihaylo Kazarenin,
 Topladı çadırda altınları, gümüşleri,
 Heybesine doldurup,
 Heybesine, torbasına,
 Alıp yanına pahalı mors dişini,
 Bindirdi kızını cins atına,
 Kendisi de Tatar adına,
 İki at dizgini kasıldı,
 Gittiler Kiev şehrine,
 Gireler ana kent Kiev’e,
 Kapıcılar, hizmetçiler,
 Knez Vladimer’e iletiler,
 Mihaylo Kazarenin geldi diye;
 İndi cins atından Mihaylo,
 Öz kız kardeşini de,
 Dört adını bağladı meşe direğe,
 Knez Vladimer’den elçi geldi,
 Kabul odasına Mihaylo’yu emretmiş,
 Kazarenin geldi aydınlık kabul odasına,
 Öz kızkardeşiyle beraber,
 Spasov ikonuna yakardı,
 Knez Vladimer’i selamladı,
 Ve Knyagina Aprasevna’yı:
 “Selam size, merhametli hâkim Knez Vladimer,
 Ruhumla selamlarım Akrapsevna’yı!
 Beni gönderdiğin yerde hizmet ettim,
 Kazları ve ak kuğuları okladım,

Göçmen küçük boz ördekleri,
 Ve bogatırlık ganimetleri:
 Alanda öldürdüm üç Tatarı,
 Üç atlı köpeği,
 Ve kız kardeşimi kurtardım esaretten,
 Genç Marfa Petroviçna'yı.”
 Knez Vladimer, Kiev hâkimi,
 Sevindi, mutlu oldu kıvandı,
 Yarım kova şarap doldurdu kâseye,
 Ve tatlı şarap kovayla,
 Mihayla Kazarenin'e ikra etti,
 Tek eliyle kabul etti Mihayla,
 Ve tek nefeste içti,
 Ve onlar geniş saraya geçtiler,
 Knez ve Knaygina ile geçti,
 Onun cins atına baktı,
 Cins Tatar atlarına.
 Cins attan kuşu almalarını emretti knez,
 Ve içi dolu heybeleri,
 Ve sarayın kabul odasına getirmeyi,
 Alır yanına pahalı mors dişini,
 Emretti atları ahır götürmeyi,
 Merhametli Knez Vladimer dedi ki:
 “Ey sen kahraman yiğit adam, Genç Mihayla Kazarenin,
 Kazarenin, Petoviç mlad ruhu!
 Üç tane aygırım var,
 Üç tane sevdiğim aygır,
 Böyle bir aygırım olmadı,
 Övgüler sana mert kahraman,
 Sen, knezse sadakat ve dürüstçe hizmet ettin!

6.11.16. Staver Godinoviç i Vasilisa Mikuliçna¹²⁷

Ana şehir Kiev’de,
 Merhametli Knez Vladimir’in,
 Ziyafeti var, şölen yapıldı,
 Çok sayıda knezler ve boyarlara,
 Bütün ileri gelenlere,
 Bütün ticaret erbaplarına,
 Herkes doyana kadar yedi,
 Herkes kana kana içti,
 Herkes bir şeyle övündü;
 Kimi güçlü atasıyla övündü,
 Kimi başarılı gençliğiyle,
 Diğerleri cins atıyla,
 Öteki ipekleriyle,
 Ve bütün misafirlerden Staver Godinoviç,
 Çernigovlu genç tüccar,
 Yalnız oturu, ne yer, ne içer,
 Hiç bir şeye dokunmaz,
 Ve hiçbir şeyle övünmez,
 Knez Vladimir vardı yanına,
 Kendisi sordu Staver’a:
 “Ah sen, genç Staver, Godinov oğlu!
 Yemez, içmez, oturursun,
 Hiçbir şeye dokunmazsın,
 Yok, mu hiçbir şey övüneceğin?
 Siz, Çernigovlulara yok mudur övünç?”
 Genç Staver Godinoviç cevap verdi:
 “Önünüzde övüneceğim bir şey yok!
 Övüneceğim, anam babamla övünemem:
 Anam babam hayatta değil,

¹²⁷ Avenarius 1902:54.

Övüneceğim altın hazinemle övünemem:

Altın hazine biter,

Az para tutulmaz,

Ben övünemem gösterişli giysilerimle:

Renkli giysilerim bana yakışmaz:

Otuz tane gencim (adamım) var,

Otuz genç – hepsi terzi ustası,

Dikerler bana yeni kaftanlar;

Bir gün bir kaftan giyerim, sonra diğerini,

Kaftanı götürürüm pazara,

Siz knezlere – boyarlara satmaya,

Sizden değerini tam alırım,.

Ben övüneyim – sağlam çizmelerimle övünemem,

Benim çizmelerim yok:

Benim otuz gencim var,

Otuz genç – çizme ustası.

Bana hep çizme dikerler yeni yeni,

Onları giyerim, her gün birini,

Onları götürürüm pazara,

Siz knezlere – boyalara satmaya,

Ve sizden değerini tam alırım.

Ben övüneyim – cins atımla övünemem:

Benim cins atlarım dolaşmaz,

Benim kısıraklarım altın tüylü,

Hepsi de iyi taylar verir,

En iyi taylara ben binerim,

Daha kötülerini pazara satmaya,

Siz knezlere – boyarlara satarım,

Ve sizden değerini tam alırım.

Ve sizin karşınızda övücüm yok.

Acaba genç karımla mı övünsem,

Mikula kızı Vasilisa ile?

Onun alnı ay gibi parlak,
 Belikleri yıldızlar gibi sık,
 Kaşları kap kara samur gibi,
 Gözleri şahin gibi keskin/ parlak;
 Sizlerden, hepinizde, knezler – boyarlar, satar ve satın alır,
 Senden Vladimir, aklını alır.”
 O sözden sonra, ziyafette herkes sustu,
 Bu söz Vladimir’e hoş gelmedi,
 Şöyle konuştu Vladimir:
 “Ey sen, uşaklarım benim, sadık hizmetkârlarım!
 Siz tutup alın Staver Godinov’u,
 Onun ak ellerinden yakalayın,
 Ziyafet yerinden,
 Götürün zindana koyun,
 Onun büyük övüngenliği için,
 Onun cahilce sözleri için,
 Yulaf ve su ekin (sadece ekme ve su verin),
 Ne çok, ne az, tama altı sene.
 Orada Staver akıllansın,
 Orada, evet akıllansın.
 Bakalım-ha Staver’ın genç karısına,
 Zindanda kocasına yardıma gelir,
 Sizler hepiniz, knezler-boyarlarla alıp satacak,
 Ben, Vladimir’in de aklını alacak.”
 Sadık hizmetkârları tutup Staver Godinov’u,
 Onun ak beyaz ellerini,
 Ziyaret yerinden,
 Götürdüler zindana.
 Kapattılar kapsını, demirli tahta kapılarını,
 Kilitlerdiler bulat anahtarlarla,
 Yemek için biraz yulaf ve su koydular.
 Knez Vladimir korkunç elçi gönderdi,

Staver Godinoviç'e, Çernigov şehrine,
 Sarayı, orada mühürlemesi için,
 Genç karısını, Kiev'e getirmek için.
 O vakit Staver'in genç karısı,
 Mikuliç kızı Vasilisa'ya,
 Kötü haber ulaştı,
 Sevgili kocası Staver Godinoviç,
 Solnişko Vladimir tarafından Kiev'de,
 Tutulup zindan attırılmış,
 Ne fazla, ne az tam altı yıl.
 Mikuliç kızı Vasilisa dediki:
 "Staver'ı parayla alsam – alamam,
 Kuvvetimle Staver'ı kurtarsam, kurtaramam,
 Yardım edebilirim Staver'a, hayır,
 Ancak kendi kadını zekâm ile."
 Gitti Mikuliç kızı Vasilisa,
 Ak taşlı kendi otağına,
 Haykırdı Vasilisa bütün adamlarına,
 Bütün adamlarına açık sesle:
 "Ey sizler, benim sadık hizmetkârlarım!
 Hemen koşun-ha, gelin bana,
 Hemen kesin-ha kumral saçlarımı,
 Bana getirin-ha ayakçı (elçi) giyimi,
 Ve bana hazırlayın-ha bogatır adımı!"
 Hemen koşup geldi sadık hizmetçileri,
 Kumral saçını kestiler erkek saçı,
 Ayakçı giysisi getirdiler,
 Bogatır atını eyerlediler.
 Vasilisa giyindi giyimini,
 Altın Orda elçisi dedi kendine,
 Korkunç elçi Vasili Mikuliç,
 Cesur drujina seçti.

Kırk yiğit – hepsi genç savaşçı,
 Kırk giyit – hepsi yiğit okçu,
 Ve Kiev’e gitti elçi olarak,
 Knez Vladimir’e.
 Yolun yarısını ancak geçince,
 Kiev’den elçi onlara karşı geldi:
 Elçiler selamlaştı;
 Büyük elçiler elçilik yaparlar,
 El ele öpüştüler (selamlaştılar).
 Kiev’den elçi sordu:
 “Ey siz, yiğit merhametli gençler!
 Nereye gidersiniz, Tanrı nereye götürür?”
 Elçiye dediler ki:
 “Bizler uzak uzak diyardan, Altın Orda’danız,
 Korkunç Çar köpek Kalin’dan,
 Ve Kiev şehrine gideriz,
 Knez Vladimir’e,
 Ve ödenmemiş vergileri – haraçları almaya,
 Ne fazlası, ne eksigi, tam on iki yıllık,
 Ve her yıl için üçer bin.”
 Kiev’den elçi biraz düşündü,
 Düşündü ve cevap verdi:
 “Ben de Kiev’den korkunç elçiyim,
 Ve Staver Godinoviç’e Çernigov şehrine giderim,
 Orada onun sarayını kapatıp,
 Onun genç karısını Kiev’e götürmeye.”
 Ona dediler ki genç yiğitler:
 “Eskiden bizde saray vardı,
 Şimdi gittiler – evde kimse yok:
 Staver’ın genç karısını aldılar,
 Uzak diyarlara, Altın Orda’ya götürdüler.”
 Kiev elçisi geri döndü,

Kiev'e vardı, kneze çıktı,
 Anlattı Vladimir'e usulcacık,
 Uzak diyarlardan, Altın Orda'dan,
 Kiev'e gelir bir sefil elçi,
 Köpek Çar Kalin'in şehrinden.
 Kederlerin o an Vladimir,
 Telaşlandı, fırladı,
 Sokakları dolaşmak, işaretler koymak,
 Kapı önünde elçiyi beklemek.
 Korkunç Çar Köpek Kalin'in,
 Korkunç elçisi Mikula oğlu Vasiluşka,
 Kiev'e kadar gitmeyen,
 Temiz alanda kurmuş ak otağ,
 Ak otağda bırakmış drujinasını,
 Kendisi gider Kiev'e knez solnişkaya,
 Knez sarayına geldi elçi,
 İndi elçi cins atından,
 Dikti mızrağını ham toprağa,
 Astı ipek dizgini altın çiviye,
 Kapıda uşaklara sormadı,
 Doğrudan ak taşlı odaya girdi,
 Sessiz adımlarla geçti,
 Ve geçip girdi içeri.
 Doğrudan istavroz çıkardı,
 Selamladı knezi,
 Ve selamladı dört yanı,
 Ve özel selamladı knezi, knyaginayı,
 Knezin yeğenine,
 Genç Zabavuşka Putatiçna'ya.
 Vladimir Knez dedi ki korkunç elçiye:
 "Altın Orda'nın elçisi selamlarısın!
 Sen otur-ha meşe masaya,

Ve dinlen uzun yoldan geldin.”
 Ve korkunç elçi cevap verdi:
 “Ey sen Kiev Knezi Vladimir!
 Oturmaya vaktim yoktur, elçi olarak,
 Bize elçiler saygı göstermezler.
 Beni gönderdi köpek Kalin Çar,
 Almam için denmeyen vergiler-haraçları,
 Ne az, ne çok tam on iki yıllık,
 Ve her yıl için üçer bin;
 Ve ben elçi Vasili Mikuliç oğlu,
 Ve kendime bir eş – kadın almak isterim,
 Sizin sevgili genç yeğeninizi,
 Ve onun adı Zabava, Putatiç kızı.”
 Knez Vladimir Kievskiye dedi ki:
 “Ey sen genç Vasiliy Mikuliç oğlu!
 Yeğenimle düşünmeye gideceğim.”
 Çağırdı yeğenini Vladimir,
 Ve sordu yeğenine:
 “Ey sen, benim narin yeğenim!
 Sen, bu korkunç elçiye eş olarak,
 Bu genç Vasili Mikuliç’e varır mısın?”
 Sessizce fısıldadı yeğeni ona:
 “Ey sen benim sevgili amcam (dayım)!
 Senin aklın buna ne der,
 Senin düşüncen nedir?
 Sen kızı, kadına verme,
 Kimseyi kendine güldürme?”
 Kievskiy Knez Vladimir:
 “Ey sen, sevgili yeğenim!
 Seni nasıl korkunç elçiye vermeyeyim,
 Korkunç elçi, Kalin Çar’ın köpeğine?”
 “O korkunç elçiye – karı olmamak,

Kadınsal olarak alametler biliyorum:

Kayık yüzer – ördek yüzer,

Bir peykede oturur gibi beklemek,

Süzgün bakışlı gözlerle bakma.

Onun konuşması kadıncaydı,

Böğrü yufka kadın böğrü gibi,

Ondan saha naziği çıkmadı aralarında.

İkimiz bir birimize ancak kasvet veririz!”

Vladimir Kievskiy der ki:

“Ben, elçiyi doğrulamaya gideceğim;

O bir yiğit değil, kadın ise,

O, erkek mücadelelerine girmeyecek.”

Knez aldı yanına yedi yiğit savaşçı,

Beş Priçtenki, iki Hapilov ¹²⁸kardeşlerden,

Çıkarı onları geniş avluya,

Vasili Mikuliç’e geldi,

Ve şöyle söyledi ona:

“Genç Vasili, Mikuliç oğlu sen!

Savaşçılarla eğlenmek ister misin?

Geniş avluda dövüşmek?”

Genç Vasiluşka Mikuliç oğlu cevapladı:

Ben dövüşeceğim kimse yoktu,

Temiz alanda kime tattırayım (yenilgiyi)?”

Çocukluğumdan beri dolaşırım,

Çocuklarla şaka yapar, sakalaşırım.”

Ve savaşçılara, geniş avluya çıktı;

Avlu ortasında onlar beklerler,

Ve göğüs göğse savaşa gidiler,

¹²⁸ Bılinalarda “bratya pritçenki” (Pritçenka kardeşler) (civelek, çevik, gözü açık); “hapilovı” (yakalayanlar, kapanlar); “sbrodoviçi” (çeteciler) “sbrod” kelimesinden; “zaleşane” (les: orman teriminden) ormancı terimleri türetilmiş olarak kullanılmaktadır; bunlar itibari kişiliklerdir.

Genç Vasili Mikuliç oğlu,
 Sol eline aldı üç savaşıyı,
 Ve sağ eline aldı diğer üç savaşıyı,
 Çarptı onları birbirine, ayrı ayrı yere serdi,
 Yedisini ortaya süpürdü (savurdu),
 Yerde yatar yedi savaşçı, kalkmazlar ayağa,
 Hiddetlendi Knez Vladimir, gitti ileri,
 “Aptal Zabava, akılsız!
 Saçın uzun aklın kısa,
 Bogatırı kadın sandınız (dediniz):
 Böyle elçi buda görülmemiştir!
 Zabava tartıştı amca-knezle:
 “Ey sen, benim muktedir – amcacığım!
 O elçi olamaz, o kadındır:
 Ondaki alametler hepsi kadınsı.”
 Kiev Knezi Vladimir der ki:
 “Ben gidiyorum, elçiyi kontrole:
 O erkek mi, kadın mı,
 Acaba sıkı ok atar mı?”
 Getirdi o, on iki mahir okçu,
 Hepsi güçlü, mahir bogatırlar,
 Vasili Mikuliç’e geldiler:
 “Genç Vasili, sen Mikuliç oğlu!
 Okçularla yarışsın,
 Sıkı ok atıp, uzaktan tam hedefe!”
 Genç Vasiliuşka Mikuliç oğlu cevap verdi:
 “Okçularım temiz alanda kaldı,
 Ben mi atışayım?
 Küçük yaştan beri,
 Çocuklarla sıkı ok atışırdım.”
 Çıktı oraya on iki yiğit okçu,
 Uzaktan sıkı atarlar, yaş meşeyi,

Uzak mesafeden vururlar yaş meşeyi:
 Onların kızgın ok atışından,
 Onların bogatır oklarından,
 Yaş meşe ancak sallanır,
 Sanki hava rüzgarlı gibi.
 Elçi Vasiluşka Mikuliç oğlu der ki:
 “Ey sen, Vladimir stolno-Kievskiy!
 Sizin bogatır oklarınız bana uymaz,
 Emir ver benim okumu getirsinler.”
 Genç güçlü yiğitler orada tabanları yağladı:
 Birini taşı beş yiğit,
 Diğerini getirir beş yiğit.
 Otuz yiğit ok sadağını taşır,
 Elçi Vasiluş, Vladimir’e der ki:
 “Ben seni, knez solnişko, taşırım artık!”
 Sol eline aldı hemen,
 Çelik uçlu okunu,
 Gerdi yayını kulağına kadar:
 Sert yayını gerdi ipek kirişini,
 Ve uçtu ok,
 Bütün güçlü, kudretli bogatırlar,
 Şımarıkça fırladılar,
 Knez Vladimir dört eli üstüne düştü,
 Ve ok yaş meşeye çarptı,
 Ve meşeyi yardı bıçak gibi.
 Elçi Vasili şöyle dedi:
 “Ben yaş meşeye acımadım,
 Daha çok okuma acıdım:
 Boş alanda denk okçu bulamadım.”
 Kahretti Knez Vladimir ve gitti ileri,
 Kendi kendine söylendi:
 “Ancak ben, elçiyle baş ederim.”

Satranç tahtsını emretti,
 Getirdi altın satrancı,
 Elçiye şöyle dedi:
 “Genç Vasili, sen Mikuliç oğlu!
 Benimle mücadele edersen,
 Belki denizaşırı satrancı yenersin?
 Genç Vasiluşka Mikuliç oğlu dedi ki:
 “Oyuncaklarım benim, temiz alanda kaldı;
 Emreder misin, getirsinler bana?
 Ben çocukluğumdan beridir tavleyka (tavla/satranç) oynarım,
 Bütün çocukları satrançta yendim.”
 “Ah sen, yiğit oyuncu Vasiluşka!
 Sen tahtaya (rehine, bahis) koy vergi ve gelirleri,
 Ben de knez olarak koyarım ana şehir Kiev’i.”
 Orada başladılar şah mat mücadelesine,
 Başladılar tahtada gidip gelmeye.
 İlk hamleyi elçi yaptı,
 Vladimir’e ulaşamadı,
 Diğer hamle etti,
 Üçüncü kez hamle etti ve kazandı,
 Satranç ve tavleyka tahta altında;
 “Ey sen, Knez Vladimir stolno-Kievskiy!
 Bana baş şehrini kaybettin.”
 Knez Vladimir ona:
 “Sen elçi, ben karımla görüşeyim bırak!1
 Elçi şöyle dedi:
 “Bana gerekmez sen ve karın,
 Bana gerekmez senin Kiev’in:
 Sen bana yeğenini ver karım olsun,
 Genç Zabavuşka Putatiçna’yı.”
 Büyük sevinç içinde Knez Vladimir,
 Zabava’ya gitmedi bile sormaya,

Sevgili yeğenini nişanlamaya koyuldu,
 Korkunç elçi Vasili Mikuliç'e:
 “Ah! Ey sen, Vasiluşka Mikuliç oğlu!
 Yapalım büyük şölende düğünü.”
 Başladılar evlilik hazırlıklarına,
 Şölen kurdular, ziyafet yaptılar.
 Şölende üçüncü gün oldu,
 Onlar gidecek bugün Tanrı'nın kilisesine.
 Elçi orada kederlendir, mahzun oldu.
 Vladimir stolno-Kievskiy ona:
 “Ne, genç Vasiluşka, neşeli değilsin?
 Yiğit adam neden keyiflenmiyorsun?
 Genç Vasiluşka cevap verir:
 Aklım neşeli değil,
 Belki evde babam öldü,
 Belki de anam.
 Sende neşeli guslicilerin yok mu?
 Yavar (akağaç) ağacından gusli çalsın,
 Yeni zaman, şimdikileri söylesin,
 Evet, eskiler ve geçmişleri de söyler mi?”
 Vladimir emretti guslicileri,
 Hepsi de neşeli çalamıyor,
 Elçiyi keyiflendiremiyor.
 Elçi Vasiluşka, Mikuliç oğlu der ki:
 “Ah sen, Knez Vladimir stolno-Kievskiy!
 Yok mudur zindanda yatan,
 Gusli çalabilen mahkûm?”
 Emretti Vladimir zindandaki mahkûmu,
 Gusli çalmaları için,
 Hepsi çalar, ama neşeli çalamazlar,
 Elçi Vasiluşka tekrar:
 “Ah, burada, Kiev'de yaşayan,

Çernigovluu genç tüccar misafir,
 Godinov oğlu Staver yok mudur?
 Hakkında büyük şayia bolaşır,
 Çok mahir gusli çalar diye,
 Yeni zaman ve şimdileri söyler,
 Ve eski devileri, geçmişleri de.”
 Kendi kendine Knez Vladimir:
 “Staver’ı nasıl bırakırım, nasıl görür Staver’ı,
 Bırakmayıp Staver’ı, öfkelenmeyip elçiye,
 Staver Godinov için emir verdi.
 Ve getirdiler onu büyük ziyafete,
 Ve elçi şahbaz ayaklarıyla atladı,
 Ve oturdu Staver’ın karşısına,
 Ve karşısına meşe tabureye,
 Staver çalmaya başladı guslisini,
 Sazının tellerine dokundu,
 İlki Kiev’den düzine koydu,
 Diğer Çernigov şehrinden,
 Üçüncüsü de Çar-Grad’dan (İstanbul),
 Büyük oyun (çalma) oldu,
 Knez ve knyaginayı şarkıyla övdüler,
 Mavi denizden deyiş dediler,
 Knezler ve boyarlar oturur, hayret içinde,
 Bütün bogatırlar susar, dinlenirler,
 Ve elçi şekerleme yaptı, uyumak istedi,
 Elçi şöyle dedi Staver’a:
 “Selamlıyorsun sen, neşeli yiğit,
 Genç Staver, Godinov oğlu!
 Sen, beni tanımadın mı?”
 Staver Godinoviç cevap verdi:
 “Ben nereden tanıyayım seni?”
 Elçi şöyle der:

“Ey sen, Knez Vladimir stolno-Kievskiy!

Bana senin vergilerin gerekmez,

Belki beni, neşeli yiğitle,

Genç Staver Godinoviç ile.”

Knez Vladimir kendi kendine:

“Staver’ı vermek, Staver’ı görmemek,

Staver’ı vermeyerek, elçiye hiddetlendirmek.”

Ve elçiye hiddetlendirmede Vladimir,

Verdi Staver’ı elçiye, elini eline,

Elçi şöyle dedi:

“Ey sen, yiğit Staver Godinoviç!

Seninle birlikte gidelim temiz alan,

Bakmak için cesur drujinaya.”

Bindiler cins atlara gittiler,

Vardılar cesur drujinaya,

Elçi Vasili girdi ak otağa,

Değiştirdi Vasilisa giysilerini, kadın giysileriyle:

“Selam Staver Godinoviç:

Şimdi sen beni bilmedin mi?”

Cevap verdi Staver Godinoviç:

“Selam benim sevgili ailem (karım),

Mikuliç kızı genç Vasilisa!”

“Sen Staver Godinoviç ne için,

Knez tarafından konuldun soğuk zindana?”

“Ben genç karımla, seninle övündüm,

Bütün knezler-boyaları satarsın ve satın alırsın,

Vldimir’in aklını,

Şimsi hemen cins atımıza binelim,

Kendi yurdumuza Çernigov şehrine gidelim.”

Mikuliç kızı Vasilisa dedi ki:

“Bizim için ne övünç, ne de şereftir yığidim,

Hırsızca (gibi) Kiev’den ayrılıp gitmek,

Biz düğüne gidelim,
 Knez – boyarlar satılan, satın alınan,
 Knez Vladimir’in aklını alan.”
 Ana şehir Kiev’e yöneldiler,
 Merhametli Knez Vladimir’e,
 Mikuliç kızı Vasilisa dedi ki:
 “Ah sen, Solnişko Vladimir Knez!
 Ben, korkunç elçi, Staver’ın karısıyım,
 Vasilisa Mikuliç kızı,
 Düğünü bitirmek için geri döndüm.
 Bana verecek misin yeğenini?”
 Putatiç kızı Zabava dedi ki:
 “Ay sen, benim amcam (dayım) Knez Vladimir!
 Bütün Rusya’ya gülünç olacaktın,
 Bir kızı, bir kadınla evlendirerek!”
 Solnişko Vladimir stolno-Kievskiy,
 Utançtan başı düştü,
 Parlak gözleri söndü, düştü yere,
 Kendisi şöyle konuştu:
 “Müteşekkirim, Godinov oğlu Staver,
 Tanıdım övündüğün genç karını!
 Burada herkesi satar ve satın alır,
 Ben Vladimir’in ise aklını,
 Senin övüncün çok büyük,
 Sen Kiev’de ticaret yap,
 Ticaret yap, gümrüksüz, vergisiz.”
 Kiev’den gitmeye hazırlandılar,
 Kendi yurtlarına, Çernigov şehrine,
 Genç Staver Godinoviç,
 Ve genç Vasilisa Mikuliçnayla,
 Knez ve knyagina çıktı uğurlamaya,
 Staver hakkında söylenir starine,

Mavi Deniz ve sakinliği,
Bu, siz iyi insanlara, dinlemek için.

6.11.17.Buzan Adası'nda¹²⁹

Şanlı Volga'da,
Yukarı ağzında,
Buzan adasında
Dik kızıl yamaçta,
Serpilmiş sarı kumlarda,
Sohbet vardı, kaba sohbetler,
Kadifeyle kaplı,
Sohbette oturuyordu Kazak atamanlar:
Yermak Tivmofeyeviç, Sambur Andreyeviç,
Anofrey Stepanoviç,
Onlar düşündüler tek akıldan,
Savaş düşündüler,
Genimet elde etmeyi,
Esaul daire (çizerek) dolaşır,
Donsk'te, Yaitsk'te,
Esaul bağırır gür sesle,
Bütün cesur başlara:
“Ey sizler, kardeşlerim, Kazak atamanları!
Bizde denizde bulunmayan,
Deniz dalgalarını görmeyen,
Savaş nedir görmeyen,
İnsan kanını görmeyen,
Yürekten Tanrıya dua etmemiş,
Öyle yiğitler kalsın Buzan Adası'nda.”
Bindi yiğitler hafif rendelerine (küçük kayık),

¹²⁹ Danilov 1938: 74.

Atladı yiğitler,
 Volga anadan aşağı,
 Ahtub kolunda,
 Beyaz kuşlar değil,
 Mavi denizde uçanlar.
 Kazaklar gider orada,
 Mavi deniz ortasında,
 Malitsa adasına karşı,
 Hafif rendleri çıkardılar,
 Neşeyle fırlattılar,
 Kurdular maydanları,¹³⁰
 Serdiler halıları,
 Soroçinsk halıları,
 Ve kaba sohbet,
 Kadifeyle örtülmüş,
 Oynadı Kazaklar,
 Altın tavlâ ile,
 Pahalı değerli şeylerle,
 Baktı Kazaklar,
 Onlar mavi denizde,
 Yeşilden uzak,
 Sağlam meşeden,
 Bembeyaz beyazladı,
 Kapkara karardı sanki,
 Gemilerde beyazladı,
 Keten yelkenleri,
 Ve karardı denizde,
 Orada on iki gemi;
 Ve yüzer denizde,
 Güçlü Türk misafirler,

¹³⁰ Maydan: kumar masası.

Deniz aşırı mallarıyla.
Kazaklar gördü bunu,
Ve fırladı Kazaklar,
Küçük rendeleriyle,
Kavradı Kazaklar,
Ağır savaş silahlarını,
Üç bakır top,
Doldurdu Kazaklar,
On iki gemiye,
Üç topu ateşlediler,
Silahlar gürledi birden,
Zengin Türk misafirler,
Gemilerinde korktular bundan,
Çırpınmaya başladı mavi deniz,
O denizaşırı malları,
Kazaklara düştü (ellerine geçti),
Ve on iki gemi,
O gmeilerde,
Biri korkmamıştı,
Kızıl bakire ruh,
Genç Urzamovna,
Türk murza kızı,
Genç kız dedi:
“Bana dokumayın,
Beni götürün Kazaklar,
Güçlü Moskova Çarlığı’na,
Rusya devletine,
Götürün beni,
Benim inancım vaftizlidir.”
Dokunmadı Kazaklar,
Kızıl bakire ruha,
Ve bindirdiler,

Kendi kayıklarına,
Ve Kazaklar,
Ahtub nehrinde,
Gitti Kazaklar, Sarp kıvıll sahilde,
Maydanı kurdular,
Tersk maydanı,
Soroçinsk halısını,
Sohbete koyuldular,
Kaba sohbetler,
Kadifeyle kaplı,
Masa pahalı deniz dişi.
Yemek yedi Kazaklar,
İçtiler leziz içkileri,
İçecekler denizaşırı.
Büyük sevinç olacak Kazaklara,
Hazine ganimetinden,
Karakollar kurdular,
Karakollar sağlam, dışarıda,
Volga ananın yukarısında,
Ve aşşaşğısında da.
İçkiye veriler yiğitler,
Hepsi de sonununa kadar.
İşte o zaman,
Diğer tarafta,
Belirdi yanda,
Pers elçisi,
Koromişev Semyon Kostantinoviç,
Askerleri ve tayfasıyla,
Kazaklar sarhoş oldu,
Askerin aklı gitti başından,
Dövüşe tutuştular,
Şahsi çıkar uğruna,

Pers elçisini gördüler, görmediler,
 Onlarla dövüştüler.
 O dövüş içinde Pers elçisinin,
 Askeri elli kişi,
 Kazaklar onları yendiler,
 Üç kişi kurtuldu,
 Gemiye kaçabilenler,
 Kendi elçisine haber vermeye.
 Pers elçisi anlamadı işi,
 Neden savaştılar.
 Gönderdi yüz kişi,
 Bütün doğruyu öğrenmek için,
 Askere öyle geldi ki,
 İyi değildir,
 Kazaklarla başladılar savaşmaya.
 Bu kez önderleri konuştu onlara,
 Ataman Yermak Timofeyeviç:
 “Ey sizler, iyi askerler,
 Çarın sadık hizmetkârları!
 Bizimle çarpışacaklar mı?
 Bizden ganimet mi alacaklar?”
 Akılsızdı askerler,
 Sözünü anlamdı onun,
 Ve başladılar savaşa,
 Ölüme kadar savaşmaya,
 Şahsi ganimet olmadan.
 Bu defa iletiler ki,
 Büyük Stafey Lavrentiyeviç:
 “Ey sizler, Kazak atamanlar!
 Onlara ne yapalım?
 Askerler inatçı,
 Bizimle kavgaya giriyorlar!”

Onun bu sözüne,
Büyük ataman,
Yermak Timofeyeviç,
Onları ölüme kadar dövmelerini emretti,
Ve cesetlerini nehre atmayı.
Kazaklar dövüşe başladı onlarla,
Hepsini ölüme kadar dövdüler,
Sadece onlardan biri kaçtı,
Kaproł Ostrovski,
Kendi gemisine kaçtı,
Pers elçisine,
Semyon Konstantinoviç Koromişev'e,
Ve anlattı ona her şeyi,
Kazaklarla nasıl dövüştüklerini,
Ve Pers elçisi,
Hiçbir şey akledemedi,
Kendi hassası ile düşünme düşündü,
O, Don Kazakları hakkında.
Bu sefer kalktı,
Kazak atamanlar,
Yermak Timofeyeviç,
Sambur Andreyeviç ve Anofrey Stepanoviç.
Büyük dövüşler oldu,
Ölümüne dövüşler,
Kazak atamanları ise,
Kendileri dövüşmedi,
Sadece kendi Kazaklarına bağıldılar,
Bütün askerleri öldürsünler, ,
Kaçtı, kaçamadı on kişi,
Ve o savaşta öldürdüler,
Pers elçisini öldürdüler,
Semyon Konstantinoviç Koromişev'i.

Kazaklar bu defa,
 Pers elçisinin bütün hayvanlarını,
 Aldı, parlak giysilerini, Zmeyevaya dağına bıraktılar,
 Gitti onlar, Kazaklar,
 Ahtub'da, nehirde,
 Volga anadan aşağılara doğru.
 Ve Kazaklar olacak,
 Astrahan Hanlığında,
 Drujinasıyla Yermak çağrılacak,
 Denizaşırı mallarıyla,
 Çeşitli gümrük malları,
 O mallardan vergi ödediler,
 Devlet hazinesine,
 Ve kendi mallarıyla,
 Yasaksız ticaret yaptılar.
 Starina böyledir, böyle bitti.

6.11.18.Sibirya Fatihî Yermak¹³¹

Şanlı Saratov steplerinde vardı,
 Saratov şehri aşağılarında idi,
 Kamışın şehri yukarılarında,
 Toplandı Kazaklar, hür insanlar,
 Toplandı onlar, kardeşler, bir muhitte,
 Groben ve Donsk ve Yaitsk halkı,
 Atamanları Yermak idi, Timofeyeviç oğlu,
 Yesaul, onlarda Astaşka Lavrentinoviç oğlu,
 Düşünmeye başladılar, tek akıl olarak,
 Keskin akılda, dolu akıldan.
 Ve Timofeyeviç oğlu Yermak dedi ki:

¹³¹ Avenarius 1902: 293.

“Yazın sıcak, yaz geçiyor,
 Soğuk kış geliyor,
 Ve biz, Kazaklar nerede kışlayacağız?
 Çıkarımıza olmayacak, şaka yapıldı,
 Mavi denizi gezdik,
 Ve ırmak kolu Ahtub’da durduk,
 Pers elçisini öldürdük,
 Askerleriyle ve tayfalarıyla,
 Hepsi karınlarından fethedildi;
 Ve masumluğumuz nasıl (ispat) olacak?
 Bizler Volga’da yaşayamayız – hırsız bilirler,
 Yaik’e gitmek – geçit çok büyük,
 Kazan’a gitmek – orada Groznı Çar durur,
 Groznı Çar İvan Vasilyeviç,
 Onun gücü çoktur orada,
 Bana, Yermak’a orada idam vardır,
 Size, Kazaklara yakalanmak vardır,
 Evet, sağlam zindanlara kapatılmak,
 Biz Usol’a gidelim-ha, Strogonov’a
 O Grigori Grigoryeviç’e,
 Çok domuz, barut ve ekmek alalım,
 Kızıl baharın gelişinde,
 O zaman, kardeşler, sefer çıkalım,
 Kendi günahlarımızı Groznı Çar önünde kabullenelim.
 Ve gittiler Usol’a, o Strogonov’a,
 Çok domuz, barut ve ekmek stoğu aldılar,
 Çusova nehrinde gittiler,
 Kışı kışlayacakları yere.
 Ve buldular Çusova nehrinde,
 Sarp dağlarda taş mağara,
 Girdiler mağaraya toplandılar,
 Ne çok ne az - üç yüz yiğit.

Orada kışlamak iyi idi onlara,
 Soğuk kış geçti,
 Kızıl bahar geldi
 Yermak Timofeyeviç oğlu dedi:
 “Kardeşlerim artık toparlanma vakti,
 Gitmeye hazırlanın
 Kendinize kayıklar yapın – ha,
 Akçam (dalı)dan kürek edinin,
 Kardeşlerim gidiyoruz, Tanrının yardımıyla,
 Çusava nehrinde, kardeşlerim, yukarılara,
 Sarp dağlarını kardeşlerim, geçelim,
 Basurman Çarlığına kadar ulaşalım,
 O Sibiryâ Çarlığını fethedelim,
 Çar Kuçuma’yı esir alalım,
 Bununla Groznı Çar karşısında hizmet edelim.
 Orada kayıklar edindiler,
 Çusava nehrinde yukarılara gittiler,
 Gümüş’ü geçtiler, yükseklerle ulaştılar,
 Barançensk boğazına vardılar,
 Orada kayıklar edindiler,
 Kendilerini taşıdılar ve yerleştiler,
 Yol üzerinde onları terk ettiler,
 Olda biraz geikenler,
 Barança nehrini gördüler,
 Çam dalından sandal yaptılar,
 Ve kayık yaptılar orada,
 Tagil nehrinde yüzdürdüler,
 Medved kayalığında durdular:
 Orada konakladılar ilkbaharında Troitsa’ya kadar
 Balık avlayarak beslendiler,
 Troitsa’da tekrar yola koyuldular,
 Ve yüzdüler Tagil nehrinde,

Yüzdüler Tura nehrinde,
 Tura nehrinde yüzdüler Yepanča nehrine,
 Orada yaşadılar Petrov gününe kadar,
 Orada üstesinden geldiler (yaptılar);
 Samandan (kuru ot) adam yaptılar,
 Ve onarla renkli giysiler diktiler;
 Yermak'ın družinası üç yüz kişiydi
 Ve onlarla oldu binden fazla.
 Tobol nehrinde yüzdüler;
 Madeyski yurta (çadır)larına yüzdüler;
 Tatar knezini esir aldılar,
 Tobol nerinde onarla yol göstermesi için,
 Tobol nehri ağzında
 Toplandılar bir arada,
 Tek bir akıl düşünmeye başladılar,
 Tobol dağından nasıl yüzeceklerini?
 Üst tarafa gitti Yermak,
 Aşağı ağızda Lavrentyeviç oğlu Astaşka,
 İrtiş nehrine yüzdü Astaşka,
 O Tobol dağının eteğine (dibine).
 Orada büyük savaşları kızıştı,
 Kotovsk Tatarlarıyla,
 Yok ediyorlar Tatarları o büyük dağdan,
 Oklar yağmur gibi yağar,
 Kazakların okları alması mümkün değil,
 Sabahtan akşama kadar çarpıştılar;
 Kazaklar çok Tatar öldürdü,
 Tatarlar bakar şaşkınca,
 Ruslar nasıl da güçlü böle,
 Onlardan birini bile öldüremez onlar:

Kızgın oklar onklara bir demek gibi yapışır.¹³²

Ve Kazakların hepsi canlı durur,

O sırada Timofeyeviç oğlu Yermak,

Souksank yayıyla çıktı,

Sibir nehrinde, ağza kadar ulaştı,

Tatar Çarı Kuçuma'yı esir aldı:

Birinci Knezi ise,

Kotovsk Tatarlarına gönderdi,

Kazaklarla savaşta barışmaları için,

“Sizin çarınızı esir aldık,

Timofeyeviç oğlu Yermak Ataman (tarafından)”.

Bunu duyan Tatarlar büzüldüler,

Hediyelerle vardılar Yermak'a,

Sansar ve Sibirya samuru kürkleri getirdi,

Kabul etti Yermak gönderilen hediyeleri,

Kuçuma Çar'ın yerine

Tatar Sobanaka kabul etti,

Orada yaşadı Yermak,

Kış Nikolin Gününe kadar.

Samur kürk dikti oradak,

Sert yerleriyle beraber, sıcaklar yerleri üstte,

Zerdeva derisinden şapkalar dikti.

Toplandı Kazaklarıyla,

Taş Moskova'ya gitti Yermak,

Groznı Çar'a kendi suçuyla,

İndi atından yaya gitti,

Sessizce ve saygıyla,

Yanında bütün gücünü götürdü,

¹³² Tatarlar, Kazakların ok demetlerini aldıklarını ancak kendilerine tekrar ok atmadıklarını görüyor, ancak onların kuru otlardan hazırlanarak ön saflara yerleştirilmiş kuklalar olduklarını tahmin edemiyorlar, yani onların gerçek insan olmadıklarını anlayamıyorlar.

Çarlık makamına çıktı,
 O kızıl kanada,
 O gün Hıristov günüydü,
 Sabah erkenden müsaade verdi girmesine çar,
 Groznı Çar önünde diz çöktü Yermak,
 Ve şöyle söyledi:
 “Ey siz, umudumuz, Ortodoks Çar!
 Cealandırmayın beni, söz söyleyeyim,
 Size geldim, ben Yermak, suçumu bilerek,
 Bizler, Kazaklar sallandık – dolaştık,
 Temiz alanda, mavi denizde,
 Mavi Hualin denizinde,
 Kayıkları – gemileri kırdık,
 Ahtuba nehri kolunda iş gördük,
 Önümüzden geçti Pers elçisi,
 Askerleriyle tayfasıyla,
 Ve Kazaklardan (bir şeyler) koparmak ister,
 Ve Kazaklara saldırdı kendi (iradesiyle),
 Ancak Kazaklar, ona izin vermedi/bırakmadı.
 Ve vurdular Pers elçisini,
 Askerleriyle ve tayfasıyla beraber.
 Ve şimdi Ortodoks Çar,
 Sana suçlu başımı getiriyorum,
 Başımla beraber – Sibiryâ Çarlığını.”
 Dedi ki Ortodoks Çar:
 “Ey sen, Timofeyeviç oğlu Yermak,
 Sen yiğit Kazak Atamanı!
 Senin sadık hizmetin için
 Bütün suçlarını (günah) bağışladım,
 Ve sana şanlı sakın Don’u ihsan ediyorum.”

6.11.19. Yermak Sibirya'yı Aldı¹³³

Şanlı aşağı şehir Astrahan'da,
 Volga nehri iskelesine karşı,
 Toplandı orada cesur yiğitler,
 Şanlı Don Kazak atamanları –
 Yermak Timofeyeviç,
 Sambur Andreyeviç ve Anofray Stepanoviç;
 Ve bir muhit oluşturdular,
 Bir olup düşündüler,
 Keskin akıldan, dolu akıldan.
 Ataman, Don Kazaklarına,
 Yermak Timofeyeviç dedi ki:
 “Ey siz, kardeşler, Kazak atamanlar!
 Çıkarımıza olmayan şaka yapıldı;
 Mavi denizde gezdik,
 Ve ırmak kolu Ahtub'da durduk,
 Pers elçisini öldürdük,
 Bütün askerleri ve gemi tayfasıyla beraber,
 Ve hepsi karınlarından fethedildi;
 Ve mesuliyetimiz nasıl olacak?
 Astrahan'da yaşayamayız,
 Volga'da yaşamak – hırsız diye tanınmaktır,
 Yaik'e gitmek – geçiş büyük,
 Kazan'a gitmek – Groznı (korkunç) Çar var,
 Groznı Çar, hâkim İvan Vasilyeviç;
 Moskova'ya gitmek – yakalanmış olmaktır.
 Farklı şehirlere yollanmış,
 Ve karanlık kodeslere konulmuş,
 Biz Usol'a Strogonov'a gidelim haydi,
 O Grigori Grigoryeviç'e,

¹³³ Danilov 1938: 80.

O Voronov'a, hâkime;
 Alalım yanımıza domuz, barut ve ekmek.”
 Ve varacak onlar Usol'da Strogopov'da,
 Ekmek erzağı aldılar, bol domuz ve barut,
 Ve gittiler Çusava nehrinde yukarı,
 Yermak'ın kışın kışlayacağı yere,
 Buldular bir taş mağara,
 O Çusava nehrinde, asılı büyük bir kayada;
 Gittiler o kayanın üstüne,
 Yerleşti Kazaklar mağaraya,
 Az değiller- iki yüz kişiden fazla;
 Orada kaldı insanlar,
 Diğer yandan böyle bir mağaraya toplandılar,
 Orada kışın kışlamak iyi olur,
 O kış gider, ilkbahar gelir,
 Yermak nereye yol alacak?
 O yolu Gümüş nehirde arayacak?
 Yermak topladı arkadaşlarını,
 Gümüş'te yol aldılar, Jarovl'a vardılar,
 Orada bıraktılar kayıklarını,
 Bo Barança boğazında,
 Birini taşıdılar ve yerleştiler,
 Ve onu terk ettiler sonra.
 O zaman Barança nehrini gördüler, sevindiler,
 Çam dallarından sandal yaptılar,
 Barança nehrinde yüzdürdüler sandalı,
 Ve sonra yüzdüler Tagil nehrinde,
 Medved kayalığında Magnits dağı yanında durdular,
 Ve diğer tarafta salları vardı onların,
 Ve özel bir kayak yaptılar,
 Onları toplamak için.
 Kazaklar orada yaşadı ilbahardan Troitsa gününe kadar,

Ve balık avı yaptılar,
 Onlarla beslendiler,
 Onlara yol açıldı,
 Ve hepsi toplandı kayıkta,
 Ve Tagil nehrinde yüzdüler,
 Tura nehrinde yüzdüler Yepanča nehrine;
 Ve orada yaşadılar Petrov gününe kadar,
 Onlara orada da üstesidenn geldi,
 Samandan insanlar yaptılar,
 Renkli giysi diktiler onlara,
 Yermak'ın üç yüz kişiydi drujinası,
 Ve onlarla oldu binden fazla drujinası.
 Tobol nehrinde yüzdüler,
 Madeyski yurta'ları¹³⁴ yüzdüler,
 Orada esir aldılar knezi,
 Kendilerine Tobol nehrinde yol görtersin diye,
 Tobol nehri ağzında durdular,
 Toplandılar bir arada,
 Düşünme düşündüler, akıl ettiler,
 Nasıl yüzeceklerini o Tobol dağına?
 Yermak kendisi gitti üst tarafa,
 Anofrey Stepanoviç kaldı aşağıda ki,
 Tobol dağına karşı dökülen,
 İki Kazak ataman yüzdüler,
 Sambur Andreyeviç ve Anofrey Stepanoviç,
 Kendi yoldaşlarıyla İrtiş nehrinde.
 En yüksek Tobol dağı eteğine,
 Orada büyük çarpışma oldu,
 Kotovsk Tatarlarıyla:
 Tatarlar, onlara saldırır sarp dağlardan,

¹³⁴ Yurta: çadır.

Oklar uçuşur, sağanak yağmur gibi,
Kazakların onları almaları mümkün değil,
Ve bütün gün sürdü dövüşme.

6.11.20.Kazan'ın Korkunç Çar Tarafından Zaptı¹³⁵

Ah sizler, misafirler, davetli misafirler,
Davetli misafirler, savaşçı misafirler!
Size anlatmalı mı, misafirler, harika şeyleri,
Öyle harika şeyleri, küçükleri değil,
Çarın şanlı Kazan şehrine olan seferi hakkında?

*

Korkunç Çar İvan Vasilyeviç,
Otuz yıl gücünü artırdı,
Tam otuz yıl ve üç sene;
Artırdığı gücü, savaşmaya gitti,
Şanlı Çarlık yanına, Kazan yanına,
Kazan şehrine girmeden,
Yeşil çayırarda durdu babamız,
Yeşil çayırarda girilmesi yasak olan;
Altını kazdırdı Bulat nehrinin,
Altını kazdırdı Kazan'ın, nehrin altını,
Yuvarladı meşe fiçıları,
Sıvı iksir- kara barutla,
Ve ateşledi fiçilerdeki balmumunu,
Ağır ağır duvarlarda gezinir Tatarlar,
Korkunç Çara sataşırlar:
“Sen alamazsın Kazan şehrini ne yüzyıl,
Ne yüzyıl ne de binyıl!”
Kalbi yandı hükümdarca,

¹³⁵ Avenarius 1902: 285-286.

Dikti gözlerini ham toprağa,
 Bana topçuları verin (çağırın),
 Topçular – lağımcılar ateşçiler!”
 Topçular düşünceye daldı, suskun bekledi:
 Genç bir topçu çıktı öne:
 “Beni almayın, hükümdar-babam, cezalandırmaya – asmaya,
 Benim sözümü söylememe izin verin;
 Rüzgâr mumları kızdıracak,
 Kuytu yerde uzun süre ısınacak....”
 Topçu tamamlayamadı sözünü,
 Ataşledi balmumunu, şiddetli,
 Ateş aldı kara barut fiçileri,
 Taş duvarları tahrip etti – uçurdu,
 Ve döküldüler nehre bütün Tatarcıklar.
 Mutlu oldu orada çar-baba,
 Bütün topçulara vermelerini emretti,
 Herbir topçuya elli Ruble,
 O genç topçuya beş yüz Ruble,
 Onun cesur sözü için beş yü,
 Doğru ve dürüstlüğü için.

6.11.21.Kazan’ın Alınması¹³⁶

Siz yiğit çocuklar dinleyiniz,
 Biz yaşı ihtiyarlar anlatacağız,
 Korkun Çar İvan Vasilyeviç hakkında,
 Hâkim olarak Çar İvan Vasilyeviç,
 Kazan şehrini zapt etti,
 Kazan’ın altına, ırmak altında lağım kazdı.
 Sulay için, nehir için barut fiçileri getirdi,

¹³⁶ Gilferding 1873: 827. Bu metin Gilferding tarafından 24 Kasım 1871 tarihinde Peterburg şehrinde İvan Kasyanov Anikieviç’ten derlenmiştir.

Topları ve mühimmatı temiz alana yerleştirdi,
 Tatarlar şehirde ağır ağır gezinmekte,
 Onlar Korkunç Çar ile alay etmeke,
 “Bizim Kazan’ımızda Ak Çar bulunamaz!”
 Orada hâkim Çar İvan Vasilyeviç,
 Hâkim çar hiddetlendi,
 Ağırdan almayı bıraktı,
 Emir veri çar topçulara, cezalandırmak için,
 Bütün lağımcılara, ateşleyicilere.
 Bütün topçular düşünceye daldı,
 Düşünceye daldılar, kilitlendiler,
 Bir topçu cüretlendi,
 Ve şöyle söyledi topçu:
 “Sen çağır söz söylemeye...!”
 Topçu sözünü tamamlayamadı,
 Orada ateşleyiciler yaktı,
 Ansızın patladı barut fiçileri,
 Kale duvarları döküldü Sulay nehrine
 Bütün Tatarlar atıldı,
 Ak Çar’a itaat ettiler,
 Tatarlar şöyle dedi çara:
 -Kazan’ımız ebediyen Aziz Rusya’ya tabi olcak,
 -Yenilmez Aziz Rusya’nın,
 -Yenilmez ve Tanrının sevdiği.

6.11.22.Kazan Çarlığı’nın (Hanlığı) Alınması¹³⁷

Kazan Çarlığı vardı, ortasında
 Beyaz taşlı çadırlar dururdu,
 Beyaz taşlı çadırın yatak odasından,

¹³⁷ Danilov 1938: 193.

Uykusundan uyandı çariçe,
 Çariçe Yelena, Çar Simeon'a anlattı rüyasını:
 “Sen kalk, Çar Simeon, uyan!
 Gece çöktü bana, çariçeye, uyuyamadım,
 Çok rüyalar gördüm:
 Güçlü Moskova Çarlığı'ndan,
 Mavi kartallar havalandı,
 Kara bulutlar yükseldi,
 Çöktüler çarlığımız üstüne,
 Güçlü Moskova Çarlığından,
 Büyük Moskova knezi katlı,
 İvan, hâkim, Vasilyeviç, fatih,
 Kara birliğiyle beraber,
 Kadim güçlü Kazaklarla beraber,
 Kazan Çarlığına yaklaştı on beş verst,
 Altını kazmaya başladılar Bulat nehrinin,
 Öteki nehrin de altına, Kazan altına vardılar,
 Kara barut fiçilerini yuvarladılar.
 Dağın eteğine yerleştirdiler onları,
 Kazan Çarlığının altına,
 Balmumu ateş doldurdular,
 Öteki kampta, meydanda
 Meydanda bir mum yandı,
 Yerde yanar mum sessizce,
 Coşkunlaştı büyük Moskova knezi,
 Knez İvan, hâkim, Vasilyeviç, fatih,
 Topçuyu cezalandırmalı,
 Topçulardan başladı değiştirmeye,
 Büyük küçüğün ardına saklandı.
 Küçükten ona, kneze cevap yok,
 Genç bir topçu konuştu anacak:
 “Sen büyük, hâkim, Moskova knezi!

Sen bizleri, topçuları cezalandırma:
 Rüzgâr mumu hızlı yakar,
 Yerde ise sessiz gider.”
 Düşündü Moskova knezi
 Düşünceye daldırdı onu bu konuşma,
 Bu işi bıraktı bir kenara,
 Onlar, konuşmayı yapanlar,
 Yerde yandı balmumu,
 Kara barut fiçilerine vardı,
 Ateş aldı kara barut fiçileri,
 Yükseldi duman yüksek dağ zirvesine,
 Patladı beyaz taşlı otağlar,
 Koştı büyük Moskova knezi,
 O, yüksek dağa,
 Çarlık otağının bulunduğu,
 Çariçe Yelena anladı,
 O, tuz serpti somuna,
 Sevinçle karşıladı Moskova knezi,
 İvan'ı, hâkim Vasilyeviç'i, fatihi,
 O sundu çariçeye,
 Ve kutsanmış inancı getirdi,
 Çariçeye manastır kurdular.
 Çar Simeon gururu için,
 Karşılamadı büyük knezi.
 Çekip çıkardı ondan,
 Ve aldı ondan Çarlık tacını,
 Sıyrıp çıkardı Çarlık şalını,
 Çarlık esasını eline aldı.”
 Ve o zaman tahta oturdu Moskova Çarlığı'na,
 Ve o zamandan Moskova kökleşti
 Ve o zamandan beri BÜYÜK SÖZ.

6.11.23. Konoton Şhrinde¹³⁸

Nehirde, geçitte,
 Kadim Sosnovka'da,
 Konoton'da, şehirde,
 Ak taşlı duvarda,
 ayırlarda, yeşil çayırlarda,
 Çarlık bölükleri var,
 Devletin bölükleri,
 Sarayın bütün bölükleri.
 Ve uzaklardan temiz alandan,
 O geniş vadiden,
 Karakarga sürüleri sanki tabun olmuş,
 Toplanmışlar, gelirler,
 Kalmıklar Başkurtlarla,
 Karışmış Tatarlarla,
 Devlet bölüklerinden,
 Kendine hasım,
 Devlet bölüğünden
 Hasım semediler.
 Ne okçular, ne savaşı yigtler,
 Bu sefer Pojarsk knezi geldi,
 Knez Semyon Romanoviç,
 O büyük boyar,
 Pojark knezi,
 O karşı ıktı,
 Tatara karşı.
 Atlıya hiddetlendi,
 Tatar tutar ellerinde,
 Elleri tetikte, kulağı kirişte,
 şanlı Pojarsk knezi ise,

¹³⁸ Danilov 1938: 195-200.

Bir eli kılıcında tetikte,
 Sağ elinde,
 İki atmaca gibi,
 Temiz alan uçtular,
 Pojarsk knezi Tatarla beraber,
 Tanrı, kneze yardım etsin,
 Semyon Romanoviç Pojarski'ye!
 Eli tetikte kılıcıyla,
 Bertaraf etti Tatar mızrağını,
 Ve kesti onun başını,
 Atlı Tatarın.
 Uludu zalim pagan Tatarlar,
 Onların atlısını öldürdü,
 Şanlı Tatarı.
 Zalim Kırım Tatarları,
 Zalim ve kurnazlar,
 Vurdular cins atı,
 Semyon Pojarski'nin,
 Cins atından düştü,
 Haykırır Pojarsk knezi,
 Ordu birliklerine:
 “Ey siz, yeni askerler,
 Siz devletin okuçarı!
 Bana cins atımı getirin,
 Pojarski'nin (atını) getirin,
 Ordu birliklerine götürün!”
 Zalim Kırım Tatarları,
 Onlar zalim ve kurnazlar,
 Koşuşturup dururlar,
 Esir aldılar Pojarsk knezini,
 Götürdüler onun Kırım steplerine,
 Kırım Hanına götürdüler,

Köylü kötü güçler,
 Ve soruşturmaya başladı:
 “Ey sen, Pojarsk knezi,
 Knez Semyon Romanoviç!
 Sadakatle bana hizmet et,
 Sen sadakatle – doğrulukla,
 Gıyaben aldatmadan,
 Sen Çara hizmet ettin,
 Kendi Ak Çarına,
 Bana öyle hizmet et,
 Bana, Kırım Hanına,
 İhsanda bulunurum sana,
 Altın ve gümüşler,
 Ve zarif kadınlarla,
 Ve kızıl bakirelerle.”
 Cevap verdi Pojarsk knezi:
 “Ey sen, Kırım Hanı,
 Köylü, kötü güç!
 Sana hizmetten memnun olurdum,
 Bizzat Kırım Hanına,
 Ayağıma hızlı olsam,
 Ak ellerim bağlı olmasaydı,
 İpek kementle bağlı,
 Kılıcım tetikte olsaydı,
 Sana sadakatle hizmet ederdim,
 Senin sefil başını,
 Sefil başını keserdim!”
 Haykırdı Kırım Hanı,
 Köylü, kötü güç:
 “Ey sizler, pagan Tatarlar!
 Pojarsk (knezi)’ı götürük yüksek dağlara,
 Kesin onun başını,

Ak bedenini parçalyın,
Küçük parçalara,
Pojarsk'ı saçın,
Temiz alanda uzak yerler!
Karakargalar gibi,
Haykırdılar, bağrıştılar,
Tatarlar yakaladı,
Knez Semyon Pojarski'yi,
Götürdüler onu Tatarlar,
Yüksek dağa çıkardılar,
Cezalandırdı Tatarlar,
Knez Semyon Pojarski'yi,
Kestiler onun başını,
Parçaladılar ak bedenini,
Küçük parçalara kestiler,
Pojarski'nin (bedenini) saçtılar,
Uzak köşelere temiz alanda,
Sonra gitti Tatarlar.
Kırım Hanına vardılar,
Gün, ertesi gün gitmez onlar,
Bakmak için cesede,
Devletin ordusundan,
İki Kazak atıldı,
Bu iki yiğit Kazak,
Yürüdüler yüksek dağ başına,
Çıktılar yüksek dağın tepesine,
Ve yiğitler gördüler,
Pojarski'nin bedenini,
Başı duru ayrı yerde,
Elleri, ayakları saçılmışı,
Ve onun ak bedeni,
Parçalanmış, ayrılmış,

Geniş vadiye saçılmış.
 Bu yiğit Kazaklar,
 Topladı onun bedenini,
 İhlamur kabuğu çıkardılar,
 Ve sardılar onu,
 Sıkıca sardılar ıhlamur kabuğuna,
 Götürdüler bedenini Pojarski'nin,
 Konoton şehrine,
 Konoton şehrinde,
 Yaralı oldu episkopos,
 Topladı episkopos, onları,
 Rahipleri ve diyakozları (rahip çırakları),
 Ve kilise adamlarını,
 O yiğit Kazaklara,
 Emretti yıkansın bedeni,
 Pojarski'nin koydular ak bedenini,
 Bir meşe sandığa,
 Ak meşe sandığın kapattılar kapağını,
 Ve oradaki insanlar okudular,
 Cenaze gömü ayini (dua) okuyanlar,
 Ak bedeni gömdüler,
 Ham toprağa,
 Ve ebedi olarak söylendi,
 Knez Pojarski türküsü.

6.12.24.Tatar Esareti¹³⁹

Kuyuda, soğukta
 Kaynakta, çağlayanda

¹³⁹ Avenarius 1902:315.

Al (güzel) kız su çekti
 Zalim Tatarlar geldi.
 Güzel kızı esir aldılar,
 Esir edip kocaya verdiler,
 Genç bir Tatar'a.

*

Ve üç yıl geçti aradan,
 Yaşlı kadını esir ettiler.
 Ses çıkmaz, gök gürlemez
 Zalim Tatar esirleri böler:
 Teyze, damada kalır.

*

O, onu (teyzeyi) yaban bozkıra götürür
 Yaban bozkıra, genç karısı,
 Ve ebedi kölesi.
 Çocuklarımıza dadılık-analık
 Sen, ona üç şey yaptır:
 Didilmiş kendir eğirtir,
 İkinci kazları güttür,
 Üçüncü de çocuk (beşik) sallattır.

*

Teyze üç işi yapmaya koyuldu,
 Elleriyle didilmiş kendir eğirir,
 Gözleri kazları güder,
 Ayaklarıyla çocuğu sallar,
 Çocuk sallarken ninni söyler
 “Ninni yavrum, benim yavrum
 Seni seviyorum, benim canım!
 Sana vursam, bana günah.
 Seni azarlasam, bana yazık, günah.
 Seni öz kabul etmek, bu inanç yok.
 Sen, zalim Tatar babadansın,

Ana tarafından benim tatlı torunum.”
 Nasıl hışırıyor, kuru otlarda koşuyor,
 Kuru otlarda koşuyor canım kızım.
 Bacaklarının çevikliği ona düştü.

6.11.25.Mihaylo Potık¹⁴⁰

Solnışko Vladimir’in,
 Ziyafetinde üçüncü gün,
 Solnışko gider akşama,
 Şanlı ziyafey neşeyle devam eder,
 Ziyafettekiler içerler,
 Katılanlar yerler,
 Ziyafettekiler hep övündü,
 Solnışko şanlı Kiev knezi Vladimir’in yoktu övüneceği,
 Solnışko Vladimir özünemez bir şeyle,
 Toparlanamadı gelirler – vergiler,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık,
 Oturur orada kudretli üç Rus bogatırı:
 Yaşlı Kazak İlya Muramets,
 Genç Dobrinya Nikitiniç oğlu,
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu.
 Söyledi Vladimir Stolno-Kievski:
 “Ah be siz üç kudretli Rus bogatırları!
 Yaşlı Kazak İlya Muromets,
 Sen git Taş Orda’ya,
 Taş Orda’ya, büyük yurda,
 Orada gelirleri-vergileri toparla,
 On iki yıllık, on üç yıllık,

¹⁴⁰ Gilferding 1873: 47-67.

On üç yıllık ve altı aylık,
 Genç Dobırnya Nikitiniç oğlu!
 Sen git o küçük yere,
 O küçük yere, Altın Orda'ya,
 Orada gelirleri-vergileri toparla,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık,
 Üçünkü kudretli Rus bogatırı Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu
 Sen de Podolks¹⁴¹ yurduna git,
 Orada gelirleri-vergileri toparla,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.”
 Bogatırlar düşündü, tereddüt ettiler,
 Gözü kara başlarını eğdiler,
 Parlak gözleri daldı,
 O kerpiç köprüye,
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu dedi ki:
 “Bogatırlar neden düşüncelisiniz?
 Cevap verin-ha bogatırlar, şimdi.”
 Kazak İlya Murmets söyledi:
 “Ah sen, Solnişko şanlı Kievli Vladimir!
 Sen gönder beni büyük ülkeye,
 Büyük ülke Taş Orda'ya,
 Orada gelirleri-vergileri toparlarım,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.”
 Dobırnya Nikitiniç oğlu der:
 “Ey sen, Solnişko şanlı Kievli Vladimir!
 Sen gönder beni küçük ülkeye,
 Büyük ülke Altın Orda'ya,

¹⁴¹ Podolks: Moskova bölgesinde bulunan yerleşim yeri olup 1791 yılında şehir statüsü verilmiştir.

Orada gelirleri-vergileri toparlarım,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.”
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu ise,
 O da söyledi Vladimir’e:
 “Ey sen, Solnişko şanlı Kievli Vladimir!
 Sen gönder beni Podolsk ülkesine,
 Orada gelirleri-vergileri toparlarım,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.”
 Sabah erken kalkarak,
 Yıkandı sabah aklığında,
 Kuşandı iyi silahlarını,
 Eyerledi cins atını,
 Keçe serdi eyeri altına,
 Keçe üstüne örtü serdi,
 Ve kese üstüne Çerkask eyeri,
 Bağladı on iki sıkı bağı,
 On üçüncüyü de güçlenirmek için,
 Ki, temiz alanda cins atından eyeri sıyrılmasın,
 Temiz alanda cesur yiğit düşman atından,
 Gördüler mahir yiğit süvariye,
 Göremediler o babayiğit atlıyı,
 Ne yollardan geçti, ne avlulardan,
 Şehirden geçen o duvar,
 O yüksek kuleden,
 Gitti, Lavanidov haçına,
 Orada uyku tuttu bogatırı,
 Üçündü kudretli Rus bogatırı,
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Sabah erken kalkarak,
 Yıkandı sabah aklığında,

Kuşandı iyi silahlarını,
 Eyerledi cins atını,
 Keçe serdi eyeri altına,
 Keçe üstüne örtü serdi,
 Ve kese üstüne Çerkask eyeri,
 Bağladı on iki sıkı bağı,
 On üçüncüyü de güçlenirmek için,
 Ki, temiz alanda cins atından eyeri sıyrılmasın,
 Temiz alanda cesur yiğit düşman atından,
 Gördüler mahir yiğit süvariye,
 Göremediler o babayiğit atlıyı,
 Ne yollardan geçti, ne avlulardan,
 Şehirden geçen o duvar,
 O yüksek kuleden,
 Gitti, Lavanidov haçına,
 Orada uyku tuttu bogatırı,
 Orada bogatırlar haç kardeşi oldular,
 Haç kardeşi diye adlandılar.
 Kazak İlya Muromets dedi ki:
 “Bizi, orada önceden düzene koyan,
 Yetişemedi karşılamaya kardeşler.
 İki kardeş de af diledi,
 Yaşlı Kazak İlya Muromets,
 Büyük ülkeye gitti,
 Büyük ülkeye, Taş Orda’ya,
 Gelir verilerini denkleştirdi orada,
 Ansızın ayaklandı erkekler,
 Vermemek için vergileri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Yaşlı Kazak İlya Muromets,
 Emir verdi adamlarına,

Adamları haksızlık yapmasınlar,
 Hatalarını düzelttiler,
 Ve ödemeye başladı vergileri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Genç Dobrinya Nikitiniç oğlu,
 Gitti küçük ülkeye,
 Küçük ülkeye, Altın Orda'ya,
 Başladı Orda'da vergi-gelir toplamaya,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Ansızın ayaklandı erkekler,
 Vermemek için vergileri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Genç Dobrinya Nikitiniç,
 Emir verdi adamlarına,
 Adamları haksızlık yapmasınlar,
 Hatalarını düzelttiler,
 Ve ödemeye başladı vergileri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Gitti Podolks ülkesine,
 Başladı vergi-gelirleri toplamaya,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Ansızın ayaklandı erkekler,
 Vermemek için vergileri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Emir verdi Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,

Emir verdi adamlarına,
 Bogatırca emir verdi,
 Adamları haksızlık yapmasınlar,
 Hatalarını düzelttiler,
 Ve ödemeye başladı vergileri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Denkleştirdi o vergileri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Gezmek için küçük koyalara,
 Ak kuğulara ot atmaya,
 Gitti küçük koyalı gezmeye,
 Ok attı ak kuğulara,
 Orada buldu bir ak kuğu,
 Ak kuğu yüzmekte küçük koyda,
 Okunu yerleştirdi, gerdi yayını,
 Vurmak ister ak kuğuyu,
 Ak kuğu dedi ki ona:
 “Ey Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Ok atma sen ak kuğuya,
 Ben bir ak kuğu değilim,
 Ben güzel bir kızım,
 Marya adım, ak kuğu, kral kızı,
 Kral kızı, prenses,
 Öldürme sen beni,
 Sen, beni eş al kendine,
 Götür beni Kiev şehrine,
 Götür beni vaftiz inancına,
 Alalım seninle altın tacı,
 Senin bir asır geçirelim.”

Dinledi Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Adlı Marya'yı, ak kuğuyu,
 Ak kuğu, kral kızı,
 Marya'yı rehin etti.
 Toplar orada vergi-gelirleri,
 O kraldan, Podolsk kralından,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Yolladı o Kiev şehrine,
 O, solnişko Vladimir'e,
 Kiev knezine.
 Geldi Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 O şehre, ana şehir Kiev'e,
 Merhametli knez Vladimir'e,
 Getirir o vergi-gelirleri,
 O Podolsk yurdundan topladığı,
 O kraldan, Podolsk kralından.
 Verir onun Vladimir'e, Kiev knezine,
 Knez memnun oldu,
 Mihaylo Potık İvanov'dan,
 Ondan alarak vergi-gelirleri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Teşekkür etti Kiev knezi Vladimir,
 Vergi-gelirleri getirdi diye,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 O, Podolsk yurdundan,
 Marya'yı, prenses ak kuğuyu,
 Podolsk prensesini,
 Vaftiz inancına getirdi,
 Onunla büyük yemin içti,

Bizden kim önce,
 Kim düşerse ham toprağa,
 Öteki üç ay gezecek,
 Gidecek kendi de ham toprağa.
 Vladimir stolno-Kievski dedi:
 “Sen Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Neden büyük yemin edersin,
 Büyük yemin,
 Uzun süre gitmek için ham toprağa?
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Orada konuştu Mihaylo:
 “Benim büyük yemin vermem gerek,
 Ak kuğu Marya ile,
 O, bana âşık oldu.”
 Onunla aldı altın tacı,
 Onunla bir asır geçirmeye koyuldu.
 İşte o vakitte, o sırada,
 Yabancı Çar Buhar gelerek,
 Çar Buhar, elçiyle gelerek,
 Vergi-gelirleri düzeltmeye,
 Solnişko Vladimir’den,
 Kiev knezinden:
 “Ah sen solnişko Vladimir stolno-Kievski!
 Belki sen vergi gelirlerini verirsin,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Solnişko Vladimir stolno-Kievski,
 Mihaylo Potık İvanov’u çağırttı:
 “Sen Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Yabancı Çar Buhar bize gelerek,
 Bizden isten vergi-gelirleri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,

On üç yıllık ve altı aylık.
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu dedi ki:
 “Ah sen, solnişko Vladimir, Kiev knezi!
 Sen şimdi otur masay,
 Ver erlik (yarlık) yazdır yazıcıya:
 Vergi gelirleri gönderildi,
 Mihaylo Potık İvanov ile,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.”
 Ben şimdi gideceğim vergi gelirleri almadan,
 Mihaylo Potık İvanoviç oğlu,
 Yabancı Çar Buhar’a gidip,
 Ve götürür ona yazılan erliki,
 O yabancı Çar Buhar’a,
 Vergi gelirlerin gönderildiğini,
 Mihaylo Potık İvanov ile,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Yabancı Çar Buhar’a gelip,
 Yazılmış erliki verir ona,
 Yabancı Çar Buhar’a,
 Yabancı Çar Buhar kabul eder,
 Alır hemen yazılmış erliki,
 Hemen okumak için erliki,
 Hızla okur mektubu,
 Memnun olur Çar Buhar:
 “Ey Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Nerede kaldı vergiler?”
 “Telega (araba) mızın tekeri kırıldı,
 Evet, kırıldı tekeri,
 Bizim ustalar kaldılar alanda,
 Telega temiz alanda tamir edecekler.”

Yabancı Çar Buhar dedi ki:

“Sen Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu!

Şimdi sizin Rusya’da neyle eğlenirler (oynarlar)?”

“Bizim Rusya’da eğlenirler,

Meşe ağacınca oynuyorlar,

Akağaç masa kurmak,

Akağaç masa hazırladılar,

Onun üstüne meşe dama koyarlar,

O akağaç tahta üstünde,

Koydu oraya Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,

Koydu ortaya kendi cins atını,

Koydu ortaya korkusuz başını,

Yabancı Çar Buhar,

Koydu akağaç tahtaya,

Koydu vergi gelirlerini,

On iki yıllık, on üç yıllık,

On üç yıllık ve altı aylık.

Orada oynadılar meşe dama,

O akağaç tahta üstünde,

Yenildi Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,

Kaybetti kendi cins atını,

Kaybetti korkusuz başını,

O akağaç tahtada,

O yabancı Çar Buhar’a,

O yabancı Çar Buhar,

O Çar sevindi,

Yeniden koydu tahtaya,

Koydu meşe damayı,

O akağaç tahtaya,

Koydu Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,

O akağaç tahtaya,

Kendi ak kuğu Marya’sını,

Ak kuğu kral kızı,
 Podolsk prensesini,
 Öteki koydu kendi ailesini,
 O akağaç tahtaya,
 Yabancı Çar Buhar,
 Koydu akağaç tahtaya,
 Koydu kendi korkusuz başını,
 Koydu vergi gelirlerini,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Oynadılar bir kez daha,
 Kazandı Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Kazandı cins atını,
 Kazandı korkusuz başını,
 Ve kazandı vergi gelirlerini,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Koydular üçüncü kenz tahtaya,
 Mihaylo Potık İvanoviç oğlu,
 Koydu ortaya vergi gelirleri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Tahtada idi orada,
 Cins atını koydu,
 Koydu ortaya korkusuz başını,
 Yabancı Çar Buhar,
 Koydu akağaç tahtayı,
 Koydu çarlığının yarısını, mülkünün yarısını,
 Üçüncü defa oynamaya başladılar,
 Oynadılar üçüncü defa,
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Üçüncü oyunu kazandı,

Kazandı arlığın yarısını, mülkünün yarısını,
 Buhar ar’dan, deniz aşırı arlığınan.
 Hiddetlendi buna yabancı ar Buhar,
 Dördüncü kez kurdu tahtayı,
 Bütün arlığınan koydu ar, deniz aşırı arlığınan,
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu koydu,
 Çarlığın yarısını, deniz aşırı arlığınan, mülkünün yarısını,
 Koydu vergi gelirlerini,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 Dördüncü kez oynadılar o tahtada,
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu kazandı,
 Dördüncü kez tahtada,
 O deniz aşırı yabancı ardan,
 Koydu tahtaya beşinci kez,
 Yabancı ar Buhar,
 Koydu ortaya kendi korkusuz başınan,
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Koydu arlığı, deniz aşırı Buhar arlığınan,
 Beşinci kez tahtadaydı,
 Dama oynamaya başladılar...
 Beşinci kağı açılıyor,
 Haç kardeşi kapıyı itekliyor,
 Oraya gelir Dobrınan Nikitiç oğlu:
 “Genç Potık, sen İvanoviç oğlu!
 Dama oynarsın sen,
 O akağaç tahtada,
 Talihin üstüne hkmedeceksin,
 Ak kuğ Marya gibi,
 Ak kuğ kralkızı,
 Podolsk prensesi,
 O şimdi l olacaktı.”

Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Sıçradı ayakları üstüne,
 Tuttu akağaç tahtayı,
 Ve meşe dama,
 Cesaretlendirmek için vurdu kapıya,
 Açtı kapıyı işte,
 Yabancı Çar Buhar'ın payına düşen
 Mihaylo Potık İvanov'a yalvarmıştı:
 "Mihaylo Potık, sen İvanoviç!
 Beni şimdi canlı olarak,
 Şimdi sen deniz aşırı Buharsk çarlığını al!
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu ise
 Kendi yoldaşlarına dedi ki:
 "Ey sizler, benim vaftizli kardeşlerim!
 Sizler alın deniz aşırı Buhar çarından,
 Deniz aşırı Buhar çarlığı,
 Çarı bırakın,
 O imdi onunla teselli bulsun.
 Ben şimdi Kiev şehrine giderim,
 Mehmetli Knez Vladimir'e."
 Gitti Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Kudretli Rus bogatırları ise,
 Aldılar Çardan vergi gelirleri.
 Aldılar deniz aşırı Buhar Çarlığını,
 Bıraktılar çarı.
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu ise,
 Gelerek Kiev şehrine,
 Merhametli knez Vladimir'e,
 Sormaya başladı knez ona:
 "Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Sen nasıl çıktın oradan?"
 Söyledi Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu:

“Ey sen, Solnışko Vladimir, Kiev knezi!
 Kazanıldı vergi gelirleri,
 On iki yıllık, on üç yıllık,
 On üç yıllık ve altı aylık.
 O deniz aşırı Buhar Çar’dan,
 Bütün deniz aşırı Buhar çarlığı kazanıldı (kumarda),
 O deniz aşırı Buhar Çarı’ndan,
 Buhar çarlığının tamamı ve bütün varlığı,
 Benim vaftizli kardeşlerim,
 Yaşlı Kazak İlya Muromets,
 Ve genç Dobrinya Nikitiniç oğlu.”
 “Evet, şimdi seni ben neyle taltif edeyim?
 Kasabalarıyla şehir vereyim sana,
 Bütün köyleriyle kasaba vereyim,
 Altın hazine mi uygun sana?”
 “Bana hiçbir şey gerek değil,
 Kasabalarıyla beraber şehir gerek değil,
 Köyleriyle beraber kasaba gerek değil,
 Altın hazineler gerek değil,
 Ver bana çarlık meyhanelerini,
 Bana büyük emir ver,
 Parasız şarap içmeme,
 Maşrapalarla içilen yerde,
 Kovalarla içilen,
 Bütün bir kovayla.”
 Solnışko Vladimir Kiev knezi,
 Emir verdi ona,
 Çarlık meyhanelerinde,
 Parasız şarap içmesi için,
 Maşrapalarla içilen,
 Yarım, çeyrek kovalarla,
 Ve bütün kovayla içilen,

Dedi Vladimir Kiev knezi.
 “Mihaylo Potık İvanoviç oğlu!
 Sen boşuna büyük yemin verdin,
 Söyledi Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu:
 “Ah sen, Solnişko Vladimir, Kiev knezi!
 Şimdi yapılan o şey,
 Şimdi ham toprağa gitmek gerek,
 Üç ay gitmeli ham toprağa.”
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Ey yapılmasını emretti o,
 Ayakta durmak için,
 Ayakta durmak, yatma yatmak için,
 Zaman zaman yatmak için.
 Büyük yığınak topladı oraya,
 Ateş aldı oraya,
 Üç aylık ekmek alır.
 Gitti o demircilere,
 Demir maşa dövmesini emretti,
 Aldı üç çubuk (sopa),
 Birinci sopa zeytin dalı,
 İkincisi demir idi,
 Üçüncü çubuk ise bakırdan.
 Yöneldi o ham toprağa,
 Gitti üç aylığına.
 Orada yaşadı Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Ham toprakta geçirdi gecesini,
 Ve yaşamaya başladı diğer günlerini,
 Yaklaşır ona lanetli yılan,
 Hortumda vardı on iki yılan,
 Ona sürünerek geldi tabut demirden.
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Yakaldı lanetli yılanı,

Vardı orada demir maşalar,
 O zeytinalı sopayla,
 Diğerine demir sopalarla,
 Üçüncü ise bakır sopayla,
 Yılan orada yalvardı ona:
 “Sen Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Ben lanetliyim, öldürme beni,
 Sana büyük söz vereyim,
 Canlandırayım sana ak kuğu Marya’yı,
 Ak kuğu prensesi,
 Prensens Podolsk prensesi,
 Ana yaşam suyu vereyim.”
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu der:
 “Ey sen, lanetli yılan,
 Sen kurnaz yilansınız,
 Yavrunu bırak bana, rehin ver!”
 Rehin verdi kurnaz yılan,
 Yavrusunu rehin bıraktı.
 Kesti yavrusunu küçük parçalara,
 Gitti lanetli yılan,
 Yaşam suyunu bulmaya.
 Yapıştırdı yavrusunun parçalarını yerine,
 Islattı yavru yılanı,
 Kıvrılmıştı yavru yılan,
 Serpiştirdi ak kuğu Marya’ya,
 Üç kere serpiştirdi ona,
 Birincide üşüdü,
 İkincide kıpırdadı,
 Üçüncüde düzleşti:
 “Tu tu tu, uzun zamandır istedim!
 Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu der:
 “Ben değil de, sen bir asra kadar uyudun.”

Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu haykırdı,
 Bogatır sesiyle,
 Çatılar sarsıldı,
 Duvarlar yıkıldı,
 Şehirde herkes korktu,
 Şehirde herkes konuştu:
 “Bizim yarattığımız ham toprakta görünmez,
 Ham toprağa gitti üç aylığına,
 Bize üç gere geliyor,
 Ham topraktan aydınlık dünyaya,
 Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Başladı çarlık meyhanelerinde gezmeye,
 Parasız şarap içmeye,
 Maşrapayla, yarım maşrapayla,
 Çeyrek ve yarım kovayla,
 Ve bütün kovayla içilen yerlerde.
 Ak kuğu Marya,
 Podolsk prensesi,
 Gönderdi Poitovsk kralına,
 Gelmesi için Politovsk kralının,
 Alıp beni, ak kuğu Marya’yı götürsün diye,
 Podolyanka, ak kuğu,
 Podolsk prensesi,
 O Litovsk yurduna,
 Litovsk kralı gelir,
 Sessiz gelir kral,
 Ak kuğu Marya’yı götürmeye,
 Prens ak kuğuyu,
 Podolsk prensesini,
 Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Hâkim olamadı orada,
 Litovsk kralının götürmesine,

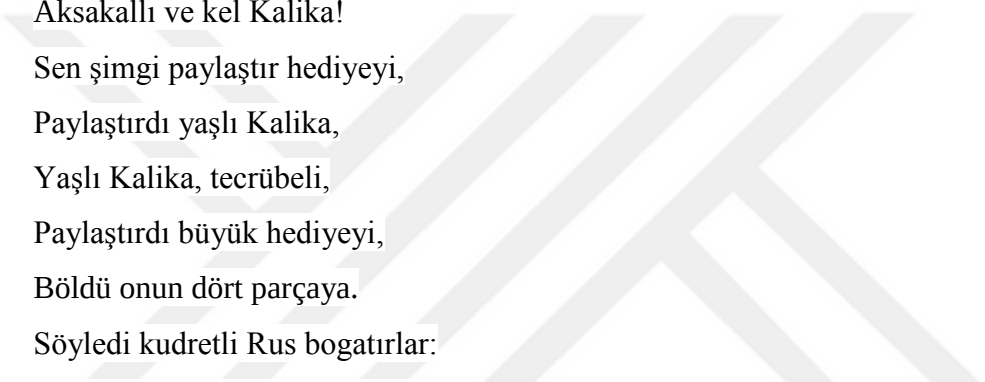
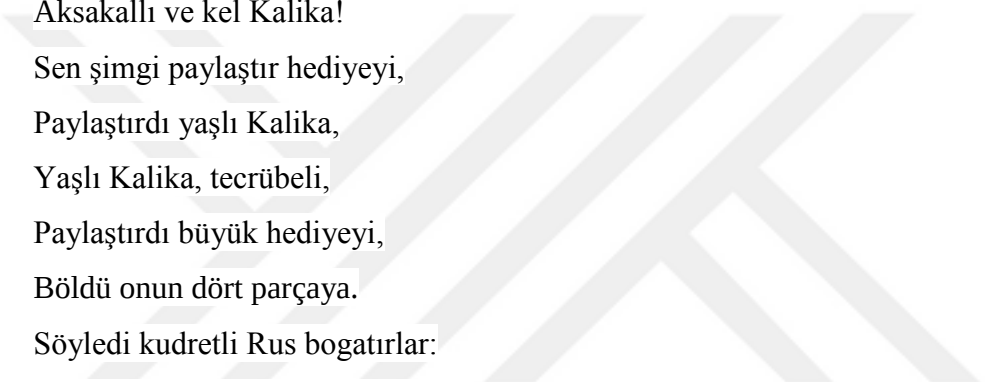
Ak kuğu Marya'yı,
 Ak kuğu prensesi,
 Podolsk prensesini.
 Kara haber sıçradı, yayıldı,
 Mihaoylo Potık İvanov'a:
 "Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu!
 İçiyorsun, sen lanet okuyorsun,
 Kendine hâkim olamıyorsun,
 Senin ak kuğu Maryan,
 Ak kuğu prensese,
 Prenses, Podolsk prensesi,
 Politvosk (Litva) kralıyla gitti,
 Anası Litva yuduna."
 Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Giyindi kadın giysileri,
 Kadın gibi oldu,
 Ve gitti onun peşinden,
 Politovsk kralının izinden.
 Tanımadı Politovsk kralı,
 Tanımadı peşinden geleni,
 Yaklaştı Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu,
 İzinden takip etti,
 Politovsk kralının,
 Gördü ak kuğu Marya,
 Ak kuğu prenses,
 Prenses, Podolsk prensesi,
 Kendisi söyledi ona:
 "Ey sen, Politovsk kralı!
 Bizim arkamızdan takip eden,
 Arkamızdan bir kadın gelir,
 Kadın takip eder,
 Kadın değil takip eden,

Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu gelir.
 Gönder beni hemen karşılamaya,
 Ve ver bana içecekler,
 Şarap ver bana,
 Götüreyim ona kasede yeşil şarap,
 İçsin ve uykuya dalsın.”
 Karşılamaya gider onu,
 Omuzlarında ağırlık:
 “Sen ey Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Götür beni Politovsk kralına,
 Götür beni, zorla Kiev’den.”
 Kasede yeşil şarap sunar ona:
 “İç kaseyi, yeşil şarabı.”
 İçti şarabı ve daldı uykuya,
 Fırladı o, bogatır atına,
 Alarak sihirli omuzlarına,
 İndirdi onun omzundan,
 Ve konuştu Mihaylo:
 “Senin bulunduğun yerde Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Durur şimdi yanan bir ak taş,
 Sen Mihaylo, git şimdi ak taş.”
 Gider Politovsk kralıyla,
 O Litva yuduna,
 Ve gitti Litva yurduna.
 O, Politovsk kralına.
 Yaşadı Politovsk kralıyla,
 Yaşadı orada bir süre,
 Haç kardeşlerini özledi,
 Yaşlı Kazak İlya Muromets’i
 Genç Dobrinya Nikitiniç’i.
 Kalikilere dönüştüler,
 Laptileri giyinmişler,

Renksiz giysiler giyinmişler,
 Kaliki olarak gitmişlerdi bir yerlere,
 Solnişko Vladimir'den, knezlik şehri Kiev'den,
 O Politovsk kralına,
 Mihaoylo Potık, İvanov'u aramaya,
 Kendi haç kardeşlerini.
 Gündüz gider onlar,
 Gece ise giderler taşlara,
 Beyaz taş giderler,
 Çıktı aradan yabancı,
 Çıkar orada yaşlı Kalika,
 Yaşlı Kalika, aksakal,
 Aksakal ve başı kel.
 "Merhaba Kaliki Perehojie!
 Sen yaşlı Kaliki selamlarsın,
 Yaşlı ve tecrübeli Kaliki,
 Tecrübeli ve aksakallı,
 Aksakallı ve kel."
 "Nereye gidersiniz Kaliki Perehojie?"
 Sordu orada kudretli Rus bogatırları:
 "Ey sen, yaşlı Kalika!
 Biz Kalikilere benzedik,
 Biz Kaliki Perehojie değiliz,
 Biz kudretli Rus bogatırları,
 Yaşlı Kazak İlya Muromets,
 Ve genç Dobrnuşka Nikitiniç.
 Mihaoylo Potık, İvanov'u aramaya,
 Biz, hepimiz haç kardeşleriyiz.
 Aziz Rus bogatırlarıyız.".
 Konuştu kudretli Rus bogatırları:
 "Ssiz neredensiniz yaşlı Kalikliler?"
 "Ben uzaklardan yaşlı Kalika,

Uzaklardan Kalika, buradan değilim,
 Aramaya çıktım Mihaoylo Potık, İvanov'u,
 Geldi orada Kaliki Perehojie,
 O, Politovsk kralına,
 Durdurlar şehrin ortasında,
 Kral sarayına karşı.
 Orada haykırdı Kaliki Perehojie,
 Teremkalarının (araba) sarsıldığını,
 Tekerleriğinin yıkıldığını,
 Şehre gelenler anlattı,
 Orada mucize olduğunu,
 Bize hangi Kalikiler göründü?"
 Politovsk Kralına söyler:
 "Bu olan üç mucize."
 Söyledi akkuğu Marya,
 Ak kuğu, kral kızı,
 Kral kızı, Podolyanka:
 "Bize görünen mucize değildi,
 İki bogatırdı bize görünen,
 Yaşlı Kazak İlya Muromets,
 Ve Genç Dobrinya Nikitiniç.
 Üçüncü Kalika'yı tanımıyor,
 Ak sakallı Kalika yabancı,
 Ak sakallı Kalika, başı kel.
 O Kalika, tanınmamış biri,
 Kral, sen çağır onu misafirliğe,
 Bu Kaliki Perehojieler,
 Gelmez bize misafirliğe,
 Kudretli iki Rus bogatırı."
 Çıktı hemen Politovsk kralı,
 Hemen çıktı geniş avluya,
 O, ak kuğu Marya ile,

Ak kuğu, Podolsk prensesi,
 Podolyanka, kral kızıyla.
 Yaklaştı o (Marya) haç kardeşlerine,
 Kocasının adını söyledi,
 Çağırdı kendisine misafir olarak,
 İçli içli ağladı onun için.
 Sordu Kudretli Rus bogatırlar,
 Yaşlı Kazak İlya Muromets,
 Ve genç Dobrinuşka Nikitiniz:
 “Mihaylo Potık İvanov’u gördün mü?”
 “Ben görmedim Mihaoylo Potık İvanov’u.
 Onun için ağlarım,
 Her gün hatırlarım.”
 Ve çağırır o (Marya) misafirliğe,
 Podolsk kralına,
 Politovsk kralı da gelir,
 O (kral) bogatırları davet eder misafirliğe,
 Gelir Kaliki Perehojie,
 O Politovsk kralına.
 Misafiri olurlar Politvosk kralının.
 Hediye verdiler onlara,
 Hediye verdiler altın ve gümüş,
 Ve küçük inciler,
 Değerli taşlar hediye ettiler.
 Selamladı orada Kaliki Perehojie,
 Ayrıldı Kaliki misafirlikten,
 Birş ey öğrenemedi Kaliki,
 Kudretli Rus bogatırı hakkında,
 Mihaoylo Potık İvanov hakkında.
 Hemen yola koyuldu,
 Gündüz gittiler güneşe göre,
 Gece gittiler kayalıklara göre,

Geldiler yanan beyaz taşla,
 Yaşlı Kalika konuştu,
 Yaşlı ve deneyimli Kalika:
 “Şimdi sizin Kaliki Perehojie,
 Şu yöne gitmeniz gerek,
 Benim ie geri, diğer yöne gitmem.”
 Orada dedi kudretli Rus bogatırları:
 “Ah sen, yaşlı Kalika,
 Yaşlı Kalika ve tecrübeli,
 Tecrübeli ve aksakallı,
 Aksakallı ve kel Kalika!
 Sen şimgi paylaşır hediye,
 Paylaştırdı yaşlı Kalika,
 Yaşlı Kalika, tecrübeli,
 Paylaştırdı büyük hediye,
 Böldü onun dört parçaya.
 Söyledi kudretli Rus bogatırlar:
 “Sen ne yaparsın Kalika, yaşlı,
 Yaşlı Kalika ve tecrübeli,
 Hediye bölürsün sen,
 Dört parçaya bölürsün?
 Biz şimdi üç kişiyiz,
 Bu pay kime kalacak?”
 Yaşlı Kalika der onlara:
 “Ey sizler, Kaliki Perehojie!
 Bu taşı kaldırmaya çekişelim,
 Bizden kim kaldırırsa omzuna,
 Dördüncü pay ona düşer,
 Düşünür kudretli Rus bogatırlar,
 Bogatırlık akıllarıyla,
 Taşı kaldıramaz mıyız?
 Bu pay bize düşsün.

Yaşlı Kalika der onlara,
 Yaşlı Kalika, tecrübeli:
 “Ey sizler, kudretli Rus bogatırları!
 Kaldırın yanan taşı.”
 Kabul etti Dobrinya Nikitiniç oğlu,
 Yanan ak taşı kaldırmayı,
 Bu taşı kaldırmayı, omzuna kadar,
 Kaldırdı Dobrinyuşka beline kadar,
 Dizi üsütüne çöktü Dobrinyuşka toprağa,
 Kaldıramadı taşı,
 Bogatır omzuna kadar.
 Kabul etti yaşlı Kazak İlya Muromets,
 Bu yanan taşı kaldırarak o,
 Göğsüne kadar ancak,
 Ve düştü toprağa İlya Muromets,
 Yaşlı Kalika gelip,
 Yaşlı Kalika, aksakallı,
 Aksakallı, başı kel,
 Koyar ellerini yana ak taş üstüne,
 Kaldırır taşı omzu üstüne,
 Atar taşı omzundan,
 Atar taşı ham toprağa,
 Taş konuşur orada:
 “Bu taşı ikiye bölmeye,
 Sen gel Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Yanan ak taştan!”
 İkiye bölündü taş,
 Çıktı orada Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Vaftis kardeşlerini görerek.
 Selamların vaftiz kardeşinizi:
 “Merhaba Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Neden düştü yanan ak taş?

Ben Marya, ak kuğudan,
 Ak kuğu, ben Podolyanka,
 Podolyanka, kral kızından,
 Getirdi u uyku iksiri,
 Getir o (Marya) yeşil şarapla,
 İçtiğim yerde uyudum,
 Ben kendime hâkim olamadım.”
 Dedi ona yaşlı Kalika,
 Yaşlı Kalika, tecrübeli:
 “Mihaoylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Kiev şehrine gideceksin,
 Merhametli Knez Vladimir’in yanında,
 Yaptır orada iki kilise, iki tapınak,
 Bir kilise yaptır Kurtarıcıya,
 Diğer kilise de Aziz Meryem Ana’ya,
 Sen Mikula, o mabette,
 Sorar Aziz Meryem Ana,
 Sizin için benden çıkacak ham toprağa,
 Sebepsiz ölümden,
 Sebepsiz büyülü ölümden.
 Vedalaştı Kalika yaşlı,
 Yaşlı Kalika, tecrübeli,
 Söyleşti orada kudretli Rus bogatırları:
 “Ey sen kardeşim dediğimiz,
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Beraber gidelim kendi tarafımıza (yolumuza),
 O şehre, Kiev’e,
 Merhametli Knez Vladimir’e.”
 Dedi Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu:
 “Ey sizler, benim vaftiz kardeşlerim!
 Gitmeliyim ben Litva yurduna,
 O Politovsk kralına,

Sürüp götürdü benim cins atımı,
 Ve götürdü ak kuğu Marya'yı,
 Ak kuğu, kral kızını,
 Kral kızı, Podolyanka (Podolsk kralı kızı).
 Dedi ki, ona vaftiz kardeşleri:
 “Ey sen, kardeş dediğimiz,
 Mihaylo Potık, İvanoviç!
 O senin karın değil, büyücü,
 Senin bogatır kafanı karıştırıyor,
 Sana, ondan gelecek sebepsiz ölüm.”
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Dinlemez haç kardeşlerini,
 Ismarladı hediye onlara,
 Kiev şehrine götürmeleri için.
 Kendisi gitti Politovsk kralına,
 Politovsk (kralına), Polsk yurduna,
 Litve yurduna vardı,
 Kalika Perehojie olarak vardı,
 Durdu şehir ortasında,
 Kral sarayına karşı,
 Ve haykırdı herkese.
 Terema orada sarsıldı,
 Tekerlekleri kırıldı,
 Bütün ucubeler sokuldu,
 Orada söylediler:
 “Yakın geçmişte mucize oldu,
 İşte yine mucize gerçekleşti,
 Ak kuğu Marya dedi ki,
 Ak kuğu, kral kızı,
 Kral kızı, Podolyanka:
 “Bu Kalika değil, Perehojie,
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu'dur.”

Hemen yeşil şarap döktüler kaseye,
 Hemen koşturur geniş avluya,
 Mihaylo Potık orada,
 Kâsedden yeşil şarabı,
 İçti kâseyle yeşil şarabı,
 İçince yeşil şarabı,
 İçtiği yerde uykuya daldı,
 Taşıdılar onun hizmetçiler müştemilata,
 Gördü Nastasya, kraliçe,
 Taşırlar o bogatırı hizmetkârlar müştemilata,
 Merhamete geldi onun için,
 Gitti oraya,
 Marya, ak kuğu,
 Ak kuğu, kral kızı,
 Bogatırı duvara çiviledi,
 Elleri ve ayaklarını mıhladı,
 Beşinci çivisi yoktu onun,
 Beşinci çivi, orta çivi,
 Orta çivi onun kalbine,
 Çıktı müştemilattan,
 Çıktı beşinci çivi için.
 Genç Nastasya, prenses,
 Söktü çıkardı çiviye duvardan,
 Çiviledi yerine Tatarı,
 Çivileri ölü Tatarı,
 Donmuş ölü Tatarı,
 Çıkardı Nastasya, prenses,
 O bogaatırı müştemilatan, duvardan,
 Koşup gelir ak kuğu Marya,
 Ak kuğu, kral kızı,
 Kral kızı, Podolyanka,
 Bakmadı o duvara,

Tatarı çiviledi bogatırın yerine,
 Gitti Politovsk kralına,
 Ona kendisi övündü:
 “Getirdim nefret ettiğinizi işte,
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu.”
 O (erkek) yaşadı Nastasya’da üç gün,
 Talep etti o bogatırlık atını,
 Prenses Nastasya’da olan,
 “Ah sen, genç Nastasya, prenses!
 Tanrı sizi, ailenizi korusun,
 Bogatırlık atı yok mudur,
 Temiz alanda dolaşmak için?”
 Genç Nastasya, prenses,
 Gider Politovsk kralına,
 Kendi ailesine, babasına:
 “Ey sen, yaşlı Politovsk kralı,
 Ey benim ailem, babam!
 Bana ver bogatır atı,
 Temiz alnda dolaşmak,
 Şu kadın yüzümü üşütmek için.
 Dedi ki Politovsk kralı:
 “Git seç kendine oradan cins atı.”
 Gitti o, atların yanına,
 Seçti orada bogatır atı,
 Mihaylo Potık, İvanov’un.
 Sürer bogatır atını,
 Mihaylo Potık, İvanov’un,
 Kendi kralının eşiğine,
 Giyinir kadın bogatır gibi,
 Gider bogatır kadın gibi,
 Gider bogatır temiz lana,
 Temiz alandan geçer gerçek bogatır olarak,

Durdu avlu ortasında,
 Politovsk kralının,
 Talep etti o büyük ordu,
 Ak kuğu Marya öğrendi,
 Ak kuğu, kral kızı,
 Kral kızı, Podolyanka,
 Hızla çıkar geniş avluya,
 Dolduru kâseye yeşil şarap,
 Getirir ona içsin diye.
 Genç Nastasya, prenses,
 Pencereye yaklaştı, belina kadar:
 “Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 Kâsedan içersin yeşil şarabı,
 İçğin yerde uyursun,
 Ayıracak senin cesur başını,
 Kendi keskin kılıcın ile.”
 Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu,
 İçmedi kâsedeyi yeşil şarabı,
 Attı keskin kılıcını,
 Getirir korkusuz başını,
 Merhametsizdi yaptıkları,
 Hiddetlendi Aziz Rus bogatırı:
 “Getirdim krala korkusuz başı,
 Bütün Litva yurdunu mahvedeceğim.”
 Yalvar ona Prenses Nastasya:
 “Mihaylo Potık, İvanoviç oğlu!
 Kesme ailemin başını,
 Merhametsizce yaptıkları için,
 Mahvetme sen Litva yurdunu!”
 Yumuşattı bogatır kalbini,
 Aldı sadece prenses Nastasya,
 O Politovsk kralından,

Aldı genç Nastasya'yı şerefle,
Götürdü Kiev şehrine,
Merhametli Knez Vladimir'e,
Vaftiz etti inancını,
Aldı Nastasya ile altın tacı,
Onunla bir asır geçirmek için bir yastıkta.
İki mabed (kilise) yaptıryama,
Birinci mabedi kurdu,
Kurtarıcıya inşa etti,
İkinci kiliseyi kurdu,
Aziz Meryem Ana için,
Ve Aziz Mikola idi (artık),
Mihaylo Potık, İvanoviç oğluna dua ederler,
Mavi denizlere, sessizliğe,
Bunu dinleyen iyi insanlara.

SONUÇ

Türkiye'nin kuzey komşusu olan Rusya ve bu devletin kurucu unsuru Rus halkı çok genç bir etnik oluşumdur. Rusya da dünya devletleri tarihi ölçeğinde genç bir devlettir. **“Rus Bilinaları Ve Türk Kültür Ekolojisi”** başlığı altında yapılan bu araştırma Rus kültürüne ve halk edebiyatına farklı bir bakış açısı getirmeyi amaçlamıştır. “Binlerce yıla uzanan kökleriyle Türk kültürünün, Ruslar üzerinde etkisi olmuş mudur, bu etkinin boyutu nedir?” sorusuna cevap olabilecek önemli deliller bu çalışmada ortaya konulmuştur. Ruslar henüz zuhur etmemiş iken, bugün Rusya diye tanımlanan Karadeniz'in kuzey bozkırlarında yaşam sürmüş halklar ve hükümler olmuş devletler hakkındaki kıt da olsa sahip olunan bilgiler, Ruslar üzerinde Türk zümrelerinin önemli etkisi olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ortaya konulan veriler ışığında Rusların kim olduğuna ve Türklerle arasındaki kültürel ilişkilerin boyutuna farklı noktalardan bakmak mümkün olabilecektir. Türkler ile Ruslar arasındaki ilişki salt savaş ve diplomatik ilişki değildir, iki halk arasında edebiyat, kültür ve sanatsal boyutta güçlü bir etkileşim ve ilişki var olmuştur.

Ruslar etnik olarak Türk halklarıyla bir bağ kurmuş olabilir, bu ayrı bir araştırma konusudur, ancak kültürel olarak Türklerden etkilenmişlerdir. Rus damarlarında belki Türk-Tatar kanı dolaşmıyor ancak Rusların kültürel damarlarında Türk kültürünün kodları görülmektedir. Bunlar göz önünde tutularak, bu çalışmanın geneli itibarıyla çıkartılabilecek belli başlı sonuçları şu şekilde ifade etmek mümkündür.

Karadeniz'in kuzey bozkırları, yani bugünkü Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna toprakları M.Ö. II. binyıl başı ve I. binyılın sonlarından itibaren sırasıyla Kimmerler, İskitler, Sarmatlar, Hunlar, Avarlar, Hazarlar ve Kıpçaklara yurt olmuştur. Söz konusu coğrafya önce Kiev'de, daha sonra merkeze oturan Moskova'da merkezileşen Ruslara yurt olmuştur. Yani söz konusu coğrafya Kimmerlerden olduğu rivayet edilen beyaz perde kahramanı Barbar Conan'dan Rus bilinalarının kudretli bogatırı İlya Muromets'e destanlarını oluşturdukları bir yiğitlik meydanı olmuştur. İtibari kahramanlar bir yana,

aslında bu coğrafya gerçekte Türk halklarının ve kahramanlarının yiğitlik meydanı olmuştur.

Bahse konu bozkırlarda Türk kültür dairesine daha yakın, bozkır kültürünün ve bozkır devletlerinin kurucuları olan ve adları zikredilen halklar, bu coğrafyada binlerce yıla uzanan kültür ocakları yakmışlardır. Orta Asya'dan batıya göç etmek suretiyle gelen bu halklar, sadece Kafkasya, Volga – Ural boyu ve Karadeniz'in kuzey düzlüklerinin değil, aslında bütün Avrupa kıtasının siyasi açıdan şekillenmesini ve kültürel bakımdan zenginleşmesini tetiklemişlerdir. Türkleri barbar, medeniyet ve kültür düşmanı olarak niteleyen batılı bazı sesleri çok dikkate almamak daha isabetli olacaktır.

Rus terimi farklı Türk zümrelerinin yüzyıllarca hâkimiyeti altında olan bu bölgede filizlenmiştir. Bir etnik köken veya coğrafi bölge adı olmayan Rus terimi, Doğu Normanlarından olup, nehirlerde ve göllerde seyreden tekne ve kayıklarda kürek çeken işçilere verilen bir meslek adı olarak kaynaklarda görülmüştür, aynen ticari emtia depolarında bekçilik yapan söz konusu Normanlara Vareg / Varyag denilmesi gibi. Daha sonra Rus teriminin tanımladığı gruplar, Slavlar ile gelişen ilişkiler neticesinde Slavlaştıkları ve hatta Slav hakları topluluğu içinde en etkin grup konumuna geldikleri görülmüştür.

Ruslar, X. yüzyılda Hristiyanlık inancının Ortodoksluk öğretisini aldığı Bizans'tan birçok alanda etkilenmiştir. Rusların ilk yazılı edebiyatları da dini içerikli olup, ağırlıklı olarak Bizans'tan alınmıştır.

Knezlikler olarak siyasi hayatına başlayan Ruslar, zaman içinde kâh birlik olup güçlenmiş, kâh birbirine hasım olarak zayıflamışlardır. Altın Orda Devleti'nin yıkılışına değin, zayıf feodal knezlikler olarak takriben altı buçuk asır doğrudan Türk zümrelerinin hâkimiyeti altında kalmışlardır. Bu dönemlerde, özellikle Hazarlardan askeri teşkilatlanmayı, Altın Orda'dan de devlet olma geleneğini ve bürokrasiyi, diplomasiyi öğrenmişlerdir. “Tatar Boyunduruğu” diye tanımladıkları Altın Orda'nın hâkimiyetinin yıkılmasından sonra, Moskova Knezliği kendisini, daha önce Altın Orda Hanları nezdinde kazandığı iltimaslara müsteniden Orda'nın resmi verisi olarak görmüştür.

Bilimsel atılım ve kurumsallaşmasını Veliki Pyotr ve daha sonra II.Katarina döneminde büyük ölçüde oturtan Rusya'ya büyük devlet olma ideolojisini ve ülküsünü daha önceden Çar İvan Grozni kazandırmıştır. Kazan'ı zapt eden Çar İvan Grozni, Türk yurtları aleyhine Rusya'nın yayılmacı rotasını çizmiştir.

Türk halkları aleyhine sınırlarını adım adım genişleten Rusya, bu politikasını Milli Rus Devlet ülküsü haline getirmiştir. Zira, Roma ve İSTANBUL'dan sonra teslisin, yani üçlemenin üçüncüsü, Üçüncü Roma olma rolüne soyunan Moskova, Türkleri kendi bekası için en büyük tehlike olarak görmüştür. İstanbul zapt edilip, Rus yurduna katılması Çarların rüyalarını süslemiştir. Zira İstanbul, Rusların nezdinde “*Tsargrad*” (Çargrad), yani Çar Şehri'dir. İstanbul, Ruslar için Hristiyanlığı benimsedikleri Bizans'ın kalbi, Ortodoks kilisesinin olduğu kıbledir; en az Kudüs kadar kutsal bir şehirdir.

Ruslar, Türklerden savaşmayı, kahramanlığı, destan yapma ve yazmayı öğrenmişler; ilk başta Polovetslere (Kuman, Kıpçak) karşı Knez İgor'un liderliğinde Rus birliklerinin yaşadığı bozgunu Kahramanlık Destanı olarak anlatıp grurlanmışlar, ancak zamanla Knez İgor'un aslında bir kahraman değil, şöhretperest, kişisel çıkar ve nam kazanmaktan başka emeli olmayan alçak bir vatan haini olarak gören yaklaşım da savunulur olmuştur. Yani bir bakış açısına göre kendisini bütünüyle Rus ülküsü ve istikbaline adanmış ideal bir kahraman, diğer görüşe göre de ifade edildiği gibi alçak ve vatan hainidir. Şifahi olarak birçok insan bu iki görüşü ifade etmektedir. Knez İgor'un tarih içindeki durumu, Enver Paşa'nın durumunu çağrıştırmaktadır; zira Enver Paşa bir yaklaşıma göre bütün ömrünü, benliğini, enerjisini Türklük mücadelesi ve Turan ülküsüne adanmış bir kahraman, diğer yaklaşıma göre ise kişisel hırs ve kibir, düşüncesizlik ve dar görüşlülüğü nedeniyle onbinlerce Türk evladını ölüme götürmüş bir kişidir. İki farklı tarihsel kişilik, ancak her ikisinin bıraktığı mirasa aynı tarzda farklı iki yaklaşım.

İgor Destanı'nın konu edindiği bozgunun rövanşını Zadoşına Destanı ile alan Ruslar, Knez Dmitri ile Altın Orda mirzalarından Mamay'ın derme çatma birliğini Don boyunda bozguna uğratmışlar, Knez Dmitri de Donskiy (Don Fatihi) unvanını almış; destanın adı “Zadoşına”, meydan savaşının yapıldığı Don nehrinden alınmıştır.

Rus kahramanlık destanları olan bılinaların çoğunluğu itibari kahramanlar olan bogatırların, özellikle Rus yurdunun, Hristiyanlık inancının, dul ve yetimin, yoksul ve miskin halkın amansız düşmanı olan Pagan Tatarlara karşı verdikleri mücadelelerle devam etmiştir.

Rus halkının sözlü kültür geleneğinin en önemli türlerinden olan bılinalar, *starina* adıyla da bilinmektedir; aslı *starina*'dır, *bılina* daha sonradan kullanıma girmiş ve daha yaygın kullanılır olmuştur. Bılinalar daha ziyade Rusya'nın kuzey bölgelerinde, hususiyetle de büyük şehirlerden uzak ücra yerleşim yerlerinde XIX. yüzyıla kadar muhafaza olabilmıştır. Rus halk edebiyatının bu türü barutun ilk patlaması, ateşli silahın ilk kullanımıyla birlikte bir sözlü kültür geleneği olarak varlığını noktalamış ve bayrağı yine ilk ateşli silahla doğan küçük kardeşi *Tarihi Türkülere* devretmiştir. Epik kahraman olan bogatır, yerini düzenli askeri birliklere, bogatırın olağanüstü gücü ve meziyetleriyle kazandığı kahramanlıklar ve zaferler de yerlerini düzenli askeri birliklerin savaş tekniği, talimi ve stratejilerine müsteniden kazanılan başarılarla bırakmış, bu kahramanlık ve başarılar da *Tarihi Türküler*'de terennüm edilmeye başlanmıştır.

Rus sözlü kültür geleneğinde, ezcümle, daha sonra yazılı edebiyat türünde Türkçe unsurlar yoğun şekilde görülmüştür. Rus kültürüne geçen Türkçe unsurlar, salt birer sözcük olarak değil, bizzat Türk kültüründe sahip olduğu ve taşıdığı bütün değerleriyle geçmiştir. Örneğin bogatır, sözcük olarak sadece Türkçe “batur, bahadır, bogadur vd.” kelimesinin fonetik olarak farklılaşmış hali değildir. Bogatır, epik anlatının yükünü kaldırabilecek, destandaki kahramanlığın hakkını verecek, olağanüstü meziyetlere ve güce sahip olacak, bir vuruşla binlerce düşmanı telef edecek biri olmalıydı. Rusça'da yiğit, kahraman, pehlivan terimlerini karşılayan sözcükler vardır, ancak bu sözcükler epik anlatının yükünü taşıyacak nitelikte değildir. Bu nedenle Türk kültürünün *batur*'u, Rus sözlü kültür geleneğinin epik kahramanı *bogatır* olarak özümsemiştir. Keza destan anlatıcısı Kâhin Boyan da Türkçe bir kelime olduğu yaygın kanaattir. Kâhin Boyan, aslında “gaibden dürlü haber viren bir ozan”dır. Aynı şekilde boyar, mirza, ataman gibi Türkçe söz ve taşıdıkları sosyo-kültürel değerleriyle, yani adlar, motifler, kahraman ve tipler, temalar ve daha birçok Türkçe unsur, fazla değişime uğramadan Rus kültürüne geçivermiştir.

Rusça, Türkçenin lehçe ve şivelerinden 1700 kadar sözcük ve söz varlığı aldığı, hazırlanan sözlük çalışmalarıyla ortaya konulmuştur. Yazılı edebiyat alanından da Türk kültürünün etkisi yüksek olmuştur. Dünya ölçeğindeki Rus ediplerinin Türk edebiyatı ve kültürel zenginliklerden beslendikleri, ilham aldıkları bilinmektedir. Bu bağlamda Nizami Gencevi'nin eserlerinin bizzat birçok Rus yazılı edebiyat eserine tesir etmiş olmasıdır. Ayrıca A.Puşkin, L.Tolstoy ve birçok diğer Rus sanatçılar Türk kültürüne ait konu, motif ve diğer unsurlardan istifade etmiştir.

Ruslar birçok alanda Türk zümrelerinden etkilenmişlerdir. Zaman zaman yöneticileri Kağan unvanını kullanmış, Altın Orda Hanlarını ise kendileri Çar unvanıyla tanımlamışlardır. Büyük Kağan, yani gerçek bir hükümrân olmayı Türklerden öğrenmişlerdir. Fatih Sultan Mehmet, Rus çarlarına örnek almaları gereken ideal bir hükümdar, devleti de örnek ideal devlet yapısı olarak gösterilmiştir. Hem Fatih Sultan Mehmet hem de diğer Türk Kağanları, Rus hükümrânları için olumlu örnekler oluşturmuştur.

Çok sayıda knez Altın Orda sarayında bulunmuş, orada gerçek anlamda hükümdar olma konusunda talim almışlardır. Knezler, Altın Orda Hanı'na çıkıp ondan berat almışlardır. Han'dan alınan berat bir nevi onların knezlik mazbatası olmuştur.

Altın Orda döneminde devletleşme tecrübelerini ikmal eden Ruslar, bu devletin dağılmasından sonra Milli Rus Devleti olarak güçlenmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin pek önemsemediği Rusya, hem Osmanlı Devleti'nin hem de Sibirya, Kafkasya, Orda Asya Türk dünyasının bir hasmı ve komşusu haline gelmiştir. Tarih içinde iki devlet defaten harp meydanlarında karşılaşmıştır. Bu savaşların siyasi ve askeri sonuçları bir yana, halkların edebiyatını zenginleştirmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası Devleti arasında Kırım başta olmak üzere yapılan uzun yıllara yayılan savaşlar, Tarihi Türküler türü adıyla yeni bir edebiyat türünün doğmasına neden olmuştur. Kırım savaşları üzerine onlarca, belki yüzlerce türkü yakılmıştır. Burada yine Türklerin, Rus halk edebiyatına olan etkisi görülmektedir.

Batı'da halkbilimi alanında ortaya çıkan yeni gelişme ve fikirler hemen Rusya'da da etkisini göstermiştir. Batı ile paralel giden Rusya'daki halkbilimi çalışmaları, başta bu bilim disiplini olmak üzere tüm sosyal bilimleri, en başta kendi mevcudiyetine

potansiyel risk unsuru olarak gördüğü Türk dünyasının aleyhine olarak kullandığı haller de olmuştur.

Genç bir halk olan Ruslar, mazisi ve kökeni Türk kültürüne müsteniden teşekkül etmiş sözlü kültür geleneğinin bılına türüne ait unsurları Rus ulusçuluğu, milli Rus kültürünün teşekkülü için uygulamalı halkbilimi bağlamında çok etkin şekilde kullanmıştır ve kullanmaya devam etmektedir, yani Rus bılinaları bu bağlamda “yaşatmak için yaymak gerek” tezine göre başarılı şekilde yaygınlaştırılmışlardır. Bu bağlamda çok sayıda sinema filmi, çizgi film ve animasyonlar yapılmış, resim, heykel ve müzik dallarında birçok esere konu olmuş, askeri unsurlara ve coğrafi-kentsel mekânlara adları verilerek bilina kahramanlarının toplumun her kesimine tanıtılmasına çaba harcanmıştır.

İlya Muromets adı sinema filmleri, ressamların tabloları, askeri unsurların adları, coğrafi ve kamusal mekânlarda yaşatılmaktadır; aynen Alöşa Popoviç, Donrinya Nikitiç, Sadko vd. gibi. Onlarca çizgi film ve animasyonlar hazırlanmıştır; bunlara elektronik ortamlarda kolayca ulaşmak mümkündür. Rus üst aklı da bunlar vasıtasıyla hedef ve önemli kitlesi olan çocuklara ve genç kuşaklara çok kolayca ulaşabilmekte, onlara istedikleri kültürel ve ulusal kodları şekilde aktarabilmiştir ve halen aynı şekilde devam etmektedir.

İlya Muromets, bütün Rus olan ve olmayan ancak RF sınırları içinde yaşayan herkese tanıtılmış, sevdirmiş iken, Türkiye’de en önemli destan kahramanı Oğuz Kağan adı aynı düzeyde tanıtılamamıştır. En basitinden Oğuz Kağan’ın adının verildiği park, bulvar, mahalle ya da herhangi bir kamusal unsur olduğu, aynı şekilde ne bir operaya, tabloya, sinema veya tiyatro eserine konu olamamıştır. Ancak son dönemde Oğuz Kağan destanı elektronik olarak *youtube* kanalında slâyt gösterisi olarak hazırlanmış, yaklaşık 5-10 dakikalık kısa film şeklinde kayıtlar hazırlanmış; bunlar planlı programlı bir proje faaliyeti olarak değil, sadece meraklı kimse (ya da kimseler) tarafından yapılmış çalışmalardır. Bu tarz çalışmaların etkisi ve önemi mutlak surette olacaktır. Bu bağlamda Türk kültürü ve destan geleneğinin yeteri kadar diğer sanat dallarında ve diğer kamusal alanlarda gerekli önemi ve özeni görmediği, tanıtılmadığı, yaygınlaştırılmadığı görülmektedir. İlya Muromets’in Rus çocukları arasında % 80 gibi tanınırlık oranına sahipken, Türk destan kahramanları olan Oğuz Kağan, Köroğlu (Goroğou), Manas, Alpamış, Er Töştük, Kız Jibek, Huban Arığ vd. gibi tüm Türk

dünyasının ortak hazineleri olan epik anlatıların ve aşk hikâyelerinin kahramanları maalesef çok az düzeyde bilinmektedir, hatta büyük çoğunluğunun adı uzmanlar dışında, fazla kimse tarafından işitilmemiştir. Bu ciddi bir eksikliktir. Bu nedenle de yeni nesiller kendilerine kahraman ve rol modeller olarak çoğunlukla batı halklarının kültür ürünleri olan Siperdeman, Batman, İronman, Süperman, Polyana, Heidi vb. gibi tercihlere yönelmiştir.

Halkbilimi çalışmalarının asıl amacı, folklor malzemelerinin derlenmesi, onların şekil, içerik ve yapı bakımından irdelenmesi, ya da birkaç parça ilginç nesne bularak onlar üzerinden derin felsefi değerlendirmeler yapılması, ya da hangi konu hakkında kimin ne tür bir tavır belirlediğini, nasıl bir yorum yaptığını yahut halk arasında anlatılan, söylenen sözlü edebiyat malzemelerinin aslında hangisinin orijinal, hangisinin varyant metin olduğunu tespit etmek gibi çabalar olmamalı; bunlar yapılması gerekli olan halkbiliminin süreçleri, yöntemleridir; ana amaç yapılan çalışmaları halkın problemlerine uygulamak ve çözüm üretecek tarzda kullanmak olmalıdır. Eğer halkbilimi çalışmaları problemlere çözüm üretmek gayesiyle kullanılmaz ise, o durumda yapılan çalışmalar ancak arşiv bilgisi olmaktan öte geçemeyecektir.

Bu araştırmanın amacı Rus halk edebiyatına, ezcümle Rus kültürüne Türk zümrelerinin etkileri olduğunu ikna edici bilimsel delilleriyle ortaya koymaktır. Türk dünyasından etkilenmiş bir Rus dünyası ve kültürü olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Türk kültüründen mutlak surette etkilenmiş olan Rusların ve Rus kültürünün de Türk zümreleri üzerinde etkileri olmuştur, ama sözkonusu etkiler bu çalışmanın konusu dışındadır.

Bu çalışmanın nihai hedefi ifade edildiği üzere Rus halkı ve Rus kültürü bağlamında Türkler ile Ruslar arasındaki ilişki boyutuna yeni bir bakış açısı oluşturmak; Türk kültürünün, özellikle Rus halk edebiyatı sözlü kültür geleneği bılına türü üzerine olan etkisini ortaya koymak ve Rus halk edebiyatına Türkiye'deki ilginin ve bilimsel çalışmaların artmasına katkıda bulunmaktır. Bu hedef doğrultusunda faydalı bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

LATİN HARFLİ BİLİNA METİNLERİ ÖRNEKLERİ

Rus halkının kahramanlık türküleri bılınalar halk şairleri diye nitelendirilebilecek erbaplar tarafından daha çok aile, eş dost arasında, bir iş yaparken anlatılan sözlü edebiyat eserleridir. Derlemeciler bu halk türkülerini kayıt ortamına aktarmışlardır. Bir mekâna aktarılan bu türkülerin bazıları tam metin, bazıları ise eksik metinlerdir; bunun sebebi de bılina anlatan kişinin bılina metnini tam olarak hatırlıyor olmaması, ya da tamamını öğrenememiş olmasıdır. Her derleyici derlediği bılina metnini anlatıcısının anlatım tavrına azami düzeyde uygun düşecek şekilde yazıya aktarmaya gayret etmiştir. Okuyucunun bılina metninin şekil olarak nasıl bir yapıda olduğunu görmesi açısından burada birkaç tane bılina metninin Latin harfli transkripsiyonu verilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Bılina metinleri serbest tarzda nazım metinleri olarak nitelendirilebilir, ancak kimi anlatıcılar nazım şeklinde beceremediği bılina metnini nesre yakın hikaye tarzında anlattığı da kayıtlarda zikredilmiştir.

1.Slovo O Polku İgoreve¹⁴²

*Pristalo li nam, brat'ya,
naçat starimi slovami,
peçal'nie povesti o pohode İgorevom,
İgorya Svyatoslaviça?
Pust' naçnõtsa je pesn' eta,
po bılam naşego vremeni,
a ne po zemişleniyu Boyana.
İbo Boyan veşiy,
yesli hotel komu pesen' vospet',
to rastekalsya mısliyu po drevu,*

¹⁴² D.S.Linaçev'in harfiyen çevirisidir. Moskova, 1984.

*serim volkom po zemle,
sizim orlom pod oblakami.*

*Vspominal on, kak govoril,
pervih vremön usobitsı.*

*Togda napuskal desyat sokolov
na stayu lebede,*

*i kakuyu lebede nastigali –
ta pervoy i pela pesn’*

*staromu Yaroslavu,
hrabromu Mstislavu,*

*što zarezal Rededyu
pred polkami kasojskimi,
prekrasnomu Romanu Svyatoslaviçu.*

*Boyan je, bratiya, ne desyat’ sokolov
na stayu lebede napuskal,*

*no svoi vešie persti,
na jivie struni voskladal,*

a oni uje sami knyaz’ami slavu rokotali.

*Naçnöm je, brat’ya, povest etu
ot starogo Vladimira do ninešnogo Igorya,
kotorıy skrepil um siloyu svoyeyu
i poostril sertse svoyö mujestvom,
ispolnivşis’ ratnogo duha,
navöl svoi hrabrie polki,*

*na zemlu Polovetskuyu
za zemlu Russkuyu.*

Togda Ġgor' vzglyanul
 na svetloe solntse
 i uvidel, što ono t'moyu
 voinov yego prokrilo.
 Ġ skazal Ġgor' drujine svozey:
 "Brat'ya i drujina!
 Luçşe ubitum bit',
 çem plenennim bit';
 tak sadem, brat'ya,
 na borzih koney
 da posmotrim na siniy Don".
 Strast' knyazyu um ohvatila,
 i jelanie orvedat' Don Velikiy
 zaslonilo yemu predznamenovanie.
 "Hoçu, skazal, kop'ye prelomit'
 na granitse poyla Polovetskogo,
 s vami, Rusiçi, hoçu libo golovu slojit',
 libo şlemom ispit' iz Dona".
 O Boyan, solovey starogo vremeni!
 Bot bı tı pohodı eti vospel,
 skaça, solovey, po mıslennomu drevu,
 letaya umom pod oblakami,
 svivaya slavu oboih polovin etogo vremeni,
 rışa po trope Troyana,
 çerez poyla na gori.
 Tak bı prişlos' vnuku Velesa,

vospet' togda pesn' Ėgoryu:

“Ne burya sokolov zanesla,

çerez polya širokie –

stai galok nesutsya

k Donu Velikomu”.

Ėli tak zapel bı tı,

beşiy Boyan, Velesov vnuk:

“Koni rjut za Suloy –

zvenit slava v Kieve.

Trubi trubyat v Novgorode,

stoyat stagi v Putivle!”

Ėgor jdöt milogo brata Vsevoloda.

Ė skazal yemu buy tur Vsevolod:

“Odin brat,

odin svet svetliy –

tı, Ėgor’!

Oba mı Svyatoslaviçi!

Sedlay je, brat,

svoih borzih koney,

a mai-to gotovı,

uje odelanı u Kurska.

A moi-to kuryane opitnie voını:

pod trubami povıtı,

pod şlemami vzleleyanı,

s kontsa kop’ya vskormlenı,

puti im vedomı,

ovragi im znayemi,
 luki u nih natyanuti,
 kolčani otvoreni;
 sami skačut, kak serie volki v pole,
 iša sebe česti, a knyazu slavi".
 Togda vstupil Igor-knyaz' v zolotoe stremya
 i poyehal po čistomu poylu.
 Soltse yemu t'moyu put' zagrajdalo,
 noč' stonami grozi ptits probudila,
 svist zveriny podnyalsya,
 vstrepenulsa Div, kličet na veršine dereva,
 velit poslušat' zemle nevedomoy,
 Volge,
 i Pomor'yu,
 i Posul'yu,
 i Suroju,
 i Korsunu,
 i tebe, Tmutorokanskiy idol.
 A Polovtsi neprotorennimi dorogam,
 pomčalis' k Donu Velikomu.
 Kričat telegi v polunoči,
 slovno lebedi vspugnutie.
 A Igor' k Donu voysko vedöt!
 UJe bedu yego pogsteregayut ptitsi,
 po dubravam,
 Volki grozu naklikayut,

po ovragam,
 orlı klökotom zverey na kosti zovut,
 lisitsı breşut na çervlönıe şiti.
 O Ruskaya zemlya! Uje tı za holmom!
 Dolgo noç' merknet.
 Zarya svet zajgla,
 mgla polya pokrıla,
 şekot solov'inıy usnul,
 gobor galoçiy porbudilsya.
 Rusiçi velikie polya,
 çevlenimi şitami pregorodili,
 işa sebe çesti, a knyazyu slavi.
 Spozaranok v pyatnitsu
 potoptali oni poganie polki Polovetskie
 i, rassıpavşis' strelami po polyu,
 pomçali krasnih devuşek Polovetskih,
 a s nimi zoloto, i pavaloki,
 i dorie oksamiti.
 Pokrıvalami, i plaşami, i kojuhami,
 stali mostı mostit' po bolotam
 i topyam,
 i dorigimi naryadami Polovetskimi.
 Çervlönıy stag,
 belaya horugv',
 çervlönıy bunçuk,
 serebranoë drevko –

hrabromu Svyatoslaviçu!

Dremlet v pole Olegovo krabroe gnezdo.

Daleko zaletelo!

Ne bilo oni v obidu porojdeno

ni sokolu,

ni kreçetu,

ni tebe, çörnıy voron,

pogony Polovets!

Gzak bejut serım volkom,

Konçak yemu sled ukazıvayet k Donu Velikomu.

Na drugoy den' spozaranku

krovavie zori svet vozveşayut,

çörmie tuçi s morya idut,

hotyat prikıt' çetire solntsa,

a v nih trepeşut sinie molnii.

Bit' gromu velikomu,

idti dojdıy strelami d Donu Velkogo!

Tut kop'yam prelomitsya,

tut sablam pobit'sya,

o şelomı Polovetskie,

na reke Kayale,

u Dona Velikogo.

O Russkaya zemlya! Uje ti za holmom!

Vot vetri, vnuki Striboga, veyut s morya strelami

na hrabrie polki İgorya.

Zemli gudit,

reku mutno tekut,
 pıl' polya prikrıvayet,
 stagi govoryat:
 polovtsı idut o Dona
 i ot morya
 i so vseh storon Russkie polki obstupili.
 Deti besovı klikom polya peregorodili,
 a hrabrie Rusşıçı peregorodili çervlönımı şitami.
 Yarıy tur Vsevolod!
 B'öş'sya tı vperedi,
 prişeş' na voinov strelami,
 gremiş' o şlemı meçami bulatnımı.
 Kuda, tur, poskaçeş',
 svoim zolotım şlemom posveçivaya, -
 tam lejat poganie golovı Polovetskie.
 Rasşeplenı şlemı Avarskie tvoimi sablami kalönımı,
 yarıy tur Vsevolod!
 Şto tomu anı, brat'ya, kto zabil çest' i bogastvo,
 i goroda Çernigova otçiy zolotoy prestol,
 i svoey miloy jeni, jelannoy prekrasnoy Glebovni,
 svıçai i obiçai!
 Bılı veka Troyanovı,
 Minuli godı Yaroslavovı,
 bılı i voynı Olegovı,
 Olega Svyatoslaviça.
 Tot ved' Oleg meçom kramolu koval

i streli po zemle seyal.

Vstupil v zolotoe stremya v gorode Tmutorokani,

a zvon tot je slišal davniy velikiy Yaroslav,

a sin Vsevoloda Vladimir kajdoe utro uši zakladival v Černigove.

A Borisa Vyacheslaviča pohval'ba na smert' prvela,

i na Kanine zelōniy savan postlala

za obidu Olega,

hrabrogo i molodogo knyaza.

S takoy je Kayalı i Svyatopolk poleleyal otsa svojego

mejdū Vengerskimi inohodtsami

ko svyatoj Sofii i Kievu.

Togda, pri Olege Gorislaviče,

zasevalos' i prorastalo usobitsami,

pogibalo dostoyanie Daj'bogj'ego vnuka,

v knyajeskih kramolah sokrašalis' jizni ludskie.

Togda po Russkoy zemle redko pahari pokrikivali,

no často voroni grayali,

trupı meş soboyu delya,

a galki po-svoyemu peregovarivalis',

sobirayas' poletet' na pojivu!

To bilo v ter ati v te pohodi,

a takoy rati ne slihano!

S rannego utra do večera,

s večera do sveta,

letyat streli kalōnie,

gremyat sabli o šlemi,

*treşat kop'ya bulatnie
v pole neznayemom
sredi zemli Polovetskoy.
Çerna zemlya pod kopitami kost'mi bila poseyana,
i krov'yu polita;
gorem vzoşli oni na Russkoy zemle!
Şto mne şumit,
şto mne zvenit
izdalöka rano pered zoryami?
Ígor' polki zavoraçivayet:
Jal' yemu milogo brata Vsevoloda.
Bilis' den',
bilis' drugoy,
na tretiy den' k poludnyu pali stagi Ígorevi!
Tut raluçilis' brat'ya na beregu bistroy Kayali;
tut krovavogo vina nedostalo;
tut pir zakonçili hrabrie Rusiçi:
svatov napoili,
a sami polegli za zemlu Russkuyu.
Niknet trava o jalosti,
a drevo s toskoy k zemle prikonilos'.
Uje ved', brat'ya, nevesöloe vramya nastalo,
uje pustinya voysko prikrila.
Vstala obida v voyskah Daj'boj'ego vnuka,
vstupila devoy na zemlu Troyanovu,
vospleskala lebedinimi krilami na sinem more Dona, pleskayas',*

prognala vremena obiliya.

Bor'ba knyazey s poganimi prevalas',

ibo sakazal brat bratu:

“Eto moö, i to moöm je”.

Í stali knyz'ya por maloe

“eto velikoe” molvit'

i sami na sebya kramolu kovat',

a poganie so vseh storon

prihodili s pobedami na zemlu Russkuyu.

O, daleko zaletel sokol, ptits izbivaya, k moryu!

A Ígoreva hrabrogo voyska ne voskreit'!

Po nöm kliknula Karna, i Jelya,

poskakala po Russkoy zemle,

gore ludyam mıkaya v plamennom roge.

Jöni Russkie vosplakalis', prigovarivaya:

“Uje ham svoih milih lad,

ni v mislyah pomislit',

ni dumoyu sdummat',

ni glazami ne povidat',

a zolota i serebra i puše togo v rukah ne poderjat'!”

Í zastonal, brat'ya, Kiev o gorya,

a Çernigov ot napaste.

Toska razlilas' po Russkoy zemle,

peçal' obil'naya potekla sredi zemli Russkoy.

A knyaz'a sami na sebya kramolu kovali,

a poganie,

*pobedami nariskivaya na Russkuyu zemlu,
sami brali dan' po bekle so dvora.
Íbo te dva hrabrih Svyatoslaviça,
Ígor' i Vsevolod,
uje kovarstvo probudili rasdorom,
kotoroe pered tem usipil bilo otets ih,
Svyatoslav grozny velikiy Kievskiy,
grozoyu svoeyu,
pribil svoimi silnimi polkami
i bulatnimi meçani;
prişöl na zemlu Polovetskuyu,
pritoptal holmi i ovragi,
vozmutil reki i ozöra,
issuşil potoki i bolota.
A poganogo Kobyaka iz lukomorya,
iz jeleznih velikih polkov Polovetskih,
slovno vihrem istorg,
i pal Kobyak v gorode Kieve,
i gridnitse Svyatoslavovoy.
Tut Nemtsı i Venetsianitsı,
tut Greki Moravi,
poyut slavu Svyatoslavu,
koryat knyaza Ígorya,
potopivşego bogastvo na dne Kayalı, reki Polovetskoy,
Russkoe zoloto prsipav.
Tut Ígor' knyaz' peresel iz zolotogo sedla,*

v sedlo rabskoe.

Priunili u gorodov zabrali,

i veselie poniklo.

A Svyatoslav smutny son videl

v Kieve na goreh.

“Etoy noč’u s večera odevali menya, -

goboril, -

çörnim savanom

na krovati ticovoy,

çerpali mne sine vino,

s gorem smeşannoe,

Sipali mne iz pustih kolçanov poganih inozemtsev

krupnyj jemçug na grud’

i nejeli menya.

Uje doski bez knyaz’ka

v moyöm tereme zlatoverhom.

Vzyu noç’ s večera

serie voronu grayali u Plesn’ska na lugu,

bili v devri Kisaney

i poneslis’ k sinemu moryu”.

İ skazali boyare knyazu:

“Uje, knyaz’, gore um polonilo.

Vot sleteli dva sokola,

s otçego zolotogo prestola

dobit’ goroda Tmutorokanya

libo ispit’ şlemom Dona.

*Uje sokolam kril'ya podsekli
sablyami poganih,
a samih oputali v puti jeleznie".
Temno bilo v tretiy den':
dva sontsa pomerkli,
oba bogranie stolpa pogasli
i v more pogruzilis',
i s nimi oba molodih meyatsa,
Oleg i Svyatoslav,
t'moyu zavoloklis'.
Na reke na Kayale t'ma svet prikrila:
po Russkoy zemle rassipalis Polovtsi,
točno vivodok gepardov,
i velikoe likovanie
probudili v Hinovah.
uje pal pozor na slavu;
uje udarilo nasilie po svobode;
uje borsilsa Div na zemlu.
Vot uje Gotskie krasnie devi
zapeli na beregu sinego morya,
zvenya Russkim zolotom:
vospevayut vremya Busovo
leleyut mest' za Şarukana.
A mi uje, drujina, neveseli".*

Togda veliki Svyatoslav

izronil zolotoe slovo

so slezami smeşano

i sakazal:

“O deti moi, Īgor’ i Vsevolod!

Rano naćali vi Polovetskoy zemle

mećami obidu tvorit’,

a sebe slavi iskat’.

No bez ćesti dlya sebya vi odeleli,

bez ćesti dlya sebya krov’ poganuyu prolili.

Vaşi hrabrie serts

iz krepkogo bulata skovani

i v otvage zakaleni.

şto uje sotvorili vi moyey serebryanoy sedine?

A uj ne viju vlasti

sil’nogo, i bogatogo,

i obil’nogo voinami

brata moyego Yaroslava,

s Ćernigovskimi boyarami,

s voevodami, i s Tatranami,

i s řel’birami, Topćakami,

i s Revugami, i s Ol’gerami.

Oni ved’ bez şitov, s zasapojnimi nojami,

klikom polki pobejdayut,

zvonya v pradedovskuyu slavu.

No skazali vi: “Pomjestvuyem sami:

proşluyu slavu sebe pohitim,

a budușuyu sami podelim ”.

A razve divno, brat ’ya, staromu pomoledet ’?

Yesli sokol v lin ’ke bivayet,

to visoko ptits vzbivayet,

ne dast gnezda svojego v obidu.

No vot zlo – knyaz ’ya men ne podmoga:

hudo vremena obernulis ’.

Vot u Rimova kriçat pod sablami Polovetskimi,

a Vladimir pod ranami.

Gore i toksa sinu Glebovu!”

Velikiy knyaz ’ Vsevolod!

Ne dumayeș ’ li tı priletet ’ izdaleka

otçiy zolotoy prestol poblusti?

Tı ved ’ mojeș ’ Volgu vöslami raspleskat ’

a Donșlemami viçerpat ’!

Yesli bı tı bıł zdes ’

to bıla bı raba po nogate,

a rab po rezane.

Tı ved ’ mojeș ’ posuhu

jivimi șereșirami strelyat ’ –

udalımi sınami Glebovimi.

Tı, buynıy Rurik, i David!

Ne vașli li voını

zlaçönımı șlemami v krovi polavali?

Ne vașa li hrabraya drujina

rıkayet, kak turı,

raneni sablami kalönimi,

na pole neznayemom?

Vstupite je, gsotada, v zolotoe stremya

za obidu našego vremeni,

za zemlu Russkuyu,

za rani Ígorya,

buynogo Svyatslaviça!

Galitskiy Osmomisl Yaroslav!

Vísoko sidiş'

na svoyöm zaltokovanom prestole,

podpör gori Vengerskie

svomimi jeleznimi polkami,

zatupiv korolyu put'

zatovriv Dunayu vorota,

meça bremana çerez oblaka,

sudı ryada do Dumaya.

Grozı tvoi po zemlami tekut,

otvoryayeş'' Kievu vorota,

strelyayeş' s otsovskogo zolotogo prestola

saltanov za zemlami.

Strelyay je, gospadin, Konçaka,

poganogo raba,

za zemlu Russkuyu,

za rani Ígorevi,

buynogo Svyatoslaviça!

A tı, buynuy Roman, i Mstislav!

Hrabraya misl' vleçöt vaš um na podvig.

Visoko vzmivayeš' na podvig v otvage,

točno sokol na vetrah parya,

stremya' ptitsu v smelosti odolet'.

Ved' u vaših voinov jeleznie podvyazn

pod šlemami Latinskimi.

Ot nih drognula zemlya,

i mogie strani –

Hinova,

Litva,

Yatvagi,

Deremela,

i Polovtsı kop'ya svoi povergli

i golovi svoi sklonili

pod te meçi bulatnie.

No uje, o knyaz' Ėgor', pomerk solntsa svet,

a derevo ne k dobru listvu sronilo:

po Rosi i po Dule goroda podelili.

A Ėgoreva hrabrogo voyska ne voskresit'!

Don tevyä, knyaz', kliče i zovöt knyazey na pobedu,

Ol'goviči, hrabrie knyaz'ya, uje pospeli na bran'...

Ėngvar i Vsevolod, i vse tri Mstislaviča –

ne hudogo gnezda sokoli!

Ne po prabu pobed

dobili sebe vladeniya!

Gde je vaši zolotie šlemi

i kop'ya Polskie

i šiti?

Zagorodite polu vorota

svoimi ostrimi strelami

za zemlu Russkuyu,

za Īgorevi, buynogo Svyatoslaviča!

Uje Sula n tečöt serebranımı struyami

k gorodu Pereyaslavlyu,

i Dvina bolotom tečöt

dlya teh groznh poločan

pod klikom poganıh.

Odin tol'ko Īzyaslav, sın Vasil'kov,

pozvenel svoimi ostrimi mečami

o šlemi Litovskie,

pribil slavu deda svojego Vseslava,

a sam pod červlenımı šitami

na krovavoy trave

Litovskimi mečami pribit

so svoim lubimtsevm,

a tot skazal:

“Drujinu tvoyu, knyaz’

krıl'ya ptits priodeli,

a zveri krov' polizali”.

Ne bilo tut brata Bsaçsilava,

ni drugogo – Vsevoloda.

Tak v odinočestve izronil jemçuynuyu dušu

iz hrabrogo tela
 çerez zolotoe ojerel'ye.

Priunili golosa,
 poniklo veselie,
 trubi trubyat gorodenskie!
 Yaroslava vse vhuki i Vseslava!
 Uje sklonite stagi svoi,
 vlojite v nojni meçi svoi povrejdönnie,
 ibo lişilis' mı slavi dedov.

Svoimi kramolami
 naçali vi navodit' poganıh
 na zemlu Russkuyu
 na dostoyanie Vseslava.
 İz-za usobits ved' pošlo nasilie
 ot zemli Polovetskoy!

Na sed'mom veke Troyana kinul Vseslav jrebiy o devitse yemu milot.

Hitrost'yu opersya na koney
 i skaknul k gorodu Kievu,
 i kosnulya drevkom
 zolotogo prestola Kievskogo.

Otskočil ot nih lutim zverem
 v polnoç' iz Belgoroda,
 obyaty siney mgloy, dobıl udaçu:
 v tri poputki otvoril vorota Novgoroda,
 rasşib lavu Yaroslavu,
 skaknul volkom

do Nemigi s Dudutok.

*A Nemige snopi stelyut iz golov,
molotat tsepami bulatnimi,
na toku jizn' kladut, veyut dušu ot tela.*

Nemigi krovavie berega

*ne dobrom bili zaseyani,
zaseyani kost'mi Russkih sinov.*

*Vseslav-knyaz' ludyam sud prabil,
knyaz'yam goroda radil,
a sam noč'yu volkom riskal:
iz Kieva do petuhov doriskival do Tmutorokani,
velikomu Horsu volkom put' pereriskival.*

Yemu v Polovtske pozvonili k zautrene rano

*u svyatoy Sofii v kolokola,
a on v Kieve zvon tot sliša.*

Hot' i vešaya duša bila u nego v hrabrom tele, no často o bed stradal.

Yemu vešiy boyan,

yişö davno pripevku, razumny, skazal:

“Ni hitromu,

ni umelomu,

ni ptitse umeloy

suda boj'yego ne minovat'!”

O, sonat' Russkoy zemle,

vspomina

pervie vremea i pervih knyazey!

Togo starogo Vladimira,

nel'z'ya bilo prigvozdit' goram Kievskim:

a nine vstali stagi Rurikovi

a drugie – Davidovi,

no vorz' ih znamöna razvevayutsya.

Kop'ya poyut!

Na Dunaye Yaroslavnin golos slıšitsya,

kukuškuyu bezvestnoyu rano kukuyet:

“Poleçu, govorit, - kukuškuyu po Dunayu,

omuçu şelkoviy rukav v Kayale-reke,

utru knyazyu krovavie yego rani,

na mogučem yego tele”.

Yaroslavna rano plače v Putivle na zabrale, prigovarivaya:

“O veter, vetrilo!

Zaçem, gospodin, veyeş' ti navreçu?

Zaçem mçış' Hinovskie streločki

na svoih legkih krılitsah

na voinov moyego milogo?

Razve malo tebe bı pod oblakami veyat',

lelaya korabli na sinem more?

Zaçem, gospodin, moe vesel' po kovilyu razveyal?”

Yaroslavna rano plačet

v Putivle-gorode na zabrale, prigovarivaya:

“O Dnepr Slovutiç!

Tı probil kamene gori skvoz' zemlu Polovetskuyu.

Te leleyal na sebe Svyatoslavovi nasadı

do stana Kobyakova.

*Prileley je, gospodin, moyego milogo kom ne,
štobi ne slala ya k nemu slez*

na more rano!”

Yaroslavna rano plačet

v Putivle na zabrale, prigovarivaya:

“Sveloe i trijdi svetloe solntse?

Vsem ti teplo i prekrasno:

začem, vladiko, prosterlo ti goryačie svoi luči

na voinov moyego ladi?

V ple bezvodnom jajdoyu im luki skrutilo,

gorem im kolčani zatknulo?

Prisnulo more v polunoči; idut smerči tučami.

Ígoryu knyazyu bog put’ ukazivayet iz

zemli Polovetskoy

v zemlu Russkuyu, k otčemu zolotomu stolu.

Pogasli večerom zori.

Ígor’ spit,

Ígor’ bdit,

Ígor’ mislyu poyla merit

ot velikogo Donu do malogo Dontsa.

Konya v polnoč’ Ovlur svitnul za rekoyu;

velit knyazu razumet’: ne bit’ Ígoryu v plenu.

Kliknula,

stuknula zemlya

zamušela trava,

veji Polovetskie zadvigalis’.

*A Igor! Knyaz' poskkal,
gornostayem k trostniku
i belim gogolem na vodu.*

*Vskočil na borzogo konya,
i soskočil s nego serim volkom.
Ā pobejal k izlučine Dontsa,
i poletel sokolom pod oblakami,
izbivaya gusey i lebedey*

*k zavtraku,
i obedu,
i ujinu.*

*Kogda Igor' sokolom poletel,
togda Ovlur volkom pobejal,
strahivaya soboyu studenuyu rosu:
Oba ved' nadorvali svoih borzih kone.*

Donets govorit:

“O knyz' Igor’!

Nemalo tebe veličiya, a Končaku nelubiya, a Russkoy zemle veseliya!”

Āgor' govorit:

*“O Donets! Nemalo tebe veličiya,
leleyavšemu knyazya na volnah,
stlavšemu yemu zelenuyu travu
na svoih serebryanih beregah,
odevavšemu yetgo teplimi tumanami,
pod sen'yu zelenogo dereva;
ti stereg yego gogolem na vode,*

*çaykami na struyah,
çernyadami na vetrah”.*

Ne takova-to, govorit on, reka Stugna:

*skudnuyu struyu imeya,
poglotiv çujie ruç’i potoki,
rasşirennaya k ust’yu,
yunoşu knyaza Rostislava zakuçlila.*

Na temnom beregu Dnepra

*plaçet mat’ Rostislava
po yunoşe knyaze Rostislave.*

*Unili tsveti o jalosti,
i derevo s toskoy zemle priklunilis’.*

*To ne soroki zastrekotali -
po sledu Ġgorya yedut Gzak s Konçakom.*

Togda voroni ne grayali,

galki primolkli,

soroki ne strekotal,

tol’ko polozi pozali.

Dyatlı stukom put’ kajut k reke,

da solovi veselimi pesnyami

rassevet vozveşayut.

Govorit Gzak Konçaku:

“Yesli sokol k genu letit,

rasstrelyayem sokolenka

svoimi zoloçennimi strelami”.

Govorit Konçak Gazku:

“Yesli sokol k gnezdu letit,

To oputyem mi sokolenka, kranoyu devitsey”.

İ skazal Gzak Konçaku:

“Koli oputayem yego krasnoyu devitsey,

ne budet u nas ni sokolenka, ni karanoy devitsı,

i stanut nas ptitsı bit’ v pole Polovestkom”.

Skazali Boyan i Hodina,

Svyatoslavovi pesnotvortsı

starogo vremeni Yaroslava,

i Olega-knyaz lubimtsı:

“Tyajko golove bez pleç,

beda i telu bez golovi” –

tak i Russkoy zemle bez İgorya.

Solntse svetitsya na nebe, -

a İgor’ yedet po Boriçevu,

ko svyatoy bogoroditsa Pirogoşey.

Sela radi, gradı veseli.

Pevşi pesn’ starım knyazyam,

potom i molodım pet’:

“Slava İgoryu Svyatoslaviçu,

Buy turu Vsevolodu,

Vladimiru İgoreviçu!

Zdravı bud’te, knyaz’ya i drujina,

Boras’ za Hristian

protiv naşestviy poganıh!

Knyaz'am slava i drujine!

Amin'.

2. Īstselnie Īl'i Muromtsa

Oy vi, ludi moi, ludi dobrie,

Ludi dobrie, sosedi blijnie!

Vi priyďte-ka posidet' ko mne,

Vi skajite-ka mne pro staroe,

Pro staroe da pro bivaloe,

Pro togo Īl'yu pro Muromtsa.

V starinu bilo v starodavnuyu,

Kogda knyaz' Vladimir' venets' derjal,

Vo tom slavnom gorode vo Murome,

Vo bolšom sele Karačarove,

Jil' krest'yanini Īvan Timofeyeviç;

U togo krest'yanina izo vseh detey,

Bilo detiše odno lubimoe,

Īl'ya Muromets' da sin Īvanoviç.

Kak side on sidnem rono tritsat' let',

Tritsat' let' ne imel ni ruk, ni nog,

Na peçi li yamu pod' soboy protör'.

Den' i noç' on Bogu molitsa,

Vospološitsya tol'ko, opomnitsa,

Kak zashčit' vesti ot strannikov,

Pro togo Solovya Razboynika,

*Što dorogu zaleg na Kiev grad;
 Stanet' sprašivat o nôm, vivedivat.
 “Što tebe do razbonika, dityatko?”
 Govorit' gosudar' yego batuška.
 Ničego on na to ne otvetstvuyet',
 Samomu je vse i vo sen i v'yaz'
 Solovey Razboynik predstavlyayetsa –
 Ī molit'sa okayanniy ne dayet yemu!
 Prikodilo vremya letnee,
 Vremya stradnoe, dni senokosnie,
 Uhodil gosudar yego batuška,
 So raditelem yego so matuškoy,
 Da so vsem semeystvom lubimim,
 Na rabotušku na tu kresyanskuyu,
 Očiša o t dubya-kolod'ya, pojnyu, -
 Ostavalsa doma odin Īlya.
 Īdgut mimo tut startsi nezkakomie,
 Niša bratiya, Kaliki Perejie,
 Stanoilis pod okoško kosyašato,
 Govoril Īl'ye takovi slova:
 “Ay je ti, Īl'ya Muromets, krestyanskiy sın!
 Vozsatavay-ka na rezvi noi,
 Orvoryay-ka vorota širokiya,
 Vpuskay-ka Kalik vo hraminu;
 Podavay-ka Kalikam napititsya”.
 Otvet derjit Kalikam Īlya Muromets:*

“Ay je ti, Kaliki Perejie!

Rad bi vas vpustit vo hraminu,

Rad bi vam podat napitisya,

Da vot sidnem siji uj tridsat let,

Tridsat let ne imeyu ni ruk, ni nog”.

Govoryat Kaliki Perejie:

“Ay je ti, Il'ya, vozsatavay-ka sam!

Il'ya Muromets sidit silu probuyet:

Tronet pravuyu nogu – podnimayetsya,

Tronet levuyu- i ta podnimayetsya,

Vozstaval Il'ya na rezvi nogi,

Otvoyal vorota širokiya,

Vpuskal Kalik vo hraminu;

Vzyl togda bratinu v poltora vedra,

Opuskalsya v podvali glubokie,

Nalival bratinu pivom krekim,

Podnosil Kalikam Perejiim.

Otpivali Kaliki Perejie,

Podavali nazad Il'ya Murometsu:

“A ispey-ka, Il'ya, ti posle nas”.

Prinimal ot Kalik, Il'ya Muromets

Ispival bratinu za yediny duh –

Tolko pivo to i videli.

U Il'ya sertse razgorelosya,

Telo beloe da raspotelosya.

I vozgovoryat Kaliki Perejie:

“Što teper ti çuyeş v sebe, İlyaé.

Byöt çelom İl’ya, Kalik pozdravstvoval:

“Çuyu zdravie v sebe velikoe”.

Govoryat Kaliki Perejie:

“A poday-ka ti nam yişöö ispit”.

Vzyl İlya bratinu bolşe prejnago,

Opuskalsya vı podvalı nije prejnago,

Nalival bratinu pivom krepçe prejnago,

Podnosil Kalikam Perehojiim.

Otpival Kaliki Perejie,

Podaval nazad İl’ye Muromtsu:

“A ispey-ka yişö ti posle nas”.

İspival on bratinu za yediny duh –

Tolko pivot o i videli.

İ vozgoryat Kaliki Perejie:

“Što teper ti çuyeş v sebe, İl’ya?”

“Slıšu siluşku v sebe velikuyu:

Kabı stolb bıl ot zemli do nebuşka,

Vo stolbu utverjdeno zoloto koltso –

Za koltso bı vzyl, perevernul zemlu”.

Govoryat Kaliki promej sebya:

“Mnogo siluşki dano İl’ye!

Ne sneset yego mat sıra zemlya.

Nado budet poubavit yemu siluşki”.

Govoryat Kaliki İl’ye Muromtsu:

“A poday-ka ti nam yişö ispit”.

Vzyl İlya bratinu bolşe prejnago,
Opuskalsya v podvalı nıje prejnago,
Nalival bratinu pivom krepçe prejnago,
Podnosil Kalikam Perejiim.
Otpivali Kaliki Perejie,
Podavali nazad İl'ye Muromtsu:
“A ispey-ka yişö tı posle nas”.
İspival on bratinu za yedinıy duh –
Tolko pivo to i videli.
İ vozgovoryat Kaliki Perejie:
“Mnogo-l' çuyesh yişö v sebe siluşki?”
“Da ubavilos budto na polovinuşku”.
“A i budet s tebya etoy siluşki.
Budeş tı, İl'ya, velik bogatır,
Na boyu tebe smets ne napisana;
Tı postoy-ka za veru Hristianskuyu,
Beysya-ratisya s siloy nevernoyu,
So bogatırami silnimi, moguçimi,
Da so vseyu polenitseyu udaloyu;
Ne hodi tolko dratsya-ratitsya
So moguçim Svyatogorom-bogaturem:
Çerez silu nosit yego zemlya;
Ne beysya i s rodом Mikulinım:
Yego lubit matuşka sıra zemlya;
Ne hodi yişö na Volgu Vseslaviça:
On ne siloy vozmets, tak hristosyu-mudrostyu.

A teper dostavay-ka sebe konya,
 Konya dobrago, konya bogatirskago,
 Vihodi vo radolye čisto pole:
 Kak üshşim, sarjuçis jerebçika –
 Şto zaprosit kresyanin za jerebçika,
 Hot zaprosit tselih pyatsot rubley, -
 Tı davay zan ego pyatsot rubley,
 Stanvi yego v srub na tri mesyatsa,
 Beloyaroy pşenoy yego otkarmlivay,
 Kluçevoy vodoy yego otpaivay,
 A pordet tomu vremeni tri mesyatsa –
 Tı po tir noçi v sadu yego povajivay,
 V tröh rosah yego vo utrennih vikativay,
 Podvoi-ko tinu ko visokomu:
 Stanet kon tut poisrivat, poplasivat,
 Golovoyu povertivat, potrahivat,
 V loşadiniya nozdri pofirkivat,
 Çerez tin vzad-vpered pereskakivat-
 Tı sedlay togda dobra konya,
 Polagay na nego dospehi krepkie,
 Poezjay na nöm vo čisto pole,
 Povezet on teya po svyatoy Rusi,
 İ bogatirem silnim, svyatorusskim,
 Tı po vsej svyato Rus proslavişşya”.
 Tut Kalii uşlş, poteryalisya.
 İ poşöl İl’ya ko roditelem,

Za ti posriša ot domu na zaymiše,
Na rabotušku na tu krestyanskuyu,
Ot dubya-kolodya očistit pal'.
Ot raboti ot toy poumayavšis',
Yego rodnie otdihayut – spyat.
Vzyl Il'ya topor vo belie rusčki,
Načal čistit pojno-zaymiše:
Vse dobyö-kolodyu povirubil,
Vo glubokuyu reku povigruzil,,
Razvalil vse zaymiše velikoe,
İ topor po kren v pen votnul-
Ne nasčitili semeystvom vsem v itri dnya,
Skolko on načistil v tri časa.
Kak vozsatali so sna roditeli,
Udivlyalis oni, psujalisya:
“Što za čudo takoye podeyalos'?”
Kto srabotal zan as rabotušku?”
Podhodil k nim Il'ya Muromets,
Raskazal pro Kalik Perejiih.
Kak poil on ih pivom krepkiim,
Kak davali i oni yemu ispit,
Kak počuyal on zdravie velikoe,
Polučil velikuyu silušku.
İ Pošel İlya vo čisto pole,
Uslihal zaffučis jerebčika.
Stanovl yego v srub na tri mesyatsa,

Beloyarovoy pšenoy yego otkarmlival,
Klučevoy vodoy yego otpaival;
A prošlo vremeni tomu tri mesyatsa-
Stal po tiri noči vi sadu yego povajivat,
V tröh rosah yego vo utrannih vikativakt,
Podvodil ko tinu ko visokomu;
Stal jerebčik poigrivat, poplasivat,
Golovoyu povertivar, potrahivat,
V lošadinya nozdri pofirkivat,
Čerez tin vzad-vpered pereskakivat.
Osedlal, zauzdal yego İl'ya,
Plolagal na nego dospehi krepkie,
Govoril sam takovi slova:
“Ay ti, slavnny moy, bogatırskiy kon!
Pasluji-ka mne veroyu-pravdoyu!”
Okolčujilsay İl'ya, oblatilsya,
Stal pıtat meči bulatnie;
Kak sojmet v kulake rukoyat meča-
Sokruşıtsya rukoyat, razsıpletsya;
Kinul babam meči on luçinu drat,
Sam beret tri polosı bulantıya,
V kajdoy polose-to po tri puda,
Tri strekı iz polos sebe vıkoval,
Zakalil vo utrobe mat-sıroy zemli,
Polojiv vo naluçnik svoy tugor luk,
Bral s soboy kopye dolgomernoe,

Bral yişö i palitsu bulatnuyu.

Kak ne siroy dub k zemle klonitsya,

Ne listoçki po zemle rasstilayutsya-

Sebe prosit blagoslovenitsa,

Da na vekı neruşimoe:

“Goy yesi tı, rodimiy, milyy batuşka!

Uj tı day-ka mne blagoslovenitse:

Ya poyedu vo slavnıy stolnıy Kiev grad,

Zalojitsya za knyazya za Vladimira,

Poslujit yetmu veroyu-pravdoyu,

Postoyat za veru Hristianskuyu”.

Govorit starıy İvan Timofeyeviç:

“Goy tı, svet moy, çado porojdönoe!

Ya na dobriya dela blagoslovlyu tebya,

Na hudiya dela blagoslovenya net.

Kak poyedeş tı putem-dorogoyu,

Ne pomili zlom na Tatarina,

Ne ubey v çistom pole Hristiyanina”.

Poklonilsay İl'ya otsu do zemli,

Zahodil yişö za Oku-reku

Kot mu Mikole Zaruçevskomu,

Otslujil obednyu zaprestonuyu,

Stanovil sveçu v dvatsat-pyat rubley,

Posulili vpered' v pyatdesyat ruble,

Sam daval zaveti velikie:

“V Kiev grad poryehat v poltora çasa,

Mej obedney ranney i utreney,
 Pospevat ko stolu knyajenetskomu,
 Ko obedu tomu voskresenskomu,
 Put derjat dorojkoy pryamoyezjeyu,
 Ne natyagivat tuga luka,
 Ne nakladivat kalenoy streli,
 Ne krovavit kopya dolgomernago,
 Ne krovavit i palitsy bulantiya,
 Na proşan'ye yişö v ladonku,
 Vzyal zemelki rodnoy malu gorstočku,
 Na porlanye pustil po Oke-reke,
 Orjanago hlebulşak koročku,
 Sam Oke-reke prigovarival:
 “A spasibo-j tebe, matuşka Oka-reka,
 Şto poila, kormila İl'yu Muromtsa”.
 Yişö videli-sel na konya İl'ya
 A ne videli-kuda poyezdku dal.

3.Kalin Tsar¹⁴³

Da iz Ordı, Zolotoy zemli,
 İz toya Mogozei bogatırya,
 Kogda podıimalsya zloy Kalin Tsar,
 Zloy Kalin Tsar Kalinoviç,
 Ko stolnomu gorodu ko Kievu,

¹⁴³ Danilov 1938: 163.

*So svoyeu siloyu s poganoyu.
Ne došel on do Kiev aza sem verst,
Stanovilsya Kalin u bistra Nepra.
Sbiralosya s nim siloi na sto verst,
Vo vs ete četire storonu.
Začem mat sıra zemlya ne pognetsya?
Začem ne rasstupitsya?
A ot paru bilo ot kaninogo
A i mesyats, solntse pomerknulo,
Ne vidit luča sveta belogo;
A ot duhu Tatarskogo,
Ne mojno kreşenim nam jivim bit.
Sadilsya Kalin na remençat stul,
Pisal yarliki skoropisçati
Ko stolnomu gorodu ko Kievu,
Ko laskovu knyazyu Vladimeru,
Şto vibrat Tatarina vişe vseh:
A meroyu tot Tatarin treh sajen,
Golova na Tatrine s pivnoy kotel,
Kotoroy kotel soroka veder,
Promej plaçami kosaya sajen.
Ot mudrosti slovo napisano:
Şto vozmet Kalin Tsar stonnoy Kiev grad,
A Vladimera knyazya v polon polonit
Boj'i tservi n adim pustit.
Daet tomu Tatarinu erliki skoropsçati,*

Í poslal yego v Kiev naskoro.

Sadilsya Tatarin na dobra konya,

Poehal ko gorodu ko Kievu,

Ko laskovu knyazyu Vladimeri.

A i budet on, Tatarin v Kieve,

Seredi dvora knyajenetskogo,

Skakal Tatarin s dobra konya;

Ne vyajet konya, ne prekazivaet,

Bejit on v gridnyu vo svetluyu,

A Snasovu obrazu ne molitsya,

Vladimeru knyazu ne kalnetsya,

Í v Kieve ludey pičem zovet.

Brosal erlíki na krugloy stol,

Pered velikogo knyazya Vladimera.

Otşed Tatarin, slovo vıgovoril:

“Vladimer, knyaz stolnoy Kievskoy!

A naskore sday ti nam Kiev graz,

Ben boyu, bez draki velikie,

Í bez togo kdorvolitiya nasprasnogo”.

Vladimer knyaz zapeçalilsay,

A naskore erlíki raspeatival,

Í prosematriva,

Gladuči v yerlíki, zaplakal, svet.

Po greham nad knyazem yčiniłosya:

Bogatirey v Kieve ne slučilosya,

A Kalin tsar pod setnoyu stoit;

*A s Kalinom silı napisano
Ne mnogo, ne malo – na sto verst
Vo vse četire storonı.
Yışö so Kalinom sorok tsarey so tsarvičem,
Sorok koroley s korolevičem,
Pod vsyakim tsarem silı po tir tmi, po tri tıyaçı;
Po pravu ruku yego zyat sidit,
A zatya zovut u nego Sartakom;
A po levu ruku sın sidit,
Sına zovut Lonşekom.
İ to u nih delo ne okončeno,
Tatarin iz Kieva ne vıyehal.
Vtapori Vasiley P'yanitsa
Zbejal na başnyu na strelnuyu,
Beret on svoj tugoy luk radzrıvçatoy,
Kalenu strelu perenuyu,
Navodil on trubkami Nemetskimi,
A gde-to sidit zlodey Kalin Tsar.
İ tot-to Vasiley P'yanitsa,
Strelyal on tutu vo Kalina Tsarya;
Ne popal vo sobaku Kalina Tsarya,
Şto popal on v zatya yego Sartaka:
Ugodila strela yemu v pravıy glaz,
Uşib yego do smerti.
İ tut Kalinu Tsaryu za bedu stalo,
Şto pervu bedu ne utuşili,*

*A druguyu bedu oni zagrezili,
 Ubili zatya lubimogo,
 S toya başni so strel'niya.
 Posılal drugogo Tatarina
 Ko tomu knyazyu Vladimeru,
 Ştoby vidal togo vinovatogo.
 A malo vremya zameşkavşı,
 S toe storoni poluçennie,
 Şto yansoy sokol v perelet letit,
 Kak beloy kreçet pereporhivayet,
 Bejit palenitsa udalaya,
 Staroy kozak İlya Muromets.
 Priyehal on vo stolnoy Kiev grad,
 Seredi dvora knyajesnetskogo
 Skoçil İlyas o dobra konya,
 Ne vyajet konya, ne prikazivaet,
 İdöt vo gridnyu vo svetluyu;
 On molitsya Spasu so Preçistoyu,
 B'öt çelom knyazyu so knyagineyu,
 İ na vse çetire storonu,
 A sam İlya usmehayetsya:
 "Goy yesi, sudar', Vladimer Knyaz!
 Şto u tebya za bolvan prişöl?
 Şto za durak neotesanoy?"
 Vladimer Knyaz stolnoy Kievskoy,
 Podayet yerlıki skoropisçatı.*

Prinyal İlya, sam pročitival;

Goboril tut yemu Vladimir Knyaz:

“Goy yesi, İlya Muromets!

Posobi mne dumuşku podumati,

Zdat li mne, ne zdat li Kiev grad,

Bez boyu mne, ben draki velikie,

Bez togo krovolitiya napranogo?”

Govorit İlya takogo slovo:

“Vlaidmer, knyaz stolno Kievskoy!

Ni o çöm tı, osudar, ne peçaluysya:

Boje-Spas oboronit nas,

A ne şto, Preçistoy, i vseh sohranit!

Nasıpay tı misu çista serebra,

Druguyu – krasna zolota,

Tret'yu misu – skatnogo zemçuga;

Poyedem so mnoy ko Kalinu Tsaryu,

So svoimi çestnumi podarkami,

Tot Tatarin-durak nas pryamo dovedet”.

Parajalsya knyaz tut povarom,

Zamaralsya sajeyu kotol'noyu.

Poehali oni ko Kalinu Tsaryu,

A pryamo in Tatarin v lageri vedet.

Priyehal İlya ko Kalinu Tsaryu,

V yego lageri Tatarskie:

Skočil İlya s dobra konya

Kalinu Tsaryu poklonyayetsya,

Sam govorit takogo slovo:

“A i Kalin Tsar, zlodey Kalipoviç!

Primi naši dogori podaroçki

Ot velikogo knyazya Vladimera:

Pervu misu çista serebra,

Drugu – krasna zolota,

Tretyu misu – skatnogo zemçuga;

A day ti nam sroku na tri dni,

V Kieve nam proupravitsya,

Otslujit obedni s papafidami,

Kak-de slujat po usopşim duşam,

Drug s druşkoy prostitisya”.

Govorit tut Kalin takogo slovo:

“Goy yesi ti, İlya Muromets!

Vidayte vi nam vinovatogo,

Kotoriy strelyal s başni so strel’niya,

Ubil moego zatya lubimogo!”

Govorit yemu İlya takogo slovo:

“A ti sluşay, Kalin Tsar, poveleno:

Primi naši dorogi podaroçki

O velikogo knyazya Vladimera.

Gde nam iskat takogo çeloveka i vam otdat?”

İ tut Kalin prinyal zolotu kaznu,

Peçestno u nego, sam pribranivayet.

İ tut İl’ye za bedu stalo,

Şto ne dal sroku na tri dni i na tri çasa,

Govoril takogo slovo:

“Sobaka, proklatoy ti, Kalin Tsar!

Otoydi s Tatarami ot Kieva:

Ohota li vam, sobaka, jivim bit?”

Î tut Kalinu Tsaryu za bedu stalo,

Velel Tataram sohvatat Îl’yu;

Svyazali yemu ruki belie,

Vo krepki çemburi şelkovie.

Vtapori Îl’ye za bedu stalo,

Govoril takogo slovo:

“Sobaka, proklatoy ti, Kalin Tsar!

Ogoydi porç s Tatarami ot Kieva:

Ohota li vam, sobaka, jivim bit?”

Î tu Kalinu za bedu stalo

Î poet Îl’ye vo yazni oçi:

“A Russkoy lud vsegdı hvastliv;

Poutan ves’, budto lisoy bes,

Yişö li stoit peredo mnoyu, sam hvastaet”.

Î tut Îl’ye za bedu stalo,

Za velikuyu losadu pokazalosya,

Şto ployet Kalin v yazni oçi,

Skoçil v pldreva stoyaçego,

Îzorval çemburi na moguçih plaça.

Ne dopustyat Îl’yu do dobra konya

Î do yego-to do nalitsı tyajkiya,

Do medni liti v tri tısyaçi.

Shvatil İlya Tatarinaa za nogi,
Kotoroy ezdil vo Kiev grad,
İ zaçal Tatarinom pomahivati:
Kuda li mahnet – tut i ulitsı lejat,
Kudı otvernet – s pereulkami;
A sam Tatarinu prigovarivaet:
“A i krepok Tatarin, ne lomitsya,
A jilovat, sobaka, ne izorvetsya”.
İ tolko İlya slovo vıgoboril,
Otorvetsya glava yego Tatarskaya,
Ugodila ta glava po sile vdol’
İ b’öt ih, lomit, vkonets gubit.
Dostal’nie Tatara na pobeg poşli,
İ bolotah, v rekah prngonu.ş vse,
Ostavili svoi vozi i lageri.
Vorotilsya İl’ya on ko Kalinu Tsaryu,
Shnatad on Kalina vo belı ruki,
Sam Kalinu prigovarivayet:
“Vas-to, tsarey, ne b’yut, ne kaznyat,
Ne b’yut, ne kaznyat i ne veşayut!”
Sognet yego kkorçagoyu,
Vozdımäl vışe buynı golovı svoey,
Udaril yego o gorüç kamen.
Rasşib yego v krohi.....
Dostal’nie Tatara na pobeg begut,
Sami oni zaklinayutsya:

*Ne day bog nam bivat ko Kievu,
Ne day bog nam vidat Russkih ludey!
Neujto v Kiev evse takovi,
Odin čelovek vseh Tatar pribil?”
Pošel İl'ya Muromets
İskat svojego tovarişa,
Togo li Vasil'ya İ'yanitsu İngat'eva;
İ skoro našöl yego na krujale Petrovekiem;
Privel ko knyazyu Vladimeru.
A n'et İl'ya dovol'no zelena vina
S tem Vasil'em so P'yanitsej,
İ nazıvaet İl'ya togo P'yanitsu
Vasil'ya bratom nazvanim.
To starina, to i deyan'ye.*

SÖZLÜK

Bılinalarda kendine özgü bir dil oluşmuştur. İcracı ve bölgeye göre kimi kelime ve ifadeler farklı telaffuz ve anlamda kullanılmıştır. Bılinalar içinde bu şekilde yer alan terimler yazılı kaynaklarda fazla kullanılmamaktadır. Bılina icracısı icra bağlamına göre bu terimleri kullanmıştır. Kullanılan terimin farklı anlamı ve eğer varsa tarihsel altyapısı geleneğin erbablarınca ve dinleyiciler tarafından bilinmektedir. Alanda çalışan araştırmacılar da bılinalara özgü bu terimlerin anlamları ve dayandıkları temeli izah eden küçük hacimli sözlükler oluşturmuşlardır. Zira bılinalarda geçen bu tarz ifade ve sözcükleri kitaplardan okuyan sıradan Rus insanının anlaması mümkün olmamaktadır. Bu sıkıntıyı gidermeye yönelik olarak hazırlanan bu sözlükler kimi zaman eserlerin sonuna birkaç sayfa ek olarak yerleştirilmiş, kimi zaman da terimler metinler içindeki dipnotlarla açıklanmıştır.

Bu çalışmada da tespit edilen bu minvaldeki terimlerin küçük bir sözlük şeklinde derlenip, eklenmesi okuyucuya faydalı olacağı düşünülmektedir. Okuyucuya kolaylık olması açısından bu sözcüklerin bılina metinleri içinde kullanımı ve gerçekte kullanımının bilinmesi önemlidir. Örneğin, bılina metinlerinde Azvak, Azvak Han, Han Azvak şeklinde zikredilen bılina kahamanı gerçekte Özbek Han olduğunun bilinmesi bılinalarda işlenen olayların daha iyi kavranmasına ve tarihsel bağlantısının tespitine kolaylık sağlayacaktır.

Burada verilen terimler Krill alfabesinin alfabetik sırasına göre verilmiştir. İlk önce bılina içinde kullanılan terimin Rusça yazılışı **kalin** olarak, eğer varsa terimin sözlüklerde olan Rusça karşılığı yine Rusça yazılışı ile, parantez içinde her iki terimin Latin harfleriyle transkripsiyonu, daha sonra da Türkçe anlamı verilmiştir.

A (A)

Агафон (Agafon): Kazak-çapulculardan biri; onun komik paraleli – gore-bogatır olan Agafopuşka bir türkünün kahramanıdır.

Ажно (Ajno): bu arada.

Азвяковна (Azvakovna): Hind Çarı Saltık Stavruloeviç'in karısı.

Алтын (Altın): eski monet adı; bu güne kadat “beşaltın” sözcüğüyle yaşamaktadır.

Аравицкий (Aravitski): Arabistan'dan.

Б (B)

Бабариха (Babariha): latife sözü: baba (koca karı).

Бабарекоый (Baberekovıy): ipek kumaşlardan “babereka”.

Бабин (Babin): şaka-küfür: “babin sın” (babin oğlu).

Баса (Basa): güzellik, letafet.

Бат (Bat): aynı kaynaktan, aynı köyden.

Башлык (Başlık) - Бошлык (boşlık): Türkçe «baş» kelimesinden türemiştir; balıkçı başı, başkan, ekip başı.

Безвременный (bezvremennıy) – несчастный (nesçastnıy): zavallı, şanssız.

Бердыш (Berdiş): uzun saplı geniş balta.

Березина (Berezina): akağaç dalı.

Беседа (Beseda): toplanma, cemiyet anlamları dışında kayıkta sundurma altında sohbet.

Болшина (Bolşina) – старшинство, первенство (starşinstvo, pervenstvo): kadimlik, ilklik.

Браный (Branıy): örtü epiteti.

Братчина (Bratçina): toplumsal özelliğe sahip eski bir birlik yapısı, “Nikolşina” bayramına denk düşen bir toplantı; katılımcılar ziyafet (şölen) için bir şeyler getirmek zorundadır, getirilen şeyler “döküntü” diye adlandırılır.

Бродучий след (Broduçiy sled): gevşek şekilde, yumuşakça.

Богатыр (Bogatır): Epik kahraman.

Булат – сталь (bulat – stal): pulat, çelik.

Бурная, (Бурмасская) Burnastaya (Burmasskya): tilkinin epitheti, oldukça kızıl.

Бусы (Busı): Rus diline Veliki Pyotr I zamanında girmiş geminin yabancı (Hollandalı) menşeli adı; “busı-galerı” şeklinde diğer yabancı adlarla beraber kullanılmaktadır.

В (V)

Валащатый (Val’aşatıy): katı, dayanıklı, oyma.

Вальяк – резьба (Valak – rezba): oyma, kakma, nakış.

Ветляный (Vetlanıy): aksöğüt(sü).

Висячий (Visyaçiy): sarkık kulaklı.

Вольгота – свобода (volgota – svoboda): serbestlik, özgürlük.

Во-потай – тайно (vo-potay – tayno): sır, gize.

Врань – воронь (Vran – voron): karga, karga sürüsü, kuzgun.

Выжлец борзой – ловчий пёс (Vıjlets borzoy – lovçiy pes): avcı köpeği.

Вихнуть – веять (Vihnut – veyat): yabalamak.

Вожий (Vojıy): köpeğin epitheti, sürüde iyi güden.

Войский – войсковой (Voyskiy – voyskovoy): askeri.

Волжонный (Voljonıy): erkekşakalı, çayır melekesi ağacından.

Г (G)

Галица – галка (Galitsa – gakla): karga.

Глуздырь (Gluzdır): cıvcıv, henüz uçamayan kuş yavrusu.

Гоголь (Gogol): özel bir ördek türü.

Годиться – случиться (Goditsya – sluçitsya): gerçekleşmek, olmak.

Годуновы (Godunovı): Çar Boris Godunov soyundan; onlardan biri boyar ve voyvoda Semen Nikitiç'tir.

Голицын (Golitsın): “Vaska”, burada knez Vasili Vasilyeviç Golitsın, gözde Çariçe Sofya Alekseyvna kast edilmektedir; Kazakların da katıldığı başarısız Kırım seferiyle bilinmektedir, Golitsın hakkında özel satira (hiciv) türküleri vardır.

Гомозить – возиться вертеться (Gomozit – vozitsya, vertetsya): dönüp durma, kıymıldanmak.

Грабиться – хвататься руками (Grabitsa – hvatatsya rukami): elle tutunmak, uyarışmak.

Д (D)

Десятильниуовы – ребята (Desyatilnikovı: çocuklar): “desyatilnik” manastır ve kiliseden gönderilen toplayıcı.

Дети боярские (Deti boyarskie): boyar soyundan olan özel hizmet grubu, kendisine boyar unvanı alamamış, boyarlık servetinin küçük mirasçısı olanlar.

Домовище - гроб (Domovişe – grob): tabut.

Дородный – видный, красивый (Dorodnyı – vidnyı, krasivıy): güzel, gösterişli.

Дупль – расселица щель (Dupl' – rasselnitsa şel): ayrılmak, yarık, çatlak.

Дюжина (Дужина) (Düjina) (doğru şekli “dujina”): parmaklardaki dirsek, eklem halkası izleri.

Е (Ye)

Епанечка (Епанеџка): kolsuz kürk, palto; (çobanların, soğuktan, yağmurdan korunmak için omuzlarına aldıkları, keçeden yapılmış, dikişsiz ve kolsuz üstlük, kepenek).

Ерлык (ярлык-yarlık) (Yerlık, doğru şekli “yarlık”): mektup, tezkere.

Ермак Тимофеевич (Yermak Timofeyeviç): 1582 yılında knez Kuçum’u yenen Sibirya’yı fatihi; 1584 yılında Ыртиш’ta boğularak ölmüş, halkın sevdiği bogatırlar arasında yer alır ve İlya Muromets’in “yeğeni” olarak görülür; Sibirya kroniklerinde bulunan Yermak’ın seferinin tarihsel tasvirine uygun düşen çok sayıda topografik atıflar bulunmaktadır.

Ж (J)

Жеровой лес – рослый выросший паприпек, на жару (Jerovoy les – roshly, viroshly paprippek, na jaru): boylu poslu, kızgın güneşte büyümüş, sıcakta.

Живность – жизнь (jivnost – jizn): yaşam, hayat.

З (Z)

Забедно – обидно досадно (Zabedno – obidno, dosadno): üzgün, kırgın, gücenik.

Заводь (Zavod): nehir körfezi.

Заворочали – накрыли (Zavoroçali – nakrılı): örttüler, kapladılar.

Загрезить (Zagrezit): muğlâk bir şey düşünmek.

Зазнаючи (Zaznayuçi): ...dığı önceden bilinerek.

Зазрить – завидеть (Zazrit – zavidet): görmek, seçmek.

Займище (Zaymişe): nehirde baharın suların taşıdığı ve bastığı yer.

Закорилися – начали возражать (Zakorilisa – naçali vozrajat): itiraz etmeye, ses çıkarmaya başladılar.

Залезено – приобратено, добыто (Zalezeno – priobrateno, dobıto): elde edilen, kazanılan.

Замычется – замыкается, запирается (Zamıçetsa – zamıkaetsya, zapıraetsya): kapalı, kilitli.

Запоручить – просватать невесту (Zaporuçit – prosvatat nevestu): dünürcülük yapmak.

Зарывчатый – усердный норывистый (Zarıvçatıy – userdnıye, norıvistıy): dalgalı, sert.

И (İ)

Идолише (İdolişe): Bılinalarda Tatarları temsil eden olumsuz kahraman.

Изотчество, изотчина (İzotestvo, izotçına): baba adı, ata adı.

Исполошаться – всполошаться (İspoloşatsya – vspoloşatsya): telaşa düşmek, etekleri tutuşmak.

Источенька (İstoçenka): renkli kuşak, kemer.

К (K)

Кавурка – каурый конь (Kavurka – kuarıy kon): açık doru (sarı donlu) at.

Калика перехожая (Kalika Perehojaya): Metin içinde detaylıca açıklanmıştır.

Калинь Цар (Kalin Tsar): Kalin Çar, Kalın Çar, bılinalarda olumsuz kahraman, Türk-Tatar Hanı (Çarı).

Княгиня (Knygina): Knez kadını, evlilikte gelin.

Колпак – шляпа (Kolpak – şlyapa): kalpak, şapka.

Корба (kobra): küçük ormanın en sık yeri.

Косица – висок (kositsa – visok): şakak.

Кряж крутой (kraj krutoy): taşlık sahil.

Купавы – красивые (Kupavı – krasivı): hoş, yakışıklı (erkek)

Купава – красавица (Kupava - krasavitsa): güzel, hoş (kadın).

Л (L)

Лagитъ – приготовить пригтовиться (Lagit – prigotovlyat, prigotovitsya): hazırlanmak, hazır olmak.

Латыгорка (Latırka): Sokolkin'in annesi.

Латыр-камень – янтар (Latır-kamen – Yantar): Kehribar.

Латыр-море (Latır more): Baltık denizi.

Литва (Litva): Kiev'in batısındaki bütün toprakların genel adı.

Ложня (Lojnya): yata odası.

М (M)

Маломожный – малосильный (Malomojnyı – malosilnyı): güçsüz, zayıf.

Мамельфа Тимофеевна (Mamelfa Timofeyevna): Dük Stepanoviç ve Vasili Buslayev'in annesi.

Марфа Вселавьевна (Marfa Vselavlevna): Volga Vseslavyeviç'in annesi.

Матереть – расти (Materet – rasti): büyümek, güçlenmek.

Младъ – молодой (Mlad – molodoy): genç.

Мудрости искать над кем (Mudrosti iskat nad kem): kurnazlık yapmaya çalışmak, büyü ile sarmak.

Мурашь – муравей (Muraş – muravey): karınca.

Мурманка (Murmanka): iki tarafında kulakları olan, gerektiğinde toplanıp, gerektiğinde açılabilen şapka.

Н (N)

Надейный – надежный (Nadeynıy – nedejnıy): emniyetli, güvenilir.

Наигрышь (Naıgrış): türkünün konusu, içeriği.

Наконь – раз (Nakon – raz): defa, kere.

Налучник, налушно (Naluçnik, naluşno): ok kılıfı.

Напуск (napusk): kuvvetli saldırı, hücum.

Нарядить – справится (Naryadit – spravitsya): başarmak, becermek, ötsinden gelmek.

Науличье – площадь на улице (Naulıç'e – ploşad na ulitse): sokaktaki alan.

Неумильный – невежливый (Neumelnıy – neveslivıy): nezaketsiz, saygısız.

О (O)

Обкольчужится – надеть колчугу (Obkolçujitsya – nadet kolçugu): Yelme giymek.

Оболоко – облако (Oboloka – oblaka): bulut.

Одинцовый – темно-зеленый (Odintsovıy – temno-zelenıy): Koyu yeşil.

Опережь – прежде (Operej – prejde): evvela, öncelikle.

Опсковь - Псков (Opskov – Pskov): Peskov şehri.

Орда – земля, старана (Orda – zemlaya, strana): toprak, devlet, Moğol, Tatar devletleri.

П (P)

Палица – дубинка (Palitsa – dubinka): topuz, çomak.

Паль (Pal): yanmış orman.

Перелестник – обманщик (Perelestnik – obmañşık): Yalancı, dalavereci, aldatıcı.
Aloşa Popoviç'in epitetidir.

Писчикъ – писарь (Pişçık – pisar): yazıcı.

Поволька – воля (Povolka – volya): irade, istem, azim.

Подираться- драться (Podiratsya – dratsya): dövüşmek, çarpışmak.

Показаться – понравиться (Pokazatsya – ponravitsya): hoşlanmak, beğenmek.

Поленица – женщина-богатырица / иноземные богатыри (Pleznitsa – jenşina-bogatiritsa / inozemnie bogatiri): kadın bogatır / yabancı bogatır.

Пороша – молодой снег (Poroşa – molodoy sneg): taze yağmış kar.

Поскочит – поскакать (Poskoçit – poskakat): sıçrayıp oynamak, koşmak.

Путыни – путы (Putini – putı): köstek.

Р (R)

Ратиться – сражаться (Ratitsya – srajatsya): dövüşmek, çarpışmak.

Ратовье – жердь (Ratovye – jerd): sırık, uzun sopa.

Рогачь (Rogaç): sabanın tutamağı, kabzası.

Розстань – перекресток (Rostan – perekrestok): kavşak, yol ağzı.

Рыбий зубъ (Rıbiçiy zub): mors kemiği.

С (S)

Сафать река (Safat reka): metin içinde tüm detayı ile açıklanmıştır.

Сверстный – равный, ходящий (Severstniy – ravniy, hodyaşıy): denk, uygun, müsavi.

Середа – поль (Sereda – pol): yer, döşeme, etek.

Сила – войско (Sila – voysko): askeri birlik, ordu.

Смета – счет (Smeta – sçöt): sayma, hesap.

Соловой – бледно-жельтый (Solovoy – bledno-jeltıy): soluk sarı.

Сорочинский – сарацинский, арабский (Soroçinskiy – Saratsinskiy, arabskiy): Saratski, Arabi.

Стаметь – бархат (Stamet – barhat): kadife.

Стрета – встреча (Streta – vstreça): karşılaşma, görüşme.

Сходня, сходенька – лесница (Shodnya, shodenka – lesnitsa): merdiven.

Т (T)

Тавлей – шашки, шахматы (Tavley – şaşki, şahmatı): dama, satranç.

Тать – вор (Tat – vor): hırsız.

Тоневья (Tanevya): balık ağı.

Тугарин Змеевич: Tugor Kağan.

Тур – зубр, вол (Tur – zubr, vol): Avrupa bizonu, öküz.

У (U)

Угодить – попасть (Ugodit – popast): isabet etmek, değmek, düşmek.

Укрепа – крепость (Ukrapa – krepost): sağlamlık, dayanıklılık, kale.

Упрева – посадка (Upreva – posadka): dikme, dikilme, ekme.

Утопить – уставить (Utoşit – ustavit): yerleştirmek, koyma.

Утреа – утро (Utreа – utro): sabah.

Утешенье (утишье) – тишина (Uteşenye (utişe) – tışina): sessizlik.

Уеда – кушанье (Uyeda – kuşanye): yemek, yiyecek.

Х (H)

Хайлище – пасть (Haylişe – past): ağız.

Хамкать (Hamkat): köpek gibi hırlamak.

Хвалинское море – каспийское море (Hvalinskoe more – Kaspiskoe more): Hazar denizi.

Хоробыри – храбрый (Horoبری – hrabrıy): yiğit, cesur.

Христов день – светлое воскресенье (Hristov den – svetloe voskresenye): Aziz diriliş günü.

Хрушатый – жесткий, плотный (Hruşatıy – jöstkiy, plotniy): sert, yoğun, keskin.

Ц (Ts)

Царев (Tsaröv): meyhanenin daimi epiteti.

Целовальник (Tselovalnik): birine sadakat için haçı öpen.

Ч (Ç)

Червчатый – красноватый (Çernovatıy – krasnovatıy): kızılımsı.

Чернизина – черное пальто (Çernizina – çernoe palto): siyah palto.

Чингалище – кинжаль (Çingalişe – kinjal): hançer.

Чивье – рукояткачобать (Çivye – rukoyatka): kabza.

Чоботь - полусапожник, сапог (Çobot – polusapojnik, sapog): yarım çizme, çizme.

Ш (Ş)

Шелом – шлем (Şelom – şlem): miğfer.

Шляпа (колпак) земли греческой (Şlyapa (kolpak) zemli gerçeskoй): geniş arazili yol.

Щ (Şa)

Щапить – щеголять (Şapit - şegolyat): şık giyinmek.

Щапь – щеголь (Şap – şegol): şıklık düşkünü.

Я

Ясак – весть, голос, зов (Yasak – vest, golos, zov): haber, ses, çağrı.

*

KAYNAKÇA

- Aça, Mustafa. (2013). Oğuznamecilik Geleneği ve Andalıp Oğuznamesi. Kömen Yayınları, 3. Baskı, Konya.
- Adji, Murad. (2016). Avrupa Türkler ve Büyük Bozkır Kıpçaklar. Doğu Kitabevi, (Çeviren: Zeynep Bağlan Özer). İstanbul.
- Adrianova-Perets, Varvara Pavlovna. (1955). Russkoe Narodnoe Poetiçeskoe Tvorçestvo.
- Afanasyev A.N. (1994). Poetiçskie Vozzreniya Slavyan na Prirodu. Moskova, İndruk. Cilt I, 840 sayfa.
- Akman, Haşim. (2006). Gönül Dağında Bir Garip. Neşet Ertaş Kitabı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Alekseyev, A.Yu. (1992). Skifskaya Hronika (Skifi v VII – III. Vekov do n.e.: İstoriko-arheologiçeskiy oçerk) Spb.,
- Anikin, V.P. (1964). Russkoy Bogatırskiy Epos. Moskova.
- Anikin, V.P. (1978 – 1980). Teoretiçeskie Problemy İstorizma Bilin v Nauke Sovetskogo Vremeni; Vıp. 1-3, Moskova,
- Anohin, A.V. (2017). Teleütlerin Tasavvuruna Göre Ruh ve Özellikleri, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, sayı 44, TDK, Ankara (Rusçadan Çeviren: Atilla Bağcı).
- Artömov, V. (2012). Mifi i Predaniya Slavyan. Moskova, OLMA Media Grup.
- Astahova, A.M. (1948). Russkiy Bilinnıy Epos na Severe. Petrozavodsk.
- Avdeyev A.D. (1959). Proishojdenie Teatra. Moskova-Leningrad.
- Avenarius, V.P. (1902). Kniga Bilin, Moskova.
- Ayata, S. (2013). Tarihi Süreçte Abdallar. Uluslar arası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu Bildirileri, cilt II: 89-107, Ahi Evran Üniversitesi Yayınları. Kırşehir.
- Aykut, A. (1982). İvan Peresvtov ve Sultan Mehmet Menkıbesi, Belleten, cilt 46, TTK, Ankara.
- Azadovski, M. (2002). Sibirya'dan Bir Masal Anası. Kültür Bakanlığı Yayınları. (Çeviren: Başgöz İlhan), Ankara.

- Azbelev, S.N. (1982). İstorizm Bilin i Spetsifika Folkloru. Leningrad, Nauka.
- Bajenova A.İ. & V.İ. Vardugina. (1993). Mifi Drevnih Slavyan, Saratov.
- Barsov, Y.V. (1872). Priçitanya Severnogo Kraya, T.I, Moskova.
- Baştav, Ş. (1941). Sabir Türkleri, Belleten, TTK, cilt V, 1. Baskı 1941.
- Batur, A. (2008). Kenar Mahalle Çocukları// K.Laypanov &İ.Miziyev. Türk Halklarının Kökeni.
- Belkin A.A. (1975). Russkie Skomorohi, Moskova, Nauka (SSCB Kültür Bakanlığı Sanat Tarih Enstitüsü).
- Belyayev, V. (1969). Sbornik Kirşi Danlova: Opıt Restavratsii Pesen. Moskova.
- Birükov V.P. (1936). Dorevolutsionniy Folklor na Urale. Sverdlovks, Oblizdat.
- Blajes V.V. (1977). Soderjatelnost Hudojestvennoy Formı Russkogo Bilevogo Eposa. Sverdlovsk,
- Brokgauz & Yefron. (1890-1907). Sadko // Entsiklopediçeskiy Slovar Brokgauza i Yefrona, Spbr.
- Brokgauz & Yefron. (1895). Bolşaya Sovetskaya Etnsiklopediya, s.62, cilt XV.; Makale, “Gesch des Altertums, s.452
- Boydell & Brewer. (2000). Willem Pieter Gerritsen, Anthony G. Van Melle, Tanis Guest. A dictionary of medieval heroes: characters in medieval narrative traditions and their afterlife in literature, theatre and the visual arts // Boydell & Brewer, s. 63.
- Buslayev, F.İ. (1861). İstoriçeskiye Oçerki Russkoy Narodnoy Slovestnosti i İskustva. T.I. Russkaya Narodnaya Poeziya. St.Peterburg,.
- Buslayev, F.İ. (1870). Otçöt o 12-m Prisujdenii Nafrad Grafaa Uvarova. Spb.
- Buslayev, F.İ. (1887). Narodnaya Poeziya: İstoriçeskiye Oçerki. St.Peterburg,.
- Caferov, Telman. (2010). XV. – XVII. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türkler, AKM, (Çeviren Natig Abdullayev).
- Çiçerov, V.İ. (1951). Bılını // Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya Gl. Red. S.İ.Vavilov 2-e izd. Moskova.
- Çevik, M. (2013). Ötekileştirme, Abdallar ve Bir Özdeşim Öznesi Olarak Neşet Ertaş// Uluslar arası -Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu Bildirileri, cilt II: 257-265, Ahi Evran Üniversitesi Yayınları. Kırşehir.
- Çobanoğlu, Ö. (2005). Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Akçağ, 3. Baskı, Ankara.

- Dal, Vladimir İ. (1880-1882; 1903-1909). Tolkovıy Slovar Livogo Velikogo Yazıka. Spb., Moksova, 4 cilt.
- Danilov Kirşa. (1977). Drenie Rossiyskiye Stihotvoreniya, sobranniye Kirşeyu Danilovim. Moskova, Nauka, s. 142-147 (no.28); s.178-182 (no 47).
- Daşkeviç, N.P. (1883). Bılını ob Alyoşa Popoviçe i o tom kak na Ostalov na Rusi Bogatirey. Kiev, Universitetskaya İzvestiya.
- Demin, A.S. (1998). O Hudejestvennosti Drevnerusskoy Litaraturı, Moskova, Yazıkı Russkoy Kulturi.
- Dmitriyeva, S.İ. (1975). Geografiçeskoye Rasprostraneniye Russkih Bilin: Po Materialam Kontsa XIX – načala XX v. Moskova.
- (1974). Dobrınya Nikitiç i Alöşa Popoviç. Moskova, Nauka (Edebiyat Eserleri) – (ekler ve ilisturasyon resimlerle 88 tane bılina metin varyantı mevcuttur).
- Dolgov, V.V. (2005). “Volşebniye Meçi” v kontekste religioznıh vozzreniy çeloveka Drevney Rusi // Vestnik UdGU. İstoriya. (2005). s.118-125.
- Durmuş İ. (2002). “İskitlerin Kimliği”, Türkler I, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Dük Stepanoviç Bılınası. Pesni sobranniye P.N.Rıbinkovim, (1910). 2.e izd. T.2, Moskova, no.131, s.209.
- Dyakonov İ.M. (1956). İstoriya Midii, Leningrad.
- Ebert, Max. (1929). Südrussland, Skytho-Sarmatisce Periode// Reallexion der Vorgeeschichte, XII.
- (1893). “Ekskursı” – prilojenie, 1893str. 22-25 i “J.M.N.Pr.”, , No. 1, otd. 2, str. 233. Ayrıca bkz. O. Miller “İlya Muromets”, str. 523; Kirpiçnikov “Poemi Lombarskogo tsikla”, str. 179, 182; Daşkeviç “Alöşa Popoviç”, str. 49; Halanskiy “Velikkorusskie Bılını”, gl. III, str. 13.
- Ergin, M. (1995). Orhun Abideleri. Boğaziçi Yayınları, 19. Baskı, İstanbul.
- Ergin, M. (2009). Dede Korkut Kitabı – 1 // Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. 7. Baskı.
- Fasmer , M. (1964-1973; 1986-1987; 1996; 2006). Etimologiçeskiy Russkoyazıçnıy Slovar Fasmera. (<https://vasmer.lexicography.online>)
- Etnografiçeskoe Obozrenie, (1893), kn. XVII.
- Fomintsın A. (2007). Skomorohi // Russkiy Obraz Jizni. Red.O.A.Platonov. Institut Russkogo Sivilizatsii.
- Galkina, Yelena S. (2002). Taynı Russkogo Kaganata. Moskova. Veçe.

- German İ. (1797). Soçineniya o Sibirskih Rudnikah i Zavodah. Ç.I, Spb.
- Gilferding A.F. (1873). Onejskiye bılını. Sankt-Peteburg, No.60.
- Gorden // Entsiklopedičeskiy Slovar Brokgauza i Yefrona, Spb.
- Grakov, B.V. (1971). Skifi. Nauçno-populyarnıy Oçerk. Moskova, MGU.
- Grigoryev A.D. (1904). Arhangel'skie Bılını i İstoriçeskie Pesni, Sobrannıe A.D.Grigoyevım v 1899-1901 gg. S Napevami, Zapisannımı Posredstvom Fonografa, T.1, Ç.1, Pomorye. Pinega, Moskova. İzd. İmp. Akad.
- Grimm Jakov. (1835). Deutsche Mytologie. 2. Baskı.
- Grousset Rene. (2010). Bozkır İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur. Ötüken, İstanbul, 6.baskı (çeviren: Dr.M.Reşat Uzman)
- Gulyayev, S.İ. (1939). Bılını İstorçeskie Pesni Yujnoy Sibiri. Novosibirsk.
- Gulyayev Valeri. (2013). "Skifi. Şto Mı Znaem o Nih", Nauka i Jizn.
- Halanski M.G. (1885). Velikorus'skiye Bılını Kievskobo Tsikla. Varşava.
- Halanski, M.G. (1893-1895). Yujnoslavyankıye Skazaniya o Kraleviçe Marke v Svyazi s Proizvedeniyami Russkogo Bılevogo Epose: Vıp. 1-4. Varşava,
- Herrman, Allbert. (1930). "Massagetai", Paulys Real Encyclopedie der Classischen Altertumswissenschaft, XIV 2.
- Hippokrates, (1816). Hoppokrataus to peri Aeron, Hudaton Topan, Parisioi, İ.M.Ebarartos.
- İlovayski, İ.D. (1893). Bogatır İlya Muromets, kak İstoriçeskoe litso. // Russkiy arhiv., no. 5, s.33-58.
- (1871). İlya Muromets i Svyatogor // Onejskie Bılını, zapisannıe A.F.Gilferdingom letom 1871 goda. (Destancı: P.L.Kalinin), Spbr., No.1.
- (1910). Svyatogor i Taga Zemnaya // Pesni, sobrannıe P.N.Rıbnikovım. v 3 t. / pod red. A.Ye.Gruzinskogo. 2-e izd. Moskova, T.1, N.51.
- Nemiroviç-Dançenko (1881, 2011). İstoriya o Slavnom i Hrabrom Bogature İlye-Muromtse i Solovye-razboynike – Skazki Gofmana. Opera. Dünya prömiyeri (İlk Gösterimi) 10 Şubat 1881. Paris. Yeni gösterimi 5 Mayıs 2011.
- İvanov V.V. & Toporov V.N. (1974). İssledovaniya v Oblasti Slavyanskıh Drevnostey. Moskova.
- İvanov, V.V. & Toporov V.N. (1987). Svyatogor // Mifi Narodov Mira: Entsiklopediya: v 2 t. Gl. Red. S.A.Tokarev. 2-e izd. Moskova, Sovetskaya Entsiklopediya, t.2, K-Ya, s.421.

- İvanov, V.V., Toporov V.N. (1990). Alöşa Popoviç. // Mifologičeskiy Slovar. Gl. Red. Ye.M.Meletinski. Moskova: Sovetskaya Entsiklopediya.
- İvanov V.V. & Toporov V.N. (1991). Sadko // Mifologičeskiy Slovar / Gl.red. Ye.M.Meletinski. Moskova; Sovetskaya Entsiklopediya.. s. 466-467.
- Grimm, J. (1835). Deutsche Mytologie. 2. Baskı.
- Jdanov, İ.N. (1881). K İstorii Bilevoy Poezii, Kiev.
- Jdanov, İ.N. (1895). Russkiy Bilevoy Epos. St.Peterburg,
- Jettmar, K. (1975). Die Religionen des Hindikus,
- Jirmunski, V.M. (2016). Kitab-ı Dede Korkut ve Oğuz Kahramanlık Destanı. Türk Dil Kurumu, Ankara. (Çeviren Atilla Bağcı).
- Kallaş, V.V. (1889). Polojenie Nesposobnih k Trudu Starikov v Pervobitnom Obşestve. Moskova.
- Kaloyanov, Anço. (1998). Mihail Voin ot Potuha – Blgarskiyat dvoynk na velikomçenik Geori. Proglas, , no. 2, s.8-15.
- Kaplan, M. (2007). Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3. Tip Tahlilleri. Dergah Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2002). Dil, Tarih ve İnsan. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kemaloğlu, İ. (2009). Altın Orda ve Rusya: Rusya Üzerindeki Türk-Tatar Etkisi. Ötüken, İstanbul.
- Kemaloğlu, İ. (2015). Rusların Gözüyle Türkler. Kaknüs, İstanbul.
- Kireyevski, P.V. (1847). Russkiya Narodniya Pesni, Sobranniya P.V.K-im. Çteniya v İstorii i Drevnosti Rossiyskih pr Moskovskom Universitete. Kn. 9. Moskova.
- Kireyevski, P.V. (1860-1874, 1911, 1918 1929). Pesni Sobrannie P.V.Kireyevskim. Redaktör P.A.Bessanov. Moskova.
- Kireyevski, P.V. (1861). Pesni. Moskova, bölüm 1, sayı 3.
- Kireyevski, P.V. (1861-1874). Pesni Sobranniye P.V.Kiryevskim. vıp. 2: Dobrınya Nikitiç, bogatır-boyarin: bogatır Alöşa Popoviç; Vasiliy Kazimiroviç, bogatır-d'yak. Moskova. (3 bölümden oluşan, 3331 sayfa olan eseri Kiryevskiy'nin ölümünden sonra P.A.Bessonov tarafından yayımlanmıştır: 1. Bölüm 1860-1862; 2. Bölüm 1863-11868; 3. Bölüm 1870-1874).
- Kirpiçnikov, A.İ. (1873). Opıt Sravnitel'nogo İzuçeniya Zapadnogo i Russkogo Epos: Poemi Lombardskogo Tsikla. Moskova.
- Kitabı Mukaddesi (2003). Kitabı Mukaddes Şirketi. İstanbul.

- Komandorova, Natalya. (2009). *Russkiy Stambul*. Veçe, Moskova.
- Konovalov İ. (1930). *Pistsovie Knigi Obonejskom Patini 1496 i 1563*. Leningrad.
- Kolosova, M. (1877). *Zametki o Yazıke i Narodnoy Poezii*.
- Konça, S.V. (2010). *Bilini o Svyatogore i Vopros ob İstorizme Bilinnogo Eposa // Derenyaya Rus. Voprosı medievistiki*. No. 2, s.42-55.
- Kostomarov, N.İ. (1868). *İstoriçeskiya Monografii i İzsledovaniya*. Tom 8, Spbr., Tip. K.Vulfa, s.124-148.
- Köprülü, M.F. (1980). *Türk Edebiyat Tarihi*, Ötüken.
- Ksenofontov, G. V. (2011). *Yakut Şamanlığı* (Çeviren: Atilla Bağcı), Kömen Kitabevi, Konya.
- Kurat, A. N. (2001). *Türk Dünyası El Kitabı*, cilt I, 3. Baskı, Coğrafya-Tarih, TKAE, Ankara.
- Kurat, A.N. (2014). *Rusya Tarihi / Başlangıcından 1917'ye Kadar*. TTK, Ankara.
- Latışev, V.V. (1890, 1947). *İzvestiya Drevnih Pisateley o Skifii Kafkaza*. Sankt-Peterburg. (<https://yadi.sk/d/SZk4sq8MBEPQ6>)
- Laypanov, K.T. & Miziyeve İ.M. (2008). *Türk Halklarının Kökeni*, Selenge Yayınları, İstanbul (Çeviren: Hatice Bağcı).
- Leng, A. (1884) «Custom and Myth» adlı kitabında “A far-travelled tale” makalesi. (<https://archive.org/>)
- Leje, Lui. (1907). *Slavyanskaya Mifologiya*. Filologičeskie Zapisi. Voronej.
- Lesnov, S. (1951). *Slovo o Polku İgoreve*. Paris.
- Letopis po Lavrentyevkomu spisku pod 1128 g.
- Lihaçöv, D.S. (1958). *Letopisniye İzvestiya ob Aleksandre Popoviçe /// Tr. Otd. Drevnerusskoy lit-rı AN SSSR*. Cilt 7. Moskova-Leningrad.
- Loboda, A.M. (1896). *Russkiy Bogatırskiy Epos // Tipografiya İmperatorskago Universiteta sv. Vladimira*. Kiev.
- Loboda, A.M. (1904). *Russkiye Bilini o Svatovstve*. Kiev.
- Lomanosov, M.V. (1952-b). *Zameçaniya na Dissertatsiyu G.F.Millera “Proishojdenie İmeni i Narodov Rossiyskogo”*, AN SSCB, Moskova.
- Los, İ.L. (1890—1907). *Bogatırı // Entsiklopedičeskiy Slovar Brokgauza i Yefrona*, Spb.,

- Los, İ.L. (1891). Bılinı // Entsiklopedicheskiy Slovar. Spbr., İzd. F.A. Brokgauz, İ.A.Yefron. cilt V.
- Mandelştam, İ. (1898). Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosvesheniya, no.2.
- Markov, A.V. (1909). Poeziya Velikogo Novgoroda i yiyö Ostatki v Severnoy Rossii. Harkov.
- Markov, A. V. (1910). Bılinı // Entsiklopedicheskiy Slovar Russkogo Bibliograficheskogo İnstituta Graanat. Moskova. T.-vo “Br.A. i I.Granant. ko”, t.7: Brugge-Var-Stb.
- Maykov, L.N. (1863). O Bılinah Vladimirogo Tsikla, isseledovanie na stepeni Magistra Russkoy Slovesnosti. Spbr.
- Matveyev İ.N. Bılini Petrovskogo Vremeni (Butman Kolıvanoviç i dr.).
- “Magarskiy Kolokol” dergisi, -www.mgarsky-monastery.org (1 Ocak 2015).
- Melnikova, K. & Artamonova, O.(2013). “Sujetı Russkih Bılin v Raslıčnih Vidah İskustva” (<https://nsportal.ru/ap/library/khudozhestvenno-prikladnoe-tvorchestvo/2013/04/07/tema-syuzhety-russkikh-bylin-v-razlichnykh>)
- Memiş, E. (1987). İskitlerin Tarihi, Konya Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- (1861). Mihal Daniloviç Bılinası. Pesniy Sobranniye P.F.Kiryevskiy (staraya seriya), vip. 3, Moskova,
- Mikula Selyaninoviç // rulex.ru
- (2000). Mikula Selyaninoviç // Biografiçeskiy Slovar.
- Miller, Vs.F. (1892). Ekskursı v Oblast Russkogo Narodnogo Eposa. Moskova.
- Miller, Vs.F. (1893). “Materialı dlya istorii bılinnih sujetov”, X, “K bılinam o D.-zmeebortse”, v “Etnografiçeskom Obozrenii”, kn. XV.
- Miller, Vs. F. (1897). Oçerki Russkoy Narodnoy Slovesnosti. Moskova. (cilt I, 1897; cilt II, 1910; cilt III. 1924).
- Miller, Vs.F. (1924). Kazatskiye Epiçeskiye Pesni XVI – XVII vv // Oçerki Novgorodnoy Slovesnosti. t.III, Moskova.
- Miller, Vs.F. (1916, 1919). Oçerki Russkoy Narodnoy Slovesnosti. t. I, II. Moskova, Red. M.Sperankiy. Savaşnikovıh.
- Miller, Vs.F. (1890-1907). İlya Muromets // Entsiklopedicheskiy Slovar Broggauza i Yefrona: St.Petersburg.
- Miller, Vs.F. (1890-1907). İvan Gostiniy Sın // Entsiklopedicheskiy Slovar Brokgauza i Yefrona. Spbr.

- Miller, O.F. (1869). Sravnitelno-kritičeskiye Nabludeniya nad Sloyevim Sostavom Narodnogo Russkogo Eposa: İlya Muromet i Bogatırstvo Kievskoye. St.Peterburg,.
- Miller, Vs. F. (1902). “Etnografičeskoe Obozzrenie”, No.1. Moskova.
- Miller, Vs.F.(1890-1907). Danilo // Entsiklopedičeskiy Slovar Brogauza i Yefrona. Spbr., 86 cilt.
- Milükov, P.N. (1900). Şto Takoe “More Varajkoe” İ “Gorod Ledenets” // Vs.F.Miller Armağanı.
- Mironçikov L. (1969). K Vaprosu Periodizatsii Drenerusskogo Yazıçestvo po “Slavu Grigoriya” // Drevnosti Belorussii. Minsk.
- Mitolojiçeski Slovar // gl. Red. Ye.M.Meletinski, Moskova, Sovetskaya Entsiklopediya, (1990), s.481-482.
- Maykov, L. (1863). O Bılinah Vladimirova Tsikla. Sborn. Akd. Nauk (LIII, no. 5, izd. Bılin po tesktu XVII v.) Moskova.
- Mironçikov L. (1969). K Vaprosu Periodizatsii Drenerusskogo Yazıçestvo po “Slavu Grigoriya” // Drevnosti Belorussii. Minsk.
- Mihal Daniloviç Bılinası zaçin (giriş). Bkz. Pesniy Sobrannıye P.F.Kiryevskiy (staraya seriya), (1861), vıp. 3, Moskova, , s.41-442.
- Mikula Selyaninoviç // Biografiçeskiy Slovar. (2000).
- Mitolojiçeski Slovar // gl. Red. Ye.M.Meletinski, Moskova, Sovetskaya Entsiklopediya, (1990), s.481-482.
- Nefedov, G.F. (1939). Severnorusskiye Govori kak Material dlya İstorii // Uçöniye Zapiski Leningradkkogo un-ta. Seriya Filologiç. Nauk. Vıp. 2, no. 33, Leningrad,
- Oçerki po İstorii Russkogo Narodnogo Poetiçeskkogo Tvorçestva Seredinnı XVIII-pervoy plovını XIX. Veka. İzd-vo Akademiya Nauka SSSR.
- Oğuz, M.Ö. (2002). Küreselleşme Ve Uygulamalı Halkbilimi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ojegov, S. İ. (1949, 1990). Slovar Russkogo Yazıka. Moskova.
- Ostomarov, N.İ. (1868). İstoriçeskiya Monografii i İzsledovaniya. Tom. 8, Spbr., Tip. K.Vulfa, s.124-148.
- Ovçinnikova B.B. & Kopnina Y.V. (2000). Maski i ih Rol v Srednevekovoy Kulture Novgorode. Bank Kulturnoy İnformatsii. Novgorod.

- Öner, M. (1993). "Or – Tor – Çor Sözləri Hakkında". EÜ Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, s.7, İzmir.
- Peresvetov İ. (1956). Soçineniye İvan Peresvetova, Moskova – Leningrad, İzdatelstvo AN SSSR.
- Perets, V.N. (1900). Svyatogor // Entsiklopedičeskiy Slovar Brokgauza i Yefrona: 86 t., Spbr. T. XXIX (57):
- Perets, V.N. (1900). Mihaylo Kazaryanin // Slovar Brokgauz i Yefron. 1890-1907. Spb.
- Pesni, Sobranniye P.N.Rıbnikovım. 2.e izd./ Pod. Red. A.Y.Gruzinskogo. Moskova 1909. T.1, s.LXXVIII); Balaşov-Novikov, Russkiy Bılınny Epos, Spb. (2001). S. 21-78.
- Petruhin, V.Ya. (1990). Mikula Selyaninoviç // Mifologiçeskiy Slovar, Moskova.
- Petuhov, V.İ. (1961). Svedeniya o Skomorohah v Pistsovih, Peresinih i Tamojennih Knigah XVI-XVII vv. // Trudi Mosk. Gos. Arhivnogo İns.-ta. T.16, s.409-419, Moskova.
- Piotrovski, B.B. (1949). Arheolojiya Zakavkasya s Drevneyşih Vremen do 1. Tıs. Do N.E.(M.Ö.) Leningrad.
- Potebnya, A.A. (1887). Obyasneniya Malorusskih i Srodnih Narodnih Pesen, II. Koladki i Şadrovki. gl. XIX. Varşova.
- Propp, V.Ya. (1958). Russkiy Geroiçeskiy Epos. Moskova, Gasudarstvennoe İzdatelstvo Hudojestvennoy Literaturı, 2. baskı.
- Polnoe Sobraniye Russkih Letopisev. (2000). Cilt 3, s.21 (6626 yılının anlatısı).
- Popoviç. (1890 – 1907). Entsiklopedičeskiy Slovar Brokgauza i Yefrona. Cilt 86, Spb.
- Potanin, G.N. (1899). Vostoçniye Motivi v Srednevekovom Yevropesyskom Epose. Moskova.
- PSRL. T.2. (1998). İpatevskaya Letopis. Moskova. (stb. 884, 885, 887, 888, 909, 910).
- Putilov, B.N. (1975). Motiv kak Sujeteobrazuyuşiy Element Tipologiçeskie İssledovaniya po Folkloru: Sbornik Statey Pamyati Vladimira Yakovleviça Proppa. Moskova, Nauka.
- Rıbakov, B.A. (1971). "Slovo o Polku İgoreve", Moskova.
- Rıbakov B.A. (1981). Yazçestvo Drenih Slavya. Akademi Nauk SSSR, Otdelenie İstorii. Moskova.
- Rıbakov B.A. (1988). Yazıçestvo Drevney Rusi. Moskova.

- Rıbnikov P.N. (1910). Sadko: Pesni, sobrannie P.N.Rıbnikovı/ Pod.red. A.Ye. Gruzinkogo. Moskova. T.II, s. 243-254, 727. No. 134.
- Rice, Tamara Talbot. (1968). The Scythians, London, Thames and Huson.
- Rostagayev, A.V. & Slojenikina, Y.V. (2015). 299 – 307; Problemi Filologii, Kulturologii i İskustvovedeniya v Svete Sonremennıh İssledovaniı” konulu uluslar arası XXIV. İlmi konferans tebliğleri, Mahaçkale.
- Saharov, İ. (1939). Pesni Russkogo Naroda.
- Saint-Martin, Vivien de. (1852). L’Asie Mineure, cilt 1, Paris.
- Samancıgil, K. (1945). Bektaşilik Tarihi. Tecelli Matbaası, İstanbul.
- Sedelnikov, A.D. (1929). Pesni o Şelkane i Blizkie k Ney po Proishojdeniyu // Hudojestvenniy Folklor, vip. IV.-V, Moskova.
- Slavyanskaya Mifologiya. (1995). nauç. Red. V.Ya.Petruhin, T.A.Agapkina, L.N.Vinogradova, S.M.Tolstoy; İn-t Slavyanovedeniya i Balkannistiki RAN. Moskova, Ellis Lak, s.353-355.
- Sedelnikov, A.D. (1929). Pesni o Şelkane i Blizkie k Ney po Proishojdeniyu // Hudojestvenniy Folklor, vip. IV.-V, Moskova,
- Slovar Russkogo Yazıka. (1961). Akademi Nauk, SSSR İnstitut Russkogo Yazıka. 4. Cilt. Moskova.
- Slovar (arhaiçeskie, dialektne i drugie maloponyatne slova i vrajeniya) // Bılını. RAN. İn-t rus. Lit. (Puşkin. Dom), St. Petersburg, Nauka; Moskova, Klassika. (2001). Bılını Peçorı: Sever Yevropeyskoy Rossii. s.583-630.
- Smirnov, K.F. (1953). İtogi i Oçerednie Zadaçi İzuçeniya Sarmatskih Plemen i ih Kulturi; Sovetskaya Arhologiya, XVII.
- Sokolov Yu.M. (1927). Bılını // Bolşaya Sovetskaya Entsiklopeiya Gl. Red. O.Yu.Şmidt. Moskova.
- Sokolov Yu.M. (2007). Russkiy Folklor. 3. Baskı, İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta. Moskova. (Yuriy Sokolov’un Russkiy Folklor adlı eserinin 1-124 sayfaları arasındaki “Priroda Folklorı i Problemi Folkloristiki” ve “İstoriografiya Folkloristiki” bölümleri Yerke Özer tarafından “Folklor: Tarih ve Kuram” adıyla Türkçe’ye çevirisi yapılmıştır, Geleneksel Yayıncılık, 2009).
- Sokolov B.M. (1929). Bılını // Literaturnaya Entsiklopediya: v 11 t. Moskova, t.2, M., izd-vo Kom. Akad.
- Sokolov, B.M. (1929). Russkiy Folklor. Vip. 1, Moskova, “Krestyanskiy sloy v bılınah”.

- Sokolov B.M. & Sokolov Y.M. (1915). Skazki i Pesni Belozerskogo Kraya. Moskova.
- Sirotnin, A. (1913). Besedi o Russkoy Slovesnosti. St.Peterburg.
- Sinor, Denis. (1950). Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Mülâhazalar. Çeviren Ahmet Ateş, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi IV (1-2), İstanbul.
- Stachowski, Marek. (2011). Etimoloji. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Stasov, V.V. (1894). Proishojdeniye Russkih Bılin. // Sobr.Soč. T.III, St.Peterburg.
- Sumarokova, A.P. (1759). O Korennih Slovah Russkogo Yazıka, Spb.
- Süleymanov, O. (1992). Az i Ya. İstanbul.
- Svyatogor i Taga Zemnaya // Pesni, sobrannıe P.N.Rıbnikovım. v 3 t. / pod red. A.Ye.Gruzinskogo. (1910). 2-e izd. Moskova, , T.1, N.51.
- Slovar Russkogo Yazıka. (1961). Akademi Nauk, SSSR İnstitut Russkogo Yazıka. Moskova.
- Dom Svaroga. (1995). Slovar Russkoy i Slavyanskoy Yazçeskoy Mifologii. Entsiklopedičeskiy Slovar. (pagan.ru/slovar/)
- Şanskiy, N.M. (1971). Skomoroh // Kratkiy Etimologičeskiy Slovar Russkogo Yazıka. AN SSSR, Moskova.
- Şambinago, S. (1914). Pesni Vremeni Tsarya İvana Groznogo. Sergiyev posad.
- Şeyn P.V. (1887). Materialı dlya izuçeniya bıra i yazıka Russkogo Naseleniya Severo-Zapadnogo Kraya. T.I., Spb., Akademi Nauk.
- Şipova E.N. (1976). Slovary Türkizmov v Russkom Yazıke. Nauka, Alma-Ata.
- Tarhan, M. T. (1984). “Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler”, I. Araştırma sonuçları toplantısı bildirileri, s.109-120.
- TASS: Kultura – Til’ Şvayger “İlya Muromets” adlı yeni filmde rol almaktadır.
- Terenojkin, A.İ. (1962). Lesostepnie Kulturi Skifskogo Vremeni. Moskova.
- Tihonravov, “Etnograf. Obozrenie” (VIII); Liebrecht, “Zur Volkskunde” (41, 380) i “Germania” (XXI, 67);
- Titov, A.A. (1885). Yaroslav Vilayeti Rostov kazası.
- Tredyakovski V.K. (1849). Tri Rossujdeniya o Tröh Glavneyşih Drevnostyah Rossiyski”, St.Petersburg.
- Tolstoy L.N. (2005). Din Nedir? İstanbul (Hazırlayan Zeynep Güleç), Akvaryum Yayınevi.

- Türkmen, Fikret. (1975). Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, (Doktora Tezi), Akçağ, 2. Baskı.
- Türkçe Sözlük. (1998). Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Uhov P.D. (1970). Atributsii Russkih Bilin. Moskova, MGU yayınları.
- Uspenskiy, F.B. (2002). Skandinavı. Varyagi. Rus. Moskova, Yazıki Slavyanskoy Kulturi.
- Vasmer, Max von. (1986). Etimolojiçeski Slovary Russkogo Yazıka. Almandan çeviren O.N.Trubeçev, Moskova, Progres Yayınları.
- Velihanov Çokan, (1961). Sobranie Soçineni v 5 tomah. AlmaAta.
- Vernadski, George. (1943). A History of Russia. Ancient Russia, cilt I, New Haven, Yale University Press.
- Veselovskiy Aleksandr Nikolayeviç. (1872). İz İstorii Vzaimoobşeniya Vastoka i Zapada. Slavyankie Skazaniya o Solomone i Kitavrose iz Zapadnie Legendı o Morolge i Merlino. Spbr. (Tekrar basım 1921. Sobranie Soçinenie A.N.Veselovskogo, t VIII, vıp I-II.)
- Veselovski A.N. (1881). Yujnorusskie Bilini // Sbornik Otdeleniya Russkogo Yazıka i Slovesnosti İmperatorskoy Akademii Nauk. Spbr.,. T.22, no.2, blm. IV.
- Veselovski, A.N. (1883). Zametki po Literature i Narodnoy Slovesnosti. Cilt I.
- Veselovski A.N. (1875-1877). Opıt po İstorii Razvitiya Hristankoy Legendı.
- Veselovski A.N. (1886). Bilina o Sadko // Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosveşeniya, n.12.
- Veselovski, A. (1887). “Jurnal M. Nar. Pr.”, , apr., i “Razıskaniya v Oblasti Rus. Duh. Stiha” (IX, 365).
- Veselovski, A.N. (1898, 1899, 1913, 1940, 2005). Tri Glavı iz İstoriiçeskoy Poetiki: Sravnitelnoy İstoriey Literaturı; İnduktivnoy Poetikoy; İstoriiçeskoy Poetikoy. Moskova-Leningrad.
- Veselovski, S.B. (1974). Onomastikon. Moskova.
- Vladislav Artömov. (2012). Mifi i Predaniya Slavyan. Moskova, OLMA Media Grup.
- Vladimirov, P.V. (1896). “Vedenie v İstoriyu Russkoy Slovesnosti”, Kiev.
- Vlasova, Z.İ. (2001). Skomorohi i Folklor. Spb. Aleteya.
- Vorobyeva. (2016). 129-137

Yamoplski, Z.İ. (1966). Drevneyşie Svedeniya o Turkah v zone Azerbaycana // Uçenie Zapiski Azerbaycanskogo Gos.Universiteta, Seriya Yazıka i Literaturı. Baku, no.2.

Yarho Valeriy. İlya Muromets: aziz savaşı, Kazak....ve ya düzemece?

Yelnitskiy L.A. (1961). Znaniya Drevnih o Sev.-Stranah, Moskova.

Yıldırım, Dursun.(1998). Türk Bitiği. Akçağ Yayınları. 1.Baskı, Ankara.

Yıldırım, Dursun. (1999). Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları. Akçağ, Ankara. 1. Baskı.

Yegorova, Ludmila, I. (2013), *Saha Kültüründe Kurt Kültü* (Çeviren: A.Alper Altınkaynak), Ankara.

ELEKTORNİK KAYNAKLAR

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Yahya>

<https://ru.wikipedia.org/wiki>

<https://books.google.com.tr/books>

<http://www.mith.ru/alb/epic/dis3.htm>

http://malib.ru/rybakov_slyazychestvo/3/26/

“İlya Muromets” - Animator.ru;

“İlya Muromets i Solovey-razboynik” - Animator.ru

Mikula Selyaninoviç // rulex.ru

funeralportal.ru/library/1182/34861.html

(http://azbukar.ru/otechnik/Georgi_Fedotov/stihi)

www.chitalnya.ru/work/1835042)

(genosin.narod.ru/sin_10.html)

(<https://nsportal.ru/ap/library/khudozhestvenno-prikladnoe-tvorchestvo/2013/04/07/tema-syuzhety-russkikh-bylin-v-razlichnykh>)

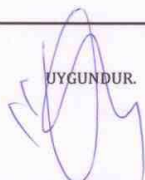
Tolstoy Aleksey Konstantinoviç. Balladı, bılıni, pritçi (az.lib.ru)

<http://www.vrns.ru/>

<http://www.vrns.ru/news/3398/#.Vn1VgqTUiZM>

<https://www.mos.ru/news/item/12187073/>

Ek 1. Tez Orijinallik Raporu

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK HALKBİLİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 07/08/2018
Tez Başlığı : RUS BİLİMLERİ VE TÜRK KÜLTÜR EKOLOJİSİ Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 600 sayfalık kısmına ilişkin, 01/08/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1 'dir. Uygulanan filtrelemeler: 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç 4- Alıntılar dâhil 5- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
Adı Soyadı: <u>ATILLA BAĞCI</u> Öğrenci No: <u>N12143625</u> Anabilim Dalı: <u>TÜRK HALKBİLİMİ</u> Programı: <u>TÜRK HALKBİLİMİ</u> Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr. Tarih ve İmza 07.08.2018
DANIŞMAN ONAYI UYGUNDUR. (Unvan, Ad Soyad, İmza)

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

Date: 07/08/2018

Thesis Title / Topic: The Russian Bilinas and The Türkish Culturel Ecologies

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 01/08/2018 for the total of 600 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 1 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: ATILLA BAĞCI

Student No: N12143625

Department: TURKISH FOLKLORE

Program: TURKISH FOLKLORE

Status: ☐ Masters ☒ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.

Tarih ve imza

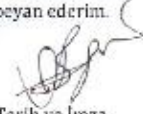
07.08.2018

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

(Title, Name Surname, Signature)

Ek 2. Etik Kurul İzni

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA
Tarih: 15/01/2016
Tez Başlığı / Konusu: Rus Binaları ve Türk Kültür Ekolojisi
Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamı:
1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmaması gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her-türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim.
 Tarih ve İmza
Adı Soyadı: Atilla Bağcı Öğrenci No: N12143625 Anabilim Dalı: Türk Dil ve Edebiyatı Programı: Türk Halkbilimi Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u>
 Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU
Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY**

Date: 15/01/2016

Thesis Title / Topic: The Russian Bilinas and The Turkish Cultural Ecologies

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

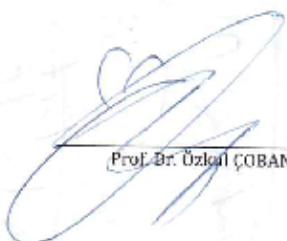
I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Atilla Bağcı
Student No: N12143625
Department: Turkish Language and Literature
Program: Turkish Folklore
Status: ☐ Masters ☒ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Özkan ÇOBANOĞLU